De lotgevallen van een activist

Van Antwerpen naar Antwerpen 1914-1929

Karel Angermille

bron
Karel Angermille, *De lotgevallen van een activist*. Uitgeverij Regenboog, Borgerhout 1931

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/ange027lotg01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

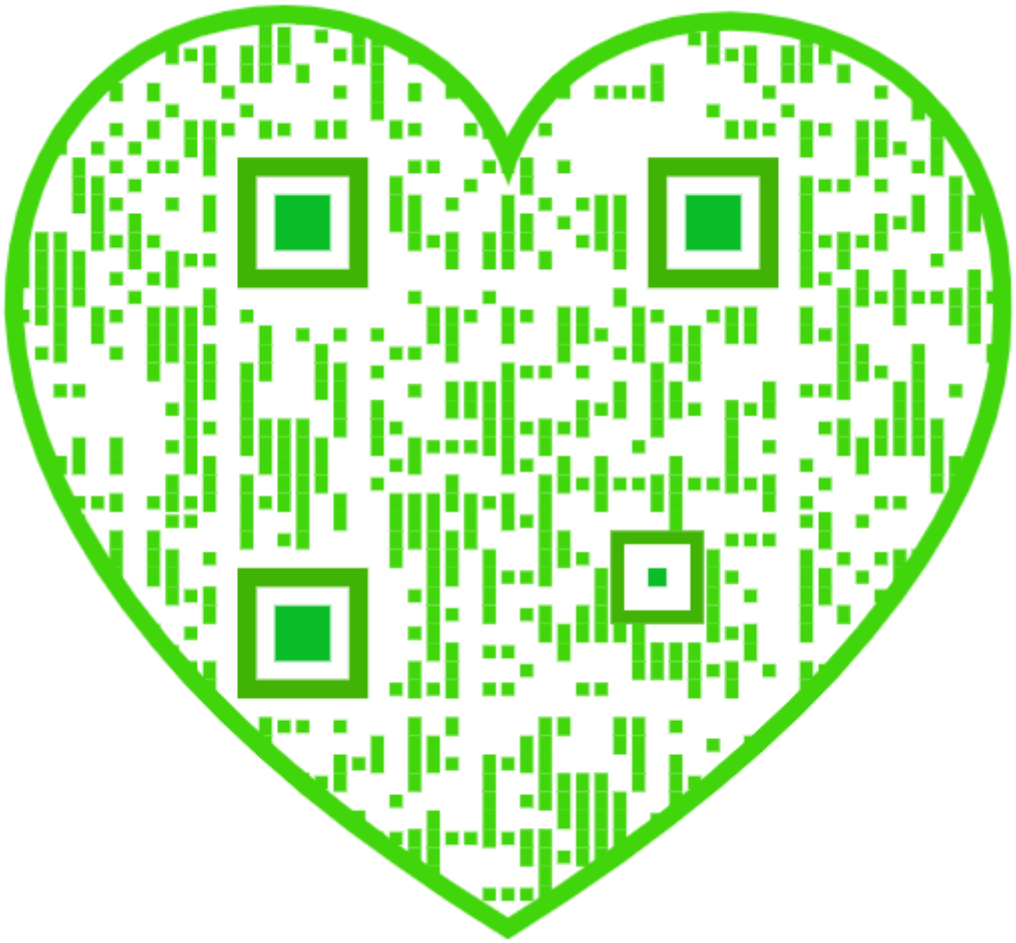

t.o. 3

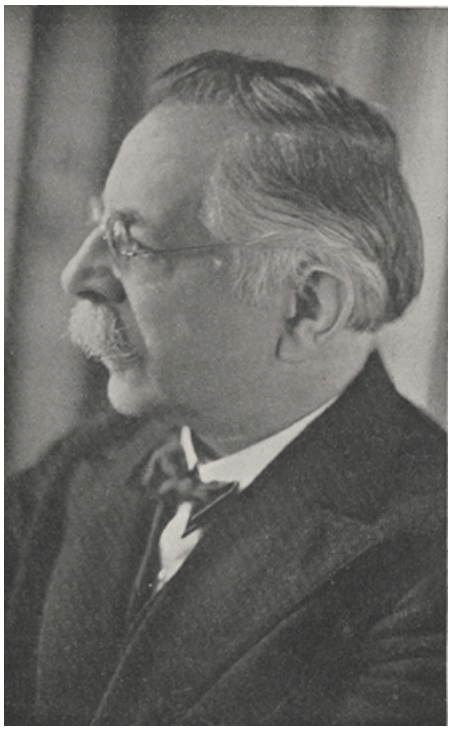

Eerste deel
Te Antwerpen

De eerste dagen van den Wereldoorlog

Ik zat, met een paar familieleden, rustig een glaasje te ledigen op het toekomstig geluk van mijn daags te voren geboren derden zoon, toen het luide geroep van op straat tot ons doordrong: ‘Lees de moord op den Kroonprins van Oostenrijk!’

Een oogenblik keken we elkaar onthutst aan. Toen rende ik den krantenman na, en kocht een exemplaar van zijn blad.

Met gespannen aandacht lazen wij het vreeselijke bericht. Het stond er inderdaad met vette letters op de 1ste bladzijde: Aartshertog Franz Ferdinand, neef van den Oostenrijkschen Keizer Franz-Josef en diens aangeduide troonopvolger, was te Serajevo op Zondag 28 Juni 1914, door Servische studenten-samenzweerders uit Bosnië-Herzegowina, neergeschoten...

Uit was de pret ter eere van den jonggeborene... Een onbestemd gevoel van angst had zich van ons klein gezelschap meester gemaakt en weldra trok de een na de andere van mijn bezoekers af.

Toen ik 's anderdaags 's morgens nadere berichten over den dubbelen moordaanslag - ook de kroonprinses die haren gemaal op zijne reis vergezelde, was gedood - las, en ik een paar zakenvrienden gesproken had, werd bij mij het besef levendiger, dat in de wereldgeschiedenis een feit gebeurd was, dat de rampzaligste gevolgen na zich kon slepen.

In de Handelsbeurs was natuurlijk van niets anders sprake: - niemand dacht nog aan zaken-doen, en in de omliggende koffiehuizen gingen de dolste praatjes hun gang.

De dagen trokken voorbij in koortsige afwachting. Wat zou Oostenrijk eischen? Wat zou Servië doen?

Stilaan kregen de officieele berichten een vasteren vorm, tot het ten laatste verluidde, dat de Servische regeering bereid

was een onderzoek in te stellen en den schuldige - den jongen student Printzip - te straffen, maar niet kon ingaan op den eisch van Oostenrijk-Hongarije, dat ook de Keizerlijk-Koninklijke Regeering van Franz-Josef berechtigd zou zijn het onderzoek mede te leiden.

Toen dan, op 23 Juli, het Servische Goevernement botweg verklaarde, dat de policie zich verder niet met de zaak bemoeid had, en dat de daders onverantwoordelijke onbekenden waren, alhoewel Oostenrijk-Hongarijë - in zijn ultimatum - als hoofd-samenzweerder een zekeren Ciganovitch had opgeëischt, werd het duidelijk dat de Keizerlijke Regeering zich bloedig beleedigd moest gevoelen, en zou handelen.

De vonk, die later den wereldbrand zou veroorzaken, spatte uit...

Zoo objectief mogelijk willen wij de verdere ontwikkeling beschouwen, en daarom mag hier een hoofdartikel (van 29 Juli 1914) overgedrukt worden uit den Antwerpschen ‘Matin’, die voorzeker niet van voorliefde zal verdacht worden voor de Centralen:

De oorlog is verklaard

> Een officieel telegram uit Weenen bericht ons, dat Oostenrijk den oorlog aan Servië verklaard heeft. Langs den anderen kant zijn reeds Servische ‘comitadjis’ (onregelmatige, gewapende benden), de vijandelijkheden begonnen (ont commencé à faire le coup de feu).
> Het lot is geworpen. Het is rechtvaardig te erkennen dat, in deze omstandigheden Weenen door de gebeurtenissen is gedwongen geworden op te treden. (Vienne a eu la main forcée).
> Indien het moeilijk is den staatkundigen moord toe te laten - of de politiek van den moord - in de regeling van opvolging in de stamhuizen (questions dynastiques), dan kan men dien nog minder aanvaarden als uiterste middel, in wat betreft internationale zaken. - Het is te Belgrado - daaromtrent bestaat geen twijfel meer - dat men de draden vasthield van de samenzwering, die leiden moest tot het vreeselijke treurspel van Serajevo.
>
> Men kon niet gevoeglijk dulden, dat dergelijke zeden wortel zouden schieten in de Europeesche Staatkunde.
> De Regeering van Frans-Josef heeft gelijk zich onverzoenlijk te toonen; haar plicht is de onderscheiden gedeelten van het Keizerrijk ongeschonden te handhaven. Maar zij kon (zonder zichzelf te schaden) niet langer het afgrijselijk schelmstuk ongestraft laten, hetwelk gepleegd is op de treden van den Habsburger troon. Het schijnt dat de Regeering te Belgrado haar toevlucht tot allerlei voorwendsels (faux-fuyants) wilde nemen; zij was er op bedacht tijd te winnen:

> te Weenen was men van meening dat de waardigheid van het Koningdom op het spel stond, en deze niet langer gedoogde deze heillooze veinzerij (comédie sinistre) te laten voortduren, en men heeft doortastend gehandeld (on a brusqué les choses). In deze voorwaarden is het waarlijk niet mogelijk zulks berispelijk te vinden (d'y trouver à redire), maar dat is natuurlijk de zienswijze niet der Fransche pers, Russischgezind (russophile) in elke - zelfs slechte! - aangelegenheid, en men weet waarom, noch der vreemde bladen met scherp afgepunte meeningen (d'opinions avançées) en onbekwaam om anders te denken dan door ‘L'Aurore’ en ‘L'Humanité’.

De ‘Matin’ in een bevlieging van oprechtheid, zegde het dus duidelijk:

Oostenrijk is tot den oorlog ‘gedwongen’ door Servië, dat op zijn beurt gedreven werd door het pan-slavische Rusland, verbonden met Frankrijk.

Niet lang kon de hersenschimmige hoop leven, dat de oorlog beperkt zou blijven tusschen de twee onmiddellijk betrokkene staten. Duitschland, militair verbonden met Oostenrijk, kwam dadelijk in 't gedrang en Engeland kon zich niet lang afzijdig houden.

Zoo ontstond dan het kruisvuur van oorlogsverklaringen onder de groote Mogendheden, en als gevolg hiervan ook - helaas - die van Duitschland aan België, op 4 Augustus.

Spotternij van het noodlot: op dienzelfden 4n Augustus 1914 moest in de Feestzaal van den Dierentuin, eene uitvoering plaats grijpen door het Benoit's fonds van 's Meesters Oratorio ‘Lucifer’.

Een andere duivel: de oorlogsduivel, had zich intusschen onverhoeds aangemeld...

Ik kan me nog heel goed de zenuwachtige stemming indenken, die toen overal heerschte. Dagen te voren was reeds de ‘mobilisatie’ begonnen, wat ook een drukte van belang had veroorzaakt. Maar thans was het een rijden en hollen van militaire auto's, karren en kanonnen, als nooit gezien.

Geen enkel huis of het was bevlagd. Ook ik had mijn ‘Leeuwenvlag’ uitgehangen: een belgische heb ik nooit bezeten.

Reeds den volgenden dag stond in ‘La Métropole’ te lezen, dat het afkeurenswaardig was, thans andere dan ‘vaderrandsche’ kleuren voor den dag te halen.

Om die heeren dan hun zin te geven, had ik mijn balkon nog getooid met de wit-roode Antwerpsche kleuren...

De officieren speelden overal natuurlijk zoo wat een tiranrolletje en voerden den hoogen franschen toon; den 3en Augustus al, was het tot luid verzet gekomen in het Hôpital militaire. 's Avonds werd er door honderden gemobiliseerden ‘Groeninghe’ en ‘De Vlaamsche Leeuw’ gezongen in een geest van bewust Vlaamsch protest.

Ook op de Beurs kwam het tot relletjes. Ik zie nog hoe een troepje heldhaftige jonge heertjes een 70-jarig eerbiedwaardig koopman wilden buitendringen. Het was de heer Ohlendorf, Duitscher van geboorte, maar een halve eeuw te Antwerpen woonachtig. De echte ‘type’ van den statigen koopman, steeds in gekleed zwarte jas en met hoogen hoed. - Algemeen bekend als zeer edelmoedig voor zijn bedienden en door iedereen geëerd. Gelukkiglijk sprongen een paar ‘echte Sinjoren’ bij, en deden de vurige patriotten begrijpen, dat zij beter bij 't leger te velde hun strijdlust konden gaan botvieren.

Ik-zelf kreeg het zekeren dag ook aan den stok met een heerschap, geboren Waal, 40 jaar in Antwerpen wonend, - maar nog steeds onbekwaam om een woord Vlaamsch te spreken.

Hij verweet mij mijn Vlaamsche leeuwenspeld met geelzwarten strik, wijzende op zijn eigen reusachtig fransch, rood-wit-blauw lint in zijn knoopsgat. ‘Belgische’ kleuren droeg hij niet, maar wel die van zijne vrienden, - onze edele ‘alliés’.

Ik had hem gauw den mond gestopt, met te bewijzen naar de Koninklijke Proclamatie van 5 Augustus, waarin Koning Albert had gezegd: ‘Vlamingen, gedenkt den Guldensporenslag!’ ‘Weet gij wel, mijnheer, vroeg ik hem, welke kleuren daar wapperden?... Diezelfde, mijnheer als die welke ik thans draag!’

En hij droop af.

De houding der Vlaamsche bladen en kringen, in die dagen, was nobel en waardig.

Zij bleven den ‘Godsvrede’ getrouw, en legden alle specifiek Vlaamsche werking stil.

‘Het Handelsblad’ van 13 Augustus, kondigde een artikel af ‘Vlaamsche Plicht’ waarin het luidde:

> ‘Het is thans de tijd niet om te schrijven over taal- en kultuurstrijd. Alle Belgen hebben hunne inwendige twisten gestaakt, om aan niets anders te denken, dan aan het gemeenschappelijke vaderland van Walen en Vlamingen - Bel-

> gië, dat op de onrechtvaardigste wijze door een machtigen nabuur overrompeld werd...'

en Dr August Borms schreef den volgenden dag in 'De Vlaamsche Gazet' van Brussel, doelend op het heldhaftig gedrag der Vl. soldaten, die bij het zingen van den 'Vlaamsche Leeuw' de brug te Visé hadden verdedigd:

> 'De Vlaming toont zoo aan zijn broeder, den Waal, hoe uit liefde tot zijn aangebeden Vlaanderen, tevens een diepe gehechtheid aan het Belgisch Vaderland gegroeid is; hij bewijst met heldendaden, dat zijn apostelen het goed voorhadden, toen zij in hem stamtrots en eigenwaarde opwekten en nem het Vlaamsche Evangelie brachten, dat onder andere bevat: 'Wij willen noch Franschen noch Duitschers worden! Wij willen ons zelf zijn!'
>
> Vlamingen, strijdt dus voort met leeuwenmoed! Doet u gelden op het slagveld en overal, zoodat onze regeerders, na den oorlog, moeten bekennen: 'Het Vlaamsche Volk is nog steeds een heldenras! Zoo een schoon en waardig volk verdient zijn volle recht! En als eerste belooning voor zijn dapperheid en trouw, schenken wij het de Gentsche Hoogeschool!'

Inderdaad, - de Vlamingen waren loyaal.

Hadden zij de toekomst kunnen weten!...

Heel de maand September waren de berichten over ingebeelde 'Belgische' overwinningen niet van de lucht. Wij wisten geen blijf met de Duitsche krijgsgevangenen!... Gansche hongerige benden gaven zich over aan 'n paar 'piotten!'... De 'forten van Luik' hielden steeds stand!... De 'Duitsch' zou nooit bij ons binnen geraken!...

Eén van die snoevers, - een lange, slungelachtige Waal - die zich onderscheiden had bij het Ohlendorf-incident in de Beurs, kwam mij op te Meir met zijn armen zwaaiend tegemoet geloopen, al roepend: - 'Nous les poursuivrons jusqu'à Berlin, Monsieur!...' (Wij zullen ze tot in Berlijn vervolgen, Mijnheer!)

Eenige weken later ontmoetten wij hem te... Vlissingen.

Geestdriftige vergaderingen werden belegd door handelslui van velerlei pluimage, moties stemmend voor definitieve uitsluiting van alle Duitsche Huizen ten eeuwigen dage.

Triomfantelijk kwam mij een heerschap (gewezen logebroeder te Leuven, maar 'pilaarbijter' te Antwerpen...) melden: 'Nous les avons eu, les sales boches!' (Wij hebben ze liggen, de smerige Duitschers...) En zeggen dat hij jaren lang zijn brood verdiend had bij een Duitsche firma, met name Bueschler en Noelting...

Een teekenend feitje wil ik nog aanstippen uit den O'Commerce.

Een koopmannetje van vierden rang - op hoop van klanten, lid geworden van de democratische Vlaamsche groep ‘Help u Zelve’ - komt in de Beurs tot mij en zegt:

‘Awel, nu is 't gedaan met uwen flauwen kul, he?... Nu zal er geen kwestie meer zijn van Vlomsche Beweging’.

Dezelfde mijnheer had mij vroeger wel eens verzocht voor hem een briefje in 't fransch te willen schrijven, in een zaak, die een beetje buiten 't alledaagsche viel... Hij zelf was er niet toe in staat.

Recht-uit gezegd, ik kon op den stumperd niet boos worden. Ik had medelijden met hem...

In de fransche bladen was 't natuurlijk een ‘orgie’ van franschdolheid:

Nog vóór de oorlogsverklaring, op 2 Augustus, moest de Regeering ‘Le Petit Bleu’ te Brussel, in beslag nemen, ten gevolge van een artikel dat een ware schennis van de onzijdigheid pleegde.

Den 7en Augustus schreef Roland de Marès in de ‘Indépendance belge’:

> ‘Of de dag van morgen gemaakt weze van vreugd of van droefheid, de Belgische Natie vergeet nooit, dat 1914 de herhaling gezien heeft van wat 1830 zag en dat Frankrijk ons het bloed zijner eigen kinderen aanbood om het onafhankelijk België te verdedigen. Tot de laatste der eeuwen zullen onze kinderen dit gedenken’

en in ‘La Chronique’ van den 8sten stond te lezen van een zekeren Camille Guttenstein (!):

> ‘Wij zijn er fier op, altijd op onze Zuiderburen gehoopt te hebben. Sedert veertien dagen legden wij ons vrijwillig het stilzwijgen op, onderdrukten wij onze diepste kreten, - Maar nu! Met hoeveel vreugde, met hoeveel hoogmoed, kunnen wij die broederlijke vrienden begroeten, in wie wij altijd al de rechtschapenheid, al den adel, al de edelmoedigheid hebben belichaamd gezien. - O, Frankrijk, gezegend Frankrijk, tot hetwelk zich onze armen uitstrekken en waarvoor onze harten kloppen, om hetwelk onze vreugdetranen vloeien, wij wisten het wel, dat geen klacht van onderdrukten, geen kreet van opstand tegen het onrecht zich kan verheffen, zonder dat uwe heerlijke stem er op antwoorde. Maar uw antwoord is schooner nog dan men het kon verwachten, het laat geen plaats aan de plechtige dankbetuigingen - het laat slechts één kreet toe waarin wij geheel ons wezen leggen: ‘Leve Frankrijk!’

Men wordt misselijk bij zulke platbroekerij!

Ingenieur Berger schreef op 9 Augustus in ‘Le Soir’:

> ‘Van af den eersten dag der mobilisatie was de haat tegen Duitschland vreeselijk. - Maar, integendeel, ware het moeilijk geweest, ons tegen Frankrijk te doen strijden!’

Let wel, de man spreekt over den tijd vóór de oorlogsverklaring!...

Intusschen begon de burgerij toch wel wat onrustig te worden.

Antwerpen had zijne rol van ‘refuge national’ (laatste schuilplaats) opgenomen, en de koninklijke familie met een ganschen sleep van hooge oomes betrok het Paleis op de Meir.

Typische bijzonderheid: een weekblad uitgegeven door twee voorheen Vlaamsch gezinde broeders, zag het licht... in 't Fransch en in 't Vlaamsch. Als uitleg werd vermeld: Antwerpen is thans als de samenvatting van België... dus is tweetaligheid geboden!...

Ik sprak hooger van fransche platbroekerij, - dit was nu een staaltje van Vlaamsche dito!

Maar allicht was er een stuivertje mee te verdienen.

De drukkersfirma in kwestie is dan ook konsekwent passief-Vlaamsch, of liever: anti-actief Vlaamsch geworden en gebleven en 't schijnt, dat zij er ‘financieel’ wel is bij gevaren.

Zoo gansch optimistisch, zegde ik, was de atmosfeer niet langer. Vele treinen liepen niet meer; de belgische soldaten hadden leelijk huis gehouden op het platte land: huizen en boomgaarden vernield voor vage krijgsdoeleinden; - zwermen vluchtelingen kwamen toegestroomd en deden ijzingwekkende verhalen; - hoog in de lucht verschenen al meer en meer ‘Tauben’ (duitsche vliegtuigen) en op zekeren avond smeet de eerste ‘Zeppelin’ bommen, waarvan een 'n paar slachtoffers maakte in de buurt van de ‘Stadswaag’.

Er waren ook al belgische gekwetsten binnen gebracht en ik vernam dat één mijner klerken daar bij was. Gewapend met cigaretten en chocolade, trok ik er met zijne moeder henen op bezoek, in een nood-ziekenlokaal in 't Zuidkwartier. Willem was er nog al genadig afgekomen: een beenwond. Als zijn moeder een oogenblikje hare aandacht van ons afgewend had, zegde mij de beste jongen hoe vreeselijk het er rond Leuven was toegegaan... Arme kerel, ik heb hem nooit meer terug gezien. Zijn op den duur sufferig moedertje kwam gedu-

rig om nieuws, toen ik later op ‘Volksopbeuring’ via Holland, inlichtingen verkreeg.

De menschen gingen nu 's nachts in hun kelder schuilen, bang voor het bommenwerpen. M'n tweede dochtertje was er geheel van streek door geraakt, en in moeder de vrouw hare oogen kon ik meer onrust lezen, dan zij wel wilde laten blijken.

Nauwkeurige berichten waren heel schaarsch.

Van de Luiksche forten werd niet meer gerept. Die legende was lang uit... Brussel, zegde men, was onverhoeds, en zonder tegenstand ingenomen onder het oog van de verbaasde ‘Ketjes’.

Op zekeren voormiddag ontmoette ik m'n gebuur, den gekenden journalist P. Billiet van ‘'t Laatste Nieuws’. - Hij toonde mij een plakbrief van het stadsbestuur en waarin de de bevolking werd meegedeeld, dat Duitsche troepen in Hollandsch-Limburg waren gedrongen. 't Klonk als een donderslag! Gelukkiglijk bleek het geval op een misverstand te berusten. De vlieger Jan Olieslagers, - zoo werd verteld, - had de grijsachtige hollandsche uniformen voor duitsche genonomen.

De ijzeren ring rond de ‘nationale’ wijkplaats - Antwerpen - werd intusschen nauwer en nauwer. 's Nachts kon duidelijk het aanhoudend kanongebulder gehoord worden en 't duurde niet lang of wij vernamen den val van het Fort van Waalhem.

De dappere Rip orakelde in de ‘Nieuwe Gazet’ dat er geen kwestie was van onmiddellijk gevaar, maar... enfin!... ‘voorzichtigheid is de moeder van de porceleinkast’. - Mocht er al eens een bommeken binnen vallen, dan daarom niet gevreesd: ge zet eenvoudig een flinken emmer water op uw zolder; - gebeurt er ook ‘per hasard’ iets, dan gauw naar boven: en den brand gebluscht!

Simple comme bonjour!...

Intusschen was Sinjeur Rip de pijpen uit naar Amsterdam: ging guldens verdienen bij den ‘Telegraaf’ en schreef schunnige revuetjes voor het theater van de Duitsche Wittwe Noegerath.

Naar Vlissingen

De een na de anderen van mijn kennissen en familieleden verdween en trok naar veiliger oorden...

Ik ging er ook ernstig over denken, om in elk geval te zorgen voor reispassen naar Holland.

Daar was een heele tijd mee gemoeid: voor het policiecommissariaat stonden aldoor lange rijen van mannen en vrouwen, allemaal belust op een soort ‘identiteitsbriefje’ met portret en het opschrift ‘Om zich naar Holland te begeven’.

Een paar handelszaken had ik ook nog te regelen, namelijk: het afwikkelen van twee partijen veevoeder, in de haven aangekomen vlak voor de oorlogsverklaring. Deze koopwaren waren natuurlijk door de Belgische Intendance aangeslagen voor het leger en ik wilde mijne rechten langs alle zijden vrijwaren in dit uitzonderlijk geval. De noodige brieven werden geschreven in overleg met mijn advokaat, en besloten werd met gansch mijn gezin - negen personen sterk - naar Vlissingen uit te wijken per boot.

Mijn zwager - gardciviek in actieven dienst! - maar in gewone tijden ‘expediteur’ schafte raad en overvaartkaarten - tegen verdubbelden prijs - werden gekocht voor de ‘President Garlinck’, die op 5 October 's morgens vroeg zou afvaren.

Er bleven mij nog twee dagen over om tehuis alles op zijn veiligst te bergen: reisgoed in te pakken... en mijn bankpapier tegen zilver uit te gaan wisselen bij de Nationale Bank...

...Ook daar stonden de menschen van 's nachts in lange rijen de opening der deuren af te wachten...

Ten lange-leste kwam alles in orde, en op gezegden 5en October, om 6 uur 's morgens, kwamen twee rijtuigen voor, om ons naar de ‘President Garlinck’ te brengen.

Met een dreun in het stille ochtenduur viel de huisdeur toe; nog een blik op de woning en daar ratelden de rijtuigen heen naar een vage toekomst.

De straten doodsch, verlaten... Doffe knallen beven in de lucht. Hoe meer wij de haven naderen, hoe duidelijker wordt het gebrom. Wat zou dàt te beteekenen hebben? Mijn Clem-

meken wordt zenuwachtig-bang. Sedert de ‘Zeppelin’ zijn bommen strooide, lijdt het arme kind aan een ziekelijk angstgevoel. Weldra wordt het raadsel opgelost: ze zijn volop bezig op den stroom de ketels te doen springen van al de booten, om die voor den vijand onbruikbaar te maken. Met hetzelfde doel ligt het duitsche stoomschip ‘Gneisenau’ met zijn kop schuin gekanteld.

Daar staat de Toren in een grijzen, droeven hemel... Wat zal die trouwe wachter in de Sinjorenstad nog te aanschouwen krijgen?

Maar wèg met alle lam gefilosofeer! Inschepen is de boodschap: Het onaanzienlijk bootje, de ‘President Garlinck’ ligt te dobberen. Voorzichtig leid ik vrouw en kinderen over de smalle landingsbrug, - dan de dienstmeid met den jongstgeboren Hendrik; nu nog een paar manden met behulp der koetsiers aan boord gesleept... en ik voel mij reeds als ‘vertrokken’.

Nog steeds komen uitwijkelingen aan: een paar bekende gezichten. Een korte groet, en iedereen zoekt een plaatsje onder de gespannen tent, want inmiddels is het gaan druilregenen.

Het gedreun van het ketel-ontploffen duurt voort: mijn dochtertje houdt het niet langer uit: vaalbleek moet zij naar de kapiteinshut te bed gebracht worden... Met haar handje in moeder's hand wordt het kind allengs rustiger.

Zwart wordt de lucht en een stortregen plast neer. Onwillekeurig denk ik aan den franschen dichter, die in een melancolisch moment schreef:

> Het regent op de stad
> Zooals mijn harte weent.’

Méér dan een vol uur - eene eeuw! - moeten wij nog wachten, vooraleer het vertrek-sein wordt gegeven. Een schril gefluit, geroep van af de commandobrug, en langzaam glijdt de ‘President Garlinck’ over het roerige Scheldewater.

Ik wil mijn lezers de beschrijving van een eentonige reis sparen. Allengs was het weder stormachtiger geworden en menig passagier had met zeeziekte te kampen. Moeder de vrouw hield zich kranig bij Clemmeken, die in 'n soort verdooving lag; de storm werd zoo heftig, dat zelfs de hollandsche tolbeambten niet aan boord konden geraken. Toen kregen mijn twee oudsten, Oskar en Roza, het ook te kwaad; mijn

tweede zoon, Karel, werd... groen. Ik zelf moest Hendrik uit de armen der kindermeid overnemen.

Weldra echter luwde het onweder, de regen hield op en het was betrekkelijk kalm op de Wester-Schelde, toen wij rond 5 uur in 't gezicht van Vlissingen kwamen.

De landing geschiedde vreeselijk traag: de kade zag zwart van de toegestroomde menigte, waaronder ik met mijn verrekijker, vooraan vele dames kon ontwaren met een oranje-strik om den arm.

Toen wij dan eindelijk allen aan wal stonden, mijn vrouw met het zieke meisje in den schoot op een onzer manden gezeten, ging ik een Comité-dame aanspreken, om onderdak te verkrijgen.

'Voor negen menschen zegt U!' riep de dame; 'dàt zal een heele toer wezen. Alles is hier reeds zoo goed als bezet!'

Op het kantoortje wist het Bestuur al even min eene oplossing. Dan maar de Middelburgsche Hotels opgebeld. Ook daar kon geen ruimte voor ons gezin ontdekt worden...

Goede raad bleek duur! en het begon al te donkeren.

'Aanpakken' dacht ik, en ging verkennen of in het niet ver afgelegen Station, een hoekje te bemachtigen viel. Jawel, dat gelukte. In de wachtzaal besprak ik twee tafels, ging vliegensvlug mijn troepje halen, en weldra zaten zij, voorzien van eenige verversching, te wachten op de dingen die komen zouden.

Alleen kuierde ik dan het stadje in 'op hoop van zegen'... De voorbijgangers aanspreken, links en rechts binnenwippen, - alles bleef vruchteloos. Maar kijk, wie komt daar op mij toe?... Een Russisch zakenvriend uit Antwerpen. Hij deelde mij mede, reeds sedert eenigen tijd uitgeweken te zijn, daar hij - benevens zijn moedertaal - enkel Duitsch sprekend, te veel last in de Scheldestad had gekregen met zijn patriotieke buren, die hem voor een Duitscher hielden... Ik had hem destijds wel eens geholpen bij het vertalen van een fransch telegram, en zou hiervoor nu, dubbel en dik, beloond worden...

Mijn Rus kende al menig Vlissingsche familie, en ging dadelijk met mij op zoek. Zoo belandden wij ten slotte bij een behanger die opdracht gekregen had een huis te bemeubelen in de Lampensstraat nr 7 voor een Gentsch ingenieur, welke nog dezelfde week verwacht werd. Het huis stond nog ledig, en ik kon den man bepraten het mij inmiddels af te staan. Een viertal matrassen, wat stoelen, een tafel met petroleum-

kooktoestel moesten onmiddellijk bezorgd worden, en den volgenden dag zouden wij verder praten.

't Was een kreupele oplossing, maar wij waren ten minste gered voor den volgenden nacht!

De Lampenstraat is tamelijk ver buitenaf gelegen. Ik liet me dus een huurhouderij aanduiden, en deed twee rijtuigen in gereedheid brengen. - Op weg naar het Station, kocht ik in een groote eetwaren- en kruideniers-zaak wat mij dacht te pas te komen, zooals: kaas, brood, boter, suiker, gemalen koffie, bier op flesschen, kaarsen, enz. en 't was om-en-bij negen uur toen ik, aldus geladen, met mijn stoet voor de Wachtzaal van 't Station arriveerde... 'k Zag het dadelijk: er hadden waterlanders gevloeid, en 'k vernam dat Clemmeken herhaaldelijk gebraakt had.

Mijn eigen gewaarwordingen bedwingend, trachtte ik een triomfantelijk gezicht te zetten, vertelde van mijn tochten en resultaten...

Toen mijn vrouw, boven op één der rijtuigen, al mijn inkoopen gestapeld zag, moest zij, door haar tranen heen - toch lachen. Want - wat huishoudelijke zaken betreft - had ik mij altoos volslagen onwetend getoond...

't Bleek dan ook weldra, dat ik van 't eene véél te véél, van 't andere, te weinig had ingeslagen...

De behanger had woord gehouden: in de Lampenstraat had hij eenige doeken voor de ruiten gespijkerd, matrassen met dekens lagen verspreid, tafel en stoelen, en ja - ook een kanapee waren present. In onze manden zat wel een en ander klein huisraad. Een glaasje bier werd geschonken, op de geledigde flesschen kaarsen gestoken en aldus was ook de verlichting klaar.

Reeds vroeg zou de behanger 's anderdaags terugkomen om te beraadslagen. 't Was nu ongeveer elf uur, de wind loeide vervaarlijk. De man had nog een flink stuk weg voor de boeg en hij wenschte haastig ‘goeden nacht!’

Goeden nacht?...

Het is een nacht geworden, zooals ik er niet graag vele beleven zou. Doodmoe, na een dag van 18 uur spanning, waren kinderen en dienstboden weldra ingeslapen, maar Moeder de vrouw en ik zaten angstig te turen op ons ziek dochtertje, dat in hevige koorsen lag, en ging ijlen.

Wat te doen, hier, aan den uitkant van een ons onbekende stad, kennende heg noch steg?... En nochtans, wij lazen het

stilzwijgend in elkaars oogen, zoowel mijn vrouw als ik, wij vreesden dat ons hartediefje in doodsgevaar verkeerde. Een dokter halen? In 't holle van den stormnacht... Waar?

Toch maakte ik mij gereed, om in mijn dikke reisjas er op uit te trekken en mijn vrouw wekte de kindermeid, om haar, zoo noodig, bij te staan tijdens mijn afwezigheid... Toen ontwaakte Clemmeken met een diepen zucht, keek verdwaasd in het kaarslicht, en glimlachte... Goddank, de krisis was voorbij!

'n Zoen, 'n frissche dronk water, en 't afgetobde kind sliep weer in. Zoo kwam de ochtend ons verrassen, gekleed ingedommeld op stoel en kanapee.

'n Kopje krachtige koffie en een beet broods waren mij voldoende. Gauw naar een dokter. Bij mijn naaste buren vernam ik een goed adres, toog er heen. Vond den arts echter niet thuis, wel aan boord van een Engelsche stoomboot, ter controle van de gebruikelijke ‘quarantaine’.

Zoodra hij zich vrij kon maken, kwam hij met mij mede: Clemmeken lag weer als verdoofd. De dokter trachtte ons gerust te stellen, - kwam echter dien zelfden dag nog twee maal terug, spijt zijne overdrukke bezigheden...

Gelukkig daagde de behanger op met goed nieuws. De Gentsche ingenieur had afgeschreven, en dus konden wij blijven. De bemeubeling zou, voor den avond viel, nog in orde gemaakt worden; voor aansluiting gas -en waterleiding zou hij-zelf zorgen.

Wij zegenen nog den hulpvaardigen, gewetensvollen dokter, die er in slagen mocht, ons kind te redden, want na een verpleging van drie weken, bekende hij ons, dat inderdaad Clemmeken's leven aan een zijden draad had gehangen.

Nu dus de eerst noodige maatregelen voor huisvestiging achter den rug waren, ging ik uit op nieuws. Voor de redaktiekantoren van de ‘Vlissingsche Courant’ schoolden onafgebroken gansche drommen nieuwsgierigen, om de laatste berichten, met krijt op zwarte borden geschreven, te lezen. Het eene fort na het andere rondom Antwerpen was gevallen en uit den mond van steeds nog toestroomende uitwijkelingen kon men de gekste nieuwsjes hooren.

In de ‘Societeit’ der Zeeloodsen was de beweging niet minder druk: de groote gelagzaal krioelde letterlijk van zenuwachtige menschen, zonder heenkomen. Van den beginne af heeft de Vlissingsche bevolking zich op de meest edelmoe-

dige en menschlievende wijze bekommerd om het lot der ontelbare dakloozen. Later bleek dat, in al de grenssteden, dezelfde hulpvaardigheid aan den dag werd gelegd; ik vraagde me zelf af wat al die vluchtelingen moesten denken van al de onzinnige drijverijen tegen Holland, in de fransch-belgische bladen. Het werd hier toch duidelijk bewezen, dat een ware broederschap heerschte onder al deze Nederlanders, zoo van boven als van beneden den Moerdijk. In een brochuurtje heb ik later die beschouwing vastgelegd, door te zeggen dat als 't ware de vinger van Jan Frans Willems, den Vader der Vlaamsche Beweging, ons den weg in deze benarde tijden had getoond naar de stamgenooten in het Noorden.

Zoo verliep dus de eerste dag, 6 October.

Den volgenden ochtend, Woensdag 7 October, verscheen op de borden van de 'Vlissingsche Courant' het officieele bericht van den bevelhebber van Antwerpen, dat de beschieting der stad aanstaande was. Later op den dag werd gemeld dat het leger aftrok, - dat men de pontbrug over de Schelde had laten springen, en alle telefoon- en telegraafverbindingen afgesneden waren.

Wel had ik verscheidene Antwerpenaren ontmoet, maar van eenig familielid geen spoor. Op omheiningen, schuttingen, enz. stonden allerhande aanduidingen door de uitwijkelingen geschreven: 'Familie X gaat naar Rotterdam' - 'Frans Z. is naar Middelburg' - 'Wij zoeken familie B. Inlichtingen Hotel De Draak, Bergen op Zoom' - enz. enz.

Een echt geschreven gazet, - vierde bladzijde!

Op de deur van mijn huis had ik mijn naamkaartje vastgehecht, in de hoop aldus iets te vernemen van mijn achtergebleven broer, en van mijn schoonouders.

De Donderdag ging voorbij zonder eenig bijzonder nieuws, - steeds méér vluchtelingen.

Op den dijk ontmoette ik Mter Em. Schiltz. Hij, de luimige Sinjoor, met wien ik zoovele prettige avonden tezamen met Dolf Pauwels en René Vermandere in de 'Vlaamsche Wacht' had doorgebracht, scheen nu een echte 'ijzervreter' geworden. Hij vervloekte den duitschen keizer, dien hij een modernen Attila noemde, raasde en tierde als een generaal, en kwam ten slotte voor den dag met het sublieme voorstel, dat we met zijn beidjes, te Vlissingen, een Vlaamsche krant, zouden uitgeven...

Daar is natuurlijk niets van in huis gekomen; ik telde na:

het zou precies het dertiende blaadje zijn geworden, waaraan ik ‘medeplichtig’ ware geweest!

De volgenden dag (‘Vrijdag, dag des vloeks’ zooals Jan Van Beers dichtte in zijn ‘Zoon van den Metserdiender’), kwam onverhoeds een man bij mij binnenstormen die, afgaande op het adreskaartje: ‘De Coninckplein 17’ het noodig vond mij, op luidruchtige wijze, mede te deelen dat de ‘bombardatie’ van Antwerpen verschrikkelijk was geweest en dat héél mijn buurt in brand stond...

Ik zag mijn vrouw verbleeken en onwillekeurig vlogen mijn gedachten eerst naar m'n boeken en documentatie, die ik met zooveel zorg, inspanning en kosten had verzameld.

Wat heeft die ‘lamme vent’ (zoo noemde mijn vrouw hem achteraf) ons een onnoodige schrik op 't lijf gejaagd! Maar hij was te verontschuldigen: het is inderdaad een algemeen verschijnsel geweest, dat in die zenuwachtige tijden iedereen geneigd was schromelijk te overdrijven! In de bladen stonden verhalen om de haren te berge te doen rijzen en ik bezit uit deze dagen geillustreerde bladen, waarop de Zuidstatie in vuur en vlam staat afgebeeld...

Het was zoo al erg genoeg! Op een twintigtal plaatsen hadden de bommen brand gesticht: de eerste was gevallen 's Woensdag, om 11 uur des avonds.

Den volgenden Zaterdag-ochtend liep ik mijn schoonouders, en een paar zwagers met hun gezin tegen het lijf. Was dat een wederzien!

Zoodra zij eenigszins behoorlijk in de Lampenstraat op zolders en in kelderkeuken in gekwartierd waren, gingen de tongen aan 't roeren over 't vervaarlijk sissen en huilen der bommen, de zware slagen en hun vreeselijke uitwerking. Hoe hun groepje na anderhalven dag mizerie, eindelijk hier was beland, en, ten slotte, hoe mijn broer met gezin, zijn huis aan de Turnhoutsche Poort had verlaten en zijn intrek had genomen in 't mijne dat, op eenige gebroken ruiten na, ongeschonden was.

Deze tijding bracht mij dubbele vreugde: zoo wist ik mijn broeder geborgen en tevens mijn huis goed bewaakt.

Antwerpen gevallen!

Aldra kwamen nu nauwkeurige berichten over de beschieting van Antwerpen, die geduurd had van Woensdag avond tot Vrijdag ochtend. - 36 uren lang.

Na rijpe beraadslaging ten Stadhuize, en in afwezigheid van eenige militaire overheid, waren de heeren De Vos, burgemeester, Louis Franck, raadsheer en Alfons Rijckmans, senator, afgevaardigd naar Generaal Von Beseler en na zich overtuigd te hebben, dat elke tegenstand nutteloos was, hadden zij te Contich de overgave der Stad onderteekend. Den 10n October werd deze overeenkomst mede onderteekend door Generaal Werbroeck, optredend in naam van Generaal De Guise, verdediger der stelling Antwerpen, en op de borden der 'Vlissingsche Courant' stond te lezen:

> 'ANTWERPEN GEVALLEN!'

En nu gingen de 'patriotten' en 'franskiljons' hun gang!

Op ontzaglijke schaal werd een schimpschrift in heel het land verspreid, getiteld: 'De Waarheid over de Overgave van Antwerpen'. Hier mogen eenige staaltjes uit dit walgend proza volgen:

> - 'In dit bewonderenswaardig eereveld, dat België in dezen oorlog is, heeft zich een rottende plek veropenbaard: Antwerpen! - Antwerpen, eerlooze stad, stad der kooplieden uit den Tempel, met het dorre hart, stad van hebzuchtige Joden, gereed om uit alles geld te slaan, zelfs uit de heiligste zaken. - Gij hebt den gordel van vestingen aan den vijand verkocht; maar de Belgen zullen terugkomen en door het Engelsch geschut zal de vernieling uwer stad voltrokken worden. - Ge zult een puinhoop worden, Antwerpen. Wij zullen uw Teutoonsche slangennest doorzoeken, den angel dier boosaardige dieren uittrekken, en op hare afzichtelijke puinen, zal zich een Belgische stad verheffen, gereinigd van al hare ongezonde bestanddeelen.'

Wie die 'ongezonde bestanddeelen' waren, zal duidelijk worden uit het volgende slot van dit naamloos pamflet:

> - 'Wat u drie betreft, noodlottige menschen, en gij - twee Vlaamschgezinden, dat uwe laagheid de oogen opene aan de ware Vlamingen, dat zij hun de diepte van den afgrond

toone waarin gij ze wildet storten. De tijd van flamingantisme is uit. Leve het ééne, onverdeelbare België!!'

Franck en Rijckmans hadden zich in een gesprek met Staatsministers Cooremans en Hymans vier uur lang moeten verdedigen: maanden-lang heeft de Regeering, - die nochtans de waarheid wist - dezen laster over Antwerpen onweersproken gelaten!

Het was een te dankbare tegenstelling: het heldhaftige, Waalsche, Luik, tegenover het vuige, Vlaamsche Antwerpen: 'Liége, la ville héroique et martyre!' 'Anvers, la ville infame!' En nochtans: Reeds den derden dag van de beschieting der forten, hadden de ingezetenen van Luik een verzoekschrift tot de militaire overheid gericht, om toch de stad te sparen! Luik is van een bombardement verschoond gebleven: Antwerpen onderstond er een van 36 uren!... Toch maar voortliegen: 'Liége héroique, - Anvers, infame!'

Na den oorlog, werd de tegenstelling onderstreept: Luik werd door Frankrijk gedecoreerd... Antwerpen moet die onderscheiding (?) nog steeds derven...

Ik weet niet hoe het gedacht zoo plots bij me opkwam, maar ik voelde een drang om 'n hulde te gaan brengen aan den, te Souburg bij Middelburg, begraven Filips-Marnix van St. Aldegonde. Ieder Vlaming weet dat deze medewerker van Willem van Oranje, de dichter is van het 'Wilhelmus van Nassauen' het heerlijke nationale lied, dat, - naast den 'Vlaamsche Leeuw' thans op elke Vlaamsche bijeenkomst, rechtstaande wordt aangeheven.

Maar misschien ligt het niet meer zoo helder in ieders geheugen, dat Marnix van St Aldegonde, als Burgemeester van Antwerpen, in 1585 wekenlang heldhaftig de stad verdedigd heeft tegen den Spanjaard Alexander Farnese. Ook hij moest, ten slotte kapituleeeren tegenover de overmacht; ook hij werd van verraad beschuldigd.

De geschiedenis heeft hem echter recht laten wedervaren. Van Vlaamsche zijde werd, in 1872, een gedenksteen onthuld op zijn graf te Souburg.

Het is hierheen dat ik - vergezeld van mijn Oskar en Roza en met bloemen beladen - toog, met het Middelburgsche trammetje. Heel wat zoeken kostte het, vooraleer ik den bewaker van de begraafplaats mocht ontdekken. Eindelijk gelukte het toch en kon het roestige kerkhofhekken geopend worden. Een paar tientallen nieuwsgierigen, in hun schilder-

achtige Zeeuwsche kleedij, volgden ons, en met ontblooten hoofde, legden wij op de rustplaats van den Grooten Dietscher, onze nederige bloemenhulde neer.

Ik kreeg een gevoel of ik mijn geliefd Antwerpen, op die wijze, had helpen wreken over de laffe aantijgingen van veilig verscholen franschelaars.

Wat er over den val van Antwerpen geraaskald werd, is bijna niet te gelooven. Het was een echte campagne, een weefsel van leugens, systematisch in den vreemde door een hetz-pers verspreid, en Vlamingen en Duitschers werden allebei weldra met eenzelfde sop overgoten. Beide zijn ze toen Germanen, Teutonen, Boches!...

Een van die pers-kwakkels wil ik even in haar rondvlucht nagaan:

In de 'Koelnische Zeitung' had gestaan dat, na de overgave van Antwerpen, de klokken waren geluid. Natuurlijk de klokken te Keulen.

'Le Matin' van Parijs nam het berichtje over in de volgende bewoordingen:

> - 'Zooals de "Koelnische Zeitung" bericht, werd de Antwerpsche geestelijkheid verplicht de torenklokken te luiden bij den val der stad.'

De 'Times' van Londen dikte het aan in dezer voege:

> - 'De "Matin" verneemt uit Keulen, dat de belgische priesters, welke weigerden de klokken te luiden, bij de inneming der stad Antwerpen, uit hunne kerken werden verdreven.' -

De Italjaansche 'Corriére della Serra' wist het nog beter. Luistert maar:

> - 'Zooals aan de "Times" via Parijs uit Keulen bericht werd, zijn de ongelukkige belgische priesters, welke weigerden de klokken te luiden bij den val van Antwerpen, tot dwangarbeid veroordeeld.' -

En nu weer 'Le Matin' die de kroon spant:

> - 'In overeenstemming met een mededeeling aan de "Corriére della Sera" uit Keulen via Londen, wordt bevestigd dat de barbaarsche overweldigers van Antwerpen, de ongelukkige belgische priesters, voor hun heldhaftige weigering om de klokken te luiden, gestraft hebben, door hen als levende klepels in de kerkklokken te hangen, met hun hoofden omlaag.' -

En zeggen dat alle zulke 'gruwelverhalen' er in gingen als... klokspijs!

Ik sleet mijn dagen gedeeltelijk met lezen in huiselijken kring, wandelingetjes met de kinderen, en kranten doorsnuffelen in een of ander koffiehuis of melksalon.

Zoo viel mij onder oog, een nummer van 24 October van het 'Journal des Refugiés' dat door Antwerpsche dagbladschrijvers uitgegeven werd te Rotterdam:

In een hoofdartikel stond daarin te lezen:

> - 'De "Al-duitschers te Antwerpen":
> Tusschen de apostels van het flamingantisme hebben wij geleerd dezen te onderscheiden, die een gevaar zijn voor België en die, om hunne overtuiging te dienen, niet aarzelen zich aan de zijde onzer ergste vijanden te scharen.
> 't Zijn de vooruitstrevende Vlaamschgezinden die, zonder zich te laten ontroeren door den oorlog, steeds en trots alles aan Pangermanisme doen.
>
> Wij hebben genoemd de heeren Karel Weyler en Raf Verhulst die, onder toezicht der Duitsche overheid, een Vlaamsch dagblad opstellen. Zekere Vlaamschgezinden zouden zich aan de Duitsche overheersching willen onderwerpen, indien zij de zekerheid hadden aldus in Antwerpen elk fransch bestanddeel uit te roeien. Aldus de heer Raf Verhulst, gelukkig een Vlaamsch dagblad te kunnen drukken in een stad waar geen fransche bladen meer verschijnen; aldus nog de heer Louis Franck zalvend sprekend van de Duitsche Overheid; aldus eindelijk de heer Van Cauwelaert, die rood wordt van gramschap op een belgisch journalist die in 't fransch schreef in een Hollandsche krant.'

Wat die vader landsche lasteraars verzwegen was, dat te Brussel reeds sedert lang fransche bladen verschenen onder duitsche censuur.

Het opzet was duidelijk: Vlaamschgezinden verdacht maken van duitschgezindheid; Antwerpen, als de Vlaamsche stad, bij uitnemendheid bezwadderen, en de argelooze bevolking opruien tegen alles wat bewust nationaal Vlaamsch was.

Van haar briefwisselaar ontving de naar Londen uitgeweken Antwerpsche 'Métropole' eene correspondentie, waaruit het volgende, onder hoofding 'Het leven te Antwerpen':

> 'Nog slechts weinige vluchtelingen zijn teruggekeerd. Het café "Flora" werd den 18n October heropend en is een centrum geworden, waar Duitschers met pangermanistische flaminganten verbroederen.
> De "Antwerpsche Tijdingen" door verstokte duitschgezinden als Karel Weyler, Raf Verhulst en Louis Mauw opgesteld en door den antimilitarist Bouchery gedrukt, blijven verschijnen. De handeling van dit blad walgt terecht al de belgische vluchtelingen in Holland.'

Nog vele anderen moesten het ontgelden: Pol de Mont, Adelfons Henderickx, Leo Augusteyns...

Waarlijk de franskiljons waren al dadelijk ‘actief!’... en de ‘Godsvrede’ was voor hen... een ‘vodje papier’!

In de Societeit der Zeeloodsen hoorde ik zekeren morgen, Frans Van Cauwelaert een toespraak houden, om de menschen aan te sporen terug te keeren naar hunne haardsteden. Praatjes, als zouden alle mannen tot 40 jaar opgepikt worden en naar Duitschland gestuurd, sprak hij beslist tegen.

Eentonig gingen de dagen voorbij. Een uitstapje naar Middelburg om de wondermooie Abdij daar te bezichtigen, bracht wat afwisseling. Ook wel eens een paar bezoeken aan ‘Bioskopen’ waar ik o.a. een interessante voorstelling van den Marne-slag zag, bij middel van bewegende lijnen, die troepenmassa's verbeeldden. In het kleine Stedelijk Museum van Vlissingen waar ik, af en toe, een voormiddag ging slijten, trof ik een eigenhandigen brief aan, op oudejaarsdag 1567 geschreven door Hertog van Alva om zijn komst bij den Vlissingschen Magistraat aan te kondigen, in vervanging van de Hertogin van Parma.

Een liederavond, door Emiel Hullebroeck ingericht, woonden wij bij. Ik herinner me nog zeer wel, hoe ik hem een briefje liet brengen, om de ‘Vlaamsche Leeuw’ aan te vragen, en hoe, bij de eerste toonen, de gansch-gevulde zaal rechtsprong en uit volle borst mee instemde. 'k Zal niet loochenen, dat ik een beetje ontroerd was...

En het voornemen om spoedig naar Antwerpen terug te keeren, werd er voorzeker nog door aangewakkerd. Mijn schoonvader was reeds alleen den toestand gaan verkennen en had een paar brieven van mij aan mijn broeder, aan mijn eersten klerk, en aan mijn vriend Segher Rabauw mee over de grens gesmokkeld. De antwoorden kwamen nu, gepost te Roozendaal, 'k weet niet hoe noch door wien.

Eenstemmig werd mij aangeraden terug te komen; alles was rustig, en wie zich naar de noodwendige ordevoorschriften gedroeg, had volstrekt niets te vreezen...

Dit vooruitzicht bracht ons in de stemming van ‘een Antwerpen kermis’ en ik wilde niet langer dralen om de voorbereidingen tot de reis te treffen.

Het was einde November geworden, en Clemmeken was geheel opgeknapt. Met den trein zou het al te lastig gaan: die waren steeds bomvol, en met ons zeer talrijk groepje zou

het niet mogelijk geweest zijn te zamen te blijven bij het overstappen onderweg. 't Was in die dagen een waarachtige onderneming: menige hoed werd vertrapt, vele kleederen gescheurd. Zoo had mijn schoonvader geschreven...

Dan maar weer met de boot... al keken mijn kinders wel wat schuw: ze herinnerden zich zeker het bewogen tochtje van 5 October...

De Hollandsch-Duitsche Konsul maakte eenig bezwaar, omdat wij - zoo beweerde hij - te lang getalmd hadden, maar een briefje van Clemmeken's dokter bracht de zaak in orde, en wij verkregen onze paspoorten.

Overvaart werd besproken voor 8 dagen later, - de familie in Antwerpen van onze komst verwittigd door een per trein reizend zakenvriend, en we konden gaan inpakken. We hadden thans dubbel zooveel ‘rommel’ (een betiteling door mijn vrouw gegeven). Zonder nog te spreken van stapels kranten en illustraties die ik tot geen prijs wilde achterlaten, en die dan maar gepakt werden in een lap tenten-linnen van mijn zoon Oskar, als lid van de ‘Wandelknapen’ der toenmalige ‘Vereeniging tot bevordering van Volkskracht’.

Die laatste week duurde vervaarlijk lang... en toen eindelijk de dag gekomen was, stonden wij ruim een uur voor den afgesproken tijd aan de boot.

Hoe zalig! Wij gingen Antwerpen terugzien. Nooit heeft mij een vacantiereis vroolijker gestemd!

In ‘bezet’ Antwerpen

Het weer was zacht en de reis verliep kalm. Wij zaten knusjes bij mekaar in het voorruim, waar een paar Brusselaars een lawijd van belang maakten bij een gezellig kaartspelletje.

Eenige afwisseling bracht de Duitsche passen-controle aan de grens. Een reusachtig marine-officier nam tamelijk vluchtig inzage van onze papieren, boog ‘gentlemanlike’ voor de dames en verdween na enkele minuten.

Dat was onze eerste kennismaking met de vijandige bezetting, en ik kon niet zeggen dat ze bizonder schokkend was geweest...

Ik ging even een wandelingetje maken op het dek en was weldra in gesprek met een ouden bekende van me - een beursvriend die nooit blijken had gegeven van eenige politieke belangstelling. - Een van, de velen, die een plantenleven leiden: zaken doen, kranten lezen, in 't café zitten, 'n partijtje biljart en daarmee uit...

Niet weinig stond ik dan ook te kijken, toen de man al dadelijk zijn, staatkunde ging luchten en bij kris en bij kras beweerde, dat de Belgen toch eigenlijk ‘stom’ waren geweest, den Duitsch maar liever hadden door moeten laten, als deze verklaard had geen vijandschap te willen en al de schade en kosten te zullen vergoeden. Drastisch voegde hij erbij: ‘Denkt ge soms dat Leopold II in oorlog zou gegaan zijn? Bijlange niet!’ Heel heldhaftig klonk dat niet, maar nadien heb ik dezelfde meening nog dikwijls onbewimpeld hooren uiten door menschen die in 't gewone leven wel als pienter en verstandig bekend waren.

We naderden de stad.

Ik haalde ons groepje boven, - wij sjouwden manden en pakken bij.

Een soort ongeduld had zich van ons meester gemaakt; star stonden we te turen, voor ons uit, tot eensklaps mijn Oskar riep: ‘Daar staat hij!’ - ‘Wat dan, jongen?’ - ‘Wel vader... de Toren, Onze-Lieve-vrouwentoren!’

De Toren?... Mijn kijker gauw! Ja, ja! dààr staat hij! Moeder, kinders, ziet! daar staat hij: onze Toren.

En de kijker ging van hand tot hand.

De Toren! hij zoog ons om zoo te zeggen, naar hem toe, zooals hij daar te pronken stond in de heldere winterlucht van den 4den December.

'Schoon hé, va' zei Roza.

'En zoo fijn' meende Moeder...

'En... er steekt een Duitsche vlag op!' verklaarde Oskar.

'Laat ons hopen, voor niet lang, mijn jongen'...

't Duurde nog maar enkele minuten en wij legden aan: mijn broer Henri stond aan wal, en wuifde met zijn pet,

'Hoera hier zijn we!'

Vlug werd ons reisgepak op een handwagentje geladen; - de paspoorten moesten wij aan de 'grillie' afgeven.

'Jammer', zei ik tot den Duitsche soldaat van dienst: 'ik had ze graag bewaard als aandenken. Ze hebben me genoeg geld gekost'...

'Geld hat ja keinen Wert mehr' glimlachte de landweerman filosofisch.

'Vooruit nu maar, naar het De Coninckplein! Vooruit!'

Maar... 'Halt' klonk het eensklaps barsch, en ik moest mee naar een luitenant, die weten wilde hoe ik aan die bruine tent kwam, waarin wij allerhande papieren verpakt hadden.

Gelukkiglijk kon ik hem naar waarheid antwoorden, dat de tent mijn zoon toebehoorde, en gekocht werd te Leipzig voor zijn padvinders-uitrusting.

De luitenant keek me doordringend in mijn oogen; - scheen gerustgesteld, en liet ons gaan.

Later heb ik begrepen waaruit wel zijn verdenking voortsproot; de duitsche legertenten zagen er precies eender uit... en ik kon de mijne wel eens gestolen hebben.

Als ik dan nog vernam hoe mijn zwager, voor een onnoozel briefje, dat hij doorsmokkelen wilde, twee dagen en twee nachten in de Begijnenstraat had gezeten, dankte ik mijn goed gesternte dat mijn tent-pak niet onderzocht werd: tientallen van illustraties en kranten - (alles hier verboden goedje!...) zaten er in.

Dat had een onaangename geschiedenis kunnen voor me worden, maar einde goed, alles goed!

Ons huis had niets geleden. Op de voordeur kon ik nog

de sporen ontdekken van een met dik krijt geschreven: ‘Hier wohnen gute Leute!’... een voorzorg van mijn eersten klerk, werd mij verteld.

Wat sliepen wij heerlijk op ons eigen bed.

's Anderdaags bezoeken links, bezoeken rechts.

Met mijn vriend Segher Rabauw kuierde ik de stad in: hij zou me de plaatsen toonen, waar 't raak was geweest met de ‘dikke Bertha’...

En zie, zonder eenig vooropgezet plan, daar stonden we op 't Scheldeterras, instinctmatig als van zelf daarheen gelokt.

Wat is de Sinjoor toch een eigenaardig wezen.

De Toren, de Schelde: 't zijn brokken van zijn hart.

De stad zag er maar stil uit: en 's avonds was 't heelemaal een uitgestorven boeltje.

Om 8 uur al de lichten uit, en gedurende een paar weken had zelfs het voorschrift geluid: ‘'s Nachts de huisdeur open laten’.

Teneinde diefstallen te keer te gaan, had de bevolking dan een ‘Burgerpolitie’ ingericht, welke regelmatig hare ronden deed, zoodra 't duister gevallen was.

Om overigens den nacht te bekorten, had de Bezetter de officieele klokken één uur achteruit gezet. De Antwerpenaars noemden dat het ‘Torenuur’. De ‘echte’ Belgen hielden vast aan den ongewijzigden Greenwichtijd, en heetten die ‘heure belge’

Een van mijne eerste bekommernissen was thans, mij in te lichten wat er eigenlijk geschied was met de partijen veevoeder, die ik in koop had en welke door de belgische militaire overheid in beslag waren genomen.

Ik vernam dan dat, zoowel de hoeveelheid die ik van een Hollandsch Huis had gekocht, als die welke mij door een Duitsche firma moesten afgeleverd worden, tijdens het bombardement naar Rotterdam per water waren vervoerd, en daar tot overdreven-hooge prijzen waren verkocht. Het was een geval zooals nooit voorgekomen. Een nauwkeurige rechtspraak hiervoor bestond niet, maar ik redeneerde zoo:

‘Moesten, bijvoorbeeld, de schuiten in de haven gezonken zijn, geen twijfel of mijne verkoopers zouden mij aansprakelijk gesteld hebben, zooals zij beiden, bij aangeteekenden brief in Augustus, mij verwittigden, dat de goederen voor mijne rekening en gevaar bleven.

Welnu, de koopwaar gered zijnde, was zulks dan ook ontegensprekelijk eveneens voor mijne rekening geschied, en had ik dus recht op de winst door prijsstijging.'

Het Hollandsch huis gaf dit toe, en betaalde mij prompt uit: 't was een echte meêvaller in deze dure tijden!

Maar de Duitscher was moedwillig en weigerde betaling.

Ik besloot dus hem gerechtelijk te dwingen.

Gemakkelijk gezegd... maar niet gedaan!

De bevoegde Scheidsrechterlijke Kamer durfde zoowaar niet op te treden tegen... een 'Duitsch' en spoorde mij, onder bevestiging dat mijn zaak zeker, - na den oorlog, - gewonnen zou worden, aan tot uitstel. Niet inziende waarom mijn goed recht ook thans niet te verkrijgen zou zijn, bleef ik aandringen en na 3 maand wachtens werd dan eindelijk in verstandhouding met den advocaat van mijne tegenpartij een dag vastgesteld voor de 'arbitrage'.

Een typisch tusschengevalletje wil ik hier toch vastspelden. Die advokaat van mijn duitsche tegenpartij was een razend 'franskiljon' alhoewel rechtstreeksch afstammeling van een vurig vlaamsch Meetingist.

Misschien voelde hij wel het onlogische van den toestand: hij, de pure Belg pleitende voor een Duitscher tegen een gevaderlander... Hij vond het dan ook noodig, na een gesprek in zijn cabinet om het uur van bijeenkomst te bepalen, mij opzettelijk op straat na te hollen, om te zeggen:

'Il est bien entendu, n'est-ce-pas, à 4 heures 'belge'!...

Zijn patriotiek geweten was daarmee oogenschijnlijk gerustgesteld.

Het zal wel niemand bevreemden, dat ik mijne 'onverliesbare zaak' toch verloor...

Wat echter wel wonderbaar zal klinken is, dat, het geval 'in beroep' gepleit zijnde, na den oorlog, ik mijn procès tegen den Duitscher evenzeer verloor! Het was een leelijke streep door mijne rekening - immers er waren eenige tienduizenden van goud-frank mee gemoeid...

Maar een 'Duitsch' schijnt aan die hooge heeren toch nog liever geweest dan een 'activist'!

Laat ons den draad weer opvatten:

De eerste twee weken nadat ik terug in Antwerpen was, kreeg ik de meest tegenstrijdige indrukken te verwerken. Zoo kwam, op zekeren voormiddag, een mijner mede-bestuursleden van het 'Verbond der Vlaamsche Kringen' mij zeggen, dat

hij al... zijne duitsche boeken verbrand had! De man was zoodanig bewogen, dat ik mezelf bijna ging verwijten, zijn gebaar toch eigenlijk dwaas te vinden.

Kort daarop ontmoette ik Raf Verhulst op de Meir. Een hartelijk praatje ontspon zich natuurlijk, na elkaar in zoo'n langen tijd niet gezien te hebben. Om uit den weg der voorbijgangers te staan, gingen wij opwandelen in de Cellebroedersstraat, en daar zei mij de Raf, als conclusie:

'Zie, Karel, tachtig jaar lang leeft ons volk in een "latijnsche" lucht, en wat is het geworden? Achterlijk, bekrompen en laksch! Misschien ligt het in onze lotsbestemming, dat de "Germaansche" golf van thans zuiverend over ons heen zal gaan'.

Dan weer een andere klok: Een oude vriend komt mij opzettelijk bezoeken om mijn oordeel te vragen over een gebeurlijk heropenen der Hoogeschool van Gent. En wat de Vlamingen wel zouden doen, mochten de Duitschers ze eens willen vervlaamschen... Hij-zelf was er vierkant 'tegen'. - 'Niks van den Duitsch!'

Wat een vertroebeling van de geesten! Ge liept waarlijk gevaar er uw eigen gezond verstand bij in te schieten;...

Hoe weldadig deden mij integendeel de woorden aan van mijn vriend Hubert Melis, die ik aantrof, zekeren Zondagmorgen bij de oud-boeken stalletjes op de Vogelmarkt: 'Eên zaak moeten wij op 't oog houden, mijn beste; wat de oorlog ook brenge, ons Vlaamsch belang moet bij elken Vlaming voorop staan!',

Dat klonk als een onomstootbare stelregel: Vlaamsch, Vlaamsch bovenal! Het nog niet geboren 'activisme' kon niet bondiger omschreven worden!

Ouder gewoonte kuierde ik, rond 2 uur, elken dag naar de Beurs. Zaken werden er niet gedaan, behalve door allerhande onguur uitziende persoontjes, die op straat voor het 'Café Aeckerlin' sjachelden in alles en nog wat: zeep, suiker, chocolade, enz.

Onder de 'beursratten' werden dan bij een partijtje domino de onfeilbaarste oorlogsplannen opgebouwd: de oude geschiedenis van de 'beste stuurlui die steeds aan wal staan'...

Maar ook geheime papiertjes werden van hand tot hand gegeven, en zoo kwam ik in het bezit van een getypt afschrift van een artikel uit 'Le Figaro' van 2 December, waarin de rede verschenen was, door Maurice Maeterlinck in de

‘Scala’ te Milano uitgesproken. Deze verbasterde Gentenaar had daar volgenden onzin uitgekraamd:

> - ‘België heeft de wereld gered. De Belgen hebben de Latijnsche beschaving gered. Zij bevonden zich sedert eeuwen aan den samenloop van twee machtige en vijandige beschavingen. Zij hadden te kiezen en zij hebben niet geaarzeld. Hunne keuze had des te meer beteekenis, daar zij met kennis van zaken konden kiezen. Immers meer dan de helft van België stamt uit Germaansche bron. Zij kon dus, door haar rasverwantschap, best de kultuur begrijpen die men haar aanbood met de leer der eerloosheid die zij bevat. Zij heeft die kultuur verworpen met een afschuw, met een walg zoo hevig als spontaan.’ -

Dus duidelijk gezegd: de Vlamingen waren blij geweest hun bloed te geven, om hun eigen beschaving te vernietigen en Latijnen te kunnen worden!

Bij welk volk, kan een gelijkaardig voorbeeld van laffe zelfvernedering gevonden worden?

Op zekeren voormiddag toen ik bij mijn advocaat uitgenoodigd - om beroep aan te teekenen tegen 't bewuste averechtsche vonnis der Scheidskamer - gaf deze mij een krant te lezen die hij van 'n sluik-colporteur had gekocht tegen grof geld. Voor zulke fransche kranten betaalde men gaarne tot 5 fr., - de ‘Nieuwe Rotterdammer’ was immers vervalscht en door de Duitschers in België gedrukt!...

Het was het ‘Petit Journal’ van Parijs, dato 21 December.

In groote letters stond een hoofdartikel getiteld ‘L'Union morale et verbale des Races’ (De versmelting der rassen door taal en zeden). - Het was van de hand van den bekenden Wallonisant Gérard Harry; de voornaamste brokken laat ik hier volgen:

> - ‘Van het begin hunner marteling hebben de Belgen den taal- en rassen muur neergehaald die hen in twee vijandelijke kampen scheidde. De taalstrijd woedde heviger dan ooit, daags te voren. Wij Walen, van fransche kultuur, hadden wanhoopsmiddelen gezocht tegen de immer steigende eischen der flaminganten omdat zij - met of tegen wil - Duitschgezind waren. Welnu, nauwelijks hadden de Duitschers onzen grond betreden of de onverzoenlijksten onder de Vlamingen wierpen zich in de armen hunner Waalsche broeders, en riepen ‘Leve de fransche kultuur’. Vlaamschgezinde genootschappen werden ontbonden, eensklaps 't ongerechtigde beseffend, hunne gewestspraak te stellen boven het heerlijke woord der Zuiderburen, en de Waalsche kringen zagen plots hunne taak voltooid.
> Er zijn geen Vlamingen noch Walen meer, niets dan

> Belgen, maar vast besloten hunne onwrikbare verstandhouding nog te versterken door eene spraakgemeenschap, die hen zal binden door dit anti-germaansch toovermiddel: ‘de Fransche taal.’

't Was nog driester dan het orakel van Maeterlinck!

Zoo, met één pennetrek, werd dus het Vlaamsche ras van de wereld gebannen

Gerard Harry heeft later dit artikel geloochend in ‘La Nation belge’ van 7 Sept. 1919, maar ‘De Schelde’ wreef 't Waalsche heerschap met zijn snoet in zijn leugen, door het oorspronkelijk nummer van ‘Le Petit Journal’ 21 December 1914, in zijn toonramen te kijk te hangen...

Het jaar spoedde ten einde. - St.-Niklaas hadden wij in één adem, te zamen met Kerstmis, in onzen huiskring, naar benepen omstandigheden gevierd, en als toemaat waren wij gaan luisteren, met de drie oudste kinderen, naar de Duitsche militaire muziekkapel die op Kerstdag haar mooiste deuntjes ten beste gaf, op het Statieplein.

Bij Segher Rabauw ging ik regelmatig mijn dagelijksch praatje scheren... Ook daar kwam aldra het verschil van meening aan den dag... Hij, vroeger een radicale onder de radicaalsten, waarschuwde thans tegen elk optreden. Het kost mij geen moeite te erkennen, dat zijn zienswijze niet zonder gevolg bleef op mijn gemoed. Maar zoodra ik weer nuchter ging nadenken over het uitdagende drijven van de franskiljons en Walen, - vond ik een allesduldend ‘loyalisme’ toch al te schaapachtig.

Van mijn vriend, Herman van Puymbrouck, ontving ik, in die dagen, een sluikbriefje uit Noord-Frankrijk, waar hij als brankardier gelegerd was. In dit welkome schrijven, behelzend allerhande nieuwsjes, trof mij vooral de opmerking dat daar, in Fransch-Vlaanderen, onze taal nog waarachtig levend was, na drie eeuwen stelselmatige Fransche uitroeiingspogingen.

Het doodvonnis over ons ras door Gérard Harry uitgesproken, kwam mij daardoor wel dubbel onzinnig voor en des te grooter beleediging!

Hoe ik ‘Activist’ werd

Nieuwjaar! Wat zou 1915 brengen?

Met weemoed zal wel in alle gezinnen teruggedacht zijn geworden aan de vroegere festijnen en het jolige ‘gefluit’ der booten in de haven, precies om 12 uur 's nachts... Nu klonken duitsche geweerschoten irriteerend in de lucht, en de ‘parademarsch’ der bezettingstroepen voor het Justiciepaleis, langs de leien, kon wel niemand bekoren.

Maar toch had ik een groote vreugde: in mijn ‘nieuwjaarsbrief’ aan den ouden-getrouwen Hubert Melis, kon ik hem gelukwenschen met zijn benoeming tot Stadssecretaris van Antwerpen.

Mijn kinderen gingen nu weer ter schole, blij-toe hun kameraadjes terug te zien.

Ik zelf begon te snuffelen in oude papieren en knipsels en vond mijn opstel terug, verschenen in ‘Volkskracht’, getiteld ‘Een Antwerpsch opstootje in de 17de Eeuw’ en waarin de de taaiheid van den Sinjoor in een helder daglicht wordt gesteld.

Van oordeel zijnde dat dit ‘portretje’ wellicht een hart onder den riem kon steken bij mijne medeburgers, zond ik het ter opname naar de ‘Antwerpsche Tijdingen’, maar moest, tot mijne teleurstelling, het volgende weinig dappere briefje ontvangen:

> Antwerpen, den 18 Januari 1915.
> Waarde Heer Angermille,
> Ik heb uw artikel in ‘Volkskracht’ nog eens heelemaal aandachtig overlezen en kom tot de overtuiging, dat er twee bezwaren bestaan tegen opname van het stuk in de ‘Antwerpsche Tijdingen’. Ten eerste de lengte, die het noodzakelijk maken zou het opstel in te deelen in verschillende artikelen, ofwel het te geven als feuilleton. Dit bezwaar is niet onoverkomelijk. Maar wat ernstiger is, is dat de Duitsche overheid het zou kunnen aanzien als een bedekte ophitsing tot opstand en dat wij gevaar loopen zouden, ons blad tijdelijk of voor altijd geschorst te zien. Voor zaken van veel minder belang - getuige een onnoozel stukje over ‘Teun den Eierboer’ - ben ik op de Commandatuur geroepen geweest en heb daar moe-

ten hooren, dat de minste allusie, zelfs dan ook wanneer wij meenen dat er geen allusie is, op de wijze die ik aanduid, zou beteugeld worden.
Ik zou dus voorstellen de opname tot betere tijden uit te stellen. Uw opstel is belangrijk genoeg om ten allen tijde als voldoende ‘actueel’ te worden aanzien.
Met hartelijke groeten
(was onderteekend) Karel Weyler.

Die handteekening onder zulk schrijven, noopt tot... mijmeren!

Het lanterfanten ging me danig vervelen en ik besloot een katalogus op te maken van mijn boekenverzameling, een karweitje herhaaldelijk voorgenomen in vroeger tijden, maar steeds weer uitgesteld.

Toen mij daarbij de tientallen Vl. strijdbrochures weer onder oogen kwamen, dan schenen die wel te verwijten: ‘Zijn wij dan allemaal zonder nut, zonder eenige blijvende inwerking geweest?’

Het was in zulke stemming dat ik ‘Het Handelsblad’ van 23 Januari in handen kreeg, met het artikel ‘Vlamingen Waakt’ van Dr Aug. Borms.

In vele schetsen over het ‘Activisme’ is dit artikel als uitgangspunt vermeld. Daar evenwel nooit de tekst ervan aangehaald werd, kan het zijn nut hebben dezen hier af te drukken:

- ‘Elk is er over eens, dat in den reuzenstrijd, waarin wij zijn meegesleept geworden, het Vlaamsche volk zijn plicht, ja meer dan zijn plicht heeft gedaan.
Wat offerde ons volk ook niet alles op voor 't vaderland? Vooreerst zijne zonen die bij 't zingen van den “Vlaamschen Leeuw” storm liepen en met duizenden gevallen zijn op de bloedige slagvelden. Men vergete het niet, meer dan 65 t.h. van onze soldaten zijn Vlamingen. Maar ook zijn have en goed bracht ons volk op 't altaar der vaderlandsliefde, onze gothische tempels, middeleeuwsche hallen en koninklijke stadhuizen: dit alles moesten we zien verbrokkelen en verbranden!
En dan onze rijke landouwen: de welden vertrappeld en verwoest, de pachthoeven vernield, bloeiende dorpen als van de landkaart weggevaagd.

Bij het uitbreken van den oorlog beloofde de Czaar zelfbestuur aan de zoolang verdrukte Polen. - Vlaanderen dat ook sedert jaren hunkert naar meer recht en gelijkheid, nam zijn lijden en zijn ontberingen vrijwillig aan, zonder van hoogerhand de minste belofte te eischen.
Menigen brief ontvingen wij van het front, die bewees

> dat in dien geest onze Vlaamsche soldaten zoo dapper streden.
> "Wij vechten, zoo schreef mij een, met den "Vlaamschen Leeuw" op de borst!" - Een ander: "De kreet Vlaanderen den Leeuw! heeft nooit met meer kracht geklonken" - of nog: "Na den oorlog zullen wij vuriger Vlaamsch zijn dan vroeger".
> Dit zal zeker hard klinken in de ooren van dezen die dachten dat de Vlaamsche Beweging nu zou opgevouwen zijn - "Après la guerre on n'en parlera plus du Flamand" zei een Antwerpsch vulgarisateur.
> Maar wat in dien zin alles overtreft, is een artikel "L'Union morale et verbale des races" van den Wallonisant Gérard Harry, op 21 December in de "Petit Journal" van Parijs verschenen, en waarin hij zijn fransche lezers meedeelt dat de Vlamingen nu voor goed hebben ingezien, dat hunne gewestspraak tot niets dient - ("Zoo waardeloos als een ongeldig muntstuk"), - en dat zij voor taan, allen, partijgangers zullen zijn van de "alleenheerschappij" in België van de fransche taal: "Le verbe Français qui est le sésame de toutes les portes et de tous les coeurs."
> Er zijn landgenooten die meenen dat zoolang de oorlog duurt alle geschillen over taal en ras moeten terzij geschoven worden. Wij hebben ons naar dit ordewoord gedragen, maar waar de tegenstanders van 't Vlaamsche Volk voortgaan met ons in den vreemde aan te vallen en wapens te smeden tegen ons volksbestaan, daar moet elk oprecht Vlaming het als een plicht aanzien die pogingen te verijdelen en ons volk te waarschuwen.'

Daar stond nu klaar uitgedrukt, wat ook ik, onuitgesproken, reeds lang in mijn binnenste voelde roeren.

En ongetwijfeld zullen velen als ik dezelfde gewaarwording hebben ondervonden. Althans, reeds vier dagen daarna gaf 'Het Handelsblad' - op 27 Januari - een ingezonden stukje, onder hoof ding 'Oppassen!' zeggend:

> - 'Het artikel "Vlamingen waakt!" in uw blad van 23 jl. is door vele Vlamingen met ware voldoening gelezen. Terwijl de Vlamingen wederom zooals naar gewoonte zoo goedzakkig zijn, hebben onze vijanden aller gezindheid niet opgehouden hun moordend werk voort te zetten.
> Alleen de Vlamingen zwijgen!
> Wordt het dan geen tijd dat zij ook hun woord te zeggen krijgen?
> Ja, de Vlamingen moeten niet alleen "waken" maar het is ook hun plicht, hun rechtmatig woord te blijven zaaien, alvorens de vijanden onzen Vlaamschen akker wederom vol met onkruid zullen bezaaid hebben.
> Beter is het, dat wij na den oorlog terstond kunnen voortgaan met het maaien en oogsten onzer volksrechten, dan dat wij, door thans stilzwijgend te blijven toezien, eerst een tijd

weer moeten gaan verspillen, met het onkruid, uit onzen akker te wieden.'

'Alleen de Vlamingen zwijgen!'...

Maar dat werd zelfmoord! Ik kreeg nu het heerlijke bewustzijn met mijn geweten akkoord te zijn: - ik zou niet zwijgen, wat ook vroegere vrienden en medestanders mochten smalen.

En ik ging Borms opzoeken.

Ik wist dat reeds sedert eenigen tijd een klein groepje 'Groeningher-Wachters' in het geheim bijeenkwamen in een Vlaamsch koffiehuis op de de Keyserlei. Ik kon er kennis nemen van een briefje aan Borms gezonden uit Frankrijk door den Merksemschen oorlogsvrijwilliger August Willekens, en waarin geklaagd werd, dat de Vlaamsche jongens ginder door de Vlaamschhaters om hun taal voort gehoond werden. Als bewijsstuk was het artikel van Gérard Harry ingesloten, en dit was aanleiding geweest tot het stukje: 'Vlamingen Waakt!' van 23 Januari.

Ik kwam nu meer in aanraking met Vlaamschgezinden die het beu waren te bouwen op mooie beloften voor 'na den oorlog!' - De kranige grijze Maurits Josson ontmoette ik vaak. Steeds kwam hij te voet uit Brussel en hield het kontact met de Vlamingen uit de Hoofdstad levendig.

Het te Gent verschenen blad 'De Vl. Post' las ik regelmatig, alhoewel ik niet gansch kon instemmen met hare, voor die periode, waarlijk stoute denkbeelden over een toekomstigen onafhankelijken Vlaamschen staat.

Te Antwerpen werd - naast het dagblad 'Het Vlaamsche Nieuws', een Vl. strijdend weekorgaan in 't licht gezonden, onder leiding van Borms: 'Antwerpen Boven!' dat gaandeweg de houding der Vlamingen duidelijker en duidelijker ging afronden en waarin ik ook een paar biografisch-vergelijkende artikels liet verschijnen.

De eerste gesproken openbare progapanda werd alweer door Borms aangevat. Op 8 April sprak hij in de de St.-Lutgardisschool, zijn eerste Vlaamschgezinde rede uit, voor den Katholieken Studentinnenbond 'Klimop' te Antwerpen; een paar weken daarna, hield voor hetzelfde gehoor, Pater Stracke een buitengewone opwekkende voordracht over het 'Koningschap der Vlaamsche Ziel'.

Ik stak het niet onder stoelen of banken, dat de oorlog niets aan mijn Vl.-voelen kon wijzigen, en had over dit kapit-

tel menig stekelige discussie met beurs vrienden. Velen onder hen verdienden thans een schoonen stuiver met het ‘officieel’ opkoopen van granen op last van 't ‘Comité de Secours et d'Alimentation - (het beruchte Komiteit dat zich alras tot een verwoed fransche ‘machine’ zou ontpoppen).

Zoowat iedereen, die er voor in aanmerking kon komen - zelfs bedienden van Duitsche firmas - had sedert weken opdracht gekregen in de Provincie tarwe rogge, gerst, haver, enz. te gaan opkoopen.

De lezer vergeve 't mij, zoo ik hier over mijn persoontje moet uitweiden:

Drie en twintig jaar was ik op dit tijdstip in het graanvak; - achttien jaar bezocht ik onafgebroken de Beurs; - hoofdzakelijk met mijn vriend Julius Boumans, had ik 't Antwerpsch Graanhandelsverbond gesticht, waarvan ik voorzitter was...

Men zou durven beweren, dat ik toch niet volslagen onbekend aan de Heeren Bestuurders van het Comité kon zijn, en dat ook ik eenige aanspraak had op een ‘officieele’ opdracht. Jawel!...

Den 16n Mei kreeg ik een kort briefje van ‘un administrateur’ om te verschijnen: 2, marché aux Grains. Daar werd mij het verbluffend-aanlokkelijke voorstel gedaan, de wintergerst te gaan opkoopen in de provintie Namen (... dicht bij de vuurlinie). Ik zou ginder moeten gehuisvest zijn, gezien de moeilijk af te leggen afstanden, en zou in 't geheel een vergoeding genieten per maand van... twee honderd frank, zegge, ongeveer genoeg om mijn kamerhuur met ontbijt te bekostigen.

Geroerd door zooveel edelmoedigheid heb ik onderdanigst bedankt.

De Komiteitsheeren kenden mij... te goed, en hadden me waarschijnlijk liever verre-weg: in Namen.

Intusschen breidde de actie te Antwerpen zich uit. Er kwamen nog maar steeds bittere brieven van Vlaamsche soldaten en het plan werd opgevat een Vertoog aan den Koning te zenden, om deze schand-toestanden te keer te gaan. Door den trouwen Vlaming Flor. Peeters werd ik mondelings uitgenoodigd, zekeren Zondag ochtend aanwezig te zijn in het Museum van den heer Frans Claes, St.-Vincentiusstraat.

Ik trof daar in de groote zaal o.a. aan: Borms, Pol de Mont, Reimond Kimpe, Hector Lebon, Georges Delannoy, E.

Wildiers, enz. Men kon echter tot geen eensgezind besluit komen: de ‘natte vinger’ was bij velen zichtbaar!

Het afschuwelijk ‘antwarpsch’ sprekend gemeenteraadslid Delannoy wist er te vertellen, dat René De Clercq en Jacob aan de ‘Moffen’ verkocht waren en een Duitschgezind krantje uitgeven in Holland. (Hij bedoelde ‘De Vlaamsche Stem’ van Alberic de Swarte.)

Borms diende hem een voortreffelijke bolwassching toe: - het verdienstelijk (!) raadslid is later een der kopstukken geworden van het ‘Comité National’.

Waren aldus de Vlaamschgezinden nog veelal aarzelend tusschen 'n uiterlijk ‘belgisch loyalisme’ en een innerlijken drang naar verzet, - de Walen en franskiljons integendeel, lieten het ijzer niet koud worden.

't Is later bekend geworden dat Buisset, volksvertegenwoordiger voor Charleroi, reeds bij brief van 5 Maart 1915 aan den duitschen Gouverneur-Generaal, baron von der Goltz, te Brussel geschreven had:

> - Van het begin af der bezetting, werd in de berichten uitgaande van de Overheid, de voornaamste plaats aan de Vlaamsche taal gegeven, niettegenstaande de bepaling der Grondwet, die het fransch als officieele taal in ons land heeft aangesteld.’ -

Die lekkere meneer Buisset wist dat hij loog: ten eerste was op de plakbrieven en druksels wel integendeel het fransch onmiddellijk naast het duitsch geplaatst en op de postzegels, die de Bezetting gebruikte, was langen tijd geen spoor van onze taal te bespeuren; - ten tweede, goochelde hij zoo maar de zgn. ‘Gelijkheidswet’ van Devriendt en Coremans uit het jaar 1898, wèg.

Men is daarna zoover gegaan, dezen brief toe te dichten - in VLaamschen zin, - aan Mter Adelfons Henderickx. De ‘XXme Siècle’ van 22 October 1915 en ook de ‘Indépendance belge’ verweten onbeschaamd den flamingantischen volksvertegenwoordiger, dit schrijven aan den Goeverneur-Generaal te hebben gericht. Ge moet maar durven!

Voor zoover mij bekend is, heeft diezelfde Buisset nooit ontkend de schrijver te wezen van een vlugschrift in 1915 verschenen, onder den titel: ‘La Wallonie autonome’, en geteekend: ‘Le Coq hardy’.. waarin hij kranig verkondigde: ‘Het belang dat de Duitschers bij Bestuurlijke Scheiding kunnen hebben, gaat ons, Walen, niet aan!’

Uit een Vlaamsche pen gevloeid, waren zulke woorden natuurlijk in staat geweest de vaderlandsche trouw van ettelijke ‘burgers en matrozen’ gevaarlijk aan 't wankelen te brengen, en zou de schrijver het bekocht hebben met minstens één maal de doodstraf...

Buisset echter, is nooit verontrust geworden, volgens de maatstaf van Destrée: Vlaamsch activisme was misdaad; - Waalsch... een vergissing!

Een ‘vergissing’ zal dan ook wel liet ‘Appel aux Wallons’ geweest zijn, dat, naamloos, vertrouwelijk en genummerd, einde Mei, werd rondgedeeld.

Voor mij ligt hier afdruk Nummer 519. waaruit ik een paar kenschetsende volzinnen overschrijf:

> - ‘Walen! Er is geen belgische natie, maar door de gril van de diplomaten van 1830, is er een belgische Staat, verfoeilijke, kunstmatige schepping. Walen! de Rogier's, de Gendebien's, de Surlet's waren de welsprekende tolken der Walen. Zij spanden al hun krachten in, om van België eene fransche provincie te maken, en zij wilden in dit land de fransche gedachte doen rijpen tot glorie van Frankrijk en spijt het Vlaamsch verzet... Frankrijk moet zich herinneren, dat Walenland in een fransche zonnestraal gerijpt is, dank zij onzen Maasstroom, die Wallonië aan Frankrijk bindt, zooals de navelstreng het kind hecht aan de moeder!’

Minder pathetisch maar drastischer uitgedrukt, schreef rond ditzelfde tijdstip, Omer Boulanger, gemeenteraadslid te Vorst bij Brussel, in een boek dat hij te Parijs onder titel: ‘France et Belgique 1914-1915’ uitgaf:

> - ‘Het reeds vergoten bloed voor niets tellende, geven wij gaarne den laatsten druppel van wat ons overblijft, zoo het heil van Frankrijk het eischt.
> Ja, ik wenschte dat, wanneer wij door een beslissende victorie den vrede onder ons bevestigd hebben, België en Frankrijk zich zoo nauw verbinden, zoo innig verbroederen dat geen grenzen tusschen hen meer blijven.’

Duidelijker kon het wel niet...

Te Antwerpen begonnen intusschen de bladen te gevoelen, dat een aanmerkelijk deel der bevolking, hunne kwalijk verholen vlaamsch-haterij begon beu te worden; hun aantal lezers slonk geweldig en de fransche bladen, alvast, leden verlies. Zij lagen op den loer om, bij een geschikte gelegenheid, op te houden met verschijnen. Zij zochten en vonden moeilijkheden met de censuur en staakten, - ook de ‘Antwerpsche Tijdingen’ die uitermate flauw en fleps waren geworden...

‘Het Vlaamsche Nieuws’ dat met den dag al flinker was opgetreden, was voor die heertjes het ‘zwarte beest’ en werd zelfs niet eens geraadpleegd over de staking. Nu begon een verwoede strijd tegen dit blad: onderduimsch uitkoopen van uitventers, verdachtmaking van allerlei slag waren kering en inslag.

Maar... Borms ‘waakte’!

Ik herinner het me nog of het gister gebeurde.

Op zekeren Donderdag in Juni vond ik een met potlood ‘gekrabbeld’ briefje van Raf Verhulst, in mijn brievenbus: ‘Karel, er is goed Vlaamsch werk te doen! Kom dezen namiddag, om 5 uur, ten huize van Mter Wildiers, in de Van Maerlantstraat.’ - Meer niet.

Ik ging, en was de eerste op 't rendez-vous...

Mter Wildiers wist zelf geen woord van de bijeenkomst.

Weldra daagde Mter Jozef Van den Broeck op: die wist evenveel...

Dan kwam de Kaf met Borms. En nu was het raadsel gauw opgelost: gulweg bekende Raf dat hij verzuimd had Mter Wildiers te verwittigen; hij kreeg ‘absolutie’ en Borms legde het doel der vergadering bondig uit.

‘Het Vlaamsche Nieuws’ verkeerde in gevaar. Frissche krachten waren er noodig. Verhulst was vast besloten ten allen prijze op zijn post te blijven; hijzelf - Borms - alhoewel Raf hem uitdrukkelijk gewezen had op het gevaar aan dit optreden verbonden (Borms was immers Atheneum-leeraar, dus Staatsambtenaar) aarzelde evenmin, en wilde graag het risico loopen.

Hij had den ondervoorzitter de Merksemsche Groeningherwacht, zijn vriend Albert Van den Brande, evenzeer bereid gevonden, en besloten werd, van af den laatsten Zondag van Juni, het blad verder, uit te geven met vermelding bovenaan, van de drie genoemde opstellers, als verantwoordelijk voor den inhoud.

Borms las dan een artikel voor dat de nieuwe periode zou inluiden: ‘Onze vaderlandsche strijd voor ons goed Becht’.

Het bracht ons allen in geestdrift. - Onze gastheer verklaarde nooit een treffender stuk gehoord te hebben, en een glas wijn werd geledigd op een gelukkige toekomst.

Het herboren ‘Vlaamsche Nieuws’ maakte een geweldigen indruk; - Verhulst had goed geraden: Borms werd dadelijk bij den Atheneum-prefekt Doos ontboden. Alle drogre-

denen konden hem echter niet doen verzaken aan zijn opgenomen taak. Een poging van wege Min. Poullet - die een zoetsappig briefje gezonden had - bereikte even weinig. Dan werd door den algemeenen opziener in 't Ministerie van Wetenschappen.. den heer Klompers, niet terug gedeinsd, om bij de Duitsche overheid op afstelling van Borms aan te dringen...

Een edele vorm van vaderlandsliefde, voorwaar!

'Niets van den Duitsch!' - behalve dan tegen een Vlaamsch landgenoot.

Het is later gebleken dat de uitgeweken 'politiekers' die heldhaftig gepredikt hadden: 'faire le vide autour de l'ennemi' - (den vijand alleen laten; staan voor de moeilijkheden) - in hun gezellige, confortabele schuilplaatsen nu toch wel een beetje ongerust begonnen te worden voor hun dierbare zetels (met... profijtjes!) na den oorlog.

Zij stelden een Manifest op in het buitenland, en lieten het hier verspreiden: 'La politique belge après la guerre. - Un Parti national' (De Belgische politiek na den oorlog. Een Nationale Partij).

Ook hierin wordt de waanwijsste onbeschaamdheid aan den dag gelegd en het Vlaamsche volk in 't gezicht geslagen:

> - 'In 't belang der nationale eenheid is het noodig een einde te stellen aan de twisten die voortkomen uit de netelige taalkwestie. Sedert het invoeren der Vlaamsche wetten op het gerecht en bestuur, is dit vraagstuk wezenlijk opgelost. Het oprichten eener Vlaamsche Hoogeschool en de pogingen om aan officieren, ambtenaars en rechters het Nederlandsch op te leggen moeten onverbiddelijk afgewezen worden.
> Die aanmatigingen zullen overigens nutteloos gemaakt worden zoodra de verspreiding van het Fransch onder de lagere volksklassen, hare vruchten zal dragen op den buiten zoowel als in de steden.
> Frankrijk, overigens, zal ons in onze taak ter zijde staan.'

Hoe zichtbaar steken hier de lange ooren uit, van de befaamde Liga van de 'Drie ellen voor 'n frank' - (Ligue pour la Liberté des Langues) die, voor den oorlog, beweerde alleen op te komen voor de 'vrijheid' der talen, maar, thans den franschen 'dwang' doorschemeren liet als haar eenig doelwit.

Nog een geluid - of beter een 'wangeluid' - in den geest van Gérard Harry werd gehoord in een te Londen verschijnend uitwijkelingsblad: 'Le Cri de Londres' waarin, op 15 Juni 1915, de Wallonisant Raymond Coleye schreef dat om

twee redenen België zou moeten totaal verfranscht worden: 1) omdat de Flaminganten allemaal Pangermanen zijn; 2) omdat de duitsche Rijnstreek zou moeten ingelijfd worden, wat niet blijvend kan gebeuren, - dan gepaard gaande met uitroeiing van het Germaansch element, en Colleye's gevolgtrekking, klonk dan ook als een streng vonnis over 't Vlaamsche volk:

- ‘Belgie zal in de toekomst Latijnsch zijn, of 't zal niets zijn.’

‘Vecht... en zwijgt’. ‘Wij’ zullen annexeeren!’

11 Juli.. - Sporendag!

Wien, rasbewuste Vlaming, zal die eerste Sporendag gedurende den oorlog, niet met zorgvolle gedachten aan de toekomst hebben vervuld?

In 1914 was de Guldensporenviering grootsch geweest: op 11 Juli, een onmetelijke optocht, op 12en, een geestdriftige uitvoering met Meester Keurvels, van de glorieuze Rubens-cantate, op het Groen-Kerkhof.

En nu! De vuisten gebald, de tanden geklemd, tegen een vijand van buiten de grenzen, - tegen een ander vijand van binnen de grenzen. Vlamingen stonden tegen Germanen, stamgenooten, én tegen eigen Vlaamsche landgenooten.

En ginder, in de bloedgrachten, vielen onze jongens voor... een fransch België! Nooit voelde ik dieper de tragiek van den wereldbrand.

‘Na den oorlog’, zoo dreigden de eenen, ‘zult gij Latijnen worden.’

‘Na den oorlog’ zoo beweerden de anderen, ‘krijgt gij een Vlaamsche Hoogeschool’...

Waarom dan geen geruststelling van hoogerhand?...

Waarom een stilzwijgend dulden tegenover Maeterlincks', Harrys' en Colleye's... De regeering wist toch... en zweeg.

Waarom? Waarom?...

In de ‘Dietsche Stemmen’, te Utrecht verschijnend, zou weldra een antwoord - een grievend antwoord - te lezen staan op deze angstige vraag.

Vlamingen te Bussum, in het Brediusbosch vereenigd, hadden de Groeningerzege herdacht... Zegde de Honing, in een moment van hoogste gevaar niet zelf: ‘Vlamingen, gedenkt den Sporenslag’.

En de Bussummer-Vlamingen, geplaagd door den zelfden worm van twijfel als wij hier, hadden aan Albrecht geseind, zij hadden

> ‘Hun vertrouwen in 's Konings wijs beleid uitgedrukt om het zelfstandige Vlaanderen in het onafhankelijke België te vrijwaren.’

Hoopvol zagen zij uit naar een woord van geruststelling... van medevoelen

Het antwoord kwam, - als een bijslag; - koud, hard, hardvochtig:

‘Vecht en Zwijg’

Het was dus voortaan uitgemaakt: de Regeering wilde geen de minste toezegging doen aan de Vlaamschgezinden, maar anderzijds hoorde men van haar geen woord van afkeuring voor degenen die ons zoo laf aanvielen. De ontstemming was groot in alle middens: zelfs Maurits Sabbe van Mechelen, die nochtans alles behalve actief wenschte op te treden, aarzelde niet op 18 Juli aan Vlaamsche vrienden te verklaren, dat 's Konings telegram een ware smaad was voor 't Vlaamsche Volk.

Zoo waardig als de houding der Vlamingen was geweest op Sporendag, zoo potsierlijk stelden zich de ‘Belgen’ aan op 21 Juli, nationalen feestdag.

Van 's morgens reeds, maar vooral na het Te Deum in O.L.V. kerk, zag men allerhande soort mannen met oud-modische hooge-hoeden en gedoscht in ‘redingotes’ met een komische statigheid rondwandelen, denkende aldus hun vaderlandsliefde (!) heldhaftig onder 't oog van den bezetter ten toon te spreiden. Dametjes van verdacht allooi bootsten de ‘parademarsch’ na, en legden er zich op toe, door gang en gebaar, duitsche officieren te sarren of te beleedigen: het werd ten slotte... een lolletje en een dronkemanspartij.

Geen wonder dan ook, dat de Burgemeesters van Antwerpen en omliggende bij den plaatselijken Kommandant, Freiherr von Bodenhausen, geroepen werden om te vernemen hoe weinig gepast die ‘maskarade’ was opgenomen in deze ernstige tijden en 't einde van 't liedje was, dat voortaan de win-

kels, koffiehuizen en cinemas om 8 uur 's avonds al moesten sluiten.

'n Typische bijzonderheid: toen burgemeester De Vos zijn verontschuldiging wilde aanvangen met een fransch ‘Mon Général!’ werd hem het woord af gesneden met de opmerking: ‘Deutsch oder Flaemisch’ - Een tegenhanger van dit optreden, door duitsche overheidspersonen ten opzichte van taalgebruik in Vlaanderen, mag hier evenzoo aangestipt worden.

Toen te Wimmertingen, bij Hasselt, een afgevaardigde der bevolking bij den aldaar in functie zijnde Prins Joachim von Preussen, klaagde dat de plakbrieven e.d. in 't Duitsch en Fransch waren opgesteld, en hij ook Nederlandschen tekst aanvraagde, kreeg hij brutaal ten antwoord: - ‘Nein, nein, kein Matrosendeutsch’. Dat zal wel naar 't hart geweest zijn van onzen Waalschen broeder Buisset!

In ‘Het Vlaamsche Nieuws’ schreef ik in die dagen menig artikel, steeds - naar mijn gewoonte - dokumentarisch opgevat, om mijn medeburgers een kijk te geven, hoe in vroegere oorlogen en troebels, gelijkaardige maatregelen getroffen werden, als thans de duitsche bezetting moest toepassen. Het scheen mij plicht, op die manier, het mijne bij te dragen, om de geesten te ontdoen van een ziekelijke haat-overprikkeling, die alleen tot spijtige gevolgen kon aanleiding geven en om een klaar inzicht in de werkelijke omstandigheden wakker te roepen.

Zoo leverde ik o.a. een bijdrage over ‘Censuur’ in vroegere eeuwen, - over ‘Gheboden’ d.i. officieele voorschriften, - over ‘Vlaamsch in openbare lokalen’ over ‘Dialecten’ enz. Ingezonden, - naamlooze! - stukken wreven mij, natuurlijk, de zwartste bijbedoelingen aan, vooral naar aanleiding van een reeks artikelen over ‘Engeland en de Antwerpsche Haven’ en over ‘Onze ontvoerde Kunststukken tijdens de Fransche Overheersching’.

Ik had echter geen lust, mij boos te maken om dien naamloozen prietpraat... te meer daar ik mij over een nieuw vaderschap, het zesde, mocht verheugen: op 17 Augustus inderdaad, werd mijn Marietje geboren!...

Op dienzelfden 17 Augustus was in Den Haag, het blad ‘De Vlaamsche Stem’ overgegaan in handen van René De Clercq en Dr Antoon Jacob.

Aanleiding daartoe was het volgende:

Al gauw na de bekendmaking van het ‘Vecht en Zwijgt’-

telegram uit De Panne, was de gansche franskiljonsche en Waalsche bende in Holland, Frankrijk en Engeland, als dol aan 't huilen gegaan. Niet alleen nu, moesten de Vlamingen van alle actie afzien, maar ook na den oorlog. Intimidatie op groote schaal werd aangewend en velen die aarzelden, vervielen weer terug definitief in een laksch 'loyalisme' - Alberik De Swarte, na zijn reeks kranige artikelen over recht op zelfbestuur, legde het hoofdredacteurschap van de 'Vlaamsche Stem' neer - Hollandsche goedgezinden brachten toen versch kapitaal bij en evenals mijn Marietje - werd een nieuwe 'Vlaamsche Stem' geboren... maar met twee vaders: Declercq en Jacob, die thans vrank en vrij, het activistisch standpunt luidop verkondigden.

Dat kon natuurlijk niet zonder terugslag blijven in de vergiftigde atmosfeer van dien tijd. Ik geloof niet tegengesproken te zullen worden, als ik het sterk vermoeden uitdruk, dat het op aansporing en met steun van de belgische regeering was, dat onmiddellijk daarna, een 'passief' dagblad, met naam 'Vrij België' in Den Haag werd uitgegeven door Frans Van Cauwelaert en Julius Hoste Jr. Hadden die heeren zich beperkt bij het zuiver verdedigen van hun zoogenaamd 'loyaal' standpunt, niemand onder de aktivisten hadde hun den steen daarvoor kunnen toewerpen, maar het bleek met den dag al klaarder en klaarder, dat het er vooral om ging België, alleen België, right or wrong, op te hemelen en de Activisten te verguizen.

Borms, toen hij in November, in het 'Vlaamsche Nieuws' zijn striemend artikel schreef: 'Van Cauwelaert wat hebt gij met uw broeders gedaan?' vertolkte zeker de verontwaardiging van alle onbevooroordeelde Vlaamschgezinden.

Hadden Van Cauwelaert en Hoste zich niet in het gareel gespannen van de Haversche Regeering, zoo had deze het wel nooit aangedurfd, de twee pracht Vlamingen Declercq en Jacob uit hun staatsambt, als leeraars, te ontzetten - op 5 October - en aldus meedoogenloos te broodrooven.

Het meesterlijke, overbekende stuk van Declercq: 'Aan die van Havere, toen zij vergaten dat Vlaanderen in België ligt!' zal als een eeuwige schande kleven op degenen die, in oppersten nood, Belgie boven Vlaanderen stelden. Het is een aanklacht zoo scherp en onsterfelijk als Multatuli's 'Max Havelaar' tegen het Javaansch bewind.

Er zal toen van uit Le Havre ook wel een ordewoord naar

hier zijn overgewaaid, als deel van een sluw opgezette campagne tegen de strijdende Vlamingen. Einde September werden, beurt om beurt, verscheidene als radikale te boek staande Vlamingen, bij schepene Louis Franck ontboden. Het was lang geen 'kraaiende-hanen-rol' die hij dan speelde, maar een vleien en fleemen, om toch maar handteekeningen af te bedelen op een Manifest dat het 'Zwijg'-motief huldigde. De betooverende glimlach van Franck miste echter in deze aangelegenheid volkomen zijn uitwerking, want hij bleef zitten met zijn opstel, aldra door de ingewijden gehekeld als 'Marmotten-Manifest'.

Wat Franck niet bereiken kon bij de leiders, zou Dr Nuyens - die ook in Holland geweest was - beproeven bij de Vlaamsche Bonden, te beginnen met het 'Davidsfonds'. Ook hij kwam van een kale reis terug!

Gebeurde er echter iets tot rechtsherstel, dan waren diezelfde heeren er als de kippen bij, om 'verraad' te schreeuwen.

Zoo bij voorbeeld als, onder voorzitterschap van Emiel Wildiers, de Antwerpsche Tak van hot 'Algemeen Nederlandsch Verbond' een vertoog zendt aan den Generaal-Goeverneur, Freiherr von Bissing te Brussel, in zake officieel taalgebruik. Dan regent het klacht op klacht bij den Tuchtraad der advokaten; Mter Wildiers eischt het recht op, zich voor zijn collegas te verrechtvaardigen, - te vergeefs! Wel krijgt hij een paar mondelinge verontschuldigingen...

Intusschen ging de Vlamingen-vervolging haar gang in het leger.

Dr A. Van de Perre, die te Londen mede de 'Stem uit België' uitgaf, schreef daarin op 12 November:

> 'Bevoegde overheden met wien ik over het leger sprak, beweren dat ons leger bestaat uit 75 tot 80 ten honderd Vlamingen, waarvan 60 ten honderd uitsluitend Vlaamsch spreken. Welnu stelselmatig heeft de overheid gedurende dezen oorlog gehandeld, of het Vlaamsche Volk niet bestaat, en alsof het geene rechten heeft, of hebben kon!'

De rechten van den Vlaamschen soldaat! Wie, aan hoogerhand, bekommerde zich om dit 'kanonnenvleesch'? De goede 'Belgen' hadden andere katten te geeselen en van uit hun schuilhoeken, gingen zij aan het wroeten om, als de meest gesmade Al-duitschers, aan 'imperialisme' te doen.

Wat konden hun thans Verdragen en Traktaten schelen!...

Nu-ja: toen de Duitschers het ‘vodje papier’ verscheurden, dan Werd heel de wereld op stelten gezet om ‘poor little Belgium’ te beklagen en te redden.

Maar het lieve poesje had nagels gekregen, was tijger geworden, en ging op roof uit.

Reeds geruimen tijd, deden berichten de ronde, dat België zekere annexaties van onzijdig grondgebied beoogde. Dr Van de Perre had er zijn vrees over uitgesproken: - de ‘Dusseldorfer General Anzeiger’ had er over geschreven, en zie, op 15 November richtten 23 vooraanstaande politiekers een Manifest aan den Koning, waarin zij eischten: het Groot Hertogdom Luxemburg, Maastricht, Oostelijk Nederlandsch Limburg. Moresnet, elf Duitsche grenskantons, 20 dorpen op den rechter Moezel-oever, Zeeuwsch Vlaanderen, en de Wester-Schelde. Het was vooral de Waal Dumont-Wilden, die zich als een vurig annexionist aanstelde in zijn boek ‘La victoire des Vaincus’ (De Zegepraal der Overwonnenen) en ook Eugène Baie in ‘La Belgique de demain’ (Het België van morgen).

Het spreekt van zelf, dat dit gedroomde Groot-België niet langer onzijdig gedacht werd. De fransch-belgische pers en de Parijzer bladen, o.a. ‘Journal des Débats’ en ‘Le Figaro’ hadden de opheffing der belgische neutraliteit reeds breedvoerig besproken, aan de hand overigens, van een officieus communiqué over een Belgischen Ministerraad. De Grootmacht België zou dan volgens dezelfde bladen, niet langer democratisch georienteerd zijn; - geen macht meer aan het Parlement, doch invoering van een autocratisch regiem, met Ministers buiten de partijen, rechtstreeks afhankelijk van den Koning.

Hoe weinig kon in dit kader het Vlaamsche Volksrecht passen, en in welk helder daglicht komt dan, bij nader toekijken, de starre gedragslijn van onze ‘goede patriotten’ te staan!

Een groot, autocratisch België, sterk gecentraliseerd, met een talrijk leger, aangeleund bij Frankrijk, - hoe in Godesnaam dat samen te rijmen met taal verzuchtingen van den Vlaming, en andere futiliteiten?

‘Fini! Après la guerre on n'en parlera plus!’...

Wien kan het verwonderen dat een rechtzinnig Vlaming, zich ging schrap zetten tegen dien cynisch beraamden ondergang van zijn ras?

‘Actief’ - ‘Passief’

Dr Antoon Jacob keerde in den loop van December naar Antwerpen terug en werd aan de Redactie van het ‘Vlaamsche Nieuws’ verbonden, dat met den dag - dank zij vooral de sappig-rake artikels van ‘Luc’ (Raf Verhulst) ziender-oogen terrein won.

Niet zonder moeite waren wij er in gelukt den Nederlandschen Schouwburg, in October, weer te doen openen.

In het groot Museum was Pol de Mont eene reeks wandelvoordrachten begonnen te geven; iets later vatte hij eene eerste reeks letterkundige causeries aan, gehouden in de feestzaal van het Kon. Atheneum. Beide series lokten een zeer talrijk gehoor, en Pol de Mont zorgde er wel voor, dat elke zijner spreekbeurten eene les werd van Vlaamschen stamtrots en taai rasbewustzijn.

Ik zelf had bij de drukkerij De Vos-Van Kleef een Vlaamschen scheurkalender uitgegeven; het was voor elken morgen... een druppel Vlaamschgezindheid! En goedkoop: 25 centiem voor 365 dagen.

Het volgende jaar, werden mijne ‘Gedenkdagen’ met mijne volle toestemming overgenomen in den ‘Toren-Almanak’ van Gust Janssens en in den kalender ‘Reinaert de Vos’ van Eugeen De Bock.

Op de ‘Volksleesavonden’ ingericht voor elken Donderdagavond door ‘Help U Zelve’ in zijn ruim ‘Volkshuis’ vervulde ik een spreekbeurt den 9n December, over ‘Jan-Frans Willems’, nadat aldaar reeds waren opgetreden de heeren Leo Augusteyns, Victor Resseler, Louis Verhulst en Jef Gielis.

Het was telkens voorzitter Leo Augusteyns die de sprekers inleidde, en bedankte.

Blij verrast, was ik, toen deze oude-trouwe vriend van mij, en voor wien ik steeds een diepe vereering heb gekoesterd, zijn toespraak besloot met de volgende beteekenisvolle verklaring die dan ook 's anderdaags door het ‘Vlaamsche Nieuws’ uitdrukkelijk werd onderstreept:

> ‘Thans meer dan ooit moet de Vlaamsche Beweging voor elk Vlaming
> een heilige zaak zijn, die hij tegen de vijanden

dier zaak moet verdedigen en die, trots gekuip en verdachtmaking, moet en zal zegevieren!'

Zulke woorden, voor een niet-activistisch gehoor, door een eerlijk en gevierd leider als Leo Augusteyns uitgesproken, moeten onvermijdelijk 'zieltjes' gewonnen hebben, en - in alle bescheidenheid - eischte ik bij mij zelf mijn deeltje er van op, als een 'Nieuwjaarsgeschenk' bij voorbaat.

Het jaar 1916 zou er een worden van groote bedrijvigheid onder de 'actieve' Vlamingen. De geesten - die niet ongeneeslijk beneveld waren - gingen nu al meer en meer opklaren en men kwam tot het innig besef, dat er moest gehandeld worden. Het was nu zaak, voor onze Vlaamsche jongens een Vlaamscher vaderland voor te bereiden, bij hunne tehuiskomst uit de hel van vuur en verdelging.

Toen 't bekend werd dat de Generaal-Goeverneur von Bissing zinnens was de Hoogeschool te Gent te heropenen, en hierbij - volgens den ondubbelzinnigen wensch de laatste jaren voor den oorlog door gansch het Vlaamsche land uitgesproken - als eenige taal het Nederlandsch in te voeren, dan waren de overtuigde Vlamingen wel zeldzaam die dit Vlaamsch rechtsherstel niet toejuichten.

Onderduims werd er natuurlijk weer gestookt om de twijfelmoedigen tot een blijk van afkeuring te verlokken; - M. Louis Franck had zich opnieuw in de weer gesteld, om zich in een Manifest tegen een gebeurlijke vervlaamsching van de Gentsche Universiteit te kanten en ditmaal was hem zijn maat, Karel Weyler, bijgesprongen, die per auto de verpolitiekte Vlamingen ging opzoeken om handteekeningen in te zamelen. Met tientallen van namen zou ik kunnen noemen, waar hij een 'blauw scheen' opliep en hooren moest, dat men een recht aanvaarden mag, al kwam het van den 'duivel'. - Na verbruik van vele, dure benzine en het plengen van massa's zweets zijns aanschijns, kon Weyler... 24 handteekeningen oogsten op zijn Auto-manifest!

Maar zoo gemakkelijk legden de 'patriotards' zich niet neer bij de toekenning van een Vlaamsch herstel. Wel had, bij circulaire van 10 Juni 1913, de Belgische Regeering bevolen aan alle Staatsambtenaren op post te blijven bij geval van vreemde bezetting - (en dat zou stellig wél geschied zijn tijdens een... fransche bezetting). Wel hadden al de Gentsche professoren een 'loyauteits-verklaring' tegenover de Duitschers

onderteekend en regelmatig 2/3 hunner wedde ongestreken in ‘dolce far niente’ - nu deze heeren echter opgevorderd werden hun taak weer op te nemen, in uitvoering van besluitselen der Haagsche Conferentie en om eer aan hunne verbintenis te doen, nu bedankten zij er voor en weigerden enkel en alleen omdat zij in 't Neder landsch zouden moeten doceer en.

Maar anderzijds zaten de ‘actieven’ ook niet met hunne handen in den schoot en zij verzamelden handteekeningen van oud-hoogstudenten om de Vervlaamsching goed te keuren.

Was het als tegenzet der Haversche Regeering, dat thans nog drie aartsfranskiljons als Ministers werden opgenomen? Het werd althans zoo hier gevoeld, toen bekend werd dat Paul Hymans, Goblet d'Aviella en Van der Velde de Regeeringsploeg zouden aanvullen.

De wisselende oorlogskansen deden intusschen de meest tegenstrijdige berichten ontstaan: den eenen dag hoorde men dat de Duitschers geen geld noch menschenmateriaal meer hadden; 's anderdaags kreeg de pessimistische toon de bovenhand en fluisterde men van ‘débacle’.

Bekommeringen van meer stoffelijken aard wraren niet zonder invloed op de ‘opinie’ van de bevolking. - Geruchten over reuzen-ontvreemdingen in het ‘Nationaal Comiteit’ waren niet van de lucht; in waarheid werd het zeer moeilijk zich de noodige eetwaren aan te schaffen.

Een typisch tusschengevalletje wil ik hier toch vastspelden.

Vleesch was bijna niet meer te koopen voor den gewonen burgersman. Om hierin zooveel als doenlijk te verhelpen, was men gaan konijnen fokken. Zooals bekend vetten die diertjes zeer vlug aan en geven 'n zoo smakelijk als voedzaam vleesch.

Maar er is veel zorg noodig om allerhande ziekten te vermijden en, zonder voldoende toelichting, was de ‘fokkerij’ een wisselvallige onderneming.

Op zekeren voormiddag laat de bedrijfchef der drukkerij De Vos-Van Kleef mij roepen en spreekt zoo ongeveer in dezer voege:

- Kunt gij mij een handleiding schrijven over konijnenteelt, eenvoudig en bevattelijk, maar compleet in ongeveer 30 bladzijden druks?... Er is veel vraag voor zulke boekjes, die alleen in 't fransch voorhanden zijn.

- Alleen in 't fransch, vraagde ik. Kunnen er dan geen

uit Holland gezonden worden. Ik weet volkomen niets van het edele konijnen-fokken!

- Uit Holland laten komen duurt te lang en zou te kostelijk zijn... Tegen wanneer kunt gij mij zoo iets maken?

- Wanneer moet ge den tekst hebben?

- Van avond!

- Sapper-de-boeren! dat's gauw, hoor. Maar, top, ik kom van avond met den tekst...

Recht ging ik naar de Stadsbibliotheek, - kocht onderweg de fransche brochure in kwestie, - schreef me de kramp in de vingers en om 9 uur had de drukker mijn Handleiding, met lijnen-afbeeldingen voor den bouw van hokken, enz.

Vier en twintig uren daarna lagen de boekjes van Dr Zus en Zoo bij de boekhandelaren. Ze vlogen weg en moesten herhaaldelijk herdrukt worden!

Ik schaam me volstrekt niet te bekennen, dat ik eenige zelfvoldoening ondervond...

Het geval Wildiers had toch eenigen stilstand teweeg gebracht in de werking van het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’ Tak Antwerpen, waarvan hij de voorzitter was, en de vergaderingen werden thans meer onder-onsjes, meestal ten huize van Dr Marten Rudelsheim en onder waarnemend voorzitterschap van Frans Van Cuyck. Het was in deze vergaderingen, dat een Manifest van den ‘Vlaamschen Hoogeschoolbond’ voorbereid werd en dat later zijn beslag kreeg op 2n Pinksterdag in een uitgebreide zitting in het ‘Vlaamsch Huis’ te Brussel. Het werd mede onderteekend door Frans Reinhard, Leo Augusteyns, Adelfons Henderickx, Hippoliet Meert en vele andere luidklinkende Vlaamsche namen.

Op 3 Februari had Freiherr von Bissing aan Franck geschreven om te waarschuwen tegen elken dwang op professoren en leerlingen der Gentsche Hoogeschool.

Er is beweerd geworden dat Henri Pirenne en Paul Fredericq in Maart naar Duitschland zijn gevoerd, in uitvoering van die waarschuwing. - De betreurde Dosfel heeft dat ten stelligste tegengesproken en eerst ‘De Tijd’, dan ‘Dietsche Stemmen’ gaven als echte reden op, dat zoowel Pirenne als Fredericq met Frankrijk gebriefwisseld hadden in anti-Duitschen zin.

Het is, naar mijn inzicht een plompe fout geweest van de Duitsche Bezetting, evenals het een flater was, Fons Sevens uit Gent te verbannen. In het vervolg zullen wij nog vele

en zware misgrepen aan te stippen hebben vanwege de Duitsche besturen, die dikwijls den noodigen takt misten in kiesche gevallen.

Inmiddels werd gevreesd, dat de bezetter aan Kardinaal Mercier beletten zou terug uit Rome in België te keeren.

De Kardinaal had al meer dan eens een koenen, scherpen toon tegen de Duitschers aangeslagen in zijn Herderlijke Brieven en Toespraken en aan een Vlaamsch priester, die hem een beter begrijpen der Vlaamsche ziel had afgesmeekt, antwoordde hij zelfs: - 'God heeft over de wereld twee soorten van rassen geschapen; dezulke voorbestemd om te heerschen, de andere om te dienen... Wij, Walen, zijn van een heerschend ras!...'

Gelukkig maar, dat Mercier steeds onverlet werd gelaten.

De kloof tusschen 'actieven' en 'passieven' werd breed en onoverbrugbaar. Duidelijk bleek mij dat, bij de begrafenis, op 2 Februari, van den alom-geëerden Edward Keurvels, den rechterarm van Meester Peter Benoit... Talrijk waren de Vlaamschgezinden opgekomen, maar de groepen teekenden zich onmiskenbaar scherp af. Velen waren al niet meer 'passief' maar 'anti-actief', wat lang niet hetzelfde was.

In het 'Volkshuis' waren de voordrachten nog steeds aan gang en op 24 Februari nam ik een spreekbeurt waar, over 'Onze Toren'. Ook in dit midden was de afbakening zichtbaar geworden en zonder de vaderlijke leiding van Augusteyns, hadde voorzeker de groep K. Weyler de bovenhand behaald.

Toen ik mijne rede besloot met een vers uit Pol de Mont's 'Sinjorenlied':

> Sinjoren, ei, blonde Sinjoren
> tot spijt van wien 't benijdt,
> blijft Vlaamsch, blijft koppig Vlaamsch
> Altijd, altijd, altijd!

dan klonk dat 'altijd' beslist aktivistisch en de toejuichingen waren niet eenparig.

Aan de overzijde van de barrikade was evenmin alles koek en ei. Bijlange niet! Het lekte uit, dat op het stadhuis een reeds lang wroetende oneenigheid tusschen Louis Strauss en Franck, begin Februari, plots zoo heftig was opgelaaid, dat - alles behalve 'gentlemanlike' - Franck aan Strauss een bloedige schram en een o! zoo weinig aristocratisch blauw oog had bezorgd.

Er werd, als uitlegging, gefluisterd, dat Strauss de han-

delwijze van Franck tegenover den ‘Duitsch’ veel te laksch vond en dit wel eens al te zeer overmoedig liet blijken op zijn eigen sar kastisch-sarrende manier.

Het is een feit, dat ik me dikwijls afgevraagd heb, toen ik den fijn-uitgedoschten Franck op zijn ras-poney in de Parklanen zag ‘paradeeren’: - hoe komt die man aan de toelating en... waar haalt hij de haver vandaan?

Het was inderdaad niet zoo eenvoudig, zich zulke dingen aan te schaffen! ‘Genehmigungen’ waren voor alles en nog wat gevergd. - Franck nam dus voor privaat genoegen, graag wat aan van den Mof!

En hij was, voorwaar, niet de eenige bij de ‘goede belgen’!

Antwerpen gaat zich dapper roeren (1916)

In het Etappen-gebied vooral was de toestand benard. Dat zouden weldra de studenten der vervlaamschte Hoogeschool ondervinden. Het zal wel naar aanleiding, hoofdzakelijk, van deze materieele mistoestanden geweest zijn, dat de Vlaamsche volksvriend, Dr Gust Doussy, van Kortrijk, op het gedacht kwam het organism op te richten, dat gedurende gansch den oorlog zulke groote diensten aan de bevolking heeft bewezen.

Ik bedoel hier de liefdadige ‘Volksopbeuring’, met hare afdeeling ‘Soldatentroost’.

Herhaaldelijk zal ik nog over dit edele werk te spreken hebben; laat ik dus niet de gebeurtenissen vooruit loopen, maar enkel aanstippen dat - natuurlijk - al dadelijk Hippoliet Meert van Gent zich mede aan dit karretje spande.

‘Natuurlijk’, zeg ik, want is Hippoliet Meert niet steeds de man geweest van de wel-overwogen organisatie, alles tot in de puntjes doordacht en onverminderd in werking gehouden door zijn zwoegen en wroeten, bij dag... en bij nacht?

‘Volksopbeuring’ was dus een kolfje naar de hand van den braven Hipp, en weldra spande de bedrijvigheid zich uit over: Kinderzorg, Volkskleeding en -voeding, Werkbeurs, Kloef - jeswerk (schoeisel), Stille hulp, Volksontwikkeling, enz., ter-

wijl ‘Soldatentroost’ vooral ijverde voor iektuur voor de krijgsgevangenen, het zenden van pakken eetwaren en kleedsel, het verstrekken van soldaten-inlichtingen, en zoo meer.

Van West- en Oost-Vlaanderen zou ‘Volksopbeuring’ zijne werking uitbreiden naar Antwerpen en reeds op 4 Maart werd in den ‘Vlaamsche Leeuw’, op de De Keyserlei, de afdeeling Antwerpen gesticht. Ook hierover later meer.

In de pers was eenige wijziging gekomen. ‘Antwerpen Boven’ werd vergroot onder den titel van ‘Ons Land’, dat als weekblad voor 't eerst verscheen op 7 Mei 1916. - Borms was de stuwkracht; - benevens Roosen, Merksemsche makkers, werkte ook ik regelmatig mede en leverde, naast het Persoverzicht, wekelijks een rubriek: ‘Beschuit met Muisjes’, waarin ik trachtte op pikante manier, de actueelste nieuwsjes bondig samen te vatten. - Wij leefden toen bliksemsnel: veel nieuws en te weinig plaatsruimte om alles breedvoerig te beschrijven, - ook geen tijd, overigens.

In ‘Beschuit met Muisjes’ raakte ik wekelijks een 20-tal gevallen aan: er was steeds stof in overvloed. Maar de ‘Censor’, Rittmeister von Kardorff, een gemoedelijke vent, wilde toch eens het fijne weten over die benaming. Ik kon ze niet vertalen en maakte het hem duidelijk, aldus:

‘'t Is Hollandsche lekkernij uit de kraamkamer; besuikerde anijszaadjes op beschuit gestrooid. Dat knarst onder den tand, is toch smakelijk en ook voedzaam.’

‘Ich verstehe, ich verstehe schon! Ist richtig!’

Inderdaad: - zoo waren mijne korte stukjes bedoeld: prikkelend, amusant, bondig, veelzeggend!

Een belangwekkende brochure: ‘Aan het Vlaamsche Volk’ verscheen, in de maand April, van de hand van Ingenieur Mommaerts. - Stevig gedokumenteerd, komt zij tot de logische conclusie: ‘Niet alleen taalbelangen, ook economische belangen hebben wij te behartigen Er ligt maar één weg open: een vrij Vlaanderen in een vrij België, op federatieven grondslag heringericht. Wij moeten dat eendrachtig bevechten en eene zuiver-nationalistische politiek voeren’.

In Den Haag was de ‘Vlaamsche Stem’ opgeheven sedert Februari, maar begin Mei verscheen te Utrecht het eerste nummer van de ‘Toorts’ die week voor week, tot bij len vrede, het goede zaad gestrooid heeft. Er zaten daar knappe kerels in de Redactie en behoudens een paar min gewenschte illustraties, was het al dien tijd een prachtwapen in onzen strijd.

Brieven van onze gemartelde jongens kwamen ons langs dit kanaal onder oog en het groeide tot een waar argumenten- en feitenarsenaal.

Maar wat vooral een buitengewone propagandistische waarde heeft gehad, is de brochure van Claudius Severus (L. Severeyns) ‘Vlaanderens Weezang!’ - In sentimenteelen toon gehouden, maar tevens doorspekt met een overvloedig bewijsmateriaal en suggestieve teekeningen, was dit populair vlugschrift meesterlijk berekend op het volksgemoed, zooals dit in die ja ren af gestemd was.

Zoodra mij den inhoud bekend was, heb ik mij, met Bob van Genechten, aangeboden om de verspreiding te organiseeren. De eerste 10.000 exemplaren waren op eene week uitverkocht. Het was als een openbaring voor onze menschen en de schrijver heeft een onvergankelijk recht op de dankbaarheid van het Vlaamsche Volk verworven.

‘Vlaanderens' Weezang’ werd daarna op ettelijke honderd duizenden exemplaren verspreid; ook fransche en duitsche vertalingen zagen het licht.

Later schreef Severijns dan nog een aanvullend brochuurtje: ‘Gerechtigheid’.

Op 5 April laat Leo Picard, van Gent naar den Haag uitgeweken, aldaar ‘De Vlaamsche Gedachte’ verschijnen. Het beleefde slechts een tiental nummers, - maar bracht steeds zeer opgemerkte artikels, die graag door de groote Hollandsche pers werden besproken, vooral waar hij predikte voor een neutraal België en tegen elke annexatie.

Te Antwerpen werd op 3 September 't weekblad ‘De Eendracht’ in 't licht gezonden, onder redactie van advokaat Joz. Van den Broeck, Adelfons Henderickx, H. van den Broeck, Ingenieur Mommaerts e.a. Het was niet zoo volksch en ook niet zoo radicaal - in vorm, althans niet, - als ‘Ons Land’, maar het genoot spoedig een groot gezag, door zijn helderen en bezadigden betoogtrant.

Uit dit alles moge blijken, dat door Antwerpenaars te Antwerpen of in ballingschap, op het gebied van publicaties, dapper meegevochten werd voor de verspreiding van de Vlaamsch-Nationale Gedachte; - Brussel niet te na gesproken, waar de artikels van ‘Scheldeman’ in de ‘Gazet van Brussel’, voorbeelden waren van klaar inzicht en principsvastheid.

De afstelling van René Declercq en Dr. Jacob werkte nog

lang na. In het ‘Vlaamsche Nieuws’ verscheen eene steunlijst tot verspreiding van ‘Van Aarde en Hemel’ een nieuwen dichtbundel van Declercq en oogstte grooten bijval.

Op een talrijke vergadering door het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’ op 31 Maart belegd in de bovenzalen van het ‘Café Suisse’ op het Groenkerkhof, werd eenpariglijk een dagorde gestemd van solidariteit met de beide getroffenen.

Maar wat vooral als karakteristiek voor deze vergadering dient aangestipt, is het feit dat er een wensch voor Zelfbestuur werd uitgebracht.

Die gedachte won veld in alle middens. Begin Juli ontstond te Brussel een nieuwe groepeering onder leiding van Frans Reinhard en Maurits Josson, de ‘Vlaamsche Landsbond’ die in zijn Manifest duidelijk als doelwit vastlegde: Vlaanderen en Wallonië afzonderlijk bestuurd in een Statenbond.

Een brochure getiteld: ‘Het herstel van Belgie’ door H. De Wachter (pseudoniem voor Hugo Van den Broeck) verscheen eveneens in Augustus en kwam tot dezelfde conclusie. Van de hand van Max Oboussier zag een merkwaardig boek het licht: ‘De Haven van Antwerpen’ waarin, als nooit te voren, op wetenschappelijke wijze de rol van Antwerpen werd blootgelegd ten opzichte van zijn natuurlijk achterland.

In denzelfden zin publiceerde ‘Mercurius’ in het ‘Vlaamsche Nieuws’ een zeer opgemerkte reeks artikels: ‘De Dood van Antwerpen’.

De beweging van verzet bleef dus niet beperkt bij het noodige bekampen van allen aanval, zij ging zich opbouwend ontwikkelen en maatregelen ter studie nemen voor de toekomst.

Ten einde alle verstrooide activistische krachten te groepeeren, werd te Antwerpen, - vooral door toedoen van Lodewijk Sips - een zeer populair Bestuurslid van den ‘Nederduitsche Bond’ - in April het ‘Vlaamsch Verbond’ gesticht. - Mij viel de eer te beurt hiervan penningmeester benoemd te worden... alhoewel er nooit veel ‘penningen’ in de kas zijn geweest!

Eén van de programmapunten van het ‘Verbond’ was de terugvordering van Fransch-Vlaanderen, een stokpaardje van den braven Sips, maar waarvan wel niemand ooit veel verwacht heeft.

Dit onderwerp was terug de aandacht gaan trekken door

de afkondiging in het ‘Vlaamsche Nieuws’ van het Pro-Westlandia archief van Dr Borms.

Onze voorman, begin 1916 door ziekte tehuis gekluisterd, had zijn nota's verzameld over zijn tochten in 1913-14 in Fransch-Vlaanderen en in 25 vervolgartikels heel de werking beschreven die hij met Dr H. Allaeys, Jos. De Klerk, P. Lepage, Modest Lauwereys, J. Wattelet, Cyriel Rousseeu en Ant. Van Roey op 't getouw had gezet, om onze verloren broeders in Noord-Frankrijk weer tot hun Vlaamsch stambewustzijn op te wekken.

De bestrijding van de ‘Activisten’ was nu vooral onderduimsch. In de Komiteiten b.v. waar in al de diensten de ‘verdachten’ geboycot werden. Bij de advokaten, waar de oude dwingeland Delvaux als een Inkwisiteur te werk ging. In het ‘Roode Kruis’ waar de Vlaamsche geneesheeren met den nek aangezien werden, zoo sterk dat Dr. Ant. Picard, in een Open Brief hier tegen opkwam in fiere, (Striemende bewoordingen. Met slijk werd gesmeten naar onze beste mannen, in sluikblaadjes als ‘De Vrije Stem’ en ‘Droogstoppel’. Het was als het blaffen van opgehitste honden naar de kalm voorbijtrekkende karavaan en de ellendelingen die zich - naamloos - tot dit vieze werkje hebben geleend, konden niet de voldoening smaken, eenig gehoor bij de bevolking te vinden.

Daarentegen verwekten de soldatenbrieven in ‘De Toorts’ afgedrukt, meer en meer opschudding. Onze jongens werden dus ginder als vee behandeld; in Frankrijk zelfs in de straten als ‘boche’ nageschreeuwd en afgeranseld! Uit de laatste lijst van gesneuvelden bleek nochtans, dat op de 1500 dooden er 84 per honderd Vlamingen waren, en 16 Walen!

Dat werd nog bevestigd door Vlamingen uit Holland naar Vlaanderen teruggekeerd om in de activistische rangen hunne plaatsen te hernemen, en waaronder ook René Declercq, die weldra aan de kranige ‘Gazet van Brussel’ ging medewerken en later ook aan ‘Het Vlaamsche Nieuws’.

Dit jaar zou de Sporendag plechtig herdacht worden. Als voorbereiding gingen 500 Vlamingen den 10n Juli bloemen brengen naar het graf van Conscience, waar Borms en Dr. Jacob beteekenisvolle brokken voorlazen uit ‘Jacob van Artevelde’ - en naar het graf van Peter Benoit, waar Borms verzen uitgalmde uit de ‘Van Rijswijck-cantate’.

's Anderdaags avonds greep dan de eigenlijke herdenking plaats in de Gelagzaal van de ‘Vlaamsche Opera’, waar de

trouwe Vlaamsche volksvertegenwoordiger Adelfons Henderickx een geestdriftige feestrede uitsprak en de Liederavonden, onder leiding van Nand Reynaers, hunne medewerking verleenden. Ook te Brussel, Gent Tienen, Merksem, Leuven en Mechelen werd de 11e Juli herdacht.

Als tegenhanger bracht de 'Nieuwe Rotterdammer' het bericht dat op 14 Juli, Belgische troepen de eer (?) hadden genoten te mogen defileeren, te Parijs, in de troepen-revue onder de 'Arc de Triomphe'. Wellicht was bij deze pret de aantal-verhouding eenigszins anders: Ik vermoed dat hier wel 84 Walen en... 16 Vlamingen per honderd aanwezig waren.

De 21 Juli liep dit jaar kalm af met een Te Deum; ditmaal zonder 'carnaval-grappen' zooals in 1915. Die waren te duur uitgevallen, en bovendien zou de doorsnee-Sinjoor er niet meer voor te vinden zijn geweest.

Mijn vriend Bob van Genechten was mij den tekst van de 'Willems'-voordracht voor de 'Dietsche Stemmen' van Utrecht komen vragen. Ik vulde mijn lezing aan, voorzag ze van talrijke voetnota's - zooals in Holland gebruikelijk - en de studie verscheen bij gelegenheid van de 70ste verjaardag van Willems' sterfdag.

Ik had er vooral prijs op gesteld, de uitlating te vermelden van den Duitscher Ignaz Kuranda, die in de jaren 1840, bij de Vlaamsche leiders had aangedrongen om de hoogduitsche taal algemeen te maken in Vlaanderen, maar in zijn boek 'België seit seiner Revolution' bekennen moest, dat hij bij de Vlamingen gevonden had: 'duistere gezichten en doove ooren!'...

Hier ben ik nu gekomen aan een knooppunt in mijn optreden als activist.

Den 26 Juli kreeg ik een kaartje van Frans Van Laar, secretaris van het A.N.V. en sedert jaren een vertrouwd medestander in den Vlaamschen strijd. Veel woorden gebruikte Van Laar nooit, altijd recht op het doel af. Nu ook:

> Waarde Vriend Karel,
> - Vrijdag aanstaande, vergadering van 'Volksopbeuring'. Ik durf ten stelligste op uw aanwezigheid rekenen. Er is goed werk te verrichten en we hebben U noodig.'

Punt. Gedaan.

Ik zou er dus heengaan. Trof in de bovenzaal van het koffiehuis van Piet Janssens, Mejuffer Gabrielle Picard, en de heeren Adelfons Henderickx, Dr. Antoon Picard, Marten

Rudelsheim, Cyriel Rousseeu, S. Kok, Jef Van Wetteren, Adolf Aelbrecht en R. Klop.

Vriend Van Laar lichtte de zaak toe.

Sedert begin Maart was de afdeeling Antwerpen gesticht. Cyriel Rousseeu had een briefwisseling onderhouden met Vlaamsche krijgsgevangenen en reeds heel wat boeken en brochures ingezameld.

Het kwam er nu op aan, het bedrijf uit te breiden en meer stelselmatig te werk te gaan. Een secretariaat was er noodig, en een secretaris.

Een ‘Secretaris’... Het groote woord was er uit!

Zonderling hoe in mijn leven, ik altijd overal terecht kom, waar er toevallig een secretaris noodig is...

Secretaris van de Vl. Wacht, Secretaris van het Komiteit voor een eigen gebouw voor de Vlaamsche Opera, Secretaris van het Conscience-Comiteit, Secretaris van het Dolf Pauwels-Comiteit, Secretaris van Vlaamsche Pers, Secretaris van Kolen ver deeling voor Vlaanderen, Secretaris van het Vlaamsche Front. - Maar deze Secretaris van ‘Volksopbeuring’ zou eigenlijk het heele boeltje moeten beheeren en wat van ‘zaken’ afweten. Nou, een beetje van ‘zaken’ wist ik wel; secretaris was ik al meer geweest: dus weigeren scheen onmogelijk en ik nam dus maar aan!

‘Daar was ik zeker van’ zei Van Laar.

En ik ook; 't lag immers in mijn voorbestemming. Dus, vooreerst mij in regel stellen met den ‘Referent’ dat wil zeggen: een verbintenis onderteekenen, dat ik nooit mijn nieuw ambt zou misbruiken, b.v. in briefwisseling met het buitenland, en mij verder in alles zou gedragen naar de voorschriften van de bezettende overheid. Ik heb dat stuk natuurlijk onderteekend, omdat er anders volstrekt niets kon bereikt worden voor onze ‘jongens’. Hoe dikwijls heb ik nochtans moeten hooren dat dit een ‘lafheid’ is geweest.

En de ‘Komiteitsbazen’ dan? En de Professoren?... Ook ‘lafaards’? of mochten die met den Duitsch onderhandelen, alleen omdat zij gèèn Vlaamschgezinden waren!...

In den beginnen deed het me pijn. Later heb ik er om gelachen!

En nu op zoek naar een lokaal. Met Dr A. Picard heb ik cr menig straatje voor op en af geloopen, tot wij eindelijk ledig vonden, een winkelhuis op de Kathelijnevest nr 2.

't Ging niet zoo glad om met den eigenaar t'accoord te

geraken, maar toen hij het gereede geld zag, dat de Dokter voor 3 maand huur wilde voorschieten, bezweek hij en onderteekende de klaargemaakte akte.

Gelukkig maar, dat wij die voorzorg genomen hadden, want een paar dagen daarna, - waarschijnlijk bewerkt door goede 'belgen' - had hij rouwkoop en wilde de huurceel verbreken.

'Green denken aan!' verklaarde ik kortaf. 'Wij zijn de installatie al begonnen en zouden een groote schadevergoeding moeten eischen'.

Afgedaan dus. Nu ons 'huis' inrichten! Er waren twee groote uitstalramen; daar werden rollende kasten voor getimmerd; tafels en stoelen kregen wij ter leen; ook een schrijfmachine van vriend Kok.

Het was er een hameren, plakken en schilderen tot een eind in den nacht en na drie dagen was alles in orde: de verlichting, de versiering van winkel, kantoor en spreekkamer en, vooral de 'uitstallingen'.

Miet allerhande kleinigheidjes waren wij er in geslaagd een dubbele 'étalage' samen te stellen die van den beginne afaan de voorbijgangers lokte: Brieven van krijgsgevangenen. - Fotos uit de 'Kampen' - Voorbeelden van boekgeschenken, - Prijslijst van Eetwarenpakketten, - Portretten van Vlaamsche Kunstenaars, - teekeningen door onze 'jongens' gemaakt - en zoo meer.

Boven de ramen, langs de geheele gevelbreedte een reuzenbord: 'Volksopbeuring'.

Frans Van Laar had de inlichtingsboeken van het Roode Kruis uit Holland gekregen, deze op steekkaarten overgebracht, zoodat wij een massa bijzonderheden konden verstrekken over gekwetsten, zieken, gesneuvelden.

Op zijn Amerikaansch noodigde ik de pers uit; liet mij interviews af nemen en het zaakje werd bekend ja zéér bekend!

Een paar weken daarna had ik een flinken hulp-secretaris: den Heer Leo De Smet, twee bedienden in winkel: Heeren Van Tilborgh en Dom, een inpakker: heer Lode Voorbraeck, een boekhouder: Heer De Cock en mijn eerste klerk als archivaris. Allen te zamen genoten die Heeren per maand... 122.50 fr. Een zuinig beheer dus en toch opperbest werk, omdat ze het allemaal deden met hart en ziel.

Uit Gent kregen we aldra 'lucifers' toegezonden, een artikel dat zeer zeldzaam was geworden en dat door ons, in

doosjes met opschrift: ‘Volksopbeuring, Soldaten troost’ tegen matigen prijs kon verkocht worden. Een aantrekkelijkheid te meer in onze uitstalling: een kasteel gebouwd van lucifersdoosjes met een leeuwen vlaggetje boven op. Iets later konden wij, in samenwerking met de Leuvensche afdeeling, ook ‘Volksopbeuring’-zeep in den handel brengen, alsmede pakjes tabak.

Er was natuurlijk geld noodig en de verkoop van deze zaken van dagelijksch gebruik, moest onze kas stijven. - Wij zouden hierin evenwel nooit geslaagd zijn, zonder de waarlijk kordate medewerking van Mej. Gabrielle Picard, die gansch de behandeling: uitpakken en inpakken, - afhalen en tehuisbezorgen, geheel belangloos beredderde en ons een massa zware onkosten spaarde.

Het was een oprecht genot met deze Kerlinne samen te werken: het ging zoo vlot en zoo hartelijk. Een ware ‘Activiste’!

Helaas, tijdens mijne ballingschap in Holland, bereikte mij de treurmare van haar vroegtijdig overlijden. Het was of er iets in mij brak en ik voel mij gedrongen om hier, 'n ontroerde hulde te brengen aan hare dierbare nagedachtenis.

De ‘loop’ kwam naar ‘Volksopbeuring’! Honderd, twee, drie honderd bezoeken op één dag...

De schrijfmachine tikte voortdurend; lange menschenrijen schoven aan, om inlichtingen. Boven dreunde het geklop van Voorbraeck, die maar steeds kisten met boeken en vlugschriften voor de ‘Kampen’ gereedmaakte. De giften van de burgerij stroomden toe: in geld, lees- en leermateriaal, kleedingstukken, oud papier en touw, metaal, enz. enz.

Liep er een speciale vraag binnen voor een of ander vakboek, een eenvoudige oproep in de uitstalling en steeds bekwamen wij het verlangde.

Hoe goedgeefsch is toch ons volk, als het maar op de gepaste manier wordt aangesproken!

Toen vernamen wij, begin Augustus, het heugelijke nieuws uit Den Haag, dat, op initiatief van Leo Meert en van den Vlamingen-vriend Leo Simons, aldaar een Steun Comité voor ‘Volksopbeuring’ tot stand was gekomen in de beste kringen en onder voorzitterschap van den bekenden letterkundige M. Eemants, terwijl 't Eere-voorzitterschap was aanvaard geworden door Monseigneur Van de Wetering, Jonkheer A.F. de Savornin-Lohman en Th. van Welderen, baron Rengers.

In gouden letters werden deze namen in onze uitstalling uitgehangen, naast een portret van Koningin Wilhelmina!

Vooruit nu! Thans konden wij onze actie op breedere schaal uitbouwen.

De voordrachtreeksen in ‘Volkshuis’ en van Pol de Mont in Atheneum waren afgeloopen. Ik had er steeds breedvoerige, zakelijke verslagen over geschreven in het ‘Vlaamsche Nieuws’ maar thans zou mij waarlijk de tijd ontbroken hebben. - ‘Volksopbeuring’ nam mij geheel in beslag.

De pakkettendienst verkreeg groote uitbreiding. Er was in Holland een belangrijk bedrag bijeengebracht. Daarvan werden de eetwaren en versnaperingen bekostigd, vervat in deze pakketten voor de krijgsgevangenen. De familieleden betaalden ons 3.50 fr. - 5.- fr. 7.50 of 10.- naargelang den inhoud. Den Haag verzond onze bestellingen naar de duitsche kampen en in Vlaanderen mochten wij de opbrengst behouden en gebruiken voor andere werkingen. Op deze wijze was het moeilijk vraagstuk opgelost: 1) geld voor onze plaatselijke nulp verwerven, 2) dit geld niet van over de grens laten komen.

Wat een heerlijke tijd hebben wij allen daar in die drukke ‘Volksopbeuring’ doorgemaakt!

Hoe zalig te kunnen helpen, ‘opbeuren’ met woord en daad... Ik zie ze nog voor me, de eenvoudige menschjes, die op een of ander ‘Comité de Secours’ in 't fransch wandelen gezonden of in een onmogelijk-verwrongen Vloms afgesnauwd, bedremmeld mijn kantoortje binnen strompelen. (Mijn ‘biechtstoel’ noemde ik het, omdat ik steeds - kieschheidshalve - alléén, de miserie van de stumperds wilde aanhooren).

Met een hartelijk woord - (al moest de stoffelijke hulp neg zoo gering zijn) - werd zoo veel bereikt, opgebeurd! Kinderlijk-dankbaar, kustte eens een oud volksvrouwtje mijne handen en beloofde innig voor mij te bidden

Soms had ik moeite mijzelf kranig te houden bij de uitgestorte ellende.

Zoo, bij den stoeren dokwerker die geen nieuws meer had, sedert maanden al, van zijn twee zonen aan 't front.

Onze ‘fiches’ brachten geen uitkomst. Ik beloofde in Den Haag na te vragen en hem te berichten.

Het antwoord kwam betreffende den oudsten zoon: ‘Gevallen op het veld van eer’... Dat nu den vader mededeelen bij brief; den man zien binnentreden, verdwaasd:

‘Mijnheerke! ik voel het, ik wéét het, mijn tweede is ook dood’...

‘Man-lief, houd u sterk. Er is geen nieuws over hem, en geen nieuws, goed nieuws, hé?’

‘Mag ik nog eens terugkomen?’

‘Welzeker, beste kerel! Hier-zie, neem aan! en versterk u...’

Twee dagen daarna moest ik hem gaan bezoeken op zijn zolderkamerken en hem zeggen... dat zijn voorgevoel hem niet bedrogen had! Arme, arme man!

Een ander geval:

Een nog frissche werkvrouw uit den omtrek, komt om nieuws over haar eersten man. Nadat zij sedert bijna 2 jaar niets, maar volstrekt niets, van haar echtgenoot gehoord had, kwam plots het bericht: gesneuveld! Na maanden van zwart verdriet, hertrouwt zij met haar man's vriend, om hare kindertjes voor armoede te vrijwaren. En thans, een worm die knaagt: ‘Als 't eens niet waar was en hij nog leefde’...

Ik keek mijn steekkaarten na:

Hij is niet dood!... Een naamgelijkenis heeft voorzeker het eerste bericht foutief doen doorgeven...

En ik ‘lieg’: ‘Vrouwtje, wees gerust, uw man is helaas, inderdaad gesneuveld.’

Getroost (?) sukkelde zij henen...

Ik ontbood dadelijk den betrokken burgemeester en toonde hem den misslag. Hij ook vond het beter, zooals ik gesproken had: ‘Misschien was hij nu toch dood’ meende hij.

Wat? Wat ware beter geweest? O! die ellendige oorlog!

En in zulke gemoedsstemming las ik, half Augustus, het nieuwsje in het ‘Echo belge’ van zekeren ‘refugié’ Auger de Busbeck (een edelman? bah!) die wist te vertellen, dat de geheime ‘fiche’ van Hugo Verriest, den zoeten pastor van te lande als ‘indésirable’ aanwees en 't best maar ware, hem en zijne soortgelijken na den oorlog eenvoudig tegen den muur te zetten en op 12 kogels te tracteeren.

Bij die kerels heerschte echt ‘sadisme’. Zoo ook bij den hyperpatriot Fernand Neyray, die in de ‘XXe Siècle’ schreef over de ‘Activisten’:

> - Indien zij op den dag van de bevrijding niet vluchten in de legerwagens van den vijand, of indien de Regeering hen niet beschermt, door ze onmiddellijk op te sluiten, zal men lynchpartijen beleven, en brandstichtingen en wreed-afgrijse-

lijke schouwspelen en het is te vreezen, dat de goeden het met de kwaden zullen bekoopen'

Ik dacht bij mezelf: 'Welaan, er kome van, wat wil: ik doe mijn plicht, mijn menschelijken plicht'.

's Anderdaags reeds deed zich de gelegenheid voor, een... fransch officier het leven te redden, en ik heb het gedaan.

Ziehier hoe:

Een Antwerpsche dame verschijnt in mijn 'biechtstoel' en onder een stortvloed van tranen, zegt zij me hoe zij, met een fransch reserve-officier getrouwd, thans alleen achterblijft, terwijl haar man te Holzminden in krijgsgevangenschap vertoeft. Hij lijdt aan darmziekte en bij gebrek aan wit brood, kan hij onmogelijk genezen. Ik lees zijn brieven: één klacht! Wit brood, wit brood...

Ons Komiteit in Den Haag heeft enkel half-bruin brood... Toch hoorde ik terloops dat de gravin de Geloës, te Maastricht, mits inschrijving, wit brood kon zenden.

Ik tracht de dame te troosten, noteer het adres te Holzminden.

Langs een sluikweg geluk ik er in, - zonder mijn Referent, - geld naar Maastricht over te maken en 10 dagen daarna komt mij de officiers-vrouw op de knieën bedanken, en laat mij den brief van haar man lezen: hij heeft wit brood ontvangen en toezegging dat er geregeld zal gestuurd worden.

Goed zoo!

Maar... eenige weken daarna, komt een feldwebel met een paar mannetjes mij op de Kathelijne Vest halen en brengt mij voor een soort Gerechtskamer, boven op de Handelsbeurs. Afschrift van mijn brief aan de Gravin de Geloës en afschrift van het schrijven van den franschen officier worden mij getoond.

Ik loochen niet, - beken volmondig.

Mijn plicht gedaan als mensch; er kome van wat wil... Uren lang zit ik opgesloten in een zijkamertje.

Maar ten slotte kwam ik er genadig af.

Een ferme bolwassching en ik kon terug naar mijn 'biechtstoel'.

Ons werk won veel sympathie en weldra richtten eenige goede Vlaamsche vrienden, aangespoord door Marten Rudelsheim een feest in, ten bate van 'Volksopbeuring'. Het greep plaats op 12 September in de Gelagzaal van de Vlaamsche

Opera, met medewerking van de Liederavonden en Pol de Mont sprak er een mooie rede uit, over ‘Vondel’.

Het was overigens noodig dat er nog méér ‘zaad in 't baksken’ kwam, want in Holland werd het Steuncomité ondermijnd. Frans Van Cauwelaert had zich tot taak gesteld, ons werk bij de ‘nuchtere’ Hollanders, als ‘duitschgezind’ verdacht te maken; en inderdaad er kwamen ontslagen en als gevolg: vermindering van steungelden.

Was dat... ‘passief’?

De vernederlandsching van de Gentsche Hoogeschool en nog wat

Inmiddels groeide de propaganda voor de vernederlandsching van de Gentsche Hoogeschool in breedte en in diepte.

Dr Antoon Jacob had het aangedurfd, in het nochtans weinig gunstig gestemde midden van de Antwerpsche socialisten, een Lezing voor te stellen over ‘Passivisme of Aktivisme in de Vlaamsche Beweging’ en ten slotte door medewerking van Heer J. Schaeps verkregen, dat voor de ‘Socialistische Hoogeschool’ Lokaal ‘De Werker’ Diepestraat, deze voordracht kon doorgaan, op Zaterdag, 9 September, om 7 u. Torenuur.

Het heugt me nog duidelijk hoe ik op den tram, die mij daarheen voerde, naast Ary Delen kwam te staan, welke mij aankondigde dat hij waarschijnlijk zou tegenspreken. Laat ik al gauw zeggen, dat deze heer in alle talen welsprekend... gezwegen heeft. Hij was voorzeker beter op dreef, toen hij aan de duitsche officieren de ‘finesses’ van den Antwerpschen Poesjenellenkelder, ter plaatse, duidelijk maakte...

De rede van Dr Jacob was sterk gedokumenteerd en in 5 perioden ingedeeld. Een gedrukt schema werd ten overvloede uitgedeeld. Hij behandelde het ‘Socialisme en het Vl. beginsel’ - ‘Vlaamsche Beweging en Godsvrede’ - ‘Passivisme of Aktivisme’ - ‘Unitarisme of Federalisme’ - en, als conclusie, ‘De aktivistische Politiek’.

De verwekte indruk was vruchtdragend: Op 17 Januari 1917 verscheen het eerste nummer van den ‘Socialistische

Vlaming' dat dapper ons standpunt bijtrad en zoo insloeg, dat het reeds in Juni daarop moest vergroot worden tot 'De Nieuwe Tijd' onder leiding van Edward Joris.

Een weinig gekende bijzonderheid wil ik hier aanstippen:

Van waar komen de benamingen 'Actief' en 'Passief'?

De beruchte Pirenne heeft geschreven dat die 'leelijke' woorden rechtstreeks uit het 'Germanisme' voortspruiten. Pirenne heeft nog wel meer scheeve voorstellingen en tekstvervalschingen op zijn kerfstok. Ook hier, slaat hij den bal mis. De waarheid is zoo:

Toen, na afstelling van Declercq en Jacob, Leo Van Puyvelde, de gewezen flamingant, de renegaat, in een ingezonden stuk aan de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' van 2 November 1915, de houding schetste van de voor- en tegenstanders van de Haversche Regeering bij dezen schand-maatregel, werden voor 't eerst de woorden 'aktieven' en 'passieven' gebruikt, die daarna alras mondgemeen zijn geworden.

Brochures, uitsluitend het vraagpunt der vervlaamsching van de Gentsche Universiteit behandelend, werden nog geschreven door Bob Van Genechten en door Marlen Rudelsheim.

Een zeer belangrijke vergadering, met dit punt aan de dagorde, werd gehouden op 17 September, in de Feestzaal van het Antwerpsch Atheneum. Ditmaal was de Meeting beroepen door een Groepeering bestaande uit den 'Hoogeschoolbond' het 'Algemeen Nederlandsch Verbond' en den 'Vlaamsche Kring'.

Een muzikaal gedeelte stond onder leiding van Jef Van Hoof, (werden ten gehoore gebracht: Wilhelmus van Nassouwen, Lied der Vlamingen, en twee liederen van Van Hoof).

Als sprekers traden op Mters Adelfons Henderickx en Emiel Wildiers van Antwerpen, en Mter Alfons Van Roy uit Gent.

Vooral de uiteenzetting van dezen laatsten was van doorslaanden aard, waar hij de rechtskwestie der vervlaamsching onderzocht, aan de hand van de bepalingen der, door België bijgetreden Haagsche Conventie in zake bevoegdheid van den bezetter en verwijzend naar het feit, dat het Koninklijk besluit van 1849, vervangen kon worden door een ander 'Besluit' zonder dat daarom de Kamers moesten geraadpleegd. Dit pleidooi is daarna in druk verschenen en maakte ophef, vooral in 't buitenland.

Het werven van Professoren was thans een hoofdver-

eischte. Vele Vlaamsche geleerden die er voor in aanmerking kwamen, vertoefden in Nederland en geraakten zoo gemakkelijk onder den zedelijken druk van de Regeeringsmannen, onder ander van Minister Poullet. Langs ééne zijde door hun Vlaamsch geweten genoopt, om aan de lang verbeide Universiteit hunne wetenschap te kunnen meedeelen, langs den anderen kant bevreesd voor de toekomst, bedreigd in hunne stoffelijke belangen, hebben voorzeker velen in die dagen een nijpend ziele-proces doorworsteld. Men denke slechts aan de wankele, wijfelende houding van Dr. Julius Persijn...

Hier in Antwerpen hadden wij het genoegen van den beginne reeds, de toezegging te verwerven van twee geleerden van groote beteekenis: Dr A. Claus en Dr J. de Keersmaecker. In het 'Vl. Nieuws' van 18 September 1916 werden hunne portretten af gedrukt en een lofartikel gewijd aan deze koene baanbrekers.

Op de Redactie van het 'Vlaamsche Nieuws' kwamen overigens zoovele spontane uitingen binnen van geheele instemming vanwege het lezend publiek, dat besloten werd een Volksmanifest op te stellen, waarop iedere meerderjarige kon teekenen.

Met aanvang van 14 October werd dan in die krant, dagelijks eene lijst van 50 handteekeningen afgekondigd. Weldra moest dit aantal verdubbeld, verdriedubbeld worden! Dat heeft zoo maanden en maanden geduurd, en wij kunnen luidop beweren, dat vele duizenden den moed hebben getoond, om openbaar, met hun naam, de 'activistische' werking aldus goed te keuren en bij te treden; onaf gezien dan van degenen - ongetwijfeld nog talrijker! - die wel akkoord gingen, maar door allerhande omstandigheden: betrekking, familieaangelegenheden, enz. verhinderd waren daarvan naar buiten te getuigen.

Den 15n October, weeral een groote vergadering, in het Atheneum, ditmaal ingericht door het 'Katholiek Studenten Verbond' en waar het woord gevoerd werd door Dr August Borms, Mter Lodewijk Dosfel en Dr Karel Heyndrickx uit St. Niklaas.

Kort daarop werd hieruit geboren het maandblad 'De Katholieke Student', 't welk onbeschroomd al de activistische leerstelsels bijtrad.

De maand daarna, in November, werd dan op hunne beurt door de vrijzinnige studenten de heruitgave aangevat van

‘De Goedendag’ die, even kranig in onze rangen plaats nam.

De tweede week van October kreeg ik op ‘Volksopbeuring’ het bezoek van Majoor graaf von Jorden, die met een, - door den Keizer eigenhandig onderteekende, - opdracht belast was om in het bezette gebied, tentoonstellingen in te richten van kunstvoorwerpen, door de krijgsgevangenen in de duitsche kampen vervaardigd.

De Majoor verlangde mijne medewerking om in Antwerpen, in eerste plaats, een dergelijke expositie tot stand te brengen.

Er was een gansche wagonlading onderweg naar hier, bevattende: schilderijen, beeldhouwwerk, houtsnijwerk, uit obussen vervaardigde bloemenvazen, koffertjes en zoo meer.

Van de meeste dezer voorwerpen konden, op verlangen meerdere exemplaren nabesteld worden; de krijgsgevangenen kregen alzoo een nuttig tijdverdrijf, een hoogstdringende remedie tegen de doodende verveling en het sloopend heimwee.

Dat alles lag, natuurlijk, in onze lijn van ‘Volksopbeurders’, en ik was dus zeer geneigd dadelijk toe te slaan. - Maar, voorzichtigheidshalve, stelde ik de pertinente vraag hoe het geld van den verkoop der voorwerpen, zou ten goede komen aan de rechthebbenden.

Toen de Majoor mij hierop de stellige verzekering bood, dat gansch het geldelijk beheer der zaak in mijne handen zou blijven en dat geen cent van de zuivere opbrengst aan de huisgezinnen van de vervaardigers zou onthouden worden, - verviel mijn eenig bezwaar, en zei ik: ‘Top’!

Wij spraken dus af, dat ik bijtijds van de aankomst zou in kennis gesteld worden en steeds den Graaf, in zijn verblijf, het ‘Hotel de Londres’, op de de Keyserlei zou kunnen bereiken.

Met Leo De Smet besprak ik de nieuwe werking, - bracht hem volkomen op hoogte van de loopende kantoortaken, om mij persoonlijk onbekommerd bezig te kunnen houden met de tentoonstelling.

Mijn eerste bezoek gold den Conservator, Pol de Mont, op het Groote Museum. Hij was toch wel de aangewezen man om mij voor te lichten en bij te staan.

Zoodra ik hem, met een paar woorden, de zaak had toegelicht, was heer de Mont dadelijk - en gaarne! - bereid en om te beginnen, gaf hij mij den raad mij te wenden, met een aanbevelingsbrief van hem, tot den eigenaar van het zoo-

genaamd ‘Rubenshuis’ op de Meir, waar een groote zaak van Antikwiteiten was gevestigd. Er was inderdaad een uitstekend belichte ruimte voorhanden, als geknipt voor ons doel, en bovendien uitmuntend gelegen, in de kern der stad.

Ik liet er geen gras over groeien; - trok naar de Meir en dank zij de Mont's briefje, kreeg ik vrije beschikking over de groote zaal, gedurende twee weken.

Een goede electricien werd mij aangewezen om de noodige lampen aan te brengen; alsmede den timmerman, aan de zaak verbonden, om de noodige stellages te maken. In een woord, ik vond de gulste bereidwilligheid en opgetogen, ging ik 't goede nieuws melden aan den Conservator.

Zonder moeite verkreeg ik toezegging ook bij de rangschikking van de kunstvoorwerpen, op de bevoegde hulp te mogen rekenen van hr de Mont en eveneens op een toespraak bij de opening.

De noodige mededeelingen aan de pers werden voorbereid: alle twee dagen een bericht, om de aandacht te prikkelen en de nieuwsgierigheid te wekken. - Dan tekst voor plakbrieven naar de Censuur, en brieven met de vleet naar goedgezinden om bijstand als verkoopers, toezicht, enz.

Alles liep gesmeerd: dagelijks ging ik de voorbereidsels in het ‘Rubenshuis’ bekijken. De wagon mocht aankomen... Wij waren zoo goed als gereed.

Toen.....

Het was op 25en October; naar gewoonte kwam ik rond 10 uur in het Rubenshuis. De eigenaar trad mij te gemoet met een exemplaar van het ‘Vl. Nieuws’ van daags te voren, in zijn hand... Bovenaan de lijst van het Volksmanifest stond mijn naam.

En dan kwam het gewone deuntje.

- Zie, mijnheer Angermille, ik ben even goed 'n Vlaming als gij, maar niks van den Duitsch, zulle! Mijnheer Franck heeft mij du reste, verwittigd, dat in uw ‘Volksopbeuring’ ook die fameuze Borms zit. Ik moet aan mijn clientèle denken, Mijnheer, en... als gij geen officieel menschen, par exemple, mijnheer Franck in uw Comité voor de Expositie kunt krijgen - ja, dan kan ik u onmogelijk mijne zaal af staan en dan moet maar alles afgebroken worden...

Franck of... af breken.

De nare vent had mij evengoed den eisch kunnen stellen, om de maan met mijn tanden te grijpen!

Afbreken! Wat een verlies aan tijd en aan geld: en dan, waarheen? waarheen? En de plakbrieven hingen overal!

Ditmaal landde ik aan op de Kathelijne Vest, gansch terneer geslagen.

Daar stond de Majoor mij op te wachten en meldde, met een stralend gezicht:

- De wagon is aangekomen!

Goeie genade! de... wagon... is... aangekomen!

- Heer graaf, ga gerust naar uw hôtel, de zaak komt in orde!

Als hij weg was, geloof ik, dat ik voor de eerste maal een onvriendelijk antwoord heb gegeven aan Leo de Smet...

Ik nam al het geld uit de kas en ging op zoek.

Naar 't Stadhuis 't eerst.

Er stonden zooveel stadslokalen ongebruikt en 't was toch voor ‘onze’ jongens.

Geweigerd! 't Kon niet.....

Komedianten!.....

Dan maar verder zoeken: 'k ben vergeten op hoevele plaatsen ik ‘bot’ ving, tot ik ten slotte bij den pachter te recht kwam van de Zaal Buyle en, einde goed, alles goed, de zaak zou inderdaad in orde komen.

Geleerd door ondervinding, maakte ik een soort overeenkomst op, waarin klaar vermeld stond dat de zaal aan ‘Volksopbeuring’ verhuurd werd gedurende tien dagen tegen 40 frank per dag, gebruik der installaties en licht inbegrepen. - Daarna: 30 frank per dag. Ik betaalde 400 frank, kreeg kwitantie en aldus gewapend ging ik bij Pol de Mont verslag uitbrengen.

Of die te kijken stond! Maar: de zaak was in orde... en gerust kon ik nu naar het Hotel de Londres trammen.

Daar werden de noodige afspraken gemaakt: den 27en 's morgens vroeg zou de wagonlading in de Zaal Buyle gebracht worden; den Zaterdag 28en October, om 3 uur, zou de Tentoonstelling wis en zeker geopend worden.

Geen tijd te verliezen! Nieuwe persberichten! Overplakreepels voor de affiches. Brieven aan medewerkers. Uitnoodigingen aan de overheidspersonen, consuls en andere officieele hooge oomes!

Toen wij 's anderendaags, den 27en, zoo volop in ons werk zaten... weer een Feldwebel op de Kathelijne Vest, om mij te brengen bij de ‘Polizei’ in een benedenzaal der Beurs.

Wat nu weer?...

Een brutaal officiertje snauwt mij toe, dat ik plakkaten heb doen plakken zonder toelating, en hij de boete eischt!

- Welhoe! Geen toelating! Maar Graaf von...

De razende kerel liet mij niet uitspreken en schreeuwde:

- Gij liegt!...

En ik, ziedend, maar uitwendig kalm:

- Verneem, heer Luitenant, dat een Vlaming nooit liegt.

't Was theatraal, dat geef ik toe, maar 't maakte indruk: een verkeerden indruk, evenwel... want ik ging de ‘doos’ in, in een donker zijkamertje.

Toch vond ik gelegenheid een potloodbrief je te krabbelen en het den Majoor te laten brengen naar zijn hôtel.

Ik knarsetandde; hier zoo uren te verliezen en thuis zooveel haastig werk te hebben!

Eindelijk daagde de Graaf op, om mij te verlossen! Het kwam rot een verbeten woordenwisseling tusschen den Majoor en het luitenantje en 't einde van het drama was, dat voor den Opperpolizeimeister von Wilm, mijn beleediger me verontschuldigingen moest aanbieden...

'k Vond het allang goed, als ik maar gauw-gauw huis-toe kon, aan mijn schrijfmachine, maar de Graaf, die zich voor de gelegenheid in volle ornaat had uitgedoscht, met heel zijn blikwinkel op de ‘opgevulde’ borst, verlangde voorzeker van zijn triomf na te genieten en wilde mij naar de Kathelijne Vest vergezellen.

'k Weigerde vlakaf... zoo met hem over straat te gaan.

Dat was den braven man te sterk!

Toen zei ik hem eenvoudig-weg:

‘Heer Majoor, stel u voor, dat de Vlamingen Berlijn bezetten en dat ik in officiers-tenue, u daar vergezel ten aanzien van uwe vrienden en kennissen...’

‘Sie haben ja Recht!’ stemde hij toe en met rinkelende sporen, toog hij over de Meir... alleen!

Intusschen waren de kunstvoorwerpen in de Zaal Buyle besteld. Pol de Mont had voor een zestal vaklieden gezorgd, en wij konden gaan uitpakken en uitstallen. Onmiddellijk na sluitingstijd van ‘Volksopbeuring’ gingen wij naar de zaal een handje helpen.

Daar was de Mont, in zijn hemdsmouwen, druk met zijn mannetjeis in de weer, om de schilderijen op de voordeeligste manier te groepeeren.

Een wonder, hoe vlug dat ging; wij sprongen bij, links en rechts op order van ‘generaal’ de Mont en het zal omstreeks middernacht geweest zijn, toen alles hing. De andere voorwerpen zouden dan 's Zaterdags, voormiddag op tafels en staanders, en in glazen toonkasten gerangschikt worden.

Mejuffer Gabrielle Picard was dan natuurlijk, de ‘bevelvoerster’ met haar aangeboren goeden smaak. Zij had - ongevraagd - voor palmen en verder groen gezorgd en ik mag u verzekeren dat onze ‘Expositie’ er zijn mocht!

Als dan het groote moment aangekomen was en wij om 3 uur allen op ons ‘paaschbest’ de ‘officieele’ oomes opwachtten, verscheen... Burgemeester Matthijs uit Borgerhout en één enkel Consul; de drommel hale me, als ik nog weet van welk landje.

Maar onze pers was er wel, en al de vrienden van ‘Volksopbeuring’, met schitterende oogen en blijde gezichten.

Toen trad Pol de Mont - (‘generaal’ af: ditmaal in Feestredenaar-gestalte) - naar voren en, zooals hij alleen dit kan, trof hij dadelijk den toon:

‘Deze Tentoonstelling is als een langverwachte brief van een duurbaren, in den vreemden vertoevenden vader, zoon of broer. Wij gaan dien brief openen in de hoopvolle stemming, dat hij ons goed nieuws brengen moge. En het is goed nieuws: want kijkt maar rond hier: onze Vlaamsche jongens zijn niet verloren, zij leven, en doen opleven: de Vlaamsche Kunst!’

In dien trant sprak de Mont, maar veel mooier en gevoelvoller; - voor ieder doek had hij een waardeerend, een teekenend woord; bij elk beeld of snuisterij deed hij het kunstvolle of eigenaardige tot zijn recht komen.

Het ging allemaal leven, en wij zagen niet alleen de voorwerpen met ons lijfelijk oog, maar méér nog - wij zagen de kunstenaars-zelf met ons geestelijk oog en het was of zij aanwezig waren, bij ons, goedkeurend mèt ons!

Toen werd de zaal geopend voor 't publiek, Ha, die goeie Sinjoren! De ‘Stad’ had alle medewerking geweigerd; ja ons ondermijnd, de ‘officieelen’ waren minachtend weggebleven, maar het volk kwam bij duizenden toegestroomd, in den vollen zin van 't woord. Het was een succes voor ons, en een blaam voor de hooghartigen, die afzijdig van hun eigen menschen bleven staan pruilen in een dor ‘officieel’ patriotism. De toeloop duurde onafgebroken, zoodat wij de sluiting

verdagen moesten tot 12 November. De menschen waren nooit uitgekeken: zoo b.v. naar dit ontroerende schilderij, 'Rust in Vrede' waar stoere Vlaamsche piotten een makker, in een ruwe doodskist, berg-op, te ruste torsen. Of naar het beeldje 'Heimwee': een soldaatje verbeeldend, de kin in zijn hand steunend, met den blik ver, vèr weg in de ruimte. Of naar het eenvoudige schrijftafelklokje: bovenop een trage slak en daaronder enkel: '1914-19...?' Met tientallen werden hiervan besteld; ook van vele andere mooie, eenvoudige dingen. Maar ook duurdere kunstvoorwerpen vonden grif een kooper. Daarenboven werden bijna 2000 tombola loten verkocht, voor een keus uit de 200 tentoongestelde nummers, alsmede albums en prentkaarten met Kampzichtjes, enz.

Het was een zedelijk succès; het was ook een geldelijke meevaller. Aan de gezinnen van de krijgsgevangen kunstenaars konden vele duizenden frank uitgekeerd worden.

En ik vlei mij met de veronderstelling, dat er eveneens 'winst' is geweest in het Groot-Boek van de bewustwording bij vele onverschilligen, die, voor den oorlog, geheel opgeslurpt door het saaie dagelijksche leven, in deze tijden van in-zich-zelf-keeren, wakker zijn geschoten uit hun loomen slaap, en eindelijk hun Vlamingschap weer hebben teruggevonden!

Ik heb de beschrijving der feiten betreffende de Hoogeschool van Gent, opgevoerd tot 15n October 1916 en vat den draad aldaar weer op.

De plechtige officieele heropening was aangekondigd voor 24n October.

In de tijdspanne van deze week, regende het - om zoo te zeggen - geheime papiertjes in de brievenbussen. De oude legende, maanden te voren verspreid, dat de Gentsche groep 'Jong Vlaanderen' de vervlaamsching zou afgebedeld hebben van den Generaal-Goeverneur Freiherr von Bissing, deed weer opgeld, alhoewel reeds in Januari 1916, een leider dezer Groep, Reimond Kimpe in een vraaggesprek met den Aardenburgschen korrespondent van de 'Nieuwe Courant' deze bewering voldoende had tegengesproken en het overigens bekend was, dat de Generaal-Goeverneur al dadelijk na het aanvaarden van zijn ambt, einde November 1914, opdracht aan zijne Besturen had gegeven, om de heropening der Belgische universiteiten te bestudeeren. Reeds bij decreet van 15 Maart was de vervlaamsching van Gent beslist, en na de noodige voorbereidin-

gen, en aanwerving van een professorenkorps, was deze voor Vlaanderen zoo gewichtige gebeurtenis thans op til.

De bladen gaven speciale ‘Hoogeschool-nummers’ in 't licht. De dichters werden tot feestelijke zangen geïnspireerd, in menig gezin zegepraalde ten slotte het gezonde verstand op oorlogs-neurose en een, voor dit tijdstip, aanmerkelijk legertje van 110 studenten liet zich inschrijven. Bij het einde van het eerste jaar was het aantal gestegen tot 138 en bij het einde van het tweede jaar tot 407! Wat buitengewoon veel was, gezien de moeilijke toestanden in het Etappen gebied.

Tot Rector bleef aangesteld: Prof. Hoffman, een Luxemburger, en op gemelden datum van 24 October greep dan de feestelijke heropening plaats der Universiteit, geheel op Vlaamschen leest geschoeid.

Het spreekt van zelf, dat de vluchtelingenpers in 't buitenland vuur en vlam spuwde tegen de zoogenaamde ‘von Bissing-Universiteit’.

De Haversche Regeering bleef natuurlijk niet ten achter. Zij beloofde wel is waar de vervlaamsching voor dadelijk na den Vrede - (hm! hm! 1929) maar zelfs Van Cauwelaert drukte zijn wantrouwen hiertegenover uit in zijn blad ‘Vrij België’ en inderdaad reeds onmiddellijk verschenen talrijke decreten in het ‘Belgisch Staatsblad’ waarbij de Leopoldsorde ontnomen werd aan al degenen die aan de vervlaamsching hadden medegewerkt, in de eerste plaats aan Rector Hoffman, aan Professoren Haerens, Lahousse enz. Niet lang daarna werd een Besluit-Wet (van 8 April 1917) bekend, waarbij de afschaffing wordt aangekondigd van al de ‘duitsche’ maatregels en dat de medewerkers hieraan bedreigt met 15 tot 20 jaar dwangarbeid!...

Befaamde ‘belgische’ rechtsgeleerden, met aan het hoofd Prof. E. Nijs, hadden nochtans volmondig het recht van den Bezetter erkend, om maatregelen te treffen, in vervanging van de afwezige Regeering en in zake huur-wetgeving b.v., is de rechtsgeldigheid van ‘duitsche’ maatregelen nooit betwist geworden.

Maar als het ‘Vlaamsche’ rechtserkenning geldt, dan zijn de Brusselsche Heeren slechts te spreken over beloften, ‘in rechte en in feite’... voor later, véél later!

De ‘storm’ ging luwen. In Gent werd flink gewerkt. Bij den aanvang waren er 43 professoren en docenten; gaandeweg kwamen er nog een paar tientallen bij.

De studenten richtten zich onderling terdege in en zoo ontstonden opvolgentlijk, naast het Algemeen Corps ‘Hou en Trou’ met zijn 9 afdeelingen en commissies, - de sociëteit ‘Uylenspiegel’ - de ‘Bodewijk De Raet-vereeniging’ - de ‘Johan van Ruusbroeckkring’ - de ‘Muziekvereeniging’ - de Kempische Studentengilde: ‘De Mastentop’ - de Brusselsche kring ‘Johan Doxa’ - de ‘Heoosfooros Vereeniging’ - de Gentsche Studentengilde: ‘De Kaproenen’ - de ‘Academische Muziekvereeniging’ - de ‘Plakkersclub’ - de ‘Club de Wies’ - de ‘Orde der Zalige Herdenking’ - de ‘Club: 't Soet Water’ - de Club ‘de Zeven Hoofdzonden’ - zoodat samen met 't ernstige, ook 't studentikoze tot zijn volle recht kon komen.

Een eigen tijdschrift ‘Aula’ kon alras uitgegeven worden env volgens aloude traditie, zagen ook de ‘Gentsche Studenten Almanakken’ weer het licht.

Het kon wel niet anders of - om de aangelegenheden van de Vlaamsche Hoogeschool naar eisch te besturen - het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen moest gesplitst worden in een Vlaamsche en Waalsche afdeeling. De bezetter had ai voorzeker wel zooveel ondervinding opgedaan, dat hij wist, wat de latente tegenwerking van de Waalsche bureaux vermocht.

Er kwam dus een afzonderlijke Vlaamsche afdeeling met heeren P. Tack als Hoofd voor Hooger Onderwijs, en Hippoliet Meert voor Lager- en Middelbaar Onderwijs. Later is nog een speciale commissie onder leiding van Richard De Cneudt en krachtige medewerking van Frans Van Laar tot stand gekomen, om de bepalingen van art. 20 der Onderwijswet van 1914, uit te voeren. Hierop zullen wij nog breedvoeriger terugkomen.

Hoe ‘Volksopbeuring’ groeide en ‘Het Vlaamsche Nieuws’ verbeterd werd

Laat ik nu weer eens wat vertellen over den zakengang in ‘Volksopbeuring’.

Na afwikkeling der ‘Tentoonstelling’-rekeningen, was ik terug mijn ‘biechtstoel’ gaan innemen. 't Was in de stad

een ‘donker’ gedoe. Herhaaldelijk waren Engelsche vliegers, zoogezegde ‘Percivals’, bommen komen strooien in de buurt der statie en van de haven, zoodat nu in de winkels en openbare inrichtingen geen licht meer naar buiten mocht uitstralen en in de straten slechts één lantaarn op de vier ontstoken werd.

Gevolg daarvan was, dat in deze Winteravonden, om 4-5 uur reeds alle straatverkeer zoo goed als uitgestorven was en ook onze winkel, op de Kathelijne Vest, daar den nadeeligen terugslag van ondervond. Wij moesten er dus op bedacht zijn, door andere middelen ons omzet-cijfer op peil te houden en als eerste poging, besloot ik in den omtrek en voorsteden, bijwinkels en afdeelingen in het leven te roepen. Gedurig was ik aldus, op stap en mocht er in slagen ettelijke afdeelingen te stichten. Vooraf werd bij brief een kern gevormd van goedgezinden, dan een bijeenkomst belegd - liefst Zondags - waar ik doel, werking en middelen van ‘Volksopbeuring’ - ‘Soldatentroost’ ging uiteenzetten en, zoo mogelijk, op staafden voet een Bestuur werd samengesteld. In de voorsteden ging dat tamelijk gemakkelijk, maar in de omliggende gemeenten vlotte het niet altijd even goed.

Toch kwamen algauw afdeelingen tot stand in Kappellen, Kontich, Bekeren, Willebroek, Boom, Lier, Mechelen, Turnhout enz. Later werden er door mij nog gesticht te: Leuven, Diest en Vilvoorde.

In de stad zelve zochten en verkregen wij medewerking van velerhande kringen, die vertooningen of concerten ten onzen bate inrichtten, b.v. van ‘Max Rooses-Kring’; ‘Liefdadige Club’; ‘Oud-Leerlingenbonden’; ‘Consciencekring’; ‘Het werk der Aardappelschil’, enz. Ik ging dan steeds op de Feesten een inleidend woord spreken en de oogst in de geldschalen was meestal verblijdend.

Wij hadden met den dag al méér geld noodig, om aan de talrijke behoeften te beantwoorden. Ik stelde er prijs op, aan de punten van ons werkprogramma, welke wij niet op eigen krachten voldoend konden ter hand nemen, toch in zekere mate uitvoering te verleenen, door aan andere organismen, welke daartoe aangewezen waren, een geldelijken steun te verleenen.

Onder weer aan de liefdadige kringen ‘Broederband’; ‘Alg. Kleedingswerk’; ‘Leonidas’; ‘De Samaritaan’ en aan ‘Armenkas van den Burgemeester’. Subsidies kenden wij toe

o.a. aan ‘Hooger Onderwijs voor het Volk’, aan ‘Kinderleesuur Help U Zelve’; aan ‘Liederavonden’; ‘Volksvoordrachten’ Borgehout, Mortsel en Kappellen, enz.

Ook aan de klerkenvereenigingen ‘Unitas’ en ‘Syndikaat voor Handel en Nijverheid’ keerden wij toelagen uit, evenals aan ‘Diesterweg's Schoolkolonie’ en ‘Kath. Schoolkoloniën’.

Een pijnlijk incident deed zich voor met ‘Diesterweg’. Nadat de penningmeester dezer vereeniging, tegen kwijtschrift, het bedrag onder dankzegging had in ontvangst genomen en zelfs een hartelijken brief had nagezonden, kwam dezelfde heer eenige dagen daarna, met een bedrukt gezicht, het geld terugbrengen, onder voorwendsel, dat sommige Bestuursleden bezwaar hadden geopperd en de vrees werd gekoesterd, dat misschien regelmatige ondersteuners hunne hulp zouden ontzeggen...

Ik antwoordde dat ik mij door zijn optreden beleedigd achte en stelde hem voor, in mijn boeken de zuivere herkomst van het geld na te gaan. Ik donderde tegen de ‘patriotieke’, weinig menschlievende, voorwaardelijke edelmoedigheid van sommige zijner geldschieters en, met zijne beleefde ‘complimenten’ aan... heer Franck, deed ik hem uitgeleide tot aan de straatdeur.

Aan onzen ‘Pakkettendienst’, hoofdbron van onze inkomsten, wilde ik nog meer vlucht verleenen. Het was mij bekend, dat het Stadsbestuur, elke maand, een pakket met levensmiddelen zond aan de krijgsgevangen Antwerpenaren. Die pakketten werden geleverd door het ‘Nationaal Comiteit’ langs Zwitserland, wat weken duurde.

Ik trok mijn stoute schoenen aan en bood mij aan bij den heer Ritschie ten Stadhuize, die mij voorkomend ontving. Ik deed uitschijnen, dat onze pakjes goedkooper waren, méér en betere waren inhielden en vlugger hun bestemming lang Holland dan over Zwitserland, bereikten. Allemaal onbetwistbare, groote voordeelen!

Tevens vroeg ik hem, of wij niet van de Stad boekwerken konden ten geschenke krijgen, om die aan onze jongens te zenden.

Vol hoop keerde ik terug: de ontvangst was zoo hartelijk geweest!

Eenige dagen later, bij mijn tweede bezoek, zei mij de heer Ritschie al onmiddellijk:

- Er is een haar in de boter gevallen (letterlijk...). Wij hebben contract met Zwitserland voor de pakketten.

Mijn opwerping dat ‘Soldatentroost’ afwisselend met het ‘Comité’ zou kunnen leveren, elke 2 maand dus, had geen bijval, maar boeken, ja, die konden wij bekomen: schepen Desguin had de zolders eens laten afzoeken en daar lagen nog een paar duizend vakboekjes van de ‘Bibliothèque Rorez’ te Parijs, in 't fransch!

- In 't fransch, mijnheer Ritschie? Wat moeten onze Antwerpsche jongens daarmede aanvangen... Hoe durft Desguin zulk voorstel te doen! Zeg hem in mijn naam, dat wij desnoods, naast nederlandsche boeken, een paar fransche willen aannemen, naar verhouding der bevolking d.w.z. 8 op 240.....

Daar is natuurlijk nooit wat van in huis gekomen en de Rorez-prullen liggen wellicht nog te beschimmelen!... Kon ik het verhelpen, dat de indruk welken ik even later opdeed van een ‘vijand’ gunstiger was, dan die ondervonden bij ‘vrienden’?

De contrôle over ‘Volksopbeuring’ was overgegaan in handen van Freiherr von Dusch, die een groot kantoor betrok in de Huidevetterstraat.

Het was natuurlijk dat ik bij hem, ter kennismaking ontboden werd, en ik ging.

Een aristocratische verschijning, zonder de pruissische stramheid. Iemand waarmede ge u seffens op uw gemak gevoelt.

Na een zakelijke uiteenzetting van mij, over den toenmaligen stand van onze ‘Volksopbeuring’, viel een stilte in.

Mijn ‘Referent’ zat zichtbaar na te peinzen. Dan wandelde hij met lange passen eenige keeren zijn kantoor op-enneer, en eenigszins schuchter, ('t is waarachtig waar!) kwam plots de vraag, of voor mijn onvoldoend gesteund werk... ik geld zou aanvaarden, duitsch geld?...

Mijn antwoord was kort, bits:

- Nooit!...

Er gleed een waas van zijn aangezicht, hij greep mijne hand, stilzwijgend...

Ons onderhoud was afgeloopen.

Nog geen acht dagen later, nieuwe uitnoodiging.

Freiherr von Dusch had gezocht, en gevonden.

Luistert hoe:

De boeten opgelegd aan allerhande ‘smokkelaars’, overtre-

ders van allen aard, werden onder beheer van het Provinciale Bestuur in een bijzondere kas vergaard. Instellingen van liefdadige strekking: ‘Zieken- en Weeshuizen’, ‘Nachtverblijf’ en dergelijke kregen uit dit Boete-fonds speciale ondersteuning.

Waarom zou ‘Volksopbeuring’ daar niet evenveel aanspraak mogen op maken? Wij werden dus ten zelfden titel op de lijst dier instellingen geplaatst, genoten een eerste toelage van 10.000 frank!

Of ik blij was, zonder 'n zweem van bijsmaak.

Desguin... von Dusch.

De Waal... de Duitscher.

Maar lang niet alle Duitschers waren zoo!

Ik kan bijvoorbeeld niet zonder wrok terugdenken aan zeker heerschap - (‘Behr’ was zijn naam... en hij droeg dien met eere!)

Reeds een tiental brieven had ik gericht aan de betreffende ‘Kohlenzentrale’ om steenkolen te verkrijgen, tegen een gunstprijs, voor onze leden. Er heerschte een echte brandstoffen-ellende, die op zeker tijdstip leidde tot houtdiefstallen in de bosschen.

Eindelijk bereikte mij een kort briefje uit Brussel, dat ik mij wenden zou tot Herr Behr te Antwerpen, ergens op de Meir.

Na ruim een uur wachtens kon ik zijne gestrengheid benaderen. Hij sprak... fransch en weigerde botweg ‘matrosendeutsch’ te spreken, dat hij beweerde ook niet te verstaan (alhoewel ik later vernam, dat hij voor den oorlog, jarenlang in Antwerpen woonde! Zoo'n duitsch ‘franskiljon’ dus, gelijk ik er zoo velen heb gekend.)

Het onderhoud ontspon zich dan in 't fransch zijnerzijds, in 't duitsch van mijn kant.

'n Gek geval, feitelijk! maar... ik moest kolen losmaken! Besultaat: ik verkreeg een wagon van 10.000 kilogram. Die hebben wij verkocht... of 't suiker was!...

Onze uitstalramen waren inmiddels nog verrijkt met zeer kunstvolle borstbeeldjes van Guido Gezelle, Peter Benoit, Hendrik Conscience en Edgard Tinel, die wij voor rekening van een Antwerpschen beeldhouwer, mits een gering commissieloon, verkochten. Ook konden wij zoolleer tegen zeer voordeeligen prijs leveren.

Op de eerste verdieping hadden wij een stemmig zaaltje

ingericht, waar les gegeven werd in Beschaafde Uitspraak, in Latijn, in Oud-Grieksche Muziek, enz.

Langzamerhand was aldus de Kathelijne Vest Nr 2 een bedrijvig middenpunt geworden en weldra zouden honderden van werkloozen hun toevlucht daarheen nemen.

Ziehier in welke omstandigheden:

De werkloosheid was tot een echte plaag uitgegroeid en bij velen was de ‘dop’ een tweede natuur geworden: met andere woorden, menig lanterfanter gaf er de voorkeur aan, geregeld steungeld te gaan ophalen, in plaats van bezigheid te zoeken.

Op 5 November verschenen op de Antwerpsche muren de eerste aanplakbrieven, waarbij een tijdstip bepaald werd, waarop werkloozen zouden kunnen opgeëischt worden, om in Duitischland, tegen bezoldiging, te gaan arbeiden. Het was een pijnlijk geval. Eenerzijds was de lediggang niet te verdedigen; anderzijds was het stootend onze menschen in Duitschland de plaats te doen innemen van degenen, die aldus beschikbaar kwamen, om aan het front de eigen verwanten hunner plaatsvervangers te gaan bevechten.

Wij, Aktivisten, hebben van het eerste oogenblik, al het mogelijke gedaan om, zooveel als doenlijk, de opeisching tegen te werken.

Het ‘Buro’ met dezen dienst gelast, was gevestigd op de eerste verdieping van de Beurs, in de lokalen van de Handelskamer.

Ik toog er heen, om te vernemen in welke voorwaarden de wegvoering kon verhinderd worden en ook hier leerde ik weer een edel karakter waardeeren, in den persoon van Majoor Krause, een 65-jarig journalist.

Deze begreep volkomen het barbaarsche der opeisching en toonde zich dadelijk bereid, voor zoover zijn plicht het gedoogde, het kwaad tot een minimum te herleiden. Ik verkreeg alzoo toezegging, dat niemand weggevoerd mocht worden die een verklaring zou kunnen voorleggen van een werkgever met de verplichting, binnen een gestelden termijn, den betrokkene in dienst te nemen. Onuitgesproken, las ik in den Majoor zijn oogen, dat die verplichting niet al te nauw zou hoeven nageleefd te worden... indien officieele personen ze als borg tegenteekenden.

Zoodra ik van deze kans sprak aan de Heeren Volksvertegenwoordigers Leo Augusteyns en Adelfons Henderickx,

waren zij beiden, zonder eenige bedenking, akkoord dit risico op zich te nemen. Ik had van deze volksvrienden niet minder verwacht en vatte nu dadelijk de bekendmaking aan, bij middel van Berichten in de toonramen van ‘Volksopbeuring’ en in het ‘Vlaamsche Nieuws’. Speciale registers werden aangelegd om namen, woonst, werkgevers en verdere bizonderheden te boeken, ten behoeve van Majoor Krause, die zich aldus dekken moest tegenover zijne overheid.

Den 28n December zetelden Heeren Augusteyns en Henderickx voor 't eerst in het bovenzaaltje, op de Kathelijne Vest Van af 6 uur 's avonds.

Ik had gedacht een voorzichtigen maatregel te treffen, door volgnummers gereed te houden. De gegadigden zouden langs den aparten ingang zich naar boven begeven en langs den binnentrap, door den winkel, buiten treden. Een vier- vijfdubbele rij menschen stond reeds uren voor den ges telden tijd, te wachten en toen ik probeerde mijne volgnummers uit te deelen, om alle gedrang te voorkomen, bereikte ik precies... het tegenovergestelde. Men stormde op mij toe, rukte de kaartjes uit mijn handen en in minder dan geen tijd lag ik in de goot!

Met 5 helpers ontvingen dan de twee volksvertegenwoordigers de aanzoekers en het ging vlug in zijn werk. Meermaals moest ik evenwel de opdringenden op den trap tot geduld aanmanen en ten slotte moest er beloofd worden, dat Wij voortaan reeds 's namiddags zouden zetelen.

Met een niet genoeg te prijzen toewijding hebben de heeren Augusteyns en Henderickx zulks week aan week volgehouden, maar zij hebben dan ook voldoening van hun werk gesmaakt.

In het ‘Vlaamsche Nieuws’ van 1 Februari 1917 kon met de portretten der twee volksvrienden, de eerste der vele lijsten afgedrukt worden van de weggevoerden, die terug uit Duitschland mochten keeren. Buiten de talloozen die wij in 't land konden houden, zijn er ruim 800 door deze werking teruggekomen. Waar 't noodig bleek heeft ‘Volksopbeuring’ deze menschen ook stoffelijk gesteund.

Ik kan niet aan den lust weerstaan hier te vermelden hoe, op zekeren voormiddag, vier buitenjongens op mijn kantoortje verschenen met als blijk hunner dankbaarheid, een zelf gebonden tuil van eenvoudige veldbloemen.

Treffender belooning was niet uit te denken!

Einde December stichtte Karel Waternaux, te Merksem, het Vlaamsch-Economisch Secretariaat. De aanleiding hiertoe zal ook wel voor een deel te zoeken zijn in de noodwendigheid, stambewuste werkgevers en werknemers te groepeeren. Een kern daarvan kon gevormd worden uit de Registers gediend hebbende voor onze actie in zake opgeëischten.

'Volksopbeuring' is dan ook dit verdienstelijk secretariaat financieel tegemoet gekomen.

Op een ander terrein was mijne medewerking eveneens ingeroepen geworden, begin December.

Herhaaldelijk - de eerste maal in October 1915 - was er onderhandeld met den uitgever van het 'Vlaamsche Nieuws' om dit blad over te doen gaan in handen eener groep Activisten die het nog steviger wilden maken, als voornaamste wapen in den steeds heftiger wordenden strijd.

Al deze pogingen waren echter afgestuit op de hooge eischen van den toenmaligen eigenaar, of misschien mislukt door de mindere geschiktheid van de onderhandelaars. Ik was op de hoogte van menige botsing tusschen Beheer en Redactie en stemde er in toe, op mijne beurt te trachten, tot een bevredigende oplossing te geraken.

Wat de zaak niet vergemakkelijkte was het feit, dat de rechtzinnige Censor, Freiherr von Kardorff, naar Rusland was geroepen en hier vervangen door den pruissischen Rittmeister D. Schmit, een 'militaer' van het onsympathieke soort, en die onmiskenbaar op de hand stond van den eigenaar van het 'Vlaamsche Nieuws'.

Na ruggespraak met Borms, Raf. Verhulst en diens vriend Loquet, welke financieel wilde helpen, opende ik het vuur. Het kostte heel wat voeten in de aarde, vooraleer ik vernemen kon op welke grondslagen de verlangde verkoopsom berekend was, maar ten slotte werd mij, - onder voorbehoud van controle - het aantal inschrijvers en losse koopers genoemd, alsmede de doorsnee opbrengst van de aankondigingen. Deze gegevens, - die later nog bleken overdreven te zijn, - maakten het mij duidelijk dat schromelijk overvraagd werd.

Van mijne zijde maakte ik een becijfering, en deelde aan mijne lastgevers mijne bevindingen mede.

De verhoudingen tusschen Beheer en Redactie was inmiddels derwijze gespannen geworden, dat het de hoogste tijd werd tot een uitslag te geraken, wilde het blad er niet merkbaar onder lijden.

De onderhandelingen geschiedden voor taan door bemiddeling van den Censor, die zich op zeker oogenblik zoo smalend uitliet over den ‘dichter’ Verhulst (hiermede bedoelend dat deze als ‘journalist’ ongeschikt zou zijn!...) dat de Raf het onbehouwen heerschap in duel uitdaagde! Stel u voor!...

Het incident is na veel over-en-weer gepraat uit de wereld geholpen, zonder evenwel de allerminste platbroekerij tegenover den ‘Pruis’!...

Wij bleven staan op ons voorstel, gebaseerd op mijne berekening, en ten slotte haalden wij onzen slag thuis.

Voor Notaris Emile Van der Avoort, werd op 8 Januari 1917 een akte Nr 265 verleid, waarbij de Samenwerkende Vennootschap ‘De Vlaamsche Pers’ werd gesticht, met Dr. Borms als Voorzitter, Felix Loquet als Schatbewaarder, Karel Angermille als Secretaris, (... natuurlijk!), Achiel Brijs als Kommissaris, Leden: Raf. Verhulst, Albert Van den Branden en Karel Wraternaux, welke Vennootschap het ‘Vlaamsche Nieuws’ zod beheeren.

Intusschen hadden wij besloten de hervorming van het blad reeds met het Kerstnummer - 25. December 1916 - aan te vatten.

Benevens het strijdgedeelte, zou ook op de breedere massa gewerkt worden, door het uitschrijven van Prijskampen, b.v. voor het aanduiden van het beroemdste gebouw in Europa; den besten Vlaamschen Dichter, en zoo meer. Het blad werd voorzien van desbetreffende illustraties, portretten, oude teksten, enz. en het aantal inschrijvers steeg zienderoogen.

Het was een lokmiddel van goed allooi en van cultureele draagwijdte.

Wij hadden een Reglement van Inwendige Orde opgemaakt, met het doel het zedelijk peil van het blad hoog te houden, zelfs ten koste van geldelijk voordeel en het moge hier bekend gemaakt worden, ter beschaming van degenen die zoo lichtvaardig sprekenover ‘Zaktivisme’ dat onder meer, een der artikelen van gezegd ‘Reglement’ verbood, aankondigingen op te nemen van financieel-speculatieven aard, of van verdacht-geneeskundig karakter.

Het staat me voor den geest, zoo helder als ware 't gister geschied, hoe een bekend apotheker-drogist (alles behalve Vlaamschgezind!) een groote advertentie aanbood voor een zoogezegde ‘vrouwen-remedie’ die volgens ons tarief ettelijke honderden frank per maand in ons laadje zou gebracht heb-

ben. Ik weigerde ze beslist als zijnde in strijd met onze voorschriften.

De man stond als van de hand Gods geslagen.

- ‘Welhoe, mijnheer? U refuseert een tekst dien ik jaren-en-jaren onafgebroken geplaatst heb gekregen in alle Antwerpsche bladen, ook in de meest katholieke?’

- ‘Ja, mijn waarde heer, ik weiger die aankondiging als onzedelijk; vergeet asjeblieft niet, dat het ‘Vlaamsche Nieuws’ zelfs ten koste van aanmerkelijk geldelijk profijt, beter wil zijn dan al de kranten Waarvan U spreekt!

Schuddebollend trok de man heen.

Als hij eerlijk was, moet hij toch wel bij zichzelf de overweging gemaakt hebben, dat die ‘smerige activisten’ wel niet zoodanig aan 't geld hingen als de ‘patriotards’ beweer den en het praatje van de ‘Marken’ waarmede zij te-koop zouden zijn, ineen stortte als 'n kaartenhuisje.

Als hij eerlijk was...

Te vreezen is echter, dat sommigen middel zouden gevonden hebben, om de averechtsche conclusie te trekken:

- Wat kunnen-die kerels een paar honderd Marken schelen! Zij krijgen er immers karrevrachten uit Duitschland.

't Was in den beginne van de nieuwe periode bij 't ‘Vlaamsche Nieuws’ alles behalve rooskleurig. De onkosten waren beduidend hooger, tengevolge van de verbeteringen, en de verkoop bleek terdege verwaarloosd door de voorgangers.

Meer dan eens kon aan de hoofdredacteurs de volle wedde niet uitbetaald worden en Borms, die 't nochtans alles behalve breed had met zijn talrijk gezin, weigerde dan een cent te aanvaarden.

Gelukkiglijk, zooals ik reeds schreef, groeide het aantal abonnenten voortdurend aan; - weldra verdubbelde de verkoop van losse nummers en steeg de opbrengst van de aankondigingen met ruim 60 percent.

't Spreekt vanzelf, dat hard gewerkt moest worden. Ik verdeelde jiu mijn tijd tusschen ‘Volksopbeuring’ en ‘Het Vlaamsche Nieuws’. Het werden voor mij werkdagen van 12 tot 14 uren!

Hoe dikwijls gebeurde het ook niet, dat ik ten behoeve van de Redactie allerhande opzoekingen deed in mijn Boekerij en Documentatie.

Als Raf. Verhulst een tekst, een cijfer, een feit, een naam noodig had, dan schelde hij mij eenvoudig op, met het elec-

trisch belletje dat Redactie met Beheer verbond, en meestal kon ik hem het verlangde bezorgen.

Terugdenkend aan dat electrisch belletje, noemt de Raf mij nu nog het ‘knopken!’...

Met de Kerstmisvacantie waren eenige Antwerpsche studenten van de vervlaamschte Hoogeschool van Gent naar de ouderlijke woning hier teruggekeerd en van hunne aanwezigheid werd gebruik gemaakt, om ze tot een bijeenkomst uit te noodigen.

Deze werd belegd in 't Zuidkwartier, in de achterzaal van een groote vermaak-gelegenheid; de meeste bekende figuren uit het activistenkamp waren opgekomen met hunne dames.

Het ging er recht gemoedelijk toe. De noodige toespraken ontbraken niet en ook hier was onze Borms de gevierde tolk, om de dappere studentjes geluk te wenschen en welkom te heeten.

Deze hadden als corps-pet een zwart fluweelen platte muts op, in den aard van de witte mutsen die de pasteibakkers plegen te dragen.

De franskiljons hadden er al dadelijk een geestigheid (?) op gevonden, en ze doopten de Gentsche studenten met den naam van ‘Patissiers de l'Empereur’ (‘Pasteibakkers van den Keizer’).

Zooals de ‘Geuzen’ in de 16e eeuw, namen onze jongens dien scheldnaam als een eeretitel aan en kwamen tot het jolige gedacht, op gezegde bijeenkomst, aan de tegenwoordige dames, heel galant taartjes en gebakjes aan te bieden, op bordpapieren schoteltjes, met het inschrift: ‘Wij bakken nooit platte broodjes!’ een duidelijke toespeling op de vele franskiljons en patriotards, die wèl ‘platte broodjes’ bakten, om allerhande stoffelijke gunsten te verkrijgen van de duitsche ‘Zentrales’!...

Naar den eersten ‘Raad van Vlaanderen’

En zoo was 't jaar 1916 ten einde gespoed.

't Was voor de activistische beweging van groote beteekenis geweest, vooral omdat de eerste stappen gezet waren op de baan die naar Vlaanderen's vrijmaking moest voeren.

Die eerste stappen, het waren: de vervlaamsching der

Gentsche Hoogeschool en de splitsing van het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen.

Zij die dag aan dag bij de taak waren, gevoelden wel dat, logischerwijze, de lijn nu doorgetrokken zou worden en dat minstens de Bestuurlijke Scheiding, die reeds de laatste jaren voor den oorlog groote vordering in de geesten had gemaakt, thans tot rijpheid gekomen was. Er zal wel geen Vlaamschgezinde geweest zijn; welke 'principieel' deze oplossing had veroordeeld. Wel was het meerendeel der Vlaamsche leiders van oordeel in 1913-1914, dat aan de scheiding gevaren konden verbonden zijn van staatkundigen aard en ik kom er rond voor uit, dat ik eveneens de meening was toegedaan, zooals o.a. een Pol de Mont en een Hippoliet Meert, dat wij, Vlamingen, absoluut de Bestuurlijke Scheiding niet te vreezen hadden, overtuigd dat Vlaanderen er op cultureel gebied alles bij te winnen zou hebben, maar dat het Vlaamsche land nog bereid was, met de Walen te overleggen om de Vlaamsche kwestie uit de wereld te helpen, - wel te verstaan echter, zooals Hipp. Meert het in zijn 'Open Brief aan Jules Destrée' had geschreven: 'overleg plegen, jawel, maar alleen van gelijke tot gelijke.'

De groote oorlog had nu echter elk bezwaar van politieken aard uit de geesten der oprecht Vlaamschgezinden weggevaagd. Hoe de 'moerlemeie' ook eindigen mocht, het stond vast dat de internationale positie van België niet meer dezelfde zou blijven en vermits het Vlaamsche volksbelang voor het Staatsbelang moet gaan, (temeer daar Walen en Franskiljons onverholen den aanvankelijken 'Godsvrede' hadden verbroken) kon en mocht er onzerzijds niet meer geaarzeld worden en het parool 'Nu of Nooit' gold als leiddraad voor ons allen.

Overigens berichten uit de Hollandsche middens, uit de Krijgsgevangenkampen en van het vechtfront wezen ook dien kant uit.

De franskiljons voelden het onweer opkomen en hun eenig wapen, verdachtmaking en verraad-gehuil wendden zij al heftiger en heftiger aan.

Het 'Nationaal Komiteit' dat hier zoo wat een Staat-in-den-Staat vormde, zag duidelijk in, dat wij de volksgunst aan 't veroveren waren. Vooral was het gebeten op den bijval van 'Volksopbeuring' en het Middenkomiteit van Brussel had aan zijn afdeelingen een flinke bolwassching toegediend, om-

dat zij zelven niet de werking voor de ‘Opgeëischten’ hadden aangevat, in plaats van zich het gras door de Vlamingen onder den voet te laten wegmaaien.

Op het Gerechtshof richtten de franschgezinde advokaatjes thans ook een inlichtingsbureau voor werkloozen in, en in de kerken werd gepredikt, dat opgeëischten zich tot Mijnheer Pastoor moesten wenden. Meermaals kwam het voor, dat dan deze menschen toch door de geestelijkheid werden verwezen naar... ‘Volksopbeuring’!

De 1ste Januari was een vieze regendag geweest, maar reeds den 2den stond een onafzienbare rij menschen op de Kathelijne Vest. De sympathieke Dr Goyens, was ons spontaan zijne hulp komen aanbieden en wij konden deze maar al te zeer gebruiken!

Tegen de Heeren Henderickx en Augusteyns verdubbelde natuurlijk het gestook.

In het plaatselijk Komiteit voor Schamele Armen, deelde de Voorzitter I. Van Doosselaere aan Mter Henderickx mede, dat het Provinciaal Komiteit wellicht zijn toelage zou weigeren, indien deze laatste zijn ontslag niet aanbood.....

Het ‘Antwerpsch Noenmaal’ ontsloeg haar eersten Secretaris-Stichter Leo Augusteyns, omdat hij de vervlaamsching van Gent goedkeurde...

In ‘Help U Zelve’ waar sedert jaren Augusteyns den voorzitterstoel bekleedde, ging Karel Weyler, de man van het ‘auto-rekwest’, hem ondermijnen, zoo zeer dat deze zich genoopt gevoelde om ontslag te nemen, ten einde vrij zijn verweer te kunnen voordragen, wat dan ook gebeurde in een vlugschrift - in September verschenen, - en waarin Weyler in zijn waar daglicht ten toon werd gesteld. Wij weten maar al te wel, hoe deze nijdigaard zich later als laffen ‘activistenjager’ heeft aangesteld!

Er werden geen pogingen gespaard om elk ‘Vlaamsch’ Werk te bekampen. Een typisch tusschengevalletje mag hier niet vergeten worden:

Een stadsbode bracht mij het verzoek, om even bij den Burgemeester Jan De Vos te komen:

- ‘Zoo, zoo! zijde gij meneer Anchermil, Ken ekkik uw bruur goed, zulle’ - (Hij bedoelde mijn half-broer die een rolletje heeft gespeeld in het liberale kieskamp, en ‘passief’ was) -

- ‘Wel, 'k heb u is laten komen, om te vragen hoe dat

het komt dat “Volksopbeuring” hulp vraagt voor boeken en pakketten, en toch geld over heeft voor mijn Burgemeesterskasken? Dat is toch aardig hé?’ -

- ‘Als Mijnheer de Burgemeester het mij toelaat, zal ik het duidelijk maken: Al wat de soldaten en krijgsgevangenen betreft, wordt behandeld door onze Afdeeling ‘Soldatentroost’; al wat in verband staat met steun aan de burgerbevolking, valt in de bevoegdheid van ‘Volksopbeuring’ die afzonderlijke geldmiddelen en boekhouding heeft. Daarom vraagt ‘Soldatentroost’ stadshulp voor onze jongens, en draagt ‘Volks opbeuring’ afdeeling ‘Stille Hulp’ naar vermogen bij, in uw ‘Steunkas’.

- ‘Zit-em dat zoo? Maar, apropos, zit dieë Borms ook niet bij ‘Volksopbeuring’?

- ‘Ja zeker, Mijnheer de Burgemeester.’

- ‘Jongen, jongen, ge moet oppassen!’

- ‘Maar, Borms is de edelste man dien ik ken!’

- ‘Meneer Anchermil, ge meugt gij niet vergeten, dat ik de burgemeester ben van al de Antwerpenaars en dat ik dus...

- ‘Juist, - en dat U dus aan elke gezindheid, op onpartijdige wijze recht moet laten wedervaren, dus ook aan ‘Volksopbeuring’.

- ‘Ja, ja, maar ben-ik hier niet de baas, zulle!’

- ‘O-zoo, Mijnheer de Burgemeester! Wie dan?’

De heer De Vos stond recht; wenschte blijkbaar het gesprek niet voort te zetten; - maar ik wèl!

- ‘Mijnheer de Burgemeester, wilt U de goedheid hebben aan Mijnheer Louis Franck te zeggen, dat ik op elk oogenblik bereid ben te bewijzen, dat wij geen “pfennig” duitsch geld zouden aanvaarden en dat onze handen volkomen zuiver zijn!’

- ‘Ik zal er van spreken, en dan roep ik U terug, zulle!’

Het is er natuurlijk bij gebleven! Die heertjes hadden misschien gehoopt mij te beinvloeden. Hoe naief!

Intusschen waren de Gentsche en Liersche groepen der ‘Jong Vlamingen’ weer zeer actief geworden. De oorlogstoestand sloot de mogelijkheid niet uit, dat - in een afzienbaren tijd - vredestemmen zouden gehoord worden en de Gentsche vrienden wilden het maximum verwerven, namelijk: een absoluut autonomen Staat Vlaanderen.

Het was - het is - een mooi droombeeld!

Maar, van Duitsche zijde, was meer dan eens gehoord,

dat zij er niet zouden voor terugdeinzen ons ‘los te laten’ indien hun landsbelang dit eischte. En dat kon ten slotte hun niet ten kwade geduid worden.

Onze eigen stelregel: ‘Noch Duitsch, noch Fransen’, moest er ons overigens toe nopen, ons Vlaamsch landsbelang noch rechts, noch links vast te koppelen en, zonder daadwerkelijken steun van een zegepralend Duitschland ter Vredesconferentie, kon er niet gedacht worden aan ‘politieke autonomie’ als ‘Staat Vlaanderen’.

Hoe goed gemeend dan ook, was het drijven der ‘Jong Vlamingen’ hersenschimmig en, niet minder vurig-Vlaamschgezinden dan zij, staken de hoofden bij mekaar om een formule te vinden, waarop eenheid kon bereikt worden met het oog op de verder te volgen richting.

Op Zondag 7 Januari greep te Brussel in het ‘Vlaamsch Huis’ een bijeenkomst plaats van eenige vooraanstaande leiders, om zulke formule te zoeken. Uitgesproken moest daarin staan, de wensch voor zelfstandigheid, zonder de deur toe te werpen op een mogelijk federatief staats verbond met Wallonië, daar deze eventualiteit in wezen niet indruischte tegen de grondwet.

Ten slotte werd dan volgende tekst vastgelegd:

> - Wij ondergeteekenden verklaren ons, zonder voorbehoud, aan te sluiten bij den wensch door de onderstaande formule uitgedrukt:
> ‘De Vlamingen uit België vragen voor Vlaanderen volledige zelfstandigheid en autonomie en de onverwijlde verwezenlijking van al de maatregelen die er toe moeten leiden.’ -

Bij Activisten die in een of andere lijn of midden iets vertegenwoordigden, werd aangedrongen opdat zij deze verklaring zouden onderteekenen, om zoo spoedig mogelijk opgeroepen te worden tot stichting van een Lichaam, dat met gezag de vertegenwoordiging zou vormen van de Activisten in hun verschillende schakeeringen.

In afwachting dat deze stichtingszitting kon worden beroepen, werden de komende dingen in noze pers voorbereid en toegelicht. In het ‘Vlaamsche Nieuws’ van 3 Januari schreef, Prof. Josué De Decker een stuk, aansturende op politieke zelfstandigheid voor beide landsdeelen in een federatief België. - Een telegram, onderteekend door René Declercq en Leo Meert, werd gericht aan President Wilson, zelfbestuur voor Vlaanderen vragend. - J. Muyldermans lanceert de ge-

dachte, een Vlaamsche afvaardiging te zenden naar de neutrale landen: Skandinavië en Zwitserland. - Het Nationaal Vlaamsch Komiteit van Nederland, overhandigt te 's Gravenhage, aan Baron Fallon, Belgisch gezant, een adres voor de volledige erkenning der Vlaamsche rechten. Dit document was o.a. mede onderteekend door den betreurden Karel van den Oever.

De activistische stellingen werden eveneens uitgebouwd. Te Antwerpen werd een 'Vlaamsche Sociaal-demokratische Arbeidersgemeenschap' gesticht, en de activistische persgroep werd nog vermeerderd met het dagblad 'De Morgenbode' met zetel te Gent en, te Antwerpen, beheerd door Julius Boumans.

De sluikpers was ook met een nieuw blaadje aangegroeid: 'De Vlaamsche Wachter' dat zich iets min vuil aanstelde dan zijn triestige voorgangers.

Nog in December had ik mij door Emmanuel de Bom laten bepraten, om een genadevraag te onderteekenen ten gunste van Pr. B.... medewerker van zulk onding!

'Al te goed is half-gek' zegt het spreekwoord, en zoo ik er nooit voor te vinden ben geweest, iemand bij den bezetter aan te klagen, nam ik bij mijzelf het vaste voornemen, evenmin nog ooit een vin te verroeren voor geniepige vijanden van dit soort!

Even moedige 'helden' bevuilden regelmatig mijne brievenbus, en waren zoo lief mij naamlooze 'doodsbedreigingen' te zenden.

Een bad van zuiverende en sterkende geestdrift was dan ook buitengewoon welkom, en de gelegenheid deed zich al gauw voor.

De 'Groeningher Wacht' van Merksem, namelijk, had het plan opgevat om haar hoofdman Dr Borms te huldigen.

De feestzitting werd ingericht op 21 Januari, in de zeer ruime zaal 'Victoria' te Merksem, om 10 uur.

In de herinneringsbrochure hierover uitgegeven, staan al de toespraken overgedrukt: Karel Waternaux, Leo Augusteyns, Dr Marten Rudelsheim, Raf Verhulst, Cyriel Rousseeu, Karel Angermille, Jozef van Wetteren, Bernard Swerts, Jef Van Extergem, voerden opvolgentlijk het woord. Geschenken met de vleet: een adres, meesterlijk gedrukt door Victor Resseler en bekleed met 747 handteekeningen, een bronzen kunstbeeld, een zetel (om 'later' uit te rusten, zei Raf!...), een gebeeldhouwden inktpot uit Göttingen? een zilveren gedenkpenning, enz.

Een stapel brieven en telegrammen, waaronder wij vooral dit van Pol de Mont vermelden, zeggende:

> - 'Om de loutere zuiverheid van bedoeling, om de onbaatzuchtigheid van heel zijn streven, om zijn weergalooze Werkkracht, brengt oprechte hulde aan den katholiek Dr borms, de vrijzinnige
> Pol de Mont'

Aktivisten uit alle gouwen vulden de reusachtige feestzaal, Waar men een muisje kon hoor en loopen, als Dr Borms eindelijk zelf aan het woord kwam.

Tientallen van redevoeringen heb ik door de 'Klok van Vlaanderen' hooren uitspreken, maar zooals Borms op dien Siberisch-kouden morgen ons vervoerde, is zonder voorbeeld in mijn geheugen; een flauw begrip mogen onderstaande grepen uit zijne rede geven:

> - Een priester aan het altaar zou zich aan heiligschennis schuldig maken, zoo hij den wierook, die hem wordt toegezwaaid, voor zich nam; - de vaandrig, die het eere-saluut door het voorbijtrekkende leger aan de wapperende vlag gebracht, voor eigen rekening zou nemen, ware bespottelijk.
> De hulde van vandaag geldt ook niet Borms, o! neen, het gaat hier niet om een persoon, want dan had men verscheidene anderen, die ik rondom mij zie en die even verdienstelijk zijn in den strijd, ook moeten huldigen. Neen, geen persoon geldt het hier, - immers de man die zijn plicht doet hoeft daarvoor niet geëerd, - wat gij huldigt is de zaak die ik Voorsta, onze heilige Vlaamsche zaak.
> Het is het hooggetij van het aktivism, en zòo gij mij bebt uitgekozen als uw vaandrig, is het zeker omdat ik meer dan wie ook ben belasterd en belaagd geworden.
> Storen wij ons niet aan de Vlaamschhaters, en zetten wij eendrachtig den strijd voort. Op Zondag, 4n Februari, zal uit Brussel het wachtwoord, de leuze komen, die ons allen vereenigen moet. Het moet ons 'Rütli' zijn.
> Welaan dan! met moed vooruit, mijn volk!

De levensomstandigheden! begonnen inmiddels werkelijk zorgwekkend te worden. De koude was nijpend, reusachtige ijsschollen dreven op de Schelde, waar de meeuwen bij honderdtallen hongerig fladderden. De steenkolen waren zoo schaarsch geworden, dat het Stadsbestuur ze had doen opeischen voor algemeen gebruik. Scholen moesten gesloten worden, bij gebrek aan brandstoffen.

Het kwam zoo ver, dat eene groep van 300 volksvrouwen Voorzien van emmers en bakken, voor de woningen van Burgemeester De Vos en Schepen Louis Franck gingen samenscholen en dreigend om steenkolen riepen!

President Wilson had zijne boodschap tot erkenning der kleine nationaliteiten de wereld ingezonden en van uit Duitschland waren vredesstemmen opgegaan, die bij de bevolking eene hoop op spoedige beëindiging van het wapengeweld wekten. De klerkenvereeniging ‘Unitas’ stemde zelfs eene dagorde voor spoedigen vrede.

De Entente echter toonde in hare organen, - althans schijnbaar - weinig neiging om op de Duitsche voorstellen in te gaan. Op zijne beurt reageerde Duitschland hiertegen, door begin Februari, een verscherpte duikbooten-oorlog aan te kondigen, als verweer tegen de honger-blokkade. Een onmiddellijk gevolg hiervan was dat den 5n Februari in de kranten te lezen stond, dat de Vereenigde Staten van Amerika hunne diplomatische betrekkingen met Duitschland voor afgebroken verklaarden.

Het was in deze atmosfeer, dat den 4n Februari, te Brussel, in de bovenzaal van het ‘Vlaamsche Huis’ ongeveer 150 Vlaamsche voormannen vergaderden, die de bekende toetredingsformule hadden onderteekend. Voor velen uit het Etappengebied was het eene heele toer geweest om een reispas naar de hoofdstad te verkrijgen. Er waren inderdaad groote troepenverschuivingen naar het Westelijk front aan den gang, en de ‘Heeresleitung’ te Thielt was uiterst voorzichtig, uit vrees voor mogelijke spionnage.

Ik had ook de verklaring onderteekend en toog op gezegden Zondag naar Brussel met Dr Claus, Dr De Keersmaecker, Dr Borms, Flor. Heuvelmans, Lod. Sips, Karel Waternaux, adv. J. Van den Broeck, Jef Van Wetteren en Tervoren.

Na een korte voorbereidende bijeenkomst, vulden wij de ruime bovenzaal en kon deze belangrijke en historische zitting geopend worden door Dr P. Tack, die ze waarlijk op meesterlijke wijze heeft geleid.

Er hing buskruit in de lucht. Al bij den aanvang bleek dat twee wel- afgeteekende strekkingen in botsing kwamen: degene die in onmiddellijke vorming van een Vlaamschen Staat alle heil zag; een andere die alleen een aanpassing doorvoerbaar achtte in een bestuurlijke scheiding, strevende naar politieke onafhankelijkheid binnen het Staatsverband België.

Het kwam er natuurlijk op aan, een gemeenschappelijk platform te vinden en na zeven uren onderhandeling - soms zéér vinnig! - kon dan volgende tekst aangenomen worden voor een gemeenschappelijk

Manifest aan het Vlaamsche volk

De Vrede, trots alles, is in aantocht.
Op het vredesaanbod van Duitschland, op 12 December 1916 verschenen, is de vredesnota van President Wilson gevolgd en hebben onzijdige Staten als Zwitserland en de Skandinavische Rijken hunne instemming daarmee betuigd. Het geteisterde Europa herademde even, en hoe afwijkend in den vorm ook de Ententemachten en het verscherpen van den strijd, op het vredesaanbod hebben geantwoord, de zucht naar Vrede, die met den dag sterker wordt bij alle volkeren, zal straks onweerstaanbaar blijken.
Maar zal al het lijden, dat wij hebben doorstaan; zullen al de opofferingen die het Vlaamsche Volk zich voor België heeft getroost, vruchteloos zijn? Zal het bloed onzer Vlaamsche helden, die 80 ten honderd van het belgisch leger uitmaken, te vergeefs voor hun geliefd Vlaanderen hebben gevloeid? Zullen de Vlamingen, zoowel na als voor den oorlog in hun eigen vaderland als burgers van tweede klasse behandeld worden? Zullen de belangen van Vlaanderen nog langer aan die van Wallonië opgeofferd? Zal Wallonië nog altijd de zuigpomp blijven die de beste krachten van Vlaanderen opzuigt?
Neen, een België waarin de Vlamingen de verdrukte en verongelijkte verworpelingen zijn, mag niet hersteld!
Echte vaderlanders zijn degenen, die met het oog op den aanstaanden vrede en het mogelijk herstel van België, de belangen van Vlaanderen verdedigen, want van een vaderland in den goeden zin van 't woord, kan voor de Vlamigen alleen dan sprake zijn, wanneer het Vlaamsche Volk daarin zijn recht, zijn volle recht verwerft.
Nu of nooit moeten de Vlamingen hunne nationale bevrijding verwerven.

De werkelijke erkenning der nationale rechten der Vlamingen is door de bezettende macht in overeenstemming met verklaringen van de Entente, den Rijkskanselier en President Wilson reeds begonnen.
Al de maatregelen in deze richting door de bezettende macht genomen, zijn getroffen op grond van de Belgische Wetgeving en van het internationaal recht, vastgelegd in de besluiten van de Haagsche Konventie, door de Belgische wet Van 25 Mei 1910 ook voor België bindend verklaard, en zijn dus ten volle rechtsgeldig.
Wij eischen verder, dat de bestuurlijke scheiding waarmee een begin werd gemaakt met de splitsing van het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen, zoo snel mogelijk in haar geheel worde doorgevoerd met de splitsing van alle Ministeriën en besturen.
Daarom eischen wij, dat bij de internationale regeling van de politieke verhoudingen der Europeesche Staten, in het aanstaande vredesverdrag zouden vastgelegd en gewaarborgd worden, al de maatregelen, die moeten leiden tot de volledige ontplooiing in eigen taal van onze Vlaamsche nationaliteit.

> Wij mogen niet langer gedoogen, dat de Belgische Staat met alle machtsmiddelen waarover een Staat beschikt, het er op toelegt het Vlaamsche Volk van zijn moedertaal te berooven, en te verfranschen; en daar ambtelijke invloedrijke kringen in Le Havre voortdurend dreigen, na den oorlog, het Vlaamsche Volk te willen vernietigen, moeten wij vaste zekerheid en sterke waarborgen eischen tegen dezen misdadigen toeleg, op onze Vlaamsche nationaliteit beraamd.
> Bewust van den vaderlandschen plicht die op hen rust, om op te komen voor het recht van Vlaanderen, onze Moeder, eischen de Vlamingen, vergaderd in Vlaamschen nationalen Landdag, te Brussel, den 4n Februari 1917, alle waarborgen die aan Vlaanderen zijne volledige nationale ontwikkeling en welvaart in zijn eigen taal en naar eigen wezen verzekeren.
>
> Benoemen in hun schoot den ‘Raad van Vlaanderen’ en gelasten hem, als maatregel van onmiddellijke toepassing, dit Manifest te verspreiden onder het Vlaamsche Volk, de Vlaamsche eischen ter kennis te brengen van de neutrale en oorlogvoerende machten;
> De noodige stappen aan te wenden opdat, op de aanstaande Vredesconferentie, de vertegenwoordigers van het Vlaamsche Volk erkend worden.
> In eendracht machtig, worde Vlaanderen groot, met de hulpe Gods.

Helaas, 't zou later blijken dat de vurig-gewenschte vrede nog lang niet ‘in aantocht’ was!...

Toen op groote geelkleurige plakbrieven dit Manifest openbaar gemaakt werd, gingen huilkreten op bij de ‘patriotards’, kropen de ‘passieven’ nog dieper in hun schelp, en bleken lang niet alle ‘activisten’ volmaakt accoord met de bewoordingen van deze verklaring.

Het moet nochtans gezegd worden, dat tuchtvol alle scherpe kritiek achterwege bleef en men algemeen geneigd scheen, krediet te verleenen aan den ‘Raad van Vlaanderen’.

De Landdag had besloten zoowel namen der toetreders als de onder handelingen en besprekingen voorloopig geheim te houden.

Maar de hand werd duchtig aan den ploeg gelegd. Een Bestuur werd aangesteld met Dr P. Tack en Dr De Keersmaecker, als voorzitters, Em. Ver Hees als 2n voorzitter, advokaat J. van den Broeck en Ach. Brijs als Alg. Secretarissen, L. Maesfranck als Penningmeester, Dr Ant. Jacob als archivaris, A. Faingnaert en L. Severeyns als Raadsleden. De Leden werden gegroepeerd in zeven commissies: eene uitvoerende commissie, en zes volgens de takken van Bestuur: Bin-

nenlandsche Zaken en Justicie; Nijverheid en Openbare Werken; Kunsten en Wetenschappen; Handel en Bankwezen; Landbouw en Zeewezen; Maatschappelijke voorzorg. Later werd nog een achtste Commissie ingesteld voor Openbare Schuld en Belasting.

De vertegenwoordiging in den schoot van den 'Raad' was berekend op één lid per 50.000 inwoners, en zoodoende moesten zetelen: voor Antwerpen 20; voor Limburg 5; voor Oost-Vlaanderen 22; voor West-Vlaanderen 17; voor Brabant 26 vertegenwoordigers.

Na de 'assumpties' d.w.z. aanvullende benoemingen door den aanvankelijken 'Raad' gedaan, werd dit ledental bereikt. Ik persoonlijk werd 'geassumeerd' in zitting van 15 Juli 1917. De laatste assumpties dateeren van 22 December 1917.

Van de Leden werd volgende eed of gelofte gevergd:

- 'Ik zweer (beloof) trouw aan het Vlaamsche Volk; - de zelfstandigheid van Vlaanderen te helpen veroveren en te handhaven; - het geheim te bewaren, zoo de "Raad van Vlaanderen" daartoe besluit'.

Ik zal in het verder verloop van mijn verhaal, zeer dikwijls terug te komen hebben op de vergaderingen van den 'Raad van Vlaanderen' en op de besluiten hier genomen.

Intusschen bleek het bloote feit van het bestaan van den 'Raad', ruggesteun te geven aan de actie daarbuiten. Al zag men de leiding niet, en kende men zelfs de namen niet der leiders, toch heerschte een zeker gevoel van veiligheid: men wist dat er gewerkt werd env voor Antwerpen althans, kwam dat rustige gevoel nog meer tot versterking, door de voorbeeldige inrichting en werking van het Propaganda-Komiteit, gevestigd Prinsesstr. 16, onder bevoegde en verkleefde leiding van Karel Waternaux.

Er was een drang tot opbouwen: een Vlaamsche Hoogeschool voor Land- en Tuinbouwkunde kwam tot stand in Februari, en een Vlaamsch-Nationale Onderwijsvereeniging werd te Antwerpen gesticht.

Te Gent wordt de Vlaamsche Handelshoogeschool geopend. Te Turnhout schieten ook de geesten wakker en wordt een groote Volksvergadering belegd. Het Antwerpsch 'Vlaamsch Verbond' wordt nog versterkt en steviger heringericht.

Om zooals Berten Rodenbach te spreken: de strijd werd thans alom 'uut goeten' aangevat!

De Reis naar Berlijn en hare gevolgen

Er was nochtans aanleiding genoeg om zich in het dagelijksch leven te ergeren.

Behalve dan de brandstoffen-ellende, was de schaarschte aan aardappels en brood buitengewoon groot geworden: er werd in menig gezin armoede geleden en honger, in de echte beteekenis van het woord.

Voor de Oweeërs was 't integendeel, een gouden tijd. Ik zou den naam kunnen noemen van een vroeger kaal heerschap met fransche decoratie, bestuurslid van een franskiljonsche tooneelmaatschappij en die per rijtuig de mindere dansgelegenheden bezocht, om daar in een dronkemansbul, met volle handen, stukken peperduren chocolade te grabbel te smijten!

Dan kwamen nog de plagerijen der rekwisities van dekens, wol en koper.

Een kostelijke grap schiet me te binnen (ik heb ze destijds verteld in een ‘Beschuit met Muisjes’ in ‘Ons Land’):

Bij Mter Adelfons Henderickx, in de Lange Herenthalsche straat, prijkte een groote, dikke koperen naamplaat op de deur.

Een goede ‘belg’ uit de buurt wist te vertellen:

- ‘Bij dien “Mof” zullen ze 't koper wel niet komen halen!’

Als dan eenige dagen daarna, de naamplaat was ingeleverd, zei dezelfde filosoof:

- ‘Die smerige “Activist” is natuurlijk al gauw zijn koper bij zijn duitsche vrienden gaan brengen’.

't Lijkt wel de geschiedenis van Multatuli's ‘Barbertje’... Die moest ook hangen, in élk geval!

De menschen waren waarachtig ‘ziek’.

Nog een staaltje van zulke mentaliteit.

De oud-stokhouder der balie, Mter Victor Jacobs, een volbloed Sinjoor, had een prachtig werk geschreven over ‘St Ivo’ den Patroon der Advokaten, en het opgedragen aan den Antwerpschen Tuchtraad.

Uit dezes naam was, onderteekend door Mter Hector Lebon en Mter Stoop, een dankbrief aan den schrijver gericht, en Mter Jacobs, had een nadruk daarvan vooraan in zijn boek gevoegd.

Maar, horresco! die brief was in 't Nederlandsch en de goede ‘belgen’ (advokaatjes die allemaal gaarne voor Duitschers pleitten en in Reichsmark betaald werden) schreeuwden moord en brand!

De schrijver schonk mij ook een exemplaar van zijn rijkuitgegeven boek, en zegde: ‘Ten slotte, zullen ze zelfs het Vlaamsch-spreken nog kwalijk gaan opnemen!’ Inderdaad: Een nieuwe versie voor het ‘après la guerre on ne parlera plus le Flamand’ (Na den oorlog zal er geen Vlaamsch meer gesproken worden).

Door het Bureau van den ‘Raad van Vlaanderen’ werd besloten tot een bezoek, op 11 Februari, bij den Generaal Gouverneur, Freiherr von Bissing, om hem de inzichten van den ‘Raad van Vlaanderen’ kenbaar te maken, en aan te dringen op stopzetting van de wegvoering der werkloozen, temeer daar beweerd werd, dat tot zelfs de Keizer, deze opeischingen onpolitiek achtte.

De Generaal Gouverneur antwoordde dat hij, persoonlijk, zeer sympathiseerde met de pogingen der bewuste Vlamingen, maar ten slotte machteloos stond tegenover maatregelen welke voorgeschreven waren door de hoogere Legerleiding. Hij beloofde verslag uit te brengen te Berlijn, maar besloot met de vingerwijzing, dat het veel praktischer zou wezen, indien de ‘Raad van Vlaanderen’ rechtstreeks een delegatie naar Berlijn zou zenden, om de Vlaamsche belangen te gaan verdedigen, en de verlangde bestuurlijke scheiding te gaan bepleiten.

En waarom zouden de Vlamingen kieskeuriger geweest zijn dan de Waal Buisset?

Had deze volksvertegenwoordiger voor Charleroi niet reeds begin 1915, in een brochure ‘La Wallonie autonome’ (‘Het zelfstandige Wallonië’) letterlijk geschreven:

> ‘Het belang dat de Duitschers bij “Bestuurlijke Scheiding” kunnen hebben, gaat ons, Walen, niet aan!’

Waarom mochten de Vlamingen niet in denzelfden zin redeneeren? De patriotards zouden wel altijd élk Vlaamsch gebaar verdoemen. Maar wij kwamen op voor ons eigen volk en, dat diens belangen toevallig parallel konden loopen, tot zeker punt, met Duitsche inzichten, deed er niets van af, dat het ‘Vlaamsche’ belangen waren en bleven, in de eerste plaats!

Er werd dan besloten een afvaardiging naar Berlijn te sturen, om met den Rijkskanselier von Bethmann-Hollweg rechtstreeks te onderhandelen.

Met inachtneming van de filosofische levens-beschouwing der afgevaardigden werden de volgende zeven Heeren aangeduid:

Dr Aug. Borms, Dr E. Dumon, F. Lambrichts, Mter Joz. Van den Broeck, Em. Ver Hees, T. Vemieuwe, Dr P. Tack.

Intusschen was te Brussel nog een nieuwe groepeering tot stand gekomen in het activistische kamp, namelijk het katholiek ‘Vrij Vlaanderen’.

In het buitenland ging men al meer en meer inzien, dat het Vlaamsche probleem onafwijsbaar gesteld was. Te 's Gravenhage, beproefde Leo Meert, de bekende voorzitter van het vooroorlogsche ‘Vlaamsch Handelsverbond’ nogmaals eenheid onder de uitgeweken Vlamingen te bereiken en ging, met dit doel, Frans Van Cauwelaert opzoeken. Het mocht niet gelukken, en in ‘Vrij België’ verklaarde Van Cauwelaert, dat hij ‘principieel’ bleef weigeren met Activisten samen te gaan.

Zijn vriend Dr Van de Perre, toonde zich lang niet zoo afzijdig en was eerlijk genoeg, om spontaan in de ‘Stem uit België’ te Londen verschijnend, te verklaren, dat onder de leeraars der Vlaamsche Hoogeschool te Gent, vele onverdachte mannen waren, wier Vlaamschgezindheid alléén, hen dit ambt aanvaarden deed.

Den 23n Februari verklaarde von Bethmann in den Rijksdag, dat Duitschland vast besloten was, Vlaanderen niet onvoorwaardelijk los te laten, zonder dat, als ‘reëele garantie’ - den Vlamingen hunne volledige rechten zouden toegekend zijn.

Dat was een goed voorteeken voor den gunstigen afloop der onderhandelingen van de afvaardiging naar Berlijn en, nadat alle protocolaire voorbereidingen getroffen waren, vertrokken de bovengemelde zeven Heeren, Vrijdag den 2n Maart, onder geleide van Graaf Harrach naar de duitsche hoofdstad.

Dr Borms kwam mij, voor zijn afreis, op ‘Het Vlaamsche Nieuws’ verzoeken tijdens zijne afwezigheid, zijne briefwisseling te openen, en in dringende gevallen aan de betreffende personen te antwoorden, dat Borms voor korten tijd op reis was, zonder te vermelden waarheen. Deze voorzorg was volkomen begrijpelijk. Er moest nog steeds af gerekend worden met de doorsnee-mentaliteit der massa, en zonder voor-

lichting, zou ‘de man uit de straat’ den stap naar Berlijn niet kunnen verduwen.

Er was dan ook bepaald afgesproken, dat de reis voorloopig zou geheim gehouden worden.

Wie schetst onze verbazing, - ja onze verontwaardiging, - toen wij den volgenden Zondag, in den ‘Belgischer Kurier’, een uitgebreid relaas aantroffen over de reis naar Berlijn! En erger nog: eenige dagen daarna gaven de duitsche illustraties een foto van de 7 afgevaardigden in gezelschap van Graaf Harrach in luitenant-uniform!

Dat was weer zoo'n uiting van volslagen gemis aan politiek doorzicht bij de duitsche leiding!...

Velen waren boos, boos! en spraken van een duitsche ‘manoeuvre’!... Ik heb dat nooit geloofd, maar 't feit toegeschreven aan de lompe, plompe manieren der duitschers, waar behendige en fijne diplomatie gevergd wordt, waarvan de Franschen de kneep zoo volmaakt bezitten.

Hoe het zij, het kwaad was gebeurd en moest tot zijn kleinste verhoudingen teruggebracht worden. Dus geen openbare afkeuring onzerzijds, maar een duidelijke en zaakrijke uiteenzetting in de pers, over de onderhandelingen zelven. En zoo is geschied.

De afvaardiging was te Berlijn aangekomen op Vrijdag avond, rond 11 uur. Den volgenden dag, om 1 uur, waren de Heeren, door den Rijkskanselier en zeven dezes hooggeplaatste medewerkers ontvangen geworden, in de voormalige werkkamer van Bismarck.

Dan heeft Dr P. Tack het Vlaamsch vertoog voorgelezen, waarop von Bethmann o.a. antwoordde:

> ‘In opdracht van Z.M. den Keizer, hebben wij sedert geruimen tijd, meerdere maatregelen getroffen ter voorbebereiding van de mogelijkheid, om aan het Vlaamsche Volk een cultureelen en economischen opbloei te schenken, en aldus de grondvesting te leggen van eene zelfstandigheid, welke dit volk moeilijk op eigen krachten kan bevechten.
> t' Akkoord met den Heer Generaal Gouverneur, kan ik U dus verzekeren, dat deze politiek, welke overeenstemt met het internationale recht, met alle mogelijke krachtdadigheid zal doorgezet worden, en zal gericht zijn op de doorvoering van de volledige bestuurlijke scheiding zooals deze, sedert lang reeds, door de beide belgische landsdeelen gevraagd werd.
> De taalgrens moet, ten spoedigste, de scheidingsgrens worden tusschen de beide bestuurs-gedeelten, onder gemeenschappelijk bevel van den Goeverneur-Generaal, maar daarbuiten volkomen gescheiden.

> Ik weet dat de talrijke moeilijkheden kunnen overwonnen worden door de belanglooze medewerking van alle Vlamingen voor het heil van hun vaderland.
> Op 4 Februari hebt Gij plichtbewust eene eendracht gesmeed, die het welslagen van uw werk waarborgt. Daarom willen wij volgaarne met den "Raad van Vlaanderen" onderhandelen om tot dit doel te geraken. Het Duitsche Keizerrijk zal, gedurende de vredesonderhandelingen, en ook na den vrede alles doen wat de vrije ontwikkeling van het Vlaamsche ras kan verzekeren.
> Mijne Heeren, draagt deze beloften mede naar uw schoon vaderland, en verklaart aan de zonen van Moeder Vlaanderen, dat wij. Duitschers, besloten zijn alles te doen, om haar uit het oorlogsgevaar te heffen tot een nieuwe ontplooiing'

Na dit officieel gedeelte, was het natuurlijk gewenscht, dat de Vlaamsche delegatie van hare reis gebruik maakte, om in voeling te komen met de onderscheiden leiders der duitsche politieke groepeeringen. En dit is geschied op den beruchten 'Bieravond' dienzelfden Zaterdag-avond, ten paleize van den Rijkskanselier.

Wat is er al niet gefantaseerd rond dien 'bieravond'!... De franskiljons en de vluchtelingenpers stelden het zoo voor, alsof daar de Vlaamsche en Duitsche 'broeders' in een echte slemppartij het verraad voltrokken hadden. De heftigste benamingen waren niet heftig genoeg: 'walgelijk' - 'zwijnenboel' enz.

Op prentkaarten werden de beeltenissen verspreid van elk der afgevaardigden, voorzien van een 'pinhelm' en met beleedigende onderschriften.

Ik heb Borms, half September 1917, in het 'Vlaamsche Huis' te Brussel eens een voordracht weten houden over de 'Reis naar Berlijn' en waar hij heel de zaal onbedaarlijk aan 't lachen bracht, door te verklaren, dat op den bewusten 'Bieravond' kleine, halfgevulde glaasjes werden rondgediend, met het gevolg, dat hij met zijn vrienden, dadelijk na afloop - (de avond had drie kwart uurs geduurd) - om het hardst liepen om in het dichtst bijgelegen bierhuis een ferm en pot te gaan drinken... van grooten dorst!

Een belangrijke overwinning had de delegatie toch behaald: Staatssecretaris Helferich had haar stellig beloofd dat de opeischingen geschorst zouden worden, en dat de belgische werklieden - reeds naar Duitschland over gebracht - mochten kiezen tusschen onderteekening van een arbeidskontrakt, of terugkeer naar België.

Later heeft L. Franck en ook Kardinaal Mercier beproefd deze pluim op hunnen hoed te steken. Maar dat was... historisch gelogen!

Niettegenstaande al deze behaalde voordeelen, bleven er toch vele ‘Activisten’ mopperen tegen de Berlijnsche reis. Zij kunnen in zekeren zin gelijk gehad hebben, namelijk: de zaak bekeken van een sentimenteel standpunt. Familieleden van gesneuvelden of krijsgevangenen, zullen allicht geneigd zijn geweest om te luisteren naar lasterpraatjes en aldus zal, tijdelijk, de werfkracht van het activisme wel gefnuikt zijn geweest. De eenvoudige man, vooral in Vlaanderen, ziet meestal niet verder dan zijn onmiddellijk belang. Hoe kon er dan gehoopt worden dat hij de ‘Reis’ zou gebillijkt hebben? Maar als dan vernomen werd, hoe dit en dat lid van de delegatie een of meer zonen aan 't front had, - ja zelfs gesneuveld! - dan ging toch allengs de overspanning luwen, althans bij de bevolking in hare breede lagen.

Te Brussel scheen zelfs de daadlust aangegroeid. Begin Maart was daar in radicale middens, ernstig spraak het franskiljonsch Gemeentebestuur door een Vlaamschgezind te vervangen.

Vooral op onderwijsgebied konden de Vlamingen in Beulemansstad ondervinden, hoe, trots alle verordeningen, het stadsbestuur onverdroten zijn verbasteringswerk voortzette, en het lag voor de hand, dat - nu er ernstig gewerkt ging worden - de botsing met het Schepencollege niet kon uitblijven.

Reeds in Augustus 1916 was de zgn. Tack-Commissie aldaar aangesteld om de mistoestanden in de scholen op te sporen. Hare bevindingen hadden geleid tot strenge voorschriften nopens art. 20 der onderwijswet van 1914. De opzichters echter brachten valsche rapporten uit, en zoo kwam door nieuwe verordeningen van 4n en 24n Maart 1917 eene speciale Staatscommissie tot stand in den schoot van het Vlaamsch Ministerie van Wetenschappen. Aan het hoofd van deze Commissie stond Richard de Cneudt als voorzitter. De werkzaamheden van deze Staatscommissie heeft heer De Cneudt breedvoerig toegelicht in zijn boek: ‘De verfransching van het Lager Onderwijs in Groot-Brussel’. Het is een lijdensgeschiedenis, een voortdurende strijd geweest tegen zich sterk voelende onderwijzers die ronduit verklaarden: ‘Wat kunt gij mij de-

ren? Als gij mij af stelt, wordt ik opgepikt door een Consortium van Brusselsche Banken!'

Ook te Antwerpen was er een konflikt, en wel tusschen 'Volksopbeuring' afdeeling 'Soldatentroost' en het plaatselijke 'Rood Kruis' dat, wat taalvoorschriften betrof, zich steeds ergerlijk weerbarstig had getoond. Het kantoor op de Meir was opgeheven en dus moesten de belanghebbenden zich naar de Afdeeling te Borgerhout wenden, die veraf gelegen was.

Dientengevolge verscheen op 14 Maart een bericht, dat alleen 'Soldatentroost' zich voortaan te Antwerpen gelasten zou met het verstrekken van inlichtingen, met verzendingen, enz. Dus nog mèèr werk op de Kathelijne Vest!

En 't zou niet beteren: te Brussel was, - door ontslag van den Leider, - Hippoliet Meert gedwongen 'Volksopbeuring' aldaar te beheeren.

Sedert Meert benoemd was geworden als Afdeelingshoofd van het Vlaamsch Ministerie van Onderwijs, had hij Gent verlaten, en woonde thans te Schaarbeek. Gewetensvol werker, had hij daarmee de handen overvol, en op zekeren dag verscheen hij op mijn kantoortje, om te verzoeken dat ik te Brussel, minstens eens per week, de noodige onderhandelingen zou komen voeren met allerlei 'Zentrales', waartoe hem de tijd letterlijk ontbrak.

Het personeel van de Kathelijne Vest was zoodanig ingewerkt, dat ik nog wel één dag per week naar Brussel kon gaan: overigens dat zou een boel langdradige briefwisseling vermijden, vermits ik ook Antwerpsche aangelegenheden in de hoofdstad zou kunnen beredderen.

Lang heb ik dat echter niet kunnen volhouden: ik wendde mij tot mijn ouden vriend Jef Hellemans, een beproefd Vlaming, en in overeenstemming met Hipp. Meert, ging Hellemans, na eenige reizen met mij naar Brussel ter inwijding, zich aldaar metterwoon in de Wetstraat vestigen en nam, in Juni, de leiding der Brusselsche afdeeling ter hand, naast den voorzitter Johan Kesler.

Op een dezer reizen is mij het volgende gebeurd: in het Noorder-station sta ik verwonderd te kijken naar een officieelen plakbrief, waarop wel Duitsch en Fransch, echter geen spoor van Nederlandsch te ontdekken viel...

Daar klinkt een schrille stem achter mij:

- 'Que font donc vos amis?... Ça, c'est leur "Fla-

menpolitik" à Bruxelles!' ('Wat richten toch uw vrienden uit? Ziedaar, hun Vlaamschgezindheid te Brussel!')...

Ik keek om: 't was Strauss, de beruchte franskiljon van Antwerpen.

Eer ik hem kon te woord staan ('k was ook wel een beetje uit mijn lood geslagen!) verdween hij in de menigte.

Een ander kluchtje beleefde ik te Antwerpen.

Op verzoek van dichter Willem Gijssels, die te Brussel een prachtige illustratie uitgaf: 'Vlaamsch Leven' had ik den tekst afgestaan van mijne voordracht in 'Help U Zelve' over den Antwerpschen O.L. Toren.

Rijkelijk versierd met afbeeldingen, was deze studie in 3 nummers afgekondigd (later in apart-druk verschenen). De pers besprak dat werkje, - ook de 'Belgischer Kurier'.

Daar komt, op hooge beenen, een Waalsche beursvriend mij op 'Volksopbeuring' verwijten, dat ik thans in 't Duitsch schrijf in Duitsche bladen! 't Heeft heel wat moeite gekost, om dien stijfkop aan 't verstand te brengen, dat ik niet beletten kon, dat men over mij in 't Duitsch schreef...

Het 'Stoofhaken' - Manifest
Bestuurlijke scheiding doorgevoerd

Het spreekt bijna vanzelf, dat de kamerpatriotten van het soort dat het 'Marmotten' en 'Autorekwest' destijds onderteekend hadden, zich niet onbetuigd konden laten.

In een manifest - (gedagteekend 10 Maart - maar slechts een drietal weken daarna bekend gemaakt) - gericht tot den Rijkskanselier, teekenden zij protest aan tegen de Deputatie naar Berljin en tegen de stichting van een 'Raad van Vlaanderen'.

Het langdradige en bombastische document is zonder twijfel door Louis Franck opgemaakt. Het was onderteekend door 76 personen, - een allegaartje van diverse pluimage, maar hoofdzakelijk groepeerend- franskiljonnen van ouden datum - 'flamands de coeur' en zoetwater flaminganten. Een drietal namen, hoogstens, konden verrassen in dit gezelschap.

Raf. Verhulst had algauw een teekenende benaming voor dit gezelschap uitgedacht. Hij noemde het 'de Stoofhaken'

Niet 76 maar 77 namen had hij geteld, en vandaar die betiteling: in het Loto-spel wordt immers het cijfer 77 aangeduid als de ‘Stoofhaken’...

Toen ik Raf deed opmerken, dat hij één ‘beroemden’ naam te véél had geteld, antwoordde hij: ‘Er zijn er wel bij die maar als een “half-pan” aanzien worden, maar anderen zijn “dubbel-stom”. Luister eens Karel, ik heb de rekening precies gemaakt: er zijn er wis en zeker 77! Basta!’

De ‘Stoofhaken’ waren er niet veel op vooruit gegaan, sedert het ‘Autorekwest’ dat 38 handteekeningen telde, en zonderling genoeg! niet alle 38 kwamen onder deze 77 voor...

In hoofdzaak beriepen zij er zich op, dat de ‘Bestuurlijke Scheiding’ geen Vlaamsch programmapunt was. De Walen ja, zegden zij, hadden er wel eens van gewaagd in ‘een onbewaakt oogenblik’ maar de Vlamingen wilden er niet van weten... Hun leider, Pol de Mont, had toch op het 32ste Nederlandsch Congres, in 1912, te Antwerpen verklaard, dat de Vlaamschgezinden ‘van geen scheiding wilden hooren’. Zij vergaten er echter bij te voegen, de snuggere heertjes, dat Pol de Mont ook woordelijk gezegd had in diezelfde rede: ‘Wij, Vlamingen hebben niet de geringste reden om voor die scheiding bang te zijn; in feite hebben wij er enkel bij te winnen, de Walen er zeer veel bij te verliezen.’ Hippoliet Meert, had in zijn Open Brief aan Destrée hetzelfde betoogd.

Overigens, Pol de Mont heeft in de uitgave van zijn bundel ‘Een en twintig Redevoeringen’ in 1921, waarin ook zijn bedoelde Congrès-rede van 1912 is opgenomen, de volgende ‘nota’ bijgevoegd:

> ‘Ik houd er aan, hier de verklaring af te leggen, dat de weergalooze samenspanning van alle antivlaamsche individualiteiten, groepen en machten tegèn Vlaanderen - de onrechtvaardigheid van de Regeering en Parlement jegens het Vlaamsche Volk mij van een tegenstander van de Bestuuurlijke Scheiding, tot een voorstander van dezelve hebben gemaakt, wat overigens voor allen, die mij kennen, al lang geen geheim meer is’. -

Uit een betoog, dat ik destijds schreef, wil ik de volgende volzinnen overdrukken:

> - ‘Hoe zonderling dat de 77 steun moeten gaan zoeken bij iemand dien zij-zelf toch altijd aanzien hebben als een pangermaan van 't zuiverste water. Het Waalsch-activistisch blad “L'Avenir Wallon” in zijn nummer 22 van 5 April 1917, herin-

> nert nog even aan een zekere redevoering te Dresden uitgesproken voor jaren.
> Wij willen niets afdoen van het gezag, dat het woord kan hebben van een Vlaamsch leider als Pol de Mont, maar wij kunnen niet over 't hoofd zien, dat dit woord gesproken werd voor den oorlog. Toen konden bedenkingen van praktischen aard ontstaan in den geest van elken flamingant, niet tegen de Bestuurlijke Scheiding als oplossing, maar tegen het politiek gevaar, dat een scheiding kon opleveren. Onverholen toch, werd hier een gestadige annexatie propaganda doorgezet en als vrees voor opslorping geopperd werd, kon die stellig niet bedoeld zijn als komende van Duitsche zijde. De oorlog, die nu 3 jaar woedt, heeft die bezwaren weggenomen. De 77 onder teekenaars hebben gedurende al dien tijd niets geleerd.'

De 'Gazet van Brussel' stelde een leuk vraagje:

'Waarom hebben de 77 dan niet Pol de Mont zijn handteekening op hun Manifest verlangd?'

De 'Avenir Wallon' waarvan hierboven sprake, diende ook de 'Stoofhaken' duchtig van antwoord. Het blad wees er op, dat Rijkskanselier als scheidingslijn de taalgrens had aangegeven; - dat Walenland niets te zien had in de Vervlaamsching van Vlaanderen; - en dat Franck dus de verdediging in schijn opnam van iets wat niet bedreigd werd door den Kanselier. Het was een zuiver territoriaal standpunt, maar dat kon de goede 'belg' niet snappen.

Hij 'mocht' het immers niet willen begrijpen! Was België niet reeds gebonden voor na den oorlog, aan Frankrijk door zijne Parijzer Economische Conventie? Had de Belgische Regeering, - nog in Vlaamschvijandigen zin aangedikt door Paul Hymans, Goblet d'Alviella en Emile vanderVelde - niet oogluikend den beraamden roof van Hollandsch gebied goedgekeurd? De 'Stoofhaken' - flaminganten verdedigden geen Vlaamsche belangen, zelfs niet hoofdzakelijk Belgische, maar in wezen Fransche oogmerken.

Dat de Bestuurlijke Scheiding geen Vlaamsch programmapunt was, kon in den letterlijken zin van het woord beweerd worden; maar waarheid is het, dat de scheiding gebillijkt en aangeprezen werd door Vlamingen van het bestaan van België af: door Conscience (1838) Blommaert (1840) De Laet (1845) Theelen (1846) Vlaamsche Kommissie (1856) Sermon (1857) Stallaert (1857) Vuylsteke (1862) van der Kinderen (1870) Alb. Rodenbach (1880) Prayon van Zuylen (1892) Fr. Reinhard (1893) Aug. Vermeylen (1896) Leo Meert (1912) Hippoliet Meert (1913) Adelfons Henderickx (1913) Alberik De

Swarte (1913) Alf. van Roy (1913) ‘Verbond van Vlaamsche Maatschappijen te Antwerpen (1914) ‘Hooger-Leven’ Leuven (1914) Emiel Wildiers (1914) ‘Vlaamsche Volksraad’ Brussel (1914) maandblad ‘De Bestuurlijke Scheiding’ van Alf. Sevens, Gent (1914).

Uit dit vluchtig overzicht moge blijken, dat vooral sedert 1912 de zucht naar Bestuurlijke Scheiding levendig, ja vinnig was.

Van Waalsche zijde overigens, won de gedachte sedert den uitroep van Senator Dupont: ‘Leve de Scheiding’ (1910) niet minder veld. De meest bekende ijveraars waren: E. Jennissen, Delaite, Fern. Mallieux, Pepin, Brachet, Beek, Gilbart, Hocquet, Destrée, Magnette, Piérard, Mockel, Dubois, Buisset. Zonder te gewagen van de tallooze Waalsche congressen en Waalsche gemeenteraden, die een wensch voor Bestuurlijke Scheiding stemden, voor den oorlog.

De gedachte was werkelijk rijp en het ‘Stoofhaken’-Manifest kon dus niet anders zijn dan een degenstoot in de lucht.

Den 21 Maart werd in het ‘Gesetz- Und Verordnungsblatt’ de wet die de Bestuurlijke Scheidng in al de Ministeries doorvoerde, afgekondigd in volgende bewoordingen:

> België wordt in twee bestuurlijke gebieden ingedeeld, waarvan het eerste de provincies Antwerpen, Limburg, Oosten West-Vlaanderen, alsook de arrondissementen Brussel en Leuven omvat; het tweede de provincies Henegouwen, Luik, Luxemburg en Namen, alsook het Arrondissement Nijvel (dat bij de provincie Henegouwen gevoegd werd.)
> Het eerstgenoemde gebied zal van uit Brussel, het laatstgenoemd van uit Namen bestuurd worden.’

Vooral te Brussel verwekte die maatregel... een ‘storm in een glas water’. Denk eens aan, al die Waalsche ronds-de cuir, die sedert jaar en dag schoon weer speelden in de hoofdstad met onze Vlaamsche centen en geheele voorsteden verwaalschten, gingen nu overgeplaatst worden naar... ‘Nameurpotot’, een dood gat, en de Vlamingen, van hunne hinderlijke tegenwoordigheid bevrijd, zouden in een snel tempo het laagje fransch vernis van het, in den kern nog steeds Vlaamsche, Brussel kunnen af schrabben...

Ze waren eenvoudig razend, de Waalsche broeders...maar moesten evenwel hun biezen pakken.

Toch hebben de rekels ons een boel last en ongemak be-

zorgd. Zij kenden natuurlijk de ‘routine’ het ingewikkelde raderwerk van al die administratieve kantoren, en stuurden het boeltje in de war, alvorens het te verlaten. Voeg daarbij de moeilijkheid om, vooral te Brussel, geschoolde Vlaamsche ambtenaren te vinden: zij waren immers sedert Rogier's tijd stelselmatig van alle leidinggevende baantjes verwijderd gehouden en ge zult kunnen beseffen, dat sommige Activisten den voorrang aan Antwerpen hadden willen geven, als hoofdstad van Vlaanderen. Nochtans hadde dit gelijk gestaan met het prijsgeven van Brussel en dat ware een onvergeeflijke fout geweest.

De ‘actieven’ zochten dus meer en meer aanleuning bij elkaar. In Antwerpen kwam hoofdzakelijk met dit doel, de ‘Antwerpsche Club’ tot stand. Hij werd op 1 April 1917 ingesteld in de benedenzaal van het ‘Hotel Wagner’. In dit midden is voorwaar goed werk geleverd. Beter dan in de vergaderingen kon er, van man tot man, van gedachten gewisseld worden en menig ontwerp kwam er tot rijpheid. Eens per week, gaf Herman Vos er een kristalhelder overzicht der politieke gebeurtenissen in het kokende Europa. Het was een echte ‘Beurs’ voor allerhande nieuwsjes, uit eerste hand!

Ik vernam er hoe de doodstraf weer terug in het Belgische leger was ingesteld; - hoe volgens de 5de officieele lijst der gesneuvelde belgische soldaten er 73 ten honderd Vlaamsche jongens waren; hoe de bezettende overheid aan 23 krijgsgevangenen uit Goettingen toelating had geweigerd, om aan de Gentsche Hoogeschool te gaan studeeren. (De vluchtelingen-pers had meer dan eens de ‘kwakkel’ opgelaten, dat de Universiteit te Gent hoofdzakelijk bevolkt werd door losgelalaten krijsgevangenen...)

Vriend Augusteyns kon er vertellen, hoe hij uit den Beheerraad van 't ‘Antwerpsch Noenmaal’ gestooten werd. Hij moest plaats maken, zei voorzitter Osterrieth, voor den bestuurder van een nieuw te openen spijslokaal!

Er mochten wel tientallen van spijshuizen mèèr geweest zijn: de nood was zoo hoog gestegen, dat bakkersgasten niet onvergezeld met hunne broodkar durfden uitrijden; het was al dikwijls voorgekomen, dat in stillere straten, zij overvallen werden, en leeggeplunderd. Franck stelde voor, suiker in het brood te mengen om het voedzamer te maken en ‘gerstebrood’ te bakken. Boter ontbrak zoo goed als totaal.

Inmiddels werden de menschen gepaaid met allerhande

looze berichten over een aanstaand offensief der Alliés aan 't Westelijk front. De Engelschen zouden een groote overwinning bevochten en wel 20.000 Duitschers gevangen hebben... Langs den anderen kant, sprak men van een vrede tusschen Duitschland en Rusland. Dan weer van een groote staking der oorlogsbedrijven in Duitschland en oproer te Berlijn!

De mogelijkheid werd ingezien, dat de geheele Waalsche ambtenaarswereld collectief het werk zou neerleggen. De ‘Opinion Wallonne’ integendeel keurde de reis naar Berlijn goed, juichte de Bestuurlijke Scheiding toe, en drukte in vette letters: ‘Vive le féderalisme belge!’

Toen, een knal-effekt!

In de ‘Antwerpsche Club’ werd mij een nummer getoond van de ‘Nieuwe Courant’ uit Den Haag, van 17 April, waarin het nieuws dat de Haversche Reegering, een Besluitwet had afgekondigd, straffen tot 25 jaren dwangarbeid voorziende, tegen allen die aan het totstandkomen van de Administratieve Scheiding zouden meehelpen, en verkondigende dat bij den terugkeer in België, alle Duitsche maatregelen zouden te niet gedaan worden.

Over 't algemeen hield men dit bericht voor ‘gezwets’. De afwezige Haversche Regeering kon geen wettige straffen instellen voor het bezette gebied; - 't zou een gerechtelijke nonsens zijn...

Zoo dacht men! En toch is 't gebeurd, met terugwerkende kracht nog wel, en gepaard met middeleeuwsche inbeslagnemingen...

Maar hierover zal ik later, breedvoerig te spreken hebben! Tegen Vlamingen was immers alles mogelijk!

Als teekenend détail, hoe vooral Antwerpen nog steeds als de ‘ville infame’ te boek stond bij heeren van het Nationaal Komiteit, wil ik het volgende vastspelden: Het was een openbaar geheim, dat Brussel in verhouding véél ruimer van eetwaren voorzien werd. Toen Franck in hoogst eigen persoon ten slotte niet meer kon nalaten hiertegen op te komen, moest hij van een dier groote ‘bonzen’ hooren: ‘Antwerpenaren zijn het 5de ras: wij kennen voortaan blanken, zwarten, gelen, rooden en ... Antwerpenaars!’

Om 't even wat hier geschiedde, het was ‘verraad’ of 't rook er naar: Als oud-senator van Peborgh een dappere brochure uitgaf ‘Vrede door Arbeid’ - verraad; als 't

‘Vlaamsche Ekonomisch Secretariaat’ van Merksem een enkwest instelt in zake het arbeidersprocès in Vlaanderen, verraad -, als de ‘Vlaamsch-Nationale onderwijszersvereeniging’ onderteekend door 100 vooraanstaande mannen, een manifest in 't licht geeft voor 't Nederlandsch als eenige voeren onderwijstaal in Vlaanderen, verraad; - als ‘Volksopbeuring’ kursussen herbergt voor Beschaafde Nederlandsche Uitspraak, verraad; - en zoo meer.

De ‘dosis’ was voorwaar te groot en niet alleen de Activisten, maar ook de onbevooroordeelde Vlamingen, begonnen het verraad-gejank ‘afgezaagd’ te vinden.

Toch gebeurden er wel eens, - om het zacht uit te drukken - onvoorzichtigheden. Zoo b.v. toen bij het overlijden van Generaal-Goeverneur von Bissing - den 22 April - een afvaardiging van den ‘Raad’ den lijkwagen volgde. Niet dat wij ons volkomen afzijdig moesten houden: bij eene doodsbaar is veel verschoonbaar, maar al is het waarheid, dat de aflijvige groote diensten aan de Beweging had bewezen, toch hadde een geschreven rouwbeklag kunnen volstaan.

De noodige maatregelen voor het scheiden der Ministeries werden nu regelmatig afgekondigd: deze werden gesplitst in deze volgorde:

Op 5 Mei: Landbouw, met Vlaamsch algemeen secretaris heer T. Vemieuwe. Wetenschappen, met heer E. Coremans. Nijverheid en Arbeid, met heer E. Ver Hees.

Op 12 Mei: Binnenlandsche Zaken met heer K. Heyndrickx.

Op 9 Juni: Financiën-Justicie, met heer Flor. Heuvelmans.

Op 30 Juni: Openbare Werken.

Op 13 September: Zeewezen, Post en Telegraaf.

Voor elk van die ‘verdubbelde’ Ministeries werd dan natuurlijk een Waalsch personeel aangeduid onder de in dienst zijnde ambtenaars, en naar Namen verplaatst. Meer dan eens heb ik in de buurt der Wetstraat, zware wagens zien rollen met kisten en pakken beladen en, ik wil het ronduit bekennen, ik kon dan een gevoel van opluchting niet onderdrukken. Het deed mij telkens aan, of er een lastig, bazig, ver familielid eindelijk, na een al te lang gerekt vacantie-bezoek, terug naar zijn heimstee trok, vergezeld van een hartsgrondig: ‘Salut, en de wind langs achter!’...

In het Duitsche Beheer was, gelijkloopend met de splitsing als Hoofd van de ‘Verwaltung’ (Bestuur) voor Vlaan-

deren, Schaible aangesteld, - en voor Wallonie, Haniël. Elk Ministerie krijgt zijn ‘Referent’ die als bindteeken dient tusschen den ‘Raad van Vlaanderen’ en de ‘Oberkonunission’ van de ‘Politieke Afdeeling’. Op deze manier was een maximum van verstandhouding en een minimum van mogelijke wrijving verwezenlijkt.

Aan het hoofd van het Antwerpsch Provinciaal Bestuur stond de Hamburgsche Senator Schramm.

De nieuwe Generaal-Gouverneur von Falckenhausen, minder stug dan von Bissing, ontving op gemoedelijke wijze, den 19 Mei een delegatie van den ‘Raad van Vlaanderen’ en herhaalde al de vroeger gedane beloften.

Een koud bad was echter de openbaar-making eenige dagen daarna, van het zoogenaamde ‘Politiek Testament van von Bissing’ in een pangermaansch duitsch tijdschrift verschenen op 19 Mei. Daarin stond inderdaad te lezen, dat eenerzijds de Vlamingen droomden van een volstrekt onafhankelijken Staat Vlaanderen, terwijl Duitschland's belang veeleer een geografisch-onverbrokkelden buffer-staat aan zijn westelijke grens eischte. Von Bissing kwam tot de conclusie dat, bij de vredesconferentie, Duitschland zich niet vastleggen mocht op een of anderen vorm, maar de ‘eenvoudige oplossing’ moest voorbehouden. En die was dan natuurlijk: ‘een opschuiving westwaarts van de Duitsche Staatsgrens’ over de Waalsche strook lands heen, von Bissing erkende dat de Vlamingen, door hun historischen vrijheidszin, moeilijk zouden te regeeren zijn, en hij zag dan voorloopig maar één middel: nl. een dictatuur gesteund op militaire macht...

Het moet gezegd worden, dat hierin een groote dubbelzinnigheid tot uiting kwam. Officieel verklaarde de Duitsche Regeering, dat zij slechts als ‘garantie’ de ‘ontfransching’ nastreefde van de Vlaamsche gewesten, en in dit ‘Testament’ was noch min noch meer sprake dan van een bedekte annexatie!

In de activistiche rangen ontstond een zweem van ontreddering. De Jong-Vlaamsche strekking was, tot op zekere hoogte, geneigd deze eventualiteit als een noodmiddel te aanvaarden, maar de meer gematigde en veruit talrijkste fractie der ‘Unionisten’ was verbitterd.

In den ‘Raad’ kwamen deze stroomingen soms vinnig in botsing en, om een gemeenschappelijke richting aan te dui-

den, werd dan een ‘Grondwet-Commissie’ in zijn schoot - op 2 Juni - aangesteld.

Den 18 Juni (verjaardag van den slag te Waterloo) kwam deze Commissie voor 't eerst bijeen, en legde volgende grondbeginselen vast: gezien de dringende omstandigheden is aanleuning bij het Duitsche Keizerrijk geboden, en zal dus tegen dezes bestaan niets ondernomen worden; - inlijving in den vorm van een duitsche provincie, of als rijksgebied wordt beslist van de hand gewezen; - de oprichting van een Bondsstaat wordt als te moeilijk aangezien: - de vorming van een ‘Verbonden Staat’ als het geschikst in uitzicht gesteld, hetzij voor een toekomstigen Staat Vlaanderen, hetzij voor een federatief staatsverband van Vlaanderen en Wallonië.

Alzoo was - naar binnen - een voldoend platform tot stand gebracht, om als basis voor den verderen uitbouw te dienen. Het kwam er natuurlijk vooral op aan, de gezondmaking in Vlaanderen zoover mogelijk door te drijven, vooraleer een Vrede ons kwam verrassen en, naar buiten mocht dus de propagandawerking geen oogenblik onderbroken worden. En dat geschiedde dan ook niet.

Gedurende de maanden April en Mei werden tal van puik geslaagde Meetings voor Bestuurlijke Scheiding ingericht te Merksem, Lier, Willebroek, Antwerpen (2500 aanwezigen!), Aalst, Turnhout, enz.

Bij gelegenheid van het 1e Mei-feest vaardigde de ‘Socialistische Arbeidersgemeenschap’ een Manifest in denzelfden zin uit en even later wendde zij zich tot den ‘Raad’ om de afschaffing te vragen van art. 310 op het stakingsverbod.

Op tweeden Sinksendag, 28 Mei, belegde het ‘Vlaamsch Verbond’ een groote vergadering, uitsluitend voor zijne lieden in de Zaal van Wesenbeke, die gansch gevuld was, ook op de bovengalerij. Prof. De Keersmaecker sprak er een groote rede uit voor aaneensluiting, en Leo Augusteyns legde er een verklaring af, behelzend dat hij de Bestuurlijke Scheiding bijtrad. Even ridderlijk deed hij zijne gemoedsbezwaren kennen tegen den stap naar Berlijn.

In Juni-Juli werd in tientallen gemeenten, een motie van goedkeuring en van vertrouwen in den ‘Raad van Vlaande ren’ aangenomen.

Meer bepaaldelijk naar aanleiding van het tot stand komen van de Vlaamsche Hoogeschool te Gent, gingen nu stemmen op voor de vervlaamsching van die te Leuven en in het

‘Algemeen Handelsblad’ van Amsterdam werd, uit gezaghebbende bron, vermeld dat deze vervlaamsching dra zou aangevat worden; overigens de Bisschop van Luik, Mgr, Rutten had dezelfde belofte gedaan in een Feestzitting van het ‘Davidsfonds’.

Tegen de Haversche Besluit-wetten gingen ook in het buitenland stemmen op. In den ‘Belgische Socialist’ te Den Haag, protesteerde Kamiel Huysmans er heftig tegen en in den Amsterdamschen ‘Standaard’ schreef de bekende staatsman Dr Kuyper dat ‘deze Besluit-wetten moeilijk voor verdediging vatbaar waren!’

In Den Haag wordt een Komiteit Nederland-Vlaanderen’ gesticht door Leo Simons. P. Plokhooy. Leo Meert, e.a.

Aldaar had in het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’ Plokhooy reeds een voorstel ter tafel gelegd voor ‘een Vlaamsch geregeerd Vlaanderen onder koning Albert’.

Dr Borms met Raf. Verhulst en Cyl. Rousseeu waren naar het krijgsgevangenkamp van Göttingen getogen en daar werd ook geestdriftig de Bestuurlijke Scheiding toegejuicht, zooals bleek uit artikels in het kampblaadje ‘Onze Taal’.

Vredesklanken drongen zoowat van overal door: de Paus had een ‘Vredesboodschap’ uitgevaardigd, die zonderling genoeg, - in bijna geen enkele kerk werd af gelezen!

Te Stockholm was een Congres aan den gang van Socialistische Vredevoorstanders, en in Rusland was de oorlogsmoeheid zoo groot, dat er de republikeinsche Sovjets tot stand kwamen die het tzarisme omver kegelden.

Ik kan waarlijk aan den lust niet weerstaan, hier een stukje over te drukken uit de pittige ‘Praatjes van ‘Onze Pee’ die regelmatig verschenen in de ‘Eendracht’ en (ik mag het nu wel verklappen) geschreven waren door den geestigen Sinjoor, die Flor. Heuvelmans heet. Zij sloegen beter in dan lange, saaie uiteenzettingen. Luistert maar:

> - ‘Wat nieuws is er zooal, Pee, vroeg mij gisteren mijn vriend Spiegels.
> - Och jongen, zei ik zoo, nieuws en geen nieuws; 't is zoowat de oude doen. Maar ik heb toch uit den Haver vernomen, dat er een nieuw arrêté-loi is, waardoor alles te niet gedaan wordt wat de bezetter in België heeft verricht, - natuurlijk als ze terugkomen en naarmate het grondgebied bevrijd wordt.
> - Awel, en wat zou dat? vroeg Spiegels. Dat is maar juist, voegde hij er bitsig aan toe.

- Vindt gij dat? Ik niet... Maar in Rusland, daar gaat het nog gekker. Hebt ge daar al van gehoord, Spiegels? Gij, die een ‘passieve’ zijt?
- 'k Weet van niets, zei Spiegels.
- Awel, daar zijn ook passieven. Wist ge dat al! 't Moet een ziekte zijn, die passiviteit, zoo iets dat overloopt. Maar ge zoudt zeggen, hoe komt dat tot in Rusland toe?
- Maar wat dan, vroeg Spiegels, die ongeduldig werd.
- Ge moet weten dan, zei ik, dat onder de vaderlijke regeering van tsaar Nikolaas, meer dan honderdduizend Russen in Siberië gevangen zitten, op het vaderlijk bevel van vadertje den Tsaar. A propos ge zult toch wel weten dat de Russen den Tsaar altijd ‘vadertje’ noemen?
- Ja, dat weet ik; maar spreekt nu eens van die passieven.
- Awel, meer dan honderdduizend Russen zijn nu door de Revolutie uit Siberië gehaald, en konden vrij rondloopen; doch niet zoodra hadden zij vernomen dat de Revolutie, en niet vadertje den Tsaar hen had vrijgemaakt, of zij wilden persee terug naar Siberië. ‘Vadertje’ zeiden zij, heett er ons ingedraaid, en vadertje moet er ons uitlaten. Wij willen in de wettelijkheid blijven; wij nemen niets aan van den vijand van vadertje; - wij verlaten Moskou en trekken terug naar Siberië.
En ge kunt niet gelooven, Spiegels, wat moeite men gehad heeft om ze tegen te houden. 't Waren, podoren allemaal passieven!
Sterker nog, te Luyssekoff... of zoo iets, een kleine stad, daar ergens in de Steppen - (dat is zoo iets als onze Kempen, maar wat grooter) daar hadden de Revolutionnairs de poorten van het gevang open gezet, en al de gevangenbewaarders trokken er met plezier van door, maar de gevangenen wilden er niet uit, - 't waren allemaal passieven.
- 't Zijn uilen! zei Spiegels.
- Zeg hun dat zelf, zei ik...

Zoo'n rake, korte dingetjes, is wat ‘de man in de straat’ verlangt. Hij glimlacht, zijn gezond verstand komt boven... en hij is genezen, geestelijk.

Voor en achter de Vuurlijn

Wij zorgden er intusschen voor, dat wij de menschen ook stoffelijk wat konden bieden, en ‘Volksopbeuring’ richtte een ‘Koopersbond’ op, om door kleine aandeelen een kapitaal bijeen te brengen, dat ons in staat stelde om allerhande artikelen in 't groot in te slaan en goedkoop af te zetten. Later, te Brussel, is deze Koopersbond tot een machtige Kooperatieve uitgegroeid, die 35.000 leden van dienst was! Waarlijk een ‘handvolletje!’...

Den 25 Mei had de stad in rep en roer gestaan. Vele Duitsche vliegers zweefden dan boven de Schelde. Aanleiding daartoe was, dat de in 1914 gekapsijsde stoomer ‘Gneisenau’ thans weer vlot was gebracht en aan de kaai der Wandelbrug gemeerd kon worden. Dat kunststukje werd nu door de Duitschers gevierd en de Generaal-Gouverneur in eigen persoon, bracht den 28n, tweeden Sinksendag, te dier gelegenheid een bezoek aan Antwerpen.

Dat de Haversche Regeering niet zoo zeer op haar gemak was, niettegenstaande hare banbliksems, moge blijken uit talrijke tegenstrijdige tusschengevalletjes:

- Bij de troepen in het veld, had zij Vlaamsche vertalers doen aanstellen, en aan den Koning had zij een verslag gericht, waarin zij durfde beweren, ‘dat één der hoofdpunten van haar programma was, aan de rechtmatige eischen van de Vlamingen toe te geven’, maar een paar weken daarna, weet de ‘Indépendance belge’ te berichten, dat de regeering ‘de stichting heeft afgewezen van een Studiekomissie, strekkende om de volledige gelijkheid te verzekeren tusschen Walen en Vlamingen in Bestuur, Gerecht, Onderwijs en Leger.’

Door gezaghebbende staatslieden in het bezette gebied, o.a. Woeste, Franck, laat zij de ambtenaren aanzetten hunnen post niet te verlaten en in Den Haag roept zij een zoogenaamd Vlaamsch-Belgisch Verbond in 't leven, dat protesteert tegen de Bestuurlijke Scheiding.

Aldoor maar ‘beloven’ dus, schijnheilig, met het vast voornemen zijn woord te verbreken, zoodra de nood eenigermate

geweken is en dan met verdubbelde woede bedreigen en belasteren.

De hoogere geestelijkheid, aangespoord door Kardinaal Mercier, heeft in deze tijdspanne de vlaamschvijandige Havermannen terdege bijgestaan.

De Kardinaal had tot de Dekens voorschriften gericht getiteld ‘La Charité envers la Patrie’ (Edelmoedigheid jegens het Vaderland). Hierdoor werd aan de bisschoppelijke normaalscholen opgelegd, tegen de Gentsche Hoogeschool propaganda te maken. De seminaristen moesten een formule onderteekenen, gehoorzaamheid belovende - ook in hun denken - op straffe van doodzonde. Verder werd door Mercier verboden diploma's af te leveren, die zouden strooken met de eischen van het Vlaamsch Ministerie.

Het regende Vlaamsche protesten hiertegen, ook uit Göttingen en in de ‘Eendracht’ roept de gekende katholiek Lod. Sips, zijne geloofsgenooten op, om aan deze franschdolle drijverijen tegenstand te bieden. Intusschen predikte menig ijvervol pastoor dat ‘activisme doodzonde was’ en werden biechtelingen op deze wijze beinvloed.

Het mag toch op zijn minst als zeer zonderling betiteld worden, dat de Regeering met al hare trawanten zoo angstvallig wraakte op de zoogenaamde belgische staatsbelangen, althans van 't oogenblik dat deze in botsing kwamen met de Vlaamsche volksbelangen, maar dat er nooit met een woord gerept werd tegen schandelijke gedragingen van Waalsche zijde, die dan doorgaans heelemaal niets gemeens hadden met ideëele verzuchtingen.

Algemeen was het bekend, hoe de Walen best met de Duitschers konden opschieten; een paar voorbeelden slechts wil ik hier afschrijven uit een onverdachte bron namelijk uit ‘De Nieuwe Gazet’ (nummer van 21-22 Juni 1920). Rip, dien toch niemand verwijten zal, iets ten voordeele te schrijven van het goede Vlaamsche recht, haalde daarin de volgende feiten aan:

In Luxemburg waren verschillende magistraten en dezer familieleden, werkzaam bij de gecensureerde pers: te Arlon werd zulkdanig blad zelfs uitgegeven door een magistraat.

Te Charleroi trad als hoofdredacteur van ‘La Région’ - (het orgaan van de Duitsche Kommandatur) - de zoon op, van een onderzoeksrechter.

Te Luik werd door Walen een half miljoen goudfrank

verdiend met de uitgave van het gecensureerde blad ‘Le Télégraphe’ - talrijke magistraten hebben daaraan meêgewerkt, en door een raadsheer van het Beroepshof werd zelfs gesmeekt, dat men zijn zoon als redactie-secretaris zou aanvaarden.

Te Verviers was er een groote fabriek, die vrijwillig uitsluitend voor de Duitschers werkte.

Enzoovoorts.

Niemand van al deze ‘vriendjes’ is ooit op ernstige manier door het gerecht verontrust geworden...

Het eeuwige belgische stelsel van ‘twee maten en twee gewichten’!

Een welkome afleiding van al de narigheden aan Vlamingen berokkend, bracht de verschijning van het zonnige boek ‘Pallieter’ van Felix Timmermans, in de helft van Juni. Een poos was 't het onderwerp van alle gesprekken en ging het boek van hand tot hand. De Fee, die Leider was van ‘Volksopbeuring’ te Lier, schonk mij een exemplaar met opdracht en ik geloof dat het moeilijk zou geweest zijn, mij blijder te verrassen.

Of de uitgever van het ‘Vlaamsche Nieuws’ geinspireerd werd door het succes van den ‘Pallieter’, is niet uit te maken, maar kort daarop had hij me weer een voorstel te doen, even origineel als dit betreffend het aaneenflansen, - op eenige uren tijds, - van een handleiding voor ‘konijnenteelt’ wat mijne lezers nog wel geheugen zal.

De brave man kwam namelijk aandragen met een heel pak ‘clichés’ van den meest uiteenloopenden aard: karikaturen, illustraties uit reisbeschrijvingen, uit romans, land schapjes, en wat wreet ik al!

Bij deze afbeeldingen moest ik ‘passende’ verhaaltjes schrijven voor een soort ‘Snoeck-Almanak’ voor 1918; - eerst dacht ik dat de kerel stapelgek geworden was, maar ten slotte ging mij het voorstel amuseeren en waarachtig, mijne verbeelding hielp mij zoo goed, dat ik drie ‘vertellingen’ uit mijn mouw schudde op enkele dagen.

Het was daarbij een werkje, dat verpoozing bracht in het dagelijksch zenuwachtig gedoe.

En de ‘Almanak’ werd later verkocht als koek...

Ik had overigens er voor gezorgd, dat de verhaaltjes een ondergrond hadden in overeenstemming met ons streven en

zoodoende hoopte ik er in te slagen om ‘lachende te doen leeren’.

Ernstiger, en wellicht nuttiger werk, deed ik, ditmaal op eigen initiatief, door het uitgeven van een Kantoor-Wandkalender met Gedenkdagen uit de Antwerpsche geschiedenis; - een kleinere scheuralmanak voor de huiskamer, met spreukjes, gedichtjes en gedenkdagen, alles in verband met Vl. beroemdheden, en Vl. Beweging, - een gewoon ‘Memento’ met uitgezochte, echt Germaansche patroon-namen; een zakkalendertje met propaganda-inhoud voor ‘Volksopbeuring’, en (op aanvraag van een franskiljonsch drukker!...) een klasdagboek met portretten en levensbeschrijving van Vlaamsche kunstenaars: Conscience, Benoit, Van Beers. Jan Blockx, Eedeganck. e.a.

Alles werk van opbouwenden aard.

Maar in de bloedvelden ging de slachting met stijgende razernij steeds voort...

De berichten lekten door, dat te Parijs de eerste Amerikaansche troepen waren aangeland, onder leiding van Generaal Pershing.

Den 1n Februari had Duitschland, om de ‘hongerblokkade’ te breken, den verscherpten duikbootoorlog aangekondigd, en de Vereenigde Staten hadden 2 dagen daarna, de diplomatische betrekkingen afgebroken, waarover al, sedert het omkomen van ruim 100 Amerikanen, bij de torpilleering van de ‘Lusitania’ (7 Mei 1915) druk over-en-weer onderhandeld was geworden. Op 5 April was door den Senaat te Washington, de staat van oorlog uitgeroepen, met 82 tegen zes stemmen, doch vermits Amerika geen noemenswaardig landleger bezat, 90.000 man, was hieraan aanvankelijk geen overdreven gewicht gehecht.

De Yankees echter hadden 't ernstig gemeend, en einde Juni hadden zij 800.000 soldaten in Europa, waarvan 550.000 reeds aan 't front. Die golf is voortdurend aangegroeid tot: 1.300.000 in October; 1.430.000 in Janurari 1918; 1.540.000 in April; 3 miljoen begin September!

Het maakte de patriotten natuurlijk overmoedig. Al meer en meer weigerden Waalsche ministerieele ambtenaars naar Namen over geplaatst te worden... en de Bezetter zag zich genoopt eenige ‘haantjes-vooruit’ naar Duitschland te deporteeren.

Er was hoogstwaarschijnlijk een nieuw ‘ordewoord’ gekomen uit Le Hâvre.

Het toeval wilde, dat rond hetzelfde tijdstip (Juni-Juli 1917), door de nieuwe Vlaamsche ambtenaars op de ministeries, twee dokumenten ontdekt werden, van buitengewoon belang met betrekking tot officieele diensten in tijd van vijandelijke bezetting. Het eerste stuk, gevonden in het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, was gedagteekend 10 Juni 1913 (dus meer dan een vol jaar voor den oorlog) en onderteekend door Minister Paul Berryer. Het was gericht tot de ‘Gouverneurs’ en droeg het opschrift ‘Personnelle et confidentielle’. Klaarbljikelijk was dus een oorlog verwacht, reeds in 1913!

Een paar passages vertaal ik hier:

> - ‘Het is van belang dat de bevoegde Staatsagenten hun post niet verlaten, om op deze wijze de instelling van een vreemd bestuur overbodig te maken.
>
> Het zou dus zeer wenschelijk zijn, dat gedurende het kritische tijdvak, dat het land, ten gevolge van zijn bezetting zou beleven, het nationaal bestuur overal waar dit mogelijk is, in stand gehouden wordt.’

Het andere dokument lag in ‘Nijverheid en Arbeid’ met datum 31 Juli 1914 (dus Op 't oogenblik dat de oorlog voor de deur stond) en verstrekt de volgende instructies aan de boekhouders van het Ministerie van Financiën:

> - ‘De boekhouders zullen op hun post blijven en hunne bediening, in het belang van de bevolking, verder uitoefenen, tenzij de invaller er zich tegen verzette.
> Zij zullen op loyale wijze deze taak, die de invaller hun zal voorschrijven, vervullen en zich aan het toezicht onderwerpen.
> Indien de invaller daarop een eed van hen moest vergen, dan zouden zij hem mogen afleggen.’

Dat laat aan duidelijkheid niets te wenschen over, zou men zeggen, maar... om de Vlamingen (80 p.h. aan het front), te kunnen tergen, golden alle voorschriften en wetten slechts als ‘vodjes papier’!

In ‘Het Vlaamsche Nieuws’ van 25 Juni drukte Luc een brief af, die een ontzaglijke opschudding verwekte.

Hij was geschreven door een belgisch officier, die zwoer, dat gedurende een gesprek, hetwelk hij voerde in de officierenschool te Gaillon-bij-Rouen met een genaamde Lossaux, een

Waalsch onderofficier, deze onmensch hem verklaard had, op de vraag hoe hij zijn Vlaamsche soldaten zou kunnen bevelen:

> - ‘Je me refuse à apprendre le Flamand. J'ai toujours mon revolver pour me faire obéir.’

(Ik weiger Vlaamsch te leer en. Met mijn revolver zal ik mij wel doen gehoorzamen).

Zoo'n volzin schildert beter dan lange betoogen den ‘haat’ van den Waal.

Nog een tipje werd opgelicht van den sluier die het lot van onze jongens bedekte aan het front en in Frankrijk: begin Juli moest de Gemeenteraad van Le Hâvre aan de bevolking voorschrijven, ‘zich te onthouden van elke uitdaging tegenover Vlaamsch-sprekenden!’

Een woord Vlaamsch was voldoende om als een ‘boche’ uitgescholden en afgeranseld te worden. En zeggen dat in Le Hâvre de belgische regeering gehuisvest was, die ‘wist’!...

Ook in het vluchtelingenblad ‘Ons Vaderland’ uit de Panne, werd geklaagd over stelselmatige achteruitstelling van de Vlaamsche soldaten aan het front.

De Sporendag was intusschen weer aangebroken, voor de derde maal onder vreemd bewind.

Het Stadsbestuur had de ‘Vlaamsche Opera’ aan het komiteit geweigerd en ook geen verlof toegestaan, noch in de officieele scholen noch aan de 300 bedienden van de ‘Werkloozen-Kas’, die zulks schriftelijk hadden verzocht.

Al olie op het vuur.

De herdenking gelukte boven elke verwachting in Zaal ‘Thalia’, met een feestrede door René De Clercq, die kort te voren definitief uit Den Haag naar hier was gekomen, tezamen met Leo Meert, welke zich eveneens te Brussel ging vestigen.

Maar een bijzondere beteekenis verkreeg deze viering, toen Raf. Verhulst kon mededeelen dat hij - speciaal bij gelegenheid van de Sporenherdenking - genade had verkregen voor vijf Antwerpsche terdood-veroordeelden.

Ook te Brussel, Gent, Leuven, Boom, Lier, Merksem, enz. genoten de Sporenvieringen enthousiasten bijval.

Te Göttingen hield Dr Borms een feestrede voor de krijgsgevangenen en 't was alsdan, dat dezen aan kardinaal Mercier

een protestbrief zonden, tegen het antivlaamsch optreden van Zijne Eminentie.

Ten ander, de verbittering woekerde diep, naar aanleiding van Mercier's hatelijke en vernederende handelwijze. Het was bekend geworden, hoe hij zich te buiten was gegaan, tijdens de ondervraging te Mechelen, van een voorbeeldig priester, wien hij activistische neigingen had verweten, en daarbij had uitgeroepen dat het Vlaamsche ras geschapen is om te gehoorzamen - het Waalsche om te heerschen!

Bij de kalme, waardige houding van den priester kon de Kardinaal zijne woede niet onderdrukken en zegde norsch: ‘Vous êtes fort, vous! Jamais vous ne vous emportez!’ - (Gij zijt sterk, gij! Nooit verliest gij uwe beheersching!) Waarop de Vlaming gevat antwoordde, dat het een geestelijke niet past zich boos te maken.

In deze ontstemming had een aanzienlijk aantal goed bekende katholieken zich te Antwerpen gegroepeerd in eene Vereeniging: ‘Per Crucem ad Lucem’ (Door 't Kruis naar 't Licht) buiten alle partijpolitiek. Dit geschiedde daags na Sporenviering, ten huize van Adelfons Henderickx. Den 23n December werden Lod. Sips en J.B. Bellefroid als voorzitters; Julius Boumans en Hipp. Manssens als schrijvers; Emiel Verbruggen als penningmeester aangesteld en de Standregelen bepaald vastgelegd.

Het loont de moeite een paar artikelen te vermelden uit de doelstelling:

> ‘Herstel en behoud van Kristelijk-Vlaamsch gezinsleven; Teruginvoering van 't Nederlandsch als voermiddel in de katholieke gestichten en in het bestuurlijk leven van alle kerkelijke instellingen in Vlaanderen.
> ‘Indeeling van het kerkelijk Bestuur, in eenerzijds uitsluitend Vlaamsche en anderzijds uitsluitend Waalsche bisdommen, afgeteekend naar de amtelijk verbeterde taalgrens en stellig met Brussel en omgeving bij de Vlaamsche gewesten toehoorig’.

Deze laatste bepaling spreekt boekdeelen.

Ze beoogt noch min noch meer dan Bestuurlijke Scheiding op kerkelijk gebied, en zij gunt een blik in het verontruste geweten van innig geloovigen, die hun godsdienstige overtuiging in wrange tegenstelling weten gedrongen met hun Vlaamsch gemoed.

Ach, hadde Vlaanderen, Vlaamschvoelende geestelijke va-

ders mogen bezitten, hoe zou het zedelijk lijden aan honderdduizenden gespaard zijn gebleven; voorzeker zou het - zooals Ierland en Polen - en beter nog, opgegroeid zijn naar volle ontluiking van zijn innigst, eenigst wezen!

Door ‘Per Crucem ad Lucem’ werd een eerbiedig vertoog tot den Paus Benediktus XIV gericht, om uiting te geven aan dezen zielestrijd, verwekt door het optreden van den Kardinaal.

In en rond den ‘Raad van Vlaanderen’

Den 15 Juli zou ik voor 't eerst een zitting bijwonen van den ‘Raad van Vlaanderen’ in de bovensalons van een heeren woning, in de Wetstraat te Brussel.

Ik kan niet zeggen, dat die vergadering mij zeer geimponeerd heeft. In groepjes zaten de afgevaardigden en praatten meer onderling dan tot den leidenden voorzitter, Dr Tack.

Na de voorgeschreven formaliteiten, en aflegging der vereischte belofte van trouw aan Vlaanderen, zocht ik mijzelf een plaats in de nabijheid van de aanwezige Antwerpenaars.

Er kwam allengs meer regelmaat in de bespreking, die hoofdzakelijk liep over meer huishoudelijke aangelegenheden: - het viel mij op, hoe weinig er gelet werd op zuiver Nederland sch spreken, en... hoe langdradig sommige woordvoerders waren.

De gewoonte zeker, in zalen en voor een menigte te peroreeren? Ten slotte was dat alles bijna niet anders mogelijk in den aanvang, en ik wil er bijvoegen dat, zoodra de zittingen plaats grepen, - van af Augustus - in de vergaderzaal van den Brabantschen Provincieraad, in de Eikstraat, er ordelijker te werk werd gegaan. Ook meer begrijpelijk: de verscheidene groepen zaten beter te zamen geschaard, de voorzitter bekleedde een president-gestoelte, vanwaar hij de gansche vergadering beheerschte... en ook de leden voelden zich plechtiger.

In 't centrum hadden de uitgesproken katholieke leden van ‘Vrij Vlaanderen’ plaats gezocht, o.a. Prof. Lambrichts, Dr Quintens, Ver Hees, J. Libbrecht, Emiel Jacques, adv. Plevoets, enz.

Links zetelden de Jong-Vlamingen met Richard De Cneudt, L. Severeyns, Van Bergen, Goossens, Kimpe, Thiry, en anderen.

Rechts waren de ‘Unionisten’ gegroepeerd. Hier zat de ‘Bank van Antwerpen’ met Dr Claus, Max Oboussier, Dr Tamm, Prof. De Keersmaecker, Karel Waternaux, Albert Van den Brande, Flor. Heuvelmans, Flor. Peeters, uw dienaar, enz.

Op de voorste rijen hadden de Algemeene Secretarissen der Vlaamsche Ministeries plaats genomen; later de Gevolmachtigden.

In de zittingen der Commissies ging het zakelijker toe. Ik was ingedeeld bij ‘Handel en Nijverheid’ en bij ‘Financiën’. Hier vooral kwam het er op aan feiten en cijfers te bespreken, en ik legde mij er op toe, van mijne medeleden praktische uiteenzettingen te bekomen en geen ‘redevoeringen’. Vooral een Gentsch confrater had de bijzondere gave eindelooze volzinnen af te ratelen, en zoo schreef hij ook.

Deze Commissies zetelden in het oude lokaal der Wetstraat, waar ook de kantoren van het Bureau van den ‘Raad’ en van de Propaganda gevestigd bleven. Hier werd door vader Matthijs Brans de ‘Persbode’ opgesteld, dienende om aan de activistische bladen documentatie te verstrekken.

Alras kwam echter te Antwerpen, onder leiding van Dr A. Jacob, een beter ingericht ‘Korrespondentiebureau’ tot stand, dat groote diensten heeft bewezen.

Rond dien tijd vernamen wij ook de stichting, te Parijs, van een ‘Société d'Exportation des Editions françaises’, met het doel, na den oorlog, België te overstroomen met goedkoope fransche uitgaven.

In Den Haag was nog een franschgezinde strijdmachine tot stand gekomen, n.l. ‘La Ligue patriotique flamande’, (waarom dan met een franschen naam?) onder voorzitterschap van den Antwerpschen advokaat Laurent Fierens, die zich later zoo financieel berucht heeft gemaakt, dat hij gratis staatslogies verkreeg.

Intusschen was te Berlijn de Rijkskanselier von Bethmann-Hollweg afgetreden en vervangen door Dr Michaëlis.

Het ‘nationaal’ feest van 21 Juli was buiten het ‘Te Deum’, onopgemerkt voorbijgegaan, maar aan het front was een legerdagorder op dien dag uitgevaardigd, in 't fransch en in 't vlaamsch. De aanhef luidde: ‘Soldats! Par votre tena-

cité, vous avez jusqu'ici...' - wat dan vertaald stond als volgt: 'Soldaten! door uwe "kleverigheid" hebt gij tot op heden...' 't Zou belachelijk zijn, als het niet zoo droef ware want het geeft ons een voorsmaakje, van wat 'vertalingen' werden van voorschriften, waarbij wellicht het leven van onze jongens gemoeid was.

In Duitschland bestond een strooming onder de sociaaldemokraten, die de 'Flamenpolitiek' veroordeelde als ondiplomatisch, in verband met de toekomstige Vredesconferentie. Ik herinner mij nog zeer wel, hoe eene groep duitsche journalisten uit het socialistische kamp hier aanlandde, om ter plaatse zelve, documentatie op te doen. Op verzoek van den nieuwen Censor, H. Lucker, werden Herman Vos en ik aan deze hoeren voorgesteld, en een ganschen dag lang beijverden wij ons, om hem te overtuigen, dat het 'Activisme' het meest doelmatige middel was, om van Vlaanderen een staatkundig-onzijdig gewest te maken, vrij van franschen druk en onpartijdig openstaand voor de cultuur-invloeden van alle zijden; aldus een ideale demokratische oplossing, die én Vlaanderen zou tot heil strekken, én alle vreemd imperalisme uitschakelen: een 'reëele garantie' tevens voor Duitschland, militaire bezetting overbodig makend.

Ik durf mij te vleien met de gedachte, dat deze duitsche dagbladschrijvers overtuigd zijn teruggekeerd en de openbare opinie van over den Rijn, naar waarheid zullen ingelicht hebben.

Door denzelfden Censor ontving ik een paar dagen later de uitnoodiging om, te zamen met eenige Antwerpsche Activisten, te vergaderen op verzoek van Dr Oswald, - den leider der 'Politische Abteilung' te Brussel. Voorstellen waren tamelijk geuit, om de straatnaamborden te Antwerpen, ééntalig Vlaamsch te maken, en ons oordeel werd ingeroepen over de wenschelijkheid van dezen maatregel. Het spreekt vanzelf, dat wij allen akkoord waren om de fransche vertalingen te doen verdwijnen en, nog in 1917 herkreeg de Sinjorenstad haar 'Vlaamsch gelaat' zooals 'Luc' het zoo teekenend uitdrukte in 'Het Vlaamsche Nieuws'.

Te Stockholm was een socialistische vredesconferencie bijeengekomen met Troelstra als Voorzitter en Kamiel Huysmans als Secretaris. Door hunne groepeeringen waren hierheen afgevaardigd, de Vlaamschgezinden Edward Joris uit Antwerpen, en F. Primo uit Gent.

Na uiteenzetting van het vraagstuk in al zijn verwikkelingen, vervat in een uitvoerig Memorandum, neergelegd op het Bureel der Conferencie, erkende de Voorzitter de Vlaamsche Kwestie als een internationale aangelegenheid, wat wel een zeer groot succes was voor de Vlaamsche afvaardiging. K. Huysmans verklaarde zich daar tot voorstander van Cultureele Autonomie voor Vlaanderen, wat eveneens groote beteekenis had daar de Waalsche afgevaardigden Emile van der Velde en L. de Brouckere, te Stockholm een Memorandum hadden overhandigd, waarin zij het tweetalig stelsel voor Vlaanderen en voor Wallonië vooropstelden.

In het Deensche blad ‘Sociaal Demokraten’ verscheen kort daarop een interview met Joris, waarin deze het standpunt verdedigde: politieke en cultureele zelfstandigheid voor Vlaanderen en Wallonië in een onafhankelijken Belgischen Staat.

Ook René Declerq bezocht den beroemden schrijver Georg Brandès, die de activistische beweging billijkte. Bij zijne thuiskomst schreef Frans Primo in de ‘Gazet van Gent’ dat Kamiel Huysmans hem verklaard had, in de activistische rangen te treden, zoodra hij de zekerheid zou hebben van een duitsche eindoverwinning, en Primo onderlijnde die uitlating van Huysmans nog in dezer voege: ‘Was ik overtuigd dat de Duitschers stellig zouden overwinnen, dan stond ik morgen aan uwe zijde!’

Het kon ons natuurlijk slechts sterken in onze actie, wij, die niet wikten en wogen hoe de oorlog eindigen zou, maar streden voor ons recht, eenvoudig omdat het Recht was!

De Antwerpsche tyrannetjes van het Middencomiteit voor Steun konden dan ook hun woede niet verkroppen tegen den kranigen Joris, en zij zouden hem breken.

Deze was namelijk Beheerder van de ‘Wasscherij voor Behoeftigen’ op zijn iniatief in 't leven geroepen, door hem, onbezoldigd, georganiseerd en beheerd, doch afhangend van gezegd Middencomiteit. Hij had zijn vacantie-dagen te baat genomen, om naar Stockholm te reizen, en op 1 Augustus stelde hij zich weer schriftelijk ter beschikking.

Dat haalde een leelijke streep door de rekening der heeren Desguin, Cools en Ryckmans, die gehoopt hadden Joris gewoon te kunnen uit zijn ambt ontslaan voor dienstverzuim. Die schijnrede ontglipte hun nu; toch dankten zij den voorbeeldigen Beheerder af, zonder een woord van dankbetuiging,

enkel met het argument, dat Cools hem vervangen had tijdens zijne afwezigheid, en nu het ambt zou blijven waarnemen.

Een ‘dappere’ kneep, voorwaar! En een bewijs, dat evenzeer bij de Socialisten als bij Liberalen en Katnolieken, loensch gekuip tegen Activisten, geoorloofd was.

Op dezen lafhartigen aanval heeft Joris, op waardige wijze, geantwoord in een door hem uitgegeven Open Brief, getiteld: ‘Aan de Socialistische Werkersbond en de Federatie van Vakbonden te Antwerpen’.

Deze merkwaardige documentatie-brochure werpt een schril licht op de toenmalige bewindvoerders en niet het minst op den socialistischen Schepen van Financies, die het nooit gewaagd heeft, zijn partijgenoot Joris te weerleggen.

Intusschen waren op het Russisch front beslissende dingen geschied, die onze franskiljons hier kneedbaarder maakten en in de Komiteiten, werden zij waarachtig ‘beleefd’ jegens Vlaamschgezinden, voor wien zij vroeger hun hoofd afwendden.

Den 19 Juli was een verwoed duitsch-oostenrijksch offensief begonnen in de richting van Tarnapol: de weerstand was zwak, het front werd doorgebroken, en de Centralen rukten in 3 dagen tijds 50 kilometer voorwaarts.

Tarnopol werd genomen, Czernowitz bezet en de Oostenrijkers drongen door tot Kimpolung, niettegenstaande de Roemeensche hulp. (3 Augustus).

Het fijne zal wel nooit beken! worden van al de intriges die in Le Hâvre kering en inslag waren, in de ministerieele kringen. Eéne zaak weet men stellig: namelijk dat die Heeren maandelijks zoowat voor 100 miljoen goudfrank schulden maakten. Er waren ook zoovele handen te vullen, en de benzine voor de tallooze auto's kostte ‘stukken van menschen’. Auto's om hooge oomes naar Parijs te voeren met belangrijke opdrachten... of om ‘Moulin Rouge’ te bezoeken; - auto's om Madame la Générale en hare vriendinnen, de nieuwste modesnufjes in de Ville Lumière te laten gaan koopen!

Dan kwam het bericht, dat de Minister van Buitenlandsche Zaken, Baron Bayens, niet langer de annexionistische politiek van België steunen kon en door de Broqueville vervangen was.

De gemoederen in het bezette gebied werden allengs meer

opgewonden en zoo verbaasde het al niet zoozeer, dat te Gent, tijdens eene groote Meeting, de vervallen-verklaring uitgeroepen werd van de Haversche Regeering, alhoewel dergelijke degenstooten-in-'t water, de meer praktisch aangelegdemedestanders deden schuddebollen.

Hun scheen het, terecht, van méér belang, dat meer werkelijke dingen gebeurden, zoo o.a. dat de Katholieke hoogstudenten een protest inzonden tegen het politiek optreden van Kardinaal Mercier; - dat, niettegenstaande het verbod van Monseigneur, zich toch niet minder dan 195 kandidaten aanboden voor het toelatings-examen voor kandidatuur 'Lager Onderwijs' bij de Rijksnormaalschool te Brussel; - dat de 'Hoogere Raad voor Handel en Nijverheid' te Brussel werd heringericht onder leiding van Leo Meert; - dat zelfs op Brusselsche Schouwburgen zooals de 'Olympia' nu ook in 't Nederlandsch gespeeld werd, en in 'Odéon' de 'Vlaamsche Leeuw' gebisseerd; dat de 'Alhambra' het bijbelsch drama 'Jezus de Nazarener' van Raf. Verhulst kon opvoeren, enz.

Dit alles was als een barometer van den snellen groei der beweging. En niet alleen hier: een brief van 't front, afgedrukt in 'Het Vlaamsche Nieuws' gedagteekend 24 Juli, zegde woordelijk: 'De Vlaamsche Beweging wordt hier prachtig en onweerstaanbaar'. Het was geen optimistische grootspraak, maar werkelijkheid, zooals dit later gebleken is.

Het zal ook wel niet zonder aanleiding geweest zijn, dat Van Cauwelaert in 'Vrij België' van einde Augustus, schreef dat hij nog steeds voorstander bleef van een indeeling der Vlamingen en Walen in afzonderlijke legereenheden. Hij was in Le Hâvre geweest en, bij zijn terugkeer had hij zich genoopt gevoeld te verklaren, geen betrouwen te hebben in de inzichten der Regeering.

De uitbouw naar binnen ging onverdroten voort. Een bijzondere Commissie van den 'Raad van Vlaanderen' had ter studie genomen, de inrichting van Gouwraden door gansch Vlaanderen heen, en de verdere omlijning van het staatkundig programma werd duidelijk afgebakend. Het was een delicate en lastige taak. Noch Jong-Vlamingen, noch Unionisten weken van hun standpunt af, en aldus kon het gebeuren, dat principieele verwijdering tusschen de groepen dreigde.

Eene hardhandige oplossing, zooals b.v. Kimpe en eenige medestanders niet uitgesloten achtten, kon onmogelijk bijge-

treden worden door het overgroote meerendeel der Raadsleden.

Aanleuning bij Duitschland was wel onvermijdelijk, maar in geen geval annexatie. De ‘Raad’ sprak zich dan uit voor een economisch verbond en Tolunie met het Duitsche Rijk.

In zitting van 13 Augustus werd een volledig programma door Dr P. Tack voorgelegd, waarin als hoofdpunten voorkomen: de zelfstandigheid van den Staat Vlaandéren in een nader te bepalen verband, benevens bovenomschreven economische verhouding naar binnen.

Als dan, den 29 Augustus, de nieuwe Rijkskanselier, Dr Michaëlis bij zijn bezoek aan Brussel een delegatie van 15 raadsleden ontvangt kan Dr Tack in dezen zin, de inzichten der Vlamingen omschrijven.

De ‘Raad’ en zijne Commissies hadden gelijkloopend velerhande vraagpunten te onderzoeken, en eenige dezer mogen hier opgesomd worden, naast de genomen besluiten. Een der allereerste dezer was de afwijzing der Haversche schulden; dan de vervanging van de uitdrukking ‘Vlaamsch’ in officieele dokumenten, door ‘Nederlandsch’ - het voorbereiden van Vlaamsche Gemeenteraden; - vernederlandsching van het Gerecht; - van de Hoogescholen te Brussel en te Leuven; - van het lager en middelbaar onderwijs, vooral in het Brusselsche; - de terugvoering van concessies der Limburgsche en Kempische mijnen in Nationaal-Vlaamsche handen; - en zoo meer.

Het plan bestond al geruimen tijd, te Antwerpen een der oratorio's van Peter Benoit uit te voeren, en het Stadsbestuur werd daarover aangesproken. Zooals te verwachten was, verzette zich Franck hiertegen, evenzeer als hij de Tentoonstelling van ‘Volksopbeuring’ en de ‘Sporenviering’ geboycot had. Maar de Sinjoren gingen niet bij de pakken zitten, en zouden dan op eigen krachten de zaak aanvatten. Te dien einde werd een Inrichtings-Komiteit ingesteld waarvan o.a. deel uitmaakten de toondichter Lodewijk Ontrop; de stadsbibliothecaris Emmanuel De Bom, en Heer L. Smeding, bestuurder van den ‘Nederlandsche Boekhandel’.

De eerste uitvoering greep plaats in Oktober; doch hierover vertel ik later meer uitvoerig.

Eerst wil ik een gebeurtenis van belang aanstippen, die de geesten hoog kwam opzweepen.

En wel deze:

In ‘Het Limburgsch Studentenblad’ aan de vuurlinie verspreid, meer bijzonder onder de Limburgsche jongens, was een artikeltje verschenen van den Aalmoezenier E.H. Paul Van der Meulen, waarin verklaard werd, dat de activistische beweging onpartijdig moest beoordeeld worden.

Overgedrukt in ‘De Toorts’ van Utrecht, kwam het ons onder 't oog, bijna gelijktijdig met een bericht in het ‘Vlaamsche Nieuws’ van 3 September, meldend dat de nieuwbakken Minister van Oorlog, Generaal De Ceuninck, Priester Van der Meulen had verbannen naar de tuchtcompagnie op het Cezember-eiland.

De verontwaardiging in het Vlaamsche land was ontzaglijk. Vooral in Limburg, waar Dr Van der Meulen bekend stond als een heilig priester, sprak men schande over de ministerieele willekeur. Het ‘Vlaamsche Nieuws’ opende eene inschrijvingslijst, om den banneling een gouden kelk aan te bieden uit haam van het Vlaamsche Volk. De bijdragen stroomden overvloedig toe.

Ten slotte moest de Minister na 3 maanden, uit vrees voor ergere gebeurtenissen, den edelen priester weer vrijlaten. Hij stelde hem voor, terug zijne 1ste Legerafdeeling te vervoegen, op voorwaarde af te zien van zijne Vlaamschgezindheid, en toen Dr Van der Meulen dit schandig voorstel afwees, werd hij gestuurd naar het Hospitaal St Lazaire, om er schotels te wasschen, vloeren te dweilen en gemakken te reinigen! Zijne brieven gaan naar de Censuur te Kales... Minister Helleputte trachtte nog hem den gouden kelk te doen weigeren, maar hij kreeg een antwoord, dat hij nooit gewaagd heeft voort te vertellen!

‘Kolenverdeeling voor Vlaanderen’ en verdere uitbouw

Inmiddels was in mijne persoonlijke bedrijvigheid een wijziging van belang ingetreden.

Al dadelijk na mijne eerste ontmoeting met heer Leo Meert, had een gemeenschappelijk aanvoelen van het belang eener economische actie, ons beiden er toe gebracht, de mo-

gelijkheid te onderzoeken, om sommige werkingen van ‘Volksopbeuring’ uit te breiden.

‘Volksopbeuring’ bezat op dit moment in het Generaal-Gouvernementsgebied kantoren te Brussel, Antwerpen, Boom, Broechem, Eekeren, Kappellen, Kontich, Merxem, Mortsel, Turnhout, Herentals, Hoogstraten, Mol, Mechelen, Duffel, Lier, Willebroek, Vilvoorde, Halle, Leuven, Diest, Perk, Schaffen, Tienen, Hasselt, Wuist-Herk, St Truiden, Bilsen, St Niklaas, Temsche, Tielrode, Rupelmonde, Bazel, Kruibeke, Beveren, Melsele, Haasdonk, Nieuwkerken.

Behalve dan nog 37 afdeelingen in het Etappen-Gebied. De hoofdzetel te Brussel werd - naast een uitgebreid bestuur - beheerd door de heeren Leo Meert en Hippoliet Meert bijgestaan door heeren Jef Hellemans en R. Klop. Te Antwerpen had ik nog steeds de leiding, krachtdadig gesteund door heeren Frans van Laar en Leo de Smet.

Dank zij eene weergalooze toewijding van alle vertrouwenslieden en Afdeeling-bestuurders was ‘Volksopbeuring’ en ‘Soldatentroost’ uitgegroeid tot een waarlijk machtige organisatie, waarvan nog méér kon verlangd worden, zoodat bij ons de gedachte geboren werd, de Bevoorrading over gansch het Vlaamsche land in onze bevoegdheid te verkrijgen.

Bij mijne periodieke bezoeken aan de hoofdstad, had ik met heer Leo Meert daarover herhaaldelijk onderhandelingen en, gezien de groote misbruiken en een schandaligen zwendelhandel in brandstoffen, werd besloten aan de Duitsche ‘Kohlenzentrale’ kordaat het voorstel te doen, de kolenverdeeling aan ‘Volksopbeuring’ toe te vertrouwen.

Het sterk vermoeden - (om niet te zeggen de zekerheid) - bestond, dat de woekerprijzen der kolen te wijten waren, in eerste plaats aan ongeoorloofde winsten, opgestreken door duistere tusschenpersonen en verder, aan ‘wijnpotterij’ met sommige beambten der ‘Zentrales’.

Ik zal dus niemand verbazen, als ik verzeker, dat het verwerven der kolenverdeeling heel wat botsingen heeft verwekt met duitsche heertjes, en ten slotte van hoogerhand moest worden ingegrepen, vooraleer de belofte kon losgemaakt worden, ons met die taak te belasten.

Op 14 Augustus beriepen wij, in de Belliardstraat 41, te Brussel eene bijeenkomst van Leiders en Vertrouwenslieden van ‘Volksopbeuring’ G.G. en ruim 30 personen waren aanwezig toen heer Meert doel en plan uiteenzette.

In samenwerking met de Gemeentebesturen, zouden maandrantsoenen verstrekt worden aan de gezinnen, die de tegenwaarde hiervan eenigen tijd te voren zouden storten tegen vastgestelde prijzen. Ook de klein-nijverheid zou door ons bevoorraad worden. De bestaande kolenhandelaars zouden, mits billijke vergoeding, belast worden met lossen en op 'koolkaart' afleveren, onder toezicht van onze afgevaardigden.

Elke werkelijke winst werd uitgeschakeld, om aldus tegen allerlaagste prijzen te kunnen afzetten. Op alle losplaatsen aan waterwegen en spoorwegknooppunten gelegen, zouden verdeelingskantoren ingesteld worden en onze Volksopbeuringsmenschen, zooveel als doenlijk, als beheerders hiervan benoemd.

Gezien de groote schaarschte, moesten privaat-kontrakten, ten bate van de bevolking, vernietigd worden en de aldus vrijgekomen hoeveelheden, aangevuld tot 50 p.h. van de totaal-voortbrengst der mijnen, zouden ons ter beschikking gesteld worden.

Zonder overdrijving mag gezegd worden, dat het een reuzenonderneming was, - en moeilijk!

Eenerzijds zouden wij af te rekenen hebben, voorzeker met den moedwil der Waalsche mijneigenaars en duitsche beambten - anderzijds met de 'vaderlandsche' burgemeesters der Gemeenten en onwillige kolenhandelaars, die voortaan tegen redelijke vergoeding, zouden moeten werken en vaarwel zeggen aan woekerwinsten.

Maar welk een zege als wij mochten slagen! De bevolking zou dan leeren, dat Vlamingen minstens evengoed als franskiljonsche bazen, grootscheepsche ondernemingen drijven kunnen, als hun de gelegenheid maar geboden wordt; het Vlaamsche zelfvertrouwen zou er door gesterkt worden en onze menschen geschoold voor de toekomst.

Dit werk lachte mij zoodanig toe, dat ik er mij geheel en gansch aan wijden wilde, temeer daar 'Volksopbeuring' te Antwerpen 'op wieltjens' liep, en ik op het 'Vlaamsche Nieuws' thans ook gemist kon worden, na de eerste herinrichtingsperiode.

Eene waarlijk historische zitting, te zamen met de onderscheiden Zivilkommissars en de Bestuurders der 'Kohlenzentrale' greep plaats en daar is vinnig gevochten, om dit grootsche werk in Vlaamsche handen te leggen. Maar àl te zeer werd gevoeld, dat sommige duitsche heer en onder den in-

vloed stonden van het ‘Comité National’. Het was vooral de Zivilkommissar van Limburg welke kranig den vinger op die wonde legde, en ten slotte verkreeg dat, in grondbegin, de kolenbevoorrading aan een Vlaamsch organism zou toevertrouwd worden. Wij stichtten dan ‘Kolenverdeeling voor Vlaanderen’ onder officieel technische leiding van Leo Meert en, op 27 September verscheen hierover de ambtelijke afkondiging in het ‘Wet- en Verordeningsblad’.

Het Hoofdkantoor van ‘Kolenverdeeling’ werd ingericht in de Jozef II str., en ik nam het Algemeen Sekretariaat ervan waar.

Dit vergde mijne dagelijksche aanwezigheid te Brussel, maar de treinloop was in die dagen zoo ellendig traag, dat ik steeds in de vroege morgenuren uit Antwerpen moest vertrekken, om des nachts weer thuis te komen. Lang kon zulks niet duren en hoe ongaarne ook, moest ik alras besluiten, met mijn gezin naar Brussel te verhuizen.

Hoe dat in zijn werk is gegaan, bespreek ik op tijd en stond.

De maand September 1917 is zwaar geweest aan gebeurtenissen op allerhande gebied. Het waren zoovele uitingen van den wassenden haast, om paraat te staan bij een mogelijken vrede, als gevolg van ernstige oorlogsfeiten.

Rusland was zoo goed als uitgeschakeld op het krijgsterrein Wel had Kerensky, na de abdicatie van den Tzaar, trouw aan de Entente beloofd, en ook nog een offensief doen inzetten, doch dat na zijn jammerlijke mislukking, ontreddering te St Petersburg had veroorzaakt. De Baltische vloot weigerde gehoorzaamheid. Op 3 September viel dan nog Riga.

Dat Griekenland, nadat Venizelos den Koning Constantijn had doen aftreden, de zijde van de Entente koos, was maar een schrale tegenhanger...

Als troost werd dan een nieuwe uitvinding van Edison aangekondigd, die al de Duitschers in één slag zou wegvagen!

De ‘Raad van Vlaanderen’ had een adres aan den Paus gericht. Het ‘Nationaal Vlaamsch Verbond’ gaf een Vredesmanifest uit. De eerste diploma's waren door de Vlaamsche Hoogeschool van Gent uitgereikt. De ‘Gazet van Brussel’ stelde René Declercq aan als hoofdopsteller. Met aanzienlijke geldelijke toelagen van de Vlaamsche Ministeries van Handel en Nijverheid en van Kunsten en Wetenschappen, werd te Ant-

werpen, door de zorgen van de ijverige plaatselijke afdeeling van het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’ een Volkshoogeschool ingericht.

In het ‘Wet- en Verordeningsblad’ van 2 September werd voorgeschreven, dat de Nederlandsche Taal voortaan in het Vlaamsch Bestuurlijk gebied, uitsluitend ambtelijk verplicht wordt voor alle openbare besturen.

Allemaal feiten van ‘consolidatie!’

Overigens het bericht, dat op 12 September, de zelfstandigheid van Polen was uitgeroepen kwam bij de Activisten een hart onder den riem steken.

Waarom Polen wèl, - en waarom zou dan Vlaanderen's zelfstandigheid niet erkend kunnen worden?...

De groote volksvergaderingen volgden elkaar onafgebroken op, en met stijgend succès: te Antwerpen (drie), te Mechelen, te Aarschot, te St. Niklaas, en elders nog.

De bekende economist Joris Fassotte (Wederik) zendt zijn fel opgemerkt boek over ‘Vlaanderen's economische Zelfstandigheid’ in 't licht. ‘Volksontwikkeling’ te Brussel, richt Vlaamsche Avondcursussen in.

‘La Belgique’ te Brussel kondigt drie glasheldere vraaggesprekken af: met René Declercq, Dr Tack en Willem Gijssels over de actueele Vlaamsche Beweging.

Alles opbouw en opklaring!

Tusschendoor verscheen dan nog de 6de officieele lijst van het ‘Roode Kruis’. De slachting van onze Vlaamsche jongens ging door, in versneld tempo: op 1397 gesneuvelden werden niet minder dan 910 Vlamingen geteld...

En toch staken de franskiljonsche drijvers hun haatcampagne niet:

De Superior van het Klein Seminarie te Hoogstraten verbiedt studentenvergaderingen, of deelname aan activistische bijeenkomsten.

De Gemeentebesturen van Brussel en voorsteden weigeren de nieuwe schoolwet (Moedertaal is onderwijstaal) toe te passen.

In de ‘Liberale Volkspartij’ en ‘Help U Zelve’ was de triestige Weyler en zijn spitsbroeder Henry Mössly zoo onderduims tegen Voorzitter Leo Augusteyns aan 't wroeten geweest, dat deze zich in een striemend vlugschrift openlijk tot de Leden wendde om hun te laten kiezen; Augusteyns zegde daarin o.a.:

> - O ja, ik weet dat mij nog veel te wachten staat. De werking onlangs op touw gezet door wien we zouden kunnen noemen ‘le patriote qui vient de paraître’. Mr Henry Mossly (aangezien hij voor den oorlog zoo weinig belgisch-gezind was, dat hij moedwillig zijnen hoed ophield, als hij hier of daar bij eene plechtigheid het vaderlandsch aria hoorde spelen) die werking welke van hem uitging, om mij, om mijne Vlaamschgezindheid, uit te sluiten uit het bestuur van ‘Het Antwerpsch Noenmaal’ is nog maar een begin van al de tegenkantingen, die ik ontmoeten zal.
> De grooten vinden dat Vlamingen nu ook moeten zwijgen. Maar vermits ik niet zwijgen wil, en voor Recht en Rechtvaardigheid ondanks alles, blijf uitkomen, moet ik worden afgezonderd. Vandaar de werking ondernomen door den heer Weyler, die de partij ‘der grooten’ gekozen heeft.
> Zal het haar gelukken, Help U Zelvers, U tegen mij op te ruien? Ik ben overtuigd dat - alhoewel mijn eigenwaarde mij er toe dwong voorloopig af te treden als uw voorzitter, - gij mij, zooals voorheen, uw vertrouwen ongeschonden zult bewaren, omdat gij weet dat ik, boven alles uw belang nastreef en bewerken wil, dat gij een waardig bestaan zoudt vinden, als meesters in uw eigen land!

Dat was mannentaal.

Dadelijk scheurden zich een groot deel van de Lib. Volkspartij af en vormde een uitgesproken activistische groep, onder de benaming ‘Voor Vrede en Vrij Vlaanderen’.

Deze groep toog alras aan de goede taak en richtte eene merkwaardige reeks voordrachten in, over het ‘Verleden, het Heden en de Toekomst van Vlaanderen’ met geldelijke ondersteuning van ‘Volksopbeuring’.

Als sprekers traden op in deze volgorde: Flor. Mielants, Alf. van Hoof, J.J. Jaecks, Alb. van Laar, Lode Baekelmans, Dr. J. Denucé, Herman Vos, Fr. Van Laar, Anna Mortelmans, Louis Verhulst, Aug. Bossaerts, Barth. Gielis, Suzanne Verhulst en Leo Augusteyns.

In ‘L'Opinion Wallonne’ te Parijs verschijnend, schreef de bekende Wallingant Emile Jennissen (dezelfde die vroeger in een briefwisseling met Pol de Mont, op 't laatst suikerzoet was gaan doen tegenover de Flaminganten): ‘Opgenomen in het Ententebloc, moeten België en Frankrijk in een steeds inniger en hartelijker gemeenschap leven’. Leest wel ‘België!’ Dus ‘Vlaanderen’ ook innig met Frankrijk verbonden. Maar dat Was een verloochening van zijn vroeger standpunt en klonk precies als: ‘La Belgique sera latine ou ne sera rien’. Jules Destrée, die eens voor den oorlog schreef: ‘Sire er zijn geen

Belgen' liet zich thans benoemen tot het vet-betaalde eerepostje van Belgisch gezant te St. Petersburg.

De Waalsche 'broeders' huldigen zoo ongeveer de vriendschap, zooals in 't duitsche liedje:

> ...En weigert gij mijn broedermin,
> Dan sla ik u den schedel in!...

De Vlamingen gingen echter voor die 'liefde' feestelijk bedanken

Dat zou Mgr. Mercier ook ondervinden, toen hij zich, op 16n September, in vol ornaat naar de St. Joriskerk te Antwerpen begaf, voor een kerkelijke plechtigheid. Stoetsgewijs kwam hij uit de pastorij, langs de Schermerstraat. Na een paar toejuichingen, brak plotseling geroep en gefluit los, en later grepen zelfs vechtpartijtjes plaats.

Men kan zulke feiten betreuren: bewijzen doen ze evenwel, dat zelfs een geestelijke van prinselijken rang, niet ongestraft het innigst gevoelen van een gesard volk mag beleedigen.

Was aldus naar buiten een vinnige activistische beweging niet van de lucht, - naar binnen, in den schoot van den 'Raad van Vlaanderen' was alles niet steeds 'koek-en-ei'!

't Is een Vlaamsche, ja Germaansche, ondeugd, dat meestal moeilijk afstand gedaan kan worden van een aangenomen standpunt, en - wat erger is - dat de botsing van verschillende, goed gemeende inzichten, dikwijls aanleiding wordt tot diepgaande misverstanden, verbittering en zelfs wantrouwen.

Tegen de gedragslijn van het Bureau van den 'Raad' was al meer dan eens verzet geuit. Het was voorgekomen dat beslissingen waren genomen en stukken verzonden, zonder voorkennis van de Raadsleden, en waarmede achteraf bleek, dat iedereen niet akkoord kon gaan. Vandaar een zeker mistrouwen, dat vooral gekoesterd werd door de 32 leden sterke 'Zelfstandige Vlaamsche Groep' welke in hoofdzaak beinvloed werd door Dr Claus.

In zitting van 8 October, na een tamelijk heftige bespreking, werd het Bureau als volgt omgevormd: Voorzitter: Tack. Ondervoorzitters: Ver Hees en De Vreese, w.n. Sekretaris: Brys. Leden: Borms, Claus, De Decker, De Clercq, Jonckx, Josson en Maesfranckx.

Aldus was, voorloopig althans, het onweder afgewend. Later zou dezelfde moeilijkheid zich nog opnieuw voordoen. Het kon ook niet anders: naarmate de oorlogsfeiten meer of min

gunstig waren voor de Duitschers, openden zich afwisselende horizonten voor diegenen onder de Raadsleden, die overtuigd bleven dat - practisch gesproken - alleen heil te verwachten was van een onverslagen Duitschland, en de 'Politische Abteilung' zelve, kon natuurlijk evenmin ontkomen aan den invloed van een neerlaag of een overwinning aan het westelijk front.

Dat moge minder mooi klinken, maar menschelijkerwijze, was het niet anders mogelijk en het helpt niets die feiten trachten te verdoezelen.

Begin 1917 stonden de Centralen van de Noordzee tot aan de Oise, onder bevel van Ruprecht van Beieren, - en van de Oise tot aan de Vogezen onder bevel van den Duitschen Kroonprins. Na het Engelsch-Fransch offensief dat schommelend aanhield tot Juli, werd de Duitsche gevechtslijn verkort van de zee tot bij Soissons. Dit was de zoogenaamde 'Hindenburglinie' bezet door 155 divisies, circa 2 miljoen man sterk.

Na een korte rustpoos, brak een nieuwe fransch-engelsche aanval los, en gelukte er in (December) zich vast te nestelen aan den Chemin des Dames, ten Noorden van de Aisne, en tot aan den rand van het woud van Houthulst, Oostwaarts van Ieperen.

Zoo eenvoudig uitgedrukt in een paar volzinnen, kan men zich niet voorstellen wat tientallen van kleinere en grootere krijgsgebeurtenissen vooraf zijn gegaan, vooraleer die bloedige over-en-weer stroomende golf weer tot rust kon komen en dit zweven tusschen hoop en eindelijke ontknooping van den reuzenstrijd, en de vrees weer voor opnieuw maandenlang 'loopgraven-oorlog' moest onvermijdelijk zijn sporen op de politieke ontwikkeling drukken in het bezette gebied.

Tweede deel
Te Brussel

Mijn nieuwe werkkring

Ik zou dus naar Brussel gaan wonen, om de zaken van ‘Kolenverdeeling’ naar behooren te kunnen behartigen. Het was nog niet zoo heel gemakkelijk een geschikte, goed gelegen woning te vinden. Maar ten slotte kon ik toch van een brouwer een burgershuis huren, in de Stevinstraat, Nr 220, op zoowat 10 minuten gaans van de Jozef II straat.

Mijn huis, op het De Coninckplein, werd betrokken door het Antwerpsch Kantoor van ‘Kolenverdeeling’ tegen denzelfden huurprijs dien ik te Brussel moest betalen. Alhoewel mij een vergoeding werd toegekend voor de verhuizing, is dit toch nog een dure geschiedenis voor mij geworden en, nadat ik reeds, tengevolge van den zwaren levensstandaard, geld had moeten leenen op een levensverzekeringspolis, zag ik mij genoodzaakt, ook nog een bedrag op te nemen bij een Borgerhoutschen notaris, die een onverdeelde erfenis van een oom onder zijne berusting hield.

Het waren lastige dagen, welke mijn verhuis naar de hoofdstad, op 11 October, voorafgingen.

Er was heel wat in te pakken, voor een gezin van 9 koppen! en ik hield er aan, mijn boeken persoonlijk in 49 kisten te rangschikken; - dat moest 's nachts en Zondags geschieden, daar ik alle dagen naar Brussel over-en-weer reisde.

Dezelfde karwei wachtte mij bij aankomst in de Stevinstraat; echter kwam hier nog bij, het tijdroovende geloop voor inschrijving, licht- en waterinstallatie, enz.

Menige pint kwaad bloed heeft het mij bezorgd, overal in al die kantoren en winkels, koppig uitsluitend Vlaamsch te willen spreken, - vooral dan nog in die dagen! - maar ‘de aanhouder wint’ en al is er menig ‘chef’ of patroon bij te pas gekomen, ik kreeg ten slotte mijn zin!

Den 14n October wilde ik in geen geval te Antwerpen afwezig blijven. De eerste uitvoering van Benoit's oratorio ‘De Schelde’ ging op dien dag door, in den reusachtigen Hippodroom-Schouwburg, op de Leopold de Waelplaats om 11,45 Torenuur.

Een legertje van 450 uitvoerders trad op, onder de leiding van Lodewijk Ontrop, bijgestaan door Jef van Hoof.

Er bleef geen plaatsje onbezet! De uitvoering groeide tot een echte triomf. Het hoogtepunt werd bereikt toen, als slot van het tweede deel, op de wijze van het ‘Wilhelmus’ weerklonk:

> Wilhelmus van Nassouwen,
> Wij zijn van dietschen bloed,
> het vaderland getrouwe,
> dat God het steeds behoed
> als toevluchtsoord der vrijheid,
> der waarheid onderstand,
> Dan juichen we vol blijheid:
> Gezegend Nederland!

Heel de zaal sprong als geëlectriseerd recht, en zong mee.

Ik zag mannen zich de handen grijpen, en oog in oog, dezen nieuwen eed aan hun dietsch vaderland zweren.

Door de drukkerij Gust Janssens was een Programmaboekje keurig gedrukt, met een uitgebreide ‘Levensschets van Benoit’ door Emm. de Bom; den tekst van Emmanuel Hiel, en eene lijst der Comiteits-leden, waarboven deze beteekenisvolle woorden:

> - ‘Tot vereering van den Vlaamschen Meester Peter Benoit, en tevens ter bevestiging van ons onvervreemdbaar Eigen Wezen, zooals dit in Zijn kunstwerk is uitgesproken.’

Deze plechtigheid was méér dan een kunst gebeurtenis: zij was een waarachtige activistische zegepraal!

Zoo sterk was de vraag naar een tweede uitvoering, dat deze reeds op 28 October kon plaats grijpen.

En wel met onverminderden bijval. Weer een bomvolle Hippodroom-zaal! Opnieuw luid enthousiasme!

Denzelfden namiddag, was in Lokaal ‘De Ton’, tegenover de Middenstatie, de eerste jaarvergadering belegd van de Antwerpsche afdeeling ‘Volskopbeuring’.

Ik had er natuurlijk grooten prijs op gesteld daar tegenwoordig te zijn en, naast Mter Adelfons Henderickx, hield ik er eene toespraak tot mijne trouwe medewerkers van het eerste uur, die ik zoo noode moest verlaten.

De Secretaris-Penningmeester, vriend Frans van Laar, bracht er een omstandig en zaakrijk verslag uit, over de werking van 1 Oogst 1916 tot 1 Oogst 1917, en richtte tot mij, waarlijk al te vleiende woorden.

's Avonds was er gezorgd voor... verlichting.

Inderdaad: eenige Engelsche vliegers kwamen bommen strooien, en toevallig niet verre van ‘De Ton’...

Onze bondgenooten hadden groote schade aangericht in de buurt der Schupstraat, Vestingstraat, en talrijke burgers getroffen.

Wat mag toch het opzet dezer Engelsche vrienden geweest zijn?... Militaire gebouwen waren er niet in de omgeving!

De bevolking was dan ook woedend.

De franskiljons en vooral in het Gerechtshof, wisten te vertellen dat het... duitsche bommen waren!

Het was een duivelachtig ‘boche’-plan, om de inwoners op te ruiën tegen de Entente.

Zoo onnoozel om dàt te gelooven was wel niemand, die niet volkomen zijn gezond verstand verloren was!

De Engelschen waren overigens niet aan hun proefstuk: ook over Oostende, Brugge en Zeebrugge hadden zij bommen gestrooid en de Franschen waren niet ten achter gebleven, maar hadden Trier, Stutgart, Franckfort, Koblenz, Mannheim, Ludwigshafen, Essen, Diedenhoven, Luxemburg, Metz, Saarbrucken, Kolmar, Kayserlautern, Offenburg, Mulheim en Pirmassens bezocht.

De Duitsche vliegers van hunnen kant, hadden bommen laten vallen tot boven Londen, en in Frankrijk op vele plaatsen en zelfs boven Parijs.

Nog enkele feiten van belang gedurende October, moeten hier vermeld worden:

In de ‘Stem uit België’ te Londen uitgegeven, schreef Pater Callewaert, naar aanleiding van de vervolging tegen Priester Van der Meulen, een opwekkend artikel, getiteld: ‘Jongens, laat uw ideaal niet los!’

De Engelsche Minister Asquith, in een politieke rede te Leeds, komt op tegen de Bestuurlijke Scheiding, in België doorgevoerd.

‘L'Opinion Wallonne’ van Parijs brengt Waalsche vlaggen en medailles in omloop. De Haversche Regeering rept hiertegen geen woord: zij heeft immers àl hare banbliksems noodig voor de Vlaamsche separatisten!

Intusschen was het tweede schooljaar der Vlaamsche Hoogeschool plechtig geopend met een feestzitting en vaandeloptocht door Gent.

De Gentsche katholieke leerlingen richtten aan den ‘Raad

van Vlaanderen' een manifest, vragende de onmiddellijke vernederlandsching der vrije Onderwijsgestichten.

Ook van het Italjaansche front kwamen thans gewichtige tijdingen.

En nog steeds woedde de krijg!

Door Duitsche troepen, in Rusland beschikbaar gekomen na de inzakking aldaar, was op 24 October, in aansluiting met Oostenrijksche divisies, een felle stoot gebracht, oostwaarts van de Isonzo en werden de Italjanen teruggedreven tot achter de Alpen.

Er ontstond defectie bij het tweede Legerkorps, tijdens afwezigheid van Generaal Capello. Gansche regimenten smeten de wapens neêr en, zonder de tusschenkomst der Engelsche en Fransche hulptroepen, ware het land van het 'Sacro egoisme' totaal verpletterd geworden.

Misschien mag ik hier nog even wat over mij-zelf vertellen.

Ik was dus ingeburgerd te Brussel.

Aldra kon ik mijne twee oudste dochtertjes naar de door Hippoliet Meert ingerichte Vlaamsche klassen zenden, maar voor mijne zonen was het moeilijker. In afwachting, dat op het Atheneum de zuivering zou geschied zijn, heb ik ze dan gestuurd naar de 'Nederlandsche School' waar het onderricht op taalgebied mij volkomen voldeed, al was de filosofische richting van het Gesticht in strijd met mijne overtuiging. Ik sprak daarover openhartig met den Bestuurder, en mijne jongens werden vrijgesteld van de ongewenschte cursussen.

Op 'Kolenverdeeling' was er werk met de vleet! Van de 'Kohlenzentrale' hadden wij bericht, dat op 1 November de eerste zendingen steenkolen zouden toekomen uit... Zwitserland. Het waren aldaar geweigerde minderwaardige soorten, en als wij er niet voor gezorgd hadden, dat betere kwaliteiten om te mengelen waren gekomen, dan hadden wij wellicht het zaakje al wel gauw moeten opdoeken!

't Is maar om te zeggen, hoe hartelijk de verhouding was met de duitsche Heeren...

De inwendige inrichting was al een heel eind op dreef, Gansche karrevrachten rantsoen-kaarten, verdeelingsformulieren, verslagbrieven, verzendberichten plakbrieven en zoo meer werden opgestapeld.

Een speciaal boekhoud-stelsel op kaarten werd aangelegd,

maar het moeilijkste was het aanwerven van geschikt personeel.

Met het kantoorpersoneel, - aanvankelijk een 20-tal klerken en 3 typisten, was het nogal glad van stapel geloopen, te meer daar ik de goede kans had gehad, daarvoor de medewerking te verkrijgen van een eerste kracht, den Heer Juliaan De Wit uit Willebroek, die niet alleen een duchtig helper, maar een oprecht goed vriend van mij is geworden. Hoe dikwijls hebben wij niet - na sluitingsuur - tot een eind in den nacht te zamen zitten wroeten!

Het was ook geen kleinigheid wat er te bedisselen viel. Een paar honderd correspondenten aanstellen op de losplaatsen en bijkantoren, een zestigtal bekwame en vertrouwbare opzichters zoeken, en een drie duizend contracten, mits borgstelling, met kolenverdeelers afsluiten.

Heer Leo Meert had de handen overvol met allerhande besprekingen en onderhandelingen in tal van ‘Behörden’.

Intusschen drukte op ons de last, het ‘binnenwerk’ zonder hapering te laten functionneeren. Eigenlijk was dit alles voor ons ongekende en nieuwe bezigheid, en mistasten ware doodend geweest, bijzonder in 't begin.

Een gezonde verdeeling van den arbeid alleen kon uitkomst brengen. Over het ruime huis der Jozer II straat 115, richtten wij dan de diensten in: Bestuurszaal, Sekretariaat, Kassier, Boekhouding, Prijsberekening, Verzending, Klachten, Schrijfkamers, Archief: alles onderling door huistelefoon verbonden, en met onderscheiden bureeloversten.

Beneden nog: Huisbewaarder-loge, wachtzalen, opzichterskantoor.

Als Referent voor ‘Kolenverdeeling’ was van Duitsche zijde aangesteld, Dr Giebel, met wien wij steeds prettig hebben samengewerkt, en die graag de partij der Vlamingen opnam tegen onwillige duitsche ambtenaren.

Voor den eersten November was alles kant en klaar: de kolen mochten komen!

Het spreekt vanzelf, dat ik ook aangevraagd werd door de Besturen van ‘Volksopbeuring’ afdeeling Brussel (Sint Janstraat 60) en van ‘Volksopbeuring-Soldatentroost. - Hoofdleiding’.

Het Brusselsche midden was, natuurlijk, niet zoo'n gunstige bodem als te Antwerpen. Een tijdje lang heb ik het voorzitterschap waargenomen in de St. Janstraat, met als medewer-

kers Johan Kesler. Jef Hellemans, Lode Delpire, J.B. Lotens, e.a. De Afdeeling telde toen 304 leden: de wagen ging aan 't rollen nadat eenige te Antwerpen beproefde maatregelen waren toegepast, en begin Maart 1918 was het ledental tot 366 gestegen.

Bij de Hoofdleiding werd ik eveneens ingelijfd als Algemeen Beheerder van ‘Soldatentroost’.

In deze Afdeeling was de taak beduidend zwaarder geworden, door de wassende moeilijkheid, om voldoende pakketten met levensmiddelen uit Holland te doen zenden naar de Gevangenkampen uit Duitschland.

Met kunst- en vliegwerk had men aanvankelijk getracht het tekort aan te vullen door eigen-gemaakte pakjes in de St. Janstraat en in den Hoofdzetel der Wetstraat, maar ook het kon niet lang volstaan, en een speciale dienst moest worden ingericht onder leiding van R. Klop. Een oproep tot bereidvaardige dames werd in de pers geplaatst; een woord van warmen dank komt hier te pas aan Mevrouwden H. Uytterhoeven en Pr. Van den Broeck, die tot het einde toe, dag aan dag, zoo ijverig als belangloos, deze ‘pakketten’ hebben samengesteld.

Als ik dat alles achteraf beschouw, vraag ik me af, of in dien activistentijd de uren soms niet langer waren dan 60 minuten!

Den ganschen dag armen-vol werks op ‘Kolenverdeeling’ waar gemiddeld 400 brieven dagelijks binnenliepen; - dan Comissiezittingen van den ‘Raad’ - een paar uurtjes tusschendoor gewijd aan ‘Volksopbeuring’ - behalve de avondvergaderingen, en daarbij (last not least) de uiterst vermoeiende zittingen in den ‘Raad van Vlaanderen’, die nooit voor middernacht afliepen, doch soms tot 2 uur duurden...

Steeds groei! De uitroeping van den ‘Zelfstandige Staat Vlaanderen’!

Den derden November werd te Gent, op plechtige wijze het honderdjarig bestaan herdacht der door Willem I gestichte Hoogeschool. Redevoeringen werden uitgesproken door Rector Hoffman en door den Gen. Gouverneur von Falckenhausen. Verder spraken H. van der Spurt voor den Hoogeschoolbond: Maurits Reinhard voor het Vl. Nat. Verbond; H. Mulier, praeses van het Studentencorps.

Rechtstaande, werden de ‘Vlaamsche Leeuw’ en het ‘Wilhelmus’ gezongen en daarna een telegram gestuurd aan Koningin Wilhelmina, die op minzame wijze liet antwoorden.

De mannen uit Le Hâvre moesten ook weer eens een gebaar doen: op 10 November kwam hier het bericht toe, dat aan Dr A. Borms, de Leopoldsorde ontnomen was. Maar als ‘de klap op den vuurpijl’ volgde de bekendmaking dat de krijgsgevangenen uit Göttingen zich solidair met Borms verklaren bij dezes ontriddering en een paar dagen daarna, in een volksvergadering, verwijderde Borms de belgische decoratie uit zijn knoopsgat, en verving ze door een gouden Leeuwenspeld, hem door vereerders geschonken.

In Holland, bij de passieven, kwam thans af-en-toe onbevangener oordeel tot uiting. Zoo schreef rond dien tijd, Frans Van Cauwelaert in ‘Vrij België’:

> De Tijden zijn rijp. - ‘Zou Le Hâvre dan zoover buiten het wereldverkeer liggen, dat men er niet voelt dat de Vlaamsche Kwestie een der meest brandende vraagstukken van onze oorlogspolitiek is geworden? Men vermeie zich toch niet in struisvogelpolitiek. Men late zich niet afschrikken door het gezeur van een aftandsche franskiljon, want de groote werkelijkheid staat overeind, te weten dat de taalkwestie in België gesteld is in haren vollen omvang. De Regeering heeft het in haar hand, 't Vlaamsche volksgevoel rondom haar vaster aan te sluiten of den oorlog te verlengen met een periode van onzaligen burgeroorlog.’

Maar Van Cauwelaert heeft al dikwijls kranig... gesproken!

Ook Jul. Hoste junior, - zij het dan in slapper termen, - durft de les te lezen aan de Havermannen. In ‘Vrij Belgeë’ schreef hij:

> ‘Wanneer de Belgische Regeering, door een welbegrepen beleid, de Vlaamsche Kwestie als een binnenlandsche aangelegenheid helpt bewaren, dan dient zij daardoor een Vlaamsch, een Belgisch, een Europeesch belang.
>
> Wat kon en mocht er van de Regeering gevraagd worden? Niets wat buiten haar grondwettelijke bevoegdheid valt. Op dat gebied verwijs ik naar de besluiten van den landdag van het Vlaamsch-Belgisch Verbond in Nederland: Kultuurautonomie met bestuurlijke aanpassing.’

De heeren passieven volgden alzoo traag, te traag de Activisten! Zij waren, zooals René de Clercq het zoo raak dichtte: ‘de Schaduwen’!

Neen, dat zijn de conclusies van den nochtans verzoeningsgezinden Lod. Dosfel, heel wat moediger, in zijn ‘Katholiek Aktivistisch Verweerschrift’ verschenen 14 November:

> Boven Staatrecht schreef God zijne natuurwet in de harten der menschen.
>
> Het is wel een zeer moeilijke vraag, - ook voor het natuurrecht en het geweten - of een bezetter een onrechtvaardigen toestand handhaven moet; de vraag of hij aan het onrecht waaronder de Vlaamsche bevolking lijdt, geen einde mag stellen.
> Kan eene bezettende macht door eene overeenkomst verhinderd worden te doen wat goed is?
> Alle menschenwetten, - en dat zijn ‘overeenkomsten’ - missen bindende kracht, indien zij met de natuurwet niet overeenstemmen.
> De rechtmatigheid van getroffen besluiten wordt slechts afdoende onderzocht in het Vredescongres. Maar het besluit betreffend de bevoegdheid van den bezetter luidt: dat het gezag van den wettigen belgischen Staat, feitelijk in het bezette gebied opgeheven is, krachtens het Volkerenrecht, zoolang de bezetting duurt. De eene verloor wat de andere verkreeg.

De bezadigde betoogtrant van het ‘Verweerschrift’, het gewetensvolle van zijn argumenteering, heeft heel wat weifelaars in het activistische kamp gedreven.

De arme, brave, eerlijke Dosfel heeft het dan ook met kerker en dood moeten bekoopen!

Als Vlaamsch afgevaardigde naar het Vredescongres te Bern was Raf. Verhulst aangeduid. Menig persgesprek stond

hij gedurende zijne reis toe; o.m. ook aan de ‘Secolo’ van Milaan, - de ‘Neue Presse’ van Weenen, - het ‘Vaderland’ van Den Haag.

Een paar brokjes willen wij overdrukken:

> ‘Vier en tachtig jaar hebben wij onze regeering gebeden en gesmeekt om recht, en het nimmer kunnen bekomen. Ook wij betreuren het, dat de Duitschers ons recht hebben moeten geven. Maar in onze positie redeneeren wij zoo: Recht uit de handen van den vijand te ontvangen, is niet vernederend, tenzij voor hen die het ons hebben onthouden. Duitschers willen Wij niet worden, en Franschen evenmin. Eén zaak wenschen wij: nl. dat Duitschland ons land vrij zal geven, indien er voldoende waarborgen zijn voor Vlaanderen's kultureele, ekonomische en politieke zelfstandigheid.

We kunnen met de Walen desnoods in één Staatsverband blijven leven, echter alleen als gelijkberechtigden en niet als tweede-rangs-burgers, onder de Walen.’

Men vergelijke nu eens even die ‘passieve’ en die ‘actieve’ stemmen, en late dan zijn Vlaamsch hart spreken...

De propaganda ging haar versnelden gang.

Een ophefmakende Meeting was voorzeker deze, welke op 11 November plaats greep in den Alhambra-Schouwburg te Brussel, en waar wel 3000 personen aanwezig waren.

Richard de Cneudt, Jan Wannijn, en René de Clercq hielden toespraken voor de politieke zelfstandigheid en in een motie werd zelfs letterlijk verklaard:

> ‘De meer dan 80-jarige onderjukking van het Vlaamsche volk kan slechts een einde nemen door het toevertrouwen van de volledige Staatsmacht aan stambewuste, krachtdadige en onkreukbare Vlamingen;
> Diensvolgens erkennen wij de Belgische Regeering niet meer als onze vertegenwoordigster.’

De politieke werking ging aldus crescendo, maar de cultureele opbouw werd evenmin verwaarloosd.

Te Brussel werd een ‘Kunstverbond’ gesticht om al de Vlaamsche kunstenaars te groepeeren;

De Antwerpsche Groeningerwacht richt opnieuw hare Liederavonden in;

Te Gent komt een Vlaamsch Operagezelschap tot stand onder leiding van toondichter Oskar Roels;

Te St. Niklaas geeft de kring ‘Hooger-Op’ kostelooze lessen in de stilliggende fabriek van Leo Meert;

Een Padvindersgroep werd te Brussel ingericht. Mijn oudste zoon, Oskar, die voorheen te Antwerpen deel had uitgemaakt van de ‘Wandelknapen’ der Vereeniging ‘Volkskracht’ werd als voorzitter aangesteld.

Om een gedacht te geven van de betrouwbaarheid der later gepubliceerde vervalschte Archieven van den ‘Raad van Vlaanderen’ weze hier vermeld, dat (op blz. 37) hij aangeduid staat als lid van den ‘Raad van Vlaanderen’!... Hij was toen 14 jaar.

In ‘Kolenverdeeling’ namen de zaken een ongehoorde uitbreiding. Het personeel moest dagelijks nog aangevuld worden, en aldra waren de kantoren te klein. Een huis schuin tegenover, Jozefstraat 115, werd bijgehuurd, en daarheen de diensten verplaatst, die in aanraking met het publiek kwamen.

Wij hadden ons ook een eigen automobiel moeten aanschaffen, om spoedig naar verdeelingsplaatsen te snellen, als er iets haperde. Meermaals hadden wij af te rekenen met moedwil van vervoerders en bevrachters, maar doorgaans was een welberekend woord voldoende, om de bevolking aan onze zijde te krijgen en dan zwegen dra de ‘groote monden’ die hadden durven dreigen met... ‘in de vaart te smijten’.

In het secretariaat hadden wij een groote landkaart op twee tafels vastgespijkerd: op elken gemeentenaam waar kolenlevering aan gang was stak een vlaggetje. Dat gaf een klaar beeld van de groote bedrijvigheid, en... helaas ook van de ledige vakken op de kaart, waarheen moeilijk voorraad kon gebracht worden.

Het was wroeten en voortdurend zoeken naar oplossingen. En toch heb ik onvergefelijke dagen doorgemaakt.

Ik kreeg een heerlijk gevoel van macht: zoo met een ‘ja’ of een ‘neen’ te kunnen weigeren of toestaan!

Weigeren:

Er komt een Mijnheer in mijn spreekkamer. Fijn afgeborsteld, chic! Glimlachend overhandigt hij zijn naamkaartje: ‘Baron de C...’

- Bonjour Monsieur, je voudrais...
- Verschooning! Spreekt U geen Nederlandsch?
- Een bitch, un petit peu, Monsieur, maor ikke verstaon...
- Wat wenscht U dan?

- Ah, Monsieur, ikke vraog ‘charbons’ voor mijn serre. De précieux plant, zij gaon kapot!

- Onmogelijk, Mijnheer, 't is jammer voor U, maar er zijn nauwelijks genoeg kolen voor de ‘menschen’. Dus...

- Maar, Monsieur, j'y perds un tas d'argent... veel geld verloor...

- 't Spijt me, Mijnheer

- Mais... ikke wil betaol...

- Geen woord verder, Mijnheer! Vlamingen zijn niet te koop...

De ‘Baron’ ging brommend heen.

Toestaan:

Een priester, met epen gelaat:

- Ik ben onderpastoor te S... Ik heb een ‘schooltje’ ingericht om de rakkers van de straat te houden. 't Ging goed, maar nu heb ik geen steenkolen meer. Kan mijn schooltje niet in aanmerking komen voor bedeeling als ‘Kleinbedrijf’? Ach. Mijnheer...

- Eigenlijk niet, maar... hoeveel hebt U noodig.

- Vijfhonderd kilos zou al...

- Eerwaarde, ziehier een ‘bon’ voor duizend kilos..

'k Was absoluut niet in regel met mijn voorschriften, maar... wat is het héérlijk ‘macht’ te hebben en die ten goede aan te wenden.

Helpen en geholpen worden. Hoe goed verstaat ons braaf volk die kunst!

In het gevangenkamp te Munster in Westfalen, was de Vlaamsche Bibliotheek afgebrand. Een eenvoudig briefje aan de 67 takken van ‘Volksopbeuring’ en de boeken stroomden allerwege toe, zoodat de jongens ginder een dubbelen boekenschat verkregen.

Inmiddels was een tijding van buitengewoon groote draagwijdte hier binnengeloopen uit Rusland.

Kerensky had de ontreddering willen bezwoeren door het uitroepen van de republiek, maar het mocht niet baten en hij moest de vlucht nemen voor de bolsjewisten, Lenine en Trotsky, die controle hadden geëischt op alle bevelen van den Legerstaf. Een burgeroorlog had geduurd van 6 tot 8 November in de straten van St. Petersburg, en de nieuwe richting behield de overhand, na uitspattingen van allen aard.

Aan de bevolking was de onmiddellijke stopzetting van alle vijandelijkheden toegezegd, en op 20 November hadden

de Volkscommissarissen aan de strijdvoerende naties een wapenstilstand voorgesteld. Na hevig protest vanwege de Entente en veel aarzeling van de Centralen, konden de onderhandelingen met deze laatsten dan toch aangevat worden, op 2 December te Brest-Litowsk.

Het was een opluchting van belang voor Duitschland, dat hierdoor de handen vrij kreeg aan zijn Oostelijk front.

Ik zal even de gebeurtenissen vooruitloopen, en aanstippen dat de wapenstilstand definitief gesloten werd op 15 December. De vredesonderhandelingen leidden op 9 Februari 1918 tot de stichting der Oekranische Republiek, en op 3 Maart werd de uiteindelijke vrede met Rusland geteekend, de legerbenden gedemobiliseerd, en 's Rijks zetel naar Moskou verplaatst.

Later werden deze verdragen door de zegevierende Entente natuurlijk te niet gedaan.

De noodlottige invloed van Kardinaal Mercier deed zich nog maar steeds gevoelen. In het verfranschte St Johan Bergmans-kollege van Antwerpen kwam het tot ernstige opstootjes van Vlaamschgezinde studenten tegen Franskiljonsche bestuurders, en verscheidene lessen moesten geschorst worden.

In het ‘Vlaamsche Nieuws’ bekampte Dr Borms - begin December - het verbod van den Kardinaal aan geestelijke leeraars, om vanwege 't Vlaamsch Ministerie van Onderwijs, toelagen te aanvaarden, terwijl Monseigneur zelf toch een jaarwedde van 25.000 frank opstreek bij hetzelfde Ministerie...

Op het gebied van onderwijs vooral, was de ‘Raad van Vlaanderen’ zeer werkzaam. In zitting van 17 November, was door Dr Josué De Decker, op meesterlijke wijze, een wetsontwerp toegelicht op de vervlaamsching der scholen in Groot-Brussel. Geheel onverwachts, verscheen in ‘Le Bruxellois’ van 1 December, een berichtje, dat de Duitschers van hunnen kant, een Verordening zouden uitvaardigen waarbij, op aanvraag van 20 duitsche huisvaders, in het Brusselsche ook duitsche klassen zouden ingericht worden. Insgelijks bleek, dat - waarschijnlijk op aanstuwen van de duitsche Centrumpartij welke hier als spreekbuis Prof. Beyerle gebruikt, de Vlaamsche wet niet opgelegd zou worden aan vrije onderwijsgestichten. Het bovenvermelde voorschrift verscheen werkelijk in het ‘Gesetz- und Verordenungsblatt’. Dit veroorzaakte natuurlijk een herrie van belang in den ‘Raad’ en op voorstel van Dr Marten Rudelsheim, werd beslist, dat al de leden ontslag zouden

nemen indien de Duitschers hun maatregel niet introkken. Deze is dan ook nooit toegepast.

Den 23n November was Dr von Kuhlmann, Minister van Buitenlandsche zaken, op doorreis te Brussel, en stond hij aan Dr P. Tack, voorzitter der Commissie van Buitenlandsche Zaken, een audiencie toe. Hij verklaarde, dat de Rijksregeering nog steeds op het standpunt bleef, dat Vlaanderen zelfstandig zou worden, naast Wallonië in een staatsverband Belgie.

Mocht in den schoot van den 'Raad' ook meermaals wrijving ontstaan tusschen de twee hoofdstrekkingen van de activistische doelstelling, de organisatie ging evenwel haren gang. De propaganda die bezorgd werd, sedert half-Augustus door een 'Propagandacommissie' kreeg nu een stevigere inrichting, door het op 20 November tot stand gekomen 'Centraal Propaganda Bureau' onder hoofdleiding van Heer Arthur Faingnaert, ingericht in de Belliardstr. 41, en heeft, met zijn vele onderafdeelingen flink werk geleverd.

In zitting van 8 December las Dr. Vlaemynck in den 'Raad' een merkwaardig verslag, betreffende de definitieve vastlegging van de taalgrens en kwam tot de conclusie, dat vele gemeenten aan het Vlaamsche taalgebied moeten teruggegeven worden.

Te Antwerpen werden door Senator Schramm, de heeren Leo Augusteyns en Prof. De Keersmaecker als leden benoemd in den Bestuurraad van het 'Koninklijk Vlaamsch Conservatorium'. Het was een hoogst noodige maatregel, want - in afwezigheid van den Bestuurder Emiel Wambach, - werden de zaken daar beslecht door een Commissie, die zich tergend franschgezind aanstelde. - De aanwezigheid van deze beide ronde Vlamingen wās natuurlijk een doorn in 't oog van de 'patriottische' dwingelandjes en tersluik, werden geheime bijeenkomsten van den Beheerraad belegd, ten huize van den Voorzitter, zoodat de beide nieuwe raadsheeren dikwijls tegenover voldongen feiten kwamen te staan. Door Hr Augusteyns werd hiertegen schriftelijk bij gezegden voorzitter verzet aangeteekend. Deze brief kwam langs administratieven weg in handen van de bezettende overheid, die een einde aan de wantoestanden bracht, zonder evenwel strafmaatregelen te treffen.

Het is bijna niet te gelooven, maar toch een schandelijke werkelijkheid, dat - alleen naar aanleiding van gemeld schrijven - Augusteyns in 1919 voor 'verklikking' (!) is veroor-

deeld en dientengevolge nog steeds verstoken blijft van zijn burgerlijke rechten! Een laffe wraak, en tevens een veilig middel om den volksvriend buiten de Kamers te houden, waarheen hij stellig door het Vlaamsche Antwerpen zou gezonden worden, evenals zijn vriend Adelfons Henderickx, ook door het belgisch gerecht onwaardig geacht om van zijn burgerrechten te genieten.

Midden December kwam nog te Antwerpen tot stand de ‘Vereeniging voor Maatschappelijk werk’ die veel goeds gesticht heeft.

In het ‘Verordenungsblatt’ wordt de likwidatie gemeld van de fransche kapitaaldeelname in onze Kempische koolmijnen. Het had aldra den schijn of de Duitschers deze mijnen zouden opkoopen, maar hiertegen werd krachtdadig opgekomen door den ‘Raad’ en Heer Leo Meert nam geen blad voor zijn mond, toen hij dit als ‘diefstal’ bestempelde. Een Vlaamsche ‘Mijnraad’ vloeide hier uit voort, die staande op het gezonde standpunt, dat de bodemrijkdom toehoort aan de Natie, voorzeker het Kempische kolenbekken gansch in Vlaamsche handen zou gebracht hebben.

Groote volksvergaderingen grepen allerwege plaats, maar vooral die van Mechelen, met Lambert Stevens en Jef Van Extergem, en die van Kontich genoten buitengewonen bijval.

De regeeringsmannen echter bleven altijd stekeblind en stokdoof...

In de ‘Nieuwe Rotterdamsche Courant’ van 7 December stond een rede afgedrukt van Minister de Broqueville, ter gelegenheid van 's Konings naamdag, te Parijs in het ‘Trocadéro’ afgelezen en waarin onderstaande onzin voorkomt.

> ‘De tweetaligheid in de Belgische gouwen is een bestendig historisch verschijnsel: België is het eindelijk afgewerkt meesterstuk van de innige samenwerking der rassen en de gemengde cultuur is de eer van onze streken.’

In ‘Vrij België’ - dat erom aan het belgische front, door de censuur verboden werd, - schreef Van Cauwelaert dienaangaande:

> ‘Het lijkt meer op een weddenschap dan op een staatsmansrede. Wij zijn ziek van tweetaligheid en wij willen gezond worden door de verovering van onze cultureele zelfstandigheid en door uitzuivering van ons taalleven. Ministers die de beginselen der Belgische eenheids-staatkunde onvereenigbaar achten met het beginsel van onze Vlaamsche cultu-

reele ongeschondenheid en eenheid zijn - huns ondanks - medewerkers van de bestuurlijke scheiding.'

Charles Bernard - thans nog berucht onder het pseudoniem 'Gallo' - verkondigde in het 'Echo belge' van Parijs, dat 'Huysmans en Van Cauwelaert te verdenken waren van Activisme en, als duitschgezind, moesten geweerd worden.'

In Den Haag was er een zeker belgisch generaaltje, Dossin, die tijdens een kerkelijke plechtigheid, aan Van Cauwelaert verweet dat zijn plaats aan den IJzer was, en de 'ijzervreter' met een krijgshaftig, doch goedkoop gebaar, voegde er aan toe: 'Ah, si j'avais mon sabre...!' (Had ik mijn sabel maar...)

Tengevolge van innerlijke wrijvingen in den 'Raad' had Dr Claus ontslag genomen uit het 'Bureau', wat Borms aanleiding gaf - op 15 December - om het gedacht te opperen, dat wij eigenlijk niet langer onze eigen aangestelden konden zijn, maar dat wij de leden van den 'Raad' moesten doen aanduiden bij middel van openbare verkiezingen. Het was een gewichtig voorstel: het telde onmiddellijk voor- en tegenstanders - Dr Rudelsheim zegde: 'laat ons liever als in een wolk voortleven' - 'Maar' wedervoer Boring, 'wij zullen ten slotte in deze wolk stikken'.

De volgende week reeds werd in grondbegin aangenomen, dat verkiezingen zouden ingericht worden.

Aan het front ging het er warm toe. Roeselare was deerlijk gehavend. Het standbeeld van Berten Rodenbach was bijtijds weggenomen, en thans vervoerd naar Gent, waar het geplaatst zou worden in den tuin van de Hoogeschool.

Er liepen geruchten, dat voer het eind van December, er van duitsche zijde een nieuw, heftig offensief zou opgezet worden, doch het zou evenwel nog duren tot 21 Maart 1918, vooraleer de zoogenaamde 'Keizersveldslag' op Amiens aanving.

Den 20n December begaf zich een nieuwe deputatie naar den Generaal-Gouverneur von Falkenhausen, om eens te meer aan te dringen cup volledig stopzetten van de wegvoering der werkloozen. Uit het Etappengebied was bericht geworden dat aldaar verscherpte opeischingen beraamd werden, en wij wilden voorkomen dat het 'Militaer' ons werk weer onder den voet zou loopen.

Freiherr von Falkenhausen begreep ten volle het belang van dezen stap, en beloofde de uiterste middelen in 't werk te stellen, om het gevaar af te wenden.

Te Leuven waren ‘Volksopbeuring’ onder leiding van J. Ursi, en ‘Kolenverdeeling’ beheerd door Alfons Peeters, flink aan 't uitgroeien. Van beide zijden was mij herhaaldelijk gevraagd, de inrichtingen eens van nabij te komen in oogenschouw nemen. Ten slotte is het er dan toch van gekomen, hoe schaarsch mijn tijd ook gemeten was: belangstelling is nog steeds de beste spoorslag. Ik ging dus een dagje, per spoor naar Leuven en vond er beide inrichtingen bloeiend en in de puntjes in regel. 't Was de eerste maal, dat ik eigenlijke oorlogsverwoestingen zag: de eenige huizen in Antwerpen door bommen getroffen konden van ‘verwoestingen’ toch maar amper een gedacht geven. Maar te Leuven, de afgebrande bibliotheek met omgeving en de vele getroffen stadswijken, wat leverden zij een naar beeld van den oorlog...

Toen ik 's avonds met den aangeduiden trein terug naar Brussel wilde, kwam de mededeeling, dat plots alle personenverkeer stil gelegd was... 't Bleek gelukkig maar een loos alarm, en 's anderdaags ochtends kon ik afreizen in een slakken-trammetje, dat mij rond den middag ter bestemming bracht.

Niets te vroeg, want het was de 22 December! Voor taan historische datum: de avondzitting van den ‘Raad’ was, van den aanvang reeds, zeer koortsachtig, en de spreekbeurten moesten beperkt worden tot 15 minuten.

Om de individueele verantwoordelijkheden beter te omlijnen, stelde Borms voor, eene ‘Commissie van Gevolmachtigden’ te benoemen, waarvan de leden ieder een bestuurstak zouden behartigen.

Persoonlijke voorkeur maakte de zaak niet gemakkelijk, maar ten slotte was men het eens en werden de ambten als volgt verdeeld: Voorzitter, P. Tack; Buitenlandsche Zaken: A. Jonckx; Binnenlandsche Zaken: K. Heyndrickx; Gerecht: Fl. Heuvelmans: Geldwezen: Leo Meert; Nijverheid: E. Ver Hees; Landbouw: Th. Vernieuwe; Posterijen: Brulez; Onderwijs: J. De Decker; Secretaris: Ach. Brys. - (In Maart 1918 werd nog het Departement ‘Nationaal Verweer’ in gericht onder leiding van Dr A. Borms.)

Vermits sommige Bureauleden als Gevolmachtigden verkozen waren, moest het Bureau eveneens hernieuwd worden. Werden dan aangeduid: Prof. W. de Vreese, als Voorzitter; Prof. De Keersmaecker en René de Clercq als Ondervoorzit-

ters; J. Van den Broeck en Alf. Van Roy als Secretarissen. L. Maesfranckx als Kwestor.

Daarna nam Dr Borms opnieuw het woord, en wees op de noodzakelijkheid, naar buiten uit, de groote daad te stellen, namelijk: Vlaanderen zelfstandig te verklaren. Met Kerstmis zou hij nogmaals naar Göttingen reizen en aan onze jongens de blijde boodschap brengen.

Het was een stout bestaan. Wij wisten dat de Duitsche Overheid volstrekt niet geneigd was, de autonomie goed te keuren en allerhande invloeden daartegen in actie waren. Een drietal leden trokken zich terug; en toen werd, om 2 uur des nachts de historische stemming uitgebracht, en met 53 stemmen en 2 onthoudingen uitgeroepen de POLITIEKE ZELFSTANDIGHEID VAN VLAANDEREN.

De 'Raad van Vlaanderen' stelde de volgende Proclamatie op, aan het Vlaamsche Volk gericht:

> 'De Raad van Vlaanderen maakt bekend, dat hij in zijne Algemeene Vergadering van 22 December, de zelfstandigheid Van den Staat Vlaanderen, plechtig, met eenparigheid van stemmen heeft uitgeroepen.
> Daarom beschouwt hij de opdracht, hem gegeven op den Landdag van 4 Februari 1917 als volbracht en besluit, teneinde tot de vorming van een grondwetgevend lichaam over te gaan, volksraadplegingen te houden op zoo breeden grondslag mogelijk, in overeenstemming met het zelfbeschikkingsrecht der volkeren.
> De verdrukking waaronder het Vlaamsche Volk sedert 1830 gebukt gaat, houdt op. De Staat Vlaanderen is geboren.
> Vlaanderen dat in dezen wereldoorlog zulke ontzaglijke offers gebracht heeft, verwerft zijn recht en zijn plaats in de rij der zelfstandige volkeren.
> Vlaanderen volgt daarin de groote strooming der wereldpolitiek: de zelfstandigheid der nationaliteiten.
> Zoodoende wordt het Vlaamsche Volk eindelijk gered. Help U zelf, zoo helpt U God!

Zoo was dus de bevrijdende daad voltrokken. Tegen den wil in, van de Duitsche bezetting, had de 'Raad' zelfstandig, de omvorming van den Status in Vlaanderen afgekondigd.

De stemming van den 'Raad van Vlaanderen' werd den Generaal Gouverneur von Falkenhausen bekend gemaakt, terwijl hij te Gent in ''t Koningshof' aan den disch zat met den Duitschen Keizer en de Freiherr kon zich niet weerhouden uit te roepen: 'Binn ich dann kein Meister mehr in België!' (Ben ik dan geen meester meer in België!)

Ten slotte heeft de Duitsche Rijkskanselier Hertling zich bij het voltrokken feit moeten neerleggen: alleen werd het voorbehoud gemaakt, bij monde van Dr Walraff, Staatssecretaris voor Binnenlandsche Zaken, dat thans de Gouwraden in alle Vlaamsche Provinciën voltooid zouden worden, wat dan ook inderdaad gebeurde.

De Volksraadplegingen Antwerpen, op 3 Februari 1918.

1918, het vierde oorlogsjaar, brak aan.

De Haversche Regeering had eenige nieuwjaars-verrassingen voorbereid: om de Vlamingen tevreden te stellen... werden nog twee Walen méér in den Ministerraad opgenomen, nl. George Lorand en Brunet, terwijl Paul Hymans tot den meest belangrijken post van Minister van Buitenlandsche Zaken werd beroepen. ‘Vrij België’ protesteerde tegen al die Vlaamschonkundige ministers, natuurlijk zonder ook maar een sekonde de rust te storen van de belgische bazen.

Werkeloos bleven deze echter niet... tegen de Vlamingen.

Bij hooger bevel wordt aan Raf. Verhulst zijn Leopoldsorde ontnomen: Luc. putte er de inspiratie uit voor een zijner sappigste stukjes in 't ‘Vlaamsche Nieuws’.

De Vlaamsche oorlogsvrijwilliger Leo De Coster wordt naar een der mensch-onteerende boetcompagnies verbannen, enkel omdat hij geweigerd had in 't fransch te antwoorden aan een Waalsch luitenantje.

Eerlijkheidshalve mogen wij niet verzwijgen, dat Minister De Ceuninck nieuwe voorschriften uitvaardigde, kennis eischende van het ‘gebruikelijke Vlaamsch’...

In zake betooging tegen Kardinaal Mercier op 16 September te Antwerpen, worden al de aangeklaagden op eisch van procureur De Schepper, veroordeeld tot 3 maand gevang, onvoorwaardelijk, plus 26 fr. boete correctioneel.

Aangemoedigd door zooveel cordaatheid, komen ook de Heeren van het Comiteit voor ‘Hulp en Voeding’ in actie, en uit hun naam gebiedt de rasechte belg Paul Kreglinger, dat de naamborden van het ‘Spaansch-Nederlandsch Comiteit van Bevoorrading’ enkel een fransch opschrift mogen dragen.

Ziezoo: daarmêe was de zelfstandigheid van Vlaanderen, met één slag vernietigd...

Arme, kleinzielige menschjes toch!

Vanwege de ‘Opzichters’ van ‘Kolenverdeeling’ kreeg ik een sympathiebrief naar aanleiding van de jaarwende en toen ik, in antwoord hierop, het gedacht opperde geheel het talrijke personeel in een Kring te vereenigen, leidde zulks dadelijk tot de stichting van de Vereeniging ‘Sterk door Eendracht’, welke inderdaad de goede verstandhouding nog kwam verstevigen.

Zoodra door groote plakbrieven, - de ‘Proclamatie’ waarvan tekst hierboven meegedeeld, - de uitroeping van Vlaanderen's zelfstandigheid, bekend werd, kwamen uit alle hoeken van het land betuigingen van instemming bij den ‘Raad’ toe, en ook de krijgsgevangenen uit het Vlaamsch kamp van Göttingen zonden een telegram van goedkeuring.

Onderduims ging inmiddels de schrikaanjaging haar gang, bij de aangestelden van allerhande officieele diensten. Het was immers een openbaar geheim, dat meer dan de helft dier menschen in hun binnenste symphatiseerden met de activistische durvers, maar bedreiging met broodroof en breken van hunne toekomst, deed het meerendeel angstvallig de kat uit den boom kijken.

Teekenend mag het destemeer genoemd worden, dat de hoogstaanden zelven, heelemaal niet kieskeurig waren, als 't er op aan kwam een voordeel of een gunst af te bedelen bij de verfoeide Activisten.

In het Sekretariaat van ‘Kolenverdeeling’ b.v. hadden wij een gansch dossier aangelegd van aanvragen in 't Duitsch geschreven naar de ‘Deutsche Kohlenzentrale’ door Moederoversten van franskiljonsche kloosters en kostscholen, en waarin o! zoo platbroekerig van ‘deutsch-freundlichkeit’ gewaagd werd, om toch maar eenige bijrantsoenen steenkolen te bemachtigen.

Menschelijk gesproken, kon het Baron de Kerckhove d' Exaerde niet euvel geduid worden, dat hij zich tot Adelfons Henderickx wendde, opdat deze door zijnen vriend Flor Heuvelmans zou de genade trachten te bewerken van de gebroeders Plompen uit Wilmarsdonck... maar met wat recht konden deze heeren van den ‘hoogeren stand’ ons dan verwijten dat wij ons recht - niet een voorrecht! - van de Duitschers aanvaardden?

Overigens de ‘genieters’ van het belgisch regiem hebben er altijd slag van gehad, met een stalen tronie, hun driedubbel

part van den Staatskoek weg te kapen, alsof hun dit met recht en rede toekwam.

Zelfs onder de duitsche bezetting en nà de doorvoering van de Bestuurlijke Scheiding, kwam hierin luttel verandering. Een voorbeeldje: het minimumsalaris van de ambtenaren in de Vlaamsche Ministeries te Brussel bedroeg 1600 fr. terwijl te Namen ten minse fr. 2400 werd uitbetaald (onafgezien de 40 tot 60 p.h. duurtetoelagen).

Volgens besluit genomen in Raadszitting van 22 December, zouden dus overal ‘Volksraadplegingen’ moeten gehouden worden, om de leden van den nieuwen ‘Raad van Vlaandeden’ aan te duiden, benevens de leden van de Gouwraden.

Het eerst kwam Brussel aan de beurt. Op Zondag, 20 Januari, waren in den ‘Alhambra-Schouwburg’ om 9 u. 's morgends, ruim 3000 stemberechtigden vergaderd. Stemberechtigd was ieder Vlaming van 21 jaar uit de omschrijving en die een toetreding tot de Raad-politiek onderteekend had.

Er heerschte een onbeschrijfelijke geestdrift, toen Professor Lambrichts en daarna Borms 't woord hadden gevoerd en de zelfstandigheid van Vlaanderen plechtig in 't openbaar werd uitgeroepen. De lijst der Brabantsche kandidaten werd door langdurige toejuichingen bekrachtigd en zij die probeerden te smalen op deze ‘verkiezingen’, konden verwezen worden naar gelijkaardige verkiezingen, na de omwenteling van 1830, toen doorgaans met enkele tientallen van stemmen, de hoogste posten werden toegewezen.

Den volgenden Zondag greep de Volksraadpleging plaats te Gent. Méér dan 6500 activisten verdrongen zich in het reusachtige Cirkus, waar zoo mogelijk een nog grooter enthousiasme aan den dag gelegd werd bij het aannemen der kandidaten. Daarna toog een massa 12.000 man sterk, in stoet naar de Vrijdagmarkt en daar, van op Jacob Van Artevelde's standbeeld, werd trouw gezworen aan Vlaanderen.

Van groot belang was ook de verklaring, aldaar afgelegd door den bekenden christen-demokratischen leider Advokaat Hector Planquaert (medestander van Priester Daens), dat hij het ‘activisme’ beslist bijtrad.

Eenige tientallen gemeenten hadden inmiddels ook hunne Raadplegingen gehad en, behoudens eenige zeldzame tegenstemmers (het woord was gewaarborgd vrij!) werd alom de hechtste éénparigheid bereikt.

Het weze hier vermeld dat 153 gemeenten deze Volksraad-

plegingen ingericht hebben. In Mechelen, (invloed van Mgr. Mercier) en in Tienen (invloed van de machtige suikerbarons) konden de verkiezingen niet doorgaan.

Er waren natuurlijk ook negatieve stemmen.

In eerste plaats een protest van 30 Januari, onderteekend door een 40-tal Kamerleden en Senatoren; dan 93 vertoogen van Gemeenteraden (waaronder 44 in Limburg bewerkt). Brusselsche franskiljonsche kringen zonden 341 protesten; het gansche overige Vlaamsche land slechts 14! Het Gent der Katoenbarons protesteerde bij mond van Mgr. Seghers. den Gemeenteraad, Davidsfonds en Akademie. Namens een handsvolletje 'intellectueelen' van Antwerpen, zond Ary Delen ook een epistel.

Zonder eenige overdrijving, mag dus gezegd worden, dat het verzet waarlijk onbeduidend was, temeer als men tegenover die getallen stelt, de hoogervermelde 153 geestdriftige verkiezingen en de 448 toetredingen uit 295 gemeenten, die den 'Raad van Vlaanderen' steunden.

De laagste middelen waren nochtans aangewend om de bevolking overal op te hitsen. Te Mechelen b.v. traden tegen René Declercq. onbelemmerd, tienstuiversgasten op, schurken gewapend met stokken, dolkmessen en vitriool. De 'policie' keek lijdelijk toe.

Te Antwerpen had het Nationaal Komiteit alles op haren en snaren gezet, om de Volksraadpleging van 3 Februari te doen mislukken.

Doodsbedreigingen en broodroof waren goedkoop. Fluitjes werden uitgedeeld in kantoren, scholen, komiteitslokalen. Een gekend gealcoholiseerd ingeweken Italjaan, kroegbaas van beroep? had een 100-tal snaken aangenomen (van wien bekwam die arme drommel het noodige geld?), die vitriool, peper en dextrine als argumenten gebruikten. Openlijk werd een 'lutteur-bokskampioen' met vingers gewezen, die 200 fr. zou bekomen hebben van een franskiljon-zeepbaron. Aan juffertjes van het beruchte soort werden dure, lichtbruine lederen schoentjes geschonken, om als 'verontwaardigde vaderlandsche vrouwen' te gillen. Muzikanten werden omgekocht, instrumenten tot elken prijs uit de winkels gehaald. De muziekleider Adriaan Heeren, die de hoofdfanfare moest voorafgaan, werd afgesteld door 't Nationaal Komitit, waar hij zijn broodje verdiende.

Ziedaar eene greep uit de vele machinaties, die den schijn

moesten wekken, dat Antwerpen niet de activistische burcht was, waarvoor het, terecht, te boek stond.

Te Brussel had ik natuurlijk al die voorbereidsels vernomen, en nog veel aangedikt, zooals dit wel meer gebeurt.

Alhoewel in de hoofdstad gehuisvest, had ik er evenwel aan gehouden, als afgevaardigde gekozen te worden door Antwerpen, waar ik de menschen kende en waar ik gekend was.

Ik zou dus naar de Sinjoren-stad gaan, op den beruchten Zondag 3 Februari en landde er aan rond 10 uur, met Heer Maesfranckx, kwestor van den Raad.

De buitengewone drukte rondom het Station bracht ons dadelijk in de noodige stemming, en onder den kreet: ‘Leve Vlaanderen!’ schaarden wij ons bij eene groep, aan den hoek der Van Wesenbekestraat.

Trompetten schetterden, Liebaarts wapperden, in afwachting dat het vertreksignaal zou gegeven worden, om naar de Beurs te trekken.

Door het Gemeentebestuur was gepoogd een verbod van samenscholing uit te vaardigen, zoo dat hoogstens vijf personen bijeen zouden geduld worden, maar de bezettende overheid had dien kneep verijdeld.

Ook was de toegang tot de klokkenkamer op den O.L. Vrouwentoren door bijzondere sloten afgesperd. De deur moest ingekapt worden, en aldus kon toch ‘Carolus’ met zijn bronzen stem verkondigen dat Vlaanderen vrij werd.

Opeens valt mij een gewir-war in 't oog, op den hoek van Statieplein en Gemeentestraat; ik snel er heen, en zie tot mijne ontzetting, dat de vaandeldraagster van eene Meisjesgroep door een viertal lafaards aangevallen wordt. De ‘Kerlinnen’ verweren zich dapper, maar de Leeuwenvlag verkeerde in gevaar!

Ik ben geen vechtersbaas, ik ben met geen overdreven spierballen begunstigd, maar ik geloof evenwel, dat de slag dien ik den aanvoerder dier ellendelingen met mijn wandelstok op zijn schurkenkop toegebracht heb, niet ‘van de poes’ was! De kerel loste zijn prooi en vluchtte. Hulp kwam nu opdagen, en het vaandel was gered.

Hoe toch elke medalje hare keerzijde heeft: in mijne hand hield ik nog slechts een halven stok. Duidelijk kon ik bemerken, dat hij uit twee aaneen-geschroefde deelen had bestaan, alhoewel ik hem duur betaald had, als zijnde een echte ‘mannetjes-rotting’.

Mijn ‘plezier’ was een oogenblik bedorven...

't Was werkelijk een plezier geweest dien rekel zoo flink te raken.

Misschien zal 't romantisch klinken: maar een Vlaamsche Leeuwenvlag uit vrouwenhanden zien rukken - ik kan mij moeilijk voorstellen, dat een Vlaming dààr koel zou kunnen bij blijven!

De gaanpaden stonden overal minstens op drie rijen bezet; Vlaamsche dasspelden en borstschildjes met de vleet. Eindelijk zette de optocht zich in beweging en het ging langs het Statieplein, over de De Keyserlei, Teniersplaats, Meir naar de Beurs. Steeds sprongen onderweg nog betoogers in de rangen en het was, in den onafzienbaren stoet, een muziekgeschetter zonder ophouden, hier en daar nog overstemd door het forsche ‘Vlaamsche Leeuw’-gezang.

Voor mij stapte de Raf, trotsch, bijna uitdagend, zijn hoofd in den nek, de schouders achteruitgespannen. Naast hem een blonde, weelderige krullebol, blootshoofds spijt de vinnige koude, al zingend.

Plots, ter hoogte van de Cellebroederstraat, een dikbuikig manneke, met misvormden mond en uitpuilende oogen, dansend voor mij en brullend: ‘Leve Balgie! Leve Balgie!’

Ik galm hem een forsch ‘Zij zullen hem niet temmen’ in zijn snoet, en het misloopen, idioterig ‘Italjeunderken’ krombeent, razend terug.

Intusschen had één van zijn kornuiten een fellen slag gemikt, langs achter, laffelijk op den blonden knaap, en was weer vlug verdwenen.

Even kijkt de getroffene om, met een pijn-grimas, en stapt dan weer zingend langs de baan: ‘Omdat ic Vlaminc ben!’

Er viel natuurlijk niet aan te denken, die groote opstappende massa langs één enkelen ingang in de Beurs te leiden. Ter hoogte van de Clarastraat splitste zich een eerste maal de optocht, om gedeeltelijk langs Prinsenstraat en Beurzenstraat binnen te gaan, terwijl de kop van den stoet langs de Twaalfmaandenstraat en Israëlietenstraat zich naar de verzamelplaats begaf.

Ik vernam later, dat in die smalle straatjes, waar méér dan één ‘herbergprinses’ huis hield, ijzeren tuinstoeltjes op de betoogers geworpen waren, van uit de bovenverdiepingen en eenige onzer menschen ernstige hoofdwonden opliepen.

De Beurs was proppensvol geloopen, zoowel beneden als boven en ternauwernood was een vierkante ruimte afgebakend kunnen worden voor de sprekers en kandidaten.

Ik stond zoo ongeveer op de plaats, waar ik twintig jaar lang, dag aan dag den beurstijd meemaakte.

Het eerst kwam Prof. De Keersmaecker aan de beurt: zijne te zwakke stem ging in de reusachtige zaal verloren; daarna sprak luid en forsch Dr Tack, en nog klinken in mijne ooren de feestwoorden: ‘De Staat Vlaanderen is geboren!’ overdonderd door knetterend handgeklap.

Ten slotte beklom Dr Borms het eenvoudig getimmerd spreekgestoelte en stelde in alfabetische naamorde, de kandidaten voor, met vermelding hunner titels.

Er zijn in 's menschen leven van die zeldzame momenten, die in het geheugen geprent blijven tot den laatsten ademtocht. Eén van deze mooie oogenblikken in mijn bestaan is wel dit, toen Borms, met zijn klokkenstem riep: ‘Angermille, Karel, - de man van Volksopbeuring’. Waarom het niet, zonder valsche zedigheid, gulweg bekend, dat de toejuichingen mij trotsch maakten?

En dan - 't was immers ook ‘Volksopbeuring’ die daardoor gehuldigd werd!

Zoo werden de twintig afgevaardigden voor Antwerpen allen, op beurt, toegejubeld.

Toen hield Borms nog een slottoespraak, enkel gestoord door een ‘held’ die een zoogenaamde ‘stinkbom’ had geworpen, en door de verontwaardigde omstaanders ietwat hardhandig werd uitgeleide gedaan...

Vervolgens werd de stoet, zoo goed en zoo kwaad als 't ging, te midden eener reusachtige menigte terug gevormd langs de Meir naar 't Station, waar hij ontbonden werd.

Den ganschen dag bleef de beweging levendig in de stad en de Volksraadpleging vormde 't onderwerp van alle gesprekken. De orde werd nergens nog op beduidende wijze gestoord, alhoewel de Antwerpsche ‘policie’ zeer passief stond tegenover de schreeuwers, die nog trachtten achteraf hun ‘handlangersfooi’ te verdienen.

De franskiljons en komiteitsbazen waren natuurlijk woedend over de mislukking van hunne zoo wijdsch-bedoelde tegenmanifestatie, die op meer dan jammerlijke wijze uitgebrand was. Een wapen restte hun: liegen maar!

De foto's van de grootsche Antwerpsche betooging geno-

men toonden echter ontegensprekelijk, dat de Sinjoren in overgroote meerderheid accoord waren met de Activisten.

De ‘Staking’ van het Belgisch Gerecht
De Kroonraad van 1 Februari 1918.

Te Brussel moesten de ‘patriotten’ natuurlijk weer een ‘knaleffect’ insceneeren.

Zij hadden er ditmaal wat ‘pyramidaals’ op gevonden: Op 8 Februari deden zij Dr Tack en Dr A. Borms, 's morgens om half-zeven aanhouden, onder beschuldiging van samenzwering en Landverraad, krachtens artikel 104, 105, 109 en 110 van het strafwetboek.

Bij Dr Tack was, - in zijne woning van de Eudore Pirmezlaan - de Prokureur des Konings Holvoet verschenen, vergezeld van een paar heeren en de Wacht van het Parket. Een opleidingsbevel onderteekend door onderzoeksrechter Billaut werd voorgelegd en Dr Tack werd in een rijtuig, gevankelijk, naar het Paleis van Justitie gevoerd.

Daar verscheen even later Dr Borms, opgeleid door Substituut Parmentier, die hem om 6,45 uur was gaan aanhouden aan de Rogierlaan 306, te Schaarbeek. Evenals Dr Tack was hij in een rijtuig aangebracht. Borms heeft Later verteld hoe hij - vreezende dat men hem wellicht spoorloos zou doen verdwijnen - bij den ingang van het Gerechtshof aan de Wollenstraat, een duitsche schildwacht aanriep, echter zonder gevolg, daar de helpers van Parmentier hem - Borms - vastgrepen en hem vliegensvlug voor den Heer Holvoet brachten.

Dr Tack had gelegenheid gevonden, Hippoliet Meert door zijn schoonbroeder te doen verwittigen en alzoo verscheen reeds om 10 uur, de heer Schauer, Duitsch referent voor het Gerecht, in het Kabinet van den Prokureur Generaal Jottrand, met opdracht den bundel gerechtpapieren af te staan en de Heeren Borms en Tack vrij te laten, wat dan ook geschiedde.

Bedeesd had de Prokureur gezegd, dat het dus klaar was, dat de Duitschers de ‘Activisten’ beschermden, waarop Referent Schauer gevat antwoordde, dat het hier een politiek manoeuver gold, en dat het Belgisch Gerecht op onzinnige

manier - (‘c'est une insanité’) - zegde hij, zijn bevoegdheid was te buiten gegaan.

En zoo eindigde dit kluchtspel!

Het bleek evenwel later, dat nog meer bevelen tot aanhouding afgegeven waren, om de Zaakgelastigden van den ‘Raad’ allen gevangen te nemen.

Na hun eerste averechts, succès hebben de Heeren van het Beroepshof, dan wijselijk hun ‘ukasen’ ingetrokken.

Maar het hoofd van het Burgerlijk Bestuur, Schaible, was toch van oordeel, dat het driest vergrijp van het Gerecht, sancties noodig maakte, en de drie Voorzitters van het Beroepshof, Levy-Morelle, Ernst en Carez werden afgesteld en kort daarna naar Duitschland gebracht.

Er was onder de Activisten wel eenig verschil van meening, betreffend de wenschelijkheid van dezen maatregel, en in rustige tijden, zou men allicht geneigd zijn tot het besluit te komen: beter waren die wegvoeringen niet gebeurd. Maar, er mag niet uit het oog verloren worden, dat het ging ‘hard tegen hard’...

Prokureur-Generaal Jottrand verklaarde wel, dat hij de orders tot aanhouding niet uit Le Hâvre had ontvangen, doch dit kon wel beschouwd worden als een halve waarheid, want hij bekende, dat er een krachtige drukking op hem was uitgeoefend en men hem verzekerd had, dat de aanhoudingen toch in elk geval zouden gedaan worden.

De leiding van den ‘Raad’ stond dus voor het dilemna: ofwel alle prestige van het Activisme prijs geven, zich laten arresteeren en ontvoeren; - ofwel, zich verdedigen en de hinderpalen tot verdere actie, uit den weg ruimen. Niet tegen personen ging het, wèl tegen het stelsel.

Het was inderdaad hoogst noodig zich te verweren.

Op 11 Februari liepen, rond het middaguur, een paar honderd Brusselaars te hoop op de Groote Markt, in de verwachting steun bij de bevolking te vinden en een soort massa-protest tegen den maatregel der wegvoering der drie gerechtshoofden uit te lokken.

Het werd een nieuwe mislukking voor de ‘Ketjes’... en de Magistratuur te Brussel en te Antwerpen trok daaruit het besluit, dat zij niets minder doen kon dan ‘in bloc’ te staken! Die zonderlinge dienaars van ‘Moeder Justicia’ stelden aldus hun persoonlijke ijdelheid boven 's lands heil, want het is toch voorzeker 's lands hoogst belang dat -

vooral in troebele tijden - de veiligheid der bevolking gewaarborgd zij. Het gebaar dier zonderlinge magistraten beteekende noch min noch meer dan: ‘Laat het boeltje maar draaien; wij zijn boos, en 't laat ons koud of misdaad ongestraft en onbeteugeld blijve, bij gebrek aan rechtspraak.’ - Erger nog: die fameuze patriotten dreven de belgen tot ‘duitsche’ tribunalen, want het kon toch geen oogenblik verondersteld worden, dat de bezetter niet voor rust door gerecht zou zorgen.

Overal waar de boetstraffelijke rechters staakten, werden militaire rechtbanken ingericht, en duitsche rechters zetelden in stakende burgerlijke hoven.

Ik zal later te spreken hebben over de vervlaamschingsmaatregelen, die hierbij door den ‘Raad’ bewerkt werden, zoodat uit het ‘kwaad’ nog wat goeds geboren is!

Langs den anderen kant, ging het gestook tegen ons nog steeds voort.

Kardinaal Mercier had het zoo ver gedreven, in een ‘Vastenbrief’ de Activisten op ééne lijn te stellen met de oorlogswoekeraars! Als wij achteraf bedenken, dat het vooral dank de gunstige getuigenis van Monseigneur is, dat Coppée in het beruchte Benzol-procès er zoo genadig afkwam, dan komt de nijdige houding van Mercier toch wel in een allerdroevigst daglicht te staan.

In Frankrijk en in Zwitserland werden de bladen, in deze periode, overstroomd door tendenzieuse berichten tegen den ‘Raad van Vlaanderen’ en zelfs de socialistische ‘Volksstimme’ van Chemnitz, verzette zich in een artikel ‘Flamenbewegung’ tegen de zelfstandigheid van Vlaanderen.

Kamiel Ruysmans, in den ‘Belgische Socialist’, spreekt zich echter beslist uit voor internationaliseering van het Vlaamsche vraagstuk en in ‘Vrij, België’ eischt Van Cauwelaert van de Belgische Regeering eindelijk rechtherstellenue daden.

Onmiddellijk breekt de storm los tegen beide in het officieus ‘Belgische Dagblad’ waar de droeve Léonce du Castillon den hoogsten toon voert.

Toch werden de ‘passieven’ al meer en meer voorwaarts gedrongen door het optreden der activisten.

Zoo verschenen in ‘Het Vaderland’ van 24 Februari, van de hand van Hendrik Heyman, Voorzitter van het ‘Algemeen

Christen Vakverbond van België' 110.000 leden tellend, de volgende beteekenisvolle woorden:

> 'Ik zie geen enkele rede om het te verzwijgen mijnerzijds: honderden brieven kwamen ons toe van sociale vrienden en weldenkenden kalme en besliste christen werklieden. Al die brieven kan ik samenvatten in twee woorden: Nu of nooit!' - nu of nooit moet de Regeering handelen'.

En den 4n Maart hield het 'Vlaamsch Belgisch Verbond' in Den Haag een groote vergadering, waarop een programma aangenomen werd, dat bijna eensluidend met het activistische werkplan overeenstemde.

In de beschouwingen, die Van Cauwelaert rond den tekst van dit Programma van 10 punten geweven had, mocht natuurlijk een afkeuring van den 'Raad van Vlaanderen' niet ontbreken, maar noch het 'Echo belge' van 9 Maart, noch 'De Telegraaf' lieten zich vangen aan die platonische ontboezemingen.

De zoogenaamde 'belgische' redacteur van 'De Telegraaf' die niemand anders was, dan de in Amsterdam lustig levende Rip, schreef met zijn gekende 'fijne' doch niet 'vrije' pen:

> 'Het wordt werkelijk moeilijk, tusschen de activisten en de volgelingen van Van Cauwelaert nog een ander verschil te ontdekken dan hetgeen bestaat tusschen lui, die tegen comptante betaling en andere, die op crediet werken.'

Dus: allemaal aan Duitschland verkocht!...

Merkwaardig dat al die 'pure' onomkoopbare patriotten à la Rip, die nooit een woord geschreven hebben, dan uit innerlijken, eerlijken aandrang (zij zeggen het zelf, en wij moeten het dus wel gelooven), met geen lettergreep kikten over de 'Waalsche Activisten'.

Te Charleroi b.v. was een weekblad verschenen, 'Le Peuple Wallon', dat onbewimpeld de politiek van den 'Raad' bijtrad, en zich uitsprak voor politieke scheiding.

Na den oorlog heette het dan: 'Het Vlaamsche Activisme was een misdaad, het Waalsche- een vergissing.'

In het bezette gebied gingen de gebeurtenissen, steeds aanvullend, hun gang.

Te Brussel geeft de bekende socialistische redenaar Steven Prenau, lid van den 'Raad' een nieuw weekblad in het licht, met titel 'De Vlam'.

Te Antwerpen wordt een Vlaamsche Filmmaatschappij' ontworpen.

Pol de Mont houdt een reeks van merkwaardige voordrachten over Vondel

Op het Antwerpsch Atheneum was Dr Maes als Prefekt aangesteld en met zachte, doch vaste hand dreef hij de vervlaamsching door. De Waalsche afdeeling werd opgeheven, en niettegenstaande een gehuil van belang bij de 'flamands de coeur', bleven er ten slotte amper 15 leerlingen weg. Wel een bewijs, dat het fameus gescherm met het verlangen van de 'pères de familie' zoo hol is als de vermeende krenkingen van het recht der ontaarde minderheden.

In den loop der maand Maart was hier, via 'De Toorts', de tekst bekend geworden van een druksel, dat door de Duitsche Regeering aan hare soldaten in het Vlaamsch bezette gebied officieel was uitgedeeld, onder den titel van: 'Merkblatt fuer deutsche Heeresangehoerige in Flandern'.

Eenige wetenswaardige bijzonderheden wil ik hier daaruit vertalen:

> 'Wie in Vlaanderen zonder noodzaak fransch spreekt, komt op de grofste wijze te kort aan zijnen plicht als Duitscher en als Soldaat.
> Duitschland moet beletten, dat de pogingen om van België een Oostelijke provincie van Frankrijk te maken, zouden slagen. Integendeel, moet het ons doel zijn Vlaanderen tot een uitersten Westelijken voorpost van het Germanendom te maken, door het behoud van den volksaard der Vlamingen, in het bijzonder van hunne taal.
> Zoo is dan als vanzelf een parallellisme tusschen Duitsche en Vlaamsche belangen ontstaan, met het oog op de toekomst van den Belgischen Staat. Een groot gedeelte der Vlamingen heeft consequenties getrokken en besloten - met dit doei - staatskundig samen te werken met de bezettende macht.
> Duitschland heeft beloofd bij de vredesonderhandelingen en na den vrede, alles te doen wat ertoe dienen kan, de vrije ontwikkeling van het Vlaamsche volk te bevorderen en te verzekeren: de uiteindelijke Staatsrechtelijke vorm van Vlaanderen en Wallonië is aan de toekomst voorbehouden: elke Duitscher persoonlijk, zal zich daarover afzijdig houden.
> De Duitsche belangen eischen de instandhouding van de Vlaamsche taal en niet in het minst, hare verdringing door het Hoogduitsch. Het Nederlandsch verdient ten andere om zichzelf dergelijke aanmoediging. Een beperking van het geldingsgebied der Nederlandsche schrijftaal is, - ook van het standpunt der Duitsche belangen, - geenszins gewenscht'

De Haversche Regeering seinde wel rond, dat zij een ‘tendenzieus’ stuk voor het duitsche leger in Vlaanderen in handen had gekregen, maar zij wachtte zich voorzichtig den tekst ervan openbaar te maken, want daaruit zou dan klaar gebleken zijn, dat de Duitsche Regeering tegenover de geheele wereld, zich tot een welgezinde politiek verbond, betreffend de Nederlandsche taal- en beschaving.

Evenmin repten de mannen uit Le Hâvre over een Kroonraad, aldaar gehouden, op 1 Februari, in het Groot-Hoofdkwarkwartier en onder voorzitterschap van den Koning.

Eerst drie jaar later, is het verslag van deze hoogst gewichtige vergadering openbaar gemaakt, door het brusselsche blad ‘Le Soir’ in zijn nummer van 3 April 1921.

Onder den drang der wassende geestesbeweging in Vlaanderen, waren de vroede heeren met schrik geslagen en Ministers de Broqueville, Helleputte, Vande vyvere, Vandervelde, Goblet d'Alviella, Carton, Hymans, Renkin, Berryer, Hubert, De Coninck en Brunet gingen beraadslagen, in hoeverre er kon toegegeven worden om verder onheil te voorkomen.

Ik denk niet beter te kunnen doen, dan de voornaamste, verklaringen hieronder te vertalen:

> DE BROQUEVILLE. De toestand door de Duitschers geschapen is ernstig. Eene verklaring dringt zich op en zij moet aan de Vlamingen wat schenken. Zij moeten de zekerheid hebben, dat de vroegere moeilijkheden zich voortaan niet meer zullen voordoen. Het opgerichte Vlaamsche Staatsbestuur zal door de Duitschers uitgenoodigd worden stelling te nemen in zake vrede. De activisten uit de Duitsche kampen zullen de beweging steunen. Het leger is op de hoogte van den toestand. Het oogenblik van halve maatregelen is voorbij. Het is noodig te zeggen, dat de in 1830 als grondslag aangenomen centralisatie in franschen geest, vervangen zal worden door een nieuwe basis.
> Ziehier de hoofdlijnen van de noodige politiek:
> Afschaffing van de tweetaligheid;
> Herziening der taalwetten op het gerecht;
> Organisatie in het Vlaamsch van het onderwijs in drie graden;
> Inrichting eener proef met Vlaamsche en Waalsche legereenheden;
> Wij moeten de vervlaamsching der Gentsche Universiteit aanvaarden;
> In het Vlaamsche land moet het Vlaamsch de taal wezen tusschen besturen en publiek.
> Het is beter nu wijselijk te beraadslagen en te beslissen, dan eens te moeten zwichten voor de bedreiging.

Vandervelde was er als de kippen bij, om ook voor de werkende klas bindende verklaringen te eischen en Paul Hymans wilde van niets definitiefs hooren, maar de Koning zegde bijzonder bezorgd te zijn om de hervormingen in het leger. Vandevyvere en Renkin traden de zienswijze bij, dat vooral de legerkwesties oplossing vergden.

Carton wilde twee verklaringen: eene uitgaande van de Regeering en protesteerende tegen duitsche inmenging, eene tweede, uitgaande van den koning aan de Vlamingen.

Ja, zei Helleputte, maar we moeten daden stellen; daar is een gevoelskwestie mede gemoeid en de Broqueville toonde zich daarmede akkoord.

Dan gaat de sluwe Hymans aan 't minimaliseeren: ‘Laat ons voorzichtig zijn: ik stel voor, het instellen van een studiecommissie en 't uitvaardigen van een Manifest, waarin kan ingelascht worden: Vlaamsche kultureele ontwikkeling in alle graden; Totstandbrengen van een middenpunt van hoogere Vlaamsche cultuur te Gent; uitbreiding van zekere decentralisatie-mogelijkheden, strokend met onze gemeentelijke en provinciale instellingen.’

Nadat Vandervelde nog herhaald had, dat de proclamatie niet ledig mocht zijn, maar dat de officieren zich moesten neerleggen bij de oprichting van Vlaamsche en Waalsche eenheden, stelt hij voor, een Commissie van Opstel te benoemen voor bedoelde Proclamatie der Regeering en hiertoe worden dan de heeren Helleputte, Hymans, Vandervelde en Vandedevyvere aangeduid.

Er is natuurlijk niets van in huis gekomen, maar de groote draagwijdte van dit document is vooral, dat het bewijst, hoe de Activisten op den rechten weg waren.

Niet uit vrijen, goeden wil, maar uit schrik werd de mogelijkheid overwogen, om het bloedoffer van Vlaanderen eenigszins te billijken door brokjes recht, doch zoodra was onmiddellijk gevaar geweken, of verslagen en ontwerpen bleven rusten in de ministerieele kartons en wij weten maar al te wel, hoe einde 1918, al de toegevings-gezindheid plaats maakte voor een ware ‘terreur’.

En toch hadden wij niets anders gedaan dan gehandeld naar letter en geest van President Wilson's rede van 11 Februari 1918, die woordeljik verklaarde:

> ‘De nationale verlangens moeten geëerbiedigd worden. De volken mogen thans alleen met eigen goedvinden geregeerd

> worden. Zelfbeschikking is geen ijdel woord: het is een gebiedend beginsel, dat de Staatslieden voortaan niet zonder gevaar zullen kunnen veronachtzamen.
> Alle duidelijke omschreven nationale aspiraties moeten zoo veel mogelijk bevredigd worden, zonder dat nieuwe elementen van dien aard bestendigd worden, die waarschijnlijk mettertijd den vrede van Europa en bijgevolg van de wereld zouden verstoren.

Wat mooie, edele... woorden! Wat is er van die wijze voorschriften nog overgebleven toen de Vrede (?) van Versailles gedicteerd werd?

Maar keer en wij terug tot de gebeurtenissen in Vlaanderen.

De tweede 'Raad van Vlaanderen'
Hoe machtig 'Volksopbeuring' en 'Kolenverdeeling' werden

Den 7n Maart sprak de Generaal-Gouverneur von Falkenhausen eene rede uit voor de Commissie van Gevolmachtigden van den 'Raad van Vlaanderen' en legde volgende bindende verklaringen af:

> 'In overeenstemming met de Rijksregeering, kan ik U bevestigen, dat de Kanselier en ik zelf als onze politieke gedragslijn de verklaring handhaven welke op 3 Mei 1917, de kanselier von Bethmann-Holweg voor uwe afgevaardiging aflegde, namelijk: dat bij de vredesonderhandelingen het Duitsche Keizerrijk alles zal doen wat de onbelemmerde ontplooiing kan bevorderen van het Vlaamsche ras, van zijn welvaart en van zijn veiligheid.
>
> De vooroorloogsche toestand van de Vlamingen in België zal in geen geval kunnen blijven duren. Daarom moeten al uwe pogingen gewijd zijn aan het oprichten van een volledig vervlaamscht Vlaanderen, vrij van allen franschen dwang. Het zou voorbarig zijn thans reeds deze status van een onafhankelijk Vlaanderen te bepalen; dit zal de taak zijn van het vredescongres.
> Tijdens de eerstvolgende maanden moeten wij. Mijne Heeren het rechtherstel voorbereiden, dat de Vrede U moet brengen.

De 'Frankfurter Zeitung' publiceerde hieromtrent een artikel, waaruit kon gelezen worden, dat de Duitsche Regee-

ring, door deze toespraak had willen te kennen geven, dat er nog geen kwestie kon zijn van zelfstandigheid en dat de Vlamingen zelven deze bevechten moesten, in overeenstemming met de gansche, eigen bevolking.

Terecht verontrust door deze opvatting, richtte de Commissie van Gevolmachtigden een uitvoerig schrijven aan den Verwaltungchef Schaible, en wezen daarin op de verschillende interprestaties, die aan de verklaringen van Freiherr von Falkenhausen gegeven werden.

De Gevolmachtigden hielden vast aan de verbintenissen, dat Vlaanderen door Duitschland nooit zou prijsgegeven worden aan een 'statu quo ante' (toestand zooals voorheen) bij een gebeurlijke ontruiming van België; zij wezen er op, dat bestuurlijke scheiding niet voldoende was en alleen politieke autonomie den vrede en de ontwikkeling van Vlaanderen kon waarborgen.

Daarom is het noodzakelijk, - zoo luidde de conclusie, - dat een afvaardiging van den 'Raad van Vlaanderen' deel zal nemen aan de vredesonderhandelingen, zooals in gemengde zitting van 14 Maart, was toegezegd.

Een onbehaaglijk gevoel bleef heerschen bij de Raadsleden. Nog steeds was geen volmaakte eenheid bereikt over wat in den grond de 'zelfstandigheid' zou inhouden.

Het programma der Jong Vlamingen was in zijne groote lijnen bekend, alhoewel het in redactievorm wel een paar malen gewijzigd werd, maar de 'Unionisten' hadden nog geen officieele formule bekend gemaakt.

Zooals reeds gezegd, huisden de leiders van deze richting voornamelijk op de Antwerpsche banken in den 'Raad'. Te Brussel was het Leo Meert die als hoofdman optrad. In het 'Hotel Central' te Antwerpen hadden meerdere bijeenkomsten der Groep plaats, alsook te Brussel en ten slotte werd vastgelegd, dat het unionistisch streven was, naar een 'onafhankelijk Vlaanderen binnen het kader van België'.

Den 9n Maart greep de eerste zitting plaats van den nieuwen 'Raad'. Het Bureau werd als volgt gekozen: Voorzitter: Willem de Vreese; Ondervoorziters: René Decïercq en Hector Planquaert; Secretarissen: J. Van den Broeck en A. Vlaemynck; Kwestor: L. Maesfranckx.

In de vergadering van den 28n, werd de tekst der op 23 December gestemde zelfstandigheidsformule aangenomen.

Deze wordt dan in de volgende zes punten nader bepaald:

1. Er is geen ‘statu quo ante’ mogelijk.
2. Het herstel van België is uitgeschakeld.
3. Elke economische na-oorlog wordt verworpen.
4. Vlaanderen moet politiek onafhankelijk zijn, met eigen Regeering, eigen uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht en eigen diplomatische vertegenwoordiging in het buitenland.
5. Vlaanderen moet vrij wezen, zijn economische, kultureele en politieke toekomst te regelen, naar zijne natuurlijke verzuchtingen;
6. Vlaanderen verwacht den steun van Duitschland bij de internationale regeling van het Vlaamsche vraagstuk.

Bij punt 2 werd als gevolg gevoegd, dat de naam ‘België’ zou verdwijnen.

Een stemming werd hierdoor uitgelokt, die als uitslag gaf 44 stemmen voor; 24 stemmen tegen en 4 onthoudingen. De 24 tegenstemmers vormden ongeveer de groep der aanwezige ‘Unionisten’ waarbij ik mij, van den beginne af, geschaard heb.

Buiten den ‘Raad’ waar gedurende een moeizame periode meer aan theorie dan aan verwezenlijking kon gedaan worden, hadden de Activisten de handen vol aan velerhande praktische werkingen.

‘Volksopbeuring’ had zich ook op zakengebied moeten ontwikkelen, om bevoegd te zijn zich door aankoop, de noodige artikelen te verschaffen voor de pakketten naar de duitsche gevangenkampen. Op 21 Februari was aldus eene wettige samenwerkende Vennootschap gesticht, met Leo Meert als Afgevaardigde Beheerder, aanvankelijk Nikolaas Orlay uit Sinaai als Voorzitter, post die ik weldra moest overnemen.

De zetel was gevestigd Wetstraat 155, waar de kantoren onder de ijverige leiding van Jozef Peeraer, onberispelijk werkten. De zaken namen een ontzaglijke uitbreiding, daar aan de leden (ten slotte 35.000 in aantal) allerlei verbruikswaren werden ter beschikking gesteld.

‘Volksopbeuring’ Liefdadige Vereeniging, met hare Hoofdafdeeling ‘Soldatentroost’ bleef gevestigd in Nr 132 der Wet straat.

Bovendien nam hare Hoofdafdeeling ‘Volksontwikkeling’ met Ad. Peremans als verkleefd algemeen secretaris, zulkdanige vlucht met hare werkingen: Volkshoogeschool; Lagere Avondscholen; Kinderuurtjes; Volksvoordrachten; Kunst voor het Volk; Boekerij, dat ook hiervoor aparte huisvesting moest

gezocht worden; te dien einde werd een ruim huis gehuurd, Spastraat, 3. Intusschen was ik Voorzitter geworden der ‘Volksontwikkeling’-boekerij (een echt kolfje naar mijne hand!) met Heer J. Van der Leest, als beslagen Boekwaarder.

Toen het huis der Spastraat geheel toegerust was, kon de Boekerij daar ingehuldigd worden op 18 Mei. Tevens werd er het Hoofdkwartier gevestigd van ‘Volksopbeuring’ afdeeling Brussel met Heer J. Kesler als Beheerder, en F. Segers als Bestuurder van den winkel (in de St. Janstraat, 60). Onder leiding van Prof. Dr. J. De Keersmaecker werd, in de Spastraat, nog een geneeskundige Hulpdienst ingericht, en in de bovenzalen een ‘Vlaamsche Leesclub’ met Conversatiezaal, onder leiding van Baron van Haersolte.

Eenigszins de tijdsorde vooruitloopend, maar om een compleet beeld te geven van de veelzijdige uitbreiding van 't Volksopbeuring-werk te Brussel, wil ik hier verder vermelden dat, onder leiding van Mevrouwen Frans Reinhard en Leo Meert-de Mullewie, aan den Alsembergschen Steenweg, 248, een huis tot stand kwam voor ‘Moeder- en Kinderzorg’, met als onderafdeelingen: Bewaarschool, Kinderkribbe, Fröbelklasse en Naaischool.

Even daarna werd dan nog ons ‘Spijshuis’ geopend in de ‘Drie Zwitsers’ aan de Wolvengracht, met een moderne inrichting en reusachtige kookketels. Bijna al de bedienden van de Vlaamsche Ministeries kwamen daar middagmalen, en een groot aantal eetmalen werden ook dagelijks, bij abonnement aan huis besteld, tegen zeer voordeelige voorwaarden. Het was voor zeer velen een waarachtige uitkomst in die dure tijden.

Als Algemeen voorzitter van Volksopbeuring-Brussel, had ik mij met al die ondernemingen, in meerdere of mindere mate te bekommeren en ik mag naar waarheid verzekeren, dat ik doorgaans maar al te wel wist, waarmee mij bezig te houden: 't werk ontbrak mij allerminst!

Wij hadden aldus Brussel omspannen met een Vlaamsch net: de Ministeries; Scholen; Schouwburgen; Volksopbeuring; Volksontwikkeling; Kolenverdeeling met de talrijke onderverdeelingen en vertakkingen van al deze organismen. Tien jaar zouden voorzeker voldoende geweest zijn, om het fransche vernis van Brussel af te schrappen.

In de breede lagen van de bevolking aldaar, was duide-

lijk een kentering ten onzen voordeele merkbaar, maar anderzijds waren sommige duitsche hooggeplaatste ambtenaren dikke vrienden met de franskiljons. Zoo beleefden wij te Brussel in ‘Kolenverdeeling’ de volgende teekenende gebeurtenis:

Ons was dus uitsluitend de bevoegdheid in handen gelegd, om de Kolenrantsoeneering door te voeren o.m. in Brussel-Land, d.w.z. in de omgeving van Brussel. In de hoofdstad zelve, was reeds voor onze erkenning, een speciaal stedelijk organisme naast de ‘Kohlenzentrale’ met dit werk gelast.

Magazijnen hadden wij afgehuurd, in de meeste gemeenten rondom Brussel en er kantoren ingericht. Het was een uitgestrekt en dichtbevolkt verdeelingsgebied, dat wij onder de bijzondere controle hadden gesteld van opzichter L. Peereboom en, na eenige weken was - dank aan zijne doortastendheid en praktischen geest - de regelmatige verdeeling der kolen verzekerd.

Op zekeren dag loopt een rapport van heer Peereboom binnen, en dadelijk daarop komen de plaatselijke beheerders van Ternath en Merchtem den inhoud van gezegd rapport bevestigen, namelijk: dat spijt alle voorschriften, naast de opslagplaatsen en kantoren van ‘Kolenverdeeling’ magazijnen en bureelen met hetzelfde doel, wederrechtelijk opgericht waren, onder het duldende oog van den Zivilkommissar van Brussel, die - het vreze tusschen haakjes gezegd - gehuwd was met eene Parisienne.

Geen twijfel dus, of deze heer was t' akkoord met franskiljonsche ondermijners van ons werk.

Wij aarzelden geen oogenblik, om dit loensch optreden aan te klagen bij den duitschen referent, Dr Giebel en, het zij ter zijner eere gezegd, zeer beslist plaatste deze zich op ons standpunt tegen zijne landgenooten.

Reeds twee dagen daarna, werden Heer Leo Meert en ik uitgenoodigd om onze klacht staande te houden tegenover den duitschen Zivilkommissar, welke verscheen in gezelschap van den Prinz von R...

Het onderhoud kreeg het uitzicht van een echt procès, met ‘Kolenverdeeling’ als Vlaamsche aanklaagster, tegenover machtige duitsche heeren, en voor een duitsch onpartijdig rechter.

In duidelijke, onbeschroomde termen bracht Heer Leo Meert de beschuldiging uit, gestaafd door geschreven getui-

genissen: ontkennen was onmogelijk, en dat waagden de tegenstanders dan ook niet.

Echter herinner ik mij nog levendig, hoe de Prinz von R... (een gepommadeerd heerschap met tal van gouden braceletten!) geërgerd uitriep:

‘Maar Dr Giebel toch, hoe is 't in godsnaam mogelijk, dat wij Duitschers in dit overwonnen land, ons te verantwoorden hebben tegenover deze Vlamingen!’

Dat was mij te sterk, en alle pleegvormen vergetend, wedervoer ik heftig:

‘Hier staan geen Duitschers tegenover Vlamingen, maar menschen tegenover menschen, die los van alle eigenbelang, alleen te zorgen hebben voor de nooden der bevolking en voor de rust in het land!’

Waarschijnlijk gevoelde de prins, dat hij te ver was gegaan; althans hij antwoordde niets, en de zaak kreeg, tot onze algeheele voldoening haar beslag, in dezer voege, dat Dr Giebel, moedig den afbouw beval van gansch de duitschfranskiljonsche concurrentie.

In onze verdere betrekkingen met de ‘Kohlenzentrale’ konden wij echter merken dat dezer Bestuurder, Graf von Middendorf, ons allerminst in zijn hart droeg!

Zoo was de toestand te Brussel!

Te Antwerpen was natuurlijk de toestand steeds betrekkelijk goed geweest, maar de onderduimsche tegenwerking van een L. Franck en een Strauss had toch dikwijls stokken in de wielen gestoken en toen ten slotte deze Heeren al te driest optraden, werden ze allebei naar Duitschland gevoerd.

De Franskiljons strooiden het gerucht rond, dat de wegvoering gebeurd was uit hoofde der tegenwerking tegen de vernederlandschte Hoogeschool te Gent. Niets is minder waar. Het was de gansche kampagne tegen de bezetting, die er aanleiding toe was geweest, en de laatste plagerijen hadden de maat doen overloopen.

Zoo hadden Franck en Strauss, als schepenen, geweigerd de stadswerklieden te laten gebruiken in het Stapelhuis, waar legerproviand geborgen was; Franck zou een belgisch beeldhouwer hebben bedreigd, toen deze zich bereid had getoond om een graftombe te ontwerpen voor duitsche gesneuvelden, op Schoonselhof begraven; hij zou ook geweigerd hebben de graan-elevators af te staan voor Roemenië. Ik kan den indruk niet van me wegzetten, dat deze heeren een gemakkelijk ‘mar-

telaarschap' nastreefden: het is bekend, dat zij evenals Pirenne, Fredericq en de gerechtsheeren, een benijdenswaardig dolce-far-niente leventje in groote duitsche steden hebben geleid, met confort en beleefde bejegening.

Te Gent, had het franschdolle gemeentebestuur, met burgemeester Braun aan het hoofd, het nog bonter gemaakt. Ook hier moest de Etappen-bezetting ingrijpen en werden Braun en Schepen De Weert naar Duitschland gevoerd. Begin April werd dan een Duitsch burgemeester, Kunze, aangesteld en als schepenen de Activisten Fornier, Huybrechts, Planquaert, Vander Spurt en Wannijn.

De gemeentezaken werden voorbeeldig beheerd en, na den oorlog, kon geen enkel verwijt noch verzuim ontdekt worden.

Te Antwerpen werd er aan gedacht eveneens een activistisch College aan te stellen, maar hier is het niet tot zoover gekomen; ook niet te Brussel, alhoewel burgemeester Max reeds vroeger het lot van zijn Gentschen confrater had ondergaan.

Hoe de zoogenaamde 'vaderlandsliefde' der officieele heerkens meestal verfoeilijk komediespel was, bleek weer temeer te Gent, waar de Raadsleden, die weigerden in openbare zitting te verschijnen, evenwel gaarne met de Duitschers zetelden in gesloten gemeente-commissies, om daar tegen de Vlaamsche schepenen te kunnen konkelfoesen.

En dat de Duitsche overheid ook maar al te dikwijls luisterde naar franskiljons, zullen wij wel niet meer moeten bewijzen.

Het was een openbaar geheim, dat de Magistratuur algauw haar onbezonnen 'stakings-gebaar' betreurde. Zij bleef in kontakt met den Duitschen Referent voor Gerechtszaken, Schauer, die zich niet ontzag met ministerieele ambtenaren te onderhandelen, achter den rug om, van den activistischen Secretaris-Generaal, Mter Flor. Heuvelmans.

Dat deze ronde Sinjoor hem natuurlijk in den weg liep, en dus maar liefst ten spoedigst uit de baan moest geruimd worden, ligt voor de hand.

Wie een hond wil slaan, vindt gauw een stok. Zoo ook Schauer, die een gewillig oor verleende aan de franskiljonsche magistraten, welke zonnen op wraak over de wegvoering der drie presidenten, en Heuvelmans - ten onrechte! - verdachten hierin de hand te hebben gehad. Zij kwamen dan met de

beschuldiging voor den dag, dat ten bate van een Antwerpsch woekeraar, een lichte straf zou zijn bepleit door den Secretaris-Generaal, en dezes inbeschikbaarheid-stelling werd geëischt.

Wel trachtte men van Duitsche zijde aan Heuvelmans gebrek aan werkkracht ten laste te leggen, maar dit werd ten stelligste tegengesproken, door zijn trouwen medewerker, Seger Lambrecht, die bewees hoe men - bij gebrek aan geschoold personeel - stukken in den nacht moest werken, om het hoogst dringende klaar te krijgen. Ontmoedigd trok Heuvelmans zich terug met ziekverlof.

Het bleek al meer en meer dat Schauer (hij zelf sprak zijn naam steeds uit op z'n fransch, Schauèrre!) zooveel mogelijk stokken in 't wiel stak van de Activisten.

In den ‘Raad van Vlaanderen’ had Rat Verhulst een wetsontwerp voor algeheele vervlaamsching van het Gerecht voorgebracht. Het was een stuk waaraan meerdere befaamde Antwerpsche rechtsgeleerden hadden meegewerkt, en dat, onder meer, het stelsel voorstond van den éénigen rechter per arrondissement, zonder beroep.

Al wat bereikt kon worden was, dat een speciale studiecommissie werd aangesteld, waarin 6 Duitschers zetelden naast 4 Vlamingen.

Er is nooit veel van terecht gekomen, en Mter Adelfons Henderickx, die er - mits veel principieel voorbehoud - ten slotte, om der zaak wille, in toegestemd had het Alg. Secretariaatschap te aanvaarden, zal wel alles behalve een prettige werkkring bij die heeren gevonden hebben.

Tusschen haakjes moet hier nog aangestipt, dat Mter Henderickx het te Antwerpen ook aan den stok had gehad met de patriottards van het ‘Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit’ waar hij medevoorzitter was van de Afdeeling ‘Leniging der Werkloosheid’.

Door allerhande onderduimsche, vlaamschhatende plagerijen, vooral vanwege Desguin en van Doosselaere, was Henderickx' boezemvriend, Leo Augusteyns, genoopt af te treden als Secretaris van dit zgn. ‘Dop-komiteit’. Toen deze heeren en hun jaknikkers bovendien weigerden een brief van bedanking aan Augusteyns, voor bewezen diensten te onderteekenen, nam ook Henderickx ontslag. Leo Augusteyns werd klinkend over dien smaad gewroken, op 2 Mei; meer dan 200 zijner bedienden brachten hem toen een openbare bloemenhulde, met een hartelijke toespraak door bureeloverste Grauls.

Als typische bijzonderheid, mag hier vermeld worden, dat gezegde heer van Doosselaere, alhoewel Voorzitter van 't Weldadigheidsbureel, toch op de vlucht sloeg tijdens het bombardement van Antwerpen, waar Augusteyns op zijn post gebleven was.

Ik heb er meermaals op gewezen dat, telkens als de Duitsche vooruitgang op een of ander oorlogstooneel gestremd werd, de echte ‘belgen’ hun anti-Vlaamsche gal voelden opborrelen. Dat zal hier ook wel weer het geval geweest zijn.

Immers rond einde April, was de duitsche onderzeeactie fel geluwd. De Engelsche onder-admiraal Keyes had voor Zeebrugge twee oude kruisers tot zinken gebracht, en daardoor de uitvaart van duikbooten versperd. Gok te Oostende was Commodore Lynes daar gedeeltelijk in gelukt, door het zinken van het stoomschip ‘Vindictive’, dat door verzanding insgelijks een doelmatige hinderpaal werd.

In vergelding spanden dan de Duitschers te land al nun krachten in, met de uit Rusland overgeplaatste troepen en probeerden het Engelsche front te doorbreken. Zoo was op 21 Maart de beruchte ‘Keizersveldslag’ ingezet.

Met afwisselende kans rukten zij tot vijf maal toe in de richting van Parijs: de eerste stoot was gericht op Amiens, dan op Hazebroek en de route van Calais, vervolgens tusschen Soissons en Reims, dan weer tusschen Montdidier en Noyon, ten slotte langs de Marne. Het was dan, dat de geallieerden het gemeenschappelijk opperbevel legden in de handen van den franschen maarschalk Foch, die zijn tegenoffensief begon op 18 Juli.

Maar laat ik de gebeurtenissen niet vooruitsnellen.

Meer klaarheid in de actie
De ‘Frontpartij’. De ‘Weezang aan den IJzer’

Ik heb reeds verteld, hoe de ‘Raad van Vlaanderen’ in zes punten nader had vastgelegd, wat hij door de uitgeroepen ‘Zelfstandigheid’ begreep.

Ook dit was geschied tegen den wensch in, van het Duitsche Bestuur, evenzeer als de uitroeping zelve, en het heeft zijn groote belang, dit nadrukkelijk te onderstrepen, als een sprekend bewijs van de kordate Vlaamsche vrijmoedigheid, die in den ‘Raad’ overheerschte.

De ‘Censuur’ evenwel verzette zich tegen het openbaarmaken der zes punten, en zoo ontstond het voornemen, ons in een Manifest rechtstreeks te richten tot het Duitsche Volk. De bewoordingen van dezen Oproep hebben heel wat discussie bijgebracht. Ik kom er later op terug in verband met gebeurtenissen in de maand Juni.

Teneinde de gemoederen te peilen bij de Duitsche staatslieden zelf, werd inmiddels besloten Dr Borms naar Berlijn af te vaardigen met deze zending. Hij trof er admiraal von Tirpitz, die zich voor Vlaamsche Zelfstandigheid uitsprak, mits een Duitsche zeebasis; Erzberger, partijganger van een scheiding binnen 't belgisch staatsverband; maar Borms kon ook in de socialistische middens vernemen, hoe b.v. Bernstein tegen alle ‘Flamenpolitik’ gekant was. Toen ietwat later ook Leo Meert een bezoek aan Berlijn bracht, schaamde de sociaaldemokraat Haase zich niet, te verklaren dat hij het Activisme als verraad aanzag.

Toch was Borms' reis niet nutteloos geweest, want zij legde de eerste grondslagen voor de inrichting van een Vlaamsch Verweerkorps.

Wij hadden ons aldus te verweren, niet alleen tegen franskiljons en Walen, maar ook tegen duitskiljons. Doch het moet gezegd, dat de Vlamingen geen enkele blaam onbeantwoord lieten. Als een moedige daad wil ik voorzeker niet het protest voorbijgaan, dat door ‘Per Lucem ad Crucem’ gezonden werd aan Kardinaal Mercier, naar aanleiding van zijn ‘Vastenbrief’ tegen de Activisten gericht.

Eenige lijnen maar uit dit waardige, kranige stuk, zullen den toen heerschenden geest helder belichten:

> ‘Wij streven er naar, in ons eigen Vlaanderen, de taal van ons Volk haar volle recht te doen toekennen en bewerken daardoor, dat het uit de cultureele en economische minderwaardigheid worde opgebeurd, waarin drie-kwart eeuw stelselmatige verfransching het gedompeld hebben.
> Zoodoende handelen wij overeenkomstig de raadsbesluiten van Hem, die ons Nederlanders schiep, en Wiens goddelijken wil wij zouden wederstreven, door lijdelijk de langzame uitroeiing van onze taal aan te zien.
> Zoodoende voorbereiden wij het einde van een toestand, waarbij verschil van taal de hoogere klasse der samenleving van de lagere scheidt en die zijn oorsprong vindt in een vooroordeel, eens door Uwe Eminentie zelve als “anti-christelijk, anti-sociaal, en anti-nationaal” gebrandmerkt.
> Zouden wij, Vlamingen, er moeten in berusten dat, na daze beproeving zonder wedergade, op hen het stelsel toegepast blijve waardoor hun nationaliteit ten doode schijnt opgeschreven?
> Tot zulk een opoffering heeft niemand, ook niet - (veroorloof ons het vrijmoedig doch eerbiedig aan Uwe Eminentie te doen aanmerken) onze hoogste Geestelijkheid, het recht ons te verplichten.
> Dat ons, omdat wij daarin willen noch kunnen toestemmen, het hoonend woord “verrader” wordt toegevoegd, greep ons te dieper in de ziel daar in ander landen, waar een zelfde taal- en volksstrijd wordt gevoerd, het de Geestelijkheid is, die de baan breekt en de richting aanwijst in de nationale beweging.’

Een ander feit, dat men te vergeefs als een duitsch manoeuver wilde doen doorgaan, greep plaats.

Reeds bij zijn stichting, in 1916, had het ‘Vlaamsch Verbond’ van Antwerpen, een wensch uitgebracht tot teruggave van 't Vlaamsche gebied, van het ons in de 17e eeuw ontroofde Fransch Vlaanderen.

Bij het hevig opwoeden van het oorlogsgeweld in die streken, zond nu het ‘Verbond’ een sterk geargumenteerd betoog in het licht en deed een dringend beroep op den ‘Raad van Vlaanderen’:

> ‘Om onmiddellijk en op afdoende wijze gevolg te geven aan zijne verklaring van 4 Februari 1917, door de terugvordering van Fransch-Vlaanderen bij de aanstaande vredesonderhandelingen aanhanging te maken en door te drijven.’

De ‘Nieuwe Rotterdammer’ wist smalend aan te merken, dat de Duitschers zich zeer vooruitziende menschen toonden!...

Er kon voorloopig in deze aangelegenheid niet veel meer gedaan worden, dan voorbereidende studies en bevolkingstatistieken klaar te maken, maar toch zal deze motie wel mede de aandacht gevestigd hebben, op de krijgsgevangenen, aanwezig in de oorlogshel van Noord-Frankrijk en de 'Raad' bekwam de terugzending dezer jongens naar Vlaanderen.

Het is bekend, dat het 'Algemeen Nederlandsch Verbond' Tak Nederland, een zeer voorzichtige houding aangenomen had tegenover het 'Activisme' dat het als een zgn. binnenlandsche aangelegenheid voor België aanzag. Toegegeven kan worden, dat de positie van Nederland, als neutraal land, zeer kiesch was, maar toch moet er op gewezen, dat zooniet de letter dan toch de geest van het A.N., V. had moeten voeren tot een pogen tot dieper begrijpen van het noodwendige optreden der Activisten.

Dit gemis aan medevoelen werd vergoed door de stichting te Utrecht, van den 'Dietsche Bond' die o.m. in zijn doelstelling schreef:

> c) het bevorderen en vestigen van de overtuiging, dat het een onafwijsbare plicht is, het zelfbehoud van ieder der afzonderlijke deelen, elkaar wederzijds te steunen in den strijd om het eigen volksbestaan;
> d) het verleenen van zoodanigen steun.

In hun bondigheid zijn deze programmapunten welsprekend en vér-strekkend.

Deze jonge 'Dietsche Bond' aan wiens hoofd mannen stonden met klinkende namen, richtte een onbevangen en luid verzet tot de Nederlandsche Regeering, opdat zij zou opkomen tegen het wederrechtelijk inbeslagnemen van Hollandsche schepen in zee, door de geassocieerde mogendheden.

In zijn maandorgaan 'Neerlandia' publiceerde het A.N.V. toen ook een artikel van protest.

Te Brussel was het steeds een zeer delikate vraag geweest, hoe de splitsing van het Ministerie van Geldwezen kon doorgevoerd worden. In den loop der maand Mei, werden er toch eindelijk twee afzonderlijke departementen ingesteld, onder leiding van een Verwaltungschef en met Pochhammer als Referent.

In de Raadscommissie voor Finantiën had eerst L. Severeyns, daarna even bankier Trachet en ten slotte Leo Meert het voorzitterschap waargenomen, met naast zich, als se-

cretaris, heer Albrecht Morael, een zeer verkleefde en uiterst bevoegde kracht.

Onder de voornaamste punten, die wij daar behandelden, wil ik noemen: herziening van de Drankwet, en een nieuw stelsel van belasting-inning, waarvoor ik een rapport inleverde.

Steentje na steentje werd aldus de tempel van Vlaanderen's zelfstandigheid voortgebouwd en naarmate zulks bekend werd in Regeeringskringen, sloeg de angst om hunne belgische harten.

De Koningin, rond dien tijd vertoevend in een vrouwenklooster in De Panne, liet zich de woorden ontvallen: 'Les Flamands donnent bien du fil à retordre à mon mari, mais on saura les mater.' (De Vlamingen berokkenen veel last aan mijn echtgenoot, maar wij zullen ze wel klein krijgen!)

Edelmoedig waren deze koninklijke woorden allerminst, maar zij schetsten wonderwel de verbeten woede tegen de 'Vlamingen' (let wel: er is geen kwestie van 'Activisten'),

Kamiel Huysmans moest het ook ondervinden. Alhoewel hij geen gelegenheid liet voorbijgaan, om op de Activisten te schelden, kon dat zijn Vlaamsch zieltje niet baten, toen hij, - na een eerste weigering van het scheepsvolk om hem aan boord toe te laten - toch in Londen aangeland en aldaar, in 'Memorial Hall', een rede uitsprak, verklaarde hij, dat de lastercampagne tegen hem in de Ententepers, reeds zoo uitgebreid was, dat zij besloeg 32 boekdeel en van 600 bladzijden elk!

Frans Van Cauwelaert, die bij den Koning in Le Hâvre was geweest, beweerde een gunstigen indruk te hebben meegebracht.

Dat was den dikken baas Terwagne van het 'Belgisch Dagblad' in Den Haag te sterk, en hij liet zijn Haversche kor respondent verzekeren, dat 'Van Cauwelaert een blauwe scheen had geloopen, daar hij de driestheid had, voor bestuurlijke scheiding, onder meer voor de verdeeling van het leger in Vlaamsche en Waalsche regimenten, te pleiten. Z.M. de Koning heeft ongetwijfeld den kampioen van het "niemand gedwongen soldaat" wat eau-bénite de cour meêgegeven!'

Rechtuit gezegd, dat lijkt mij ook waarschijnlijker...

Na veel geschommel en lang gepraat, was de doelstelling van de onderscheidene activistische schakeeringen eindelijk tot

stabiliteit gekomen en waren de volgende formules uitgestippeld:

Na een 'Jong-Vlaamsch' Congrès op 27 April te Brussel door Achiel Brijs voorgezeteld, werd deze tekst vastgelegd:

> Punt 4. - 'Indien het belang van den "Staat Vlaanderen" en de politieke toestand het vereischen wenschelijk maken en toelaten, keurt de Nationale Jong-Vlaamsche Beweging het goed, dat in overleg met de Middenmachten, alle maatregelen getroffen worden, die in kultureel, ekonomisch, politiek en militair opzicht, voordeel voor beide partijen kunnen opleveren, **zonder dat daardoor afbreuk aan** de **soevereiniteit van den Vlaamschen Staat moge gedaan worden**.'

De katholiek georienteerde groep 'Vrij Vlaanderen' stond op hetzelfde standpunt.

De 'Vlaamsche Unie' bepaalde haar inzicht in dezer voege:

> 'De Vlaamsche Unie' stelt zich ten doel, de vrijmaking van het Vlaamsche Volk door het verkrijgen van eigen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht **in een onafhankelijk, op federatieven grondslag heringericht België, saamgehouden door een Personeele Unie**.'

De sociaal-democratische gerichte groep 'Nieuw Vlaanderen' omschreef haar programma in 'De Vlam' van 5 Mei, aldus:

> 'Nieuw Vlaanderen' stelt zich vooral ten doel, het Vlaamsche proletariaat te doen deelnemen aan den internationalen strijd het van allen vreemden invloed vrij te maken, en de volkstaal, d.i. het Nederlandsch. tot eenige ambtelijke taal in het Vlaamsch land te verheffen. Dit doel moet bereikt worden door een volledig, ook **politiek, zelfstandig Vlaanderen en zelfstandig Wallonië in een hersteld België**.'

Zoo was dus de toestand, theoretisch bekeken, in Vlaanderen.

Van de Duitsche gevangenkampen kwam regelmatig bericht binnen en het blaadje 'Onze Taal' uit Göttingen toonde voldoende aan, hoe ras de activistische gedachte aldaar doorgedrongen was.

Alleen de toestand bij het leger te velde was ons zoo goed als niet bekend. Wel drong af en toe een soldatenbriefje door, of konden wij verre galmen vernemen in 'De Toorts' en ook in 'Vrij België', maar ten slotte was het meer een indruk dan een zekerheid, die wij konden opdoen.

Toen plots, op 8 Mei, bekend werd, dat een delegatie van frontsoldaten over de linie was gekomen, en zich bij de Gevolmachtigden had aangemeld.

't Was als een donderslag!

Weldra konden wij meer bepaalde inlichtingen verkrijgen.

In den nacht van 30 April op 1 Mei, waren bij Langenmarck twee afgevaardigden van de ‘Frontpartij’ overgeloopen. Het waren de korporaals J. Charpentier en K. De Schaepdrijver, vergezeld door Marcel Torreele van het 3de linie en door Vital Haesaert, brankardier bij het 2de genieregiment. Tusschen 4 en 5 Mei, was dan nog de geestelijke, brankardier K. Van Sante gevolgd en had zijn voorgangers te Kortrijk vervoegd.

Het waren uiterst belangrijke berichten, die wij thans konden vernemen, van deze heldhaftige kerels. Een onvermoed zicht kregen wij nu op de toestanden achter het Front en vreeselijke bijzonderheden kwamen ons ter oore, maar tevens mirakuleus-verblijdende mededeelingen.

Zoo hoorden wij, dat reeds sedert begin 1917, onder de leuze ‘Omver en erover’, in de loopgraven het zgn. ‘Vlaamsche Front’ was gesticht, onder leiding van een Legercomiteit, waarin zetelden een hoofdman, ‘Ruwaert’ betiteld en Divisieleiders van elk der zes legerafdeelingen, - op hunne beurt geholpen, in 't geheim, door afgevaardigden der onderscheiden regimenten.

't Eerst hadden zich de Vlaamschgezinden reeds terug gevonden, vooral in de 1ste en 2de legerdivisies, September 1916, in ‘Studiekringen’, meestal bestuurd door almoezeniers. Hieruit groeide het ‘Heldenfonds’, dat zich in 't bijzonder toelegde om geld in te zamelen, ten einde op de graven der gevallen Vlamingen, eenvoudige zerkjes te plaatsen met de ingekapte letters A.V.V. - V.V.K. (Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus’) en daaronder een symbolischen ‘blauwvoet’.

Nog een andere werking was aangevat, n.l. de inrichting van het S.K.V.H. (‘Sekretariaat der Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding’), met het doel aan de jongens gezonde lektuur te bezorgen.

Het kon wel niet anders, of zoowel ‘Heldenhulde’ als S.K.V.H., - alleen reeds om hun Vlaamschzijn, - werden bewaakt als broeinesten van ‘défaitisme’ en de ‘Sureté Mi-

litaire' had geen gewichtiger opdracht, dan dezer handel en wandel onafgebroken en van dichtbij te bewaken.

In April 1917 werden de Studiekringen, als staatsgevaarlijk, door het Groot Hoofdkwartier verboden, wat niet belette dat zij nog voortgingen, onder een of ander voorwendsel, te vergaderen en hunne werking, die hoofdzakelijk propagandistisch was geworden, onvervaard voort te zetten.

Op het oogenblik dat Charpentier en De Schaepdrijver overkwamen, waren er 50.000 Vlaamsche soldaten die de activistische beweging in 't bezette gebied bijtraden!

Karel de Schaepdrijver en Julius Charpentier hadden een schat van dokumentatie medegebracht en lieten deze al spoedig in druk verschijnen, in de drie boekjes van de 'IJzerreeks' waarvan de twee eerste gedagteekend zijn te Kortrijk, begin Mei, opgedragen aan L. Dosfel en het derde 10 Juni 1918, opgedragen aan Dr A. Depla. Als motto droegen zij deveelzeggende versregels:

- 'Hier liggen hun lijken als zaden in 't zand
  'Hoop op den oogst, o! Vlaanderland.'

onder een symbolisch kruis, geteekend door Joe English.

Naar waarheid kan ik getuigen, dat deze drie eenvoudige boekjes een rilling door het Vlaamsche land joegen!

Van het eerste dokument al (Open Brief aan Koning Albert, 11 Juli 1917), grijpt het drama den lezer vast. Onmogelijk den verkorten inhoud weer te geven: wij moeten ons beperken bij eenige brokstukken:

> 'Onze Vlaamsche jongens zijn ware helden: gedurig worden zij bespot en begekt, door hun eigen officieren veracht, dikwijls door dokters verzorgd die hunne taal niet kennen. Bijna drie jaar verkroppen ze al dat lijden. Ze weten, dat alle bevelen hun in 't Fransch gegeven worden, en wanneer ze zich niet haasten ze uit te voeren, het voor hen arrest, gevang, krijgsraad, boetkompagnie is.'

En hoe gedragen de officieren zich?

Luistert maar:

> 'Kolonel - later Generaal - Mahieu zegde: Diegenen die op de muren schrijven zijn lafaards. Het zijn varkens en ze moesten volstrekt omver geschoten worden!
> Majoor Poulain: 'Stuur me ten minste iemand die een beschaafde taal spreekt en geen negersch. 't Vlaamsch is goed voor de wilden!'

> Kommandant Semal: ‘Men zal in 't Vlaamsch vertalen, indien ge te dom zijt om Fransch te verstaan. Kartonnen soldaten, ge gedraagt u als varkens! Keert terug naar uw vuil en smerig Vlaanderen!’

Dus de Koning wist reeds in 1917! En onze jongens hadden nog een diep vertrouwen in zijnen rechtvaardigheidszin, toen zij hun brief aldus besloten:

> - ‘Koning Albert kampioen van het recht, verdediger van 's lands eer! op u rekent het Vlaamsch leger, ten minste 80 p.h. van hen, die aan den IJzer staan: ons bloed houden we veil, maar eerbied eischen wij voor ons Vlaamsch bloed, recht voor ons Vlaanderen, vrijheid voor ons zelf en onze kinderen.’

Edoch de Koning zweeg... en in Augustus schreven de mannen van de Frontpartij hem opnieuw:

> Welke de redenen zijn van uwe Majesteit om te zwijgen, onderzoeken wij niet, maar wij hadden redenen om te spreken. Onrecht weegt zwaarder dan oorlog. In plaats van het antwoord, is een reeks straffen gekomen. Sire, dit verbittert ons; zegden onze intellectueelen leiders ons niet, dat wij in den rechten weg moeten blijven, dan weten we niet waar onze woede ons zou drijven.’

In December 1917 richtten zij zich in een Brief aan de Grootmachten, om de activistische daden in 't bezette gebied te billijken. Ook aan Kardinaal Mercier hadden zij een vertoog doen overhandigen door Mgr De Wachter:

> ‘Het goddelijk gezag waarmee Gij bekleed staat erkennen wij met diepen eerbied, doch wij kunnen niet blind blijven voor enkele natuurlijke zijden van den mensch in U, die onze hoop doen verflauwen. Vooreerst is Uwe Eminentie een Waal: daardoor vreezen wij, zal uw begrip van ons recht nooit werkdadig noch vruchtbaar worden. Daarnevens heeft Uwe Eminentie in al Hare toespraken en brieven zoo uitsluitend het Belgisch staatsrecht naar voren gekeerd en de Vlamingen in 't ongelijk gesteld. Het derde, pijnlijkste punt mogen wij niet verzwijgen. Uwe Eminentie stelt ook daden tegenover de Vlaamsche Zaak, die gelijk staan met de veroordeeling van ons Recht.
> Het rood dat uwe Eminentie draagt is vorstelijk: het bloed dat wij vergietend dragen, is het ook: dus rood tegen rood!
> Wij hopen dat Gij de twee hinderpalen tusschen ons zult overwinnen: Uw ras en een traditionalisme. Wat ware dat schoon, Eminentie, ook voor God's oog... Anders, wij kunnen

> het niet verduiken, zult Gij gevoelen wat een rots de Vlaamsche beslistheid geworden is. Wij stellen U een zekere proeve voor: Dat deze brief onder de strijdende regimenten vrijelijk moge rondgaan en elk soldaat hem moge onderteekenen. Indien er dan niet ten allerminst 50.000 soldaten hun naam onder dit stuk stellen, zoo verzaken wij aan ons Vlaamsch recht, en beloven, er geen stap meer voor te verzetten.'

Het klonk als een kreet der wanhoop!

Edoch Kardinaal Mercier zweeg niet, maar werd met den dag driester in zijn waalschen overmoed.

Onte jongens hadden aldus hun hart blootgelegd aan Vorst, aan Hoogste Geestelijkheid en aan de Mogendheden. Niets mocht helpen! Het 'militär' was de grootste vijand. In generaal Bernheim, een sadiek getareerd wreedaard, vonden zij er de hatelijkste verpersoonlijking van. Had hij niet gedreigd: 'De eerste die nog over flamingantisme spreekt, zal gestraft worden; de officieren zal ik breken, de soldaten schop ik naar de boetkompagnie.'

Zij zonden hem een galbitteren brief, druipend van opgepropten haat:

> 'Generaal Bernheim gij inzonder, een kleinzoon van een Duitschen jood, die beter past in een concentratiekamp, dan wel aan het hoofd van eene Legerafdeeling en dus niet mee te spreken hebt in Vlaamsche, en zelfs Belgische toestanden, gij inzonder zijt tegen ons opgetreden.
> Weet gij dan niet, telkens uwe legerafdeeling aanvallend optreedt, het inzonder aan de Vlaamsche soldaten bloed en leven kost? Is het daarom dat ge beveelt, bij de eerste Vlaamsche betooging met mitrailleuzen te schieten? Hebt gij dan geen geweten, dat gij zoozeer op Vlaamsch bloed aast? Weet gij dan niet, dat bij het eerste schot, gansch het Vlaamsch leger opspringt, om de gesneuvelde makkers desnoods met hun eigen leven te wreken?
> Deze is onze laatste verwittiging. Generaal.

Maar vooral schokkend was het derde bundeltje, een wraakroepende reeks, verhalend van beestachtige straffen op Vlamingen toegepast, om hun Vlaamschzijn. De verzamelaars dezer dokumentatie schreven voorop:

> 'Zoo zijn deze feiten 'lijk enkele druppels uit een zee van lijden... Aan hunne bitterheid toetse de lezer het matelooze wee van Vlaanderen's martelaarschap aan den IJser.'

Uit een overvloed van gestaafde feiten, pluk ik hier en daar:

Zoo goed als nooit zetelden er vlaamschsprekende officieren in de krijgsraden die 9 op 10 maal eentalige Vlamingen te beoordeelen kregen. Typeerend is volgend incident:

't Was op een Krijgsraad, den 27n Juni 1917 te Kales. Toen de advokaat vraagde in 't Vlaamsch te mogen pleiten voor zijn klient die geen woord Fransch kende, snauwde de auditeur hem toe: ‘Ge moogt zelfs in het Chineesch, in het Hebreeuwsch pleiten als gij wilt! Het zal ten andere dezelfde uitslag opleveren, die, namelijk, U niet te doen verstaan!’

En door zulke rechters (?) werden onze Vlaamsche soldaten naar de onmenschelijke gevangenkampen in Frankrijk gezonden.

> ‘Te Fresnes, Nice, Orleans, enz. wordt de bewakingsdienst waargenomen door fransche soldaten, uitgezocht om hun bruutheid en dierlijke wreedheid. Een enkel Vlaamsch woord is voldoende, om door den cipier bespuwd te worden en onder een storm vloeken, tot 20 matrakslagen op 't naakte lijf te ontvangen. De minste gril van den cipier brengt den gevangene buiten, waar hij - moedernaakt - zelfs in 's midden van den Winter voor eenen ganschen nacht vastgeklonken wordt op den bevroren grond.’

O, dit wreede bundeltje! Ik herinner me nog hoe ik 't in één adem uitlas, alleen op mijn werkkamer der Stevinstr. te Brussel, en hoe ik mij bijna niet durfde te vertoonen in mijn huiskring, zoo vreeselijk zenuwachtig had mij die lektuur gemaakt. Het spookte als een nachtmerrie nog dagen, en weken in mijn geest na...

Hoe de arme Vlaamsche stumperds uitgehongerd, het voedsel der honden stalen, en uit vuilnisbakken viezen afval opdiepten...

Hoe een soldaat in zijn cel ‘Hemelhuis’ op gedempten toon zat te neuriën, de bewaker hem daarom 4 maal in 't gelaat spoog, 's avonds met een paar beulsknechten, onder 't gehuil van ‘sale Boche’, den jongen buiten sleurden en hem... met schoppen en matrakken doodmartelden...

Hoe cipieren Vlaamsche jongens vlak in 't gezicht waterden, of ze met matrakslagen dwongen hun eigen uitwerpselen in te nemen.

Ik wil den lezer de verdere menschonteerende bijzonderheden sparen; alleen dit nog:

Toen Dr Van de Perre, in een rapport aan den toenmaligen minister van Justicie, Carton de Wiart, deze wreed-

heden aankloeg met de woorden: ‘Ik vraag gerechtigheid, gerechtigheid, gerechtigheid, gerechtigheid’, dan zweeg de minister en werd in de plaats van Dr Van de Perre een Vlaamschonkundige Waal als toezichter aangesteld.

In zijn boek: ‘Voor mijn Volk in Nood’ 2de Deel, blz. 65, verhaalt Prof. Daels van het gevang te Fresnes, dat de jongens genoemd hadden ‘het graf der Belgen’ (90 ph. Vlamingen!) Boven de arduinen poort stond er gebeiteld: ‘Hier treedt men binnen sterk als een leeuw, en gaat men buiten gedwee als een lam’. Geen dag ging voorbij zonder het treurspel van de begraving van Vlaamsche borsten, die daar op het kerkhof naast fransche moordenaars werden in een kuil gestopt, en Prof. Daels durft het aantal der gestorvenen niet te noemen, zoo hoog werd het geschat. Men kan er zich een gedacht over vormen, daar er voor de Vlamingen alleen drie vleugels van 500 cellen elk in deze gevangenis voorbehouden waren!

Dan nog - onder zoovele dramas! - den dood van Renaat De Rudder, op 12 December 1917, toen hij pas vier dagen gevang voor Vlaamschgezindheid had uitgedaan, getroffen door een kogel uit den belgischen post geschoten.

En de weigering van Generaal Bernheim om een half uur gebruikelijken wapenstilstand te vragen, ten einde de populaire gebroeders Van Raemdonck - in elkanders armen gestorven - te begraven... omdat, zoo zegde Bernheim, ‘het ten andere geweten is, dat de jongste van de twee een flamingant was.’

Ten slotte nog dit:

Afdeelings-Generaal de Ceuninck (later Minister van Oorlog), beroemde er zich op, het meest uitvalsritten te hebben bevolen; zoovele Vlaamsche levens gingen daarbij verloren - doorgaans nutteloos! - dat de Koning zelf, toen hij eens in een veldhospitaal de eindelooze rijen slachtoffers gerangschikt aantrof, er voor terugschrok, en den Generaal voorschreef, niet langer aldus de moorderij voort te zetten.

De intellectueelen, - zij die de ‘Sureté’ vermoedde de leiders te zijn, - werden op de minste aanduiding naar de fransche bosschen van de Orne gevoerd. Deze ongelukkigen, die men den naam van ‘Houthakkers’ heeft gegeven, moesten daar elken dag van 's ochtends 6 uur tot 's avonds 6 uur, boomen vellen en trokken voor dit slavenwerk 10 centiem per uur, wel te verstaan als zij minstens 7 kubiekmeter daags

zaagbaar hout hadden afgeleverd, zooniet was een gansch weekloon verbeurd.

In spelonken gelegerd, gevoed met 500 gram brood en 1000 gram aardappelen, soms een brokje vleesch en een lepel soep, vielen de krachtigsten er met bebloede handen bij neer, en werden zij onder striemende slagen met een ossenpees, naar het doodend cachot gejaagd, weldra opgevreten door brandende koorts.

Zoo ging het in de wouden van La Coulonche, van St André, van Chène d'Huy, van Crâménil, van Grand Lucé.

Wraakroepend was het, dat dit slavenwerk niet eens geschiedde ten bate van den Staat, maar de zakken ging vullen van kapitalisten-boschontginners en zagerij-ondernemingen.

Onder anderen werden de E.H. Maurits Geerardijn en Lod. Beets, Pol Davidts, Ward Hermans, Frans Vannijvel, K. De Schepper enz. enz. aan dit middeleeuwsch lijfeigen-stelse onderworpen.

De Frontpartij, nadat de Studiekringen en het S.K.V. H. ontbonden waren, de Vlaamsche kranten nog slechts ten strengste gecensureerd kwamen, nam hare toevlucht tot geheime strooibriefjes, - verfopschriften 's nachts op de gevels geschilderd, - betoogingen die soms 600 tot 1000 soldaten bijeenbrachten in de straten van De Panne, Alveringhem, Hoogstade, Oostvleteren, Leyselen, Wulveringhem al zingend den ‘Vlaamsche Leeuw’ (verboden!). Het kwam meermaals tot botsingen zoo b.v. in De Panne, waar 40 gendarmen te paard den stoet wilden uiteendrijven en te Alveringhem, waar zelfs een generaal en twee kolonels ‘incognito’ in 't duister duchtig werden afgeranseld!

Zoo stonden dus de zaken aan het front, in de loopgraven in de gevangenissen en de boschen der Orne.

Dat moesten niet alleen de leiders weten, maar gansch de bevolking hier, en daarom werden gezegde boekjes van de ‘IJzerreeks’ op groote schaal verspreid en traden de Frontgezanten, zoo dikwijls als mogelijk, in openbare activistische Meetings op, waar zij, in hun soldatenplunje, recht uit het hart spraken tot de massa, waaronder zoo menig vader, broeder of zoon van stakkerds, die ginder aan den IJzer doodbloedden of gemarteld werden, omdat zij het ‘ongeluk hadden Vlaming geboren te zijn’...

De verwekte indruk was geweldig, en had bovendien het

groote voordeel de activistische elementen van alle schakeering weer nauwer tot elkaar te dringen.

Het was dus wel een der hoofdmomenten in de activistische beweging, deze overkomst onzer. IJzerjongens. Zij hadden ons een nieuw hart onder den riem gestoken, en alom laaide de actie nog heviger op.

Steeds voorwaarts! Het 'Engelsch Memorandum' van Van Cauwelaert

Te Gent ontstond de zeer ijverige 'Nationalistische Bond' en een 'Nationalistische Voorwacht' naar wier model het gansche Vlaamsche land door, Voorwachten gesticht werden, die zich alras in een Bond aaneensloten.

Te Antwerpen nam 'Volksopbeuring' nog grootere vlucht, en moesten de kantoren overgebracht worden naar een ruimer gebouw op de Groote Markt Nr 50. Daarna werd ook de verdeeling van voedingswaren ter hand genomen - suiker, boter, enz. wat leidde tot de oprichting van 'Verdeelingsmagazijnen' op de Ossenmarkt; ook te Turnhout, Mechelen, Lier en St. Niklaas. Deze nieuwe werking stond onder de algemeene leiding van Lambert Stevens, daartoe aangesteld door de Hoofdleiding van 'Volksopbeuring' te Brussel. Het was hoognoodig mede te helpen, om wat orde te brengen in de schreeuwende wantoestanden, bij het beruchte 'Comité National'. In een artikel van de 'Eendracht' dato 4 Mei, werd de zaak als volgt belicht:

> 'Aan de bevolking moeten genoeg eetwaren verschaft worden om aan alle behoeften te voldoen. De rantsoenen moeten verhoogd worden. Aan de boeren is steeds het wachtwoord gegeven door gezaghebbende personen en organismen, zoo min mogelijk af te staan. Daarbij zijn de aan de boeren betaalde prijzen buiten alle verhouding met de prijzen die het "Comité National" zelf opstrijkt. Dit Komiteit, gesticht om den woeker tegen te gaan, is zelf de grootste woekeraar en heeft niet weinig bijgedragen, om bij de boerenbevolking den lust naar overdreven prijzen op te wekken.'

Het kwaad bleek echter te diep ingevreten, en de Duitschers traden te laksch op.

Ook in 'Kolenverdeeling' hadden wij dikwijls bedrijfs-

moeilijkheden, doordien de Waalsche mijndirecteuren te traag, of te slechte kwaliteiten leverden. Des te beter konden de nog steeds voortbestaande 'Union houillère' en 'Société Charbonnière' van Antwerpen afleveren!... Hoe ongelooflijk het ook schijne, toch werkten onze franskiljonsche maatschappijen ongestoord voort, met welwillenden steun van den bezetter en konden zij voortdurend ontzaglijke hoeveelheden van puike kolen verkrijgen. Na lang aandringen, mocht onze Referent, Dr Giebel, er in gelukken, een aanzienlijk gedeelte van dezen toevoer, aan 'Kolenverdeeling' te doen afstaan. Hiervoor was nochtans, buiten de talrijke brieven, een speciale reis naar Antwerpen noodig geweest, en zoo zag ik, op 16 Mei, mijne moederstad nog eens terug.

Cultureel was er eveneens vernieuwd leven.

Van de hand van den beslagen Maurits Fassotte (schuilnaam 'Liederik') was een merkwaardig boek verschenen: - 'Vlaanderen's Economische Zelfstandigheid' waarin aangetoond werd, dat wij met onze Haven, met ons Kempisch kolenbekken, met onze verscheidene Vlaamsche nijverheidstakken, met onze zeekust, met ons germaansch achterland, rijk genoeg bedeeld waren om ook economisch op onze eigen beenen te staan, op voorwaarde nochtans, dat wij het vreemde kapitaal uit onze Bankondernemnigen weerden en aldus die 'zuigpompen' tot eigen volkswelvaart aanwendden.

Dit boek gaf een gansch nieuwen, frisschen kijk op den strijd en zijne mogelijkheden, en genoot een reusachtigen bijval.

Een nieuw tijdschrift verscheen te Antwerpen: 'De Stroom' waarin lezenswaardige opstellen verschenen over letterkunde, kunsten, oudheden, enz. Als medewerkers stonden vermeld, o.a.: Dr. A. Claus, Dr. W, Tamm, Mter V. Jacobs, Max Oboussier, Herman Vos, Jan Denucé, Dr Rudelsheim, Mter Emiel Wildiers, enz. Ik had ook mijne medewerking toegezegd, en maakte een opstel persklaar over 'De Vlaamsche Rederijkers'. Het lange achterwege blijven van eenige illustraties zijn oorzaak geworden, dat mijn stuk nooit verschenen is.

De activistische katholieke syndikalisten hadden zich te Antwerpen gegroepeerd, onder de benaming van 'Voor vrede en Zelfstandig Vlaanderen' en hunne eerste openbare Meeting, op 25 Mei, in de Zaal van Wesenbeke, slaagde opperbest. Puike redevoeringen werden er uitgesproken door J. Bellefroid en Antoon Wolfs.

De franskiljons bleven aldoor even enggeestig en haatdragend. Een teekenend staaltje leverden zij hiervan nog toen, op 28 Mei, een zoon van E. Ver Hees (Gevolmachtigde bij den ‘Raad van Vlaanderen’), te Mechelen tot priester gewijd, zijn eerste mis lezen zou in een Brusselsche parochie. Op bevel van den pastoor, waren de geestelijken en de zangers weggebleven, en op de straatsteenen, voor de kerk, stond in groote witte letters geschilderd: ‘A bas les traitres’...

Schreef trouwens de fameuze Léonce Du Catillon niet in het ‘Belgisch Dagblad’ van 31 Mei dat ‘het activisme alleen ‘maar door het vuur en 't zwaard kon vernietigd worden’?...

Was het in de aktivistische rangen niet altijd en overal onverdeelde eendracht die heerschte - (zoo b.v. was er te Gent scheuring ontstaan en een nieuwe groep onder leiding van de gebroeders van Roy en Dr Antoon Picard gesticht onder de benaming ‘Vlaamsch Nationale Partij’) - in de belgische regeeringskringen te Ste Adresse, was er al lang wat aan 't broeien. Renkin met Rutten voerden een vinnige campagne tegen de Broqueville, en deze moest op 3 Juni baan ruimen voor Cooreman.

In den ‘Nieuwe Rotterdammer’ kon men lezen, dat de Broqueville, die de ‘diktatoriale’ strekking vertegenwoordigde, thans opgevolgd was door den ‘gematigden’ Cooreman die er voor zorgen zou dat ‘de Vlamingen voortaan gemakkelijker gehoor zullen vinden te Havere’...

Wel naief!... Niemand minder dan Monet in ‘De Telegraaf’ schreef over Cooreman's gezindheid:

> ‘Wie heeft ooit van zoogenaamd flamingantisme bij hem gehoord? Van wijziging der ‘Vlamenpolitiek’ is geen spraak. Moest dat zijn, dan zouden wel de andere ministers hun ontslag gegeven hebben. In de eerste plaats zeker reeds de heer Paul Hymans, van Buitenlandsche Zaken, op wien de grootste verantwoordelijkheid rust, - om niet eens van de Waalsche ministers als Berryer, Goblet d'Alviella en Brunet te spreken.

Inderdaad: goedschiks zouden de Haversche Heeren wel nooit er aan denken den Vlamingen recht te laten wedervaren: allen tegen den executie-muur met 12 kogels afgemaakt, zoo luidde de eenige belgische ‘Vlamenpolitiek!’

Toch was de activistiche beweging wel het voornaamste struikelblok geweest bij de Broqueville's val. Het is bekend,

dat men op zeker oogenblik in Hâvre-de-Grâce, het hoofd kwijt geraakte. Schreef toen Hymans niet een brief aan zijn aartsvijand Kamiel Huysmans, om hem asjeblieft te verzoeken naar Le Hâvre te komen, ten einde de oproerige Vlaamsche werklieden te sussen, en antwoordde Huysmans niet ‘dat hij niet zou komen, - dat alles wat gebeurde de schuld was van de regeering, die geen Vlaamsch programma had, en daar nu de gevolgen maar moest van dragen’?...

In hun radeloosheid zagen zij dan nog maar enkel heil bij Van Cauwelaert, en de Broqueville had hem uitgenoodigd, daar - en hier haal ik de onverdachte woorden aan, van Rudiger in zijn boek ‘Flamenpolitik’ - daar ‘on connaissait la faiblesse de son caractère’... (‘men zijn karakterzwakte kende’).

Van Cauwelaert stemde toe. Maar nu had hij een fransch paspoort noodig en een engelsch, om in Le Hâvre te geraken.

De fransche consul-generaal Alizé, in Den Haag, begon met te weigeren, daar Van Cauwelaert op zijn ‘fiches’ vermeld stond als... handlanger van Borms! Na veel gesol, kreeg hij eindelijk zijn ‘pas’. - Doch ook de Engelsche consul, Maxse, wilde geen paspoort verstrekken aan den.. ‘Activist’.

Ten einde Maxse te overtuigen van zijn belgisch loyalisme, heeft Van Cauwelaert dan zijn berucht ‘Memorandum’ aan de Engelsche regeering gericht, om de taalkwestie uiteen te zetten.

Hij kreeg eindelijk zijn engelsch vrijgeleide, en na gedurende twee volle dagen met de Broquevile onderhandeld te hebben, liet hij zich naar 't front zenden, met de opdracht de Vlaamsche soldaten ‘op zijn belgisch’ te paloeteren.

Hij kwam echter aan een verkeerd adres te recht, want hij werd door hen duchtig uitgejouwd en uitgefloten.

Tot overmaat van ramp, geraakte het ‘Belgisch Dagblad’ in 't bezit van een af druk van gezegd ‘Memorandum’, - publiceerde het gedeeltelijk, en verweet den schrijver - met reden - dat hij zich tot een ‘vreemde’ Mogendheid had gericht, in een zg. ‘belgische’ aangelegenheid, precies zooals de ‘Activisten’ zulks gedaan hadden.

Had Van Cauwelaert bij Broqueville stand gehouden en verbindende toezeggingen geëischt, om ze aan de Vlaamsche soldaten over te brengen, dan hadde hij zijn volk gediend, - thans heeft hij het eenvoudig verraden, op hoop van wat partij-politiek gezag en voordeel!

Het loont wel de moeite eenige gedeelten uit het bewuste ‘Memorandum’ te vertalen en samen te vatten:

> ‘Het is een feit, dat er in België een talenvraagstuk bestaat. De oorlog heeft het op scherpe wijze onder de internationale aandacht gebracht, maar de oorlog heeft deze kwestie geenszins geschapen.
> De reactie tegen het talenregiem van 1830, heeft men ‘Vlaamsche Beweging’ genoemd, en haar doelwit is ten 1ste aan het Vlaamsche Volk gelijkheid in rechte en in feite te waarborgen - ten 2de aan het Vlaamsche Volk zijn geestelijke en zedelijke eenheid onder de standen terugschenken; - ten 2de verstandelijk en zedelijk dit Volk in staat stellen zijn natuurlijke gaven te ontwikkelen.
> Hiertoe zijn drie factoren vereischt:

1. Een volmaakt onderwijs in alle graden met de moedertaal als onderwijstaal.
2. De Vlaamsche taal voorschrijven in uitwendige en inwendige bestuurszaken in de Vlaamsche provinciën, en bij de centrale belgische besturen in hun kontrakt met het Vlaamsche land.
3. Het belgisch leger derwijze herinrichten, dat Vlamingen en Walen gescheidene, homogene taaleenheden vormen, en dat deze gedrild en aangevoerd worden in de taal der manschappen.

> Ziehier de bijzonderste vooroordeelen tegen deze oplossing:

1. De taalrechten der Walen worden erdoor geschonden. Dit is onwaar. De Vlamingen willen hen hunne taal niet opdringen, zoolang zij geen ambt vervullen in Vlaanderen.
2. De belgische staatseenheid wordt erdoor bedreigd.

> Dit is onwaar. Laat benoorden de taalgrens het bestuur en het openbaar leven Vlaamsch zijn, en bezuiden de taalgrens fransch, en de kwestie is opgelost, zooals Zwitserland het deed.

3. De Vlaamsche beweging is gekant tegen fransche taalstudie.

> Dit is onwaar. De Vlamingen begrijpen het nut van de fransche taalkennis, zooals van meerdere vreemde talen.

4. De Beweging staat vijandig tegenover Frankrijk.

> Dit is eerloos. De Vlamingen staan sympathiek tegenover dit dapper land.

5. De Beweging is ingeblazen door Duitschland.

Dit is een schandige laster. Voor den oorlog heeft Duitschland zich nooit hiermede bemoeid. Integendeel, de ingeweken duitschers hebben zich veel meer met franschsprekende middens verbonden. Te Antwerpen b.v. hebben zij geldelijk schouwburgen en andere inrichtingen ondersteund, die tegen de Vl. Beweging gericht waren.
Zekere belgische pers heeft, einde 1914, de misnoegdheid der Vlamingen uitgelokt, door te gewagen van 'verraders' en van duitsche 'Mache' en door een 'latijnsch' België te voorspellen. Vernederende bejegening door belgische besturen heb-

> ben de Vlaamsche eigenliefde gekwetst, en sommigen hebben steun gezocht bij de Duitschers. Zoo ontstond het ‘Activisme’.

Steller schildert dan, op zijn manier het ‘Activisme’. Daarna prikkelt hij het engelsch eigenbelang, door te wijzen op het drijven naar eenzijdig fransche orienteering, terwijl Engeland aangespoord wordt vooral de sympathie der Vlamingen te verwerven.

Het was wis en zeker een pogen tot ‘internationaliseering’ van den Vlaamschen strijd, en dit kon niet anders dan de banbliksems van Minister P. Hymans uitlokken, die schreef aan de Broqueville: ‘Daar ziet ge nu, wat wij aan uwen Van Cauwelaert hebben!’

Treurig avontuur: eenerzijds uitgejouwd door de Vlaamsche jongens, anderzijds toch nog verdacht bij de belgische ‘bazen’, die hem zelfs beletten de voorgenomen reis naar Zwitserland te ondernemen!... Treurig, en ‘verdiend’! Men kan geen twee heeren dienen, o Van Cauwelaert!

In 't bezette gebied hadden wij, Activisten, al lang als stelregel: Vlaanderen vooreerst, er kome van wat wil!... En in die lijn werd het eene werk na 't andere aangevat.

De heropening van het Hooger Handelsgesticht van Antwerpen werd voorbereid, voor de maand Augustus, en natuurlijk op Vlaamschen voet. Als nieuwen bestuurder werd aangeduid, de allergunstigst bekend staande flamingant van ouden datum, Antoon Moortgat, voor dezen belangrijken post als geknipt. In den Beheerraad zetelden verder: Leo Augusteyns, Julius Boumans en Jef Hellemans.

In eene propaganda-brochure legde Moortgat deze verklaring af:

> Wij willen bouwen en herbouwen derwijze, dat de Antwerpsche instelling na haar vervlaamsching, niets aan waarde zal blijken te hebben ingeschoten, toch integendeel zeer veel aan degelijkheid, doelmatigheid en vooruitstrevende kracht te hebben bijgewonnen, door zich naar alle logische moderne eischen te hebben hervormd en heringericht.
> Vlaanderen heeft mannen noodig met wilskracht en ontwikkeling.
> Vlaamsche studenten! Nu, in 1918 heropent het Hooger Handelsgesticht zijn poorten, met het Nederlandsch als voertaal. Toont door uw talrijk optreden, dat Antwerpen in het bijzonder en Vlaanderen in het algemeen, opnieuw de banen van hun vroegeren roem betreden!

Al lang werd er gepoogd om de ‘Vl. Opera’ der Scheldedestad weer te openen. Nu waren het vooral de heeren Pol de Mont en Van Kerckhove-Donnez die zich voor die taak spanden, en zonder de ineenstorting, zouden hoogstwaarschijnlijk de opvoeringen in 't Winterseizoen 1918-1919 hervat zijn geworden.

Ook de onregelmatige toestand op het Kon. Vlaamsch Conservatorium, waar nog steeds geen bestuurder aangesteld was, zou zijn beslag gekregen hebben, daar de onderhandelingen met toondichter Paul Gilson, met dit doel aan den gang, op het punt stonden tot zijne benoeming te leiden.

Trouwens te Gent was het muziekleven reeds weer opgefleurd, en werden o.a. onder leiding van toondichter Oskar Roels, opera's uitgevoerd.

Te Antwerpen was een Centrale van activistische vereenigingen opgericht, die zonder voorbehoud, en alleen het beginsel aankleefde van den Zelfstandigen Staat Vlaanderen. Doel van deze Centrale was te werken voor erkenning van dien Staat door het Buitenland, en zijne innerlijke organisatie voor te bereiden. Alle richtingen waren er in vertegenwoordigd.

Rond dezen tijd liepen allerlei geruchten over een verklaring, welke Z.H. Paul Benediktus XV zou afgelegd hebben aan Mgr Heylen, Bisschop van Namen, die naar Rome was gereisd, om de houding van Kardinaal Mercier te verdedigen.

Van ‘hooggeachte zijde’ werd op 13 Juni geschreven aan de ‘Nieuwe Gentsche Courant’ dat het richtsnoer van het Vatikaan nog steeds hetzelfde was als dit door Paus Leo XIII in zijn ‘Reputantibus’ afgekondigd, en waarin vastligt, dat het de natuur zelve is die, in 's menschen hart, de liefde voor de moedertaal en den wil voor haar behoud te strijden, heeft geprent. Woordelijk staat in dit pauselijk schrijven: ‘De H. Stoel geeft aan de regeerders den raad, het taalrecht niet aan te tasten. In deze zaken heeft de priester het goede voorbeeld te geven; zijn ambt verbiedt hem zich tegen den taalstrijd te kanten, op straffe van zich bloot te stellen aan smaad vanwege de benadeelde partij.’

Mgr Heylen kon van Z.H. Benediktus niet den minsten steun tegen het Aktivisme bekomen, maar wel verklaarde de Paus: ‘dat het onderwijs in Vlaanderen in de volkstaal geschieden moest, van laag tot hoog.’

Deze woorden konden niet anders opgevat worden dan

een afkeuring van Mercier's optreden, en voortaan heette de Paus dan ook in de hoogere (?) belgische kringen: ‘Benoit-le-Boche’ en de vluchtelingenpers spaarde Z.H. allerminst.

Het deed dan ook weldadig aan, in het kort daarop te Baarn verschenen boek van den innig-geloovigen, katholieken schrijver Karel Van den Oever: ‘De Vlaamsche Beweging’ te mogen lezen (blz. 150):

> ‘Waar de Vlaamsche Beweging strekken moet, niet alleen tot het behoud der Roomsch-Katholieke levensnorm in Vlaanderen, maar tevens om aan het Vlaamsche Volk zijne normaalst-volledige ontwikkeling te geven en de Vlaamsche natie haar bovennatuurlijk doel te helpen bereiken waarvoor ze geschapen is, dan blijft de tegenstreving der Roomsch-Katholieke Bisschoppen, en de anti-flamingantische houding van Mgr Mercier allerpijnlijkst onbegrijpelijk en door hemzelf tegenover God, zijn geweten, en het Vlaamsche Volk te verantwoorden.

Ook de stoffelijke belangen der bevolking werden door de Activisten meer en meer bevorderd. Half Mei werd een nieuwe verordening afgekondigd, voorbereid en doorgedreven door den ‘Raad van Vlaanderen’ en waarbij, van af 1 Juli, aan alle beambten zonder onderscheid van graad, een maandelijksche duurtebijslag werd toegekend op de volgende basis: aan ongehuwden 55 fr. aan gehuwden 50 fr. plus 12 fr. vergoeding per kind.

Voor de aangestelden van ‘Kolenverdeeling voor Vlaanderen’ en van ‘Volksopbeuring’ was een soortgelijke maatregel getroffen. Hier had ik een persoonlijke opvatting van mij doorgedreven, mul.: de grootste bijslag ging aan de minst bezoldigden. Mijn opzet was zeer demokratisch bedoeld; evenwel heb ik toch menig bittere opmerking over die nieuwigheid moeten hooren.

Maar een waarlijk grootsch opgezet plan werd verwezenljikt door den Gevolmachtigde van Nijverheid en Handel den heer E. Ver Hees, die in zijn lange loopbaan als Secretaris-Generaal in het vooroorlogsche Ministerie, de noodige bevoegdheid en ondervinding ervoor had opgedaan. Namelijk, langs het kanaal van den ‘Raad’ werd aan de bezettende Overheid een wetsvoorstel overgemaakt, tot volmaking van de voorschriften op het gebied van verplichte sociale verzekering.

Na eene reeks zeer opgemerkte voordrachten, zoo voor de betrokken diensten, als in 't openbaar, slaagde Heer Ver Hees er in, zijne voorstellen tot Wet te doen gelden, en eenstemmig

bracht de pers hem den lot van werklieden en ouderlingen, wier toekomst, bij ziekte of vroegtijdige gebrekkelijkheid, door de nieuwe bepalingen doeltreffend was geregeld.

En hier moge eens te meer blijken waartoe enge partijzucht in staat is.

De kristene werklieden hadden een vergadering belegd, om deze heilzame wet en hare toepassing te bespreken en te onderzoeken. Zij ontboden als ‘sociale raadsman’ senator A. Rijckmans, en deze echte democraat (?) had aangeraden liever afzijdig te blijven (hij noemde dat: ‘de politiek van de gekruiste armen volgen’.)

Ook Pater Rutten ageerde in dien zin, maar in het ‘Verbond der Vakvereenigingen’ kwam het tot een stormachtige zitting, zoodat de goedgezinde E.H. onderpastoor Heuvelmans tegen Rutten kon zeggen: ‘Het zal niet meer gaan de Activisten aan de deur te zetten, - er zijn er al te véél.’

Alzoo: nog liever een voordeel voor den werkman van de hand wijzen, dan het te aanvaarden door activistische bemiddeling!

Wankelende ‘Flamenpolitik’
‘Proklamatie’ aan het Duitsche volk

Intusschen was nog steeds de Zelfstandigheid van Vlaanderen, niet op duidelijke wijze door Duitschland bijgetreden. De door de ‘Frankfurter Zeitung’ geschreven onrustwekkende dingen hadden bij sommigen de vrees voor ‘loslating’ weer levendig gemaakt.

In de Raadzittingen van 6en, 7en en 13en Juni waren harde woorden gesproken aan het adres der Duitsche Verwaltung, en een motie, ingediend door H.H. Dumon, P. Vrijdaghs, van Bergen en Halsband werd gestemd, waarvan de conclusie luidde als volgt:

> ‘De Raad van Vlaanderen:
> drukt zijne misnoegdheid uit over het voogdijschap, waaronder men hem schijnt te willen plaatsen;
> brengt den formeelen wensch uit, vrijelijk zijne zienswijze kenbaar te maken, - zoo in Binnen- als Buitenland - betreffend Vlaanderen's toekomst, in overeenstemming met de zes bekende grondpunten.’

De volgende week, 20 Juni, werd dan besloten zich rechtstreeks te wenden tot het Duitsche volk, bij middel van eene Proklamatie. Het werd een rumoerige zitting. De redactie door het Bureau voorgelegd, kon geen algeheele voldoening der Leden verwerven.

Het is totaal onmogelijk een tekst door een vergadering van ettelijke tientallen personen te doen vastleggen, en men kwam tot het gezonde besluit, eene beperkte redactie-commissie aan te duiden. Met Dr Claus, Max Oboussier, Albert van den Brande, Prof. W. De Vreese, Ach. Brijs, R. De Cneudt werd ik ook beroepen, en - na wederzijdsche toegevingen en wijzigingen, - kon nog in dezelfde zitting, het stuk voorgelezen, en door de 51 aanwezigen goedgekeurd worden.

Het dokument is te lang, om in zijn geheel afgedrukt te worden, maar vermits het nadien zooveel stof heeft opgejaagd, zal ik er hier de meest belangrijke brokken uit meedeelen.

Bezien in het licht der tijdsomstandigheden, en de aanleiding er toe in 't oog houdend, kan wel beweerd worden, dat - achteraf bekeken - er een paar onvoorzichtige zinsneden in voorkomen, maar, onbevooroordeeld, kan niemand volhouden, dat het ‘deutsche Mache’ zou wezen. Wel integendeel: de duitsche ‘politische Abteilung’ zat het dwars in de maag!

Hier gaan dus de voornaamste ‘passages’:

> Aan het Duitsche Volk,
> ‘Sedert 3 Maart 1917, den dag waarop de Kanselier van het Duitsche Rijk tegenover onze afgezanten, de plechtige verklaring af legde, waarbij aan het Vlaamsche broedervolk, Duitschlands sterke en blijvende beschutting - ook na het sluiten van den vrede - beloofd werd, is meer dan een jaar verstreken. Nog staat de wereld onder de wapens; nog strijden de legers der tegenstanders met wilde verbittering; maar de voordeelen door de Duitsche wapenen in de intusschen verloopen tijdsspanne behaald, brengen ook hen, die tot nu nog twijfelden, tot het besef dat de eindelijke zege van Duitschland nabij is.
> Steunend op de sterke ontwikkeling, welke de gedachte van een vrij, zelfstandig Vlaanderen, sedert die verklaring van den Duitschen Kanselier, bij ons heeft genomen, heeft op 22 December 1917 de Raad van Vlaanderen, tot de Zelfstandigheid van Vlaanderen besloten en daarmee het oorspronkelijke doel van de Vlaamsche Beweging opnieuw plechtig verkondigd.
> Duizenden hebben in de volksraadplegingen tot verkiezing van den “Raad van Vlaanderen” het recht van hun stam en

> hun vrijheid geëischt. Nog vele duizenden meer moeten zwijgend hun hoop in zich zelf verbergen, omdat de toekomst onzeker voor hen ligt.
> In den loop van den oorlog, hebben de Vlamingen erkend, dat niet het Duitsche Rijk de werkelijke vijand is, maar wel de Belgische Regeering, welke voor al de wenschen van het Vlaamsche Volk niets over heeft dan een hooghartig "neen". Zij vervolgt nog heden onze broeders, al vragen zij niets meer dan onder het commando in hun moedertaal, den dood te gaan trotseeren.
> Wij allen weten, dat eene, met haar oude macht terugkeerende Belgische Regeering, voor ons Vlamingen, slechts Belgischen haat; voor onze kultuur - Franschen spot; voor ons Staatleven - Engelsche voogdij; voor onze huishouding - Amerikaansche schuldeischers brengen zal.
> In dit hoogst ernstig uur vertrouwen wij op Godes hulp, op onze onbuigzame vastberadenheid, op Duitschlands sterken wil en zijn klaar inzicht in de toekomst.
> Vlaanderen weet, dat zijn Zelfstandigheid, zonder Duitschlands hulp niet tot stand komen kan, en dat deze slechts als "politieke" zelfstandigheid, een onaantastbare grondslag voor onze nationaliteit kan zijn.
> In het volle bewustzijn onzer verantwoordelijkheid tegenover ons Volk, gelooven wij daarom, dat Vlaanderen's bevrijding van alle verfranschende macht, ook Duitschland's bevrijding van vijandelijke bedreiging in het Westen beteekent.
> Stamgemeenschap, geschiedenis, zelfbehoud, wijzen zoo Duitschland en Vlaanderen naar hetzelfde doel:
> Een vrij, zelfstandig Vlaanderen.'

Geheel de anti-aktivistische pers, en de vluchtelingenblaadjes hieven een huilconcert aan, maar ernstige objectieve bladen, zooals het wereldblad 'De Nieuwe Rotterdammer' schreven:

> 'Het gaat er weer over de "verraders" die zich, met handen en voeten gebonden, overleveren aan den Duitschen kolossus. Zijn deze belgische bladen zich wel bewust van de povere idee, welke zij verwekken, omtrent de moreele waarde der Belgische bevolking, wanneer zij het doen voorkomen alsof er zoovele landverraders onder de Belgen zijn te vinden, als er Activisten zijn?
> Wie de mentaliteit kent van de Activisten, weet dat er geen twee onder hen leven, die hun land zouden willen drijven in de vangarmen van een op annexatie belust Duitschland.'

Den 25n Juni verscheen in de officieuse 'Kölnische Zeitung' een stuk van 'bijzondere zijde' dat van groote beteekenis was, omdat de Generaal Gouverneur, het in zijn antwoord, dato 27 Juni aan den 'Raad', in zijn geheel bijtrad.

Dit artikel was dus zeer zeker ‘geinspireerd’ zooals men dat in diplomatische termen noemt, en het was alzoo een verklaring van de Regeering zelve.

Hier volgen eenige bijzondere volzinnen eruit:

> ‘Men moest voor het politieke welzijn, zoowel van Walen als van Vlamingen, een scheiding onder het oog zien, die méér is dan een bloote bestuurlijke scheiding. Een dergelijk zelfstandig maken van Vlaanderen en Wallonië zou natuurlijk niet noodzakelijker wijze verhinderen, dat beide Staten met elkander in eene verbinding zouden treden, zooals die van Oostenrijk-Hongarije bijvoorbeeld.
> Onder economisch opzicht behoeft een dergelijk zelfstandig Vlaanderen, aanleuning aan het Duitsche Rijk. Vaste bepalingen hieromtrent moeten ook Wallonië omvatten, wiens ekonomische krachten Vlaanderen noch Duitschland willen of kunnen missen.
> Geen annexatie, neen - een vrij en Vlaamsch Vlaanderen in enge ekonomische betrekking met Duitschland, dat blijft het na te streven doel.’

In radicale middens was men van oordeel, dat in dit officieel stuk, te veel de nadruk werd gelegd op onze gebondenheid aan Wallonië en heerschte het vaag vermoeden dat, ten slotte, Duitschland toch, ter Vredesconferentie, dansen zou naar de pijpen der Havermannen.

Een ernstig bericht in deze richting had ons nog bereikt, en wel, dat de Duitsche Regeering met de Belgische eene overeenkomst had gesloten, om hare krijgsgevangenen uit te wisselen - via Zwitserland - tegen belgische.

In andere woorden kwam het overeen met te zeggen, dat al deze Vlaamsche jongens (80 p.h. van het totaal!) terug de vuurhel zouden ingestuurd worden aan het fransche front!

De ontroering was groot: Dr Claus had eene motie opgesteld, en naast Dr Tamm had ik, op zijn verzoek, zeer gaarne mijn handteekening hiervoor verleend, alhoewel dit niet geheel van gevaar ontbloot was, daar, deze motie noch min noch meer voorstel de, dan doodeenvoudig dat de geheele ‘Raad van Vlaanderen’ zou ontslag nemen, indien deze schandelijke menschenvleeschruil zou uitgevoerd worden. (Zitting van 21 Juni 1918).

Wij hebben dan ook het genoegen gesmaakt, den maatregel te zien intrekken, vooraleer hij een begin van uitvoering had gekregen.

Minister Cooreman, - om den schijn te redden, - had een onderzoekingscommissie ingesteld, zoogezegd een Vlaamsch

gezinde (!), in vervanging van de echt franskiljonsche van de Broqueville (zgn. de ‘Van der Essen commissie’). Is het wel noodig te vermelden, dat deze al evenmin van zich liet hooren?

Neen, dan waren de Duitschers, méér ‘gentlemen’.

Als, einde Juni, Burgemeester Jan De Vos van Antwerpen, met den stadssecretaris, bij Senator Schramm kwam verzoeken een pensioen van 10.000 fr. toe te kennen aan den Waalschen schepen Desguin - (de lezer zal zich misschien nog herinneren dat deze heer alleen fransche rommel-boekjes voor de beschermelingen van ‘Volksopbeuring’ wilde afstaan...) - dan werd dit verzoek zonder moeite aangenomen.

Een verordening van 4 Juni werd bekend gemaakt, waarbij voorgeschreven werd, dat in het Vlaamsche gebied voortaan het lager onderwijs, zoowel 't vrije als 't officieele - door de landstaal zou gegeven worden. Deze maatregel zou ook voor Brussel gelden, met aanvang 1920.

't Was alweer een flinke stap voorwaarts.

De propaganda werd met den dag intenser.

Onder Voorzitterschap van A. Faingnaert, hadden een maand te voren, te Brussel, Studiedagen plaats gegrepen, waarop propagandaleiders van al de provincien, hunne plannen hadden uiteengezet en eenheid van werking was bereikt.

De uitslagen lieten zich niet lang wachten. In April en Mei werden er ongeveer 70 volksvergaderingen ingericht; in Juni steeg dit aantal tot 92, en in Juli tot 160 meetings. In 411 gemeenten had het Centraal Propaganda Comiteit vertakkingen, en de door hen verspreide vlugschriften beliepen in doorsnee tot zes honderd duizend exemplaren per maand!

Het mag dus gezegd worden, dat het goede zaad met kwistige hand werd gestrooid en dat het welig ging opschieten allerwege, kon niet meer betwist worden.

Twijfelaars werden, om zoo te zeggen, door die felle actie ‘opgezogen’ en de activistische rangen dikten zienderoogen aan.

Ook meer bepaald economische - doch Vlaamschgezinde - organismen groeiden voortdurend. Zoo telde de ‘Arbeidersgemeenschap’ te Merksem 3000 leden; ‘Volksopbeuring’ 35.000 aangeslotenen!

Dit zijn, waarachtig, getallen die eerbied afdwingen.

Na vele besprekingen ter voorbereiding, was men ook zoo ver gevorderd, dat nu de inrichting van het ‘Departement voor

Nationaal Verweer' met Dr A. Borms als leider kon doorgevoerd worden.

In den 'Raad' had Borms, op 27 Juni over dit punt breedvoerige toelichting verstrekt. Er zouden drie hoofdafdeelingen zijn, nml.: A. Algemeene Leiding; B. Vervlaamsching van het openbare leven; C. Verweer. Deze derde Afdeeling werd gesplitst in drie secties: Veiligheid, Rijkswacht, Krijgsgevangenen. Later is dan nog eene vierde Afdeeling bijgevoegd voor 'Voorspraak'.

De eerste stappen om de Rijkswacht in te voeren waren te Hasselt gedaan, en weldra zou eene groep - 100 man sterk, in uniform, - als proef op de been gebracht worden.

De bliksemsnelle opvolging der gebeurtenissen heeft de verdere ontwikkeling dezer 'Wacht' gedwarsboomd, maar toch heeft het 'Nationaal Verweer' flinke diensten kunnen bewijzen.

En zoo was wederom de Juli-maand aangebroken en stonden alom de Sporenherdenkingen aan de dagorde.

Zij slaagden overal opperbest. In 295 gemeenten waren vieringen ingericht van onzen nationalen gedenkdag, en bij het bureau van den 'Raad van Vlaanderen' liepen op 11 en 12 Juli 448 telegrammen binnen, instemming betuigend met de activistische politiek.

Te Brussel was, vooral door toedoen van Heeren H. Halsband en L. Peerenboom, een verzorgd muziek-kunstfeest ingericht; te Antwerpen was er op 11 Juli een Betooging in het reusachtige 'Hippodroom Paleis' waar Mter Adelfons Henderickx de gelegenheidsrede uitsprak en, op 13 Juli nog, een Kunstfeest in de 'Vlaamsche Opera'.

Aan drie terdood-veroordeelden werd genade geschonken.

In de 'Nation belge' van 17 Juli, stond evenwel de patriotische kwakkel te lezen, dat 'losgelaten krijgsgevangenen door de Antwerpsche bevolking op deerniswekkende wijze aangevallen werden met steenen en stokslagen; de gekwetsten werden bij geneesheeren binnengedragen, die weigerden ze te verzorgen. Deze dokters werden naar Duitschland gedeporteerd en de stad Antwerpen een boete van één miljoen mark opgelegd!'

Wat echter wèl waarheid was, doch door de 'Nation' niet gemeld werd, was dat de gedeporteerde gerechtsvoorzitters, terug uit Duitschland naar hunne haardsteden waren gebracht.

Wat die goed ingelichte krant evenmin berichtte was, dat

krijgsgevangenen te Kortrijk vertoevend, in gelederen het ‘Groeningher’-veld gingen bezoeken, onder het geestdriftig zingen van den ‘Vlaamschen Leeuw’.

Voor de leden van ‘Sterk door Eendracht’ gaf ik een historische uiteenzetting over de beteekenis van den Sporenslag.

Op denzelfden 11en Juli gebeurde nog iets, wat wekenlang de geesten in beroering en de pennen over gansch de wereld in beweging bracht.

De nieuwe Rijkskanselier Graaf von Hertling, had in de Centrale Commissie van den Duitschen Rijksdag, zich uitgelaten over de toekomst van België, en had daarbij de volgende verklaringen afgelegd:

> ‘België is in onze hand het vuistpand voor de toekomstige onderhandelingen. Een “vuistpand” beteekent de garantie tegen zekere gevaren en dat men alzoo slechts loslaat, wanneer deze gevaren op zij gezet zijn.
> Het vuistpand België beteekent aldus voor ons: wij moeten er ons in de vredesvoorwaarden tegen verzekeren, dat België niet meer het opmarschgebied van onze vijanden wordt, niet alleen in militairen zin, maar ook in economischen zin. Wanneer wij met België in eene nauwe verhouding treden op economisch gebied, zoo is dat geheel en al ook in het belang van België zelf, en wanneer het gelukt, dat wij ons met België ook over de politieke vragen verstaan, zoo hebben wij de vaste hoop, dat wij daarin de beste waarborg tegen de toekomstige gevaren zullen hebben, die ons van uit Engeland en Frankrijk bedreigen kunnen.’

De Rijksdagleden Fischbek en Scheidemann hadden over deze uitleggingen naderen uitleg verlangd, en daarom voegde 's anderdaags, Hertling, nog het volgende er aan toe.

> ‘In 't begrip “vuistpand” ligt opgesloten: datgene wat men als pand in de hand heeft, en niet wil behouden, wanneer de onderhandelingen tot een gunstig resultaat leiden. Wij zijn niet van plan België in eenen of anderen vorm te behouden. Wij wenschen, dat het na de oorlog verrezen België als een zelfstandig staatswezen aan geen mogendheid als vazal onderworpen zal zijn, en met ons in goede, vriendschappelijke betrekkingen zal leven.’

In Duitschland ging de al-duitsche pers geweldig te keer. In Vlaanderen waren het de voorstanders van de onmiddellijke verwezenlijking van een Staat Vlaanderen, die ontgoocheld waren omdat zij in Hertling's rede alleen over België hoorden gewagen, - maar het Regeerings-orgaan ‘Kölnische Zeitung’

van 13n had toch duidelijk den toestand geschetst in deze termen:

> ‘De Kanselier heeft op 11 en 12 Juli geen uiteenzettingen meer gegeven, noch over Zelfbestuur, noch over de andere aan de Vlamingen gegeven toezeggingen, juist omdat de vroegere uiteenzettingen als vaststaand beschouwd worden.’

De ‘Eendracht’ van 20 Juli gaf de koele, nuchtere zienswijze weer van al degenen die, door dun en dik, de leuze waren getrouw gebleven: ‘Noch Duitsch, noch Fransch’ waar zij schreef:

> ‘Wij kunnen slechts met voldoening de verklaring van Graaf Hertling onderstrepen: - ‘Wij zijn niet van plan België in een of anderen vorm te behouden.’
> ‘Zij die doordrongen zijn van de gedachte, dat het Vlaamsch federalistisch beginsel de zuurdesem is van nieuw-België's zelfstandigheid, kunnen het slechts waardeeren, dat Duitschland van Vlaanderen niet het huilende bedelkindje maakt, dat België voor Engeland geworden is. Niet om Duitsch land wat snel-vervlugtigende argumenten voor den papieren na-oorlog aan de hand te doen, hebben wij het Activisme in de wereld gestuurd, maar omdat wij er een verzoenende factor in gezien hebben, die een bevredigende oplossing brengen zou in de belangen-tegenstrijdigheden die het belgisch probleem nog meer verwikkelen.

Dat was gezonde taal.

In den ‘Raad’ zelf gingen allerhande stemmen op, zoodat op 20 Juli door de Gevolmachtigden een schrijven aan den Verwaltungchef gericht werd, om nogmaals den nadruk er op te leggen, dat 1) het akkoord tusschen Jong-Vlamingen en Unionisten bereikt was door het uitschakelen van den ‘naam’ België; dat hierdoor de belgische ‘natie’ als dusdanig verdween, welke ook de wederzijdsche verhoudingen tusschen Vlaanderen en Wallonië mochten worden; dat Vlaanderen zich alleen autonoom ontwikkelen kon op grondslag van ‘politieke’ zelfstandigheid, en dat gemeenschappelijke belangen, Duitschland en Vlaanderen, ook nà den oorlog, op elkaar aanwijzen.

De Heer Schaible antwoordde, dat hij gemachtigd was, uit naam van den Kanselier te bevestigen, dat dezes rede enkel betrekking had op het herstel van België met het oog op buitenlandsche verhoudingen, maar dat Duitschland niets terug nam van zijne vroeger aangegane verbintenissen.

Bovendien noodigde Herling leiders van de onderscheiden schakeeringen uit, om met hem, tijdens zijn oponthoud te

Spa, te komen van gedachten wisselen. Het gevolg hiervan was, dat aldaar, op 26 Juli, Heeren Willem de Vreese en Max Oboussier; op 3 Augustus: P. Tack en J. De Decker: op 10 Augustus: Dr Borms en Dr Claus, een onderhoud met den Kanselier hadden.

De slotsom van deze gesprekken was, dat Graaf Hertling beloofde ter Vredesconferentie aan te stuwen op de vorming van twee staten, Vlaanderen en Wallonië onder ééne kroon.

Inmiddels heerschte in den 'Raad' een atmosfeer van gisting, die zich, op 25 Juli, ontlaadde in een vinnig debat tusschen Claus en Tack, de eerste aan den tweeden verwijtende, dat hij in een voordracht bij de duitsche kolonie, al te onvoorzichtige woorden zou gesproken hebben, betreffende Zeebrugge als mogelijke duitsche onderzeeboot-basis, wat deze niet toegaf.

Men was zenuwachtig: vier ontslagen werden ingediend, en de zittingen moesten verdaagd worden tot 16 Augustus.

De 'Commissie van Zaakgelastigden' Bedenkelijke rede van von Payer. Een Bijraad

Laat ons intusschen een kijkje nemen op wat er zooal buiten het bezette gebied geschiedde.

Aan het Westelijk front ging het voor de Duitschers al een tijdje minder fortuinlijk. Na het groot Maart-offensief der Centralen, hadden de Ententemachten, Maarschalk Foch als opperheer der verbonden legers aangesteld.

Op 18 Juli hadden de Geallieerden een krachtig tegenoffensief geopend op de Vesle, en dan op de Aisne en weldra werd de zgn. Hindenburglinie bestookt.

De in het buitenland vertoevende Belgische parlementsleden waren naar Ste Adresse uitgenoodigd, om van 22 tot 29 Juli een extra-zittijd bij te wonen. Zes en veertig waren er opgekomen, om allerhande punten te bespreken, met het oog op een aanstaanden terugkeer.

Vooral economische aangelegenheden vergden een oplossing, b.v. de tolaansluiting en het handelsverdrag met Frankrijk; de concessies aan de 'Lloyd Royal belge' enz. Doch

de laatste zitting werd - met gesloten deuren - gewijd aan taalkwesties en aan het Activisme.

Zeer edelmoedig beslisten die heeren, dat alles op rechtvaardige wijze voor de Vlamingen zou geregeld worden... later, maar intusschen stelden zij een vlammend protest op tegen de Bestuurlijke Scheiding.

Kamiel Huysmans, die te Londen was, werd verhinderd dezen zittijd mêe te maken, daar zoowel Engelsche als Belgische zeelieden weigerden hem over het Kanaal te voeren.

De 46 waren wellicht een beetje beducht voor zijn sarcasme?

Van Cauwelaert had het in den laatsten tijd erg te verduren gehad, wegens zijn Engelsch Memorandum. Overigens was, naar de 'Gazette de Hollande' van 16 Augustus meldde, een tweede vertoog aan de Britsche Regeering gericht door een 'Vlaamsche persoonlijkheid, die in zijn partij eene plaats inneemt, zeker gelijk aan die van den afgevaardigde voor Antwerpen.'

Dus nog een 'défaitist' die de misdaad beging, het Vlaamsche probleem te internationaliseeren!

Wie hij was, wordt niet vermeld, maar dat hij niet 'geblameerd' werd, is zeker. Immers, hij richtte zich tégen de 'Flaminganten'.

'Het is van belang op te merken, zoo staat in dit tweede Memorandum, dat de activistische verraders en de Flaminganten van het Vlaamsch-Belgisch Verbond van Mr Van Cauwelaert, hetzelfde programma hebben.'

Het is een feit, dat àl, de verloocheningen van Van Cauwelaert hem toch niet vrijwaarden als Activist aanzien te worden. Soms gaf hij hiertoe wel eenigszins vat. Het Programma van 4 Maart, door het 'Belg.-Vl. Verbond' uitgevaardigd, was door de Regeering dadelijk afgewezen, en een motie van een duistere 'Ligue patriotique flamande' (Holland) had de zienswijze van het 'Verbond' scherp bekampt.

Zonderling: Waarom moesten die bekampers een 'vlaamsch' mom opzeten? Hun 'flamande' zal wel niemand verschalkt hebben, evenmin als de beruchte 'Ligue flamande pour la Liberté des Langues' (bekend als de 'mannen van de drie ellen (L) voor 'ne frank')...

Als dan Van Cauwelaert weigerde deel te maken van de 'doodgravers-Commissie' van Cooreman, - (die zelfs een man

als Dr Van De Perre eruit had geweerd) - bleef er voor geen enkele ‘Ligue’ nog een schijn van twijfel over: hij was een verkapt luitenant van Borms.

In ‘Vrij België’ kon men van zijn hand lezen ‘dat hij aan de Regeering duchtige ontgoochelingen voorspelde uit hare slimmigheden tegenover de Vlamingen’ en ook, dat hij, volhardend in de boosheid ‘voornemens was een Memorandum over de Vl. Zaak te zenden aan de Amerikaansche Regeering’, waar hij, bij President Wilson, - die toch in zijn beroemde ‘Veertien Punten’ het volksrecht der kleine naties in bescherming nam, - een gewillig gehoor hoopte te vinden.

Dat rook waarachtig naar kettersch Activisme.

In Engeland won onze zaak gestadig veld bij de Vlaamsche uitgewekenen, zoozeer dat de franskiljon Flor. Burton, bestuurder van de Antwerpsche ‘Nieuwe Gazet’ te Londen een speciaal blad ging uitgeven, ‘De Dageraad’ om:

> ‘de belgische belangen te verdedigen tegen de coalitie van het pacivisme, het activisme en het internationalisme, dewelke reeds al te veel gedurende vier jaar onder de Vlaamsche vluchtingen in Engeland hebben gewerkt.’

Het ‘Belgisch Dagblad’ drukte toentertijd:

> ‘De toenadering tusschen aktivisten en zgn. passieven gebeurt zeker, zoowaar als er thans een paralleele werking tusschen Borms en Van Cauwlaert bestaat. Beiden willen de Hochschule te Gent en minstens de bestuurlijke scheiding (met een Vlaamsch en een Waalsch leger) dank aan 't internationaliseeren van de taalkwestie in België, op het Vredescongres, behouden zien. Daarom zochten de aktivisten steun te Berlijn en de zoogen passieven, - of beter opportunisten - te Londen.’

Die prietpraat was kennelijk van Léonce du Castillon, en walgde tot zelfs de eerlijke passieven van het bezette gebied, die in hun Brusselsch sluikblad ‘De Vlaamsche Leeuw’ van 26 Juni schreven:

> ‘Wij houden eraan te verklaren, dat de passieve Vlamingen van 't bezette gebied de strekking van Léonce Du Catillon misprijzend afkeuren en hem als waardige sleepdrager van 't Franskiljonisme beschouwen.’

Buiten de propagandawerking, die ik reeds met eenige welsprekende cijfers schetste, ging ook de cultureele actie steeds haar gang.

Naast de voordrachten door de activistische groep van Help U-Zelve regelmatig voortgezet, was de werking van de in Juni 1918 te Antwerpen gestichte ‘Vlaamsch Nationale Onderwijsvereeniging’ op verheugende wijze uitgebouwd. Ook dat organisme had eene reeks vlugschriften in 't licht gegeven, pedagogisch opgevat, onder den titel: ‘Studie over Vlaamsche Volkskracht’ en waarin verschenen: ‘De Vierde Graad van het Lager Onderwijs’ door Barth Gielis, ‘Onderwijs voor Meisjes’ door Suzanna Verhulst, ‘De Middelbare Technische School’ door Aug. Bosschaerts, ‘Over de Grondslagen van het Lager Onderwijs’ door J.J. Jaecks; ‘Over onze Taalwetten in het Middelbaar Onderwijs’ door Van Nieuwland. Het waren alle degelijke, objectieve studies, die eer aandeden aan hunne bevoegde opstellers. In Augustus gaf de Vl. N.O. dan nog haar eerste nummer uit van ‘De Vlaamsche School’ tweemaandelijksch Tijdschrift, dat maar drie nummers mocht beleven. De wet van 4 Juni 1918 op het lager onderwijs, zou met aanvang van 1 September van kracht worden, en dit heugelijk feit, werd in een hooggestemd artikel ‘De Bevrijding’ door J.J. Jaecks, als volgt begroet:

> ‘Vlaanderens' ziel zal weldra uitspruiten tot iets wonders en heerlijks. Het vreemde pantser is verwijderd en, onder den invloed van eigen taal en eigen streven, onder de koestering van het stambewustzijn en 't geloof in eigen kracht, aanschouwen we, in een kort verschiet, de heropstanding van het Vlaamsche Volk.’

Ook de vrouwen, wier steun wij zoolang - al te lang! - in onzen strijd hadden moeten missen, de vrouwen gingen zich in de Scheldestad organiseeren. Op 29 Juni hadden zij, onder de benaming van ‘Vereeniging voor maatschappelijk werk’ een eerste uitwendig teeken van hun streven gegeven door, in de Feestzaal van het Atheneum, een ‘Vrouwenbetoog en Kunstconcert’ in te richten, waar de Vlaamsche rol der vrouw belicht werd: door Mej. Suzanne Verhulst: ‘In het Onderwijs’; door Mej. Roza De Guchtenaere ‘In de vrije Beroepen’; door Mevr. Lemaire-Dens: ‘Als Moeder en als Arbeidster’; door Mej. Anna Mortelmans; ‘Voor Vrede en Vrij Vlaanderen’ door Mev. Vlamynck, ‘Aan de Hoogeschool’.

Te Brussel was ook een meisjes-groep ontstaan ‘Nieuwe Lente’ met als leuze: ‘Alles voor Vlaanderen’.

En ‘Volksopbeuring’ met zijn afdeeling ‘Volksontwikke-

ling' bleef niet ten achter. In de hoofdstad waren de grondvesten gelegd voor een uitgebreide Volkshoogeschool. Te Leuven, te Vilvoorde, te Kapellen waren nieuwe lokalen geopend.

Omstreeks half Augustus werd ik naar Willebroek ontboden, om daar de verjaring te vieren der bloeiende Afdeeling Het werd een heusch feest, met declamatie en zang, dat rond mijne gelegenheidstoespraak gegeven werd.

Het slot was... minder aangenaam! De verbinding was zoo moeilijk, dat - wilde ik denzelfden nacht te Brussel zijn - ik met een hondenkarretje terug moest.

Inmiddels was ook ernstig gewerkt aan de vervlaamsching der Gemeentebesturen en het plan was, dat vooreerst Brussel, Antwerpen en Leuven aan de beurt zouden komen.

Den 16n Augustus zou dan de 'Raad van Vlaanderen' weer opnieuw vergaderen.

De atmosfeer was er in dit midden niets beter op geworden, nu men beweerde, dat ook Brijs en Ver Hees, tijdens hunne propaganda-omreis door Duitschland, ongewenschte verklaringen hadden uitgesproken en de morgenzitting liep in de grootste verwarring ten einde.

's Namiddags kon het gemoedelijke woord van Borms weer velen verzoenen. Toch meenden sommigen, dat het gezag van den 'Raad' door dergelijke discussies werd ondermijnd en zelfs werd er voorgesteld nieuwe verkiezingen uit te schrijven... Een lange reeks moties werd ingediend, tot ten slotte deze van Dr Spincemaille werd aanvaard, zeggende dat de Gevolmachtigden hun mandaat zouden neerleggen.

Hierna stelde het Bureau, bij monde van zijnen voorzitter Professor W. De Vreese, een motie voor, strekkende om bij den Generaal-Gouverneur de inrichting te bepleiten van een Commissie van Zaakgelastigden, samengesteld naar verhouding der bestaande schakeeringen. Deze motie werd aangenomen met 60 tegen 1 stem en 1 onthouding.

Het gevolg hiervan was, dat loopende zaken wel konden afgehandeld worden, maar dat intusschen de 'Raad' eigenlijk zonder vertegenwoordiging zijnde, zijn zittingen voorloopig eens te meer geschorst zag.

Deze staat van zaken duurde tot 20 September. Maar intusschen vergaderden de leden 'officieus' o.a. op 5, 9, en 19 September.

Men vernam dat, dato 18 Augustus, Dr Claus met een paar

vrienden definitief ontslag had ingediend; wat door iedereen betreurd werd.

Algemeen was men verwonderd, dat de Gouverneur-Generaal zoolang draalde om met de leiders der onderscheidene groepen onderhandelingen aan te knoopen, met het oog op de samen te stellen Commissie van Zaakgelastigden en een motie in dezen zin, gesteld door Heeren Tack, Heuvelmans en Spincemaille, werd verzonden naar het nieuwe Hoofd van de Politische Abteilung, Consul Asmis, dato 9 September.

Maar, na de rede van Hertling, die al zooveel beroering had verwekt, kwam op 14 September, de 'Belgischer Kurier' met een rede te Stuttgart uitgesproken door den Vice-Kanselier von Payer en, eens te meer scheen alles op losse schroeven te rusten.

Immers in die rede stond, onder meer, te lezen:

> 'Niets belet, dat overal het voormalig grondbezit kan hersteld worden, onder beding dat, wat ons en onze bondgenooten betreft, wij weder beschikken zullen over alles, wat wij op 1 Augustus 1914 bezaten. Zoodra de vrede geteekend is, kunnen wij al de door ons bezette gebieden ontruimen, - ook België kunnen wij dan ontruimen. Zijn wij eenmaal zoo ver, dat in België geen andere Staat boven ons de voorkeur geniet, dan kunnen wij Belgie zonder verdere verplichtingen of voorbehoud vrij geven.
>
> Wij hebben ook geen reden om te betwijfelen dat de veelbesproken Vlamingenkwestie in den zin van rechtschapenheid en staatsmansschranderheid opgelost kan worden.'

Dit waren inderdaad, bedenkelijke woorden.

Gansch de Raadszitting van 20 September werd aan de bespreking van dit stuk gewijd, en het volgende protest (in zijne hoofddoelen) naar den Generaal-Gouverneur gezonden:

> 'Met de pijnlijkste verbazing heeft de "Raad van Vlaanderen" de rede door den Vice-Kanselier, onlangs te Stuttgart gehouden, vernomen.
> Daaruit schijnt te blijken, dat Duitschland niet alleen geneigd zou zijn België als onafhankelijken Staat te herstellen, maar ook en vooral, dat het oplossen der Vlaamsche kwestie voortaan aan België zelf zou worden ovengelaten, en aldus ont-internationaliseerd, wat noodlottig voor het Vlaamsche Volk zou worden.
> Op 3 Maart 1917 sprak Rijkskanselier von Bethmann-Hollweg: "Bij den Vrede zal het Duitsche Rijk alles in het werk stellen, wat de vrije ontwikkeling van het Vlaamsche Volk kan bevorderen en waarborgen.
> Op 20 Juni 1918 verklaarde Uwe Excellentie in te stem-

> men met de officieele verklaringen in de “Kölnische Zeitung” die bepaalden: Er moet dus, in het belang - politiek en nationaal - zoo voor de Walen als voor de Vlamingen, een scheiding doorgevoerd worden, die reikt buiten de grenzen eener eenvoudige bestuurlijke scheiding, daar bij dergelijke regeling eene reëele garantie bereikt wordt, door den franschen invloed terug te dwingen.”
> In de rede van den Heer von Payer is van deze reëele garantie geen sprake meer; thans wordt alles verwacht van gerechtigheidszin en staatsmanswijsheid!
> Excellentie!
> In dezen nood van ons hart, en van ons Volk, wenden wij ons vol vertrouwen tot U, die ons Uw ridderwoord verpand hebt: “Zooals het met de Vlaamsche Zaak voor den oorlog gesteld was, mag het nooit meer terug worden.”
> Wij hopen, dat U ons de verzekering zult kunnen geven, dat de inzichten van de Duitsche Rijksregeering, nog steeds onveranderd gebleven zijn: wij kunnen hier verklaren, dat het Vlaamsche Volk de politieke Zelfstandigheid van Vlaanderen als eene bevredigende oplossing van het nationaliteitsvraagstuk in België beschouwt en verder van oordeel is, dat de erkenning van den Staat Vlaanderen geen beletsel kan zijn, voor 't tot stand komen van den Vrede.’

Voor de éérste maal verschijnen in de volgende zitting van 26 September, in de Raadzaal, Duitsche Overheidspersonen. Namelijk Consul Asmis en Dr Kreuter, die officieel, uit naam van Freiherr von Falckenhausen, dezes antwoord brengen op bovenstaanden brief, en tevens de verlangde Commissie van Zaakgelastigden komen aanstellen.

De Gouverneur-Generaal duidt alzoo, in overeenstemming met de groepleiders een zgn. ‘Bijraad’ aan wiens bevoegdheid drieërlei is: 1) hij zal geraadpleegd worden bij alle bestuurlijke maatregelen der bezettende overheid; 2) hij zal van advies dienen bij te benoemen Vlaamsche beambten; 3) hij zal in verbinding staan met de Algemeene Secretarissen van de Vlaamsche Ministeries, betreffende dienstzaken.

De Verwaltungchef zal den ‘Bijraad’ uitnoodigen tot de officieele zittingen, terwijl zijne zaakgelastigden vrij onder mekaar zullen kunnen vergaderen, om eenheid van optreden voor te bereiden.

De ambten in den Bijraad waren als volgt verdeeld:

Dr A. Borms, voor Nationaal Verweer.

J. de Decker, voor Wetenschappen en Kunsten.

Leo Meert, voor Geldwezen.

Ign. Mommaerts, voor Landbouw.

F. Van den Berge, voor Openbare Werken.
E. Ver Hees, voor Nijverheid en Arbeid.
Verder zonder portefeuille, de Heeren A. Martens, Edw. Joris, Ach. Brijs.
Aansluitend bij het schrijven van 20 September, drukte zich Consul Asmis, als volgt uit:

> Mijne Heeren, tengevolge van de afschaffing van de Gevolmachtigden, zal voortaan de 'Raad van Vlaanderen' zelf raadgevende stem hebben in wetgevende maatregelen.
> Reeds onmiddellijk staat op zijne dagorde een der belangrijkste wetten, nml. deze op de instelling van Vlaamsche rechtbanken.
> Buiten dit recht tot medewerking op wetgevend gebied, is ook aan de vertegenwoordigers van het Vlaamsche Volk rechtstreeksche medezeggenschap verleend in alle gewichtige bestuursmaatregelen.
> Een beteekenisvolle en belangrijke stap is aldus gedaan op den weg, die leidt naar de Zelfstandigheid van Vlaanderen.
> Mijne Heeren, het was mij bijzonder aangenaam U deze mededeelingen te kunnen overbrengen en ik houd mij ervan overtuigd, dat U deze richting zult aanzien als een ernstigen vooruitgang, en als een nieuw bewijs dat Z.E. de Gouverneur-Generaal wenscht de tot hiertoe in Vlaanderen gevolgde politiek voort te zetten, en haar tot een goed einde te voeren.
> Ik hoop, dat de in den Raad gerezen moeilijkheden, mogen wijken voor een gemeenschappelijke en minnelijke samenwerking.
> Moge deze taak bekroond worden met een vol en overvloedig succes tot eere van den 'Raad van Vlaanderen' en tot voorspoed en heil van het Vlaamsche Volk!'

Daarna trokken beide afgezanten zich dadelijk terug.

Het was inderdaad een baanbrekende gebeurtenis. De 'Raad' werd aldus in alle zaken, die niet door de oorlogsomstandigheden, buiten zijn bereik vielen, mede berechtigd en had zitting in de Duitsche Bestuurslichamen zelf. Als eerste werkzaamheid moesten de Zaakgelastigden ('Ministers' noemde het volk ze thans, niet geheel ten onrechte), eene Subcommissie aanstellen, tot de voorstudie van een wettig Statuut, waarin de wensch voor politieke zelfstandigheid zou belichaamd worden.

In afwachting kon de kwestie van de vervlaamsching van het Gerecht al ter hand genomen worden, en reeds onmiddellijk, in zittingen van 26 en 27 September werd een wetsontwerp, artikel na artikel, besproken.

In hoofdzaak waren voorzien, Vlaamsche rechtbanken van eersten aanleg, en twee Beroepshoven (Gent en Brussel). De rechters werden afzetbaar. Het Nederlandsch wordt voor Vlaanderen uitgeroepen als eenige wettige gerechtstaal.

Niettegenstaande velerhande schommelingen en wrijvingen, scheen dus de Raad eene nieuwe periode van vruchtbaar werken te gemoet te gaan.

De krijgsgebeurtenissen gingen zich echter nu zoo snel ontwikkelen, dat de kans niet meer er toe geboden werd.

De zitting van 27 September was de laatste officieele bijeenkomst geweest van de 'Raad van Vlaanderen' als korps.

In de 'Commissie van Zaakgelastigden' werden nog benoemd:

Mter Ad. Henderickx, voor Justitie.

Mter Hector Planquaert, voor Binnenlandsche Zaken.

Ing. Brulez, voor Post, Telegraaf en Zeewezen.

Dr. Alf. Depla, zonder portefeuille.

In het Vlaamsche land ging de propaganda onverpoosd verder. Te Hasselt waren de overgekomen soldaten in een Meeting opgetreden, en daar - in het zoogezegd 'slapende' Limburg - bleek plotseling hoe diep het Activisme reeds wortel geschoten had, grootendeels dank aan de vinnige werking van Jan Borms, jongsten broeder van Dr Aug. Borms.

Een optocht van méér dan 2000 Vlamingen doorkruiste Hasselt's straten op 12 September, en zonder de geringste tegenmanifestatie.

Enkele dagen daarna greep te St Truiden, een vergadering plaats, ingericht door den 'Bond der Haspengouwsche Vlaamsche Studenten'. Meer dan 250 aanwezigen werden er geteld, die de activistische reden van geestelijke woordvoerders toejuichten, en daarna in stoet door de straten toog, voorafgegaan door drie priesters achter de Leeuwenvlag.

Te Antwerpen hadden de Unionisten op 29 September een groote centrale bijeenkomst belegd in het lokaal van den 'Meisjesbond' in de St. Annastr. Afgevaardigden uit Brussel en Gent waren er mede aanwezig en een gemeenschappelijk Manifest werd ontworpen.

Eenige dagen te voren hadden de Studenten aldaar ook een Congres gehouden, dat twee dagen duurde en waar als sprekers optraden: hoogstudent Bob van Genechten, Dr L.

Dosfel, student Wies Moens, brankardier Van Sante en Professor Antoon Moortgat.

Waarlijk bewonderenswaardig, hoe - trots verwarde toestanden bovenaan, - de troepen steeds methodisch voorwaarts trokken. Ware de actie een jaar vroeger ingezet kunnen worden, hoe gansch anders zou de einduitslag geweest zijn!

Jaarfeest van ‘Kolenverdeeling’
Profetien... De nakende Ineenstorting

‘Kolenverdeeling’ bestond thans een jaar, en deze gebeurtenis werd te Brussel gevierd op 21 September door een Feestmaal, waar, naast Leiding en personeel van den Hoofdzetel, een ruim honderdtal toezichters en afgevaardigden van de Bijkantoren, aan den disch geschaard zaten, in de opgesmukte zeer ruime bovenzaal van het Spijshuis ‘Volksopbeuring’.

Op zich zelf beschouwd, zegt het feit van 'n één-jarig bestaan niet zoo bijster veel. Maar toch waren de uitslagen door ‘Kolenverdeeling’ gedurende dat enkele jaar bereikt, zoo beduidend, dat ik het wel nuttig acht, er even bij stil te staan, om te doen uitschijnen wat Vlaamsche eensgezindheid en offervaardigheid bewerken kunnen.

Ons verdeelingsterrein hadden wij verdeeld in tien kreitsen: Antwerpen, Mechelen, Turnhout, Brussel-Land, Groot-Brussel, Leuven, Hasselt, Maaseik, Tongeren en St. Niklaas, en 'n hoeveelheid van 327.210.018 Kgr. steenkolen was tegen buitengewoon lage prijzen verdeeld geworden tot algemeene tevredenheid, trots tegenwerking van Waalsche mijnen en Duitsche bureaucraten.

In de vluchtelingenpers stond te lezen, dat vele gemeenten hun geld hadden gestort, zonder de koopwaar te ontvangen. In ‘Het Vlaamsche Nieuws’ had ik deze grove leugen afdoende weerlegd, en er zelfs bijgevoegd, dat een overschot van een miljoen frank in kas lag, alhoewel wij geene winst mochten verwezenlijken. Alleen door zuinig beheer, door toewijding van personeel en toezichters, waren sommige uitbatingsberamingen buitengewoon meêgevallen en hadden deze onverhoopte winst gelaten.

Er werd dan besloten, de minder goede partijen - die de Walen ons ‘opsolferden’ - tot ‘briketten’ te verwerken. Twee fabrieken werden opgericht, in den Brusselschen omtrek en de produkten kosteloos verstrekt aan die gemeenten, waar tengevolge van de armoede, vele rantsoenen niet konden afgenomen worden, niettegenstaande de lage prijzen.

‘Kolenverdeeling’ mocht dus wel met eenigen trots op den afgelegden weg terugblikken, en de viering, door den Kring ‘Sterk door Eendracht’ opgevat, had dan ook een echt feestelijk, en tevens broederlijk-eendrachtig verloop.

Als Algemeen Secretaris viel mij natuurlijk de taak te beurt, een inleidende rede uit te spreken, die tevens een hulde werd aan den Hoofdleider Leo Meert.

Een rijkgebonden feestalbum, met al de handteekeningen van onze medewerkers en daarbij versierd met prachtige allegorische penteekeningen door A. De Weerdt, benevens een kunstig marmeren tafelstuk door Nijssens, met geschilderd paneel door J. Dierckx, werd den Hoofdleider aangeboden en ik was niet weinig verrast, dat ook mij, dergelijk Album en een mooi gesmeed-ijzeren schoorsteengarnituur vereerd werd.

Tal van toespraken werden nog gehouden, en een gelegenheidsgedicht van Willem Gijssels voorgedragen.

Het viel heer Leo Meert en ook mij, wel wat moeilijk voor zulke hartelijke genegenheids-bewijzen de hier passende dankwoorden te vinden, maar het Kolenverdeelings-‘gezin’ wist wel, hoe goed wij het met hen meenden, en na veel muziek, declamatie, sloot deze heerlijke avond in de gulste stemming.

Niet zonder weemoed, kan ik terugdenken aan die heerlijke dagen van zwoegen en opbouwen, naast zooveel ‘geleuter’ op staatkundig terrein... ...

De weifelende zigzag-politiek van de Duitsche Overheid had daar voorzeker de hoofdschuld aan, maar toch - hoe veel verder hadden wij niet gestaan, zonder al het tijdverlies, berokkend door theoretische besprekingen over doelstelling.

Dit ging men nu eindelijk ook inzien, helaas wel wat laat!

De stand aan het front werd met den dag hachelijker voor de Duitschers. De Hindenburglinie was reeds door de Engelschen te Drocourt doorgebroken, en week weldra op meerdere punten terug. Den 28n September, begonnen de Belgen hun

aanval op Diksmuide en op Ieperen, en niettegenstaande den verwoeden duitschen tegenaanval, neemt Generaal Drubbel, met zijne Ie en IIe legerdivisies, het fel omstreden woud van Houthulst.

Generaal Drubbel heeft zich niet geschaamd, later in een activistenproces te getuigen, dat hij zijne troepen, zonder tellen, in die vuurhel heeft gezonden, omdat deze Legerafdeelingen vooral als Vlaamschgezind bekend stonden, en zij met hun bloed alzoo de ‘belgische’ eerherstelling moesten koopen!

Nog wijken de Duitschers op Maas en Samber. Begin Oktober kapituleert Bulgarije; Turkije staat op het ineenzinken... Oostende en Brugge worden ontruimd; de kust wordt door de Centralen opgegeven en zij trekken zich terug op eene nieuwe defensie-lijn Oostende-Tielt.

Oostenrijk-Hongarije wankelt. Geruchten doen de ronde, dat van daaruit aan de Geallieerden een vredesvoorstel werd gedaan achter den rug om van den Duitschen bondgenoot.

Weldra blijkt, dat de Oostenrijksche graaf Törring, verwant aan het belgisch Vorstenhuis - uit persoonlijken naam, via Bern, een plan tot vrede heeft doen toekomen aan de Entente, die het trouwens hooghartig afwees. In deze vredesvoorstellen werd ook volledige ‘amnestie’ bedongen voor de Vlaamsche Activisten.

Dadelijk schrijft Borms in het ‘Vlaamsche Nieuws’ van 26 September:

> ‘Wij Aktivisten verklaren, dat wij niemand mandaat hebben gegeven, aan wien, ook amnestie voor ons te verzoeken; ja, dat we er niet in 't minst aan denken die ooit te vragen, Voor ons is de Haversche regeering de aartsvijand van Vlaanderen geworden. Die regeering erkennen wij niet meer en we kunnen haar dan ook niets meer vragen, in 't allerminst vergiffenis. Met ons mag gebeuren wat wil, wij hebben tot nog toe gedaan, wat menschelijk mogelijk was om ons Vlaanderen van den ondergang te redden. Wij dienden nooit en zullen nooit rechtstreeks Duitsche plannen dienen, maar louter Vlaamsche. Wij zullen onzen plicht blijven doen en ons weren tot den laats ten ademtocht. En vallen wij, we zullen vallen met eer! Dat kunnen wij U beloven, laffe franskiljons!’

Zoo sprak deze edele, onverschrokken man, toen alles rondom ons kraakte en instortte!

Immers, wij wisten maar al te wel, dat het laatste bedrijf aan den gang was en in dezen oppersten nood, doken allerhande plannen op, ook bij de radikaalste Jong-Vlamingen,

om te trachten te redden, wat te redden was. Ernstig werd overwogen, door persoonlijke stappen bij de ‘passieven’ in Nederland aanleuning te zoeken, opdat zij de lijn zouden voorttrekken, zoodra de Duitschers weg waren. Ook dit is een misrekening gebleken, want de zoogenaamd passieven, die beweerden enkel ‘lijdzaam’ te blijven, omdat het land bezet was, verroerden geen vin, om het door ons opgetrokken gebouw te beschermen, integendeel!

Maar daarover praten we later nog.

In afwachting wil ik hier even stilstaan bij een boek, dat toen pas in Vlaanderen was doorgedrongen, namelijk ‘Boudewijn, de Ezel’ van Felix Timmermans.

Voor wie ‘tusschen’ de regels kan lezen, is hier de activistenstrijd geschetst, en de oolijke poëet schrijft dan ook, met rede, bovenaan het eerste hoofdstuk: ‘'t Geen da ge peist, is 't nie’ Timmermans, als een echte dichter, is hier profeet geweest; slechts drie korte citaten wil ik zulks laten bewijzen:

> ‘Als de Ezel krijgt verstand
> Komt er roering in het land.’

Dat is 't Activisme!

> ‘En bij 't eerste morgenkrieken
> toog de koning met zijn klieke
> en zijn dienaars weer op reis
> naar de groote stad Parijs,
> wijl hij 't arme Vlaanderland,
> achterliet in schaad' en schand.’

Men denke hierbij aan 't Belgisch-Fransch militair akkoord!

> ‘trok met opgeheven snuit
> Boudewijn ons landschap uit
> en ging met verfrischt gemoed
> een nieuw leven te gemoet!’

Zoo voorzag Timmermans, de ballingschap van de vele Activisten, hij-zelf inbegrepen.

Ook de bekende, bezadigde C.F. de Sadeleer, die onder pseudoniem ‘Scheldeman’ zoo menig flink stuk in de ‘Gazet van Brussel’ schreef, had een zeer merkwaardige brochure laten verschijnen: ‘Hervormingsplannen’ waarin menig waardevolle wenk voorkomt tot herziening onzer Vlaamsche strijdmethodes. Reeds bij den aanvang, kunnen wij de volgende waarheden - ook profetiën - uitknippen:

> Onze Vlaamschonkundige landgenooten koesteren niet in het minst 't voornemen om Vlaanderen te verlaten, indien zij hun voorrechten moeten prijsgeven. Zij zijn integendeel, vast besloten hun privilegiën met hand en tand, alsook met uitheemsche hulp, te verdedigen, net als vroeger.'
> 'De opgedane ervaringen van den oorlog hebben ook hier duidelijk geleerd, dat men hoegenaamd niets van de "edele gevoelens" van de tegenpartij moet verwachten. De werklijkheid leert ons, dat goed recht bijna altijd goede hulp van noode heeft.'
> 'De Vlaamsche beweging zal gebaat worden door een oproerig optreden, want het volk luistert naar niemand zoo zeer als naar mannen, die voor zijn zaak opgesloten werden, in ballingschap verkeeren of anderszins te lijden hebben.'

En toch ging de propaganda onverdroten voort!

De Meetings door de IJzersoldaten geheel het Vlaamsche land door gegeven, oogstten een stijgenden bijval. De bekende IJzer-brochuren-reeks moest herhaaldelijk herdrukt worden en de feiten daarin aan de kaak gesteld, lokten allerwege nog aanvullende mededeelingen uit. Vooral in 'De Toorts', het keurige Utrechtsche weekblad, terwijl ook in 'Vrij België' meer dan eens typische frontbriefjes werden afgedrukt.

Niemand twijfelde nog aan de waarachtigheid van al deze onthullingen, en toen dan plots bekend werd, dat de geheime leider der Frontbeweging, hij die den sprekenden titel van 'Ruwaard' droeg, door de Duitschers gevangen werd genomen, en in Vlaanderen aanwezig was, steeg de belangstelling nog dubbel zoo hoog.

Zoo bleek dan, dat op 17 September korporaal Dr phil. Adiel De Beuckelaere, krijgsgevangen werd genomen bij Kippe, na een heldhaftig verweer. Dit was telefonisch via Robaais te Brussel medegedeeld, en Vlaamsche hoofdmannen konden aldra velerhande belangrijk nieuws uit eerste bron vernemen.

Terloops zij hier nog herinnerd aan de vuige campagne, door den beruchten Rudiger in zijn 'Flamenpolitik' tegen De Beuckelaere op het getouw gezet op 't oogenblik, dat deze kandidaat was voor het 'Vlaamsche Front' in de Kamerverkiezingen van November 1921. De 'Soir' publiceerde dan eenige zgn. sensationeele documenten en De Beuckelaere werd aangehouden, enkel om zijne verkiezing onmogelijk te maken. Fier verklaarde de 'Ruwaard' voor zijne rechters: 'Om der wille van Vlaanderen hebben wij België gediend' en ten slotte

moest hij vrijgesrpoken worden, daar Duitsche dokumenten tegen hem aangevoerd, vervalscht bleken!...

Keeren wij echter terug tot October 1918.

Alhoewel de 'Raad van Vlaanderen' niet officieel vergaderde, grepen toch tal van bijzondere zittingen onder zijne leden plaats en werkten de Commissies nog steeds voort.

In de Commissie van Financies, was sedert geruimen tijd een uitgebreid Rapport in voorbereiding, betreffende de bestuurlijke scheiding op financieel gebied. Den 10n October werd dit kapitale stuk overhandigd aan de bevoegde Besturen: het was uiterst radikaal in zijn gevolgtrekkingen, die in groote lijnen geschetst, hierop neerkwamen:

- Vlaanderen moet volstrekt vrij staan tegenover Wallonië in zake geldwezen en al wat daar aan vast zit: Tolwezen, Handelsverdragen, Banken, enz.

- De Belgische rekeningen zullen afgesloten worden, op datum van 1 Augustus 1914, en de staatsschulden van dit moment, zullen op billijke wijze tusschen Vlaanderen en Wallonië verdeeld worden.

- De miljardenschuld door Belgie daarna aangegaan, wordt niet door ons erkend; zij kan op Wallonië verhaald worden.

- Alle zgn. belgische eigendom op Vlaamsch grondgebied gelegen, wordt Vlaamsch staatsbezit.

- Gemeenschappelijke belgische organismen worden gelikwideerd en in Vlaamsche en Waalsche omgezet, zoo bijvoorbeeld: Nationale Bank; Spaarkas; Buurtspoorwegen; Gemeentelijk Krediet; Brussel Zeehaven; Intercommunale waterwerken; Koninklijke domeinen; Kempische kolenmijnen, e.a.

Dat 4,5 miljard nieuwe schuld door Vlaanderen niet erkend kon worden, werd gegrondvest op het feit, dat sedert 1830 Wallonië doorloopend méér getrokken en minder betaald had dan Vlaanderen; - dat de Walen al de vetbetaalde ambten bezetten; dat Walenland voortdurend door openbare werken, wegenis, scholen, enz. enz. was bevoordeeld geworden en dat dit alles, op verre na, niet met deze 4,5 miljard zou betaald wezen.

Ook de Grondwet-Commissie leverde, op 12 October, haar ontwerp in, vervat in 118 artikelen.

Hoofdzakelijk waren de volgende regelingen daarin vastgelegd:

Vlaanderen is een onafhankelijke, onverdeelbare Staat. - Zijne eenige officieele taal is het Nederlandsch. - De Staat Vlaanderen zal gevormd worden volgens de taalgrens, met bijvoeging van Fransch-Vlaanderen en van de Nederlandsche kantons Landen en Aubel. - De rijksvlag zal zijn, de Zwarte Leeuw op gouden veld met de leuze: 'Vlaanderen die Leu'.

Eenige bestuurlijke verbeteringen waren eveneens voorzien. De Ministers worden buiten de Kamers aangeduid. De wetgevende verkiezingen geschieden om de vier jaar, voor de geheele samenstelling der beide Kamers en niet voor de helft. De Magistraten worden voortaan door de uitvoerende macht benoemd. Handelsrechtbanken worden afgeschaft. In elke provincie-hoofdplaats wordt een Beroepshof ingesteld. De Jury is enkel bevoegd in politieke- en perszaken. De burgerwacht wordt afgeschaft. Algemeen stemrecht ingevoerd met 1 stem op 25 en 2 stemmen op 40 jaar. Een Staatsraad wordt ingesteld, die bij elk wetsvoorstel moet geraadpleegd worden en mede de wetten uitvaardigt.

Na maandenlange besprekingen hadden aldus zeer gewichtige vraagstukken een wel-omlijnden vorm gekregen en bij een verloop zooals door de Activisten vermoed - namelijk bij een vrede door vergelijk - had Vlaanderen een groot deel van bovenstaande verzuchtingen en voorstellen zien verwezenlijken.

Het buitenland was er van doordrongen, dat hier in Vlaanderen iets definitiefs op til was. In Nederland, o.a. zag eene merkwaardige brochure van den Vlamingenvriend Leo Simons, Leider van de befaamde Wereldbibliotheek, het licht, onder den titel van 'De Bewustwording van Vlaanderen' nadat dit opstel reeds in het Septembernummer van 'De Gids' verschenen was.

Leo Simons gaf daarin een beknopte studie ten beste van de vooroorlogsche Vlaamsche Beweging, bracht in herinnering de woorden van Aug. Vermeylen uit 1895, toen deze in zijne 'Kritiek' schreef: 'Vlaanderen, dat voelen ze, dat willen ze. België laat hen koud. Wij konden het heuglijk feit beleven, dat de Brabançonne uitgefloten werd.'

Daartegenover de Waalsche stem van een Jules Destrée, die aan Koning Albert schreef: 'Sire, er zijn geen Belgen. Er bestaan slechts Walen en Vlamingen.'

En als kenmerkend teeken van den huidigen tijd, de

trotsch-bewuste verklaring van korporaal Jul. Charpentier aan Generaal Bernheim: ‘Ik ben eerst Vlaming, Generaal, en dan Belg.’

De conclusie van Simons' vlugschrift, dat Vlaanderen thans zichzelf bevrijden moest, joeg heel wat stof op in de belgicistische en klein-hollandsche middens, maar in Vlaanderen bood zij ons ruggesteun, en stelde zij het daadvaardig Activisme in eere tegen het ‘mergeloos passivisme’ zooals de schrijver de mannen van de ‘kat uit den boom kijkerij’ noemde.

Het zgn. ‘Vlaamsch-Belgisch (?) Verbond’ uit Den Haag, vond het noodig nog eens een degenstoot te meer in 't water te geven, en onder handteekening van voorzitter Fr. Van Cauwelaert, zond het op 16 October een telegram aan den Koning en aan Minister-president Cooreman:

Daaruit de volgende brokken:

> Het V.B.V. biedt zijne gelukwenschen bij gelegenheid der roemvolle overwinningen en begroet Uwe aanstaande en zegevierende terugkomst in de hoofdstad.
> Drukt den vurigen wensch uit, dat de nieuwe tijd over België ingeluid worde door onmiddellijke bewilliging voor het Vlaamsche Volk van de noodige bestuurlijke, militaire en opvoedkundige hervormingen, alsmede de meest daadwerkelijke gelijkheid op taalgebied en hernieuwt aan Z.M. de verzekering van zijn onvergankelijken trouw.

Flauwer kon wel niet!

Rond dezen tijd werd de droeve mare bevestigd, dat de vereerde Joe English, in het hospitaal te Vinckem, was bezweken. Joe English was de fijnzinnige teekenaar van ‘O.L. Vrouw van den IJzer’, ‘Kerstvizioen’, ‘Ik dien’, ‘Credo’, ‘'t Kruis der Vlaamsche Dooden’, ‘Noch Duitsch, noch Fransch’ en zoo menig beteekenisvolle Vlaamsche prent, die recht tot het hart der IJzerjongens ging. Hij was gehuwd met Eliza Goedemé, dochter van den bekenden flamingant en Sinjoor, en zijn overlijdensmare wekte aldus bijzonder diepen indruk te Antwerpen, zooals bleek uit de ‘Vlaamsche Nieuws’-berichten.

Tegen 15 October was de heropening aangekondigd van de Hoogeschool van Gent. Door ziekte was de hoogbedaagde rector Hoffman in de praktische onmogelijkheid zijn post te te gaan innemen, en Prof. Reimond Speleers werd bereid gevonden deze waardigheid op zich te nemen.

Inmiddels was te Berlijn een kanselierkrisis aan de orde. Zij werd op 4 October opgelost, door de vervanging van Hertling door Prins Max van Baden, en reeds op 7 October ging van den nieuwen Kanselier, een vredesaanbod, via de Zwitsersche Regeering, naar President Wilson, op grond van dezes Boodschappen van 8 Januari en 27 September 1918.

Als slot behelsde dit aanbod volgend voorstel:

> 'Om verder bloedvergieten te vermijden, verzoekt de Duitsche Regeering het onmiddellijk sluiten van een algemeenen wapenstilstand te land, te water en in lucht te bewerkstelligen.'

Den 8 October liet Wilson door den Amerikaanschen Algemeenen Secretaris voor Buitenlandsche Zaken, Robert Lansing, via Bern melden, dat verdere besprekingen zouden afhangen van de bereidverklaring door de Centralen, om onmiddellijk overal hun bezettingstroepen weg te trekken.

Hierop zond de Duitsche Staatssecretaris Solf, op 12 October, antwoord dat 'Duitschland en Oostenrijk-Hongarije bereid zijn alle bezette gebieden te ontruimen en stelt voor, dat President Wilson een gemengde Kommisse zou bijeenroepen om hiertoe de noodige maatregelen te treffen.'

Zijnerzijds had Oostenrijk den 5 October een vredesaanbod gedaan aan Amerika, door bemiddeling van zijn zaakgelastigde te Stockholm, en ging daarna zoover in zijne toegevingen, dat het, op 27 October, aan Wilson deed toezeggen dat het den Tsjecko-Slovaken en den Joego-Slaven zelfbestuur toekende, mits een onmiddellijken wapenstilstand.

President Wilson besloot persoonlijk naar Parijs te komen. Intusschen stond Duitschland nagenoeg alléén tegenover al zijn vijanden. Amerika had den 14n geantwoord, dat vooraf het keizerlijk, militair bewind moest weggeruimd worden. In Duitschland werd de uiterst linker richting hierdoor meester van den politieken toestand, en na langdurige onderhandelingen, kreeg generaal Foch opdracht zijne vredesvoorwaarden aan Berlijn kenbaar te maken (5 November.)

Aan het westelijk front was de toestand voor de Duitschers onhoudbaar geworden. Na Oostende, Thorhout, Brugge en Zeebrugge, viel Kortrijk en wij zagen te Brussel de activistische Kortrijkzanen inwijken, zooals vier jaar te voren, de inwoners van Leuven naar Antwerpen vluchtten...

Door de bezettende overheid werd de mogelijkheid inge-

zien, bijgeval van overhaast terugwijken uit Brussel, een tusschentijdige regeering van nu af reeds aan te stellen. Baron Von der Lancken had de gedachte opgevat hiervoor het Nationaal Komiteit voor Voeding en dezes hoofdleider Franqui aan te duiden.

Het spreekt van zelf dat wij deze mogelijkheid alles behalve opgetogen tegemoet zagen

Maar de ineenstorting dreigde elk moment!

Toen gebeurde er iets, dat op mijn verder leven een diepen stempel heeft gedrukt.

De Ineenstorting

Het was 18 October.

Voor zaken betreffende ‘Kolenverdeeling’ bracht ik, 's namiddags, een bezoek aan Dr Giebel, den bevoegden Referent. Toen dit onderhoud afgeloopen was en ik reeds bij de deur stond, wenkte mij de Referent nog even terug, en na een korte pauze, sprak hij:

- Heer Angermille, heeft U een talrijk gezin?
- Jawel, heer Luitenant; vrouw en zes kinderen.
- Waar vertoeven die?
- Hier te Brussel...

Dr Giebel stapte zijn kantoor op en neer.

Dan ernstig, zéér ernstig:

- Wat ik ga doen, kan ik moeilijk als Duitsch soldaat verantwoorden. Indien U mij, op uw eerewoord stilzwijgen belooft, wil ik echter als ‘mensch’ tot U spreken.
- Heer Luitenant, ik verpand U mijn eerewoord...
- Welnu dan, luister. Inlichtingen uit goede bron, doen mij veronderstellen, dat het front vlug zal ‘opgerold’ worden. Het is mogelijk - ja, waarschijnlijk! - dat Brussel zal beschoten worden... Als huisvader ware het U wellicht geraden U, met Uw gezin, aan dit gevaar te onttrekken, en...
- Dr Giebel, - zoo onderbrak ik, en greep zijne hand, ik zal op mijn post blijven, maar mijn vrouw en kinderen, wil ik in veiligheid stellen. Wanneer zoudt U mij raden ze te verwijderen?
- ...Nog heden, of morgen vroeg...

Een nieuwen, stevigen handdruk, en ik ging.

Een tweestrijd woedde in mij. Zou ik met dit onrustwekkend bericht, niet een soort paniek thuis gaan verwekken? Zou ik het wagen, in de bange tijden die te wachten stonden, mijn gezin te verlaten?...

Met Leo Meert, had ik al dagen te voren, afgesproken, om de talrijke partijen steenkolen onderweg, - desnoods met trapsgewijze verplaatsing van het Secretariaat naar de Oostgrens, - te verkoopen, om de opbrengst te bewaren voor den toekomstigen Vlaamschen strijd: ik was er dus noodig.

Ik zou blijven! Mijn besluit stond vast.

Met al de mogelijke omzichtigheid, bracht ik mijne vrouw, voetje voor voetje, op de hoogte van het dreigend gevaar, en het dappere, moederlijk instinct verloochende zich niet: reeds den volgenden ochtend, zou zij zich met onze lievelingen naar mijne schoonouders te Antwerpen begeven, in veiligheid.

Beloven moest ik, natuurlijk, ten spoedigste te volgen...

Den ganschen nacht werd er ingepakt, wat mede naar Antwerpen moest en wat voor verzending klaar moest gemaakt worden.

Sommige meubelen en mijn boekenschat zou ik wel te Brussel onder brengen. Inderdaad, mijn medewerker, de trouwe Jul. De Wit, wist daarvoor een veilige schuilplaats te Schaarbeek...

Toen den volgenden vroegen ochtend, met pak en zak, vrouw en kinders opstapten, viel het afscheid mij zwaarder dan ik liet blijken, maar ik schaam er mij niet voor te bekennen, dat - alleen achtergebleven in dit verlaten, ledige huis - ik mij niet langer weerhouden kon om het uit te snikken...

Denzelfden dag kreeg ik een spoeduitnoodiging van het Bureau van den ‘Raad van Vlaanderen’. Er werd mij medegedeeld, dat de Duitsche overheid, de gerechterlijke bevoegdheid weer terug in handen had gegeven van de Belgische Justicie, en dat ongetwijfeld al zeer spoedig aanhoudingsbevelen van haar te verwachten waren, voor al de Leden van den ‘Raad’

Het werd nu een zenuwachtige tijd. Bijna elken avond kwamen de Brusselsche leden van den ‘Raad’ bijeen in een of ander activistisch lokaal, om het nieuws van den dag te wikken en te wegen.

Velen spraken het voornemen uit, naar het buitenland

uit te wijken, om van daar na te gaan wat de eerste dagen gebeuren kon. Het gepeupel zou wellicht in een opgehitste roes, na de terugkomst der Regeering, zich aan baldadigheden kunnen te buiten gaan. Reeds nu, werd in danszalen de ‘Brabançonne’ geëischt, ja zelfs de ‘Marseillaise’.

Ik had inmiddels met een verhuisfirma een overeenkomst gesloten, om den 20n Oktober 's morgens vroeg, mijne meubelen te komen opladen, met eenige tientallen kisten vol boeken. Dit alles werd voorloopig in veiligheid gebracht te Schaarbeek.

Aan mijn huisheer liet ik de sleutels van de Stevinstraat 220 terugbrengen, met het bedrag van nog 3 maand huur, om alzoo, buiten elken twijfel, geheel in orde met de huurceel te blijven; wat niet belette dat deze goede vaderlander mij een ‘expertise’ op gezegeld papier liet geworden, ten bedrage van nog 1600 fr. - voor zgn. schade aan zijn eigendom, alhoewel er geen ruitje gebroken, noch een krasje te bespeuren was. Pure kwaadwilligheid, die ik per aangeteekenden brief afwees.

Het was als een voorsmaak van al de bitterheid, die mij wellicht nog te wachten stond...

Ook ik, ging bedacht zijn op veiligheidsmaatregelen. Vooreerst nam ik het besluit, elken nacht in een ander hotel of pension te slapen, om dusdoende eene mogelijke aanhouding te verschalken.

Het personeel van ‘Kolenverdeeling’ vertoonde een paar aarzelingen in zijne gelederen... Naamlooze brieven waren hieraan niet vreemd.

Met mijn hulpsecretaris Juliaan De Wit, werkte ik avond-aan-avond na sluitingsuur der kantoren, nog uren lang bij hem thuis om alles in orde te brengen voor 't geval van een verschuiving van het Hoofdsecretariaat, naar de Oostelijke grens toe.

Den 27n October, op mijn verjaardag, kwam mijn vrouw met mijn oudsten zoon Oskar mij een bezoek brengen. In Antwerpen, liepen de wildste geruchten: men vreesde een nieuwe beschieting der stad, ditmaal door de Engelschen! Mijn gezin was liefderijk door familieleden opgenomen, en mijn vrouw toonde zich vol moed. Wij spraken af, dat - indien ik verplicht zou zijn naar Holland uit te wijken - wij elkaar te Rozendaal zouden opzoeken, om schikkingen te treffen, in verband met niet te voorziene gebeurtenissen.

Van een oogenblik afzondering mijner vrouw, tijdens ons middagmaal, maakte ik gebruik om mijn oudsten zoon te polsen over mijne eventueele uitwijking. Er ontspon zich nagenoeg het volgende gesprek:

- 'Beste jongen, ge weet dat vader zich geheel en gansch aan de activistische actie heeft gegeven. De zaken nemen een ongunstigen loop voor ons, en het is waarschijnlijk dat zij die blijven, aangehouden zullen worden. Gij zijt nog jong, maar toch wil ik u de vraag stellen: Zoudt gij het als een vlek op onzen naam aanzien, indien ik mij tijdelijk buiten het bereik van het belgisch gerecht zou plaatsen?'

- 'Vader, ik weet dat gij volgens uw geweten hebt gehandeld. Vlaanderen zal zijn mannen nog zeer noodig hebben. Ik vind dat gij in Holland méér kunt doen voor uwe gedachte dan wel in gevangenschap!'

Ik had nog net den tijd, om gauw zijne hand krachtig te drukken ten teeken van instemming...

De dag verliep verder in een gedrukte stemming.

Maanden en maanden zouden voorbijgaan, vooraleer ik weer met mijn gezin zou vereenigd wezen.

Den 29n October werd mij medegedeeld, dat Consul Asmis het plan van Baron Von der Lancken had afgekeurd, en voorgesteld dat, mocht een tusschentijdsch bewind noodig blijken, hierbij dan, in elk geval, Vlaamschgezinden zouden gevoegd worden; de namen van Kamiel Huysmans, Frans Van Cauwelaert en zelfs Anseele, werden genoemd.

Baron von der Lancken, die overigens nooit een greintje sympathie voor de Vlamingen had aan den dag gelegd, had intusschen een brief van zeer onbehendig allooi, aan Mgr Mercier gericht.

Hiertegen protesteerde het Komiteit van Zaakgelastigden in volgende bewoordingen:

> 'Wij lezen in Hollandsche bladen den officieelen tekst van een schrijven door Baron von der Lancken gericht aan Mgr Mercier, en treffen de volgende zinsnede aan:

'Gij zijt, Eminencie, de belichaming van het bezette gebied.'

> Het zij ons toegelaten, Excellentie, te doen opmerken, dat de Vlamingen die gedurende de bezetting tezamen met de Duitsche Overheid gewerkt hebben aan daadwerkelijke Vlaamsche politiek, geenszins den Kardinaal Mercier erkennen kunnen als de belichaming van bezet België.

> Kardinaal Mercier is de vijand van alles wat germaansch is en heeft door alle middelen, zoo voor als gedurende den oorlog, de heiligste rechten der Vlamingen bekampt. In geen geval, kan hij als de belichaming van het bezette land doorgaan in de oogen van de rasbewuste Vlamingen; de Vlamingen behooren ook tot het bezette gebied.
> Kardinaal Mercier is voor ons, de incarnatie van de franskiljons in Vlaanderen!

De al te grove duitsche diplomatie had zich hier weer eens getoond in hare naakte onbeholpenheid: hoe kon von der Lancken er een moment aan denken, dat zijn gevlei den starren Kardinaal iets milder zou kunnen stemmen!

Den 30n October besloten de Zaakgelastigden, den 'Raad van Vlaanderen' niet te ontbinden, maar wel hem te verdagen, met het inzicht in Nederland, de actie voort te zetten naar gelang van de ontwikkeling van den politieken toestand tijdens de Vredesconferentie.

Zij stelden een 'Manifest' op, waaruit wij volgende kerngedeelten overdrukken:

> - 'De Raad van Vlaanderen werd geboren uit den nood van - en liefde voor Vlaanderen. In het belgisch Parlement werd het Vlaamsche volk miskend, bedrogen en verraden door bijna al zijne vertegenwoordigers.
> Om eens voor altijd een einde te stellen aan dit verraad, vereenigde zich de "Raad" als stichter van het eerste echt Vlaamsch Parlement en aanvaardde hij de medewerking van den Bezetter, tot verwezenlijking van het heiligste der volksrechten.
> Dit werk op staatkundig en wetgevend gebied zal slechts later naar waarde geschat worden.
> De bestuurlijke scheiding is een weldaad, die de rust van het land zal verzekeren.
> De politieke scheiding, die de trouw aan het Vorstenhuis onaangetast laat, was het ideaal dat de "Raad" zonder verwijl wilde verwezenlijken.
> Ten gevolge van de wereldgebeurtenissen, moet de grootste taak van den "Raad van Vlaandern" voorloopig onvoltooid blijven. De "Raad" verdaagt zich, en drukt zijn vertrouwen uit in de Zaakgelastigden om, bij de aanstaande vredesonderhandelingen, zijn ideaal te verdedigen en te bevorderen.
> Dat het Vredesverdrag ons een vrij Vlaanderen brengen moge in een vrij België!'

De straten van Brussel leverden een eigenaardig schouwspel op. Overal begonnen de Duitsche 'Buros' en 'Zentrales' op te kramen en het was een gehots en gebots van zwaarbeladen wagens, den ganschen dag door.

Ook de Activistische Ministeries en andere radikaal-Vlaamsche organismen begonnen hunne archieven enz. in te pakken en veilig te bergen.

In ‘Volksopbeuring’ en in ‘Kolenverdeeling’ gaf zulks een herrie van belang. Maar wij besloten de boekhouding in haar geheel achter te laten: immers wij hadden niets te verduiken!

Dan werd een ‘Proklamatie’ uitgeplakt van den ‘Raad van Vlaanderen’ aan de Bevolking. De Duitsche overheid had zich hier een tijd tegen verzet, maar de Vlaamsche wil werd toch doorgedreven. Het was een waardig dokument, waarin - met verwijzing naar de Boodschappen van President Wilson, betreffende het zelfbeschikkingsrecht der kleine naties, - het lot van Vlaanderen in België geschetst werd, en dezelfde behandeling opgeëischt als deze, tebeurt gevallen aan Polen, Tsjekken en Slovaken.

Eenige passages laten wij hier volgen:

> - ‘België's onafhankelijkheid wordt hersteld!
> Alle stambewuste Vlamingen willen: ‘Een vrij Vlaanderen in een vrij België. Daardoor blijven zij getrouw aan de richting, die door de Vlaamsche Beweging, voor den oorlog, sedert tachtig jaren werd gevolgd.
>
> Het Vlaamsche program eischt immers, in hoofdzaak, de toepassing ten bate van Vlaanderen, van het algemeen beginsel van de zelfstandigheid der nationaliteiten. Dit beginsel wordt door President Wilson uitdrukkelijk gehuldigd.
> De Vlaamsche Beweging heeft, voor en gedurende den oorlog, de grondslagen gelegd, waarop in dien zin, moet worden voortgebouwd.
> Een hernieuwd centraliseerend stelsel zou Vlaanderen, in naam eener verderfelijke eenheid, nogmaals verdrukken. Veeleer kunnen de Vlamingen, evenals de Walen zich scharen in een komenden Volkerenbond, met wederzijdschen eerbied voor hun nationaal leven: dàt worde de ware Eendracht.
> Vlamingen! Vergeet zooals wij, in deze plechtige ure, alles wat verdeelt. Denkt alleen aan wat ons vereenigt: De liefde voor Vlaanderen!’

Op 1 November - Allerheiligendag - liet de vereerde Leo Augusteyns, wiens onbaatzuchtigheid nooit iemand heeft durven verdenken, een Open Brief verschijnen, gericht aan het Vlaamsche Volk.

Zoo verheven is de aandrang naar samenwerking in dit stuk uitgesproken, dat wij den lezer de bijzonderste brokken er uit, niet willen onthouden.

‘Het rad van den onverbiddelijken oorlog wentelt nog steeds voort, maar boven de met bloed gedrenkte velden, glijden stilaan de stralen der opgaande vredeszon.
In het schrille licht van den nieuwen dag, bevindt zich onze stam, zonder gemeenschappelijk ideaal, zonder vertrouwen noch eendrachtig samenwerken. Tijdens den oorlog hebben wij Vlamingen elkaar zien bekampen, heftiger dan tegen welkdanigen uitheemschen vijand.
Arm Volk! Arm Vlaanderen!
We kunnen geschillen begrijpen waar ons onmondig volk een oordeel moest vellen, dat door zoovele faktoren beinvloed werd. Maar straks luwt de oorlogswind: zullen we dan nog verdeeld staan? Moet het werk van de in den storm bouwende leiders vernield worden? Eerbied voor hen. In het tragische uur, hebben zij hun geloof verkondigd in de heropstanding van Vlaanderen.
Als de grootste verdiensten van het Aktivisme, moet men erkennen, dat het eene lijn van ontwikkeling trok en in een paar jaren opbouwde, wat anders tientallen van jaren zou gevergd hebben: de Vlaamsche Hoogeschool, - de Vlaamsche Ministeries - de taalwetten in het onderwijs.

Wat zal van dat werk voor de toekomst overblijven?
De Vlamingen mogen het niet neerhalen. Nu toch, wordt de zaak reiner en eenvoudiger. De verdachtmaking van duitsche dienstbaarheid vervalt: Laat ons niet meer naar het verleden kijken. De toekomst hoort ons toe, als wij willen en wij kunnen den stond voorbereiden dat wij, Vlamingen, heer en meester in Vlaanderen zijn, in broederschap met Wallonië en met allen eerbied voor het Vorstenhuis.
Eén front, met één doel: Vlaanderen's grootheid en bloei.
Tot die taak roepen wij u op, passieven en aktieven. Geen partijen meer, geen krakeel noch oneenigheid.
De dageraad voor ons Volk is aangebroken, het plan onzer vijanden moet mislukken: Wij willen recht en vrijheid voor het verdrukte Vlaamsche Volk!’

Ruiterlijker kon wel niet de activistische hand uitgestoken worden naar de ‘passieven’!

Helaas, zij bleven passief. Neen, erger nog, zij ontpopten zich al scherper en scherper als anti-actief. Was het menschelijke ‘kleinheid’, die hen deed zeggen zooals Petrus weleer Christus verloochende: ‘Ik ken ze niet, ik ben niet zooals zij!’... was het dat alles te zamen?

Hoe het ook weze: de ‘passieven’ hebben het historische moment voor Vlaanderen laten verloren gaan. Op hun onderdanig, kruiperig, telegram uit Den Haag aan Koning en Ministerpresident, kwam niet eens een antwoordje, evenmin als de belgische-duitscher von der Lancken ooit een sylbe verkreeg van den trotschen Waal Mercier!...

In ‘Kolenverdeeling’ hadden wij afgesproken, dat wij zouden trachten de bemeubeling van onze talrijke kantoorlokalen alsmede kostbare schrijfmachines in een eigen schip en met eigen auto's over de Hollandsche grens te brengen.

Heer Leo Meert begaf zich, te dien einde vooraf naar Holland, op 5 November, en liet mij schriftelijk volmacht, om in zijn afwezigheid, als hoofdleider op te treden. De gebeurtenissen zijn echter van zulken aard geweest, dat van heel dit plan niets terecht is kunnen komen en dat ook heer Meert niet meer terug naar Vlaanderen kon.

Het was mij ter oore gekomen, dat de beambten der Vlaamsche Ministeries een extra-vergoeding zouden verkrijgen ten beloope van drie maand wedde. Alhoewel ‘Kolenverdeeling’ niet direkt afhing van de Zivilverwaltung, maar gansch zelfstandig werkte, wilde ik toch een poging wagen, om aan mijn verknochte medehelpers dezelfde vergoeding te doen toekennen.

Ik begaf mij naar Mter Adelfons Henderickx, den Alg. Sekretaris van Justicie, om voorgaanden op te sporen in dergelijke gevallen van gedwongen opzegging.

In de ‘Pandecten’ werden deze gegevens al spoedig opgediept en met ‘officieele’ afschriften gewapend, begaf ik mij, eerst naar Referent Dr Giebel en daarna tezamen naar Konsul Asmis, om mijn verzoek te bepleiten. Ik mocht er in slagen, mijn voorstel te zien inwilligen.

's Anderdaags werd reeds uitbetaald en bracht het personeel, in korps, mij zijn dank... wat niet uitsloot, dat ettelijke mooipraters daarna verklaarden, dadelijk ontslag te willen nemen.

Sedert 1 November was Gent bedreigd. Den 2n werd Valençiennes ontruimd, den 8n vielen Doornik en Maubeuge terug in Foch's macht.

De zaken hadden dus zulkdanigen loop genomen, dat er niet aan te denken viel nog langer de aankomsten in ‘Kolenverdeeling’ te beheeren. De verbinding met een groot aantal onzer Bijkantoren was verbroken; velen der leiders dezer hulpposten hadden tevens eene activistische rol gespeeld en waren op hunne persoonlijke veiligheid bedacht. Te Brussel werd dus metterhaast, zooveel als doenbaar, gelikwideerd. Na ruggespraak met Dr Giebel huurde Juliaan De Wit een paar kamers en daar werd een bescheiden secretariaat opgericht.

Ook ‘Volksopbeuring’ was geheel ontredderd, dewijl er

dezelfde toestanden heerschten als voor ‘Kolenverdeeling’, namelijk, dat talrijke medewerkers, buiten dezen werkkring eveneens activistisch waren opgetreden. Als Voorzitter van de Samenwerkende Vennootschap, liet ik overal bericht uitplakken, dat de aandeelhouders voor het bedrag hunner stortingen, koopwaren in onze winkels konden afhalen, zoolang de voorraden strekten en het grootste aantal zal op deze wijze wel schadeloos gesteld geworden zijn. Dankbaar moet hier bijgevoegd worden, dat de meeste inschrijvers van belangrijke bedragen spontaan verklaarden van hunne rechten af te zien. Voorwaar een edel, Vlaamsch gebaar!

Den 6n November, was Hippoliet Meert, mij komen opzoeken, om mij voor te stellen tezamen naar Holland uit te wijken. Mijn arme vriend leed toen al aan hardhoorigheid en was daardoor waarlijk in de onmogelijkheid, alleen een avontuurlijke reis te aanvaarden. Vermits mijne zaken tot de bereikbare hoogte waren afgewikkeld, stemde ik toe en er werd afgesproken, dat wij den Vrijdag, 8n November, zouden vertrekken. Reispassen werden voor ons klaar gemaakt, maar de Hollandsche Consul te Brussel bleek afwezig, en het onmisbare visum kon aldus niet verkregen worden.

Een leelijke tegenslag was dat!

Hippoliet was er danig door geschokt en wilde dan liefst maar dadelijk via Duitschland uitwijken.

Alhoewel eenigermate met tegenzin, beloofde ik, hem toch te vergezellen en nieuwe ‘passen’ werden klaargemaakt voor Düsseldorf, waar een ‘Deutsch-Flaemische Gesellschaft’ was tot stand gekomen, van welke wij bijstand verhoopten.

Vrijdag-namiddag, rond 2 uur, zouden wij dus afreizen aan het Zuidstation. Vriend Meert stond mij aan den ingang af te wachten en na afscheid van zijne Dame, die verkoos later naar Holland te komen, zochten wij ons een gemakkelijk plaatsje in den trein.

Hoogstens tien minuten kunnen wij daar gewacht hebben, toen de ‘Bahnmeister’ het perron afliep, roepende: ‘Aussteigen! Revolution in Düsseldorf’.

Nieuwe streep door onze rekening!

Terug naar de Passenzentrale om een andere uitweg te zoeken... Per spoor zou het dien dag, niet meer kunnen. Mijn vriend Meert, was intusschen zenuwachtig geworden en drong sterk aan, dat hij zou wègkomen. Ik zag er maar een middel op: per auto van ‘Kolenverdeeling’.

Zoo gezegd, zoo gedaan. Wij vonden gelukkiglijk den hoofdtoezichter, heer Willemen-vader, bereid om vriend Hippoliet tot Welckenraedt te begeleiden. Ik zelf verkoos nog even af te wachten.

Een vluchtig ‘Tot weerziens’ en daar snorde de auto weg.

Ik ging natuurlijk mijn Referent bericht geven van het gebeurde en bekwam van hem de belofte, dat - wat er ook geschieden zou - hij er voor zorgen wilde, dat ik over de grens zou gebracht worden. Hollandsche paspoorten waren thans heelemaal uitgesloten.

's Anderdaags, Zaterdag 9 November, bracht Dr Giebel mij de gunstige mededeeling, dat ik Zondag namiddag, om 4 uur, zou kunnen afreizen) met den laatsten militairen trein naar Düsseldorf.

Dien nacht sliep ik te Schaarbeek ten huize van Juliaan De Wit, die mij volstrekt gedurende de laatste uren wilde gezelschap houden.

Een nieuwe aarzeling was in mij opgekomen.

Zou ik liever niet naar mijn gezin te Antwerpen gaan, per rijtuig, tram of te voet, - en mij er voorloopig schuil houden? Wellicht geraakte ik langs daar gemakkelijk in Holland...

Toen zegde iets in mij: ‘Doe het niet! Het zal U te zwaar vallen opnieuw van vrouw en kinderen te scheiden en zoo valt ge waarschijnlijk in de klauwen van uw tegenstanders, die u niet kunnen be-oordeelen, maar enkel ver-oordeelen’...

Zondag-ochtend.

Mijn besluit staat ditmaal onherroepelijk vast: ik zal uitwijken. Ik ga vaarwel zeggen aan Dr Giebel, in wien ik een edel mensch had leeren kennen.

Op straat een gewoel van belang! Wat is er toch aan de hand? Ik zie duitsche soldaten, arm in arm met brusselsche burgers. Zij hebben hun hoofddeksels geruild, huilen en tieren... de ‘Marseillaise’!

Dr Giebel ontvangt mij met duister gelaat, en maakt mij de zaak duidelijk: te Kiel is een soort van Mariniers-revolutie uitgebroken. De officieren zijn afgesteld en de macht is gelegd In handen van zoogenaamde ‘Soldatenraden’.

Ook hier, naar Brussel, was de opstand overgeslagen, en voerde een dergelijke ‘Soldatenraad’ het bewind.

Generaal-Goeverneur, Verwaltungschef noch officieren hebben verder iets in de pap te brokken. De ijzeren Duitsche

krijgstucht is als een kaartenhuisje ingestort. Officieren worden in de straten aangevallen, ja gewond en hun ‘epauletten’ afgerukt. De soldaten verkoopen hunne wapens en munitie, voor een paar centen...

Het was een vreeselijke toestand: Luitenant Giebel verkeerde thans zelf in onmiddellijk gevaar; hoe zou hij mij dan nog kunnen helpen?...

Toen ik hem verliet, zat hij met zijn hoofd in de handen gezonken: het was de laatste maal, dat ik den goeden kerel gezien heb.

Ik kuierde naar de Belliardstraat, in de hoop aldaar misschien nog iemand van mijne lotgenooten te ontmoeten en overleg te kunnen plegen.

Ook hier stond alles 't onderst-boven. Eenige groote kisten met hangsloten bemerkte ik in den gang, en las op de deksels ‘R.V. Vl.’ en ‘C.P.B.’

Het hoofd van de ‘Passen-Zentrale’ kwam van een trap gestormd, zenuwachtig. Terloops zegde hij mij, dat deze kisten met archiefstukken van den ‘Raad van Vlaanderen’ en ven het ‘Centraal Pers-Bureau’ niet met de overige waren verzonden, daar de sleutels ontbraken... Hij zelf ging vluchten, verkleed als arbeider...

Ik begaf mij naar de Wetstraat, om er iemand van het Bureau van den ‘Raad’ te zoeken, en trof er nog Dr Josué De Decker aan. Hij had de sleutels op zak en was blij, dat ik dit zaakje nog wilde opknappen. Op de ‘Eisenbahn-Direktion’ werden, volgens voorschrift, de sleutels bij de vrachtbrieven gevoegd en zoo ontging deze prooi aan de ‘belgen’.

In de beruchte uitgave van de gestolen ‘Archieven van den Raad van Vlaanderen’, staat in het ‘Voorwoord’ vermeld dat, volgens de numero tering, eenige kisten ontbraken. Hoogstwaarschijnlijk zijn het dezelfde, die ik het voorrecht had in veiligheid te brengen, maar die het ‘gros’ van de totaalzending nooit vervoegd hebben.

Na een keurig afscheidsmaal te Schaarbeek, zou ik mij dan, tijdig, naar het Noorder-Station begeven, van waar de militaire trein moest vertrekken.

Onderweg, een echte orgie van vlaggen - (90 per honderd rood-wit-blauwe fransche vlaggen) - aan de gevels of gedragen door huilende groepjes. Aldoor de ‘Marseillaise’. Dit zal wel niemand verwonderen: wie kent er, ik vraag het u in gemoede! - in België de woorden van het zoogezegd na-

tionaal volkslied? En die overweldigende massa ‘fransche’ vlaggen, is ook van-zelf sprekend, als men bedenkt, dat reeds jaren voor den oorlog, kosteloos dergelijke vlaggen door allerhande ‘Amitiés’ ‘Alliances’ en ‘Ligues’ werden geschonken aan iedereen, die zich de moeite getroostte ze aan te vragen.

Ik wil me geenszins als een ‘dappere’ voordoen. Volmondig beken ik, dat deze tocht door de brusselsche straten, mij beangstigde. Met mijn reiskoffer aan de hand, was het me toch duidelijk aan te zien, dat ik de stad verliet, wat natuurlijk in deze omstandigheden hoogst verdacht moest schijnen. - Overigens met honderdtallen van personen was ik, tijdens mijne 14 maanden verblijf te Brussel in aanraking gekomen. Nog meerdere honderden ja duizenden hadden mij tijdens voordrachten en betoogingen kunnen opmerken. Het ware voldoende geweest, dat één enkele kwaadwillige geroepen had: ‘Daar gaat er een van die Activisten!’ om godweet welke storm over mij te doen losbreken. Een opgezweepte massa is tot alles in staat en een moordaanslag zou allerminst onmogelijk geweest zijn, nu alle politie-toezicht feitelijk opgehouden had.

Mijn goede ster heeft mij echter, onverlet, door de tierende benden gevoerd, en mijn ‘Not-Passierschein’ gaf mij toegang tot het station, zonder eenige moeite.

De Düsseldorfer trein stond op een spoor vlak voor den hoofdingang. Alhoewel het nog geen 3 uur was en het vertrek op 4 uur gesteld was, bleek deze trein zoo geweldig overvol, dat er - hoe ik ook zocht van achter naar voren en omgekeerd - in den letterlijken zin van het woord geen ‘kat’ meer bij kon.

De soldaten binnen zaten, lagen, hingen...

Op de loopplanken, - boven op de wagons, overal menschenkluwens... Een geroep, een geschreeuw t' allen kant: geen twijfel of het geld van de 's morgens verkochte wapens was in geestrijke dranken omgezet!

Hoe zou ik, als burgermannetje, de door den ‘Feldgraue’ zoo gehate ‘Zivilist’ hier nog een plaatsje veroveren!

Om wanhopig bij te worden!

En 't was de ‘laatste’ trein...

Derde deel
In ballingschap

Eene avontuurlijke Reis

Toen ik alzoo, als ontzind, maar steeds opnieuw het perron op-en-neer afrende, werd ik aangesproken door een onder-luitenant van kleine gestalte, die blijkbaar in 't zelfde geval verkeerde als ik.

Zonderling toch, hoe - in nood - menschen naar elkaartoe gedreven worden.

Mijn zegsman maande mij tot kalmte aan: ongetwijfeld zou nog een treintje méér ingeschakeld moeten worden, meende hij, want in de Wachtzaal zaten en lagen nog ettelijke honderdtallen soldaten, die toch - hoe ook - wèg moesten.

Ik toonde mij dankbaar voor de belangstelling en zegde hem meteen, dat ik een activistisch uitwijkeling was. Hij-zelf was een Sakser, die jarenlang te Antwerpen op een handelskantoor had gewerkt en tijdens den oorlog als taalman dienst had gedaan.

'Met zijn-beiden, zijn we slimmer dan alléén,' voegde hij erbij en stelde voor, de dingen af te gaan wachten in de 'Wartesaal.'

Ze zag er uit als een ordelooze, vies-vuile stal!... Alles verhakkeld en verscheurd. Stroo op den grond, en overal soldaten... soldaten, - allen ongewapend.

Mijn gezel en ik, zetten ons op onze reiskoffers.

Hier was een menschenstudie te doen: vroolijk-uitgierende jonge kereltjes naast oudere, peinzende 'bierbuiken' - Vuile morsige lummels, naast, naar mogelijkheid, opgepoetste jongens; maar in aller oog dezelfde blik: 'Heim! Heim!'

- Naar huis, eindelijk naar huis!

En ik?...

Van huis wèg, hoe ver, hoe lang?...

Plots vliegt de deur open; tien, twintig gillende 'feldgrauen' hollen binnen:

- 'Der Bahnhof wird gestürmt!'

(Het station wordt aangevallen).

'Met z'n beiden zijn we slimmer dan alléén', had mijn gezel zooëven herhaald...

Ik weet niet wat met mij zou geschied zijn, ware ik

alléén geweest... Het is echter een feit, dat ik mij niet dadelijk rekenschap gaf van het gebeuren...

Toen ik tot bezinning kwam, zat ik naast Carl (zoo had mijn ‘taalman’ zich bekend gemaakt) in een overvol, groot duitsch, vierdeklasse-coupé, met mijn reiskoffer op de knieën.

In enkele woorden was ik op de hoogte.

De Brusselaars hadden - na met de duitsche soldaten verbroederd te hebben, - en hunne wapens afgekocht! thans met diezelfde wapens een stormaanval op het Noorderstation gedaan. Tot op dit moment, waren zij nog niet kunnen binnendringen, maar zij beukten steeds voort.

Het was voorzeker de uitvoering van een weloverwogen helsch plan, want eensklaps hoorden wij machinegeweer-geknetter, terzelfdertijd links en rechts van 't Station, gericht op de plaats waar ongeveer de lokomotief van onzen trein stond.

Soldaten kwamen van daar aangerend en riepen, dat geschoten werd van uit bovenverdiepingen der huizen in de Brabantstraat en in de Vooruitgangstraat.

De trein stond aldus voor een kogelgordijn en kon niet afrollen: wij zaten in een muizenval.

Langs het perron holden eenige onderofficieren, die voortdurend riepen: ‘Waffen! Waffen!’ maar bijna niemand had er nog...

In mijn coupé barstte plots een reuzenkerel in woest gebrul los! ‘Moesten wij daarom vier jaar in 't vuur staan, om ons hier als zwijnen den hals te laten afsteken?’

Een luitenant zat bij den ingang - bleek-kalm - zijn overgetrokken revolver in de vuist: ‘Ruhe, nur Ruhe!’ (Houd je bedaard!)

Had Carl iets bemerkt van loensche blikken op mij? Ik weet het niet, maar hij stond recht en luid zegde hij:

- ‘Vrienden! mijn gezel is geen Duitscher, hij is een strijdend Vlaming, een bewust Germaan. Ik beveel zijn leven in uwe bescherming aan’ -

Twee, drie handen werden mij toegestoken.

Toen voelde ik waarlijk iets week in mij worden. Ik vond geen woorden, - kon slechts den druk dier breede knuisten, krachtig wedergeven.

Menschen in nood!...

Een blik naar buiten: een paar zwarte pakken werden binnengedragen... gekwetsten? dooden?

Maar terzelfdertijd snelt naar den ingang een sterk groep

soldaten met stormhelm en geweer: een of andere spoedig opgecommandeerde wacht?

Dan eensklaps gerinkel van brekend glas, gehuil, getier, geweerschoten... De ‘Belgen’ zijn binnengedrongen! Dat duurt wel drie, misschien wel vijf minuten: een eeuwigheid. Immers hier wordt beslist of het razend ‘janhagel’ ons zal uitmoorden of niet...

Daarna gejuich! Zij zijn teruggeslagen.

Intusschen knetterden de machinegeweren steeds rusteloos voort.

Het was om er dol bij te worden: niets ter wereld is zoo ondragelijk, als zich in een dreigend gevaar te weten en er niets tegen te kunnen doen...

Om de maat vol te maken, werden dan plots alle lichten gedoofd, omdat vijandelijke vliegers boven de stad gemeld waren!

Hoelang hebben wij zoo gezeten? In elk geval urenlang...

Typisch hoe verschillende menschen reageeren op dezelfde omstandigheden. Aan mijn rechterzijde zat een blozende knaap, zachtjes in zijn vuisten te weenen, - tegenover mij, ging een ‘landwehrmann’ doodbedaard... een frisch hemd aantrekken.

Gesproken werd er hoegenaamd niet; iedereen had waarschijnlijk genoeg aan zijn eigen gedachtenloop...

Tot wij opgeschrikt werden door eenige soldaten, die langs den trein liepen en schreeuwden, dat zij ‘de nesten gezuiverd hadden’. Inderdaad: niemand had er op gelet, maar de machine-geweren waren tot zwijgen gebracht.

En nu duurde het niet lang meer, of de trein ging langzaam, langzaam, aan 't rijden.

Alles was in 't duister buiten het station.

Weldra hoorde ik uit verscheidene hoeken van ons reusachtig groot 4e klas-coupé, gesnork, en ik ook, gevoelde een onweerstaanbare neiging om de oogen te sluiten. 'n Terugwerken der overspannen zenuwen.

Lang echter zou onze rust niet duren!

De trein hield weer stil.

Overal werden de venstertjes geopend en klonken nieuwsgierige vragen.

In de tamelijk heldere vrieslucht geen spoor van ‘vliegers’ te ontwaren. Wat was er dan?...

Daar nadert een ‘Hauptmann’. In wagon na wagon is hij

gaan berichten hoe gesignaleerd werd, dat te Saventhem, - waarvan wij nog slechts een paar honderd meter verwijderd zijn - de bevolking gereed staat om onzen trein gewapenderhand te overvallen. Van uit Brussel is nu, ruggewaarts, een lokomtief met tenderwagen, naar hier opweg, waarop een paar machinegeweren verdekt staan opgesteld.

Deze lokomotief zal zich plaatsen op een spoor voor ons en de vlakte bestrijken tusschen het station van Saventhem en onzen trein. Een afvaardiging van drie leden van den ‘Soldatenraad’ zal met de vijandelijke aanvoerders onderhandelen. Worden hunne pogingen met gunstigen uitslag bekroond zoo gaat de reis verder. Indien niet, dan zal bij het eerste onraad, onze machinist drie maal schril en lang fluiten, ten teeken, dat wij ons in onze compartimenten liefst plat op den bodem moeten uitstrekken, om ons te bergen tegen kogels van vriend en vijand.

Geen prettig vooruitzicht!

Mijn linker-buur wil volstrekt den wagon verlaten: al de overredingskracht van den luitenant bij den ingang is nauwelijks bij machte hem te weerhouden.

Carl slaagt er eindelijk in hem te doen inzien, dat zulke onzinnige vlucht, een onvermijdelijken dood beteekent.

Daar zien wij de drie onversaagde kerels naar het Station trekken; voorafgegaan door een witte vlag.

Wij wachten, wachten, wachten...

Zijn het minuten of uren?...

Sommigen leggen zich alvast op den grond.

Eenige beweren gefluit gehoord te hebben. - inbeelding. Wij wachten... Het gaat bijna boven menschelijke kracht.

Onze luitenant heeft zijn veldkijker nogmaals naar de onheilspellende vlakte gericht, en hij - de kalme! - jubelt het plots uit:

‘Kameraden! Het is gelukt; daar komen onze mannen!’

En werkelijk, eenige seconden later, is de terugkeerende witte vlag zichtbaar en weldra zet de trein zich opnieuw in beweging.

Ik schat dat het zoo wat vijf uur 's nachts was, als wij Leuven binnenreden.

Uit een hoek van het station lichtte een helle gloed ons tegen: twee, door vliegers in brand geschoten wagons, waaruit, gelukkiglijk, iedereen kon gered worden, alhoewel menigeen zwaar verwond.

Zoo was dus de oorlog ‘jusqu'au bout’ - tot het bittere einde? Troepen in aftocht, bestookt langs alle zijden...

Eerst na geruimen tijd ging de tocht verder over Tienen-Luik.

Het was heldere ochtend, toen wij de Waalsche hoofdstad naderden. Langs de achtergevels, met zicht op de spoorlijn, hadden vele bewoners een belgische vlag uitgehangen, om de aftrekkende duitschers te sarren.

Geen mijner medereizigers die zich hierover ergerde; integendeel er werd gul om gelachen; maar ikzelf, die in vroegere tijden, wekelijks voor zaken die stad bezocht en die de harstochtelijke heftigheid kende van den Luikerwaal, ik drukte het vermoeden uit, dat ons wellicht een ernstigere herhaling wachtte van het Saventhemsch avontuur.

Niet weinig verbaasd stond ik te kijken, toen door tweedrie ‘Feldwebels’ tegelijk, mij verzekerd werd, dat een maandenlang verblijf, hun de ondervinding had bezorgd, dat de Luikenaars oprecht ‘fidele’ (lustige-ronde) kerels waren, die best met de duitschers konden opschieten, tijdens de bezetting...

Een mijner ‘illusies’ te meer, ging er mee naar de maan! Werkelijk, hebben wij daar niet de geringste manifestatie beleefd, buiten het komieke vlaggenvertoon.

De gedrukte stemming was nu in onzen coupé geweken voor een luidruchtige vroolijkheid.

Links en rechts werd de knapzak aangesproken.

Kort voor mijn vertrek, had mijne vrouw mij, door een Antwerpsch bediende van ‘Kolenverdeeling’ allerhande eigengebakken lekkers laten brengen, waarbij een flinken ‘peperkoek’... Dien haalde ik thans voor den dag, en deelde zeer gaarne aan mijne geburen een sneedje uit. Zij vonden het ‘hochfein’ en in ruil, moest ik een brokje aanvaarden uit hunne vleeschblikjes, en dit vond ik eveneens ‘piekfijn’.

Van vroolijk werd de stemming ‘feestelijk’ toen wij Herbesthal, het duitsche grens-station bereikten. De trein stond nog niet volkomen stil, toen troepjes ‘feldgrauen’ er al uitsprongen, groene takken uit de zij-heuvels gingen halen en er, op een-twee-drie, de wagons mee smukten. Wat aan muzikanten in den trein zat, werd bijeengeroepen en weldra klonken dansdeuntjes. De ‘Bahnmeisterin’ een stevige vrouw met laarzen! - zette in, met ‘onzen’ luitenant.

De vreugde nog te leven, na 4 jaar doodsgevaar... en voor 't eerst weer op ‘duitschen’ grond!

Weldra klonk het bevel ‘Einsteigen’ en voorwaarts ging het. Nog een paar uurtjes stoomens, en dan hielden wij ‘halt’ bij een ‘Fürsorgestelle’ nml. een houten loods, waar wij allen in een lange rij, elk op zijn beurt, een teiltje warme soep toebedeeld kregen.

Het was Dinsdag-avond, 12 November, toen wij, om 10 uur, in Düsseldorf aankwamen!

Niet de minste moeite kost het mij te bekennen, dat ik van mijne tochtgenooten hartelijk afscheid nam en in 't bijzonder van den dienstvaardigen Carl!

Een nieuwe tegenvaller stond me te wachten.

Heel Düsseldorf was in rep en roer. Opnieuw was een soort opstand uitgebroken, en de straten schenen bijlange niet veilig.

Het eerste groot Hotel dat ik bemerkte, trad ik binnen en... trof er mijn Antwerpschen medestrijder, Mter Jozef van den Broeck, secretaris van den ‘Raad van Vlaanderen’. - Ook hij had een bewogen reis achter den rug, doch verkoos nog denzelfden avond verder te trekken.

Na lang aandringen, kon ik een bed verkrijgen op dezelfde kamer met een duitsch matroos. Daar vooral bij de zgn. ‘Mariniers’ de opstandige geest het levendigst was, voelde ik mij niet heelemaal gerust en niettegenstaande mijn groote vermoeienis, geraakte ik laat in slaap.

's Ochtends al zeer vroeg, was ik uit de veeren en liet mij de kranten brengen van de vorige dagen. Alzoo vernam ik, dat de Wapenstilstand op 11 November om 5 uur 's ochtends onderteekend was geworden in het kasteel van Lefranc-Port bij Compiègne; dat er sedert 9 November straatgevechten in Berlijn woedden, - dat de Keizer afstand van den troon had gedaan. De partij der ‘Spartakisten’ schreef overal algemeene werkstaking uit en alle duitsche tronen wankelden.

Wij weten hoe de Keizer en ook de duitsche kroonprins naar Noord-Nederland vluchtten, waar zij geinterneerd werden en hoe tenslotte de Duitsche Republiek te Weimar op 6 Februari 1919 werd uitgeroepen, met Ebert als President en met behoud van Maarschalk Hindenburg in zijne functies.

Zoo lag het Duitsche Rijk geknield op genade of ongenade van de Entente. De oorlog was beslist, om zoo te zeggen in

het laatste kwartier. Overal was oorlogsmoeheid en in Frankrijk stonden, begin November, de zaken niet beter dan in Duitschland. Het volk, de jongens in de bloedgrachten, waren het beu.

Ik las, dat aan het Westelijk front het op 10 November tot groote verbroederingstooneelen was gekomen tusschen fransche en duitsche afdeelingen, met roode vlaggen en socialistische liederen. Vier dagen te voren was er muiterij bij 4 fransche divisies en Foch had ze in allerhaast achter 't front moeten terughalen.

Belgische voorwachtsoldaten maakten op 11 November rondedansen te Selzate, met achtergebleven duitschers.

En dan rees bij mij de angstige vraag: wat zal arm Vlaanderen bij de Vredesconferentie bekomen?

Zal Duitschland nog bij machte zijn de minste zijner beloften te verwezenlijken?

Een zeer ongunstigen indruk bekwam ik, in de eerste plaats op het kantoor van de 'Deutsch-Flaemische Gesellschaft' in de Elberfelderstrasse, waarheen ik mij om 8 uur begaf.

Ik kreeg zoo wat de gewaarwording van den 'hond in het kegelspel'... toen die heeren mij zonder veel omwegen deden verstaan, dat ik liever maar gauw moest uitrukken. Hier in Düsseldorf kon niets gedaan worden voor uitgeweken Vlamingen: die moesten maar vlug naar Salzuflen, waar woningruimte was.

Misschien ben ik onrechtvaardig in mijn oordeel en hadden de heeren al genoeg met zich-zelf te stellen, maar ik had beters verwacht, na de hartelijkheid mijner eenvoudige tochtgenooten uit Brussel!

Ik schreef dan een kaartje naar mijne vrouw te Antwerpen (brieven waren niet toegelaten) om te melden dat ik 'zéér wel' te Dusseldorf was aangekomen en 'binnen kort' haar hoopte terug te zien in Holland.

'De mensch wikt, maar God beschikt' zegt het spreekwoord.

Ik ging mij dan inlichten op het station, hoe ik best naar Salzuflen kon reizen. Op mijn weg ontmoette ik weer een Antwerpschen strijdgenoof. Jozef Van Wetteren, die mij vertelde, dat hij Dr Borms had gesproken te Düsseldorf en dat denzelfden avond, 13 November om 8 uur, een vergadering zou plaats grijpen met nog eenige uitgeweken Activisten, in het hotel 'Zum Holländischen Hof'.

Het spreekt van zelf, dat ik er aan hield Borms te ontmoeten en ik beloofde dus op deze bijeenkomst aanwezig zijn. Het overige van den dag bracht ik door met kuieren, een paar aankoopen doen, o.a. een gevlochten reiskoffer, om mijn waschlinnen in te bergen.

Ik kon den volgenden ochtend reeds om 6 uur vertrekken en nam alvast mijn reisbiljet.

Ruim een uur te vroeg, bevond ik mij 'Zum Holländischen Hof' waar ik een paar bekenden aantrof en waar ook eenige Waalsche Activisten in de gelagkamer zaten.

Eindelijk zouden wij ons naar een rustige kamer begeven, op de 2de verdieping, en weldra verscheen ook Dr Borms.

Bepaald opgeruimd was deze vergadering niet; het was veeleer een wederzijdsch bezorgd vragen om nieuws betreffend de laatste dagen voor 11 November en de meest fantastische berichtjes werden opgedischt.

Zooals altijd en overal wist de gemoedelijke Borms de aanwezigen op te beuren en moed in te spreken.

Toen de meesten weer afgetrokken waren, riep hij mij in een zijkamertje en deelde mij mede, dat hij - voor korten tijd - voorzichtigheidshalve zijn gezin in veiligheid naar hier gezonden had, maar den 8n November, vertrokken was, om het terug te halen. Nu waren zij besloten om den volgenden ochtend, tezamen, naar Brussel terug te reizen.

Ik heb toen uit al mijn macht aangedrongen, opdat hij zich niet aan het gevaar van een gevangenneming zou blootstellen. Ik heb gebeden, ik heb gesmeekt! Het mocht niet baten: Borms had gezegd en geschreven, dat; hij blijven zou, en, voor geen gevaar ter wereld, wilde hij zijn woord breken.

Het moest zoo zijn!

Indien ik de toekomst hadde kunnen peilen en vooruit berekenen, wat al goeds zijn gevangenschap voor Vlaanderen zou teweeg brengen, ik zon waarachtig niet getracht hebben den sterken man van zijn plan te doen afzien.

Borms, puttend in zijn vroom gemoed, de reusachtige wilskracht om de heldentaak op te nemen, zag klaarder aan ik, was niet zoo kleinmoedig als ik... en ging onvervaard terug naar Brussel, in het hol van den tijger. Hij kwam er den 16n aan.

Méér dan elf jaar zou het duren, vooraleer ik, - na dit bewogen afscheid te Düsseldorf, - den edelen man weer de trouwe hand zou mogen drukken!

Bij moeder Pieck

Ik ging dus naar Salzuflen.

Het was een lange en moeilijke reis, rechtstaand in een trein, die reeds overvol in Düsseldorf was binnengeloopen. Stoppend, waar hij volgens den reisgids, niet stoppen moest en vaak doorrijdend, waar hij stil moest houden. Ten slotte, na nog op een 'Kleinbahn' overgestapt te zijn, arriveerde ik 's avonds om 7 uur, in het onaanzienlijke Kurort-Station van Salzuflen, als eenig reiziger voor deze bestemming. Geen wonder ook, - wie bezoekt er in November een villa-plaats!

Wie schetst echter mijn verbazing, toen ik, pas buiten, een groot wit bord bemerk met het opschrift: 'Inlichtingen voor Vlamingen'!

Daar staan een zestal jonge kerels bij... niet zoodra heeft Vloemans-junior uit Antwerpen mij herkend, of ik word op een paar sterke schouders getild, en na een luid 'Lang zal hij leven!' gaat het voorwaarts, met pak en zak naar de villa van 'Moeder Pieck'

Naar gelang de aankomsten, werden alzoo de uitgewekenen onder dak gebracht, in de talrijke ledige villas van het stadje.

'Moeder' Pieck verdiende dien hartelijken naam: zij was vol zorg voor mij, bracht mij op een mooie balkonkamer, en... wijs door ondervinding... ried zij mij aan, als eerste voorzorg, van lijflinnen te verwisselen en het oude buiten te hangen, opdat in de vrieslucht... de (ja, hoe zal ik dat uitdrukken?) de 'ongenoode gasten' zouden doodgaan...

Ik stelde vast, hoe waardevol de raad was; mijn reisgezellen Brussel-Düsseldorf hadden mij waarlijk... goed voorzien.

Toen ik daarna, opgefrischt en opgeknapt, mij tot het avondmaal in het nabije 'Kursaal' begaf, zat daar nog één enkele late bezoeker aan tafel.

Het was mijn goede vriend Hippoliet Meert!

Wat een onverwacht wederzien!... Wat hadden we elkaar veel te vertellen!

De arme Hippoliet had het ook niet onder de markt gehad, onderweg. De autoreis was goed van stapel geloopen tot

Luik, maar daar was het hem stellig afgeraden, nog verder aldus voort te reizen en, op een militairen wagen, was dan de grens overschreden tot Herbestal, daarna verder per spoor.

Ongelukkiglijk was Meert's koffer ongemerkt uit den wagen gegleden. Veel later kwam het hem toch toe, dank zij het etiket met naam, dat de methodische Hippoliet er op had geplakt.

Hippoliet woonde tezamen met het echtpaar Halsband in de villa Deterding, niet ver van de mijne. Wij spraken af voor het ontbijt 's anderdaags, en dood-op begaf ik mij ter ruste.

Ik heb nooit gezonder geslapen dan dien nacht, op dat harde duitsche bed, met een dons-kussen als eenig deken.

's Anderdaags was ik al vroeg in het ‘Kursaal’ waar de uitgewekenen hun verzamelplaats hadden. Men deelde er mekaar de ontvangen brieven mede, ruilde kranten, en smeedde plannen velerlei...

Ik zag er terug de heeren P. Tack, T. Vernieuwe, R. De Cneudt, H. Halsband, A. Jonckx, Vlamynck, Willem Gijssels, Lieven Duvosel; J.M. Brans, J. Ursi, Clauwaert, H. Planquaert, Pacilly, Van den Brule e.a.

Menig avontuur werd daar verteld en ook ik verhaalde mijn wedervaren. Van uit Den Haag, waar Leo Meert een soort van Sekretariaat had gevormd, aan het Sweelinckplein, 33, werden brieven en kranten naar hier doorgestuurd, zoodat wij tamelijk wel op de hoogte bleven.

Wij vernamen alzoo hoe de koning, bij zijn intrede te Brugge, een groep politiekers ontmoet had en een nieuwe richting was ingeslagen, door het geheimzinnig akkoord van Lophem.

De Ministers van Ste Adresse hadden zich voorgesteld, met vaan en wimpel de Brusselsche Ministeries binnen te trekken, maar de financier Franqui van het almachtig ‘Comité National’ met Ed. Anseele, waarnemend Burgemeester van Gent en nog een paar partijpolitiekers togen den Koning te gemoet en hadden met hem een onderhoud in het kasteel Caloen te Lophem bij Brugge.

Gevolg hiervan was, dat de Koning overtuigd werd dat het Haversche Ministerie Cooreman grootendeels moest vervangen worden door een zoogenaamd ‘Nationaal’ kabinet, bestaande uit leden van al de staatspartijen en dat men aan ze-

kere demokratische verlangens onverwijld voldoening moest schenken, om een broeiende revolutie in haar kiem te stikken.

Die combinatie kwam inderdaad tot stand, met als eersten Minister een Brusselsch onbekend advokaat, Delacroix, die echter door machtige stokerij-magnaten schijnt opgedrongen te zijn geweest. Van der Velde werd Minister van Justicie, de Broqueville nam Binnenlandsche Zaken.

Ook Van Cauwelaert was te Lophem, maar liet de gelegenheid ongebruikt, om (zooals de socialisten deden voor hun programma) het integrale Vlaamsche Recht af te dwingen, als prijs voor den steun der Vlaamsche Staatskatholieken. Er wordt zelfs beweerd, dat hij den raad gaf de Activisten te vervolgen, aldus de franschdolle 'camarilla' volmacht verleenend tot de ontworpen 'terreur'.

Zoo bereikten ons, korten tijd daarna, de eerste berichten over de baldadigheden te Gent gepleegd, bij de intrede van het belgisch leger en die ons vervulden met verontwaardiging en onrust. Het waren onvolledige beschrijvingen, maar dat de huizen van Dr Speleers, Mter A. Van Roy, Semey, Dr Minnaaert, Prof. Fournier, C. De Paepe, Jan Wannijn en meerdere andere nog geplunderd waren, wisten wij algauw.

Dat deze vernieling en brandstichtingen geschiedden volgens een weloverwogen plan en door Uitgekocht janhagel met Waalsche soldaten, hebben wij slechts veel later vernomen. Wel echter wisten de kranten te melden, dat de Koning bij zijn intrede in de Arteveldestad, gezegd zou hebben, bij het aanschouwen der puinen van activistenwoningen: 'Le peuple a déjà fait justice' (Het volk heeft reeds gerechtigheid gepleegd).

De waarheid is, dat het volk vreemd is gebleven aan deze zoogezegde 'wraak'. Alleen eenige komiteitsbazen, oorlogswoekeraars en andere duistere personages, hadden met grof geld en belofte van rijken buit, deze schanddaden georganiseerd, om de aandacht van hen zelf af te wenden, bevreesd als zij waren voor de woede van de door hen, vier jaar lang, uitgezogen bevolking. Zij gebruikten het 'Aktivisme' behendig en sluw, als bliksemafleider!

De Vlaamsche terugkeerende soldaten van de 'Frontpartij' teekenden verzet aan, door volgende Proklamatie te Gent aangeplakt:

‘Volk van de Arteveldestad: schande over U!
Bij onzen zegenvierenden intocht te Gent heeft ons hart gebloed. Zoo erg als in de droevigste dagen van 't front.
“Vive le Roi, vive la Reine, vive les Alliés”? Overal en alles Fransch, - al was het ook met “haar” op. Toen het IJzerleger stormliep tegen den overweldiger, klonk daar een andere taal uit de duizenden zege-dorstige kelen. In het Vlaamsch werd daar geschreeuwd, gekermd en gejuicht, want van die daar vochten, bloedden en vielen, maar zegevierden waren 80 op de 100 Vlamingen.
Vier jaren hebben wij stand gehouden, in de overtuiging dat Vlaanderen niet vergeefs het offer van zijn purper bloed zou hebben gebracht.
Vlaanderen heeft België vrijgevochten; zal Belgie Vlaanderen nu worgen?

Volk van Gent, wat laat gij u bedotten - door die, uit domheid, gemak- of heerschzucht u willen laag houden en uw sterke nekken als hun voetstuk willen gebruiken. Zij willen het Vlaamsch Volk onwetend houden en blind en zwak, om het beter te kunnen beteugelen en aan banden leggen tot hun profijt.
Wij, mannen van den Yzer, wij dulden het niet. Wij willen niet dat Vlaanderen ten achter sta bij Polen, Tsjechen, Slowaken, Kroaten en Ieren. Ons volk heeft de bewondering der wereld af gedwongen door zijn koppige vastberadenheid, zijn stoere werkkracht en schitterende begaafdheden: tegenover de gansche wereld willen wij als een zelfstandig volk over onze lotsverbetering beslissen.
Wij willen een vrij Vlaanderen in een vrij België!
En om te beginnen, zullen wij niet dulden dat de Gentsche Hoogeschool in het Fransch worde heropend: Dat nooit! Wij zullen niet dulden, dat Vlaamsche strijders om hun overtuiging worden vervolgd. Zijn er schuldige daden gepleegd, aan zou alleen een onbevooroordeelde rechtsmacht daarover mogen oordeelen, maar wij willen niet toelaten, dat een verbasterde en door blinden haat gedreven kaste, dit oordeel verlage tot een gemeene wraakneming, - dat de schaamtelooze verraders van Havre en elders, eerlijke Vlamingen opsluiten in de gevangenissen, waar zij-zelf, de eerlooze schurken, beter tehuis hooren.
De tooneelen van dieverij, geplunder, de walgelijke uitspattingen van ontuchtige zedeloosheid, waaraan hier stedelijke- politie- en legerleiding hunne medewerking verleenden, geven genoeg te kennen, hoe onze deugdzame franschelaars de veredeling en loutering van een volk opvatten.

Volk van Gent, waak op! Een oogenblik hebt gij u laten misleiden door het handvolletje Vlaamschhaters, die zichzelf te goed achten en te zwak weten, om hun vuil werk te doen. Werp die schande van u af: Sta met ons, door dik en dun.’

De lezing, achteraf, van zoo'n krachtig stuk, met zoo weinig resultaat, brengt een skeptisch glimlachje op de lippen...
De Universiteit van Gent werd immers wèl ontvlaamscht.

- alle taalverordeningen der Activisten werden wèl te niet gedaan, - en met honderden werden de Vlaamsche leiders toch vervolgd, gebroodroofd, gevangen gezet, verbannen

De Vlaamsche soldatengelederen waren onmenschelijk gedund in de wouden van Houthulst; de overblijvende lam gelegd door het wraakroepend afzijdig blijven der 'passieven'.

Te Gent was het wachtwoord van Anseele aan de politie geweest: 'Surtout pas d'arrestations!' (Men mag niemand aanhouden) - wat niet anders beduiden kon dan: 'Laat gerust plunderen en branden, zonder tusschen te komen!'

Later zou een Prokureur-Generaal zich niet schamen, in een circulaire aan de onderzoeksrechters, in zake Activistenprocessen, te schrijven: 'Surtout pas de scrupules de légalité' (Laat u niet weerhouden door nauwlettende rechtstoepassing!) waardoor wij, om zoo te zeggen, buiten de wet gesteld werden en vogelvrij verklaard!

En thans kon een echt 'schrikbewind' heerschen en werd een naamlooze aanklacht voldoende om de achtenswaardigste burgers achter slot en grendel te zetten.

De 'Vlaamsche Leeuw' scheen voor goed getemd...

Ik zal nog gelegenheid te over hebben, om met feiten en teksten op deze droeve, zwarte, periode terug te komen. Laat ik vooraf wat vertellen over het leven der vluchtelingen te Salzuflen.

Zooals gezegd, is Salzuflen een villaplaatsje, dat vooral bezocht wordt om zijn met zout bezwangerde lucht. Als wij van de dagelijksche tochtjes in den omtrek terug kwamen - (met Hippoliet Meert, Willem Gijssels, Vader Brans, Prof. Vernieuwe en Lieven Duvosel was ik zeer dikwijls op stap) - placht Brans te zeggen: 'Wij naderen weer 'Zoutsnuffelen'. Het was er gezond, en de eetlust werd er gescherpt, wat een twijfelachtig voordeel was, gezien de zeer schrale middagmalen In het Kursaal. Soms bracht Ursi, die bij een bakker gehuisvest was, mij een paar broodjes als geschenk, en ik mag verzekeren, dat zij 'van pas' kwamen.

Bij regenachtig weder, hokten wij te zamen in den schilderachtigen 'Raadskelder' onder het Gemeentehuis, of bezochten een of andere 'les' door sommigen onder de bannelingen ingericht.

Het gezelschap van den Vlaamschen Schouwburg, grootendeels hier vertoevend met Dolf Clauwaert, richtte zelfs een paar vertooningen in van Fabricius' 'Pietje' dat - alhoe-

wel in 't Nederlandsch gespeeld, toch door de inwoners gesmaakt werd. Moeder Pieck, althans, verklaarde mij, dat zij bijna alles verstaan had.

Op zekeren dag bemerkten wij groote bedrijvigheid in het stadje: er werd gevlagd, met groen versierd, eerebogen opgericht. De ‘jongens’ zouden des anderdaags terug in hun haardstede keeren.

Ik heb dien intocht van nabij gezien: een pijnlijke stoet meestal van kreupelen, geknakten, zieken...

Twee dagen daarna, 'n Zondag, zouden de terugkeerenden een specialen ‘Gottesdienst’ in het protestantsche kerkje bijwonen. Met een paar vrienden ging ik er ook heen... maar kon niet langer blijven, toen ik de dominee in zijn preek, hoorde verklaren, dat Duitschland de neerlaag verdiend had, als straf voor de bandelooze onzedelijkheid zijner bevolking! Nochtans droegen die soldaten op de knoopen van hun uniform het inschrift: ‘Gott mit uns’!

Zoo'n tehuis-gebleven dominee had mooi praten! Maar of dat de doeltreffende ‘opwekkings-woorden’ konden zijn, heb ik sterk betwijfeld.

Mij persoonlijk, viel 's anderdaags een flinke ‘opwekking’ te beurt. Wel had ik uit berichten gehoord, dat te Antwerpen alles rustig was gebleven, alhoewel Leo Augusteyns, Ad. Henderickx, Dr Jacob, Herman Vos, M. Rudelsheim, Jef Van Hoof, C. Gillis, Lod. Sips e.a. waren aangehouden, maar antwoord op mijn kaartje uit Düsseldorf kwam er niet, alhoewel ik het adres der Elberfeldstrasse had opgegeven. Op gezegden ochtend bracht de post mij nu dit kaartje, als onbestelbaar, te Salzuflen terug, nagezonden uit Düsseldorf en bijna tegelijkertijd, kwam mij een opzichter van ‘Kolenverdeeling’ een brief van mijn vrouw brengen, met allerhande goed nieuws en een ‘foto’ met mijn zes lievelingen geschaard rond moeder.

Geen kostbaarder geschenk was op dit oogenblik denkbaar: ik weende van vreugde.

Aan Lieven Duvosel, die ook haakte naar nieuws uit Gent, ging ik dadelijk moed inspreken, en den volgenden dag, inderdaad, had de goede kerel eveneens een brief van zijn gezin.

Met zijn beidjes, hebben wij dan een specialen tocht gemaakt in opgeruimde stemming, naar Detmold in het Teutoburger Wald en het Hermann-Gedenkteeken bezocht.

De trek naar mijn gezin was nu sterker geworden. Aan

den Nederlandschen Konsul te Hannover, had ik reeds dadelijk na mijn komst te Salzuflen, geschreven om een reispas naar Holland. Het antwoord kwam na twee weken, dat ik mij persoonlijk naar Berlijn daarvoor moest begeven en daar afwachten wat inlichtingen over mij uit... Brussel zouden komen!

Reeds bijna drie weken vertoefde ik te Salzuflen: ik wilde, noch kon langer geduld oefenen, en nam het besluit, desnoods zonder ‘pas’ over de grens te steken. Planquaert had het reeds met goed gevolg ondernomen en geschreven uit Den Haag, dat het gemakkelijk was gegaan...

Niet zoodra had ik mijn plan aan mijn lotgenooten medegedeeld, of Ursi stelde voor, mij met zijn pleegzoon Magits te vergezellen, zoodra zijne koffers uit Düsseldorf zouden arriveeren, waar tolbezwaren ze nog ophielden.

Ik stemde toe, indien wij ten laatste op 3 December konden afreizen. De zending bleef echter weg, en ik brandde van verlangen om uit te rukken.

Toen kwam vriend Tack mij vragen, of zijne vrouw mij mocht vergezellen: haar doel was - via Holland - naar Brussel te reizen, om haar zoon op te zoeken en allerhande schikkingen aldaar te treffen.

Zal ik het ronduit bekennen?... Ik aarzelde wel even: Zoo'n tocht, tersluiks over de grens, had wellicht zijn gevaren, die in gezelschap van een dame moeilijk te trotseeren waren. Maar mevrouw Tack drong aan, en weigeren ware al te ‘ongalant’ geweest.

De afreis werd op 5 December des morgens vroeg bepaald met of zonder heeren Ursi en Magits.

Onze uittocht-papieren waren vlug in regel op het Gemeentehuis en kantoor van den ‘Soldatenraad’.

Den 4n 's avonds, hadden de vrienden een afscheidsmaal ingericht ten huize van Hippoliet Meert in de Parkstrasse. Het ging er gemoedelijk toe: Lieven Duvosel bespeelde het klavier en, in een meesterlijke improvisatie, wekte hij in ons beurtelings gevoelens op van smart, hoop, strijdlust, tot zijn fantasie bekroond werd door een ‘Vlaamsche Leeuw’ die ons de vuisten ballen deed.

Het scheiden was moeilijk, de uurtjes vloden snel. Toen opeens al de electrische lichten uitdoofden: een defect aan de Centrale... Bij middel van nog eenige eindjes kaars, werd het

samenzijn voortgezet, tot ook deze opgebrand, na een laatste forsche handgreep, het gezelschap naar huis toe moest.

De koffers van Ursi waren nog steeds niet toegekomen: ik zou dus alleen met Mevrouw Tack vertrekken.

Bij mijn thuiskomst in de Moltkestrasse, stopte mijn hospita mij een pakje met belegde broodjes in de hand voor de reis, en 's ochtends stond de oude vrouw, om half zes, mij reeds op te wachten, in de ontbijtkamer der villa, om mij vaarwel te wenschen.

Goede, hartelijke ‘Moeder Pieck’! U zal ik niet licht vergeten...

De ‘gemakkelijke’ tocht naar Holland

Zwaar beladen met koffer en mand, met een lederen riem over mijnen schouder gedragen, kwam ik aan 't Station en trof er reeds Mevrouw Tack, begeleid door haar echtgenoot, die ons tot de eerste overstaphalte, Herford, vergezellen wilde.

Vriend Tack had ‘De Toorts’ van 30 November uit Utrecht toegezonden gekregen en toen wij in een derde-klas wagon plaats genomen hadden, toonde hij mij daarin een artikel, behelzende het bericht dat, bij de opening der belgische Kamers, de Koning op 22 November, een fransche troonrede had voorgelezen, waarin over de Vlaamsche aangelegenheden gerept werd in dezer voege:

> De noodzakelijkheid van een vruchtbare eendracht vereischt de oprechte samenwerking van al de kinderen van eenzelfde vaderland, zonder onderscheid van oorsprong of taal; op het gebied der talen zal de strengste gelijkheid en de volstrekste gerechtigheidszin voorzitten, bij het uitwerken der ontwerpen, die de regeering aan de nationale vertegenwoordiging onderwerpen zal. Op die wijze zal een verstandhouding ontstaan, die de eenheid en de onverdeelbaarheid van het land bestendigen zullen, zooals zij zich gedurende den oorlog geopenbaard hebben door zooveel bloedoffers. Een wederkeerige eerbied der belangen van Vlamingen en Walen moet het bestuur doordringen, elkeen de zekerheid geven, in zijn taal verstaan te worden en hem zijn volle verstandelijke ontwikkeling te verzekeren, namelijk in het hooger onderwijs.
>
> Dat de ambtenaar, de magistraat, de officier de taal moet kennen van hen die zij besturen, is een grondregel der billijkheid. Het belang zelf van het land brengt mee, dat elke van onze twee bevolkingen in hare taal ten volle hare persoonlijk-

> heid, hare oorspronkelijkheid, hare verstandelijke gaven en haren aanleg voor kunst, ontwikkelen kunne.
> De Regeering zal 't Parlement voorstellen van nu af aan, de grondvesten te leggen van een Vlaamsche Hoogeschool te Gent, behoudens het recht van de Kamers, die uit de verkiezingen zullen ontstaan, de bepaalde vormen en wijze te regelen.
> Voor de drijverijen van hen, die op het pijnlijk uur, dat de toekomst van het land in gevaar was, tot doel hadden het heelemaal ten val te brengen, geen amnestie; denkelijk hebben de Vlaamsche bevolkingen zelf die drijverijen reeds geschandvlekt, maar de schuldigen moeten de strengheid van een rechtvaardige straf ondergaan.'

Dit was dus de koninklijke belofte van 'gelijkheid in rechte en in feite' die - wij weten het nu maar al te wel - nooit ingelost werd en aan Albert I den verdienden spotnaam van 'de veelbelover' heeft bezorgd.

De rechtvaardigheid vereischt echter, dat wij er aan toevoegen, dat het laatste gedeelte van deze koninklijke boodschap, naar den geest en méér dan naar de letter werd uitgevoerd: de 'activistenjacht' werd ongenadig en stelselmatig doorgezet.

In hetzelfde 'Toorts'-nummer, stonden er reeds eenige nieuwe staaltjes van te lezen: Hubert Melis, de stadssecretaris; toondichter Jef Van Hoof; dichter Pol de Mont, conservator van het Antwerpsch Muzeum van Fraaie Kunsten, Emmanuel de Bom, hoofdboekwaarder, Felix Timmermans; Eugeen van Oye, de tachtigjarige dichter; Roza de Guchtenaere, de trouwe Vlaamsche kampster; en nog een tallooze schaar van edele mannen en vrouwen, werden vervolgd, afgezet, of moesten uitwijken, alleen om hun Vlamingschap! Hierin heeft het koninklijk woord niet gefaald...

Toen de trein te Herford stilhield, was zooals begrijpelijk, onze stemming alles behalve feestelijk.

Vriend Tack vond het noodig mij nogmaals en bij voorbaat te danken voor de begeleiding van zijne dame; - ik trachtte de zaak als onbeduidend voor te stellen... immers onze lotgenoot Hector Plancquaert had toch geschreven, dat het danig gemakkelijk ging, om de grens over te trekken.

Plots gilde het fluitje van den Stationsoverste: nog een laatste afscheid, en daar gingen wij den weg op, naar het onbekende.

Het was een mooie, droge Winterdag. De sneltrein bracht ons, zonder de geringste hapering, over Löhne en Osnabrück

tot het duitsche grensstation Bentheim, waar wij tegen den avond arriveerden.

Bereidwillig had een jong soldaatje den zwaren reiskoffer van Mevrouw Tack opgenomen en ons geleid naar het dicht bijgelegen Hotel. Het kostte heel wat gepraat, vooraleer wij konden onder gebracht worden, zoo tjokvol waren alle kamers bezet, maar ten slotte kon mijne reisgezellin toch een plaatsje veroveren op de derde verdieping, terwijl ik mij tevreden moest stellen met in den gang een ‘canapé’ die mij tegen den volgenden ochtend geradbraakte lenden bezorgde...

Dadelijk na het karig ontbijt, zouden wij de mogelijkheden ter plaatse gaan verkennen. Wij lieten voorloopig ons reisgepak in het gasthof en wandelden naar de kom van het stadje. Er heerschte overal een drukte van belang: het was namelijk paardenmarktdag en drommen van afgedankte en uit den oorlog teruggevoerde dieren moesten hier koopers vinden. Op de marktplaats traden wij een bescheiden herberg binnen en trachtten van de waardin, omzichtig, een en ander te vernemen over het grensverkeer in de richting van het eerste Hollandsche station, Oldenzaal.

Blijkbaar had de vrouw al meer zulke karweitjes aan de hand gehad want - radbespraakt - haalde zij ons eenige voorbeelden aan, van mislukte pogingen om de grens over te loopen. Weinig moedgevend, inderdaad...

Ik zou er dan maar, op mijn eentje, op uit trekken, om te beproeven een aanknoopingspunt te ontdekken.

We hebben allemaal wel eens wat gehoord over gevallen van ‘intuitie’ of van ‘telepathie’ dit onverklaarbaar gevoel, - een onbewuste ingeving, die ons als vanzelf op den goeden weg voert.

Welnu, iets in dien aard, is mij op dit moment overkomen: ik zag, tegen een muur geleund, star voor zich uitstarend met doffe oogen, een lange, magere man staan. Niets bijzonders dus, en toch voelde ik mij tot hem gedreven...

- Hijzelf, - zooals dit op dorpen en kleine stadjes de gewoonte is - groete mij 't eerst door een tik aan zijn pet; gansch natuurlijk waren wij al gauw in een gesprek gewikkeld. Hij sprak ‘platt’ en merkte gemakkelijk aan mijne uitspraak, dat ik geen Duitscher was. Het duurde niet lang of ik wist van hem, dat hij drie zonen in den oorlog verloren had en, op mijne beurt, deelde ik hem in volle vertrouwen mede, wat ik van plan was, en waarom.

En toen duidde de goede man mij twee wegen aan: ofwel met de ‘Kreizbahn van Bentheim naar Nordhorn en vandaar, met een rijtuig, naar Denekamp, ofwel - en dezen tweeden weg beval hij aan, - met een kar doorheen de Bauerschaft ‘Holt-und-Har’ en vandaar door Denekamp te voet naar Oldenzaal. In deze Bauerschaft woonde een genaamde Johan Rikoff, die zoowat smokkelde en daardoor in verbinding stond met hollandsche grensbewoners, welke vanzelfsprekend meer dan één sluikweg over de grens moesten kennen.

Ik prentte deze namen diep in mijn geheugen, en toen ik, - verlangend om spoedig het goede nieuws te gaan mededeelen, - mijn nieuwen vriend hartelijk dankend, afscheid van hem nam, wuifde hij mij nog een ‘Gott mit euch’ na.

Het liep ons nu wel buitengewoon mede.

Gedurende mijne afwezigheid had de waardin bij mevrouw Tack een paardenhandelaar gebracht, die geneigd was, ons op zijn éénspan te vervoeren. De kennis was snel aangeknoopt. Over een paar uurtjes zou hij zijne zaken in Bentheim afgehandeld hebben, en zou hij ons aan het Stationhotel met onze bagage komen opladen, om ons naar Johan Rikoff te rijden.

Wij maakten van den ons overblijvenden tijd gebruik om te middagmalen, en prompt op tijd, stond het karretje voor de deur. Het vinnige paard had waarachtig den zweepslag niet noodig; wij ratelden over de ongelijke straatsteenen en bereikten weldra een veldweg. Bij een alleenstaanden bakkerswinkel, steeg onze voerman af en kwam terug met twee flinke rantsoenbrooden, die hij ons aanbood, zonder eenige vergoeding te willen aanvaarden.

Het ging weer snel voorwaarts, maar de aardeweg werd al moeilijker en moeilijker berijdbaar en het arme paard had méér dan zijn vracht. Na een poosje, werd de baan zoo hobbelig, en in de dikke modder dermate met diepe karresporen doorgroefd, dat de voerman en ik af stegen, én om het gewicht op den wagen te verminderen én om herhaaldelijk aan de spaken het rijtuigje voort te duwen.

Eindelijk waren wij aan den zoom van een dicht woud genaderd. Hierin was de hoeve van den smokkelaar gelegen: het karretje kon niet verder.

Verontwaardigd wees onze brave voerman elke belooning van de hand: ‘moeten wij ons niet wederzijds helpen in deze droeve tijden? Gott mit euch!’ en wég was hij, na een forsche handgreep.

Wij zagen het met riet dik bedekte dak van Rikoff's hoeve tusschen de boomen van het zwarte bosch. Onwillekeurig dacht ik aan sommige tooneeldécors, die een rooversomgeving moeten verbeelden, zoo somber, zoo naar was deze aanblik.

Ik klopte aan. Een meisje op bloote voeten opende half de zware deur, en toen zij ons als reizigers herkende, riep zij een paar woorden naar binnen, waarop een ware reus te voorschijn trad. Op onze vraag naar Johan Rikoff, maakte hij zich zelf als deze kenbaar.

Verwonderlijk zoo'n zachte oogen en stille stem die ruige reus bezat. Ik was dadelijk op mijn gemak met hem en van alle vrees bevrijd.

Gul werd koffie uitgeschonken - échte koffie dronken die ‘smokkelaars’ - geen ‘ersatz’!

Wij hadden dien dag al twee ‘schoone’ menschen ontmoet, zoodat alle wantrouwen geweken was en wij zonder omwegen ons doel uiteen dorsten zetten.

Rikoff zei ons, dat hij een bewoner van Oldenzaal elk oogenblik verwachtte voor ‘zaken’. Die was voorzien van de bekende ‘groene’ kaart voor grensverkeer en zou, ongetwijfeld, tegen billijke vergoeding, ons behulpzaam willen zijn... Hij had nog wel meer als ‘gids’ diensten bewezen.

Weldra klonk een eigenaardig geklop op de deur - voorzeker een overeengekomen signaal - want onze pachter zegde: ‘Daar is hij al’.

Een rosharig personaadje, met stekelige wenkbrauwen, onder zijn breedgeranden hoed, en zware laarzen aan de voeten kwam te voorschijn en verdween even vlug in een volgend vertrek met Rikoff... voor de ‘zaken’ voorzeker!

Die schenen nog al gemakkelijk af te wikkelen, want eenige minuten later zat de ‘gids’ wijdbeens, zonder zijn hoed af te zetten bij ons, dapper te dampen uit een ruwhouten pijp.

Toen deden wij ‘onze’ ... zaken.

Hij: Ik wil wel. De grensbewaking is echter strenger geworden. Het kost 50 gulden per persoon.

Ik: In orde! Wanneer gaan we?...

Hij: Vooraf betalen... Om 5 uur stelt ge U daar op, dààr aan den boschkant. Ik kom U halen met mijn handwagen.

Na een blik naar Rikoff, die knikte, betaalde ik in ‘Reichsmark’ en de ‘gids’ trok af.

Mevrouw Tack was wel een beetje huiverig voor dien

'vent' maar Rikoff verzekerde, dat hij vertrouwbaar was en om 5 uur zaten we op onze reiskoffers te wachten aan den boschrand, waarheen ons Johan's zustertje geleid had.

Het werd half zes; dan verscheen de gids... zonder wagen. Hij wist te zeggen, dat de hollandsche soldatenwachten thans verdubbeld waren. Met een wagen zouden wij te goed zichtbaar zijn en ons te langzaan kunnen bewegen. Wij zouden dan maar te voet, dwars door het woud, langs wegeltjes gaan: eenmaal aan de andere zijde, kende hij wel een houthakker die ons, bij zijn terugkeer naar huis, op zou nemen en naar Oldenzaal voeren.

Wij hadden geen keuze. Vooruit! De gids voorop met Mevrouw's reiskoffer, en ik achteraan, sloot de kleine karavaan. De maan scheen gelukkiglijk tamelijk helder en een heelen tijd vorderden wij geruischloos op het spoor van onzen leidsman, tot wij eensklaps voor een nogal breede gracht kwamen te staan.

Dat was een onvoorziene hinderpaal: hoe zou Mevrouw, die precies niet was, wat men een 'slanke' figuur pleegt te noemen, hier over geraken?

Goede raad scheen duur, maar onze gids vond verder op een plekje, waar ongeveer halverwege een groote steen in de gracht lag. Ook ontdekte hij een paar stevige, dikke boomtakken, welke hij als noodbruggen plaatste, van den oever tot op den grooten kei.

Dan slingerde hij kordaat, zonder toelating te vragen, den eenen reiskoffer na den anderen op den tegenovergestelden oever, en ging over de takken op den steen plaats nemen. Zoo geraakte dan Mevrouw, van af den linker grachtkant door mij zoover als doenlijk gesteund, over de brug in de uitgestrekte armen van den gids.

Lenig, wipte hij zelf dan op den rechterkant, waarna ik het brugje over ging en het vervolgens naar den gids toeschoof.

Weer overschreed Mevr. Tack op dezelfde wijze de tweede helft, die gelukkiglijk korter was; ik deed het op mijne beurt, en de moeilijke overtocht was volbracht!

Wij dankten onzen leidsman voor al zijn vindingrijkheid en zaten een poosje te rusten.

Juist willen wij onzen weg voortzetten, als daar plots een forsch 'Werda' klinkt en wij een hollandschen soldaat met geveld geweer op ons zien toetreden, aan de overzijde.

Mevrouw Tack slaakt een gil van angst...

De gids braakt een vervaarlijken vloek uit en maakt aanstalten om over het brugje op de wacht toe te rennen. Ik versta uit zijn woedend geschreeuw, dat hij vroeger door denzelfden soldaat wel eens ‘gesnapt’ werd en zich nu wil wreken!... Dat kan moord en doodslag worden: uit alle macht weerhoud ik den razenden gids en slaag er in hem eenigszins te kalmeeren, wijzende op onze weenende reisgezellin...

Ik spreek dan den schildwacht aan: zweer hem dat wij geen smokkelwaar meedragen, maar enkel de grens zonder paspoort over willen, om onze familieleden te vervoegen, wat in den grond de waarheid was.

Het soldaatje aarzelt.

Mevrow Tack smeekt en bidt, - gewaagt van haren zoon.

Gewonnen pleit!

Het menschenhart heeft gesproken, onder den wapenrok.

- Belooft mij, zegt de edelmoedige jongen, dat gij aan niemand bekennen zult mij ontmoet te hebben, en, - vlug, rukt uit!...

Wij beloofden volmondig, dankten hartelijk en met versnelden pas ‘rukten wij uit’.

Het duurde thans niet zoolang meer, of wij bereikten de buitenste boomenrij van het woud: de gids deelde ons mee, dat wij op Oldenzaalsch gebied waren aangeland.

Goddank!

Hij zou nu den bevrienden houthakker tegemoet gaan en dezes kar langs hier voeren, om ons dan naar het station van Oldenzaal te brengen.

Gezeten op ons reisgepak, wachtten wij...

Daar komt een oud, doch nog frisch vrouwtje aangestapt. Vriéndelijk wenscht zij: ‘Goênavond’ en gaat, vrijpostig, aan 't babbelen:

- Mevrouw en Meneer gaan zeker naar Oldenzaal toe?
- Jawel vrouwtje. Wij wachten onzen begeleider met een rijtuig.
- O zoo! En als ik vragen mag: is hij reeds betaald?
- Ja...
- Ja? Dan loopt u kans, dat hij niet weerom komt. Ik ken dat soort lui...
- Neen, vrouwtje, dat kunnen wij niet van hem vreezen.
- Na... na... Weet u wat? Mijn huisje staat ginder, al rechtdoor; geen twintig minuten van hier. Mocht de man

niet komen, nu - vraag dan maar naar de ouwe Becker, en ik zal u voor dezen nacht, opnemen. Adjuus!

- Van harte dank voor het vriendelijk aanbod!

En, gemoedelijk knikkend, verdwijnt de ‘ouwe Becker’.

Zoo'n tusschengevalletjes hebben oogenschijnlijk maar een heel onbeduidend belang; toch leven zij voort in de herinnering als mooie momenten, omdat zij, in al hun eenvoud bewijzen, hoe goed, hoe meevoelend doorgaans 't gemoed is van de zoogezegd ‘kleine lieden’ die dikwijls, van nature, beter en grooter ‘mensch’ zijn dan de... ‘hoogere standen’, die van op hun zoogenaamde ‘hoogte’ enkel groot zijn in zelfzucht!

Wij wachtten...

Op zijn dooie gemakje zien wij een dik-en-rond manneken komen aanstappen. Hij ook groet ons en begint een praatje.

- 'n Droog weertje, hé? Gaat de reis nog ver?

- Voorloopig naar Oldenzaal toe, Mijnheer. Wij wachten onzen gids.

- O! zoo... En... hebt U een ‘pas’?

Ik bekijk het strakke gelaat van mijn zegsman, wantrouwig. ‘Wij hebben duitsche papieren’, zeg ik ontwijkend. Als een uitkomst ontwaar ik op 't zelfde moment mijn gids, gezeten naast den voerman van de bewuste houtkar. Vlug springt hij er af, en haast zich in onze richting.

Intuschen heeft de man met het strakke gelaat op een nikkelen fluitje een signaal gegeven, en even nadat de gids bij ons stond, verscheen een soldaat in de dreef.

Alles werd mij thans duidelijk: Wij waren gesnapt door een grens-marechaussee in burgerkleedij!

‘Duitsche papieren’ konden hem niet schelen... en Hollandsche hadden wij niet.

Wel probeerde ik den man te vermurwen; ook mevrouw Tack sprak haar woordje, en de gids drong aan...

Niets mocht ditmaal baten; wij werden opgeleid! Mevrouw Tack, ikzelf, de marechaussee, de soldaat klommen op den wagen; 't gepak werd opgeladen en voorwaarts ging het naar ‘den officier’.

De gids had zijn fiets uit de kar genomen en reed naast mij.

Het was een alles behalve plezierige tocht...

Zoo dicht bij het doel en toch gesnapt.

Al gauw waren wij uit de ‘grenszone’ en hielden halt voor een Tolhuisje.

Een vriendelijk uitziende ambtenaar met uniformpet en grijze bakkebaarden kwam ons te gemoet. Ik was afgestegen en zegde hem, dat wij niets in te klaren hadden.

Had de man mij aan mijn tongval herkend als een Vlaming? Waarschijnlijk, want hij nam mij even terzijde en vraagde recht op den man af: ‘Activisten?’ Ik knikte ‘ja’...

Toen greep de ouwe baas mijne hand en sprak eenvoudig:

- Ik ben lid van het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’.

- Ik ook! jubelde ik, en toonde mijne lidkaart 1914.

- 't Komt alles best voor mekaar, zoo troostte hij, terwijl hij het gansche gezelschap noodde op een kop koffie.

't Werd een gul onthaal in zijn familiekring. Van tolonderzoek onzer koffers werd niet gerept, maar wel vond mijn nieuwe vriend gelegenheid mij toe te fluisteren, dat de ‘officier’ een goedhartige oude majoor was, met veel kinderen en die zeker de zaak op zijn best zou regelen.

Deze woorden stijfden mijn wilskracht weer een beetje en ik deelde ze ongemerkt mede aan mijne reisgezellin.

Afscheid werd genomen en daar bolde de wagen voort...

Onze bewakers waren weldra in een druk gesprek gewikkeld en lieten ons met onze zwevende gedachten, van hoop en vrees.

Opeens voelde ik een lichten druk op mijnen arm.

't Was de gids, die steeds op zijn fiets naast mij, zachtjes fluisterde: ...‘Ik zou hem smeren...’ en geen antwoord wachtend, een paar meter voorop reed. ... Ontvluchten dus? Maar hoe?... Was het niet beter het maar te wagen met d'en ‘goedhartigen ouden majoor’?...

Maar toch was de raad 't overwegen waard..

Voorloopig sprak ik er niet over met Mevrouw Tack, maar wikte in mijn geest het voor en het tegen.

Stop. De kar had stil gehouden voor een houten loods Het kantoortje voor pas-contrôle.

De marechaussee en de soldaat brachten ons binnen: in plaats van den afwezigen ‘ouden majoor’ zat daar een lang opgeschoten, mager luitenant...

Na een kort verslag van den burger-marechaussee, werden wij ondervraagd. Wij konden alleen als identiteitsbewijs, onze Brusselsche zoogenaamde ‘Eenzelvigheidskaarten’ met foto, voorleggen.

‘En meer niets?’ vraagde de officier barsch.

Ja! nog wat: onze uitgangspapieren uit Salzuflen...

Niet zoodra had de luitenant daarop de stempels bemerkt van den ‘Soldatenrat’ of hij viel bulderend uit:

‘Wat hebben wij met die soldatenraden te stellen! Dacht U soms, dat Holland een soort duiventil is, waar in en uit gaat wie maar wil... Mis hoor! U zult...

- ‘Maar heer luitenant, zoo onderbrak ik, wij hebben evenmin wat met “Soldatenraden” te stellen, en betreuren stellig, dat die in Duitschland thans het hooge woord voeren, maar zonder die stempels, konden wij niet afreizen!’

...‘Gaat mij heelemaal niks aan. Ik neem deze papieren tot nader order in beslag, en vermits U geen geldige passen hebt, zult U naar Duitschland teruggezonden worden. Al de praatjes die U den marechausse hebt verteld, laten mij ijskoud.’

Toen trachtte Mevr. Tack dien ijsklomp te bepraten. Nutteloos! Den volgenden ochtend zouden wij nogmaals in verhoor genomen worden, ditmaal door den Majoor. In afwachting werd ons als logement voor den nacht, een smerige houten barak aangewezen, waar allerlei vreemde geinterneerden vertoefden.

Ik teekende daartegen verzet aan bij den luitenant, een geschikt verblijf opeischend, althans in eerste plaats voor mijn reisgezellin, welke ik bekend maakte als de dame van een Professor, terwijl ik mij zelf, een beetje snoeverig, als ‘graankoopman’ betitelde, er bij voegend, dat wij bereid waren een heusch hotel te bekostigen.

Holland is een land waar rang en stand in hoog aanzien staan: Professorsvrouw! Koopman! dat had klaarblijkelijk den officier geimponeerd. Hij werd wel dubbel beleefd en op voorwaarde, dat wij 's anderdaags om 9 uur ons zouden melden, gaf hij ons een soldaatje mee ter begeleiding naar een gasthof in de kom van het plaatsje Oldenzaal.

Wij àf.

Buiten stond nog steeds de gids bij ons reisgepak.

Op zijn vragenden blik schudde ik het hoofd: neen.

Met z'n vieren nu naar het hotelletje.

Onderweg, zei de gids weer: ‘Ik zou hem smeren!’...

‘Ja... ja, maar ziet gij er kans toe?’

‘Laat mij begaan: houd het soldaatje ginds aan den praat, of beter nog, tracht hem wèg te krijgen’.

Eenige minuten daarna zaten wij rond de stamtafel in

het gasthof en begon ik mijn spelletje met den soldaat: een borrel, - nog één - Sigaartjes!... of het hem niet verveelde hier bij ons weerhouden te worden? Misschien ging hij ruim zoo gaarne zijn ‘meisje’ eens ‘gedag’ zeggen?... Hierzoo, een ‘kleinigheidje’ om nog een glaasje te drinken, en tot morgenochtend half negen hé? Niet later hoor!...

't Soldaatje verdween, vergenoegd.

Mevrouw Tack had half begrepen en glimlachend het tooneeltje begluurd, terwijl de waardin een praatje met haar had geknoopt.

Terloops had ik de woorden opgevangen: ‘Heerejee, wat is-tie mager!’ - natuurlijk op mij bedoeld, want inderdaad; ik had mij te Salzuflen laten wegen: 47 kilos...

Daar daagde de gids weer op: hij deelde fluisterend mede.. dat een rijtuighouder bereid was ons, mits 30 gulden, naar het tamelijk afgelegen stationnetje Oldenzaal te voeren. De tijd drong, wilden wij den laatsten trein naar Zutfen nog halen.

Mevrouw Tack vond alles goed wat ik besluiten zou.

De gids herhaalde ten derde male zijn ‘Ik zou hem smeren!’...

Ik voelde een groote aansprakelijkheid op mij wegen, maar het vooruitzicht weer naar Duitschland teruggevoerd te worden, gaf den doorslag...

Vijf minuten later stond een ‘cabriolet’ zonder licht voor de deur. Nog een fooi aan den gids en vliegensvlug schoot het rijtuigje in de dreef.

Geen woord werd gesproken... 't Was misschien ons ongeduld, dat de weg zoo eindeloos deed schijnen, tot een kort ‘Wij zijn er!’ ons opwekte.

Ik snelde naar het loket: over zeven minuten zou de laatste trein naar Zutfen vertrekken. Oef! een zucht van ontspanning.

Onze voerman had blijkbaar haast om terug op stal te zijn. 't Zou hem duur te staan komen, moest hij gesnapt worden!

Wij voelden ons maar pas veilig als de trein zich in beweging stelde... Veilig? Half en half, want indien onze vlucht opgemerkt was, kon een diensttelegram ons nog steeds te Zutfen weerhouden.

Het was nagenoeg elf uur, toen wij op het Stationplein

aldaar een zoogenaamden ‘witkiel’-boodschapper, last gaven ons naar het dichtstbij gelegen hotel te brengen.

't Eerste was vol, 't tweede ook, het derde dito! 's Anderdaags greep namelijk de wekelijksche veemarkt plaats: vandaar die groote toeloop. Ten slotte werd toch wat ontdekt: Mevrouw Tack zou slapen bij de waardin-weduwe, ik met een varkenskoopman.

Van slapen kwam overigens, - althans bij mij - niet veel in huis, en meermaals kon ik mijn beddegenoot hooren ‘brommen’... bij mijn gedurig ‘keeren en draaien’.

Om 5 uur 's ochtends stond het heele huis al in beweging.

Wij gebruikten een rijkelijk ontbijt en om kwart voor zes ging de reis naar Arnhem.

Gelukkig liep alles van stapel naar wensch... Te Oldenzaal was blijkbaar niets uitgelekt. Wij bereikten Arnhem precies op het treinboek-uur. In de wachtzaal, aan een ronde tafel, die ik bij mijn latere tochten steeds met belangstelling als een oude bekende bekeek, rekenden wij af.

Hier scheidden zich onze wegen. Een telegram onderteekend met een afgesproken naam, werd naar vriend Maurits Josson te Breda verzonden door Mevrouw Tack, om hare aankomst te melden. Ik zelf seinde naar heer Leo Meert, Sweelinckplein, Den Haag, zooals overeengekomen.

De trein naar Breda ging iets vroeger dan de mijne... Nog een hartelijk vaarwel, wuifde Mevrouw Tack na... Helaas, wat al vernedering en droefheid heeft deze vrouw nog moeten ondergaan, alleen omdat zij de gade was van een Activist!

Eerst veel later vernam ik hoe zij, na te Brussel een drietal weken verbleven te hebben, gevangen werd genomen, daarna in gezelschap van allerhande vrouwen van verdacht allooi naar Adinkerke in een interneeringskamp werd gevoerd; na een paar maanden dan naar het vagebondengesticht te Merksplas. Slechts na vijf lange maanden, in Mei, werd de arme zieke vrouw in vrijheid gesteld en vond zij haar mooi huis, te Etterbeek, terdege gehavend en met beschadigde meubelen terug.

Evenmin, natuurlijk, als voor de plunderingen en brandstichtingen te Gent, werd hiervoor ooit een centiem vergoed. Wij stonden immers allen buiten de wet!...

Mijn eerste schikkingen en voorzorgen

Even na de middag van 7 December, arriveerde ik in Den Haag en spoedde mij naar het Sweelinckplein, waar ik echter niemand thuis trof. De pensionhoudster wist mij evenwel te zeggen, dat in de buurt eenige Vlaamsche uitgewekenen tezamen woonden.

Ik vond daar, op de tweede verdieping van een burgershuis, bijeen: de heeren Depla, S. Lambrecht en J. Vrijdaghs, welke het mislukte socialistische oproer in Holland hadden bijgewoond, en vele staaltjes van gehechtheid vanwege het Nederlandsche volk aan zijne geliefde Koningin wisten mee te deelen. Onwillekeurig kwam bij mij een vergelijking voor den geest, met ‘belgische’ toestanden.

Eenige bijzonderheden, vernam ik nog van deze vrienden, betreffend de rantsoeneering van levensmiddelen in Holland: elke inwoner had recht op zijn deel van de voorraden, mits vertoon van een speciale ‘rantsoenkaart’, die echter voor vreemdelingen alleen verkrijgbaar was, na voorlegging van een regelmatig ‘paspoort’! Ook in de Hotels was het toezicht zeer streng. Eenigszins beklemd, verliet ik het gezelschap en trof ditmaal heer Leo Meert en zijne dame thuis.

Op de gulste wijze werd ik onthaald: de moeilijkheid met de gewichtige voedingskwestie werd doorgehakt, doordien ik tot nader order, als huisgenoot, gastvrij werd opgenomen.

Het was in dit huis van het Sweelinckplein, dat zoo goed en kwaad als het ging, een soort van Vlaamsch Sekretariaat was ingericht. Van hier uit, werden de ontvangen belgische bladen en brieven doorgezonden, en ik trachtte mij zoo nuttig mogelijk te maken met het uitpluizen der krantennieuwsjes en het doorzenden ervan aan de belanghebbenden in Nederland en Duitschland verspreid.

Het spreekt vanzelf, dat ik reeds den eersten dag na mijne aankomst in Den Haag, breedvoerig geschreven had naar mijne vrouw te Antwerpen. Breedvoerig maar toch voorzichtig, want het was bekend, dat nog eene soort van geheime censuur in België werkte, een ‘cabinet noir’ dat brieven van en aan Activisten opende.

Eenige dagen moest ik wachten vooraleer eindelijk het bericht kwam, dat alles rustig was afgeloopen, dat mijn gezin in goede gezondheid verkeerde, en dat mijn broeder Henri, op een gestelden dag te Rotterdam ten huize van zijne aldaar getrouwde dochter, mij zou komen opzoeken, om mondeling maatregelen te bespreken tot overkomst van mijn gezin naar Nederland. Want, dat na een paar maanden, mijn terugkeer naar Antwerpen zou mogelijk worden, - zooals eerst gehoopt! - daarvan kon geen kwestie meer zijn...

Uit de kranten vernam ik, dat de vervolgingen in versneld tempo geschiedden. 'n Naamloos briefje was voldoende, om de onberispelijkste burgers voor een krijgsraad te sleuren en op de gemeentelijke besturen werkte de ‘droge guiljotien’ der afstellingen.

Onder meer las ik, dat Roza de Guchtenaere, reeds op 17 November zonder eenig bevel van aanhouding, voor een officierenraad was geleid, die haar zonder verderen vorm van proces 2 dagen daarna naar Adinkerke had gestuurd en haar daar twee volle maanden hield!... Wij weten hoe zij later terug naar Gent gebracht werd, dan geketend door Brussel gevoerd en eerst begin April, door een krijgsraad, veroordeeld werd tot 15 jaar dwangarbeid, en gedurende 20 jaar beroofd van hare burgerrechten!

Te Antwerpen trad schepen Karel Weyler, die zelf medegewerkt had - onder duitsche censuur! - aan de ‘Antwerpsche Tijdingen’ als een hardvochtig inkwisiteur op tegen zijn vroegere medestanders, en liet door alle stadsambtenaren het volgende vragenlijstje invullen:

> ‘Zijt gij activist? - Hebt gij een manifest onderteekend ten gunste van de universiteit van Gent, - van de bestuurlijke scheiding, of eenig ander manifest? - Hebt gij deel genomen aan de betooging van 3 Februari? - Hebt gij deel genomen aan de betooging of een dokument geteekend ten gunste van René de Clercq? - Hebt gij artikelen in dagbladen geschreven sedert Augustus 1914 tot op heden? In welk orgaan dagblad, weekblad, enz.? - Hebt gij activistische propaganda gemaakt in vergaderingen of op andere wijze? - Hebt gij deel genomen aan de activistische propaganda gedurende de duitsche bezetting en op welke wijze?’

Als begin werden al dadelijk een 80-tal stadhuisbedienden, politiebeambten en leden van het onderwijzend personeel afgesteld. Van deze laatste categorie onder meer: Heeren Dr.

Goyens, Jaecks, Bellens, Claessens, Bossaerts, Giels, Mees, Mielants, Grauls, J. Verhulst, de drie gebroeders Van Laar, de dames van Genechten, Cortvriend, Anna Morteimans, Suz. Verhulst.

Maar niet alleen naar binnen spanden de franschgezinden hunne netten uit, - ook naar de Nederlanden reikten hunne grijparmen.

Het sprookje dat Duitsche gewapende troepen door Hollandsch Limburg ongestoord waren kunnen terugkeeren, diende als voorwendsel om de 'kaaskoppen' nu eens 'mores' te leeren.

Onbestemde geruchten deden in het eerst de ronde, dat de bekende annexionisten nog steeds aan 't stoken waren om brokken van Holland op te slokken, maar er bleef geen twijfel meer mogelijk, toen op 10 December een persgesprek door Reuter openbaar gemaakt werd, hetwelk reeds op 2 December Minister Paul Hymans met den correspondent van 'La Métropoie' had gevoerd, nopens de eischen die België wenschte te stellen op de Vredesconferentie.

Daarin kwamen volgende beteekenisvolle gedeelten voor:

> - 'Wat de territoriale wijzigingen betreft, kan ik op het oogenblik geen enkele verklaring noen. Wanneer ge echter nauwkeurig tusschen de regels wilt lezen, zullen de passages in de jongste troonrede betreffende oude verdragen U duidelijk worden. De passages in kwestie hebben bizonderlijk betrekking op het internationaal verdrag van 1839. Dit verdrag beroofde **België van de voornaamste gedeelten van Limburg** en Luxemburg, en verrijkte den Duitschen Statenbond met belgische steden in Luik, **zooals St. Vith, Eupen, Malmedy en Montjoie. Hij stelde tevens Nederland in het bezit van de beneden Schelde.**
> Door te verklaren, dat het verdrag hetwelk België van 1839 tot 1918 heeft verkleind thans vervallen is, heeft de Koning aangetoond in welke richting de eischen van België zich zullen bewegen, en dat o.a. **Nederland zijn uitsluitend recht op de internationale rivier, de Schelde, zal moeten prijsgeven.**

Nu gingen de oogen van vele Nederlanders open, die begonnen te beseffen, dat zij een giftige slang aan hunnen boezem hadden gevoed; van het ontworpen huldebetoon aan Honing Albert en zijn Beiersche gemalin kwam natuurlijk niets meer terecht...

De bedreigde provinciën spraken zich ondubbelzinnig uit voor het oude Vaderland en nooit stond de Oranjetroon steviger

dan in die dagen, - den Limburgschen afvallige, van Groenendael ten spijt.

In Vlaanderen stak de Vlaamsche reactie, hoe bedeesd aanvankelijk ook, toch den kop weer op.

Dr Borms was dus te Brussel sedert half November teruggekeerd. Hij had zelfs de blijde intrede van Koning Albert op straat bijgewoond; hij ging ter kerke, ja zelfs naar den schouwburg.

Maar den meesten tijd bracht hij door op een kamerken in de Jerichostraat 10, in het midden der hoofdstad bij de brave, verkleefde echtgenooten Wostijn. Hij woonde daar, voorzichtigheidshalve, zonder zijn gezin.

Zéér weinigen kenden die geheime verblijfplaats: in Nederland slechts een paar. - 't Was dààr, dat Borms, met zijn trouwen, kloeken medestrijder Hugo Van den Broeck, leider van het gewezen activistisch Persbureau, pamfletten opstelde, die ter sluik werden verspreid. Het waren kleine blaadjes: ‘De Vrije Stem’ - ‘Vrij Vlaanderen’ - ‘Aan de Vlaamsche Soldaten’ e.a.

Ook waren de achtergebleven Activisten er in gelukt, in het door Belgische gendarmen bewaakte gebied, een Open Brief aan Minister Vandervelde te laten drukken en verspreiden. Zij vraagden daarin billijke behandeling en rechtspraak voor hunne vervolgde strijdgenooten, en protesteerden krachtdadig tegen de middeleeuwsche behandeling van de overheden.

Te Gent verscheen weldra een orgaan van de Frontpartij ‘Ons Vaderland’ dat als een zegen was en in die troebele tijden menigen, nochtans kranigen strijder voor vertwijfeling behoedde.

Ook in Den Haag, werd niet stilgezeten.

De ‘Raad van Vlaanderen’ was feitelijk niet ontbonden. Hij had aan zijne ‘Commissie van Gevolmachtigden’ opdracht gegeven, om in het Buitenland, de actie voort te zetten ter Vredesconferentie, den Vlaamschen eisch te doen luiden en met dit doel werd dan gesticht ‘Het Vlaamsch Nationaal Comité’, bestaande uit de Heeren Prof. Willem de Vreese, Ing. van den Berghe, Leo Meert, Prof. Josué De Decker, Dr A. Depla, Joz. van den Broeck, Ing. H. Mommaerts, adv. H. Planquaert en Prof. F. Brulez.

Dit ‘Comité’ had zich tevens te bemoeien met den Steun aan uitgewekenen, die jammer genoeg al gauw genoeg uitgeput was...

De werking van het Comité had inmiddels zulke groote uitbreiding genomen, dat naar een geschikt lokaal moest uitgezien worden voor een regelmatig sekretariaat, in vervanging van het eerste voorloopige, aan het Sweelinckplein.

Een paar kamers werden gehuurd, boven een slagerswinkel, aan de Bilderdijkstraat, en als sekretaris aangesteld de Heer M. Van Calsteren, een der stenografen van den 'Raad'.

Elken ochtend vergaderden daar de Haagsche uitgewekenen en deelden elkaar de ontvangen nieuwsjes mede.

Veel aanmoedigends was er doorgaans niet bij!

Eindelijk kwam voor mij het bericht, dat mijn broer Henri, twee dagen later, naar Rotterdam zou komen.

Toen ik aldaar in de woning zijner gehuwde dochter aanlandde, in de Blijswijckstr, las ik op ieders gelaat meewaren. Het duurde echter niet lang of van 'getrooste' was ik 'vertrooster' geworden. Ik had namelijk een flinke dosis optimisme behouden. Goed maar dat 'n mensch niet altijd bij voorbaat weet, wat hem boven het hoofd hangt: in mijn geval, dus elf lange jaren ballingschap...

Daar ging de huisbel en mijne trouwe broer Henri vloog mij om den hals. Hij, sterk als een reus, weende... Maar toen de eerste geruststellende berichten uit Antwerpen mij waren meegedeeld, en wij knusjes met mijn nicht Gerardina en neef Dirk om de gezellige tafel geschaard zaten, bij een geurige kop thee, heerschte waarachtig weldra een opgewekte stemming...

Mijn broer daar voor mij, pratende over mijn vrouw en mijne zes lievelingen, - wel, dat was voor mij een soort wederzien van allen en van mijn geliefd Antwerpen tevens.

Er moest echter vooral zakelijk onderhandeld worden. Eerst werd dus afgesproken, dat mijne vrouw ten spoedigste, met of zonder paspoort, naar de grens zou komen, en liefst langs Ossendrecht bij Bergen-op-Zoom, waar ik vernomen had, dat de bewaking iets minder scherp was.

Ik was er namelijk reeds van het eerste uur op bedacht mijn bezit zooveel mogelijk in veiligheid te brengen en dus mijne eigendommen te Antwerpen hoog te berenten of desnoods te verkoopen, want het stond bij mij vast dat de franschdolle bende te Brussel alles zou doen, om ons niet alleen geestelijk te breken, maar ook stoffelijk kapot te krijgen.

Had, half-Deecmber, de voormalige ultra-radikale Aug. Vermeylen niet in een brief door een zgn. 'Studiekring' aan

Minister Delacroix gezonden - en op 19n in 't ‘Laatste Nieuws’ af gedrukt, - geschreven:

> ‘Wij hebben tijdens de bezetting den strijd tegen het activisme aangebonden en hardnekkig volgehouden. Wij hebben ons aan vervolging en aan bestraffing blootgesteld, in de overtuiging dat wij het “Vaderland” dienden. Wij meenen derhalve thans ook, dat al wie opzettelijk tot de bestuurlijke en politieke scheiding heeft medegewerkt, om het even dat hij een zoogenaamd politiek ideaal, dan wel louter een persoonlijk voordeel najaagde, uit 's lands dienst verwijderd moet worden, en zoo daartoe termen zijn, in rechten worden vervolgd.’

Smerig was bovenal die loensche zinspeling op ‘persoonlijk voordeel’!

Afdoende werden de Activisten hierover gewroken door de verklaring, in 1920, door Minister van Justicie, Emile Van der Velde afgelegd, en die luidde:

> ‘Ik veroordeel de activistische leerstelsels, maar ik aanzie het als een plicht te zeggen, dat voor de overgroote meerderheid van hen, die wegens activisme werden vervolgd, het ongegrond is hen te verwijten dat zij gehandeld hebben uit winstbejag.’

Vermeylen had het tweede schot in onzen rug gelost. Het eerste kwam van den ‘barricade-man’ Van Cauwelaert te Lophem, waarvoor hij het verwijt opliep, in December 1920 vanwege den socialistischen volksvertegenwoordiger Eekelers, dat hij:

> ‘als vriend van de Vlaamsche veroordeelden, politieke lafheid gepleegd had en oude vrienden in den rug geschoten, wegens hun Vl. Nationalisme.’

Maar het ergste was, dat daardoor de Regeering zich onbevreesd kon wreken en dat het reeds vermelde beruchte circulaire van 16 November, kon ophitsen in dezer voege:

> ‘Wij moeten energiek optreden: 's Volks heil is de opperste wet. Men moet natuurlijk niet de grenzen van de willekeur buitensporig overschrijden, maar men moet evenmin de openbare veiligheid in gevaar brengen door een al te nauwgezette rechtspleging. De gerechtelijke politie ziet zich door de omstandigheden er toe gebracht op te treden als de uitvoerster van eene dictatoriale macht.’

Dit alles had ik diep nagedacht, en zou daarom mijne voorzorgen spoedig treffen. Ik gaf aan mijn broer een omstandig schrijven mede, om mijne vrouw aan te sporen bij

mijn notaris - (denzelfden die de stichtingsakte had opgemaakt voor 't ‘Vlaamsche Nieuws’) - de noodige stappen te doen.

Eenigszins gerust gesteld voor de naaste toekomst, nam ik afscheid en keerde terug naar Den Haag.

Doch weldra zou eens te meer blijken dat ‘de mensch wikt, maar God beschikt’...

Annexionisten en Activistenjagers aan 't werk. - Borms aangehouden

De heer Leo Meert had besloten het pension aan het Sweelinckplein te verlaten, en een woning te gaan betrekken aan de Van der Heimstraat 37. Het kwam er dus voor mij op aan, een meer bestendig onderdak te zoeken. Met den sekretaris Van Calsteren maakte ik een akkoord en gezamenlijk huurden wij een bovenverdiepnig in de Van Speykstraat. Door zijn semi-ambtelijke relaties slaagde hij er ook in, mij regelmatig te doen boeken in de bevolkingsregisters en aldus verkreeg ik recht op de voedsel-rantsoeneering.

Een zware zorg van mijn rug!

Ik ging er nu aan denken een werkkring te zoeken. Met dit doel bezocht ik meermaals de Rotterdamsche graanbeurs en trof er menig achtergebleven Antwerpenaar aan. Onder anderen een mij bekend familielid van mijn trouwen beroepsgenoot Julius Boumans. De oude vriendschap was al gauw hernieuwd en zoo opende zich voor mij het uitzicht, dat ik wellicht dezes agentschap in Nederland zou kunnen waarnemen. In de hoofdlijnen waren wij het zoo goed als eens, toen weer de annexatie-geruchten heftiger opdoken, en het op de Beurs bijna onhoudbaar werd voor een... Belg.

Als eenige redplank, om zijne in Holland verworven positie niet geheel prijs te geven na zijn terugkeer naar Antwerpen, moest mijn vriend een geboren Nederlander als zijn vertegenwoordiger aanstellen en eens te meer werd ik slachtoffer van belgische drijverijen.

Het waren treurige dagen voor de uitgewekenen. Wel was aan de Van der Heimstraat een ‘Werkbeurs’ tot stand gekomen, geleid door het ‘Vlaamsche Steuncomité’ met heeren Claus, Meert, Speleers en de Vreese, onder bescherming van

een ‘Nederlandsch Comité’ met Heeren Van Welderen, Baron Rengers, Elout en Plokhooy, doch deze prijzenswaardige poging had weinig of geen succes.

Zoo kon het geschieden, dat een Ministerie-Overste, vader van acht kinderen, als gewoon arbeider afdaalde in een Limburgsche kolenmijn... waar men hem eens, vertwijfeld, den revolver uit de vuist moest trekken...

Dat een veearts gelukkig was, een baantje te aanvaarden als... stalknecht.

Dat een hoofd-onderwijzer aangetroffen kon worden als.. glazenspoeler in een groot Restaurant.

Dat een student blij was, zijn broodje te verdienen als... nachtportier in een Hôtel.

En toch kon men dagelijks in de belgische slijkpapiertjes lezen, dat wij met zakken vol duitsche Marken ontvlucht waren!

Het moet gezegd worden, dat geen geval bekend is, als zou, in oppersten nood, een banneling zich verkocht hebben of verraad gepleegd. Met verbeten woede, maar waardig en trouw hebben allen hun tijdelijk leed gedragen: hoe zwaar het ook aan velen viel.

En in allen leefde het innig bewustzijn dat het drievoudig martelaarschap: der frontsoldaten - der gekerkerde activisten - der bannelingen, ten slotte het zaad zou worden, waaruit toch eens de forsche boom der Vlaamsche Zelfstandigheid zou opschieten.

Als een eerste plicht, hebben zij het aanzien, hun luide afkeuring uit te spreken tegen de schandige roofpogingen op Hollandschen grond, door de Hymans-Nothomb-bende beraamd. In ‘De Toorts’-nummers van die dagen staan prachtige protesten te lezen onderteekend door Raf. Verhulst, door René De Clercq e.a.

Zoo spoedde 1918 ten einde...

Nieuwjaars-nacht vierde ik in den huiskring der Van Speykstraat, stil-ingetogen.

Mijne gedachten waren in Antwerpen, bij vrouw en kinderen.

In Vlaanderen begon de strijd met den dag al heviger op te laaien. Het Gentsche Frontorgaan ‘Ons Vaderland’ was gedurende eenigen tijd geschorst geworden, maar verscheen weer in Januari, en zijn eerste artikel drong aan, op de stichting van eene ‘Vlaamsch Nationale Partij.’

Het was hoogst noodzakelijk, dat tegen de razende franskiljons-lawiene een geordend verzet werd gevormd. De afzonderlijke kleine activistische blaadjes, wier aantal nog aangroeide, zoo b.v. 'De vliegende Aktivist' en 'Vrij Vlaanderen' - de relletjes te Antwerpen en afzonderlijk optreden bracht geen aarde aan den dijk: de binnenkamersche actie moest gekanaliseerd worden.

De passieven met Van Cauwelaert voorop, lieten wel flauwe en eerbiedige protesten hooren, maar een krachtdadig optreden om te behouden wat de 'Raad van Vlaanderen' had verwezenlijkt, durfden zij niet aan.

De heropening der Hoogeschool van Gent werd aangekondigd, echter op de vooroorlogsche basis! Heel Gent werd met gendarmen overstroomd... en onze Vlaamsche Universiteit werd begraven, na een laffe rede van Paul Fredericq!

Niet alleen gendarmen waren dag en nacht op de been, om angstvallig elke Vlaamsche opflikkering te smoren, maar sterke Fransche en Engelsche soldatenbezetting werd hier onderhouden... echter niet om de plundering van achtergebleven duitsche goederen te beletten, noch het wegslepen van 'Relief'-voorraden!

De bladen brachten het bericht, dat op 18 Januari de openingzitting van de Vredesconferentie zou plaats grijpen te Parijs en onder voorzitterschap van den Tijger, Clemenceau.

Paul Hymans zou er België vertegenwoordigen en dezes eischen uitbrengen: zij waren niet malsch! - Herziening van het verdrag van 1839; wijziging van het regiem der Scheldemonden, afstand van Hollandsch Limburg, van het Groot-Hertogdom Luxemburg en van Malmedy-Montjoie; opheffing van Belgie's neutraliteit en voldoende schadeloosstelling voor den duitschen inval. De totale bevestiging dus van de zoo vaak geloochende desiderata van de annexionnistische drijvers!

En koning Albert toog, in hoogsteigen persoon, naar Parijs om er die eischen te steunen en tevens te verkrijgen, dat de te stichten 'Volkerenbond' zijn zetel te Brussel zou kiezen. Hierin kon hij, zooals bekend, niet slagen, en Genève bekwam de voorkeur.

Intusschen gingen de willekeurige aanhoudingen hun gang en begonnen de Krijgsraden hunne dolle veroordeelingen.

Ik herinner mij zeer goed, hoe, op den ochtend van 24 Januari, een uitgewekene ons in Van Speykstraat kwam me-

dedeelen, dat Robert De Waele, het jongste Lid van den ‘Raad’ veroordeeld was ter dood!

De Waele - een stille, studeerende jongen, die nooit een woord in een Raadszitting had gesproken... ter dood? Wat moest er dan wel gebeuren met de hoofdmannen! Het was al te duidelijk, dat de officieren hier geen ‘rechtspraak’ hadden gedaan, maar ‘wraak’ geoefend!

Waren zij-zelf dan aan 't Front allen zoo'n vlekkelooze helden geweest? De volksmand zei in 1914, dat meermaals de eenvoudige soldaten hun aanvoerders met den browning uit hun veilige schuilplaatsen moesten halen en er werd bij gefluisterd, dat de Koning de gevleugelde woorden zou gezegd hebben: - ‘Ik heb forten van karton, papieren officieren, maar soldaten van staal!’

In het blaadje ‘'t En Zal’ verscheen een zeer bevoegde studie, waarin onomstootbaar, op juridische gronden, bewezen werd, dat de Krijgsrechtbanken onbevoegd waren om zuiver-politieke daden te beoordeelen en ook in de nochtans transchgezinde Brusselsche ‘Libre Belgique’ alias ‘Patriote’ brak de vermaarde rechtskundige Edmond Picard, een lans voor dit standpunt, in een hoofdartikel getiteld ‘Violations de la Constitution’ (Verkrachtingen van de Grondwet.)

Overigens iedereen die de Besluit-Wetten van Le Hâvre met kennis van zaken kon onderzoeken, kwam tot de slotsom, dat zij ongeldig waren: omdat ze niet door de Belgische Kamers bekrachtigd waren; - omdat zij niet in België afgekondigd werden en omdat zij geene terugwerkende kracht konden uitoefenen.

Zelfs Van Cauwelaert, in een rede te Borgerhout, had op 26 Januari verklaard: ‘De meest gematigden, als Woeste, zeggen dat de besluiten te Le Hâvre genomen, geen wetskracht hebben. Wij leven in een toestand van rechteloosheid!’

Reikhalzend zag ik dan ook uit, naar het bezoek van mijn vrouw, want ik verwachtte er mij elken dag aan, dat ook vervolgingen ‘bij verstek’ tegen de uitgewekenen zouden ingespannen worden.

Toen zij, velerhande moeilijkheden getrotseerd hebbende, - zonder reispas! - op den afgesproken dag, te Ossendrecht op een vinnig kouden namiddag aankwam, had ik alle moeite van de wereld, om mij kloek te houden en ik zag wel, dat ook zij dapper alles deed, om geen waterlanders te laten vloeien!

Maar toch, wat een vreugde elkaar, na zoovele maanden, gezond terug te zien...

Op het stoomtrammetje naar Bergen-op-Zoom ontsnapten wij, gelukkiglijk, aan pascontrôle, en ongestoord ging de reis naar Rotterdam, bij neef Dirk.

We hadden natuurlijk een boel te vertellen: mijn gezin, verbleef nog steeds bij de schoonouders; - bij een bezoek van een politie-kommissaris, die een vluchtige huiszoeking deed, werden alleen 14 lidkaarten in beslag genomen van allerhande Vlaamsche Vereenigingen, wat hem de bemerking ontlokte: 'Zeg, Madam, uw man was zeker des avonds niet dikwijls tehuis, hé?' En daarna, zijn bedekten raad,... echtscheiding aan te vragen!

Onze notaris had beloofd, hypotheeknemers op mijn eigendommen te zoeken en zoodra die aangelegenheid in orde was, zou dan mijn gezin naar Den, Haag overkomen. Inmiddels zou ik nog zorgen voor eene 'volmacht' aan mijn broeder, om in Antwerpen de noodige stukken uit mijn naam te onderteekenen.

Den volgenden middag reeds, reisde mijn vrouw terug en van de belgische grens, kreeg ik een kaartje dat - mits de noodige drinkgelden! - zij toch weer op weg was naar Antwerpen!

Het 'Vlaamsche Comité' in Den Haag had inmiddels, volgens opdracht, zich in verbinding gesteld met President Wilson, om de aktivistische wenschen ter Vredesconferentie in bespreking te brengen en door bemiddeling van den Amerikaanschen Gezant had het, op 3 Februari, een telegram gezonden, waarin o.a. gezegd werd:

> 'Geen duurzame vrede zal in België mogelijk zijn, zoolang het Vlaamsche Volk de verzekering niet zal hebben, dat het niet langer zal bestuurd, onderwezen, gevonnist en gedrild worden in een taal die de zijne niet is, maar wel in zijn eigen Nederlandsche spraak, en in staat zal gesteld worden zijne oude, roemrijke beschaving terug te winnen, in plaats van onderjukt te blijven onder vreemden invloed.'

Den 6n Februari kwam een antwoord van den gezant Garrett dat eenvoudig luidde: 'Ik betreur U te moeten melden, dat ik Uw telegram niet kan doorzenden.'

Het 'Comité' besloot dan, afschrift van het telegram naar den President Wilson te sturen te Versailles, en ditmaal ontving het een officieel bewijs van ontvangst.

Bij het middagmaal op Zaterdag, 8 Februari besprak ik met den sekretaris van het Comité, de mogelijkheid of inderdaad onze stem zou doordringen tot de heeren te Versailles, toen eensklaps een heftige ruk aan de huisbel ons deed opschrikken, en dadelijk daarna iemand de trap oprende: het was dezelfde uitgeweken onderwijzer, die ons reeds de Jobstijding over De Waele gebracht had.

Hij viel gansch ontdaan op een stoel en kon enkel zeggen: ‘Borms is aangehouden!’ waarna hij in harstochtelijk geween uitbrak. Het is zonderling, - maar wààr: het nieuws trof mij niet... dagen reeds, liep ik rond met de gedachte ‘Het moet er van komen’, en dan zag ik in mijn geest Borms terug op het kamertje te Düsseldorf, waar wij afscheid hadden genomen.

Maar als ik op mijn slaapvertrek, alleen, de woorden werktuigelijk herhaalde: ‘Borms is aangehouden’ dan klonk als vanzelf daarop: ‘Ter dood veroordeeld!’ en toen eerst kwam de ontspanning, en kon ik heete tranen weenen.

's Namiddags ontbrak er geen enkel der ballingen in het Secretariaat aan de Bilderdijkstraat en ook een paar Hollandsche vrienden kwamen er, die ons trachtten op te beuren. Maar het mocht niet helpen! Moedeloosheid was op aller gelaat te lezen...

Wie had het toen durven uitspreken, dat de aanhouding van Borms, dank zij zijn mirakuleus uithoudingsvermogen, 't uitgangspunt zou worden van de langzame, maar gestadige ontwikkeling van de Vlaamsch-Nationale Gedachte?

Inderdaad, het scheen of van dit oogenblik af, de activistische geest heftiger opflakkerde; de berichten die ons uit Vlaanderen bereikten waren verheugend.

Te Brussel, na een vertooning in den Nederl. Schouwburg werd, na een koude ‘Brabançonne’, door het publiek geestdriftig ‘De Vlaamsche Leeuw’ en ‘Groeninghe’ aangeheven.

Op de Dailyplaats aldaar gingen Vlaamsche soldaten aan 't vechten tegen Waalsche; - in de Hoogstraat, Engelschen tegen Walen.

Te Gent geraakten Vlamingen, verbonden met Engelschen slaags met Fransche en Waalsche soldaten.

Den 14 Februari hadden de Kamers de Haversche besluitwetten wetskrachtig verklaard: daags daarna, ontploft een bom te Gent voor het huis van den sigarenfabrikant Jan Beyts, in de Pekelharingstraat - eenen der leiders van de plunder-

tochten in November. Kort daarop, 6 Maart, weer een bomaanslag tegen den franschdollen schepen De Weerdt.

Te Antwerpen, trekken de Vlamingen naar de redaktiekantoren van 'La Métropole', den Moniteur van de 'patriottards' en verbrijzelen er de ruiten.

Den 9 Maart, jagen te Brussel, de Flaminganten onder het zingen van 'Wilhelmus' een annexionnistische meeting uiteen, belegd door het 'Comité de politique Nationale' en waar Nothomb, Piérard en Destrée voor de inlijving van Hollandsch Limbwurg en Zeeuwsch Vlaanderen wilden pleiten.

Tusschen haakjes zij hier bijgevoegd, dat ook de Vlaamsche uitgewekenen zich lieten hooren in deze zaak. Te Utrecht gaven zij een Manifest uit, dato 4 Maart, waarin kordaat verklaard werd: 'Wij, in Nederland verblijvende Vlamingen voelen ons op dit oogenblik de natuurlijke bondgenooten van onze stambroeders uit het Noorden. - Wij verklaren nooit de hand te zullen leenen tot éénig vergrijp tegen het Nederlandsch Broedervolk.'

Het duurde steeds geruimen tijd, vooraleer berichten van boven-geschetsten aard tot ons doordrongen. Immers al was de officieele militaire censuur opgeheven, toch werd bij geheime circulaire, behelzend 9 punten, aan de dagbladen verboden eenige ruchtbaarheid aan 'staatsgevaarlijke' gebeurtenissen te verleenen. Zoo mochten o.a. de woorden 'een vrij Vlaanderen in een vrij Belgie' niet gedrukt worden, maar werd er op gewezen dat stemming maken tegen Holland in onbeperkten zin toegelaten bleef!

De krijgsraden die zich door hunne belachelijke vonnissen onmogelijk hadden gemaakt (na het proces Robert De Waele, veroordeelden zij b.v. nog den directeur-generaal voor Onderwijs, Edward Coremans tot 15 jaar dwangarbeid, den radikaal Vlaamschgezinden apotheker Constant Gillis tot 10 jaar, Dr Van de Velden tot 10 jaar dwangarbeid, Manssens en Jan Hainaut tot 10 jaar opsluiting, enz. enz. Zij zagen zich einde Maart deze politieke aangelegenheden onttrekken, en den 22n werd ook de staat van beleg opgeheven voor Oost-Vlaanderen.

Het 'Vlaamsch Comité' in Nederland had op 1 Februari zijne politieke bevoegdheid afgelegd, maar het Haagsch steuncomité bleef voortwerken en had door het Stadsbeheer een le-

digstaand huis aan de Elandstraat 78, in bruikleen verkregen, van af 1 Maart.

In dit lokaal werden, ten behoeve der bannelingen, kostelooze lessen ingericht in vreemde talen, boekhouden, handelsrekenen, handelsrecht en snelschrift. Hoe bescheiden deze inrichting noodwendig ook bleef, toch heeft ze menigen onzer vrienden dank zij de toewijding der lesgevers, de heeren Leo Simons, Flor. Peeters, Paul Vrijdaghs en Joz. Van den Broeck, ten slotte toch in staat gesteld een betrekking te veroveren, bij hollandsche firmas en méér dan een voorbeeld zou aangehaald kunnen worden, van Vlamingen die zich aldus flink opgewerkt hebben.

De bereikbare Beheerraadsleden van 'Volksopbeuring' vergaderden eveneens eenige malen in Den Haag, om, in verstandhouding met achtergeblevenen in Vlaanderen, (te Antwerpen o.a. werkten de verkooplokalen nog een tijdje voort), zooveel mogelijk trachten te likwideeren. Dat daarbij verliezen niet af te weren waren, spreekt van zelf, gezien enorme prijsdaling, warenbederf, oninbare rekeningen, enz.

Met mijn gezin bleef ik in briefwisseling, niet over de post - die weg was niet veilig!... - maar door de dienstvaardigheid van een Antwerpsch vriend die een 'pas' bezat en dikwijls over en weer reisde.

Op die wijze kon het noodige gedaan worden, om mijne boeken uit Schaarbeek naar een familielid te Antwerpen over te brengen en mijne meubelen te Brussel te doen verkoopen. De hypotheken op mijne eigendommen waren toegezegd en de tegenwaarde ervan zou in 'guldens' door mijn notaris naar een aangeduide Hollandsche Bank gezonden worden.

Ik ging ijverig op zoek naar een gemeubelde woning, die ik na lang zoeken vond, in de 2de Obrechtsstraat 491.

Het kwam er nu op aan 'paspoorten' te verkrijgen voor gansch mijn gezin. Toezicht op vreemdelingen was verscherpt, tengevolge van de bolsjewistische actie: ik wist waarachtig geen raad, tot ik - toevallig - vernam dat te Terneuzen nog wel eenige kans bestond tot het bekomen van identiteitskaarten. Ik reisde er zonder dralen heen en bekwam het gewenschte, na vele mooie woorden...

Een Vlaamsch uitgewekene, te Bergen-op-Zoom vertoevend, bracht mij in betrekking met een bewoner der grenszone boven Calmpthout. In een grooten wagen zou dan, in den zeer vroegen ochtend, mijn gezin over Hollandsch Putte ge-

voerd worden, waar ik het zou opwachten met de ‘passen’ en vandaar naar de Obrechtsstraat brengen.

Evenals in Oktober 1914, te Vlissingen, moest ik weer mijne ‘huishouding’ in regel brengen. Het was begin Maart: er moest gezorgd worden voor linnen, voor brandstof, voor kruidenierswaren enz. Met groote toewijding en in het zweet mijn aanschijns, had ik wel 2 kilogram koffieboonen gemalen... Ik kreeg er echter later een ‘standje’ voor: alle geur en smaak was er door verloren gegaan!

De ‘Vlaamsche Frontpartij’ gesticht. (14-4-1919)
De ‘vrede’ van Versailles.

Den Zondag, waarop de ‘wagen’ te Putte zou arriveeren, stond ik al des morgens vroeg, op eene hooischelf, door mijn verrekijker, naar de belgische baan te turen. Twee volle uren werd mijn geduld op eene vreeselijke proef gesteld... Zou er wat haperen?... Zouden ze niet klaar komen?... Reeds 9 uur in plaats van 7 uur! Toen, eindelijk, - ja! daar waren ze. De wagen reed de koer van de afgesproken herberg binnen en een sekonde later, goddank, zag ik ze allemaal in blakende gezondheid en ditmaal voor goed, terug!

Mijn dappere vrouw, Oskar, Roza, Clementina, Karel, Henk en Maria.

Of er gezoend werd... en geweend van blijdschap!

Al gauw werd de demper op mijne vreugde gezet, toen mijne vrouw mij mededeelde, dat zij als eenige geldmiddelen slechts de opbrengst medebracht van onze te Brussel verkochte meubelen. Bij den notaris, waar zij twee dagen voor haar vertrek naar Holland ontboden was geworden, wachtte haar het ongelooflijke nieuws, dat een heer uit Brussel hem met nadruk was komen waarschuwen tegen elke tusschenkomst van verkoop van goederen toebehoorend aan activisten; daarom was alles stopgezet geworden, en overhandigde hij al de akten terug, zoodat mijne vrouw zich ten slotte had verplicht gezien, mijnen broeder te belasten koopers of hypotheken te zoeken.

Het was een donkere toekomst die wij inblikten en toch heeft zich alles nog boven verwachting goed afgewikkeld.

Ik vreesde natuurlijk eene inbeslagneming en drong bij

mijnen broeder onophoudelijk aan, op een vlugge oplossing. Mijne eigendommen werden, - zij het dan ook verre onder de echte waarde! - verkocht, langen tijd voor mijne veroordeeling en de opbrengst werd mij door bevriende en onbaatzuchtige bemiddeling naar Den Haag gebracht. Intusschen was de belgische frank reeds een flink stuk gezakt en besloten wij voorloopig niet in guldens om te zetten, hopende op een gunstigere wending.

Ik huurde bij eene Bank eene ‘safe’-geldkluis, en deponeerde er de belgische biljetten, renteloos. Vooruitloopend op de gebeurtenissen, kan hier gezegd worden, dat de verhoopte verbetering niet kwam en wij ten slotte de helft van 't geredde vermogen verspeelden bij de steeds dalende valuta. Hadde mijn notaris woord gehouden en ten spoedigste de opbrengst der hypotheken, ter omzetting in guldens naar eene Nederlandsche Bank gestuurd, zooals aanvankelijk overeengekomen, dan hadden wij, ten eerste, niets verloren bij de daling van den frank en, ten tweede, wellicht nog beduidend gewonnen bij de latere enorme stijging der waarde van de huizen in België...

Het heeft niet mogen zijn en wij hebben er in berust, bij de bedenking dat zoovele lotgenooten totaal àl hun hebben-en-houden verloren hadden!

Het huisje in de Obrechtstraat viel in den smaak van mijn gezin, en het was voor ons allen een waar genot, des avonds weer allemaal bijeen, rond de tafel in de gezellige huiskamer geschaard te zitten!

Nu voorloopig voor mij in Rotterdam niets te verdienen viel, bracht ik een groot gedeelte van den dag, op het Secretariaat in de Elandstraat door en volgde er een paar der ingerichte cursussen.

Wij kregen er af-en-toe bezoek van medestaanders uit Vlaanderen en zoo vernam ik, tamelijk regelmatig, wat er aldaar gaande was, doch niet in de pers te lezen stond.

Met enkele woorden heb ik reeds gerept over de losstaande pogingen, die in de Vlaamsche steden werden gedaan, om het ‘activistische’ vuur niet gansch te laten uitdooven. Aanvullende mededeelingen stelden ons in staat, een vollediger beeld van actie en reactie te vormen. Dadelijk na den wapenstilstand had de sluwe Paul Hymans ingezien, dat de Frontpartij voor al onschadelijk kon gemaakt worden, door haar de intellectueele leiders te ontnemen. Daarom was een der allereerste

maatregelen van de teruggekeerde Regeering geweest, de universiteitstudenten niet onder de wapens te houden, maar hun toe te laten hunne studiën te gaan voortzetten. Een tweede categorie van leidende elementen, nml. de brankardiers, werden gecentraliseerd verreweg, - te Veurne - en aldus bereikte men, dat de groote massa der Vlaamsche soldaten zonder voldoende geschoolde voormannen bleef en het noodige contact verbroken werd.

Te Brugge en te Gent werd er vergaderd in kelders en op zolders. Reeds einde November had de Frontpartij te Antwerpen een plakbrief, op de handpers gedrukt, uitgehangen, waarin de soldaten te kennen gaven, dat zij vast besloten waren den Vlaamschen strijd voort te zetten. Onmiddellijk werd deze plakkaat, op bevel van 't gerecht, overal afgerukt.

Half Februari was een eerste geregelde bijeenkomst gehouden in het huis genaamd: 'Het Gouden Hofken' in de Lozannastraat. Een dertigtal, meestal intellectueelen, waren daar opgekomen - waaronder zelfs een paar 'passieven' - om te trachten samenwerking te scheppen. Het bleek dadelijk, dat de klove nog te diep was, tusschen de achtergebleven Activisten eenerzijds en de passieven met sommige soldatenleiders, anderzijds.

Deze bijeenkomst was aan de 'Sureté Militaire' die toentertijd in de Osystraat gevestigd was, verklikt geworden. Onder leiding van onderzoeksrechter Lamproye geschiedden dan huiszoekingen en ook werd overgegaan tot een paar aanhoudngen, waaronder Fr. Van Gelder, broeder van den soldatenleider op het front, Antoon Van Gelder.

Men gevoelde wel, dat die zgn. 'geheime' vergaderingen, weinig aarde aan den dijk konden brengen, en de gedachte ontstond, zich openlijk te organiseeren met kern in de stad en vertrouwensmenschen, in de omliggende gemeenten en dorpen.

Om dit te bereiken, vergaderde men thans in 'Het Koninksken' het gekende lokaal in de Wolstraat. Onder voorzitterschap van Herman Van Puymbrouck die den geheelen oorlog in Frankrijk had meegemaakt, werd daar in beperkten kring, waaronder de Heeren Ant. Van Gelder, A. Suis, Rob. Van Roosbroeck, H. Picard, Tits, E. Joris, e.a. besloten zich vooral te houden aan het 'Godsvrede' standpunt, d.w.z. bij uitsluiting van alle wijsgeerige, godsdienstige en andere geschilpunten, alléén de oplossing van het Vlaamsche vraagstuk na te streven. Het was hard noodig, van dit standpunt onder geen

beding af te wijken, want op andere plaatsen in Vlaanderen, was de godsvrede-idee vinnig aangevochten en werd er getracht een katholiek verbond in 't leven te roepen, met het inzicht te noyauteeren in de katholieke Staatspartij.

Een eerste uitvoeringscomiteit, uitsluitend samengesteld uit oud-frontsoldaten, werd gevormd en een gedrukte oproep uitgezonden om over te gaan tot de definitieve stichting van de 'Vlaamsche Frontpartij'. De oproep was o.a. onderteekend door de heeren A. Van Gelder, Arm. Suis, J. Geerardijn, H. Van Puymbrouck, W Saelens, Eug. van de Vloed.

Van de ongeveer 150 uitgenoodigde goedgezinden, hadden een honderdtal den oproep beantwoord, die zich op deze eerste half-openbare zitting in 'Het Koninksken' als lid der 'Vlaamsche Frontpartij' lieten opschrijven, nadat een ontwerp van Statuten gelezen en goedgekeurd was.

De Leiding werd toevertrouwd aan Heeren H. Van Puymbrouck, Arm. Suls, Antoon Van Gelder en diens broeder Frans, die inmiddels in vrijheid was gesteld.

Opgenomen konden worden Activisten, zoowel als welgezinde passieven en ook degenen die zich tijdens den oorlog volledig afzijdig hadden gehouden. Tevens werd besloten tot aanstelling van een Eereraad, om in twijfelachtige gevallen te beslissen. In die dagen namelijk, deed het praatje over 'zaktivisten' bij sommigen nog opgeld...

Deze heugelijke vergadering, die op 14 April 1919 plaats greep, mag dus werkelijk geboekt worden als de stichtingsdatum van de 'Vlaamsche Frontpartij'.

Kort daarop werd deze stichting door een Manifest, op de stadsmuren aangeplakt, bekend gemaakt. De bevolking stond sympathiek tegenover deze doeltreffende poging, om tegen het verwroede patriottardisme en franskiljonisme 'n sterken eensgezinden dam op te werpen en de zaal 'Apollo' in de Brederodestraat, waar een paar weken later op een Meeting, uit naam van de jonge partij, het woord werd gevoerd door de Fronters: Staf Declercq, Pol Davids en Herman Van Puymbrouck, was te klein om al de opgekomenen te bevatten.

De behoefte deed zich dra gevoelen om, voortdurend in aanraking te blijven met de vele nieuwe toetreders en een eerste bestendig Sekretariaat werd ingesteld in de Kammenstraat, met als Sekretaris den Heer Jan Ingelbrecht. Vervolgens werd het Sekretariaat overgeplaatst naar het oud lokaal van 'Volksopbeuring' aan de Kathelijnevest 2, en toen de huurtermijn

daar verstreken was, naar de Prinsesstraat, ten huize van den Heer V. Schoepen, met Heer Frans Van Gelder als Sekretaris.

De verdere ontwikkeling van het ‘Vl. Front’ dat in Vlaanderen zulke overwegende rol ging spelen en nog speelt, zal dikwijls nog ter sprake komen. Laat ik thans, intusschen, nog een kijkje gunnen op de werking der uitgewekenen.

Nadat het ‘Vlaamsch Comité’ in Den Haag officieel ontvangstbewijs van zijn telegram aan Wilson ontvangen had, zond het nog een uitgebreide dépèche aan Kolonel House, den medewerker van den President ter Vredesconferentie te Parijs, met verzoek het aan Wilson over te maken. Het behelsde in saamgedrongen vorm, nogmaals een volledige uiteenzetting van Vlaanderen's eischen en somde de programmapunten op, van de pas gestichte Frontpartij, zooals deze in het orgaan ‘Ons Vaderland’ afgekondigd waren: Zelfbestuur voor Vlaanderen; Federatie met Wallonië; enkel gemeenschappelijke Ministeries voor Buitenlandsche Zaken, Kolonien, Oorlog en Financiën; Landstaal is voertaal in het onderwijs van laag tot hoog; alleen Vlaamsche Gerechtshoven; gewestelijke indeeling van het Leger met moedertaal voor bestuur, opleiding en commandos.

Den 17n April telegrafeerde het ‘Comité’ opnieuw naar het ‘Hôtel Crillon’ te Parjis, ten einde aan Kolonel House te vragen de noodige paspoorten te doen verstrekken, om drie Comité-leden veilig naar de Vredesconferentie te zenden en aldaar mondeling de Vlaamsche desiderata kenbaar te maken en toe te lichten.

Die heeren zullen, in hun binnenste, wel heilig overtuigd geweest zijn, dat hun verzoek bitter weinig kans had om aanhoord te worden...

Den 9n Mei stuurden zij dan ook nog een telegram aan President Wilson om - in naam van zijn eigen edelmoedige uitspraak ten voordeele van de kleine Nationaliteiten - Vlaanderen's voorspraak te willen zijn bij den Raad van Tien, en zij zonden hem een zeer uitgebreid Engelsch Memorandum, waarin, na een historische inleiding, breedvoerig en door zeer bevoegde pennen behandeld werden: De Vlaamsche Hoogeschool te Gent; De Bestuurlijke Scheiding; Zelfstandigheid; en als aanhangsel: Motie van den Gemeenteraad van Marcinelle 18-11-13; Programma van de ‘Vlaamsche Frontpartij’.

Dit Memorandum werd nog gedurende 1919 in druk gegeven onder den titel ‘Pro Flandria Servanda’ - Vlaanderens' recht

en eisch tot Zelfstandigheid gesteld, toegelicht, gestaafd'. - Het is een stuk van hooge historische beteekenis en draagwijdte.

Maar... hoe treurig is de schitterende ster van Wilson's faam in den nevel der Conferentie-konkelarijen ondergegaan. Dezelfde man, die zoo dapper zijn 14 punten de wereld in bazuinde, die zelfs nog in Januari 1919, tegen elke annexatie was en voorstelde de Duitsche koloniën te doen beheeren door den Volkerenbond, hij moest, ontgoocheld, geknakt, overwonnen door imperialisten van de ergste soort, zooals Clemenceau, Poincaré en hun gedienstige handlangers, baan ruimen en onmachtig, goedkeuren dat in de zitting van 25 April, Duitschland gedaagd werd om, zonder recht op discussie, te komen vernemen wat hun werd opgelegd, door den zgn. 'Vrede' van Versailles! Dit schandelijk verdrag, den 28 Juni daarop onderteekend, werd in de Duitsche Kamers, op 9 Juli, aangenomen, met 208 tegen 115 stemmen...

Als zulks mogelijk was, als Duitschland, niettegenstaande Brockdorff's rede moest buigen... wat kon Vlaanderen, schamel Vlaanderen, dan nog verhopen?...

Zelfs Belgie werd benadeeld in zijn geldelijke schadeloosstelling! Het was van eerst af verstaan, dat een 'prioriteit' zou toegekend worden bij de uitbetaling, daar wij feitelijk geen 'oorlogspartij' waren geweest. Maar onze edele vriend Frankrijk, had er aan gehouden zijn vazaal als grootmacht op te nemen... en zoo kwam er geen afzonderlijk verdrag tusschen Duitschland en België, hetwelk zich er bij neerlegde, dat zéér betwistbare vorderingen in zake militaire pensioenen voor Frankrijk en Engeland, ja ook de schadevergoeding aan het sacro-egoistische Italië op één lijn werden geplaatst met de vordering van 'poor Belgium'!

Toen Dulles, één der juristen van de Amerikaansche delegatie te Versailles, deed opmerken, dat de 'logica' vergde, deze pensioenkwestie gescheiden te houden, vond de kranke Wilson, die er genoeg van had, enkel het antwoord: 'Naar de hel met de 'logica'!

Inderdaad, de logica was ver te zoeken.

En natuurlijk nog verder, in zake Vlaamsche aangelegenheden.

Zeer raak schetste Leo Simons in 'De Toorts' van 17 Mei, de stelselmatige afbraak in Vlaanderen door de Regeering, die een economisch verbond met 'la généreuse France'

voorstond en zich alzoo, met gebonden handen en voeten, aan de noodlottige Volkerenbondspolitiek van de machtigen overleverde.

Een paar volzinnen uit Simons' stuk, om den toestand, naar waarheid, te schilderen:

> ‘België's ekonomische toestand wordt fel bedreigd door de zoo vaak in het licht gestelde achterlijkheid van het Vlaamsche Volk, gevolg van gemis aan behoorlijk ontwikkeld en vakkundig onderwijs. Is nu deze herstelde Belgische Regeering er allereerst op uit geweest dit kwaad te herstellen? Integendeel. Men onthoudt den Vlamingen niet alleen het ontbrekende, doch vernietigt zelfs uit louter oorlogswaanzin,
> politiek-fransch-chauvinisme, het beste, het weinigje, dat de Vlamingen nog hadden: de opgerichte Vlaamsche Hoogeschool - weg! De ingestelde Vlaamsche middelbare gestichten - weg of ontvolkt van leerkrachten; de openbare lagere scholen, dito. Het aantal wegens verdenking aan Vlaamsch aktivisme geschorste, ontslagen of vastgezette leerkrachten is legio en dientengevolge werken een aantal openbare onderwijsinstellingen zelfs nauwelijks meer, of hoogstens half! Vlaamsche klassen voor de jongste volkskinderen in Brussel, - weg! Het nuttige Volksopbeuringswerk der Volksuniversiteiten in Brussel en Antwerpen en elders, - weg! Nooit is er sterker ‘volksverdommings’-werk ondernomen dan in Vlaanderen, onder dit kostelijk ministerie van ‘Nationale Eenheid’ met socialistische en liberale leiders.
> Het is duidelijk hoe het verblinde belgisch kapitalisme voor het land veel noodlottiger moet worden dan het uitblijven van de Duitsche miljarden!

De ‘socialistische’ en ‘liberale’ leiders (?) hadden werk genoeg om door hun franschdol optreden alle verdenking van duitschgezindheid van hun persoontje af te wentelen! Bij den onderzoeksrechter, had Dr A. Jacob reeds eenige foto's getoond van een franskiljonsch burgemeester met zijn dochters, in gezelschap van duitsche officieren, lustig - na een gezamenlijke jachtpartij - den champagnebeker ledigend!

Thans maakte de uitgeweken jonge socialistische Activist. Jef Van Extergem, de twee volgende fransche briefjes openbaar:

Stad Gent

> Kabinet des Burgemeesters.
> Gent, 26 December 1914.
> Aan den heer Hauptmann von A.
> Bij de dikwijls zeer pijnlijke werkzaamheden die ik thans heb, was ik steeds gelukkig in Ued. een voornaam en welwillend mensch aan te treffen.
> Ik zal onze betrekkingen in

aangename herinnering bewaren en bid Ued. de verzekering mijner uitnemende hoogachting te aanvaarden.
(get.) E. BRAUN.

Stad Gent

Comité de Ravitaillement.
Gent, 28 December 1914.
Aan den Heer Baron von A.
Ik dank Ued. voor Uwen vriendelijken brief, en betreur Uwe afreis zeer. Onze betrekkingen waren, trots de moeilijke verhoudingen, van zulken aard, dat ik niet alleen Uw optreden jegens mij, bij de behartiging der Stadbelangen, te waardeeren heb, doch bij elke nieuwe moeilijkheid wendde ik mij tot Ued. met genoegen en vertrouwen, daar ik wist dat Ued. zonder vooringenomenheid zoudt handelen, en dat eene gelukkige oplossing Ued. zooveel voldoening zou brengen als aan mij zelf.
Met mijne gelukwenschen bij Uwe bevordering en mijn spijt bij Uwe afreis, zend ik Ued. mijne onderdanigste groeten.
ED. ANSEELE.
(Onderburgemeester)

Eén regel uit zulke ‘platbroekerij’ zou meer dan, voldoende geweest zijn, om een ‘Activist’ te doen hangen, als hebbend met den vijand ‘geheuld’!

Velen onder de ballingen leidden intusschen een hard leven. Zoo o.a. de verouderde, doove Hippoliet Meert, die in Hannover beproefde een postzegelhandeltje te drijven, en daarna met nog eenige Vlaamsche vrienden, een samenwerkende Vennootschap oprichtte, ‘Algefix’ genaamd, waarbij echter niet veel zijde gesponnen werd.

Om zijne zaken eenigszins ook naar Nederland uit te breiden, was hij in Mei naar Den Haag gereisd, waar hij dan ten mijnent met zijne uit Brussel overgekomen vrouw, vertoefde. Wel werd den dapperen stichter, op eene vergadering van het ‘Algemeen Nederlandsch Verbond’ onder voorzitterschap van Kapitein Oudendijk hulde gebracht, maar daadwerkelijken steun kon het A.N.V. niet verleenen... En de arme Hippoliet toog alleen terug naar Hannover.

Naar Rotterdam.
Het geheime schand-circulaire van Minister Paul Hymans

Voortdurend opgepord door de Vl. Nationale Actie en inzonderheid door het Frontersorgaan ‘Ons Vaderland’ zagen de ‘passieven’ zich gedwongen in de Kamers op te treden, toen het duidelijk werd, dat er van de koninklijke belofte van ‘gelijkheid in rechte en in feite’ niets in huis kwam en dan greep de beruchte interpellatie plaats van de ‘drie Van's’ gege Van de Vijvere, - Van de Perre, - Van Cauwelaert.

Heen en weer geslingerd tusschen hun ‘belgicisme’ en hun ‘Vlamingenschap’, vonden deze heeren niet den noodigen moed om een radikaal standpunt in te nemen. Hunne redevoeringen waren van het slag der vooroorlogsche ‘taalgrieven’ en ten slotte baarde de berg volgend motie-muisje, aangenomen met 69 tegen 45 stemmen en 11 onthoudingen:

> ‘De Kamer, zich uitsluitend wijdend aan den heropbouw van het land, keurt alles af wat tot doel of voor gevolg heeft, het land te verdeelen; - besluit te goeder ure, het onderzoeK aan te vatten van de grieven die Walen en Vlamingen meenen te hebben, en wil dit onderzoek leiden in een geest van broederlijke eendrachtigheid en met voorbehoud der individueele vrijheid - beslist de eenheid van het land te behouden en te versterken, die op zoo glorierijke wijze op het front en in het bezet gebied werd verdedigd, tijdens den oorlog, - en gaat over tot de dagorde.

Als staaltje van onbeschaamde spotternij kan die tekst er nog al door! Een enkel gevalletje zij hier aangehaald om in schrille kleuren te teekenen: de ‘broederlijke eendrachtigheid’ gepaard aan ‘individueele vrijheid’! Wij schrijven het, verkort, over uit de ‘Nieuwe Rotterdamsche Courant’ uit die dagen:

> ‘Twee blinde soldaten, door 'n vrouw geleid, vragen in het Noorderstation te Brussel, een 3de klas reiskaartje voor Gent. De Waalsche bediende verklaarde geen Vlaamsch te verstaan en dat zij maar Fransch moesten leeren. Woedend voegde hij er aan toe: “Ge krijgt geen kaartje!” Omstaanders, door

> die schandalige houding getroffen, verdedigden de jongens. Een hooger beambte stelde echter den kaartjesgever in 't gelijk en de soldaten kregen geen kaartje.'

Hoe diep beseften wij dan in Holland, dat de Activisten den eenigen goeden weg hadden ingeslagen! Met een belgische Regeering zou het onderzoek der Vlaamsche eischen wel nooit 'te goeder ure' kunnen aanvangen! Naar binnen, verdrukking van den Vlaming door een samenspanning aller partijen met den zegen van den Waal Kardinaal Mercier, - naar buiten, een nauwelijks verholen imperialisme door het 'Comité de politique nationale' ten koste van onze Noord-Nederlandsche Stambroeders en waarvoor drijvers als Nothomb, Segers en tutti quanti, waarachtig den steun verkregen van... Wilson!

Een compromis met dergelijke onteerende staatsinrichting kon geen bewust Vlaming goedpraten. Het moest gaan: macht tegen macht; hunne geldmacht tegen onze ideaal-macht!

Nijpend gevoelden wij evenwel het gebrek aan financiën, om de propaganda op breede schaal te kunnen voeren; in Vlaanderen vooreerst en dan in het buitenland, ter internationaliseering van het te weinig bekend Vlaamsch-Nationaal probleem.

Het was geleid door deze overpeinzingen, dat heer Leo Meert en ik, er toe besloten een schrijven te richten aan de zgn. 'Abwickelungstelle' te Berlijn, waarheen de overgebleven gelden van 'Kolenverdeeling voor Vlaanderen' waren afgevoerd. Zooals reeds vermeld, was er na het eerste boekjaar, een winst van circa een miljoen frank. Daar wij, in feite, geen overschot 'mochten' hebben, (geen handel drijven, - enkel kolen 'verdeelen'), was toen ons plan geweest, dit bedrag weg te werken in kostelooze rantsoenen aan behoeftigen. De 'ineenstorting' had de uitwerking van dit voornemen verhinderd, en derhalve moest die som nog grootendeels voorhanden zijn.

Wat een troef, als wij dit echt-Vlaamsche geld, vergaard door den ijver en toewijding van ons personeel, thans konden aanwenden in den Vlaamschen strijd! Daarom dus die brief, waaruit hier eenige passages:

> 'Naar wij vernomen hebben, werd het saldo der gelden van 'Kolenverdeeling voor Vlaanderen' verwezen naar het Conto der Finanzabteilung, waartegen wij krachtdadig opkomen en beslist protest aanteekenen.
> Inderdaad bij de oprichting van 'K. v. Vl.' werd vastge-

> legd, dat over gelden slechts kon beschikt worden met aanwezigheid van de gezamenlijke handteekening van den Verwaltungschef fuer Flandren en van den Leider der ‘Kolenverdeeling voor Vlaanderen’. Wij hopen dus, dat deze staat van zaken niet dermate vastligt, dat gezegde gelden niet naar hum rechtmatig Conto kunnen teruggevoerd worden, en dan houden wij principieel vast aan het oorspronkelijk standpunt: nm.l dat dit batig saldo toekomt aan de Vlaamsche Beweging.
> Alhoewel het vaststaat dat K. v. Vl. (een Vlaamsch) organisme is buiten de zuiver Duitsche Centrales, is het bijna zeker, dat de Belgische Regeering dit overschot zal opeischen, gezien de opgejaagde vijandelijke stemming die momenteel heerscht tegen alles wat Vlaamsche belangen diende.
> In deze eventualiteit van overmacht, zouden wij ons, hoe noode ook, gedwongen zien ons bij de onafwendbare overdracht dezer gelden aan de Belgische Regeering, neer te leggen. Doet zij zich evenwel niet voor, dan verklaren wij, dat gezegd saldo onbetwistbaar Vlaamsch eigendom is, door 't bewezen feit, dat 't hoofdzakelijk uitgespaard werd op de zeer matige salarissen aan de 100 aangestelden van K. v. Vl.
> Al deze menschen hebben - ondanks de drukkende levensduurte - er in toegestemd voor geringe maandvergoedingen werkzaam te zijn, omdat zij 't welgelukken der Vlaamsche economische Inrichting aanzagen als een eerste schrede naar Vlaanderen's grootwording. Zij allen waren idealisten, die aldus mede smeedden aan den hefboom die onze Zaak eindelijk in de hoogte zou tillen.
> Zij rekenen er allen op, dat rechtvaardigheid zal geschieden en vermelde overschotten ten goede zullen komen aan hun Vlaamsch ideaal.

Niets kwam er, helaas, van terecht!

Veie, bij voorbaat, door ons betaalde zendingen, en hoeveelheden in magazijnen werden in beslag genomen en in openbare veiling verkocht. Trots herhaalde reizen, kon Heer Leo Meert evenmin te Berlijn iets bereiken.

Het werd voor velen een harde dobber in de ballingschap.

Eenige hadden links en rechts een paar ‘lessen’ verworven of karig betaald vertaalwerk. De Antwerpsche muziekleeraar Van Praag zette met zijn dappere vrouw te Scheveningen een ‘groentewinkeltje’ op; de handelaar uit Brugge, Albert Maene, beproefde het, een zaak van Vlaamsche kunstvoorwerpen te beginnen, in Den Haag.

Weldra bleek dat er gemakkelijker geld te verliezen dan wel te verdienen viel...

Nog eenige weken bleven wij in Den Haag wonen, maar ik zag wel in, dat te Rotterdam, de handelshaven, gemakkelijker een broodwinning zou te vinden zijn, en begin Juli ver-

huisden wij naar de Tiendstraat 30, aldaar, in een benepen bovenwoning, die echter nog 70 gulden per maand kostte.

De 11 Juli werd te Den Haag gevierd door een Komité met Lambert Jageneau als voorzitter en Hugo Van den Broeck, die kort na de aanhouding van Borms, nog een krantje uitgaf en dan eveneens uitgeweken was, - als Sekretaris.

Deze Sporenherdenking greep plaats in ruime zaal van 'Pulchri Studio' en er waren zeer vele Noord-Nederlanders opgekomen, waaronder vooral de oud-opperbevelhebber Generaal Snijders werd opgemerkt. Achter in de zaal stond de bekende tooneelspeler Hubert Laroche van Antwerpen, met een breeden zwart-gelen strik in het knoopsgat.

Het woord werd gevoerd door H.G. Cohen-Stuart namens de inrichtende Delftsche Studentenafdeeling; door Prof. dr. Claus, door den Zuid-Afrikaner Prof. dr. Bodenstein; en door den Nederlandschen kapitein Oudendijk.

Tijdens het gezellig samenzijn, na deze plechtigheid, kwam een telegram binnen van de Antwerpsche Frontafdeeling met volgenden beteekenisvollen tekst:

> 'Het Vlaamsche Front biedt aan de Vlamingen en Noord-Nederlanders in Den Haag, ter gelegenheid van 11 Juli vereenigd, zijn hartelijke gevoelens van broederlijke genegenheid en krachtbewuste solidariteit.'

Het belachelijke verzinsel over 'Zaktivisten' had dus uitgediend: de oud-soldaten, terug in 't vaderland, zonden aan de uitgewekenen hunne verzekering van 'solidariteit'.

Wij gevoelden ons gesterkt en ik, persoonlijk, mocht nog het groote genoegen smaken, een paar dagen daarna, vanwege den vertegenwoordiger van K. v. Vl. uit Mechelen, den vriend Karel Boeren, tot wiens bewustmaking als Vlaming ik voor den oorlog in de 'VI. Wacht' van Antwerpen had bijgedragen, een waarlijk roerenden brief te ontvangen, waarin hij zijn 'meaculpa' sloeg, ook een oogenblikje aan mijne onbaatzuchtigheid getwijfeld te hebben na de 'ineenstorting' - waarvoor hij thans mijn 'vergiffenis' inriep!...

De Sporenherdenking te Antwerpen was grootsch geweest en in handen genomen door de Frontpartij, wiens afgevaardigden in uniform, te paard, den optocht openden. Voor de 'Variétés' - hoofdkwartier der Amerikanen - werd juichend de Vlaamsche standaard op het balcon gebracht, naast den grinnikenden belgischen generaal Mahieu, die echter zweeg dat hij barstte!...

Maar uit Vlaanderen bereikten ons ook schandelijke berichten, betreffend de behandeling der activistische gevangenen, die men zonder de minste noodzakelijkheid, steeds zwaar geboeid, van de eene gevangenis naar de andere vervoerde en te voet door de straten leidde, ten aanschouwe van de menigte. - In het Parijzer blad 'l'Humanité' had Kamiel Huysmans tegen deze middeleeuwsche handelwijze verzet aangeteekend, wat niet belette dat de getuige Witvrouw, in het kabinet van den onderzoeksrechter Bilaut, met zijn vuist Borms in het gezicht dorst te slaan... en daarvoor nooit gestraft werd.

Geen wonder, dat de wanhoop sommigen van hun verstand beroofde. Zoo de 20-jarige De Boeck, die zich in de cel zelf-moordde; de 70-jarige school-inspecteur Dumortier van Leuven, die zich van de ijzeren bovengaanderij neerstort en dood wordt opgenomen; later nog de genaamde Marsenille en een Waalsch journalist, die een einde aan hun leven stelden onder den demoraliseerdenden invloed van het gevangenisregiem.

Bij anderen, sterkere temperamenten, was de terugslag weer gansch anders: zoo b.v. bij den jongen Activist Wies Moens, die voor zijn wee een veiligheidsklep vond in letterkundigen arbeid en ons zijn meesterlijke 'Celbrieven' schonk - en bij den stoeren Jan Van der Ven (Noordling) die de letterkundige wereld kwam verrassen met zijne buitengewoon treffende 'Muurkrabbels' overloopend van oerechten Uilenspiegelsgeest en warm gevoel.

Ik weersta niet aan den lust, hier slechts een paar lijnen over te schrijven, die heel het verschil uitteekenen tusschen den verfranschten stand in Vlaanderen en den rasbewusten Vlaming - het verschil waaraan België dood gaat:

> 'Rechters hoort. In de stilte zingt een vogel, eensklaps, kort en aarzelend zacht.
> Hij gaat zingen in den nacht, van uit de wemeling der fulpen schaduwen.
>
> Heeren Rechters, het schepselken, dat daar zingen gaat in de zwarte boomen, dat daar slaat zijn wonder geluid, kent gij het, weet gij welken naam onze moeder het gaf, toen zij ons leerde luisteren naar zijnen zang?
>
> Heeren Rechters, 't is een nachtegaal, een nachtgalm.
> Voor u, voor uwe kinderen is dat 'rossignol'.
> Heeren Rechters, ik heb gezegd: 'Nachtgalm' zeg ik - 'rossignol' zegt gij.
> Heel mijn vergrijp: nachtgalm en niet rossignol.
> Heeren Rechters, gij verstaat mij niet, en toch is mijn pleidooi hier uit en ligt heel het pleit besloten in die twee woorden: nachtgalm - rossignol.'

Maar diezelfde Van der Ven die zoo mooi zijn Vlaamsch gemoed kon toonen, die droomer, dichter bij Gods genade, was tevens een kerel van de daad! Hij was het die, pas vrij gekomen, een brochure de wereld inzond en alléén verspreidde op 10.000 exemplaren: ‘Een noodlottig man en 'n onbekwaam Minister’ waarin hij de dubbelhartige intrigues van Paul Hymans onthulde, die op 20 Mei een geheim circulaire Nr P. 4246, had gezonden aan de belgische agenten in Nederlandsch Limburg.

Dit circulaire behelsde o.a. het volgende:

> ‘Alles moet in het werk gesteld worden om deze provincie terug aan het Moederland, België, te hechten. Wij moeten den indruk vestigen, dat wij zeer zeker zijn van den steun der Entente, en doen uitschijnen dat de katholieke godsdienst en de Nederlandsche taal door België zouden geeerbiedigd blijven.’

Aan het slot van zijn uiteenzetting schreef Van der Ven:

‘De overeenkomst die wij met Holland sloten in 1839, aanschouwen wij niet als een vodje papier. Wij willen van geen achterbaksche, lage middelen weten. - Wij hebben geen recht op Zeeland, geen recht op Hollandsch Limburg. Meer dan eenig ander land, hebben wij Holland een goed hart toe te dragen en moeten wij zeggen, dat het de grootste edelmoedigheid jegens ons heeft betoond.’

Het boekje, dat om de ‘patriottards’ te verschalken, in een belgisch driekleur-omslag stak, sloeg geweldig in. ‘Nation belge’ en ‘Libre Belgique’ spuwden vuur en vlam. Van hoogerhand werd eerst gepoogd te loochenen, maar ten slotte moest Hymans, bij brief 6914 van 20 Augustus, aan den Nederlandschen Zaakgelastigden Van Vollenhove, de echtheid zijner onderrichtingen erkennen.

De drukker, E. de Mulder van Borgerhout, werd aangehouden, maar de schrijver kwam naar Rotterdam, waar ik hem vele avonden aan mijn familiedisch mocht hooren vertellen!

Weldra ging hij aan de grens, te Huybergen wonen, schreef er nog éen romantische schets onder den titel van ‘Een Duit voor Kermis’ en ontviel ons, helaas, reeds op 31 Maart 1925 - hij van wien Vlaanderen nog zooveel kon verhopen.

Het Borms-proces
Vijf Vl. Nat. naar de Kamer. Het Front-congres

Te Rotterdam was zich ook Leo Meert komen vestigen, om tezamen met zijn zwager, heer de Mullewie, voormalig medewerker aan ‘Volksopbeuring’ in Den Haag, een handelsonderneming op te richten onder firmanaam ‘Continentaal Industrie- en Handelskantoor’ met zetel in de Wijnbrugstraat.

Ik verleende mijn medewerking, oorspronkelijk op provisiebasis en reisde heel Nederland af, om koopers op te sporen voor de velerhande artikels, die naar mogelijkheid en omstandigheden, gevoerd werden.

Het was niet zoo héél gemakkelijk om zakens te doen in dien tijd. Geldschommelingen, moeilijke uitvoer, onzekerheid van aanschaffing enz. belemmerden een normale prijsberekening. Dan ook: de onbekendheid met de gedurig afwisselende artikelen, bracht onophoudelijk nieuwe opzoekingen mêe.

Een gedacht zal men zich misschien hiervan kunnen vormen, als ik eenige koopwaren opsom, waarvoor afzet moest gezocht worden:

Speelgoed; pijpen; zakmessen; electrische batterijen; eiermeel; brandblusch-apparaten; vensterglas; cognac; zijden tricots: inpakpapier; apothekersfleschjes; enveloppen; schemerlampen; bordpapier; meubelen; ersatz-vleeschworsten, enz.

Genoegzaam verscheidenheid, alzoo!

Ten slotte stabiliseerde zich 't bedrijf hoofdzakelijk op het artikel ‘Gereedschappen voor metaalbewerking’ zoodat een mijner vrienden mij zeggen kon, dat het voor mij er toch steeds vooral op aan gekomen was, sterke tanden te hebben om 't even of ik vroeger ‘graanbijter’ of thans ‘ijzervreter’ was...

Maar er was één artikel, dat ik bovenal aan den man trachtte te brengen: nml. ‘Activisme!’

Op de treinen b.v. als ik met medereizigers een praatje aanknoopte, poogde ik spoedig het gesprek op Vlaamsche toestanden te brengen en in alle bescheidenheid, mag ik volhouden, dat ik duchtig ‘geinternationaliseerd’ heb!

Ook bij de klanten. Dikwijls ontspon zich dan een woordenwisseling in dezen aard:

- Bent U Hollander, Mijnheer?
- 't Is te zeggen: ik ben Nederlander!
- Uit Noord-Brabant, zeker?
- Toch niet: ik ben geboren Antwerpenaar.
- Maar dan bent U een Belg!
- God-beware: hoogstens een ‘gebelgde’ Vlaming!
- Ha, ha... ik snap het: 'n Aktivist, zeker?
- Zooals U zegt, Mijnheer.
- Maar vertel eens, wat wilden die Aktivisten eigenlijk?

...En dàn kon ik er naar hartelust op los gaan! In zeer vele gevallen, was een half uurtje voldoende om sympathie te wekken: later zond ik dan nog vluchtschriftjes na.

Soms ook stootte ik op zgn. ‘klein-hollanders’ die vonden dan het heele gevalletje, dat toch niets opbracht, ‘oliedom’!

Door het Haagsche Sekretariaat, thans gevestigd v. Limburg Stirumstr. 93 en dat nog steeds voortwerkte, bezat ik eene lijst der uitgewekenen. Ik maakte natuurlijk van mijne reizen gebruik, om die vrienden in de verstrooiing op te zoeken en alzoo naar vermogen het contakt te herstellen. Menig dienstje kon ik aldus bewijzen en menige inlichting vernemen uit Vlaanderen.

Einde Augustus was het onderzoek in zake proces Borms afgeloopen; op 2 September greep de eerste openbare zitting plaats, voor het Assisenhof te Brussel.

Met koortsige nieuwsgierigheid volgden wij het geding, zoo in de Hollandsche pers als in de Vlaamsche bladen, die ons werden toegezonden.

Wat een ‘kerel’ die Borms! Hoe slagvaardig bij zijn verweer!

Geen van ons, of hij gevoelde zich waarlijk trotsch ‘Activist’ te zijn. Elken dag groeide de hoop, dat misschien toch vrijspraak zou moeten volgen. Hier was geen middenweg: onschuldig - of de doodstraf verdiend... Maar...

Als voorzitter Gombault, die reden meende te hebben, om zijne wegvoering naar Duitschland aan Borms te wijten; als getuigen ten laste, meestal lieden die een of ander onrecht gedurende de bezetting te verduren hadden... en Alfons Sevens, zijn oud-medestander in den Vlaamschen strijd!

Wij beklaagden den armen verdwaalde, - wij waren bedroefd, dat België aldus nog druk op een Vlaamsch geweten

kon oefenen; - wij hadden ten slotte medelijden en te recht, want de toekomst heeft Borms voldoende gewroken op Sevens, waarvan geen mensch nog gewaagt in het Vlaamsche kamp.

Maar wat een genot integendeel, de getuigenissen te lezen van Pater Callewaert, van Staf De Clercq, van Priester Beernaerts, Roza De Guchtenaere en van Cyriel Verschaeve, die antwoordde op de vraag wat ‘verraad’ is:

- ‘Verraad wordt gepleegd in het hart en geschiedt in den regel door het verkoopen eener hoogere liefde voor eene mindere - door het opofferen en verkoopen dier hoogere liefde om geld en om zaken die niets waard zijn. Ik heb nooit gehoord, dat men iemand die om 't Ideaal werkte, verrader noemde! Verraad is 't verkoopen van eene hoogere liefde voor een laag doel en daar blijf ik bij.’

Hier kon werkelijk het gansche geding stop gezet worden: verraad of geen verraad’! Het Vlaamsche Volk had al lang geantwoord ‘geen verraad’! Al de rest was gekonkel en wraakoefening op bevel en de pleidooien van Mter Schiltz en Van Dieren waren overbodig.

Het doodvonnis viel op 7 September 's avonds om 7.50 uur. De aanwezige menigte velt, op haar beurt, een oordeel: zij zingt in de gerechtszaal ‘De Vlaamsche Leeuw’ en een stem roept Borms na: ‘Wij zorgen voor uw vrouw en uw kinderen!’... ...

Dit doodvonnis van Borms heeft duizenden tot hun Vlaamsch besef geroepen en het is geen overdrijving als beweerd wordt, dat het mede den uitslag der verkiezingen in November heeft bewerkt, toen met 61211 stemmen vijf leden van de Frontpartij naar de wetgevende Kamers werden gezonden, tot schrik en ergernis der patriottards.

Botsing tusschen den gerechten volkswil en het ongerecht belang van een verdrukkenden staat, zoo luidt het ‘leitmotiv’ van heel het belgisch gedoe, in al zijne officieele machtsposities.

Dat is waarheid in alle groote, en openbare aangelegenheden, dat is zoo, waar private Vlaamsche belangen in het spel zijn.

Het past zoo in het systeem: de Vlaming moet de lijdende partij zijn.

De lezer neme het niet kwalijk indien ik, tot staving, een persoonlijk geval uit die dagen aanhaal, omdat het zoodanig teekenend is.

Wellicht herinnert hij zich nog, hoe in 1915, op aandrang van de ‘Scheidsrechterlijke Kamer’ een uitspraak in beroep werd verdaagd tot na den oorlog, in zake een schadevergoeding welke ik van een Duitsche firma had geëischt. Die heeren hadden toen bij hoog en bij laag verklaard, dat mijne vraag billijk was, maar... een Duitscher veroordeelen, ziet U, achtten zij in 1915, wel wat riskant!

De zaak - 't ging om zoowat 30.000 goudfrank - kwam nu terug voor, in Oktober en... jawel, ik verloor het geding!

Op het eerste zicht, zonderling vanwege quasi-officieele heeren, die... in 1919... toch met enthousiasme een Duitscher moesten veroordeelen: maar ‘liever Duitsch dan Vlaamsch’ is voor hen ook een gangbare leuze.

Doch de geest van fier verzet bleef groeien in Vlaanderen. Een paar gevalletjes om het te bewijzen:

Toen Minister Van der Velde in de gevangenis Roza de Guchtenaere een bezoek bracht, liet hij een vermindering van straf doorschemeren; de fiere vrouw antwoordde dadelijk:

‘Neen, neen, geen minuut. Ik weiger alle vermindering van straf. Eerherstelling, eerherstelling, dààr wacht ik op!’

De Minister liet zich, bij zijne komst op het ministerie, de woorden ontglippen.

‘De Activiste Roza De Guchtenaere is een bewonderenswaardige vrouw. Maar toch een beetje aanmatigend.’

Inderdaad, een ‘belgisch’ oordeel: als een Vlaming zijn recht opvordert, is hij... ‘arrogant’.

Tijdens de gloriedagen der Vlaamsche Hoogeschool, was het standbeeld van Berten Rodenbach uit het vaak beschoten Roeselare naar Gent verplaatst, op de binnenkoer der Universiteit. Zoodra de Belgen terugkeerden, wierpen zij het beeld in de kelders, onder allerlei vuilnis.

In het begin van September, haalden de Vlaamschgezinden het te voorschijn en brachten het terug naar Roeselare, waar het voor de Mariakerk weer plechtig werd heringehuldigd na een grootsche betooging, waar kreten als ‘Leve Zelfbestuur!’ ‘Leve Borms!’ ‘Borms vrij!’ ‘Wij eischen Sevens zijnen kop!’ ‘Wij willen de Gentsche Hoogeschool!’ de lucht doorkruisten.

Bijna op denzelfden dag, keerde de socialistische-Activist, Jef Van Extergem uit Holland terug naar Antwerpen. Hij richtte ‘Tot de Bannelingen’ een afscheidsgroet, waarin hij zijne voornemen meldde, bij zijne politieke medestanders den eisch voor ‘Zelfsbestuur’ aan te wakkeren en ‘word ik aangehou-

den' voegde de kranige jongen erbij, 'dan zal ik voor mijne rechters verschijnen, het hoofd in de hoogte en fier op mijn jeugd, ervan bewust, dat zij vertegenwoordigen wat verdwijnt, en ik: het nieuwe - de toekomst!'

Hij werd natuurlijk gevangen genomen, en zijn proces was al een tweede Borms-geding!

Een beetje daarna stuurt 'n Vlaamsch IJzersoldaat zijn 'médaille de la Victoire' terug met een brief, waarin hij verklaart: 'naar mijn meening past dit zegeteeken niet op de borst van een Vlaming, die bewust is van het schromelijk onrecht, waaronder Vlaanderen steeds gebukt gaat. Ik weiger het, tot op het oogenblik, dat Vlaanderen de plechtig beloofde "gelijkheid in rechte en in feite" zal verworven hebben.'

Wat wist de Regeering daar tegen te doen?

Straffen, veroordeelen 'à tour de bras', Mter Adelfons' Henderickx, Dr Van de Velde, Dr De Belie, K. Libbrecht, De Bondt, L. Dosfel, Anna Mortelmans, 't Sjoen, Jan Hainaut, Dieudonné, Lode Craeybeckx, Dr Bruwiere, Karel Fossey, Dr Rudelsheim, Dr A. Jacob, Herman Vos, E. Augusteyns, Bellefroid, Jacobs, en nog tientallen meer...

Maar 't was alles olie op het vuur.

De kiezingen hadden dus 5 gekozenen van de Frontpartij naar het Parlement gezonden: het waren: Dr. Adiel De Beukelaere voor Antwerpen, Staf De Clercq voor Brussel, Boudewijn Maes voor Gent, L. Van op den Bosch en H. Borginon voor Aalst.

Reusachtige betoogingen werden in al de Vlaamsche steden spontaan ingericht en overal klonk de eisch voor Zelfbestuur.

Den 30 November greep te Antwerpen de talrijkste plaats. Het reusachtige Hippodroom-Paleis, dat ruim 8000 menschen kan bevatten, bleek veel te klein, en de optocht na de Meeting was indrukwekkend als nooit gezien in de Scheldestad.

Als eerste collectieve daad, richtten de gekozenen zich tot de Vredesconferentie met een Manifest, waarin o.a. werd gezegd:

> 'De herziening van onze grondwettelijke bepalingen is vooral een zaak van binnenlandsche staatkunde, maar wat het Vlaamsche Volk aan Uw Congres onderwerpt, is de erkenning van zijn ethnisch karakter en het daaruit voortvloeiend recht op de noodzakelijke staatkundige inrichting: de politieke zelfstandigheid.

Dit stuk werd in de Nederlandsche, Engelsche en Fransche taal door een delegatie te Parijs, op 28 November, overhandigd aan heer Dutasta, Alg. Secretaris van de Conferentie.

De Frontpartij verklaarde zich nu duidelijk op het algemeen Europeesch standpunnt te plaatsen, dat een beroep van de volkeren tegen hunne regeering bij het Europeesch tribunaal toelaat.

Er was dus klaarte aan den Vlaamschen hemel gekomen. Het vraagstuk was duidelijk in zijn geheelen omvang voor binnenland en buitenland gesteld. Het Vlaamsche woord ging in de Kamers onophoudelijk weergalmen, en ‘Ons Vaderland’ tijdelijk te Gent geschorst, verscheen opnieuw sedert 17 December.

Zoo kon dit jaar 1919, het eerste na het Aktivisme, hoopvol stuilen.

Als voor 't eerst de nieuwe Kamers bijeenkwamen stond men verbaasd, dat er geen troonrede werd uitgesproken. Reeds in de eerste zitting pakte de liberaal Devèze uit met een heftige anti-vlaamsche rede: er mocht nooit meer kwestie zijn van bestuurlijke scheiding, noch van Waalsche en Vlaamsche regimenten, noch van vervlaamsching der Hoogeschool van Gent, en de stap der Fronters bij de Vredesconferentie werd bestempeld als een nieuw ‘verraad’.

De Vl. Nationale gekozenen vielen dapper aan en lokten door hun principieel Nederlandsch spreken een echt Waalsch orkaan uit; door den Voorzitter Brunet werd Heer B. Maes tot de orde geroepen en verhinderd te antwoorden op de Regeeringsverklaring.

De passieven met Van Cauwelaert aan 't hoofd - hij had nochtans ook in 't Nederlandsch gesproken - zwegen als visschen bij dit machtsmisbruik.

In den Senaat ging het nog meer verwoed toe en eischte de Waal Carpentier gerechtelijke vervolging tegen Kamerlid Adiel De Beuckelaere, die uit naam der Frontpartij, naar Parijs was gereisd en het Manifest aan Sekretaris Dutasta had overhandigd.

Als conclusie schreef ‘Ons Vaderland’:

‘Het wordt tijd, dat wij de gemeenplaats, als zouden de Walen onze vijanden niet zijn, bij het oud ijzer gooien.’

De Vl. Frontpartij gaf de onuitgesproken rede van B. Maes in het licht, waarin ronduit gesproken werd over Zelfbestuur, Amnestie, Steun aan de specifiek Vlaamsche Nijver-

heden, Landbouw en Visscherij en Vlaamsche ontginning van het Kempen-kolenbekken, Recht op internationaliseering van het Vlaamsche vraagstuk.

Niemand van ons in Holland bouwde eenige hoop op het aangekondigde wetsvoorstel tot verleening van Amnestie. Wij wisten, dat een veroordeeling bij verstek ons wachtte: reeds op Zondag 30 November waren de uitgewekenen bijeengekomen in 't 'Zuid-Hollandsch Koffiehuis' Graanmarkt, Den Haag, om te beraadslagen welke onze gemeenschappelijke houding zou zijn en kwamen zij tot de slotsom, dat - iedereen individueel vrij latend - het best zou wezen, niet terug te keeren, en het belgisch gerecht (?) zijn loop te laten gaan, tot wanneer er werkelijk zulkdanig 'recht' zou kunnen gesproken worden, dat het geen vulgaire handlangersdienst bleef aan de wraakgierige Regeering.

Inderdaad, zooals er te Brussel gevonnist werd, zonder maat noch verhouding, kon er onmogelijk nog het minst vertrouwen gesteld worden in de gerechtsheeren, die mannen als Herman Vos, Dr A. Jacob en Dr Marten Rudelsheim, 16 maanden in voorarrest hielden!

In sommige gevallen, legde de Justicie een ware duivelachtige wreedheid aan den dag. Het droevigst geval is wel dit van den armen Jan Hainaut, ondervoorzitter van de Merksemsche 'Groeningerwacht' tot. 10 jaar opsluiting veroordeeld door het krijgsgerecht en die daarenboven leed aan zeer pijnlijke aderspatten.

Op 24 Januari was zijne met 5 kinderen in armoede achtergebleven vrouw, van uitputting bezweken. Tusschen 2 gendarmen mocht de beklagenswaardige echtgenoot de begrafenis bijwonen, maar werd terstond daarna weer naar zijne cel Nr 29, te St. Gillis gevoerd en in afzondering opgesloten. Men deelde hem zelfs nooit mede, dat zijne straf op de helft verminderd was en ook niet, dat door de edelmoedige tusschenkomst van Dr Van de Perre, reeds 15000 fr. op lijsten was bijeengebracht, om zijne weesjes te steunen..

...Aan vertwijfeling ten prooi, verhing zich de wanhopige op 28 Januari, bij middel van een paar schoennestels aan de gasbuis in zijne cel.

Niet alleen in Vlaanderen, maar ook in het buitenland verhief zich een kreet van afgrijzen! In Nederland kwam een Steuncomité tot stand, om de behoeftige bannelingen ter hulp te komen.

Maar België zelf bleef doof, en als in de Kamers het katholieke lid Mr Marck een interpellatie houdt over de schandelijke behandeling van Vlaamsche soldaten door belgische krijgsraden in bezet Duitschland, waar niemand voldoende Vlaamsch bleek te kennen, dan kwam het ministerieel antwoord: 'Het is betreurenswaardig, maar het is niet onwettig!'

De veroordeelingen bij verstek begonnen nu in onafgebroken rij voor het Brusselsch Assisenhof: B. Van Genechten, P. Tack, J. Lambrichts, E. Ver Hees, T. Vernieuwe, J. Van den Broeck en Dr Dumon.

Door den Minister-President Delacroix was verklaard, dat de Activisten in Holland een lekker leventje leidden met hun duitsch Judasgeld, en toch moest eenige dagen daarna, op 3 Maart, Emile Van der Velde, Minister van Justicie verklaren:

'Ik ben tegenstander van de activistische leer. Maar ik aanzie het als een plicht, te verklaren, dat de Activisten niet uit baatzucht, doch uit idealisme, hebben gehandeld!'

Platonische verklaring! De vonnissen bleven aanwaaien als een lawine: op 3 April worden te Antwerpen Jacob en Rudelsheim tot 10 jaar, Herman Vos tot 3 jaar veroordeeld. De slimmerikken vergaten, - gelukkig! - aan Vos zijne burgerlijke rechten te ontnemen. Ik kan me indenken, hoe ze daarover later te Brussel zullen 'gesakkerd' hebben, toen hij, als gekozene van 't Vl. Front, in de Kamers zoo'n geduchte kracht bewees te zijn...

Tijdens het procès van dit driemanschap werden beteekenisvolle woorden gesproken. Vooreerst door Rudelsheim zelf, die fier verklaarde nog heden denzelfden eed te zweren, als degene die van de leden van den 'Raad van Vlaanderen' gevergd werd en hij herhaalde die plechtig, woordelijk in de Gerechtszaal:

'Ik zweer trouw aan het Vlaamsche Volk. Ik zweer de zelfstandigheid van Vlaanderen te bewerken en te behouden.'

Dan door getuige Dr Van de Perre, welke verklaarde:

'Ik ken Activisten, die ik aanzie als de eerlijkst en meest hoogstaande menschen, die België ooit kende.'

En door Dr De Gruyter, die op de vraag, of de Vl. soldaten aan het Front de medewerking van den bezetter, goedkeurden, antwoordde:

'Niet acht, maar negen en half op de tien.'

Door dit alles kwam er meer en meer groeikracht in de Vl. Nationale rangen. De Frontpartij was hare inrichtingsperio-

de voorbij en moest er op bedacht zijn, in voeling met de verschillende groepen, een eenheids-platform voor hare politieke werking vast te leggen.

Met dit doel werd dan het eerste Frontcongres belegd te Brussel, op 11 April, onder voorzitterschap van Mr H. Picard van Antwerpen. De voornaamste punten die ter bespreking kwamen waren: 'Zelfbestuur' en 'Godsvrede'. Over dit eerste punt ontwikkelde Dr de Gruyter (Gent) de algemeen geldende opvattingen betreffende bepaling van het Vlaamsch taalgebied, den Statenbond Vlaanderen-Wallonie en dezes admïnistratieve inrichting. Het tweede punt werd toegelicht door Dr Finné (Brussel) en geformuleerd in 'Praktische verdraagzaamheid in alle schakeeringen van het wijsgeerige en godsdienstige leven, - statu-quo in betrekkingen tusschen Kerk en Staat en in onderwijszaken.'

De twee hoofdpeilers waarop de Frontpartij rusten zou, waren alzoo aangebracht.

Het dagblad 'De Schelde' van Antwerpen trad nu beslist dit standpunt bij. Sedert 15 April 1919 gesticht, had het, onder leiding der hoofdopstellers Francken en Krinkels, niet altijd even zuiver de nationalistische lijn gevolgd, doch, van den dag, dat de grijze maar strijdvaardige Pol de Mont het roer in handen had genomen, werd 'De Schelde' als de banier van de 'Frontpartij'.

Twintig jaar... en een buil! Herman Van den Reeck vermoord! Het geheim militair accoord

De Vl. Nationalisten begonnen zich gelukkig ook economisch in te richten, en mijn 'Volksopbeurders'-hart was verblijd, toen ik - slag op slag - tot stand zag komen: de Verzekeringsmaatschappij 'Mercator' te Mechelen, de 'Handelsbank' te Gent, en de 'Scheldebank' te Antwerpen.

Van Cauwelaert-zelf kreeg 'nationalistische' bevliegingen. Hij die geschreven had, dat het Vlaamsche Volk niet verdrukt was, maar wel ziek, liet in 'De Standaard' van 29 April, een hoofdartikel verschijnen, waaruit onderstaande brok:

> '- Nergens kan de Vlaamsche strijd zoo zuiver worden gesteld als op het terrein der gemeentelijke en provinciale politiek. Daar komen **geen Waalsche landgenooten tot medezeggenschap** in onze aangelegenheden; daarbij kan **geen rechtsverkrachting gebeuren door een verbond van Wallonië met de Franskiljons tegen Vlaanderen!**
> Op het gebied van gemeente en provincie hebben wij **Zelfbestuur** en het hangt van ons af, dat Vlaamschgezinden **alléén** beslissen over de eigen belangen, zonder welke **vreemde** inmenging ook. De kuisch der Stadhuizen is de naaste taak in **Vlaanderen**.

En zeggen, dat dezelfde Van Cauwelaert als latere burgemeester in het Vl. Antwerpen, de tweetaligheid op doeltreffende wijze in de hand werkte...

Intusschen maar steeds nieuwe veroordeelingen bij verstek: Prof. Willem De Vreese. Dr René De Clercq. Mr Alf. Van Roy. Mr H. Planquaert. Dr A. Depla, Dr A. Martens Ing. Mommaerts, J. Haller von Ziegesar, A. Faingnaert, Richard De Cneudt. Steven Prenau, allen ter dood; Prof. de Keersmaecker, A. Vlamynck levenslang, L. Maesfranckx tot 20 jaar dwangarbeid.

Maar wat ik al lang voorzien had, ging zich ook nu verwezenlijken: de vertegenwoordiger van het Ministerie van Geldwezen vorderde en bekwam als burgerlijke partij, een solidaire schadevergoeding aan den Staat, ten bedrage van 300.000 frank! Sedert Napoleon's tijd, was de verbeurdverklaring van goederen al afgeschaft, als onmenschelijk en treffend méér de naastbestaanden van den veroordeelde dan dezen zelf. De belgische Alva's hadden er thans wat nieuws op gevonden, om de Activisten zoo stoffelijk te knakken.

Ik wenschte mijzelf geluk, dat ik goddank mijn bezit, in welke ongunstige voorwaarden dan ook - toch aan deze grijpgieren tijdig onttrokken had.

In de eerst volgende dagen nog drie doodvonnissen: Leo Meert, Prof. Josué de Decker en Ach. Brijs. De reeks zou niet voltooid zijn, vooraleer er een totaal was van:

45 terdood veroordeelingen.
11 voor levenslang.
20 tot 20 jaar.
16 tot 15 jaar.
65 tot minder straffen.

Antwoord van wege de Vlaamsch-Nationalisten:

Nieuwe bladen 'Vlaanderen' (Amsterdam) 'De Stormram' de 'Vlaamsche Week' Antwerpen.

De ‘Frontpartij’ van Antwerpen koopt de gekende groote feestzaal ‘El Bardo’ aan, met Tooneelzaal en twee aanpalende huizen. Dàt wordt nu het hol, van den Vlaamschen Vos-Reinaerde! Het lokaal werd dan ook omgedoopt in ‘Malpertuus’.

Mijne beurt zou thans ook weldra aanbreken, om door Moeder Justicia liefdelijk bedacht te worden. Den 30n Mei werd te Brussel op order van rechter Gombault een bevel ‘om zich terug te vertoonen’ uitgevaardigd voor de groep Angermille, Borremans, De Ruyter, Jacques, Pacilly, Peerenboom en Ursi. Afschrift daarvan werd aangeplakt aan de deur mijner laatste officieele woning te Antwerpen, 17, Van Maerlantstraat en te Brussel werd de tekst 's Zondags ‘afgekondigd door hoorn- en trommelgeschal.’

Sedert 23 April waren wij gedaagd geworden om te verschijnen voor de Raadskamer van eersten aanleg te Brussel, onder de bombastige beschuldiging van ‘aanslag welke voor doel had den regeeringsvorm te veranderen; - ... tot de bevordering der wapenen van den vijand te hebben medegewerkt door de getrouwheid der officieren, soldaten, matrozen en andere burgers aan 't wankelen te brengen of gepoogd te hebben ze aan 't wankelen te brengen; - met kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand te hebben gewerkt.’

Alleen L. Peerenboom verscheen op den gestelden Zaterdag, 19 Juni, voor het Assisenhof te Brussel en zijn geval werd dus van het onze gescheiden: hijzelf werd ter plaatse in hechtenis genomen.

's Zondags had ik de gewoonte iets langer te bed te blijven, om op te knappen van mijn vroege reizen de gansche week door en alhoewel ik op eene mansarde sliep, onder de hanebalken, (de zolder was bij middel van gordijnen verdeeld in slaapvertrekken voor de kinderen) rustte ik zalig als een prins.

Dien Zondag, 20n, om 9 uur, kwam mijn dochtertje Roza naar boven gesneld, met ‘De Maasbode’ in hare hand:

‘Vader! twintig jaar’...

Uit mijn sluimer opgeschrikt, sprong ik recht, met het pijnljike gevolg, dat mijn hoofd zeer onzacht beukte tegen een lage dwarsbalk en ik ‘parmentelijk’ een dikke buil voelde zwellen...

Twintig jaar... en eene buil!

Laat ik rechtuit bekennen, dat de 2de op dit oogenlijk het meeste effekt op mij maakte.

Toen ik, in de mij toegezonden 'Nieuwe Gazet' van 21 Juni las, dat ik 'van in den beginne een voorname rol speel-' in het Activisme, dan scheen mij 20 jaar opsluiting te 'goedkoop' en was ik waarachtig verstoord!

'Het Laatste Nieuws' berichtte nader onder titel 'Zaak Angermille en konsoorten' dat wij met zijn zessen daarenboven 200.000 frank schadevergoeding aan den Staat te betalen hadden! Zegge 2 miljoen van het huidige geld!

Voor mijn paart, dacht ik daar gerust te kunnen in wezen: immers, mijne huizen en meubelen had ik tijdig te geld gemaakt. Toch rekende ik nog zonder den waard, want toen mijn half-broeder Jozef, een paar jaar later overleed, viel mijn erfenisdeel in de klauwen van de grijpgieren!

Maar langs een anderen kant, had ik nog een meevallertje. Ik had namelijk in de eerste jaren van mijn huwelijk een levensverzekering afgesloten met eene Amerikaansche Maatschappij, wier zaken, na de Wapenstilstand, door eene belgische Compagnie werden overgenomen. Ook hier dreigde dus weer een confiscatie. Weliswaar had ik, gedurende de oorlogsjaren een geldleening op deze 'polis' aangegaan, doch er bleef nog heel wat over.

Bij het onderteekenen dezer verzekering had ik een Vlaamsche polis geëischt, en daar in deze Amerikaansche organisatie gansch Belgie bij de 'latijnsche' landen ingedeeld was, had ik slechts een Hollandsche polis kunnen verkrijgen met stamnummer bij het Hoofdbureau te Amsterdam. Deze omstandigheid keerde nu tot mijn, voordeel, want in plaats van te Brussel het groote gevaar te loopen, mijn geld te zien in beslag nemen, wendde ik mij thans tot Amsterdam en kon, tegen betrekkelijk gunstige voorwaarden, 'resilieeren' en een nieuwe assurantie afsluiten bij eene soliede Nederlandsche Maatschappij.

Dit zal wel de eenige maal in mijn leven geweest zijn, dat mijne koppige Vlaamschgezindheid mij geldelijk voordeel heeft gebracht.

Zedelijk des te meer, al was het maar alleen het feit, dat mijne kinderen, gedurende onze ballingsjaren, genoten hebben van het hoogstaand N.-Nederlandsch onderwijs: de meisjes tot en met M.U.L.O. (Meer Uitgebreid Lager Onderwijs); mij-

ne twee oudste zonen inclusief de H.B.S. (Hoogere Burgerschool).

In Vlaanderen zat er buskruid in de lucht. De aanhoudend weerklinkende eisch van de vervlaamsching der Gentsche Universiteit, had voor gevolg dat de Hoogeschoolcommissie werd heringericht, met Dr Van de Perre en Aug. Vermeylen als voorzitters.

De Beulemansen van Brussel, na een eerste maal, op 5 Juni, uit hun Meeting in de Beurs te zijn geranseld, richtten den 19n nogmaals een bijeenkomst in, om tegen de vervlaamsching te protesteeren, onder zulke machtige politiebescherming ditmaal, dat er voor de flaminganten geen ander middel meer overschoot, dan de ruiten in te gooien... en op zijn 'Uilenspiegelsch' een fransch bladje aan den ingang der 'Patria'-zaal te verkoopen, met name 'Le Rire jaune' dat de gretige franskiljonsche koopers later 'groen' deed lachen, daar het enkel harde waarheden aan hun adres bevatte.

Al meer en meer werd de belgische buitenlandsche politiek gericht op een samenkoppeling met Frankrijk en een militair verbond met 'la grande nation' voorbereid. Gansch de Vlaamsche pers verzette zich ten heftigste. Minister Renkin trad af...

Een ongehoord feit kwam intusschen nog eens te meer de onmenschelijke behandeling onzer Vlaamsche jongens gedurende den oorlog onderstrepen Het was den 8n Juni geschied, tijdens het geding Dosfel, waar Generaal Drubbel, volgens verslag in 'Ons Vaderland' de volgende getuigenis aflegde:

> 'Ik vernam dat een bataillon geweigerd had te werken. Toen snapte ik den leider. Het was een echte volkstribuun. Ik wilde het bataillon naar eene strafkompagnie zenden, maar werd niet aanhoord. Het hoofd van dit bataillon was nochtans een mijner beste officieren. - niettegenstaande alles bleef het verzet beperkt bij eenige drijvers en het laatste offensief bewees hoe schitterend de aanvalskracht mijner divisie was gebleken (75 t.h. Vlamingen).

Dan nam ik mijn weerwraak. De regimenten waar het meest vaandelvluchtigen waren geweest, werden in het heetste vuur gestuurd en verloren veel man. De oneer was uitgewischt in het bloed.'

Bij deze monsterachtige verklaring ging er een rilling door het Vlaamsche land...

Het was in zulke geestesgesteldheid, dat de Sporendag naderde.

Gansch het Vlamsche Land, en wij in Nederland niet minder, hielden het oog gericht op Antwerpen, onze hechtste burcht.

Reeds den 7n Juli, bleek dat Burgemeester Jean De Vos, ongetwijfeld op een wenk van hoogerhand, alles doen zou om een grootsche straatbetoging te verijdelen: hij verbood alle samenscholingen van meer dan 10 personen op 11 Juli, en als lapzalf bood hij eene stadssubsidie aan, om een Sporenfeest in de 'Vlaamsche Opera' in te richten.

Het gemengd Comiteit weigerde deze toelage bij brief van 8n Juli; Jean De Vos liet op 10 Juli, het verbod uitplakken...

De bannelingen staken de koppen bijeen. Zouden de Sinjoren zich laten ringelooren? Niet mogelijk

Wij zouden niet lang in de onzekerheid blijven.

Reeds tijdens het Sporenfeest van de uitgewekenen, hetwelk dit jaar gehouden werd in de groote Rotonde-zaal van den Haagschen Dierentuin, onder voorzitterschap van Flor. Heuvelmans, kwam na het verzorgde kunstgedeelte en de toespraken door René de Clercq, P.W. de Coninck, en kapitein Oudendijk, de eigenlijke 'clou' namelijk een telegram van het 'Vlaamsche Front' uit Antwerpen, luidend:

> Feestzitting Schouwburg Eldorado en Wesembeke. Franskiljonsche junkers willen uiting Vlaamsche gedachte onderdrukken. Desniettegenstaande zal betooging doorgaan. Intusschen zenden 3000 Vlaamsche Nationalisten hartelijken broedergroet aan Vlamingen, Nederlanders en Zuidafrikanen in Den Haag vereenigd. Heil Dietsche Stam.
> Herman Van Puymbrouck.

Toen volgden de kranten uit Vlaanderen; vooral 'De Schelde' gaf een prachtig verslag en geestdriftige beschouwingen.

De stoet gevormd op de Turnhoutsche Baan te Borgerhout, had deze voorstad doorkruist... maar een aanzienlijk gedeelte week af, langs de Zendelingenstr. naar Antwerpsch grondgebied en kwam na een eerste ontmoeting met de politie, - op de Groote Markt.

Er werd verteld, dat denzelfden morgen, de Burgemeester, lijdend aan buikloop, op zijn villa te Kappellen gebleven was.

Plots zag men Schepen Strauss, ter plaatse loopen, vergezeld van Generaal Mahieu... bevel weerklonk de Vlaamsche vlaggen af te nemen. Vijftien, twintig revolverschoten knalden, en als de Groote Markt ontruimd was, lag daar een jeug-

dig Vlaamsch student te zieltogen in zijn bloed: Herman Van den Reeck, verraderlijk neergeschoten, bij de verdediging van een meisjesvaandel.

In den namiddag kwam het nog tot relletjes op de Meir, met bereden gendarmen en een halve kompagnie soldaten.

Tegen den avond, werd met verbazing opgemerkt, dat waaghalzen op de spits van, O.L.V. Toren de Leeuwenvlag hadden geheschen, waar zij, ongenaakbaar uren lang bleef wapperen, tot woede der stadhuismannen, maar tot vreugd en trots van de Antwerpenaren!

Zoo verliep deze historische 11 Julidag

Raf. Verhulst mocht naar waarheid dichten:

‘Sinjorenbloed is hooggeboren!’

's Maandags bezweek Herman Van den Reeck aan de kogel-wonde in de rechter long.

Meetings grepen alom plaats: duizenden toehoorders gingen daarna betoogen voor de gevangenis der Begijnenstraat, ten voordeele van de politieke gekerkerden.

Op Zaterdag 17 Juli, werd de jonge Vlaamsche martelaar ten grave gebracht, - zooals geen Koning ooit begeleid, - door een onafzienbaren stoet ingetogen, bewuste strijders.

Telken jaren brengen de Fronters steeds nog pieteitvol hulde bij 't grafgedenkteeken, den jeugdigen held door zijn dankbaar volk gewijd en een bloeiende Volksuniversiteit, te Antwerpen, vereeuwigt den duurbaren naam van Herman Van den Reeck!

Tijdens een stormachtige vergadering van den Antwerpschen Gemeenteraad, werd Jean De Vos zijn verbod ten strengste aangerekend, en men kan zeggen, dat zijn aftreden van dan af bezegeld was.

In die zelfde zitting werd een motie voor de spoedige vernederlandsching van Gent aangenomen, met 20 stemmen tegen 1 (de Waal de Gueldre) en 3 onthoudingen (De Vos, Strauss, Baelde).

Toch nog steeds weigerden de franskiljons de teekenen des tijds te herkennen.

Kardinaal Mercier verbood in 't bisdom Mechelen, aan de priesters, als ‘Sum gravi’ (nieuwe doodzonde) ‘Ons Vaderland’ te ontvangen, te lezen of te ondersteunen.

In de Kamers vond men geen tijd om al de mooie beloften van 1919 in te lossen; het zgn. ‘nationaal’ Ministerie was er slechts op bedacht, zich cultureel, economisch en militair

aan Frankrijk te verbinden. Oorlogswoekeraars vonden overal gehoor en voerden den hoogen toon: de waarde der roerende goederen in Belgie bedroeg 12 miljard méér dan in 1914, volgens den ‘Moniteur des Intérêts matériels’ en Staatsminister Louis Bertrand schatte de onroerende goederen op 20 à 25 miljard hooger dan voor den oorlog.

Voor de oud-soldaten echter was er niemendal of zoo goed als niets. De misnoegdheid was zoo hoog gestegen, dat op 29 Juli talrijke oud-sitrijders de parlementsgebouwen, tijdens een zitting binnendrongen, hun Vlaamsche V.O.S.-vlaggen van het balcon lieten wapperen en met de harde vuisten op de schrijftafels der volks (?) vertegenwoordigers gingen beuken...

Hun leider Dr. Verduyn werd aangehouden; aangesloten hoofdmannen van F.N.C. (Fédération natioale des Combattants) liet men echter met vreê.

Maar om de schaal in evenwicht te houden, werden in ‘globo’ nog 31 Profesoren van de Vl. Hoogeschool veroordeeld.

En... Vlaanderen, dat toch het langst en het meest van den oorlog had geleden, kreeg als schadeloosstelling toegezegd, totaal fr. 331.209.000.- terwijl Wallonië strijken ging met... de som van fr. 729.383.000,- zegge zeventig millioen meer dan het dubbele.

Hoe gunstig steekt daarbij af, het volgende geval: (er zijn er meer in dien aard, doch onbekend.)

Mevrouw Leo Meert had in Augustus eene ernstige heelkundige operatie moeten ondergaan. Toen, na gelukkigen afloop, heer Meert de rekening vereffende met den Haagschen chirurg, Dr H. Maasland, stond deze edelmoedig 5000 gulden af, ten bate van den Vlaamschen strijd. Dit bedrag werd aan ‘Ons Vaderland’ geschonken!

Nu weer de ‘belgische’ keerzijde der medalje:

Een taalwetje wordt afgedwongen - natuurlijk zonder eenige sanctie - op het administratief gebruik van het Nederlandsch in Vlaanderen. Het was een achteruitging op heel de lijn, van wat de Activisten hadden tot stand gebracht, en wat vanzelfsprekend werd afgebroken.

In vergelding was het maar een magere troost te vernemen, dat Paul Hymans, na zijne mislukking in zake annexatie van Nederlandsch grondgebied en na zijn fiasco bij Wilson en Lloyd George, de portefeuille van Buitenlandsche Zaken moest afstaan.

Een ‘persoon’ verdween voorloopig van het tooneel: het ‘stelsel’ duurde voort...

Duidelijk kwam dit nogmaals aan den dag toen bekend werd, dat op 13 September de belgische ambassadeur (!) bij Clemenceau te Parijs een brief bracht, behelzende de goedkeuring zijner Regeering op het militaire verbond, onderteekend op 7 September, tusschen Maarschalk Foch voor Frankrijk en Generaal Maglinse voor België.

De zoo fel bestreden geheime overeenkomst, was dan toch een werkelijkheid geworden, dank ook de weifelende en wankele houding der ‘Vlaamsch-Verbonders’ die toegegeven hadden ten slotte, mits de verzekering, dat het enkel een ‘defensief’ bondgenootschap was...

De geheime diplomatie was afgeschaft, - waarom dan zoo angstvallig den tekst der ‘schikking’ verstopt gehouden? In ‘Le Soir’ van 12 December 1922, kwam later de bekentenis, dat ‘de tekst van de overeenkomst nooit bij den Volkenbond neergelegd werd, om - naar den eisch, - geregistreerd te worden’.

Sedert, zijn tal van onthullingen en uitvoeringen van strategische werken komen bewijzen, dat wij wezenlijk met handen en voeten aan het oorlogszuchtige, het kinderarme, Frankrijk overgeleverd werden!

‘Kring Flandria’. - Mijn nieuwe werkkring. Amnestie-Actie

Hoe stelden het intusschen de bannelingen?

In Den Haag verbleef de kern, en toch was er geen vastomlijnde groepeering. Het Sekretariaat aan de Limburg-Stirumstraat bestond weldra nog enkel cp papier.

De spil der werking werd van lieverlede verplaatst naar Rotterdam. Na eenige voorbereidende bijeenkomsten ten huize van makker Karel Waternaux, werd besloten eene georganiseerde vereeniging op te richten, tot onderlingen steun en tot propagandeering naar buiten en zoo werd dan op 28 Augustus 1920, de ‘Kring Flandria’ gesticht door de Heeren Professor T. Vernieuwe, voorzitter; K. Waternaux, secretaris; H. Halsband, A. Van den Brande, J. Ursi, E. Magits, J. Wannijn, R. Klop, J. de Bom, A. De Meester, O. Verleyen en K. Angermille.

Elken Zaterdag, werd vergaderd; de eerste door ons ingegerichte openbare voordrachten, greep plaats in November in de kleine zaal van ‘'t Nut’ Oppert, waar Mevrouw Boldingh-Goemans, N. Nederlandsche letterkundige, een bondige uiteenzetting gaf van den Vlaamschen strijd en van het Activisme.

Er waren bitter weinig toehoorders opgekomen en de uitgenoodigde plaatselijke pers liet zich onbetuigd

Op Donderdag, 10 September, bereikte ons de treurmare van het overlijden van Dr Marten Rudelsheim, bezweken in de gevangenis van de Begijnenstr. te Antwerpen, tengevolge van het moordend celregiem.

Ongunstige berichten over den gezondheidstoestand van verscheidene gekerkerden gaven aan ‘Ons Vaderland’ deze bittere woorden in de pen: ‘En nu, Standaard, wanneer zult gij ook het woord Amnestie durven uitspreken? Hoeveel dooden moeten er nog eerst vallen?’

Er zou nog heel wat water door de Noordzee loopen, vooraleer de Heeren Van Cauwelaert en zijn lauwe volgelingen den moed zouden vinden, om zelfs maar een toespeling te wagen op ‘Amnestie’... Brussel had immers te Lophem de vrije hand door hen verkregen.

De uitlevering van Dr Willem De Vreese, - intusschen tot hoofdboekwaarder te Rotterdam benoemd - werd van de Nederlandsche Regeering gevergd, op grond dat in de woning van dezen geleerde te Gent, een paar boeken der Universiteit waren achtergebleven en... omdat hij uit haren tuin een dooden boom had laten hakken, dezen bij gebrek aan steenkolen, als brandhout had verbruikt, ter verwarming van studeerkamers, waar voor de Universiteit gearbeid werd.

De Boetstraffelijke Rechtbank van Gent had een vonnis uitgesproken, opleggend totaal 28 maand gevangenis; er was dus een veroordeeling in zake gemeen recht, die de asylbescherming moest opheffen!

In Rotterdam werd de zaak opnieuw gepleit en Dr De Vreese werd met klank vrijgesproken.

In afwachting stond hij maandenlang onder vernederend politietoezicht, evenals Prof. A.R. Van Roy, wiens uitlevering was gevraagd geworden, onder beschuldiging dat hij, als Stadsadvokaat in Gent, officieele akten zou ontvreemd hebben... en in een muur ten zijnent ingemetseld!

Ook dit gevalletje liep op een sisser uit en het ‘edelste

Gerecht van de wereld' moest met beschaamde kaken afdruipen.

Tegenover oorlogswoekeraars was men lang niet zoo ijverig.

De mijneigenaars Baron Coppée en Zoon, die zoo heftig tegen 'Kolenverdeeling' geconspireerd hadden, waren beschuldigd aan de Duitschers voor miljoenen Benzol en andere springstof geleverd te hebben. Deze edele heeren beriepen zich op een toelating, hun door Graaf de Broqueville zelf, uit Le Hâvre verstrekt!... en zij werden tegen een borgstelling van elk een miljoen frank (een kleinigheid voor de Nababs, evenals de 5 miljoen aan hunne advokaten...) in vrijheid gelaten. Het is bekend, hoe later Kardinaal Mercier te hunnen gunste getuigde, zoodat de Coppée's uit het gevang bleven en, zelfs op dit oogenblik, hunne zaak nog steeds haar beslag niet kreeg en wel in den doofpot dreigt te smooren!... 'Alle Belgen zijn gelijk voor de wet'... atchi!

In mijne persoonlijke omstandigheden was intusschen eenige verandering gekomen, door het feit dat de firma 'Continentaal Industrie en Handelskantoor' naar Den Haag was overgeplaatst, wat voor mij onpraktisch en tijdroovend zou worden.

Aanleiding tot deze verplaatsing was geweest, dat op aanraden van den dokter, heer Leo Meert met zijn gezin, zich naar Fasendorf in Duitschland was gaan vestigen, om in de gezonde berglucht het volledig herstel van zijne vrouw te bevorderen.

Hierdoor bleef zijn zwager Heer E. de Mullewie, woonachtig in Den Haag, als eenig firmant over. Nog een tijdje bleef ik verbonden, tot mij door een Rotterdamsch huis betere voorwaarden werden aangeboden, en ik - in de beste verstandhouding - ontslag nam.

In het nieuwe Wester-kwartier had ik een ruimere alleenstaande benedenwoning gevonden, waarheen ik ten spoedigst mijne boeken uit Antwerpen liet overkomen. Wat een feest toen deze 'vrienden' weer uit de rekken mij toelachten!... Ik had nu opnieuw mijne gerangschikte documentatie in mijn bereik, en vraagde niet beter, dan er maar gauw nuttig gebruik van te maken.

Eene eerste gelegenheid deed zich spoedig voor.

Mijne nieuwe betrekking bracht mede, dat ik in Rotterdam en omtrek al de groote fabrieken en scheepswerven moest

bezoeken, voor den afzet van gereedschappen en machinerieën. Aldus kwam ik in voeling met den inkoopchef van eene belangrijke firma op Fijenoord. Deze Heer was iemand, die zich - wat zeldzaam is - buiten zijn vak, ook interesseerde voor velerlei vraagstukken, in zijne hoedanigheid van Voorzitter van de ‘Christelijke Jongemannen Vereeniging ‘Jonathan’.

Bij mijne bezoeken was, zooals naar gewoonte, de Vlaamsche kwestie al rasch op het tapijt gekomen en ik werd uitgenoodigd om, voor dezen protestantschen kring ‘Jonathan’, een voordracht te houden in zijn ‘Gebouw Bethel’. Ik stemde natuurlijk met beide handen toe.

Het is wellicht niet zonder nut, dat ik hier even tracht te beschrijven, hoe het in Holland bij zoo'n spreekbeurt toegaat:

In onderhavig geval vond ik, in een stemmig zaaltje, een klein honderdtal jonge menschen achter lessenaartjes geschaard, met op elke plaats een bijbeltje. De Voorzitter opende de vergadering, rechtstaand, met een gebed.

Daarna werd ik aan de aanwezigen voorgesteld en doel en strekking van mijne rede uiteengezet.

In het eerste gedeelte schetste ik de Vlaamsche Beweging van af haar ontstaan tot aan het uitbreken van den oorlog. Dan werd er ‘gepauseerd’ gedurende 10 minuten.

Aangenaam was ik verrast, toen op het orgel ‘Klokke Roeland’ weergalmde, speciaal voor deze gelegenheid aangeleerd, zooals de Voorzitter mij toefluisterde.

Het tweede gedeelte van mijne toespraak, wijdde ik in den breede aan het ontstaan, ontwikkelen en ineenstorten van het Activisme. Volgens mijn onveranderlijk stelsel, heb ik alle ‘groote woorden’ achterwege gelaten, maar gaf feiten, cijfers, teksten met de vleet, en besloot met een oproep tot Hollands medevoelen met den verdrukten Vlaamschen tak van den Dietschen stam.

Ruim twee volle uren had ik gesproken. Bijna iedereen nam nota's, maar geen teeken van goed- noch afkeuring was merkbaar.

Toen voerde de Voorzitter weer het woord. In een paar volzinnen, een dankzegging voor mijne genomen moeite. Tenslotte kwam de oudste van de vergadering aan de beurt, voor het - wederom rechtstaand aanhoord - slotgebed.

Dit was een verrassing voor mij.

Zonder de minste stemverheffing, volkomen zelfbeheerscht,

kalm, dankte de ‘voorbidder’ den Allerhoogste voor het genoten voorrecht, hier een stambroeder gehoord te mogen hebben - smeekte hij voor mij en mijne medekampers gezondheid en het noodige uithoudingsvermogen af; en... riep Gods wraak over de Belgische Regeering!

Ik kreeg den indruk, dat mijn poging toch wel eenig effekt had bereikt en die indruk werd nog versterkt, toen eene groep mij naderhand vraagde, de ‘Reis naar Berlijn’ uitvoeriger te komen belichten (wat ik tot ieders voldoening dan ook later gedaan heb, op een ‘theeavond’) en een tweede groepje, - onderwijzers, - mij verzocht, iets ten beste te geven over de Vlaamsche strijdlitteratuur, - waartoe ik die heeren op een Zondag uitnoodigde ten mijnent, om aldus voor mijne boekenkast als 't ware een ‘wandelvoordracht’ te houden.

Met verscheidene der leden bleef ik nog lang in briefwisseling en leende hun boeken, of zond brochuurtjes.

Ziet, Vlaamsche vrienden, als ik achteraf die dingen voor mijn geest haal, dan moet ik toch bekennen, dat - laat dit onthaal bij ‘Jonathan’ koeler ‘geschenen’ hebben dan de uitbundige toejuichingen die zoo gul mij tegenklonken bij menige spreekbeurt in Vlaanderen - ik toch de eerste methode houd voor méér vruchtdragend.

De laatste maanden van 1920 brachten in Vlaanderen nog menige gewichtige feiten mede: de stichting door Dr Oskar De Gruyter van het ‘Vlaamsch Tooneel’ dat zulke uitstekende diensten heeft bewezen; - het tot standkomen in Antwerpen in den schoot van ‘Het Vlaamsche Front’ van een ‘Jeugdorganisatie’ onder de leiding van Oskar De Smedt; talrijke meetings tegen het Fransch-Militair Verbond; eene rede door minister Destrée te Marcinelle waarin hij zijn ‘Lettre au Roi’ tegensprak; de geruchtmakende veroordeelingen van den jongen dichter Wies Moens en van den veteraan Maurits Josson.

Ten slotte, einde November, het tot stand komen van een nieuw Ministerie, noodig geworden door de ontslagen van P. Hymans, Janson, Renkin en Louis Franck. Overigens nadat Delacroix (niets meer dan een speelpop in handen van Frankrijk), het gewaagd had, op Van der Velde's aandringen, munitietoevoer voor Polen, over belgisch grondgebied te verbieden, was door Millerand aan den Quai d'Orsay de val van dezen ‘premier’ (?) besloten, temeer daar Kardinaal Mercier het noo-

dig had geoordeeld, de Regeering af te keuren, over hare weigering van hulp aan het... katholieke Polen! Het twaalfledige Ministerie door H. Carton de Wiart gevormd, bevatte 7 leden uit het vorige en 5 nieuwe leden. De verhouding was: 2 Walen, 5 Brusselaars en 4 Vlamingen (Wauters, Anseele, Franck en Vande Vijvere...)

De Regeeringsverklaring, in het fransch alleen, voorspelde niets goeds voor de Vlaamschgezinden: a) behoud van het fransch-belgisch militair accoord; b) nog geen economisch verbond met Frankrijk, voorloopig!; c) de oprichting van 'eene' Vlaamsche Hoogeschool te Gent zal voorgesteld worden.

Wij weten hoe dit Ministerie tot 1925 een negatie is gebleven van alle Vlaamsche verzuchtingen.

Er was waarlijk geen aanleiding voor ons, om op Oudjaarsavond 1920 prettig gestemd te zijn!

Uit Antwerpen kreeg ik menige 'nieuwjaarsbrief' en in allen was schering en inslag: 'Amnestie'! Een mijner ouwe trouwe vrienden noodigde mij zelfs uit, om in Maart of zoo, een 'pot' te komen drinken in 'Malpertuus'. Het heeft nog volle acht jaar langer geduurd!

Wel was er een zweem van clementie: waarschijnlijk ten gevolge van de droeve gevallen Dumortier, Hainaut, Rudelsheim, werden zgn. om gezondheidsredenen eenige gevangenen in voorloopige vrijheid gesteld: Dosfel, De Bruycker, de Guchtenaere, e.a.

De meisjes-studiekring 'Klim-op' had de leiding genomen van een grootsche Amnestiebetooging te Antwerpen, op 19 Januari. De reusachtige 'Hippodroom' bevatte ruim 8000 betoogers en, voor het 'Martelaarsfonds', bracht een geldinzameling meer dan zesduizend fr. op, een ongekend hoog bedrag voor die dagen!

In de Kamers interpelleerden K. Huysmans, Doms, Van Cauwelaert, Heyman en Van Isacker over de behandeling der politieke gevangenen. Het liep op niets uit! Emile Van der Velde, de toenmalige minister van Justicie, hij die voorstander was van amnestie in alle mogelijke en onmogelijke landen, - tot zelfs voor de Russische Sovjet Regeering! - kantte zich er tegen en dorst amnestie te weigeren met de holle frase: 'Twintigduizend maal neen, uit naam onzer twintigduizend gesneuvelden'.

Zijn beroemde Hollandsche partijgenoot Troelstra schreef te dier gelegenheid, dat Van der Velde door zijne houding niet

alleen de Belgische werkliedenpartij geschaad had, maar ook de ‘Internationale’ gecompromitteerd.

Te Gent greep, einde Februari, eveneens een Amnestiebetooging plaats, die gekenmerkt werd door een ‘Uilenspiegelstreek’ in den aard van die op 11 Juli 1920 in, de Sinjorenstad. Op het aloude Gravenkasteel wapperde plots de Leeuwenvlag, de aanwezige Antwerpsche Padvinders, brachten haar in groep een eeresaluuts, en de talrijke omstaande massa hief een krachtigen ‘Vlaamsche Leeuw’ aan, tot ergernis van Braun's trawanten.

In dit verband moeten ook nog de gevallen der twee Vlaamsche Volksvertegenwoordigers, de steeds onafscheidbare vrienden Adelfons Henderickx en Leo Augusteyns vermeld worden, die trots hunne ‘parlementaire’ onschendbaarheid, toch beiden gekerkerd werden.

Ten voordeele van Henderickx waren petities in omloop gebracht, zelfs in de advokatenmiddens, maar niets mocht baten. Eerst eind 1922 kwam hij vrij.

De volksvriend Augusteyns had in de ‘Help-U-Zelf’-groepen zoo goed als alle sympathieën behouden.

Met of tegen dank, zagen zijn tegenstrevers zich gedwongen gehoor geven aan den onophoudelijken aandrang ten bate van zijne invrijheidstelling, en zoo moest in de Kerstvergadering der ‘Liberale Volkspartij’ de nieuw-aangestelde voorzitter, Victor Resseler, eene genadevraag aan de Regeering ter stemming leggen: iedereen - tot zelfs de huichelaar Karel Weyler! - trad ze blj.

Het slenterde nog aan, tot eind Januari, vooraleer Augusteyns in vrijheid werd gesteld - 8 maand te laat - en dan nog wel op voorwaarde, aan geen politieke vergaderingen meer deel te nemen.

In een vlijmenden ‘Open Brief’ aan Van der Velde, kwam Augusteyns op, tegen deze onderdrukking der vrije gedachte en beloofde het hem restende middel - de pen - onverdroten te gebruiken tot verovering van Zelfbestuur voor Vlaanderen!

En hij heeft trouw woord gehouden!

Belgie's vazaliteit. Ik word... taalleekaar. Gemeenteverkiezingen

Het werd met den dag klaarder, dat de Regeering niet vrij stond.

In de Hollandsche pers maakte het bericht grooten ophef, dat bij zijn Nieuwjaarsbezoek aan het belgische Hof, de fransche gezant te Brussel, de Margerie, ronduit verklaarde dat, economisch gesproken, zijn land geen voorkeur aan België kon verleenen in zake 'surtaxes d'Entrepôt', maar dat daaraan wellicht kon gedacht worden, indien België in de Antwerpsche haven een fransch tolkantoor wilde toelaten. Nog een paar zinspelingen op onze verplichtingen, voortvloeiend uit het militair accoord, voltooiden het beeld dat de Marguerie zoo onbeschaamd schetste van onze 'vazaliteit' tegenover Frankrijk.

Het ging zoo ver, dat de Belgische troepen aan de Rijnbezetting, 'bewaakt' werden door de fransche, naar de getuigenis van de 'Nation belge' dato 23 Januari.

Langs den eenen kant dus de platste platbroekerij tegenover 'la grande Patrie', maar gelukkig ook uitingen van echte Vlaamsche fierheid. Naar het voorbeeld van Roza de Guchtenaere, had de groote voorman Borms, meer dan eens, gewreigerd in te gaan op proef-ballonnetjes, die de duidelijke strekking hadden, hem los te laten indien hij naar het buitenland wilde uitwijken... en daar zwijgen. Hoe zoo'n kerels uit Brussel toch iedereen naar hun eigen kleinheid maten!...

Een kaakslag te meer werd hun toegediend door Dr Antoon Jacob, die evenzeer weigerde vrij te komen mits zich te verbinden, gedurende vijf jaar geen deel te nemen aan politieke vergaderingen. Hij schreef aan Van der Velde een 'Open Brief' om hem te verklaren, dat hij verkoos nog twee jaar meer van zijn jong leven op te offeren 'in de cel palend aan die waar zijn arme, heerlijke vriend Dr Rudelsheim, àl de jaren van zijn leven voor Vlaanderen gegeven had.'

De derde van de trits, Herman Vos, had vanaf 1 Januari de leiding op zich genomen van het Vl. Nat. 'weekblad 'De Ploeg' dat voortaan, in scherp principieele hoofdartikels van

zijne hand, het programma der ‘Frontpartij’ klaar en helder belichtte.

In Utrecht werd door de uitgewekenen, eveneens zeer grondbeginsel-vast, een tijdschriftje uitgegeven, ‘Pro Flandria’ eerst in krantvorm, later als brochuurtjes. Weldra verbood de belgische post de verspreiding ervan. De titel wed dan gewijzigd in ‘De Vl. Nat. Gedachte’ weer verboden, en ten slotte in ‘Vlaanderen’ dat na eenige maanden omgevormd werd in een flink weekblad, dat nog steeds verschijnt te Gent.

Wij hadden in ‘Kring Flandria’ reeds meermaals het plan besproken, om al de naar Holland uitgewekenen te groepeeren en na een druk over en weer geschrijf, was een voorbereidende vergadering belegd in Den Haag, als centraal punt, waar afgevaardigden bijeenkwamen uit Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag.

Deze eerste poging had geen rechtstreeksch resultaat, maar de gedachte zou haar weg afleggen, en later leiden tot de oprichting van het ‘Verbond der Vlaamsch-Hollandsche Vereenigingen’ met zetel te Rotterdam en dat werkelijk verdienstelijk is opgetreden. Ik kom daar nog breedvoerig op terug.

In afwachting zocht ‘Flandria’ voeling met het plaatselijk Algemeen Nederlandsch Verbond; de Jongelieden-afdeeling; De Studenten der Handelshoogeschool, enz. om aldus een kern te vormen van toehoorders op de openbare lezingen, die wij zinnens waren in te richten. Een geschikt lokaaltje daarvoor werd gevonden in de bovenzalen van het ‘Geheel-Onthoudershuis’ in de Oppert en eene eerste reeks van voordrachten kon van stapel loopen met Dr W. De Vreese over ‘Oude Vlaamsche Handschriften en oude Boekbanden’; Prof. Vernieuwe over ‘Vlaanderen's strijd’; Karel Angermille over de ‘Vlaamsche Rederijkers’; Jan De Bom. over ‘Het Vlaamsche Lied’; J. Dierckx over ‘Albrecht Rodenbach’.

Telkens werden Vlaamsche boeken verloot, goedkoop afgestaan door de ‘Wereldbibliotheek’ en brochuurtjes verspreid. Het was een moeizaam pogen, en toch - zooals ik later beschrijven zal, - groeide het uit, tot iets belangrijks.

Op onze ‘Kerstfeestjes’ en ‘Sporenherdenkingen’ hadden wij meer publiek, zoodat de lokale pers er van gewaagde.

Den 2n Februari werd de wet afgekondigd op het verplicht Algemeen Stemrecht in België; met het gevolg dat bij de eerstkomende Gemeentekiezingen in April, de vrouwen voor het eerst ook deel zouden nemen aan de stemming.

Een onbekende faktor deed hiermede zijn intrede in de politieke arena, en de staatspartijen moesten hun berekeningen in den blinde opmaken.

Te Antwerpen stelde de Frontpartij als hare kandidaten voor: Hub. Melis, Em. Wildiers, J. Strijckers, Anna Mortelmans, J. De Praeter, R. Senten, Mevr. Van Genechten, K. Vermaesen, Frans Van Cuyck, Mevr. Gillis en V. Schoepen.

De strijd werd opgewekt gevoerd en was voor een eerste optreden niet ongunstig. Niettegenstaande de berekende kieswet, die 'kleine' partijen fnuikte, werden de drie eerste kandidaten op 25 April verkozen, met 11055 stemmen. Aalst kreeg 4 raadsleden, Brugge 2, Kester 7 op de 9, Borgerhout 1, Mechelen 1, terwijl in Westkerke en Ichtegem zelfs een Vl. Nat. meerderheid ging zetelen.

Gent en Brussel, de twee franskiljonsche nesten, bereikten niets, bij gemis aan eenheid in de organisatie.

Het brandend vraagstuk van de beloofde Vlaamsche Hoogeschool te Gent, was inmiddels nog niet van de lucht geweest en te dien propooste kwam, midden in de verkiezingscampagne, een diepwortelende oneenigheid aan den dag, in de franskiljonsche groepen. Het was een geheim voor niemand, hoe de kliek van E. Patris van 'Le Soir' vijandig stond tegenover de kliek de Broqueville, maar toch was die vete nimmer in het openbaar uitgevochten (zooals zulks helaas! maar al te lichtzinnig gebeurt voor kleine meeningverschillen in ons Vlaamsche Kamp!...), Daar verscheen plots in 'Le Soir' van 3 April, naar aanleiding van de vraag, wie zich toch wel in de franschsprekende rangen, ooit voor de vervlaamsching van Gent tijdens de bezetting verklaard had - een vertrouwelijk proces-verbaal van een Kroonraad, op 1 Februari 1918 te Ste Adresse onder voorzitterschap van Emile Brunet gehouden en luidens hetwelk, onder den druk der activistische werking, bij monde van Minister de Broqueville aangeraden werd, toe te geven op het stuk der vervlaamsching van het onderwijs in de 3 graden - de vervlaamsching van de Universiteit van Gent te aanvaarden, vlaamsche legereenheden te scheppen!...

Wij Activisten, die dit toen voor het eerst vernamen, lachten in onze vuist: een beter diploma van deugdelijkheid voor onze actie konden wij wel niet droomen! ...De 'patriottards' van alle pluimage lachten groen, en zij begonnen natuurlijk de echtheid van het dokument te betwisten.

Het zou hun slecht bekomen, want 'Le Soir' had nog

méér pijlen in zijn koker, en in een artikelenreeks loopend over 7, 9, 10, 12 en 14 April, werden ‘La Gazette’ en tuttiquanti duchtig in het nauw gedreven. Zoo wees ‘Le Soir’ onder meer op een artikel van ‘Le Petit Parisien’ waarin de Broqueville persoonlijk, na zijn val had geschreven, dat hij voor zijne villa op de ‘plage’ van Le Hâvre ruim 7000 kilos dokumenten had doen verbranden, en dat daar iedere voorbijganger had kunnen in grasduinen naar hartelust. Geen wonder dus, dat dit compromitteerend ‘Proces-Verbaal’ in het bezit van ‘Le Soir’ was kunnen geraken!

De gerechtelijke vervolgingen tegen dit blad werden dan ook wijselijk stopgezet.

Hoe het weinige prestige van België in het buitenland hierdoor opnieuw geknakt werd, moge blijken, uit wat Edmond Picard, de vermaarde rechtsgeleerde, verklaarde aan de ‘XXe Siècle’ betreffende de sympathiën welke ‘la Belgique martyre’ nog genoot:

‘Zij zijn niet schitterend! Frankrijk neemt ons in 't ootje; Holland verafschuwt ons; Engeland buit ons uit; Duitschland verafschuwt ons; Amerika minacht ons; Spanje vermoedt niet eens ons bestaan; Rusland misprijst ons; Italië verklaart dat, bij een hernieuwde grondgebiedschending, geen hond nog zou huilen’...

Clemenceau zelf was in den tijd der Vredesconferentie al niet malscher voor Paul Hymans geweest, toen hij dezen zegde: ‘Mijnheer, indien gij uw land een grooten dienst wilt bewijzen, zou ik U raden U te zelfmoorden!’

Na het succes der Gemeenteverkiezingen voor ons, en het gekibbel in het franskiljonsche kamp, werd er door de regeeringspartijen met bezorgdheid gedacht, aan de nakende verkiezingen voor de Provincieraden en voor de Kamers. Het ging niet zoo gemakkelijk meer, alles met een ‘sale boche’ te smooren. Een van de uiterlijke teekens daarvan, was wel het proces tegen Cyr. Rousseeu. Deze eenvoudige, maar daadvaardige helper van Borms was zich op 25 Januari komen gevangen geven. Nu zou zijn geding voorkomen op 1 Juni voor het Assisenhof van Antwerpen. Zijn verdediger, Mter E, Van Dieren bracht zeer tersnede het ‘Soir-dokument’ ter sprake, om te doen uitschijnen, dat helpen tot stand brengen van wat zelfs de Broqueville tijdens den oorlog wilde toestaan, toch geen misdaad kon zijn... en zie, Rousseeu werd met negen tegen drie stemmen vrijgesproken!

Zou dit een jaar vroeger mogelijk geweest zijn? Ik kan het nauwelijks gelooven!

Op een geheel ander gebied, werd ons nog iets verblijdends bericht: trots de razende tegenkanding in den ‘Touring Club de Belgique’ kwam te Antwerpen, de ‘Vlaamsche Toeristenbond’ tot stand en werd aldus een oude geliefkoosde droom van Hippoliet Meert verwezenlijkt. Van uit het voorloopig secretariaat Jan Blockstraat 10, groeide de V.T.B. tot 't machtige Vlaamsche organisme dat thans ruim 100.000 leden telt, en de ‘Touring’ stellig boven het hoofd zal wassen.

Als ik des avonds, vermoeid, al die bewijzen van vooruitgang las in de kranten en uit brieven, dan werd veel vergoed... en voelde ik mijne hoop in de toekomst weer onverflauwd.

Ik had het in die dagen heusch niet gemakkelijk. De aard zelf mijner bezigheden stuitte mij tegen de borst. Den ganschen dag werkplaatsen en fabrieken afloopen, meestal met tamelijk ruwe... en op fooiën verzotte werkmeesters handelen, het paste zoo bliksems weinig bij mijne opvatting van handel. Daarbij gevoegd de stugheid van den hollandschen verkooper die mijnen patroon kenschetste, en het Engelsch spreekwoord tot waarheid maakte:

> ‘It was always the fault of the Dutch:
> ’ Giving too little and asking too much.

Ik kon in die omstandigheden niet gelukken en daar ik grootendeels op provisiebasis werkte, was mijn inkomen te gering en moest ik het trachten aan te vullen, door des avonds nog lessen te geven in talen, of boekhoudingen bij te werken.

Aldus bleef ik doorgaans 14 uren per dag in het getouw...

Een paar bijzonderheden over die zijde van mijn bestaan, waag ik hier vast te spelden:

Om ‘lessen’ te verwerven, plaatste ik een advertentie, waarin ik dan bijzonder deed uitkomen, dat ik een extra-snel systeem toepaste, zonder eindelooze oefeningen, directer nog dan het geroemde Berlitz-stelsel!

Stout gesproken is half gewonnen!

Ik kreeg al spoedig leerlingen: Zoo onder anderen een pasteibakker, die fransch wilde leeren om naar een ‘culinair’ congres te gaan in Parijs.

Een Directeur van een Assurantiemaatschappij, die te Brussel eene algemeene vergadering moest bijwonen.

Ik bewaar nog de brieven, waarin deze heeren mij verze-

kerden, dat zij behoorlijk fransch hadden gesproken en verstaan... na mijne 20 lessen.

Dan een Duitsch ingenieur die Nederlandsch wilde leeren, om op een scheepsbouwerij te Rotterdam met het werkvolk te kunnen omgaan. Deze heer schreef mij na de 5de les reeds brieven, en als afscheid vier groote bladzijden goed Hollandsch, waarin hij bewees dat hij ook een juist inzicht had verkregen in het... Activisme, waarover wij, bij wijze van oefening, praatten tijdens de lesuren.

Ook een autovoerder die Engelsch wilde leeren, omdat hij een Engelsch liefje vrijde... Rechtuit gezegd, met dezen leerling heb ik geene eer ingelegd. Na een 4tal lessen gaf hij het op, maar een paar maanden later, op een Zondag morgen, reed hij mij in zijn auto voorbij met zijn Engelsche vrouw, en wuifde mij toe, met de woorden 'All right'! De kerel had, waarachtig, nog eene meer 'directe' manier ontdekt dan de mijne!...

Dit leventje werd mij toch tè zwaar. Een toeval zou uitkomst brengen.

Om soms artikelen te kunnen leveren die mijn patroon niet in voorraad had, verkreeg ik volmacht om die zelf in te koopen, en aldus was ik in aanraking gekomen met een Duitsch grossiershuis te Rotterdam.

Een der chefs, Paul Stroeh, waarmede ik te handelen had, was mij dadelijk zeer sympathiek en daar hij ook liefhebberij in boeken had, kwam hij zekeren Zondag een kop thee bij me drinken. We praatten gezellig: hij sprak overigens zeer goed Hollandsch. Het was nog een jonge fiksche kerel, echter deerlijk in den oorlog gehavend: een been afgeschoten en tal van kwetsuren aan borst en handen. Maar altijd even opgewekt en vroolijk, als ware hij blijde ten slotte toch zijn jeugdig leven nog te kunnen leven.

Door een samenloop van omstandigheden had hij een reiziger noodig en lang bleef zijne vraag niet uit, of ik dit baantje - mits goede bezoldiging! - aanvaarden wilde.

Gaarne sloeg ik toe! Met mijn vorigen patroon kwam ik spoedig akkoord en reeds 15 dagen later, nam ik mijn nieuwen werkkring op.

Nu kon ik weer naar hartelust de verspreide bannelingen heel Nederland door bezoeken, en vernam weer allerhande nieuwsjes, dikwijls nog voor de Pers ze berichten kon.

Zoo b.v. hoe, bij het bezoek van de Turnvereeniging 'Gan-

da', tijdens een Bondsfeest te Namen, deze van uit een koffiehuis 'Boches' werden nageroepen, met het gevolg dat eenige 'Vlaamsche' muilperen werden uitgedeeld!

De Sporenherdenking greep dit jaar plaats in 'Pulchri Studio' Den Haag met Feestreden door Heeren B. Maes en L. Simons; met tal van toepasselijke declamatiestukken behaalde Willem Benoy een reuzensucces.

Te Antwerpen had men beproefd den Guldensporenslag gezamenlijk te herdenken, Belgicisten en Nationalisten. Natuurlijk moesten de laatsten ontzaglijk veel water in hunnen wijn doen, zooals duidelijk wordt uit volgende mededeeling in 'De Schelde' van 9 Juli:

> 'De betooging zal niet in het minst afbreuk doen aan welkdanige gezindheid of denkwijze. Zij is gericht noch tegen Frankrijk noch tegen België. De opschriften in den stoet gedragen, werden onderworpen aan het Guldensporenkomiteit. Wat op "Amnestie" of "Zelfbestuur" betrekking heeft, is bij eenparigheid van zienswijze uitgesloten.'

Het werd dan ook een futloos ding, en Goddank, 't volgend jaar reeds kwamen de Fronters alléén op straat, oneindig talrijker en geestdriftiger.

Kort daarop bereikte ons de treurmare van Fans Reinhard's overlijden te Heveadorp (bij Haarlem) op 30 Juli. Het gerucht deed de ronde dat de edele banneling, bij het vernemen van het 'twintigduizend maal neen!' van Minister Van der Velde, door een beroerte getroffen werd, die hem, eenige weken later, ten grave sleepte, op 71-jarigen leeftijd. Den 2 Augustus werd hij te Oosterbeek te ruste gebracht, waar Pieter Tack den afscheidsgroet uit ons aller naam uitsprak: 'Vaarwel! Rust' zacht en droom Uw schoonen droom van 'Vlaanderen's Zelfstandigheid', gewiegd door den zang van de ruischende kruinen van dit rustige Oosterbeeksche kerkhof. Vlaanderen vergeet U niet!'

De ongelooflijke houding van Minister Van der Velde werd nog het onderwerp van een beroep der 'Vlaamsche Vrouwen' op den beroemden Deenschen schrijver Georg Brandes, kampioen der kleine volkeren.

In haar Adres werd het 'Activisme' zeer objectief belicht en gewezen op de onmenschelijke wraaklust der Belgische Regeering: buiten de terdood- en tot levenslangen dwangarbeid veroordeelingen, werd er aan 167 personen 1418 jaar gevan-

genisstraf opgelegd, behoudens verder nog de onwettelijke verbeurdverklaringen.

Begin Augustus verscheen dan in de Nederlandsche Pers een Open Brief uit 'Politiken' van Brandes aan Van der Velde, waaruit wij slechts een paar volzinnen lichten:

> - 'Moge Z.E. de belgische Minister van Justicie de woorden die het Vlaamsche Vrouwencomité híer uitspreekt, ter harte nemen! - Hoe wonderlijk U nu zoo sterk veranderd te zien, onder den invloed van de zielsziekte, waarmede de oorlog zoovele zwakkere gemoeden en minder ontwikkelde geesten heeft geslagen.
> Gij hebt de macht, ik heb er geene. Denk echter bij deze, mijn woorden, niet aan mij maar aan Jaurès, en handel zoo, dat uw groote en superieure vriend, aan Uwe handelwijze zijn instemming kan schenken!'

Den 10n Augustus antwoordde Van der Velde (zie 'Volksgazet') - naast de kwestie. Hij vergeleek zoowaar de 'Activisten' met de separatistische Rijnlanders van Dr Dorten; hij loochende zelfs het bekende circulaire van Procureur-Generaal Léon Hemoul (zie 'l'Expresse', Luik, 21 Januari 1919), waarschuwende tegen 'scrupules de légalité' en aanmanend tot dictatoriaal optreden tegen de Activisten; en hij durfde snoeven op de toegestane 'verzachtingen'... nadat Dumortier, Hainaut en Rudelsheim bezweken waren!

Het 'Vrouwencomité' diende hem kranig van antwoord: het beschuldigde hem - na een zakelijke weerlegging van zijn beweringen - (zie 'De Ploeg' 20 Augustus) gehandeld te hebben uit politieke wraak, in België, terwijl hij in andere landen 'Amnestie' aanprees; zijn tegenstrevers geestelijk en lichamelijk in de cel te knakken; en door een willekeurige interpretatie van de voorwaardelijke invrijheidsstelling, de grondwettelijke vrijheid van gedachte te schenden en vroeg als conclusie de instelling van een onpartijdige kommissie van onderzoek.

In 'Het Vaderland' (Den Haag) 12 September, verscheen nog een tweede brief van Georg Brandes, waarin hij bewees volkomen op de hoogte te zijn van de cultureele en economische verdrukking van Vlaanderen en, aan het adres, van Van der Velde zegde, dat de 'Activisten' veeleer te vergelijken waren met de Ieren. Het slot luidde, beteekenisvol, aldus:

> - De Britsche Staatlieden zijn geëindigd met de kerkers te openen en met de Iersche gevangenen als met gelijkgerech-

> tigden en gelijkwaardigen te onderhandelen. Misschien is de dag niet verre, waarop België's Waalsche Staatslieden het verstandig en juist zullen vinden dit Britsche voorbeeld te volgen.'

Z.E. Van der Velde zweeg! Maar in 'De Toorts' van 8 Oktober, werd de verklaring afgedrukt, die destijds afgelegd werd door den Ierschen vrijheidsheld Roger Casement, voor zijne Engelsche rechters. Deze fiere geloofsbelijdenis is te mooi en strookt te zeer met de houding der Vlaamsche Activisten, dan dat ik er geen paar brokken zou uit overnemen:

> 'Ik beweer dat dit Hof voor mij een uitlandsch Hof is. Engeland sleurde mij met geweld weg uit mijn Iersch vaderland, weg van mijne landgenooten en weg van mijn gelijken wier oordeel ik niet vrees. Ik erken geen oordeel, dan van hen. - Het zij mij vergund te zeggen, dat ik trotscher ben vandaag hier te staan in de bank der verraders, dan dat ik zou zijn om de plaats van mijn beschuldiger in te nemen.
> Waar men met hijgenden adem om verlof moet smeeken om in zijn eigen land te mogen bestaan, met eigen gedachten, met eigen liederen en de vruchten van zijn eigen arbeid te verzamelen, daar is 't een lafaard, hij die daarbij berust, als in het natuurlijk noodlot der menschen.
> Edelachtbare heeren van de Jury, ik heb gezegd.'

Bij het lezen van zulke mannentaal denkt men onwillekeurig aan tal van momenten, voorkomend in het Borms-procès. Neen, geen 'verraders' maar oprechte 'vaderlanders' waren de Activisten! Verraders, dat zijn kerels, zooals die van het 'Comiteit der Nationale Politiek' te Brussel, die ten behoeve van Frankrijk, niet aarzelen hun land bloot te stellen aan een nieuwen oorlog door hun imperialistisch streven naar gebiedsuitbreiding.

In het 'Rotterdamsch Nieuwsblad' van 19 Oktober 1921 vond ik een briefkaart afgedrukt, uitgegeven Zinnerstraat 4, Brussel, waarop een landkaartje, aanduidend dat België vergroot moet worden met Zeeland, Hollandsch Limburg, Groot Hertogdom Luxemburg, en Duitsch Rijngrondgebied tot voorbij Koblenz, Keulen, Düsseldorf en Duisburg.

Het Ministerie van de 'Union Sacrée' was steeds bereid zulke drijverijen officieel te verloochenen... maar intusschen was Nothomb en zijn bende 'officieus' in de Ministerieele bureaux als thuis.

Van Cauwelaert wordt Burgemeester. Kamerverkiezingen. - Actie voor de vervlaamsching van Gent

De Regeeringsploeg van Carton de Wiart vertoonde echter diepe scheuren.

Het genstertje dat de boel in brand zou steken, ontsprong te La Louvière, waar Minister Anseele deel had genomen aan een socialistische betooging, waarin vlaggen werden gedragen met de bekende afbeelding van het ‘gebroken geweer’. De patriotische (?) liberalen maakten hiervan, bij monde van Devèze, zulk luid misbaar, dat de socialistische ministers ontslag namen en een ‘crisis’ ingeluid werd.

De warboel werd nog grooter, toen eindelijk, - na een lang interregnum van schepen Lebon, - te Antwerpen, Frans Van Cauwelaert als Burgemeester werd aangesteld op 21 Oktober. Nu trokken ook de ‘liberale’ ministers zich terug, verbolgen over deze zgn. ‘flamingantische’ overwinning... Het Koninklijk Besluit dezer benoeming bleef nog geruimen tijd uit, maar wel verscheen een officieel ‘communiqué’ aan de pers van den premier Carton de Wiart, waarin kond gedaan werd, dat:

> ‘Frans Van Cauwelaert, de Voorzitter van het “Vlaamsch Verbond” in de oogen der Belgische Regeerders niet onwaardig is, en door zijne “gematigdheid” in zake de taalregeling in de Vlaamsche stad Antwerpen, geschikt blijkt voor de functie van Burgemeester.’

Op deze manier moest verdoezeld worden, dat Jean De Vos weggevaagd was door den volkswil en dat Van Cauwelaert feitelijk den burgemeestersluier opgeraapt had uit het bloed van Herman Van den Reeck!...

Voor den nieuwen burgervader was bovenstaand diploma van ‘waardigheid’ en ‘gematigdheid’ intusschen geen eeretitel in de oogen van de Sinjoorsche bevolking, - verre van daar!

De Kamers moesten ontbonden worden en verkiezingen werden gehouden voor de Kamers op 23 Oktober; voor Pro-

vincieraden op 30 Oktober, maar tengevolge van allerhande geknoei achter de schermen, werden zij uitgesteld tot 20 November.

De groote vijand was natuurlijk het 'Vlaamsch Nationalisme'. Men kon nooit weten hoe deze verkiezingen konden uitloopen voor de liberalen - 'le parti de la France' en het Belgisch-Fransch militair verbond kon wel eens in het gedrang komen! Daarom waren alle middelen goed om de 'Frontpartij' te nekken.

Het uittredend Kamerlid Adiel De Beuckelaere was door een Atheneum-leeraar Alfons Wullus (deknaam: 'Rudiger') reeds vroeger aangevallen in een boek: 'Le Livre noir de la trahison Activiste'. Thans was hierop een vervolg verschenen: 'Flamenpolitik' (blijkbaar gereed gemaakt om op het meest geschikte moment het openbaar te maken) waarin soldaat De Beuckelaere openlijk beschuldigd werd, in September 1918, met den Duitschen vijand in verstandhouding verkeerd te hebben en tevens ook met Van Cauwelaert en met Van de Vyvere.

'Le Soir' en 'Nation belge' roerden de groote trom: hun doel was tegelijk met de 'Frontpartij' ook de zgn. Vlaamsche katholieken te discrediteeren.

Politieke 'chantage' op groote schaal!

De waarnemende Ministerraad hield zich met de zaak bezig en beval een spoedig onderzoek aan het militair parket, met het 'natuurlijk' gevolg dat De Beuckelaere, die Frontkandidaat voor Brugge was, werd aangehouden.

Om de 'mise en scène' nog pakkender te maken, werd tevens Pater Stracke beschuldigd, en in zijn klooster te Drogen, bewaakt.

Te Kester kon Staf De Clercq, zonder moeite, zijn tegenstrevers met schaamte doen afdeinzen, nadat zij hem beschuldigd hadden van... schriftvervalsching!

Toch vermochten al die schandelijke kiesmanoeuvres den groei der Vl. Nationale Gedachte niet te verdonkermanen. De uitslagen gaven:

Voor Antwerpen: 15.237 stemmen (in 1919: 13.195).

Voor Brabant: 12.712 stemmen (in 1919: 9.326).

Voor West-Vlaanderen: 17.852 stemmen (in 1919: 10.633).

Voor Oost-Vlaanderen: 10.928 stemmen (in 1919: 27.225).

Voor Limburg: 2.039 stemmen (in 1919 niet opgekomen).

Dus overal beduidende vooruitgang, behalve dan voor Oost-Vlaanderen, waar het verbond van 1919 met de Christen-

Demokraten verbroken was, die nu afzonderlijk 8.478 stemmen behaalden.

De zetel van B. Maes was verloren en de Fronters gingen voortaan in de Kamers zetelen met 4 afgevaardigden.

Toen schoot het gekonkel voor de vorming van een Ministerie aan den gang. De liberaal A. Theunis werd er mee gelast. De socialisten weigerden medewerking, zoodat een liberaal-katholieke coalitie geboden was. Na veel gehaspel werd de Regeering samengesteld uit 3 Walen, 4 Brusselaars en 4 Vlamingen (Moyersoen, baron Ruzette, Louis Franck en Van de Vyvere). Deze 'tamme' Vlamingen hadden zich tégen Vlaamsche en Waalsche legerindeeling verklaard en waren bereid met een tweetalige Universiteit te Gent genoegen te nemen.

De Vlaamsche korrespondent van 'De Tijd' (Amsterdam) schreef: 'Hoe benijden wij, na kennismaking van de samenstelling van het nieuwe ministerie, meer dan ooit den vrijen Staat Ierland.'

Inderdaad: het was alles behalve een fraai nieuwjaarsgeschenk voor Vlaanderen!

Het nummer 53 van den zesden Jaargang van 'De Toorts' bracht de mededeeling dat dit kranige blad, elken Zondag zoo ongeduldig afgewacht, niet meer verschjinen zou, maar samensmolt met het frontorgaan 'De Ploeg' van Antwerpen, onder hoofdopstellerschap van Herman Vos.

'De Ploeg' bevatte inderdaad voortaan een N.-Nederlandsche en een Z.-Afrikaansche rubriek. De Vlaamsche kroniekschrijver 'Spectator' (Hugo Van den Broeck) zette dadelijk zijne taak voort in eene reeks 'Open Brieven' aan burgemeester Van Cauwelaert; B. Van Genechten hervatte zijne Economische artikelen, zoodat de band tusschen Fronters en uitgewekenen nog sterker werd.

Het dagblad 'Ons-Vaderland' had met velerhande geldelijke moeilijkheden te kampen gehad. In Februari werd zijn hoofdopsteller, de pittige Bert D'Haese, gevangen genomen en kort daarop door het Gentsche Assisenhof tot 1 jaar gevang veroordeeld: het blad viel! Des te beter dus dat 'De Ploeg' gedeeltelijk - naast 'De Schelde' luid en klaar de Vl. Nationale stem kon doen weerklinken.

Het was wel dubbel en dik noodig!

Adiel De Beuckelaere zat nog steeds in voorarrest te St. Gillis. Bij deze berekende wraak was zich nog een soortgelijk geval komen voegen: advokaat Mullier, voormalig student

aan de Vl. Hoogeschool tijdens de bezetting, was gekozen geworden als Bestendig afgevaardigde voor West-Vlaanderen. Op 11 Februari had men hem te Kortrijk eveneens onder beschuldiging van Activisme, aangehouden!...

Voor beiden werden tal van Meetings ingericht het gansche Vlaamsche land door - Mulier werd in Mei voorloopig vrijgelaten, en - na een weinig principieele verdediging! - den 30 Juli veroordeeld tot 3 jaar gevang met 10 jaar berooving zijner burgerlijke rechten! Aldus weer een politiek tegenstrever van Brussel, onschadelijk gemaakt!

Het geding De Beuckelaere kwam eerst voor, begin Augustus, te Brussel. Volksvertegenwoordiger Mter H. Picard van Antwerpen had de verdediging op zich genomen, met Mter' E. Van Dieren.

De agitatie in het Vlaamsche Kamp groeide inmidels met den dag. Ook de kwestie der vervlaamsching van de Universiteit van Gent stond in het brandpunt der belangstelling en zoo is te verklaren dat, mede zij dank een behendige verdediging, De Beuckelaere vrijgesproken werd, op 25 Augustus. Het doel was intusschen toch bereikt: hij was uit de Kamers geweerd...

De Regeering deed intusschen steeds geruststellende verklaringen nopens de Duitsche schadeloosstelling aan België. De Conferentie te Cannes (4-13 Januari) was afgeloopen, en de Premier Theunis verzekerde, dat wij voorzeker onze 530 miljoen goudmark zouden bekomen. Maar hij vond weinig geloof. En met recht! Het was sedert Juni 1919 eene steeds dalende lijn geworden met de duitsche betalingen:

Te Versailles werd natuurlijk méér dan de 100 procent gevergd; te San Remo en Hythe (April-Mei 1920) bleek reeds een begin van verschil in methode; te Boulogne (Juni) werd het totaal bedrag geschat op 269 miljard; dan te Spa (Juli) nog 240 miljard; te Parijs (Januari 1921) 226 miljard, in April biedt Duitschland 200 miljard aan; Londen wil een gegarandeerde betaling van 136 miljard; te Wiesbaden (Oktober 1921) wil Frankrijk zich tevreden stellen met betalingen ook in grondstoffen; te Cannes (Januari 1922) bekomt Duitschland een moratorium en nu is het onafgebroken zoeken door de Commissie van Herstel hoe Duitschland zal kunnen betalen, tot het, op 8 November, herziening vraagt van het totaalbedrag.

Om een overzichtelijk beeld te geven van den ‘kreeftengang’ is het wellicht verkieslijk, de lijn door te trekken

In Januari 1922 was Briand door Poincaré ten val gebracht. Na de mislukking der pogingen van de Herstelcommissie, besloot men op zijn aandringen tot de Roerbezetting in Januari 1923; Duitschland stelt voor 30 miljard te betalen door internationale leeningen, loopend van Juli 1924 tot Juli 1931 doch mits ontruiming van de Roer.

Toen kwam (15 April 1924) het zgn. Dawes-Rapport, een betalingschema voorstellende, ter waarde van 40 à 45 miljard. De fransche socialist Léon Blum beweerde dat deze waarde slechts 30 miljard goudfrank zou beloopen.

Het is waarlijk een vreeselijke val: van 269 miljard goudmark in 1919 tot 30 miljard goudfrank in 1924.

De heeren te Versailles wisten natuurlijk, dat er van 269 miljard nooit sprake kon zijn, - maar hoofdzaak was: de moed er in houden bij de gefopte bevolkingen!

Gezien van zekeren afstand konden wij, bannelingen, beter een gedacht vormen van den waarschijnlijken val van den belgischen frank, dan de menschen in Vlaanderen en ik persoonlijk b.v. heb in dien tijd mijn overschotje aan geld (in belgische frank in een bahkhuis bewaard) in guldens omgezet.

Met een enkel woord gewaagde ik hierboven over de kwestie der vervlaamsching van Gent: het Antwerpsche ‘Vlaamsche Front’ belegde op 1 Maart een groote Meeting en, in bijna elke stad van eenig belang, grepen volksvergaderingen over dit punt plaats.

Er waren drie voorstellen in de Kamers neergelegd: dit van de minimalisten voor trapsgewijze vervlaamsching en een van de groep Meysmans tot stichting van eene nieuwe Vlaamsche Universiteit te Antwerpen.

Dr A. Van de Perre, nieuwe Voorzitter van 't heringerichte Hoogeschoolcomiteit, scheen vrede te nemen met het Meysmans-ontwerp, de tegenstand was echter zoo heftig, dat hij moest aftreden.

Op 21 Mei greep een nieuwe reuzenmeeting plaats in het ‘Rubenspaleis’ te Antwerpen, en ik denk nog steeds met genoegen terug aan de ‘pint goed bloed’ die ik mij gelachen heb, toen ik in de bladen las hoe senator Weyler, die het waarachtig gewaagd had, plaats te nemen op het verhoog, zoo aanhoudend door mijn goeie Sinjoren werd uitgefloten, dat hij zweetend en hijgend de plaat moest poetsen!

Er heerschte een vinnig vlaamsch verzet:

Onder den naam van zijn vrouw, liet de gekerkerde Jef

Van Extergem een gelegenheidsblaadje verschijnen getiteld: ‘Zelfstandig Vlaanderen’ hetwelk van oordeel was, dat de Frontleiding lang niet kordaat genoeg optrad. Wij willen hier niet onderzoeken, of het verwijt gegrond was, maar enkel het feit aanhalen als kenmerk van den tijdgeest alsdan.

Te Kester beriep de flinke organisator Staf de Clercq een Landdag op 7 Mei, en trots de gebrekkige verkeersmogelijkheden, daagden meer dan 8000 man op, in het onaanzienlijke plaatsje. Wij weten hoe die Landdagen regelmatig jaarlijks nog groeiden tot iets ontzaglijks, daar aan de Brusselsche poorten!

En toch liet zich het spreekwoordelijk gemis aan tucht bij de Vlamingen weer gelden!

In het ‘Vlaamsche Land’ verscheen van de hand van Th. Vander Schelde (Lod. Dosfel) half Juni, een opstel ‘De Rangorde der Liefde’ waarin de stelling verdedigd werd, dat een geloovig Roomsch-Katholiek toch in allereerste plaats stemmen moest voor deze kandidaten, welke zijn godsdienstig belang voorop stellen.

Het was een gevaarlijke thesis, vooral in den mond van den geliefden Dosfel. In ‘De Ploeg’ reageerde Spectator eerbiedig maar doortastend, alhoewel de polemiek niemand van zijn standpunt deed afwijken.

Zuur en zoet. - Internationaliseering Economische uitbouw

In deze dagen maakte ik een pessimistische ‘bui’ door. In Vlaanderen weifeling naast heftige kritiek; te Rotterdam eene inzinking in het bedrijfsleven, die mijne betrekking weer in gevaar bracht.

Door de daling van den ‘Mark’ kreeg mijne Firma het zéér lastig. Er moest bezuinigd worden; het kantoor was te duur, ook de verblijfkosten der twee chefs. Er was ernstig sprake de filiale in Nederland op te heffen, en alleen nog te handelen, schriftelijk, van uit het hoofdhuis te Hamburg.

Ik kwam toen op de gedachte, voor te stellen het kantoor kosteloos bij mij aan huis over te brengen, met logékamer voor gebeurlijk tijdelijk verblijf van een der chefs en verder de administratie op mij te nemen, benevens mijne reizen.

Mijn voorstel vond ingang en ik verkreeg ook bankprocuratie met aanvang op 1 Juli. Zoo was deze zorg voorloopig weer geweerd en blikte ik blijder den Sporendag te gemoet!

De Frontafgevaardigden toonden zich werkelijk radikaal. In den Antwerpschen Gemeenteraad, stelde Mter E. Wildiers voor, de 11 Juli als officieelen feestdag te herkennen, de Leeuwenvlag aan O.L.V. Toren te hangen, en aan één der straten den naam van Herman Van den Reeck te geven.

De Burgemeester, de 'gematigde' volgens het diploma van Carton de Wiart, was er natuurlijk tegen!

In den Provincieraad wisten onze mandatarissen, Mejuffer Celine Rosci en Arseen Kennes het door te drijven, dat het gebouw bevlagd zou worden en aan het personeel verlof verleend. Minister Berryer deed echter het besluit verbreken.

Iets dergelijks beleefde het Antwerpsche College, dat beslist had, sommige afgezette beambten weer aan te stellen of hun pensioen gedeeltelijk toe te kennen: de Bestendige Deputatie verbrak dezen rechtvaardigen maatregel.

De Sporenviering zag dit jaar, drie optochten de stád doorkruisen: de Stedelijke Coalitie van Katholieken en Socialisten, de Liberalen, de Fronters. Deze laatste, 5 maal zoo talrijk als de drie partijgroepen te zamen, hadden de betooging in het teeken van 'Amnestie' gesteld, en waren op 9 Juli in dichte drommen hulde gaan brengen aan Van den Reeck's graf.

Zoo is het leven geweven uit zwart en wit, of zooals Anna Bijns zegde, uit 'meer suers dan soets'.

Pas de Sporengeestdrift voorbij, of een stortbad wordt ons toegediend, ditmaal door een vereerd Vlaamsch strijder, Prof. Daels. Op het Katholiek Congres te Gent had deze in zijne rede de verklaring ingelascht, door Generaal Drubbel uitgesproken, twee jaar te voren, tijdens het Dosfel-proces. De Ministerraad doet een blaam stemmen en de Professor verzet er zich niet tegen, dat die aangehaalde woorden, streng ontkend worden, alhoewel er nimmer eenig protest tegen gehoord was... Het 'Vlaamsche Front' Antwerpen publiceerde een kranige motie in deze aangelegenheid. (Zie 'De Ploeg' 12 Oogst).

'Zoeter' op de tong proefde ik dan weer het bericht, dat op 27 Augustus een Bedevaart naar het graf van Renaat de Rudder, uitgegroeid was tot een machtige manifestatie van de 'Vlaamsche Oudstrijders'. Hier werd daadwerkelijk de basis gelegd voor de latere, grootsche IJzerbedevaarten, waarvan

Prof. Daels de echte ziel is, en waardoor hij zich den onvergankelijken dank der Vlamingen verworven heeft.

Dan weer ‘zuur’ dànig zuur, de mededeeling, dat de Nederlandsche Regeering bezwaar maakte tegen de benoeming van Prof. P. Tack (oud Voorzitter van den ‘Raad van Vlaanderen’), door het Gemeentebestuur van Enschedé als leeraar in Nederlandsche Taal en Letterkunde aan het plaatselijk Lyceum.

Prof. Kernkamp schreef een hatelijk en kortzichtig stuk in den ‘Groene Amsterdammer’ van 2 September en deed uitschijnen, dat Dr Tack niet kon aangesteld worden vanwege zijn activistisch verleden! Minister Visser verklaarde op de interpellatie Gerretson, dat het ‘belgschap’ van den benoemde een beletsel was...

Wat niemand durfde zeggen, maar wat iedereen voelde was, dat de ‘belgische’ regeering druk had uitgeoefend in Den Haag!... Jarenlang bleef Dr Tack alzoo gebroodroofd, tot hij eindelijk, met eere, werd aangesteld te Middelburg.

Uit denzelfden hoek zal wel de diplomatische wind gewaaid hebben, die het Bestuur van de Nederlandsche School te Brussel den toegang aan Vlaamsche kinderen deed weigeren, welke beproefden aldus aan de ‘verbeulemansching’ te ontsnappen. Gelukkig werd deze dwaze maatregel ingetrokken na een protest van den Brusselschen Tak van het ‘Alg. Nederl. Verbond’.

Te Rotterdam deed onze ‘Kring Flandria’ een hernieuwde poging om onze gedachte te verbreiden. Voordrachten, een weinig beter bezocht, werden gehouden door Karel Angermille (September) over ‘Jan Frans Willems en zijn Tijd’; Dr W. de Vreese (November) over ‘Een en ander over de taal van Guido Gezelle’; Karel Waternaux (December) over ‘Eene Reis door arm Vlaanderen’.

In Vlaanderen gingen de Meetings hun gang, maar een paar mogen evenwel speciaal vermeld worden.

Den 15n Oktober te Antwerpen, in ‘Hippodroom’ een reusachtige bijeenkomst voor ‘Amnestie’ gevolgd door een overtalrijke optocht doorheen de stad; den 20n Oktober te Gent; den 29n te Leuven.

Op hunne beurt zouden de franskiljons het eens wagen in Gent. Op aanstoken van Baron Verhaegen en Mter De Saegher werd, op 19 November, een optocht door Gent ingericht door ‘Gand français’. Niettegenstaande gendarmen en dichte

drommen politieagenten, haalden de Vlamingen het spandoek ‘Pour l'unité nationale’ uit de dunne rangen der betoogers en kon niet belet worden, dat daarna van menigen gevel de belgische vlag gerukt werd...

Dit was dus weer... ‘soets’!

Ook de geestdriftige hulde gebracht, op 10 December, in de feestzaal El-Bardo, te Antwerpen, aan den ‘jeugdigen 65-jarigen kamper, Pol de Mont.

Ik herinner me nog volkomen dat ik hem, mijnen oud-leeraar aan het Atheneum, bij die gelegenheid schreef, hoe hij mij, als 16-jarigen knaap, tot flamingant maakte, met zoovele honderden méér.

Inmiddels was het Hoogeschoolvraagstuk zijn lijdensweg verder gegaan: op 30 November werd in de Kamer het radikale Frontvoorstel - natuurlijk - verworpen; het voorstel Meysmans deelde hetzelfde lot. Het ontwerp Van Cauwelaert zou nog ‘geamendeerd’ worden! Naar aanleiding van de bespreking op 6 December, kon ons Antwerpsch Kamerlid, Mter Picard, naar waarheid getuigen: ‘Wij gaan naar een miskraam!’ De zaak werd nogmaals verzonden naar de Centrale Commissie; - den 19n werd het ontwerp dan met de amendementen van Minister Nolf, met een geringe meerderheid aangenomen. De Vl. Nationalisten hadden zich uit het gansche vieze geploeter teruggetrokken.

De franskiljons van 1922 begonnen toch tot het besef te komen, dat met toegevingen onze zaak won, en zonder, misschien nog méér!

Passelecq schreef toen: ‘De Vlaamsch Nationale doctrine is reeds zoo zuiver gesteld, dat zij een levend gevaar wordt voor het belgisch unitarisme.’

Zoo viel dan, zooals Herman Vos het noemde in ‘De Ploeg’ van 30 December, de ‘Balans’ uit, over 1922.

En die ‘balans’ was dan nog te mooi voorgesteld!

De Hoogeschool-kwestie was lang niet uitgevochten; de Vlaamsch-vijandige Senaat moest zich nog uitspreken! Om dezen te beinvloeden, richtten de franskiljons op 28 Januari een betooging in te Brussel: 20.000 Walen waren opgekomen en een paar duizend verbasterde Brusselaars. De Vl. Nationalisten lokten overal relletjes uit: 200 werden er opgeleid waaronder Roza De Guchtenaere, Mtr Van Dieren en de zoon van Kamiel Huysmans.

De Broqueville kwam met een voorstel af, tot halve ver-

vlaamsching. De Senaat verwierp het op 22 Februari. Onder de grootste opwinding in het land, verwierp hij daarna op 20 Maart, het grondartikel I der wet en het geheel, op 15 Juni.

Op financieel gebied ging het niets beter: de begrooting voor 1923 sloot met 3 miljard deficiet. Buitenlandsche leeningen zouden den zieken frank nog meer gekelderd hebben. Toen vond Houtart de 'Schatkistbons' uit, die op een echte bedrogs-methode berustten!

En in zulke verwarde omstandigheden, kwam dan het beruchte wetsontwerp Devèze in de Kamers, tot verhooging van den diensttijd in het leger. In zitting van 7 Februari, kamde volksvertegenwoordiger Picard dit ontwerp ongenadig af, wat natuurlijk niet beletten kon, dat de militairen toch hun zin kregen, door de stemming van 1 Maart.

Eens te meer riep het Antwerpsche 'Front' de burgers op en een welgelukte protestmeeting greep plaats, wederom in 'Hippodroom' op 18 Maart.

Tegen zulke volksuitingen vond de Regeering niets beters dan b.v. Borms 3 maand op boevenregiem te stellen, wegens een brief van hem in 'De Voorpost' opgenomen

Of door plagerijen in den aard van het terughouden uit den handel, van het 2de deel van Dr Jacob's standaardwerk 'Briefwisseling van, met en over H. Conscience' dat door de K. Vl. Akademie moest uitgegeven worden. Zelfs de schrijver kon er geen afdruk van krijgen en het 3de deel werd totaal ingehouden!

Nog een kras staaltje van verbeten, kleinzieligen haat, kregen wij te proeven toen het 'Algemeen Nederlandsch Verbond' in Dordrecht zijn zilveren Jubileum vierde, en daarbij aan den wezenlijken stichter, Hippoliet Meert, een door den Vlaamschen kunstschilder Emiel Jacques prachtig geborsteld portret, werd aangeboden en een afbeelding daarvan in het Jubileumboek opgenomen.

Welhoe, Hippoliet Meert, de verrader, gevierd door het half-officieel Alg. Nederlandsch Verbond! Het was den grooten belgischen patriotten te erg!

Maar als dan geweten werd, dat zelfs op het feestmaal de Hollandsche Minister Visser het woord had gevoerd en er nog 3 Ministers aanwezig waren, toen ging er in de gansche fransche pers een huilkoor op, over 'le scandale de Dordrecht!'

Intusschen kon men in 'De Ploeg' van 9 Juni lezen:

- 'Aan dergelijke gebeurtenissen merkt men best, dat er

ook in Holland heel wat is veranderd. De uitgeweken Vlamingen mogen zich verheugen over hun werk. Zij hebben blijkbaar eene zeer goede taktiek gevoerd. Zij hebben met hun propaganda precies de invloedrijke middens weten te bereiken, die tevens, door hun connecties, de sympathie van onze Vl. Nationale beweging naar Engeland kunnen vertakken.'

Voor deze internationaliseering deden wij in Holland, met zoovelen als wij waren, alles wat we konden! Door persoonlijke gesprekken, briefwisseling en voordrachten. Te Middelburg sprak Dr A. Martens voor een hoogstaand midden en koos als onderwerp: 'Wat roert er in Vlaanderen?' Het werd een toegejuichte verheerlijking van het Activisme en een hulde aan de Frontpartij.

Een tweede werking in dien geest was de onder leiding van Dr Marcel Minnaert van Bilthoven, aangevatte vacantie-uitwisseling van Hollandsche en Vlaamsche kinderen. Aanvankelijk met enkele kinderen, groeide deze onderneming later, onder bescherming van 'Dietsche Bond' en 'Verbond van Vl.-Hollandsche Vereenigingen' met flinke medewerking van Karel Waternaux, tot talrijke groepen, die den band tusschen Noord en Zuid spanden en na hunne thuiskomst, regelmatig in briefwisseling bleven.

Kring 'Flandria' uit Rotterdam, richtte in 1923 nog eene mooie reeks voordrachten in: Roza De Guchtenaere over 'Wat Vlaanderen voor Nederland beteekent'; Richard De Cneudt 'Uit eigen Werk'; Albert Van den Brande over 'De sukkelgang van de Vl. Beweging'; Marcel Minnaert over 'Peter Benoit'; Alfons Van Roy over 'Nederland en Vlaanderen'; Dr W. de Vreese over 'Postincunabelen'.

Zoover waren we toch al, dat we voor zanggedeelten de medewerking verkregen hadden van de verdienstelijke Rotterdamsche Koorvereeniging 'Demos' en dat voor de propaganda, wij geholpen werden door de 'Handelsschool-Vereeniging' onder voorzitterschap van mijn zoon Oskar.

Het deed ons genoegen te zien, dat in Vlaanderen ook het groote belang werd beseft, onze Gedachte in den vreemde bekend te maken. Wij juichten het toe, dat te Gent aan de internationale bezoekers van de Bloemententoonstelling een drietalig Manifest werd uitgedeeld, waarin het centraliseerende België en zijn druk op Vlaanderen werd aangeklaagd.

De bepaling zelve van die Gedachte en haar inhoud ga-

ven in die dagen aanleiding tot een nog al scherpe polemiek tusschen het zich ultra-radikaal aanstellend weekblad ‘Vlaanderen’ en ‘De Ploeg’ orgaan van het Antwerpsche Front.

Het was natuurlijk dat er gisting kwam: vooruitgang brengt scherpte van doelstelling mee, en duidelijk verklaarde de Frontvoorzitter Herman Van Puymbrouck:

‘De leuze van het Vlaamsche Front: Zelfbestuur beteekent Zelfregeering, in dezen zin, dat het voor het Vlaamsche volk verlangt de grootst mogelijke zelfstandigheid binnen een federatief België’ (De Ploeg, 28 April).

Op dit platform trad de ‘Kristene Volkspartij’ van Aalst in groep toe, en werd een Verbroederingsfeest met het Front op 9 September belegd, waar leiders der beide groepeeringen, na een grootsche betooging, in open lucht spraken.

Aalst was als voortzetting van het Daensisme, toegerust met economische instellingen en ik vatte het plan op, ook voor Antwerpen een ‘Cooperatieve’ tot stand te brengen. In overeenstemming met mijne vrienden uit ‘Flandria’ en na ernstige voorstudies, zond ik als oud ‘Volksopbeurder’ een uitgewerkt ontwerp naar de Frontleiding.

Ettelijke bijeenkomsten te Rozendaal, vele brieven, deden wel blijken dat zeer velen er meê ingenomen waren, maar ten slotte daagde er tegenstand op vanwege de middenstanders uit de Frontgroepen en ook bij gemis aan beschikbare bevoegde leidende krachten, kwam er helaas niets van in huis!

Misschien toch wel iets werd er uit mijn voorstel geboren. In Mei had men in ‘El-Barbo’ een driedaagsche ‘Pallieterkermis’ gehouden, die geslaagd was. De gedachte werd uitgediept door Mter H. Picard en in Oktober-November greep de eerste ‘Vlaamsche Handelsfoor’ te Antwerpen plaats, met ingelaschte economische spreekbeurten door Oskar De Smedt, M. Fassotte en Leo De Smet. Het was een betrekkelijk succes: voor de Jaarbeurs van 1924 traden 40 nieuwe firma's bij.

Tegen de economische inzinking zochten de Vlaamsche menschen onderling aanleuning. Het ging er droef toe in het belgiekske... Poststaking, Spoorwegstaking. Het leidde tot een ministerieele crisis, maar een diepere ondergrond was hiervoor aanwezig, namelijk het gesol met de vervlaamsching van Gent en de verlenging van den diensttijd op 14 maanden... Veertien dagen waren er noodig om het aftredend Ministerie

opnieuw aaneen te lijmen, en Theunis kwam terug met zijn oude ploeg te voorschijn. (28 Juni).

De Sporenviering was een welkome veiligheidsklep voor de bevolking om duidelijk hare eischen nogmaals uit te schreeuwen. Te Antwerpen kwamen de Fronters weerom alleen op, met ongekend succès: de spandoeken waren niet malsch: 'Borms vrij!' 'Volledige Amnestie!' 'Gent Vlaamsch!' 'Weg met het fransch-belgisch geheim accoord!'

Het centrale Sporenfeest van de uitgewekenen greep ditmaal plaats te Utrecht, met als hoofdschotel een Vlaamsch beiaardconcert op den Domtoren, bijgewoond door de stedelijke autoriteiten!

Eerste Begroetingsdag. - Dr Jacob vrij! Nieuwe Amnestie-actie. De Nolf: barak: Boycott Het 'Meisje met den mooien naam'...

Het volk heeft altoos gevraagd: Brood en Spelen...

Ontstemming tegen het schuldenmakend belgisch beleid was er genoeg: de afleiding zou gezocht worden in luisterrijke optochten, te Antwerpen door de Diamant-nijverheid, in de verlofmaand Augustus. Mijn gezin ging - in twee groepjes! - den 'Juweelenstoet' ook eens bekijken en kwam terug met den indruk, dat Antwerpen verfranschte: in winkels, op straat, op de trams werd veel meer 'chez-noutersch' gebrabbeld dan voor den oorlog! Gevolg van de heilzame (?) Bestuurswet van Van Cauwelaert, - de zgn. 'grootste Vl. overwinnnig sedert 1830'? ...

Wij, bannelingen voelden o! zoo diep, de wenschelijkheid meer in contact te blijven met onze medestanders in Vlaanderen: uit deze noodzakelijkheid zijn de 'Begroetingsdagen' gegroeid; namelijk de jaarlijksche ontmoeting op een grensplaats, met onze Vl. vrienden om - beter dan bij brief - gedurende een ganschen dag van gedachte te kunnen wisselen.

De eerste proef werd gewaagd op 12 Augustus te Hansweert.

Ongelukkig konden de Rotterdamsche deelnemers door een boot-ongeval niet tijdig aankomen, maar wij vernamen toch, dat de poging niet mislukt was: 300 Vlamingen en 400

uitgewekenen waren aanwezig en de grootste hartelijkheid had geheerscht.

In September vernamen wij de stichting van een ‘Herman Van den Reeck Volksuniversiteit’ die opende in de bovenzaal van ‘Malpertuus’ met een kursus van Boekhouden.

Dan het tot stand komen van ‘Dr Jacob-Comité’, onder voorzitterschap van mevrouw C. Gillis, in vooruitzicht van de aanstaande vrijlating van Dr A. Jacob, na 5 jaar gevangenzitting.

Op Zondag, 25 November, had de hulde plaats in ‘Hippodroompaleis’ waar ook 300 studenten uit Leuven aanwezig waren. Meer dan 8000 geestdriftige Vl. Nationalisten waren opgekomen. Dr Jacob had uitdrukkelijk verlangd, dat het eene Borms-meeting zou zijn, en de spreekbeurten door Mej. Martens, Mevrouw Pil, Herman Vos, Roza De Guchtenaere waren dan ook verheerlijkingen van den Grooten Lijder, maar het spreekt vanzelf, dat Dr Jacob ruim zijn deel kreeg en onder de bloemen begraven werd.

Toen hij zelf aan het woord kwam, deed hij de vergadering zweren Borms uit het gevang te halen of hem naar de Kamers te zenden en niet te rusten vooraleer algemeene Amnestie veroverd zou wezen.

Het was een grootsche dag geweest. Reeds 24 uren daarna, had ik vijf omstandige brieven van Antwerpsche vrienden, om mij in hunne vreugde deelachtig te maken.

Er zat zoowaar buskruit in die epistels en ik kon best de krantenberichten begrijpen, die kort daarop kwamen melden, hoe in den Antwerpschen Gemeenteraad de Fronter Strijckers, die Hub. Melis opgevolgd was, een heftige antibelgische rede had uitgesproken tegen het voorstel van burgemeester Van Cauwelaert, om in 1930 een Wereldtentoonstelling op touw te zetten, ter viering van het eeuwfeest van België's bestaan.

Van Cauwelaert maakte zich zoo zenuwachtig, dat hij Strijckers tot de orde riep!...

Hier kwam duidelijk de tegenstelling aan den dag tusschen ‘belgicisme’ en ‘Vl. Nationalisme’: de lijn zou voortaan nog met den dag scherper afgebakend worden...

De Hoogeschoolwet terug in de Kamers gekomen, was er met de amendementen Nolf (die eene 2/3 Vlaamsche en 1/3 fransche afdeeling stichtten) aangenomen, dank zij de lakschheid van de Vl. Katholieke Kamergroep, maar het ‘Alg. Vl.

Hoogstudenten Verbond' en het 'Katholiek Vl. Studentenverbond' maakten dadelijk Manifesten openbaar, waarin zij den 'boycott' van de zgn. 'Nolf-barak' aankondigden, dien zij volgehouden hebben tot in Augustus 1930, eindelijk de quasi-totale vervlaamsching gestemd werd.

De oude vrijzinnige studentenbond ''t Zal wel gaan' van Gent bleef een tijd lang de kat uit den boom kijken, alhoewel de 'Ligue pour la défense de l'Université de Gand' bekend had, dat de oude professoren die aannamen om voortaan in het Nederlandsch te doceeren, dit enkel gedaan hadden om de benoeming van radikaal-Vlaamsche hoogleeraars te voorkomen. Er was overigens geen twijfel mogelijk, dat de franskiljons alles zouden beproeven om aan de gebrekkige Vlaamsche afdeeling toch nog alle denkbare afbreuk te doen: zoo werd door de Brusselsche hoogfinancie met grof geld, te Gent, de ondermijnende 'Ecole des Hautes Etudes' tot stand gebracht, waar dezelfde Vl. (?) professoren dezelfde cursussen in het fransch gaven!

De macht der franskiljons liet zich overigens op alle gebied voelen. Een teekenend staaltje: op de Vl. Opera te Antwerpen zou, op 12 Januari 1924, een nieuw zangspel opgevoerd worden 'Meivuur' van Jef Van Hoof, op tekst van Pol de Mont. 'Le Soir' haalde het activistisch verleden op der beide kunstenaars, en de weinig moedige directeuren, Derickx en Tokkie, - destijds nochtans beide ronde Vlaamsche kerels, trokken het werk voorloopig in!...

Nog steeds trachtten wij van uit Nederland het contact te behouden met onze Vlaamsche vrienden. Persoonlijk schreef ik zeer regelmatig, van Januari 1924 tot 1929 dokumentarische bijdragen in het Fronters-maandblad 'De Klok van Sint Andries' (Antwerpen 4de wijk-afdeeling) waarin eveneens onze Rotterdamsche Sekretaris K. Waternaux, de hoofdartikels leverde.

Wij noodigden Dr. A. Jacob naar Rotterdam uit, om ook hier zijn voordracht 'Het Vlaamsch Verzet' te komen houden, waarmede hij optrad te Delft, Den Haag, Amsterdam en Leiden en die in de Nederlandsche pers breedvoerig besproken werd.

Zoodra teruggekeerd in Vlaanderen, richtte hij dan eene lange reeks Amnestie-Meetings in, uitgaande van het door hem speciaal daarvoor gestichte Comité. De eerste dier betoogingen greep plaats op 9 Februari 1924 te Leuven, voor de celge-

vangenis. Zij werd aanleiding tot wegzending, in April, van den heer Paul Beeckman, voorzitter van het Hoogstudentenverbond, door Rector Ladeuze.

Na Leuven en Antwerpen kwamen aan de beurt. Roeselare, Poperinge, Gent, Brussel, Mechelen, Turnhout, Lier, Kester, enz. Het was waarlijk een krachtdadige werking, gesteund nog door amnestie-brochuren, uitgegeven door het Dr Jacob-Comité. De bevolking was voorzeker grootendeels voor Amnestie gewonnen.

De Regeering bleef stug-afwijzend, wat nogmaals bleek toen de Minister van Justicie, Masson, op eene rede van Mter H. Picard in de Kamers, met een kort 'neen' antwoordde. Als echter op 19 Juli, na een zeer gunstige getuigenis van Mgr. Mercier, de benzol-baron Coppée werd vrijgesproken, gingen de socialisten voelen, dat zij niet langer onverschillig tegenover den volkswensch konden blijven en een amnestie-ontwerp werd neergelegd door C. Huysmans en Hubin. De verwijzing naar de vrijspraak van Coppée was in de Motie van toelichting echter voor de 'Activisten' in beleedigende bewoordingen vervat, zoodat onze mandatarissen afzijdig moesten, blijven - Van Cauwelaert vond het gebrekkige voorstel nog te ruim en stelde voor, de kwijtschelding te beperken, bij straffen tot hoogstens tien jaar! Op die wijze werden al de Leden van den 'Raad van Vlaanderen' en nog talrijke andere veroordeelden uitgeschakeld... Verkoos Van Cauwelaert vele van zijne vroegere vrienden liever buiten de grens te houden? Wat er ook van zij, stellig voelde hij, dat onze actie in Nederland niet zonder uitwerking bleef, en einde Januari kwam hij naar Utrecht, om voor de R.K. Vereeniging 'Geloof en Moed' een rede te houden over 'Vlaanderen's na-oorlogsche strijd voor cultureele gezondwording'. Hij nam natuurlijk het standpunt in, dat de Vl. Bewegnig een loutere cultureele, nooit een politieke strijd was geweest.

Hem zou echter duchtig van antwoord gediend worden door Dr. R. Speleers, thans te Eindhoven verblijvende, en die als zijn vooroorlogsche medestander, niet weinig had bijgedragen tot vestiging van zijne politieke positie.

Bij een toevallig bezoek te Eindhoven, verzocht mij Dr. Speleers om gebruik te mogen maken van mijne dokumentatie, daar de zijne in November 1918, door de franskiljonsche schurken verbrand werd, te Gent. Naar beste vermogen zocht

ik alles bijeen wat mij nuttig scheen (het werden twee kisten vol!) en zond het naar Eindhoven.

In een voordracht, gehouden op 21 Maart te Utrecht, in het ‘Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen’ ingericht door de ‘Vl. Holl. Vereeniging’ en waar ook het Bestuur van ‘Moed en Geloof’ met talrijke belangstellenden aanwezig was, takelde Dr Speleers ongenadig, het gansche kaartenhuis van den Antwerpschen Burgemeester af, en bewees streng-logisch en wetenschappelijk, dat de Vl. Beweging van hare geboorte af, eene nationaal-politieke was geweest.

Deze merkwaardige rede werd in brochure-vorm uitgegeven en Van Cauwelaert heeft het verstandig geoordeeld er het voorzichtige stilzwijgen over te bewaren!

In mijn huiselijken kring was inmiddels ook een gebeurtenis van belang geschied: op 28 Februari, namelijk, werd mij een zevende kindje geschenken, een dochtertje dat wij den naam van ‘Flandrina’ hebben gegeven. De redactie van ‘De Ploeg’ was zoo vriendelijk deze geboorte te melden, onder het opschrfit: ‘Het meisje met den mooien naam!’

Het ging nu voor mij zaak worden, mijne verdiensten nog te verhoogen, om de kosten die de nieuwe wereldburgeres bijbracht te kunnen bestrijden en aldus kwam ik op de gedachte aan den heer Leo Simons, te verzoeken mij boeken te laten verkoopen voor de ‘Wereldbibliotheek’ des avonds na mijne dagtaak. Ik kreeg 't baantje van ‘Bijzonder Propagandist’ en zal ook hiervan mijne typische bevindingen later vertellen...

De berichten uit Vlaanderen betreffend het zakenleven waren ellendig slecht. De belgische frank, meegesleept door den fransche, zakte met den dag. Het Engelsch pond-sterling, dat in 1919 slechts 52 frank gold, stond nu aan 119, en het indexcijfer was gestegen tot 504!

Sedert weken waren er geruchten in omloop, dat Theunis van plan was een Handelsaccoord met Frankrijk te sluiten. Van Severen had er, einde Januari, in de Kamers heftig verzet tegen aangeteekend, en op 2 Maart belegde het Antwerpsche Front een Protestmeeting in ‘El-Bardo’,

Bij de stemming sprak volksvertegenwoordiger H. Picard 'n zaakrijke rede uit, en - wonder boven wonder! - met de socialisten die, hoe ongaarne ook, tegen Frankrijk optraden - stemde ditmaal ook Van Cauwelaert tegen met zijne groep... en het Ministerie lag er!

Waarom was Antwerpen's Burgemeester niet even kracht-

dadig geweest, bij de stemming voor de Vl. Hoogeschoolwet?... Was het wellicht een doorstoken kaart? Enkele dagen daarna werd Theunis toch weer gelast met de samenstelling van een ministerie en nagenoeg dezelfde regeeringsploeg trad op het podium!

Intusschen was, gelukkig, de economische verknechting aan Frankrijk, toch verijdeld, en de Hollandsche pers belichtte eensgezind deze les.

In ‘Flandria’ was Joz. De Klerk komen spreken, over ‘De Muziekschool na Peter Benoit’ en ikzelf was voor de leden van ‘Hou en Trou’ te 's Gravenhage een voordracht gaan houden over ‘Jan Frans Willems en zijn Tijd’. Onder de aanwezigen bevond zich Dr Schoenfeld, professor aan de gewezen Vl. Hoogeschool. Dezelfde week nog las ik het doodsbericht van dezen uitstekenden geleerde, verongelukt bij een motorfiets-ongeval!... Even te voren, op 23 Maart, was te Antwerpen Professor De Bruycker overleden, slachtoffer van het onderstane celregiem. De dood maaide fel in de reeds zoo dunne gelederen onzer strijdende Vlaamsche geleerden.

De minimalisten schenen wel als hoofdrol te hebben, niet het bestrijden van franskiljons, maar het bekampen van de Vl. Nationale Idee. Daarom waren wij dankbaar te vernemen, dat de Vl. Nat. Studiekring van Leuven, gelegenheid bood om debat-zittingen in te richten, waar dan, wetenschappelijk, de beide opvattingen konden getoetst worden.

De minimalist Blavier zou er het onderwerp: ‘Kan het minimumpragcmma de Vl. Beweging oplossen?’ in bevestigenden zin komen bepleiten; waarna Herman Vos dit standpunt zou bestrijden.

Een tweede avond werd besteed aan het debat ‘Rubbens-Vos’ over de ‘Ideeële Grondslagen van het Minimalisme’. Over beide debat-avonden is eene brochure verschenen, waarin, zeer objectief, de voordrachten woordelijk staan opgeteekend. Welnu, elk onbevooroordeeld lezer moet tot het besluit komen, dat Herman Vos zijn beide tegensprekers volkomen schaakmat zette.

Een Frontcongres te Aalst. - Vader Depla's Testament. - Als een vriend sterft...

Als ik mijn dochtertje ‘Flandrina’ noemde, dan was dat eigenlijk naar aanleiding van een brief van Hippoliet Meert uit Hannover, die mij eenige maanden te voren schreef, dat Mter Van Es, de Vlamingenvriend, dien naam had gekozen voor zijn jongstgeborene.

Met mijn ouden vriend Hippoliet, was ik geregeld in briefwisseling gebleven, ook om hem behulpzaam te zijn bij den verkoop van verzameling-postzegels, vulpennen en kantoorbehoeften. Ik had zoo waar fakturen op mijn eigen naam als ‘Postzegelhandelaar’ ten gerieve van Meert's hollandsche klantjes.

Meer dan eens was mij uit deze brieven gebleven, hoe krap zijn geldmiddelen waren... In het voorjaar van 1924, bij de duizelingwekkende inflatie in Duitschland, was zijn toestand zoo goed als onhoudbaar; sommige zijner briefjes waren wanhopig en deden een catastrofe voorzien... Ik sprak er met een paar Vlaamsche vrienden over en zou niet rusten, vooraleer de arme vriend in Nederland woonde. Het ‘Alg. Nederl. Verbond’ zou toch zijn Stichter niet verloochenen en gelukkig, waren er onder de uitgewekenen nog wel enkelen, die zich flink opgewerkt hadden en konden steunen. Ik maakte gebruik van een ‘Stamdag’ belegd in de ‘Diergaarde’ te Rotterterdam, waar ik al de vooraanstaanden van het A.N.V. zou treffen, om Hippoliet's zaak te bepleiten en kon een principieele toezegging losmaken!

Ik telegrafeerde het triomfantelijk naar Hannover en zette mij onverdroten aan de taak, om geld in te zamelen voor het Meertfonds. Intusschen zochten de vrienden uit Den Haag naar eene woning in de Residentie-stad, die het best geschikt was voor de postzegelzaak. Gemakkelijk is dit alles niet gegaan, maar ten slotte mocht Hippoliet zijne meubelen overzenden en kon zijn bovenwoning in de Spaarnestraat 16, in orde gemaakt worden. Afgesproken werd dat Meert met zijn vrouw in Den Haag zou aankomen op Donderdag, 4 September. Met een zestal zijner oude medestrijders stonden wij hem aan het

station af te wachten. Wat een wederzien! Lachen, omdat hij bij ons was; - weenen, omdat het in zulke benarde omstandigheden moest geschieden!

Mter A. Van Roy had voor de eerste nachten, gastvrijheid geboden in zijne woning aan de Juliana van Stolberglaan. Daarheen vergezelden wij vooreerst het echtpaar Meert, dat er letterlijk in de 'bloemetjes werd gezet'!...

Eenige dagen daarna bezocht ik vriend Meert in zijne nieuwe woning. In den gang tegen den muur was een groote Leeuwenvaan gespannen; alles had hij zelf geplakt, geschilderd, getimmerd en gesjouwd: nu lag hij uitgeput te bed, met een keelgezwel, waarvoor hij reeds in Duitschland inspuitingen had gekregen...

In Vlaanderen was intusschen ook meer dan een belangrijk feit gebeurd. Vooreerst het Groot-Nederlandsch Studentencongres te Leuven, waar op 16 April, de Waal Gaby Colbacq, van achter een deur zijn mede-student Berten Vallaeys had neergeschoten, naar hij zelf bekende uit 'rasfanatisme'! Ditmaal vond Mgr. Ladeuze het evenwel niet noodig Colbacq uit te sluiten, zooals hij met Beekman deed...

Het zeer belangrijk Pinkstercongres van het 'Vlaamsche Front' op 8n Juni te Aalst gehouden en waar het Vlaamsch Nationaal beginsel als volgt werd geformuleerd:

> 'De Vlamingen moeten het zelfbeschikkingsrecht bezitten als elk ander volk; dit is: buiten de medezeggenschap om, van vreemden, dus van Walen, moeten zij meester zijn over hun eigen Vlaamsche aangelegenheden en moeten zij, in volle vrijheid kunnen bepalen welke die eigen Vlaamsche aangelegenheden op het Vlaamsch gebied zijn.'

In West-Vlaanderen en in Limburg, was de practische noodzakelijkheid gevoeld om de R.K. Vl. Nationalisten te groepeeren. Daartegen kon de Partijraad van het Front geen bezwaar opperen, - alleen de wenschelijkheid beklemtonen, om alle Vl. Nationalistische schakeeringen federatief te verbinden.

Maar een nieuwe opvatting van Dr Jacob was volkomen uit den booze: deze stelde nml. voor, de Vl. Nationalisten in het 'Front' opnieuw te groepeeren in kleurpartij-nuances en deze dan federatief aaneen te sluiten.

Die gedachte werd algemeen verworpen, daar zij voorzeker tot een hopelooze versplintering zou geleid hebben, in steê van te komen tot meer eenheid in de leiding, door de schepping van een centraal organisme of Raad.

Een gebeurtenis van belang was ook nog, de vaandelinhuldiging van de V.O.S. te Lier, waar houthakker Ward Hermans genoopt was te spreken van uit een venster en waar op 's burgemeesters bevel, tientallen van gendarmen de weerlooze betogers omver reden.

Dan te Antwerpen de Sporenherdenking, ditmaal ingericht door de ‘Verbroedering der Tol- en Accijnsbedienden’ te zamen met de Vl. Oudstrijders.

Te Kotterdam kwam Dr Martens uit Middelburg op 11n Juli de feestrede houden in de groote ‘Nut-zaal’.

Een nog brutaler feit dan te Lier, geschiedde te Brussel, waar begin September na een Vl. betooging, de huistoe-keerende Vlaming, Remy De Man, zonder eenige tusschenkomst van de Max-politie, door razende fascisten voor de Beurs wordt aangevallen en om te ontkomen aan een wissen dood, zijn revolver afvuurt op het haantje-vooruit van de bende, een genaamden Maquet, die doodelijk getroffen neerstort. Het gebeurde zette heel het land overeind: de daad van Remy De Man heeft de roekelooze aanvallertjes voortaan mores geleerd. Maar ‘Barbertje moest hangen’ en De Man werd veroordeeld tot 3 jaar gevang en 50.000 fr. schadevergoeding, die echter, in een oogwenk, bijeengebracht werden door inteekenlijsten in de pers.

De geesten waren geprikkeld - de brieven die ik regelmatig over alle zaken van gewicht, uit Antwerpen ontving, verrieden een ongewone overspanning en dat scherpte waarschijnlijk ook mijn strijdlust.

Toen in de N. Rotterdammer van 23 Augustus een recensie verscheen van Omond's werk: ‘Belgium and Luxembourg’ waarin beweerd wordt, dat ‘sommige Activisten voor doel hadden gehad Vlaanderen aan Duitschland over te leveren’ dan greep ik mijn beste engelsche pen en schreef aan den britschen auteur-diplomaat, om dit beslist te logenstraffen en te wijzen op het groote belang, dat Engeland had, zich nu het lot van Vlaanderen aan te trekken, tot bevordering van de wereldvrede.

Een hoffelijk antwoord volgde, waarin de schrijver toch het optreden van Borms niet kon billijken, en zich op een eng belgisch standpunt stelde. Breedvoeriger was ditmaal mijn terechtwijzing, die een tweeden brief uitlokte, zoodat ten slotte, Mr Omond zijn groote liefde voor Vlaanderen beleed... maar te veel ‘diplomaat’ bleek, om de Activisten te kunnen waar-

deeren, zooals zijn voorvaders een Jacob van Artevelde hadden gewaardeerd.

Weer was dan het tijdstip aangekomen, waarop de ‘Begroetingsdag’ zou ingericht worden. Ditmaal waren de ‘Rotterdammers’ per trein naar Hansweert getogen op 14 September. De booten uit Vlaanderen, met de Leeuwenvlag in top, naderden statig, terwijl Dr Minnaert, van op een heuvel, met een ‘Liebaertvlag’ wuifde. Buitengewoon talrijk was ditmaal de opkomst bijderzijds en de aangeduide zaal was nauwelijks ruim genoeg. Roza De Guchtenaere sprak er den eersten groet en Flor. Heuvelmans vertolkte onzen dank. Hippoliet Meert moesten wij, bijna met geweld, naar voren halen: hem viel een reusachtige ovatie ten deel en ik zag den stillen, nederigen wroeter en lijder met moeite zijn ontroering bedwingen.

De dag, zoo vreugdevol ingezet, zou voor mij een der zwaarsten van mijn leven worden... Nog voor afloop van de plechtigheid, nam Dr Martens mij ter zijde, en deelde mij het ontzettende nieuws mede, dat... de dagen van Hippoliet geteld waren! Het keelgezwel en wat hij verder voor een verkoudheid aanzag, waren de voorboden van een aanstaande ineenstorting van geheel het gestel, gesloopt door te langdurige ondervoeding. Op zijn gunstigst genomen kon hij wellicht Kerstmis nog beleven! De familie moest ik tijdig verwittigen.

Als een donderslag troffen wij de woorden van den dokter, die, - zelf een der oprechtste vereerders van Meert, - bereid was alles in te spannen, om zijne laatste weken, zooveel als doenlijk, door verdubbelde zorgen, te rekken. Daartoe was het noodig Meert naar het Ziekenhuis van Middelburg te lokken, waar Dr Martens bestuurder was. Mevrouw Meert was voor zaken naar Brussel: dus, het oogenblik was geschikt.

Ik seinde 's anderdaags aan Meert's zwager, dat hij naar Rozendaal zou komen; ik heb hem daar den waren toestand medegedeeld. Meert kon ik overhalen om met mij naar Middelburg te gaan; - ik hoop dat hij toen nog niets vermoedde... maar ik vrees het tegendeel!

Verder sprak ik voorzichtigheidshalve met niemand over den toestand alhoewel de geheimhouding mij loodzwaar woog...

Gansch vervuld van dien komenden ramp, hoor ik dan plots, dat een der allergrootsten onder de uitwijkelingen bezweken is.

Dr Depla, de edele grijsaard, door iedereen als verafgood,

was ten huize van zijn vriend Dr Spincemaille, na enkele dagen ziekte overleden!

Reinhard, De Bruycker, Schoenfeld, Depla... en weldra Meert. Toen ik den dierbaren Doode op zijn lijdensbed, de laatste eer ging bewijzen, spookte Meert's gelaat mij voortdurend voor oogen...

Als Vlaamsch testament, deelde Dr Spincemaille ons Depla's laatste woorden mede:

'Zeg aan de vrienden, dat ik gerust sterf omdat ik voor Vlaanderen gedaan heb wat ik kon en in geweten meende te moeten doen. Meer en meer ben ik tot de overtuiging gekomen, dat Vlaanderen slechts te redden is in een federatief verbond met Nederland.

'Van België moet ik en wil ik niets weten. Ik offer mijn lijden voor het geluk van mijne kinderen, van mijn familie en van Vlaanderen.'

Zijne teraardebestelling, te Kortrijk, was als die van een Koning. Niemand van zijne oude bekenden, - thans mèt of tegen hem, - was ten achter gebleven. Een groot man was heengegaan.

Er was waarlijk iets in de geesten gelouterd, en met recht en rede kon op 24 Oktober, Herman Vos te Rotterdam komen spreken over wat hij noemde: 'De groei van het Vl. Nationalisme.'

Vader Depla had zich dus op zijn sterfbed beslist uitgesproken voor een federatief Groot-Nederland.

Kort daarop verscheen in 'De Gids' eene studie van Leo Simons getiteld: 'Nederland, België, Vlaanderen'. Na de twee eerste eventualiteiten: een federatief België, een Staat Vlaanderen, onderzocht te hebben, schetste schrijver den vorm van een mogelijk federatief Nederland: Wallonië zou aan Frankrijk gehecht worden, Vlaanderen zou gevoegd worden bij de katholieke Zuidelijke Hollandsche provinciën, tot een geheel omgebouwd, dat federatief zou verbonden worden met de noordelijke provinciën.

Eene ideale oplossing, dat moet gezegd, maar die nog wel een tijdje toekomstmuziek zal blijven...

Nu Hippoliet Meert in het ziekenhuis van Middelburg vertroeteld werd, ging ik hem elken vrijen Zaterdagnamiddag bezoeken, om verslag te doen over de kleine zaakjes die ik voor hem verzorgde... en bracht er hem, op zijn verzoek, do-

cumentatie tot het schrijven van eene reeks opstellen over ‘Activisme’ bestemd voor het encyclopedisch tijdschrift ‘Wil en Weg’ van de Wereldbibliotheek.

Ik wist wel, dat de arme man er nauwelijks een begin zou kunnen mee maken, en toch... was hij soms zoo opgeruimd, ja zoo levenslustig, dat ik onwillekeurig ging hopen!

De zaken mijner firma waren, sedert een tijdje, fel aan het slabakken, en het loonde bijna de moeite niet, lange reizen te ondernemen. Ik hield mij dan een gedeelte van den tijd bezig, met het in orde brengen der boekhouding en het voorbereiden van de Jaarbalans.

Zoo zat ik dan op den ochtend van 20 November, al vroeg op mijn kantoortje, toen een telegramdrager mij een dépêche bracht:

- ‘Hippoliet kalm overleden dezen nacht. Kom.
Dr. Martens’

Ik kan niet beslist zeggen wat in mij de eerste minuten omging... Toen ik echter met het telegram in de hand, de huiskamer kwam binnengestrompeld, brak de ontspannende tranenvloed los.

Met den eersten trein vertrok ik nog denzelfden ochtend rond 10 uur, naar Middelburg. Dr. Martens en zijne toewijdingsvolle vrouw vertelden mij hoe de arme Meert zich benauwd gevoelend rond 4 uur 's nachts, de ziekenverpleegster had opgebeld; onmiddellijk was de dokter, telefonisch verwittigd zijnde, toegesneld. De lijder fluisterde, dat hij niets meer zag... het was het begin van het einde. Een uurtje daarna was Hippoliet zachtjes heengegaan.

Een droeve autorit naar het ziekenhuis! Daar lag hij onder zijn grijzenden baard, kalm, sereen.

Als laatste afscheid, drukte ik een langen kus op het koude, breede voorhoofd, dat zooveel voor Vlaanderen gedacht en gewrocht had. Gelukkig dat ik op den terugtocht naar dr Martens, huis uitsnikken kon.

's Avonds laat kwamen uit Brussel en Aalst, Mevrouw Meert, Hr Clarys en een paar familieleden aan; 's anderdaags Roza De Guchtenaere, de trouwe medekampster van den lieven Doode.

Schikkingen voor uitvaart te Middelburg en teraardebestelling in Gent werden getroffen, - deze laatste telefonisch met den Heer B. Maes, oud-volksvertegenwoordiger.

Ik spoorde des anderdaags even over en weer naar Rotterdam, om den Zondag 23 November namiddag weer aanwezig te zijn op de uitvaart.

Hier spraken een laatste vaarwel bij de doodsbaar: Heer Kiewit de Jonghe, eerevoorzitter van het A.N.V., - Dr Speleers uit Eindhoven; Ingenieur Van den Berghe uit Amsterdam; Mter A. Van Roy uit Den Haag, en ook eenige woorden ik zelf: 'Waar hij voorging konden wij veilig volgen, zonder vreeze voor onze eer. Zijn geest zal ons ook in de toekomst bezielen. Een Vlaanderen, vrij van allen dwang, opgenomen in de rij der zelfstandige volken, blijve ons Ideaal' -

Den Dinsdag daaropvolgende lazen wij dan in de Nederlandsche kranten, hoe op bevel van den franschdollen Gentschen Burgemeester Van der Stegen, de tallooze vrienden en vereerders bij Meerts Hollandsche lijkauto waren uiteengejaagd door de policie en hoe ten slotte zelfs door deze geschoten werd in de gummibanden, om te beletten dat in de voorgenome richting zou weggereden worden. De weduwe en familieleden waren gedwongen, alleen den lijkwagen, al loopend te volgen.

Ik was als razend over dien onmenschelijken hoon, mijnen grooten vriend aangedaan en kon dien dag onmogelijk werken. Het toeval wilde dat denzelfden Dinsdag-avond een Gezelle-herdenking door 'Kring Flandria' in de Nutzaal was ingericht, waar ik - inmiddels tot voorzitter gekozen - het slotwoord zou spreken.

De bekende voordrachtkunstenaar Hendrik Bultereys uit Antwerpen, zou ons gedichten komen zeggen van den grooten Dichter. Het was een kunstvolle avond, bijgewoond door een stampvolle zaal.

Het weze mij toegelaten slechts enkele lijnen over te drukken uit de plaatselijke persverslagen:

Uit de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant':

> 'De voorzitter Karel Angermille heeft aan het slot Bultereys dank gezegd, dat deze de Vlaamsche bannelingen iets heeft gebracht van hun land - Gezelle, de miskende, is 25 jaar na zijn dood gerehabiliteerd, en in het gansche Nederlandsche taalgebied geëerd als een symbool van de kracht van Taal en Stam. De letterkundige roem van Vlaanderen is bevochten - nochtans is Vlaanderen niet geëvolueerd. - Spreker sprak ontroerd, terwijl vele toehoorders weenden als hij, over het gebeurde bij de begrafenis van Prof. Hipp. Meert. Doch spreker voorspeide een dag, dat Meert zal rijzen als de

> Held der Vlaamsche Gedachte, als een symbool van een vrij Vlaanderen.
>
> Staande hebben de aanwezigen deze woorden aanhoord.'

Uit 'De Rotterdammer':

> 'Dat de liefde voor het eigen land op dezen avond ook nog op andere wijze tot uiting zou komen, mocht na het gebeurde tijdens het overbrengen van het lijk van Prof. Hipp. Meert, worden verwacht. Staande hoorden de aanwezigen de woorden aan, welke de voorzitter, de Heer Karel Angermille, met bewogen stem aan de nagedachtenis van den grooten Vlaming wijdde.'

De Vl. Nationale pers sprak natuurlijk met verontwaardiging van dezen 'lijkroof' en het 'Antwerpsche Front' belegde op 30 November een Protestmeeting in de Zaal 'El-Bardo' waar Herman Vos en Boudewijn Maes, dezen Vlamingenhaat tot in den dood, bloedig striemden.

Maar toch zouden de franskiljonsche machthebbers niet ontwapenen: toen het dankbare volk aan zijn dapperen voorman, op de begraafplaats van Gent, een Gedenkteeken wijdde, met als eeretitel 'Lid van den Raad van Vlaanderen' werd nog grafschennis gepleegd en deze woorden uitgekapt op hooger bevel!

De goedgunstige lezer vergeve het mij, zoo ik allicht iets te wijdloopig spreek over den edelen Hippoliet Meert: waar het hart van vol is, loopt de mond van over!...

Zijn naamgenoot Leo Meert, verrastte mij in, dezelfde maand November met een present-exemplaar van zijn mooi boek 'De Nood van het Land' in ballingschap geschreven, dat ik mee had weten groeien en dat zulk waardevol werk is gebleken tot opwekking van Vlaamsch bewustzijn.

Op Vlaamsche bijeenkomsten worden er nu nog brokken b.v. de temperamentvolle 'Boodschap van den Haat' uit voorgedragen.

Nog een ander boek werd ons, einde 1924, geschonken: de buitengewoon rijk gedokumenteerde 'Proeve van een Politiek Programma voor Katholieke Nationalisten in Vlaanderen' door Spectator (Hugo Van den Broeck), een echt benediktijnerwerk, 800 bladzijden, vol onschatbare inlichtingen en dokumentatie.

Nog een rede over 'De Nederlandsche Congressen' voor 'Flandria' door Dr Martens, - den 'braven dokter Martens' zooals Hippoliet hem noemde, - nog een Kerstfeest te Rot-

terdam en voor de zevende maal beleefde ik oudjaarsavond, verre van het duurbare Vlaamsche Vaderland...

De Borms-kandidatuur Wetgevende kiezingen. ‘Lucifer’ te Rotterdam De verbrijzelde ‘Huldezerkjes’

Het nieuwe jaar 1925 zette al dadelijk flink in.

Jef van Extergem, na 3 jaar gevang, vrijgelaten op een verklaring, wier Vlaamsche tekst hem meer bewegingsvrijheid liet dan de fransche, kon het niet langer met zijn heftig temperament uithouden en op een Meeting in ‘El-Bardo’ op 12 Januari, zegde hij kordaat zijne verbintenis op, tegenover Minister Van der Velde!

Niet lang daarna werd hij opnieuw gekerkerd...

Voor de Studenten te Leuven, ging op Januari, Herman van Puymbrouck eene programmatische rede uitspreken over ‘De invloed van het Vlaamsche Front in den strijd voor de Vlaamsche Zelfstandigheid’. Deze lezing werd in brochuurvorm uitgegeven en is nog steeds lezenswaard dool, de schets van het ontstaan van het Vl. Front en de authentieke teksten, er in opgenomen.

Kort daarna, liet de banneling Bob Van Genechten te Utrecht een boekje verschijnen: ‘Wat willen de Vlamingen?’ geschreven vooral ten behoeve van de N. Nederlanders en waarin volledig en objectief een beeld wordt geschilderd van de strevingen der Vl. Beweging, sedert haar ontstaan tot op den huidigen dag.

Op 8 Februari werd te St. Niklaas een groote Bormsdag gehouden. Jeroom Leuridan sprak er de hoofdrede; student Romsée bracht er de getuigenis dat het verzet der Leuvensche studenten tegen de Waalsche dwinglandij van Mgr. Ladeuze doordrenkt was met de Bormsvereering-idee. In princiep en geestdriftig, werd daar het voornemen gevormd, bij de a.s. wetgevende verkiezingen, Dr Borms als eerste kandidaat voor Antwerpen op de lijst te brengen, - aansluitend bij de verklaring op 25 November 1923 afgelegd door Dr Jacob op de huldemeeting in Hippodroom Paleis en bevestigd

op het Frontcongres van Aalst op Pinksterdag 1924. Een speciaal bladje 'Bormswacht' werd uitgegeven om die kandidatuur te propageeren.

Toen bracht 'De Ploeg' van 8 Maart de volgende motie:

> 'Het Vl. Front van Antwerpen, in algemeene vergadering vereenigd, - huldigt steeds in Dr Borms het voorbeeld van geduldigen moed en van taai verzet tegen de belgische verdrukking; -
> heeft den wensch te kennen gegeven de kandidatuur van den Vlaamschen strijder voor te dragen bij de wetgevende verkiezingen; -
> ziet zich echter tot zijn spijt genoodzaakt van deze kandidatuur af te zien, om redenen van praktischen aard, die hoofdzakelijk besloten liggen in de bestaande zekerheid, dat de kandidatenlijst, waarop de naam van Dr Borms voorkomt zal worden geweigerd, wat voor gevolg heeft, het verlies van alle vertegenwoordiging van het Vl. Front, provincie Antwerpen, in het Parlement.'

Het kan niet ontkend worden, dat dit besluit veel ontstemming te weeg heeft gebracht, maar toch kon evenmin geloochend worden dat, eenmaal aan parlementarisme doende, - als krachtige propagandabazuin, - de jonge Vl. Nat. Partij zich niet uit de Kamers kon laten verdrijven, alleen om aan een mooi, doch alleszins ondoordacht gebaar, gevolg te geven.

Van in November 1923 had ik, in persoonlijke brieven aan mijn vriend Van Puymbrouck, gewezen op het wezenlijke gevaar van vernietiging eener Bormslijst.

Het ultra-radikale weekblad 'Vlaanderen' dat voorzeker niet verdacht kon worden van onprincipieele toegevingen, had er evenzoo over gedacht, toen het drukte:

> 'De kandidatuur van Dr Borms is niet ontvankelijk. De kandidatenlijst zal niet worden aanvaard.
> Vertegenwoordigers van de Belgische Staatsmacht - en dit zijn wel de leden van een Belgisch hoofdstembureau - zullen niet dulden dat de wet, - vooral wanneer ze vatbaar is voor tegenstrijdige uitleggingen - ten voordeele van het staatsgevaarlijke nationalisme gunstig zou geinterpreteerd worden' -
> De naam van den verhevenste onzer martelaren, als die van een Koning, moet niet gretig in een debat worden geworpen.' -

De latere Bormsverkiezing van 1929 heeft inderdaad bewezen, dat de Vlamingen - (eenmaal los van de drukkende kleurpartij-tucht) - met verpletterend stemmenaantal -

(83.058!) - den ‘verrader’ Borms verkoos, boven den voozen kandidaat van de financieel-krachtige liberalen.

De tijden waren toen gerijpt: maar in 1925 ware het eene dwaasheid geweest.

Het kwam er overigens op aan, de flauwhartige zgn. Vlaamsche parlementaire groep van Van Cauwelaert geen al te gemakkelijk spel te geven. Wel was Paul Segers definitief buitengewipt, maar als kandidaten voor de Kamers werd een stelletje vermomde franskiljons voorgesteld, en voor den Senaat, niemand minder dan Rijckmans, de beruchte ‘activistenjager!’

Het Antwerpsche Front ging een kartel aan met de jonggestichte ‘Kristene Vlaamsche Volkspartij’, als wier eerste kandidaat advokaat Leo Scheere optrad.

Het Vl. Front duidde in zijn poll als eersten kamerkandidaat Herman Vos aan (wien men vergeten had zijne politieke rechten te ontnemen!) en Mter Emiel Schiltz (Borms' eerste verdediger) voor den Senaat.

De uitslag op 5 April was zeer bevredigend:

Stad Antwerpen met Borgerhout en Berchem gaf ons 9050 stemmen - Arrondissement Antwerpen 12257 - Provincie Antwerpen 21957 stemmen, wat eene aanwinst beteekende van 6719 stemmen sedert 1921.

Over het geheele Vlaamsche land werden 84153 Vl. Nat. stemmen uitgebracht tegen 58769 vier jaar te voren. Gent stond, - jammerlijk! - nog steeds te verdeeld, om eenig resultaat te bevechten, maar toch zonden wij ditmaal zes afgevaardigden naar het Parlement: Herman Vos, Staf De Clercq, Thomas De Backer, Joris Van Severen, Van op den Bosch en Butaye. Uit al de krantenberichten straalde een groot optimisme, dat trouwens niet beschaamd is geworden.

Inmiddels waren wij te Rotterdam ook niet werkloos gebleven. ‘Kring Flandria’ richtte in Januari een openbare lezing in door Prof. W. de Vreese over het ‘Brevarium Grimani’. In Februari door Joz. de Klerk over ‘Nieuwe Vlaamsche Liederen’, in Maart door Alb. Van den Brande over de ‘Internationaliseering der Vlaamsche Kwestie’, in April door V. Haesaert over het ‘Frontleven der Vl. soldaten aan den IJzer’, met lichtbeelden. Menig aandeel, tot aankoop van terrein voor het monumentale IJzerkruis te Diksmuide, werd aan den man gebracht.

Eene gebeurtenis van belang was de uitvoering, op 22 Fe-

bruari, door den ons bevrienden koorkring ‘Demos’, van het oratorio ‘Lucifer’ van Benoit, in de Groote Doelezaal en onder leiding van P.N. Muus, welke, tijdens de voordracht door Dr. Minnaert over Peter Benoit, een jaar te voren, daartoe bekoord werd. De tenor-titelpartij werd gezongen door den te Rotterdam wonende Temschenaar Frans Van Schoor. De indruk op de propvolle zaal was overweldigend. Vele bloemenkransen werden leider en uitveerders geschonken, en daarbij een reusachtige, met geel-zwarte linten, overhandigd aan heer Muus, door mij als voorzitter van ‘Flandria’. Ik maakte van de gelegenheid gebruik, om in mijne korte toespraak, de hoop uit te drukken dat de ‘Broederband van Nederlandsche Componisten uit Noord en Zuid’ destijds door Benoit en Richard Holl tot stand gebracht, weer mocht herboren worden.

De Rotterdamsche pers bracht sympathieke verslagen (‘De Maasbode’ uitgezonderd...)

Dat was eveneens vruchtbare internationaliseering!

Uit Amerika hoorden wij, dat ook te Detroit, de Vlamingen de handen uit de mouwen staken. Een flink weekblad ‘De Straal’, verscheen in April. Spijtig genoeg, heeft het geen lang bestaan gekend.

Uit Vlaanderen vernamen wij de veroordeeling van Ward Hermans, die luitenant Baron Ulens de Schooten verweten had, Vlaamsche soldaten in het kamp van Auvours geranseld te hebben...

Ook de veroordeeling tot 7 jaar celgevang opgelegd aan den teruggekeerden Dr Claus, die nochtans de fransche procedure had bevolen, opdat de heeren van de Jury eens de waarheid zouden hooren en... verstaan! Van pleidooien wilde Dr Claus echter niets weten!

Maar: geen doover dooven, dan die niet hooren willen.

De nieuwe Regeering was eindelijk aaneengeknutseld met eerst Van de Vyvere, dan Poullet als premier, Van der Velde, K. Huysmans, Tschoffen, als minister van Justicie, Generaal Hellebaut als minister van Oorlog.

In de Regeeringsverklaring, op 15 Mei door Van de Vyvere afgelezen, stond natuurlijk geen sylbe over Amnestie. Uit naam der Vl. Nationalisten, legde Van Severen, na een kranige rede, een Motie van wantrouwen neer, en een paar dagen daarna dienden onze zes gekozenen een wetsontwerp in voor algeheele Amnestie.

Een soort antwoord kwam van Regeeringswege in Juni,

in den vorm van... een bevel aan den militairen dienst, in den sector Veurne, tot verbrijzeling van weggenomen zerkjes van ‘Heldenhulde’ met den bekenden ‘blauwvoet’ er op en de letters A.V.V.K., die voorzeker een doorn in 't oog waren van generaal Hellebaut. De brokken zouden dienen tot herstel van den kerkhofweg te Adinkerke.

Door gansch Vlaanderen, en ook in Nederland, ging een kreet van walg en afkeuring op: na lange onderhandelingen konden toch eenige tientallen van deze beteekenisvolle historische zerken gered worden. Zij werden nog voor de 6e IJzerbedevaart van 30 Oogst, in de muren van het IJzerkruis te Diksmuide, ten eeuwige bewijze van de Vlaamsche trouw onzer ‘jongens’ ingemetseld.

Het was wel niet te verwachten, dat onze Vlaamsche menschen grif zouden ingeteekend hebben op de lijsten, waarmede overal rondgebedeld werd voor een geschenk aan Koning Albert en zijne gemalin Elisabeth, bij gelegenheid van hun zilveren huwelijksjubileum, maar dat het zoo'n ‘fiasco’ zou geworden zijn, daaraan hadden ze zich te Brussel zeker nooit verwacht.

In de hofkringen scheen men wel doof en blind: het was toch een openbaar geheim, dat vooral vanwege de Koningin, het nijdigst verzet kwam tegen algemeene Amnestie en tegen de onvoorwaardelijke vrijlating van Borms. De haat der nochtans van duitschen bloed zijnde koninklijke familie, tegen alles wat Germaansch is, liet zich bij geene gelegenheid onbetuigd.

Had de koningin tijdens den oorlog, in een interview aan den franschen schrijver, Pierre Loti, voor de ‘Illustration’ niet verklaard, sprekend over hare Beiersche verwanten:

‘Tusschen mij en deze lieden is ten eeuwigen dage een ijzeren gordijn neergedaald!’

En toch... vraagt men zich af, wat er van al dien haat wel ‘echt’ is. Een bijzonderheid, medegedeeld door het flinke bretoensche nationalistisch maandschrift ‘Breiz Atao’ van Mei 1925, wettigt eenigen twijfel desaangaande. Ik vertaal:

> ‘Aan het front bestond er een (belgische) organisatie die zedelijken en stoffelijken steun aan de soldaten bezorgde. Door haar werden zegels, briefkaarten, propagandistische teekeningen verspreid. Zekeren dag verzond zij naar de loopgraven balen met postkaarten waarop de Kaiser en de Kronprinz door een behendig karikatuurteekenaar bespot werden. Bij hooger bevel, werden de balen in beslag genomen en de verzending

> dier postkaarten verboden. Dit bevel kwam niet van d. Censuur, maar rechtsreeks van het Hof van Albrecht von Sachsen-Koburg-Gotha en Elisabeth von Bayern, koning en koningin der Belgen!... De familie voor alles!'

Als dan de datum der zilveren bruiloft aangebroken was, kwam er geen vorstelijk gebaar voor Borms noch voor de bannelingen, maar ondernam het koninklijk paar eene reis naar... Britsch Indië, waarschijnlijk om zich, op dien heuglijken dag, niet blootgesteld te zien aan al te duidelijke... vereeringsblijken vanwege het Vl. Volk.

Dit volk had leeren onderscheiden!

Vorstelijk was de huldiging daarentegen, die Antwerpen bracht aan den hoofdzakelijken stichter van het 'Vlaamsche Front' aan Herman Van Puymbrouck, en het deed me waarlijk deugd aan het hart, als ik las hoe de Antwerpsche vrienden hem en zijne gade, op 21 Juni gefeest hadden in de propvolle El-Bardo zaal, waar Adelfons Henderickx de gelegenheidsrede uitsprak, te midden van een overvloed van bloemen en geschenken, en hoe dan, na eene serenade, 's avonds een banket werd ingericht, waar Augusteyns, Herman Vos, Pol de Mont en J. Van Severen geestdriftig hulde brachten aan den feesteling, die in zijn dankrede het parool gaf: 'Blijft eendrachtig!' Een telegram van bewondering werd gezonden aan Borms en ook het 'Martelaarsfonds' werd niet vergeten.

Door de mannen van de 4de wijk werd Van Puymbrouck nog afzonderlijk gevierd en van deze gelegenheid maakte hij gebruik om tezamen naar de woning te trekken van den Penningmeester Julius Boumans, en dezen dank en hulde te brengen voor zijn onophoudelijk wroeten, teneinde de financies van het 'Front' - (eens zoo benard) - in orde te brengen en aldus de middelen steeds voorhanden te hebben, om de actie naar buiten door te voeren en uit te breiden. Van Puymbrouck zegde het kort en schilderachtig: 'Propaganda en geld. Met twee één!'

Dat aaneensluiting op financieel- en voorzienigheidsgebied ook een machtig wapen is, hadden Fronters reeds ingezien, toen zij op 17 Mei, een Vl. Nat. Ziekenkas hadden gesticht, onder den naam van 'Volkssteun', die nog steeds groote diensten aan hare talrijke leden bewijst.

De berichten over de Sporenviering gansch Vlaanderen door, meldden dat er één kreet was, die al de andere overtrof: 'Amnestie!'. Sommige onzer uitgewekenen geloofden werke-

lijk dat algeheele kwijtschelding op komst was en dit brak eenigermate hun weerstandsvermogen. In alle nederigheid, moet ik bekennen, dat ik mij nooit aan die begoocheling heb overgeleverd. Het stond en staat bij mij vast: 'het is een kwestie van macht'... en daarom is er voor de veroordeelden maar één afdoend middel, om vrij en vrank als volwaardige burgers in Vlaanderen op te kunnen treden: strijden, vechten, om die macht in Vlaamsch-Nationale handen te leggen!

Te Rotterdam hebben wij het mogelijke daartoe gedaan.

In 1925 bestond onze 'Kring Flandria' vijf jaar, en wij hebben deze verjaring gevierd op Sporendag zelf. 's Morgens - naar Hollandsch gebruik - een 'receptie' in het groot Coomans-Hôtel, waar het Bestuur de gelukwenschen in ontvangst nam van tal van Rotterdamsche personaliteiten (waaronder zelfs eenige 'officieele') en in een 'Gedenkboek', de handteekeningen der aanwezigen verzameld werden. Daarna een feestmaal met afgevaardigde uitgewekenen uit vele Hollandsche steden en waar ook Herman Vos mede aanzat. Na mijne welkom- en dankrede als voorzitter van 'Flandria' en talrijke heildronken werd een telegram gezonden naar de Leuvensche cel 310. - Des avonds dan in de groote 'Nut'-zaal, waar den ganschen dag de Vlaamsche Leeuwenvlag had gewapperd, greep de Sporenherdenking plaats. Met toespraak van Herman Vos. Het was een welgevulde, vruchtbare dag geweest.

Op denzelfden 11-Julidag was er te Aalst iets kenschetsends geschied. Het Vl. Nat. Kamerlid Van op den Bosch, schepen der stad en waarnemend burgemeester, had de belgische vlag aan den gevel van het Gemeentehuis doen vervangen door een geel-zwarte Leeuwenvaan. Ter verantwoording geroepen bij den Goeverneur Graaf de Kerckhove de Denterghem, verklaarde hij boudweg geen ander land dan Vlaanderen als zijn vaderland te erkennen: hij werd natuurlijk uit zijn schepenambt ontzet, maar als hij, op 23 Oogst, te Roozendaal verscheen op den jaarlijkschen Begroetingsdag, werd hem een gouden Leeuwenspeld vereerd en ik geloof dat Van op den Bosch zich daardoor ruimschoots schadeloos gesteld achtte!

In Oogst was een geschil in het Antwerpsch drukkersbedrijf ontstaan, en de berichtgeving werd er schaarsch door, vermits alle weekbladen hunne uitgave moesten staken tot eind September.

De Hollandsche pers bracht zeer uitvoerige verslagen over

het afsterven en begraven van den rechtzinnigen Vlaming Dr Van de Perre, slechts 58 jaar oud, en die zich voor getroffen Activisten edelmoedig in de bres had gesteld. Ontgoocheld, misschien walgend had hij van zijn Katholieken Kamerzetel af gezien... Vele Vl. Nationalisten kwamen hem de laatste eer bewijzen.

Het Nederl.-Belgisch Verdrag. - Locarno. - Het Verbond van Vlaamsch-Hollandsche Vereenigingen. - Inflatie.

Intusschen was de kwestie van het Nederlandsch-Belgisch verdrag acuut geworden. Een akkoord was geteekend tusschen de ministers Van Karnebeek en Paul Hymans, dat in den grond een doodslag was voor de annexionistische politiek van dezen laatste (men herinnere zich zijn geniepig circulaire van 1919 aan de Limburgsche agenten), maar ook toeliet dat in oorlogstijd, belgische oorlogsschepen vrije doorvaart over de Wester-Schelde zouden hebben, wat - terecht - een geweldige steen des aanstoots voor alle bewuste Vlamingen was, daar deze schikking maar al te duidelijk de strategische bijbedoelingen van België verried. Herman Vos in zijne Kamerrede van Oogst, had daartegen heftig verzet aangeteekend en gansch de Vl. Nat. pers sprak in denzelfden zin. Het wreekblad 'Vlaanderen' opende een geweldige campagne tegen het geheele verdrag. Tijdens eene bijeenkomst te Roozendaal, waar Herman Vos, het standpunt der Frontpartij was komen uiteenzetten, bleek dat vele uitgewekenen, radikaler stonden dan de Antwerpenaars en Mter A. Van Roy weersprak menige stelling van Heer Vos.

Op eene zitting van den Partijraad van het Vl. Front, gehouden te Brussel, op 11 Oktober, werd het Verdrag in zijn huidigen vorm afgewezen maar betoond dat:

> '..... het een Groot-Nederlandsch belang was, de ekonomische solidariteit tusschen Holland en Vlaanderen door eene ruime verkeers- en welvaartpolitiek in de hand te werken, en de effening van de belangen der Havens van Rotterdam en Antwerpen reeds nu na te streven, - dat dit te bereiken zou zijn op den grondslag van een billijke verdeeling der financieele lasten en van wederkeerigheid in de behandeling.'

Kring ‘Flandria’ wilde deze zeer belangrijke aangelegenheid ook voor zijne talrijke, (meer dan 100!) hollandsche leden, laten belichten en noodigde Mter A. van Roy als spreker uit, op 24 November. De Rotterdamsche pers, - met de N.R.C. voorop, - wijdde kolommenlange artikels aan deze zaakrijke lezing.

Het was de eerste voordracht die kon aangekondigd worden in ons eigen Rotterdamsch maandblad ‘Flandria’, dat regelmatig 's Winters verscheen tot einde 1927. Het werd op ruime schaal kosteloos verspreid, voornamelijk in cultureele-letterkundige- onderwijzers- en kunstkringen, en wij vleiden ons met de hoop, dat de vulgarisatie-artikels over Vl. Beweging, wel ingang vonden, vermits menige brief om verdere inlichting dit liet vermoeden. Soms gaf dit aanleiding tot uitzenden van een spreker onzerzijds, indien zulks gewenscht werd.

Op 8 November moesten provinciale verkiezingen in België plaats grijpen. Eenige dagen te voren, laten de Bisschoppen een Brief uitgaan tot de Geestelijkheid, om deze aan te manen, op straffe van ongehoorzaamheid en opstand in ‘materia gravi’ zich verre te houden van alle Vl. Nat. streven, dat veroordeeld wordt, omdat het de ‘onverdeelbare eenheid van het vaderland’ bedreigt.

Dit optreden bedroefde de ware katholieken, maar het was enkel olie op het vuur: alhoewel de Frontpartij geene kandidaten had gesteld in de provincie Limburg, won zij totaal 13 zetels bij, met een stemmenaangroei van 12.525 sedert de Kamerverkiezing van 5 April tevoren. Deze nieuwe zege werd gevierd te Antwerpen in eene groote meeting, op 29 November, in Zaal ‘Malpertuus’.

De berichten over een aanstaande vrijlating van Borms hielden aan. Maar intusschen werd het zijn zoon Wilfried verboden hem te bezoeken, omdat deze in ‘De Vlaamsche Bode’, van Leuven een stukje had geschreven over taalwantoestanden in het gevang en mocht Dr Borms gansche dagen papieren zakjes plakken!

Een listig bestoken spelletje!

Terwijl de bestuurder Bertrand het den Man van cel 310 op alle manieren lastig maakte, wetende dat zijne gezondheid reeds gevoelig door het regime geleden had, werd aan Borms op 24 September de vrijheid opnieuw aangeboden op last van Minister Tschoffen, op voorwaarde ‘dat hij zich uit allen politieken strijd zou terugtrekken’ (si vous voulez vous enga-

ger à vous retirer de la politique') - Men trachtte zelfs aan Borms wijs te maken, dat zijne dochter dit aan den Minister beloofd had!

Is het noodig te zeggen dat Borms vlakaf weigerde? 'Wat gij mij komt voorstellen, beschouw ik als verraad tegenover Vlaanderen!' Met die boodschap kon Bertrand verslag gaan uitbrengen te Brussel...

Op internationaal gebied was intusschen iets gebeurd, dat een nieuw aanschijn aan de wereld kon geven. Het traktaat van Locarno was tot stand gekomen, waarbij de basis werd gelegd door een duurzamen algemeenen vrede door verzoening en algeheele ontwapening. Maar het bleek weldra een wassen neus. Herman Vos stelde aan Minister Hymans eenige schriftelijke vragen: Is het belgisch-fransch akkoord vernietigd? Worden alle teksten openbaar gemaakt? Is de gewaarborgde onzijdigheid van België gehandhaafd? enz.

Wij weten dat het alles bij 'woorden' is gebleven. Frankrijk wilde 'veiligheid' dus... bewapening, en daarmee lag heel het kaartenhuisje in duigen en ging de weg verder naar den eerstvolgenden... 'laatsten' oorlog!

Te Rotterdam trad in December, voor 'Flandria' in de bovenzaal van 'Het Gouden Hoofd', de befaamde Vlaamsche deklamator Modest Lauwerijs op, met eene lezing over 'Zuid Afrika in onze Letterkunde', en toen sloot 1925 op twee droevige berichten uit Vlaanderen: de Schelde, Leie, Zenne, Dijle, Demer en Nethe treden buiten hun oevers en brengen ramp en ellende alom, - Lodewijk Dosfel, de geliefde katholieke studentenleider, tweemaal aangehouden voor 'Activisme', voorloopig vrij gelaten, sterft, - geknakt, - op 27 December te Dendermonde.

Zijne teraardebestelling gaf geen aanleiding tot 'belgisch' vertoon, zooals geschied was bij de onthulling, een paar maanden te voren, van het grafteeken te Gent aan Hippoliet Meert, en dit te Brussel aan Lodewijk De Raet, waar geen politiemacht te kort was!...

Het eerste feit van beteekenis, dat wij in 't nieuwe jaar aan te teekenen hadden, was de omvorming van het weekblad 'De Ploeg', van Antwerpen in een partijorgaan, wekelijks te Brussel uitgegeven als officieele tolk van het 'Vlaamsche Front' en dat den titel van 'Ons Vaderland' terug opnam.

Nr 1 van 3 Januari bracht het portret van Stijn Streuvels, nog maar pas door Minister Kamiel Huysmans benoemd

tot officier in de Leopoldsorde. A. D'Haese was den befaamden schrijver, in gezelschap van Dr Broeckaert gaan interviewen en bracht nu dezes verklaring over het 'Activisme':

> 'Ik ben volledig akkoord met het activistische principe: Belgisch loyalisme zou me niet weerhouden; een Vlaming heeft alle redens om extremistisch te zijn; als we ons konden vrij maken, met buitenlandsche hulp, zouden we gek zijn die hulp te versmaden. Maar de kans moet gunstig zijn en, volgens mij, was het onbehendig onder den oorlog aan activisme te doen, omdat ten slotte de afloop van den oorlog over alles zou beslissen. Het is ten slotte een kwestie van berekening, een kwestie van succès.'

Streuvels schreef aan 'De Standaard' en aan fransch-belgische kranten (NIET aan 'Ons Vaderland'), om deze verklaring te ontzenuwen. Maar D'Haese antwoordde:

> 'Trouw als een fonograaf, heb ik weergegeven wat Streuvels in aanwezigheid van Dr Broekaert heeft verklaard. Op geen enkel oogenblik-van ons onderhoud heeft Streuvels mij gezegd: Dit moogt ge niet schrijven. Nergens heb ik een verklaring aangedikt, maar een haast eentonige, saaie weergave geschreven van ons onderhoud.'

In hetzelfde O.V.-nummer bevestigt Dr Broekaert van a tot z, al wat D'Haese schreef. Er bestaat voor ons geen verderen twijfel: Streuvels voelt Activistisch, belijdt het binnen vier muren, maar daarbuiten gluurt weer 'België', met al zijn pomperijen van gunst en lintjes.

Enne... 'kwestie van macht' herhaal ik. Als morgen Vlaanderen zelf de macht in handen heeft, dan is...iedereen Vl. Nationalist, en moeten we voorzeker streng gaan schiften, zooals tijdens de hoogtepunten van het Activisme!

Intusschen bleven onze mannen in de bres.

Bij zijne interpellatie van 13 Januari, legde Staf De Clercq een heet vuurtje aan de regeerings-schenen, toen hij vroeg hoe het kwam dat van de eerste Watersnood-steungelden 5.000 fr. werd toegekend aan Vlaamsche geteisterden en... 110.000 fr. aan Wallonië, en waarom aldaar 87 hulpposten van het 'Roode Kruis' waren ingesteld, tegen... 15 in Vlaanderen.

Kwestie van macht!...

Eind Januari nam Professor Van Bogaert, Vlaamsch Hoogleeraar te Gent, zijn ontslag, omdat, nadat hij twee maand te voren door franschgezinde studenten op straat en tot in zijne woning vervolgd werd noch door Gerecht noch door de Akademische Overheid was ingegrepen tegen de belhamels.

Weer, kwestie van macht! In de halfslachtige Nolf-barak was geen recht voor de Vlamingen. De universiteit van Gent moet heelemaal van ons worden, zonder ‘servitudes’ en zonder onwillige professoren en administrateurs!

Toch ook wel lichtpunten glommen aan den Vlaamschen hemel:

De verschijning van het eerste deel van Dr A. Schamelhout's reuzenwerk: ‘De Volkeren van Europa en de strijd der Nationaliteiten’, dat een hart steekt onder elken Vl. Nationalen riem! Ik mocht de groote eer genieten, dat mijn oude vereerde vriend Schamelhout, mij te Rotterdam een exemplaar met opdracht kwam schenken!

De stichting te Antwerpen van de ‘Vereeniging voor Cultureel verkeer’, onder voorzitterschap van Pol de Mont en die hare werking inzette met eene lezing van Felix Timmermans over zijne reis naar Italië.

De viering van Lode Baekelmans, bij de verschijning van zijn 25ste boek: ‘De mannen van Elck-wat-Wils’ waaruit voldoende 's schrijvers radikaal Vlaamsche sympathiën op den voorgrond treden.

Het overlijden van Kardinaal Mercier, eind Januari. Hier was maar een enkele waardige houding mogelijk en de Fronters hebben ze aangenomen, nml.: volledige onthouding. In de Kamers, deden onze 6 afgevaardigden even zoo, toen er credieten gestemd moesten worden voor een zgn. ‘nationale’ begrafenis...

En de Amnestie-actie werd kordater met den dag. Een nieuw ‘Midden-komiteit’ was gevormd, met zetel te Antwerpen., Juliaan Dillensstraat 21. Tientallen van Gemeenteraden stemden amnestiemoties; meetings met de vleet! Op 7 Februari richtten de V.O.S.'sen een monster-volksvergadering in te Antwerpen, in het onmetelijke Hippodroom-Paleis met als sprekers: de Pillecyn, Trio en Borginon.

Opnieuw duiken dan de berichten op van Borms' spoedige invrijheid-stelling. Maar...

Als bij tooverslag verschijnen in de Brusselsche hetz-bladen opstellen van den beruchten Rudiger, alias Wullus, den ‘hof-leverancier’ van ‘trahison activiste’-artikels.

Minister van Justitie Tschoffen, die voor ‘Amnestie’ gewonnen heette, wordt... ‘diplomatisch’ ziek en neemt ontslag, om dadelijk daarop, door een buitengewone bedrijvigheid te bewijzen... hoe ‘ziek’ hij was.

De premier Poullet neemt zijn portefeuille over en... begin Maart worden aan de celgevangenis te Leuven al de voorpoorten stevig versterkt en al de openingen langs de Geldenakensche Vest toegestopt!

Op wiens bevel?

Wenden wij den blik even af van die belgische viezigheid..

De ‘Rotterdamsche’ Vlamingen ondergingen natuurlijk de ‘up and downs’ van deze Amnestie-schommelingen, maar dit hield hen niet in 't minste terug van hun organisatie en internationaliseeringswerk.

Wij hadden het initiatief genomen, om de onderscheidene groepeeringen in Nederland bijeen te brengen in een ‘Verbond van Vl.-Hollandsche Vereenigingen’ met sekretariaat bij Hr K. Waternaux te Rotterdam, en vertakkingen te Amsterdam. Den Haag, Utrecht en Noord-Brabant. Op beurt werd, in een der aangesloten steden, het ‘centraal’ Sporenfeest gevierd; regelmatig grepen bijeenkomsten der afgevaardigden plaats in een der zetels, en deze afgevaardigden verdeelden dan onderling den arbeid: zoo was b.v. Dr Minnaert aangeduid voor de Kinderuitwisselingen; Dr Spincemaille voor de Amnestie-zaken; ikzelf voor Steunfonds aan noodlijdende ballingen, enz.

Het ‘Verbond’ nam ernstige voorstudies ter hand in zake Nederl.-Belgisch verdrag, stichting van een ‘Raad van Vlaanderen’ en was de inrichter van de deelneming der bannelingen aan de Begroetings- en Studiedagen.

Buiten deze cultureele actie, bleef elke kring zelf in zijn streek ijveren.

‘Flandria’ richtte nog de volgende spreekbeurten in. In Januari, B. Maes over ‘De ontwikkelingsgang der Vl. Beweging’. In Februari, Hubert Melis over ‘Reinaert de Vos’ naar aanleiding van zijn dan pas verschenen boek; op dezen voordrachtavond werd ons door de Zangvereeniging ‘Demos’ een geteekend portret aangeboden van Peter Benoit, uit welk feit blijken moge, hoe vriendschappelijk de betrekkingen van ‘Flandria’ met zijne N.-Nederlandsche medewerkers geworden waren.

Vriend Hubert Melis stond er waarachtig over verbaasd.

In Maart vergastte ons Joz. De Klerk weer op een Vlaamschen Muziekavond, den derde van de reeks.

In April hadden wij het voorrecht Prof. Dr Speleers te hooren spreken over: ‘Het wezen der Vl. Beweging’.

Al deze lezingen genoten groote belangstelling. De meeste

werden opgeluisterd door Deklamatie, Vlaamsche of Nederlandsche liederen en telkens kregen we nieuwe toehoorders bij, daartoe aangespoord door gunstige persverslagen.

De brieven die wij van familie of vrienden uit Vlaanderen ontvingen, waren meestal één doorloopende klacht over den steeds maar dalenden belgischen frank.

In de Kamer had Herman Vos, aan het adres van den zoogenaamde 'demokratische' regeering een vlijmende beschuldiging uitgesproken, die in de wereldpers werd afgekondigd. Daarin stond o.m. te lezen:

> 'Indien de Aktivisten het honderdste deel van de schade hadden berokkend die de spekulanten, op dit oogenblik, aan de volkswelvaart hebben berokkend, zou er geen enkel meer te vinden zijn.
> Gij zult optreden, zegt ge, maar in werkelijkheid, zijt gij geintimideerd. Voor maanden hebt Gij aangekondigd dat Gij de bestuurlijke amnestie gingt uitvaardigen - dat Gij een commissie zoudt aanstellen die alle overdreven straffen ging nazien. Gij hebt amnestie voor politieke veroordeelden aangekondigd, maar Gij durft er niet toe overgaan. Gij hebt de invrijheidsstelling van Borms in uitzicht gesteld, en bij het eerste teeken van verzet vanwege een onaanzienlijke en rumoerige minderheid trekt Gij terug.
> Wij twijfelen er aan, dat Gij, in dit geval, zult durven op te treden, want het gaat hier niet om zwakken, om verdrukten, om Vlamingen, maar om machtigen, om rijken, om financiers, om degenen die de draadjestrekkers zijn van uwe politiek.
> Welaan dan, het woord is nu aan uw verheven, uwe onaantastbare, uwe edele, belgische magistratuur, die Coppée vrijsprak, maar Borms ter dood veroordeelde.'

Ook in Duitschland verscherpte de financieele krisis nog zienderoogen en dit had natuurlijk zijn terugslag op den zakengang der firma die ik in Nederland vertegenwoordigde.

De inflatie had, om zoo te zeggen, de duitsche fabrieken leeggepompt: het buitenland had zijne voorraden torenhoog opgestapeld tegen spotprijzen, met het gevolg dat iedere omzet zoo goed als onmogelijk werd.

Het duurde niet lang meer, of gezegde firma ging er bij ten onder, in zoo verre dat zij hare zaken overdeed aan den heer Stroeh, die het toch wagen wilde de hollandsche clienteel te behouden, met zooveel moeite verworven. Hij stelde mij voor, 100 gulden maandelijks van mijn salaris te laten vallen en in samenwerking te beproeven, deze zware tijden te doorworstelen.

Ik stemde toe, alhoewel het een geweldige slag was voor mijn gezin van 9 personen. Mijn oudste zoon, Oskar, na gunstig voltooide studies op de Hoogere Handelsschool, had een betrekkingetje gekregen, eerst bij een firma in chemische stoffen, daarna bij een assurantie-maatschappij, ten slotte bij een Kaas-Exportzaak. Veel aarde bracht dit voorloopig niet aan den dijk... Mijn twee oudste dochtertjes hadden eveneens al hare klassen doorloopen en hielpen moeder mee in de huishouding.

Het werd dringend noodig dat ik persoonlijk nog bijverdiensten zocht: aan een paar Rotterdamsche kooplieden gaf ik duitsche les; in een Radio-engroszaak hield ik de boekhouding bij. De vergoedingen voor zulke bezigheden waren echter gevoelig gedaald, dank zij de vele werklooze bankbedienden en klerken, die, tegen elk bod, hun tijd trachtten rendabel te maken.

De avonden, dat ik niet àl te laat van de zakenreizen terugkwam, besteedde ik verder aan den verkoop van boeken voor de Wereldbibliotheek. Maar ook in dat vak liet zich de 'malaise' gevoelen. Wel had ik eenig succes, doch ontgoochelingen waren niet zeldzaam.

Een paar typische ondervindingen zullen dit onderstrepen:

Voorzien van een aanbevelingsbrief, bied ik mij aan bij een rijken Mijnheer, aan een der groote Lanen wonend. Na herhaalde pogingen (wel vijf of zes), geluk ik er in... mevrouw te spreken, die verzekerde dat haar echtgenoot een groot boekliefhebber was en waarschijnlijk wel wat zou uitzoeken. Zij zou er hem over inlichten en mijne lijsten overhandigen. Wel drie weken lang heb ik daarna, op alle mogelijke uren, geprobeerd mijnheer zelf te bereiken: vruchteloos, tot op zekeren avond, eene nieuwe dienstmeid mij nogmaals aanmeldt, terugkomt met de vraag vanwege Mevrouw: 'over welke boeken het nu eigenlijk ging?' en na mijne verduidelijking overgebracht te hebben, met de verrassende boodschap komt... dat 'Mevrouw voor drie weken op reis is'...

Dat zijn zoo van die echte rijke-lui-manieren!

Een anderen keer, wordt mij het adres bezorgd van een violist, welke vooral belang stelt in Russische literatuur. Ik er op af: een heele reeks werken wordt opgeschreven; - na een paar weken mag ik antwoord halen. - Die twee weken worden er vier, zes. Ik tref toevallig mijn 'musicus' op straat: hij heeft nu geen tijd tot lezen, vermits hij een vast baantje heeft gekregen in een bioscoop, en verzoekt mij de zaak uit

te stellen tot in den Zomer. Dat heb ik dan ook gedaan, maar toen luidde het antwoord, dat in dit seizoen niets voor hem te verdienen was, en ik terug komen zou... in den Winter!...

En zoo dacht hij er 'den moed in te houden'!

Ik wil het ronduit bekennen, dat ik meermaals op het punt stond mijn goede luim er bij te verliezen en met groot verlangen haakte naar de mogelijkheid om naar Vlaanderen terug te keeren.

Doch het zag er niet naar uit, dat die mogelijkheid zich vlug zou voordoen.

Menigeen had gehoopt, dat - nu de nefaste invloed van Kardinaal Mercier uitgeschakeld was, - de nieuwe Kardinaal Mgr Van Roey, die hem in Maart opvolgde, en een Vlaamsche Kempenzoon was, bij de geestelijkheid, aan het Hof en daardoor eveneens bij de Wetgevers, wellicht een andere atmosfeer zou scheppen. De franskiljonsche bladen zelf immers, hadden die vrees uitgesproken... Maar er gebeurde niets, er veranderde niets.

Toen de Vl. Nationalisten in de Kamers hun wetsvoorstel voor den zesmaanden-dienstplicht indienden, kwam integendeel het klaar bewijs, dat het zoogenaamd 'demokratisch' ministerie steeds uitgesproken militaristisch bleef. Het voorstel werd verworpen door 37 socialisten, 52 katholieken en 14 liberalen tegen 6 Vl. Nationalisten, 5 socialisten en 1 kommunist.

Een magere troost was het, dat Minister Rolin-Jacquemyns, die door een wetje eerbied had willen afdwingen voor de vaak uitgefloten 'Brabançonne' en hierin niet kon gelukken, zijn ontslag nam.

Dat heengaan was overigens maar een behendig bijtijds er van door gaan. Iedereen voelde, dat de reaktie van de grootfinanciers tegen het slappe beleid van Poullet, het Ministerie zouden wegruimen. De Minister van Financien, Jansen, had de gunst der geldmagnaten nog trachten te veroveren door vermindering voor te stellen van den beurstaks, van overdrachttaks en herziening van den Supertaks; het mocht niet baten en op 8 Mei had het Ministerie Poullet uitgediend.

Het duurde een paar weken, vooraleer een nieuw Ministerie kon gevormd worden. De Vl. Katholieken speelden hierbij eens te meer de rol van Lamme Goedzak en zoo kon een archi-reactionnair Vlaamschvijandige Regeeringsploeg tot stand komen onder premierschap van Jaspar, met P. Hymans, de Broqueville, Houtart, maar in werkeljikheid geleid door den

financie-afgod Franqui, met als Kamervoorzitter de salon-socialist Emile Brunet!

Deze geldmannen begonnen met voor 1500 miljoen nieuwe belastingen voor te stellen... om den belgischen frank te redden! Wij weten wat er van gekomen is: een stabilisatie die heel de bevolking heeft tot armoede gebracht, door het geld op een, zevende gedeelte van zijn nominale waarde naar beneden te drukken!...

Op 4 Juni werden deze belastingen, hoofdzakelijk te heffen op volks-verbruiksartikelen, tabak, bier, enz. in een ommezien gestemd, niettegenstaande het verzet van de Vl. Nationalisten. Toen deze, om de verantwoordelijkheid der ja-stemmers vast te stellen, de naamafroeping eischten - (waarvoor slechts 5 aanvragers noodig waren volgens het Kamerreglement) - werd door Voorzitter Brunet een echt machtsmisbruik gepleegd, door op staanden voet, de vermeerdering tot 12 aanvragers te doen stemmen! Echt belgisch...

De Frontleiding besefte, dat alleen door dicht aaneensluiten der gelederen, de Vl. Nationalisten konden hopen hun actie te doen groeien. Naast de godsvrede-groepen waren uitgesproken katholieke groepeeringen tot stand gekomen; dit was een feit waarmede men goedschiks of kwaadschiks rekening moest houden. Het plan werd gevormd al deze schakeeringen te vereenigen in een ‘Federatie’ of ‘Unie’ en met dit doel werd te Brussel, op 22 Mei een Partijcongres belegd.

Het weekblad ‘Vlaanderen’ en de Gentsche groep hadden tegen dit plan heftig positie genomen en de polemieken overschreden wel eens de grenzen der toelaatbare bewoordingen onder geestverwanten.

Na drie uren bespreking, werd, met 115 stemmen tegen 30, het voorstel van den Partijraad aangenomen.

Zonderling genoeg ‘Vlaanderen’ drukte dan, dat het ‘vrede kon nemen met deze partijorganisatie van het Vlaamsch-Nationalisme’...

De campagne rond de stabiliseering van den belgischen frank verdrong voorloopig de belangstelling voor alle andere vraagstukken. Het pond sterling stond reeds aan 175 en geruchten deden de ronde, dat de ex-minister Theunis, welke als belgisch onderhandelaar naar Parijs was gezonden, aldaar er op aanstuurde, om onze munt vast te koppelen aan den franschen frank. In Kamerzitting van 15 Juni ondervroeg Staf De Clercq den premier Jaspar hieromtrent, maar Brunet verbood

de vraag pertinent te stellen, zoodat Herman Vos dan dadelijk eene interpellatie aankondigde. Intusschen schreef Prof. Fernand Baudhuin een hoofdartikel in ‘Le XXe Siècle’ waarin hij het gewaagde van een zgn. ‘eenheidsfront der Latijnsche muntwaarden’ deed uitschijnen, daar op dit moment Frankrijk een inflatie-overschrijding had van 12.000 miljoen en België nog maar van 625 miljoen. De interpellatie Vos werd afgewezen: er mocht geen licht schijnen in den Brusselschen zwendel-poel!

En de ‘Gazet van Antwerpen’ zou hare bazen een handje toesteken, door te gewagen van ‘de ongehoorde houding der Fronters’ en deze te schelden voor een ‘factor van sociale ontbinding’...

Een mooie toepassing van den truc van: ‘Houdt den dief!’

In het Vlaamsche kamp waren weer tal van belangrijke gebeurtenissen aan te stippen: op 2 Mei de welgelukte jaarlijksche Landdag te Kester; - op 4 Juni te Gistel, het overlijden van den 86- jarigen, kranigen Activist van 't eerste uur. Dr Eugeen Van Oye, - op 27 Juni het woeste optreden der bereden gendarmen tijdens een V.O.S.-betooging te Ieper en te Strombeek gedurende een Vl. Nat. openluchtmeeting, waar Staf De Clercq en Pieter Finné het woord voerden, - de bekentenis van Minister Hymans op vraag van Blavier, dat elf terdoodveroordeelde oorlogsspionnen in de tijdspanne van 1922-1926 vrijgelaten werden! (waarvan 8 Walen).

De Sporendag werd door gansch het Vl. land geestdriftig herdacht; te Rotterdam in de groote zaal ‘De Eendracht’, met Richard De Cneudt, als feestredenaar.

Den 18 Juli greep te Denderleeuw een beteekenisvolle betooging plaats. Vijf op de zeven gemeenteraadsleden waren er Vlaamsche Nationalisten.

De flinke werker L. De Bruyn had er geruimen tijd het waarnemend burgemeesterschap bekleed. De Belgische gouverneur weigerde hem definitief te benoemen! Dus werd besloten dat de Fronters hem zouden aanstellen... en burgemeester De Bruyn legde voor den Partijraad den volgenden eed van trouw aan Vlaanderen af, van op het balkon van het Gemeentehuis: (tekst van Cyr. Verschaeve):

‘Land van roem on rouwe,
van liefde en lijdensnood,
Gij wordt weer vrij en groot!
Wij zweren houwe trouwe
U, Vlaanderen, tot den dood’

De franskiljonsche pers schuimbekte... omdat de gendarmen niet waren opgetreden zooals te Ieper en te Strombeek.

De afgelaste Betooging te Leuven. - Stabilisatie. - Maurits Josson en zijn Standaardwerk over 1830.

Te Brussel zaten ze met het geval erg in nesten, temeer daar tegen 25 Juli een groote Amnestiebetooging te Leuven was aangezegd, voor het gevang waar Borms nog steeds zakjes plakte, terwijl de elf spionnen vrij rondliepen...

Alles deed voorzien, dat de kruim van Vlaanderen daar zou aanwezig zijn; tal van speciale treinen waren aangevraagd.

Toen op het laatste oogenblik, vaardigde de burgemeester van Leuven een ukase uit, om de betooging te verbieden.

Een beroering van belang ontstond in de Vl. nationale gelederen. Sommigen wilden kost wat kost toch gaan betoogen, maar ten slotte trof het Amnestiecomité, dat inrichting en leiding op zich had genomen, het - volgens mijn bescheiden oordeel - wijze besluit, de manifestatie af te lasten.

Inderdaad: er zouden daar nutteloos dooden gevallen zijn. Leuven, Kester-Loo en Heverlee waren in staat van beleg verklaard, en de ongeveer 300 Vlamingen die trots alles naar Leuven waren getrokken, konden geen stap in de richting der gevangenis doen, zoo talrijk waren de gendarmen, politieagenten, gevangenisbewakers, - ja zelfs de troepen waren gekonsigneerd en mitrailleuzen waren opgesteld!

Borms zelf zou het in allereerste plaats betreurd hebben als daar menschenlevens noodeloos waren geofferd geworden.

Nuttiger werk was het nieuwe boek door Bob. Van Genechten uitgegeven, onder titel: ‘De slechte oneindigheid van het Vlaamsch Belgicisme’, naar aanleiding van een brochure: ‘Voor het herstel der Vl. Beweging’ door Leo Picard geschreven, om te betoogen dat de Vl. Nat. wel zouden doen door samen te werken met niet-nationalistische flaminganten op praktisch gebied, en aldus een eenheidsfront herstellen voor de taak van iederen dag, naar zijn oordeel het ‘criterium’ van de Vlaamschgezindheid.

Van Genechten onderstreepte de ‘principieele tegenstel-

ling' tusschen Vl. Nationalisme en Belgicisme. Wij streven niet hetzelfde na: de Belgicisten denken zich uit te kunnen leven in een verbeterd België; - de Nationalisten zijn van oordeel, dat voor de nieuwe Vlaamsche elite die zich aan 't vormen is, geen lucht is in België, en de Vlaamsche onbelemmerde beschavings-ontplooiing alleen onder een vrijen, zelfstandig Vlaamschen hemel te bereiken is. In het 'belgicisme' kan geen Vl. nationalist vertrouwen stellen: in die voorwaarden wordt - zelfs gedeeltelijke - samenwerking verderfelijk.

Over het algemeen werd de stelling van Van Genechten's boekje in alle Frontersmiddens volmondig bijgetreden, temeer daar wij uit droeve ondervinding, maar al te wel wisten waarheen het zoogenaamde 'constructivisme' leidt!

Dat de 'bazen' te Brussel een grof spel voorberaamden op den rug van den belgischen lastenbetaler, moge blijken uit de wet, op 13 Juli gestemd, en waarbij aan den Koning een 'financieele dictatuur' wordt in handen gelegd voor den duur van zes maand. De wet schreef wel 'de Koning' maar bedoelde natuurlijk 'Franqui', welke hierdoor de wijdloopendste macht kreeg om autocratisch alle geldomloop te wijzigen, 'taksen en lasten toe te passen - nationale goederen te vervreemden. - alle maatregelen te treffen tegen schadelijke economische berichten - en alle controlemiddelen in te voeren en correctioneele of politiestraffen uit te vaardigen, ter bekrachtiging van de voormelde maatregelen.'

In 't kort gezegd: de 'belg' moest zich patriotisch laten de huid afstroopen, zonder kikken noch mikken. Als eerste maatregelen deed Franqui voorschrijven, dat voortaan de banken den wisselkoers niet meer mochten bekend maken!

Op een droeven morgen zouden wij wel - tijdig genoeg! - ervaren dat wij voor elken frank nog... zeven centen konden krijgen...

Tengevolge van het aflasten van de verboden Amnestie-betooging te Leuven, bleef in de Vl. Nationale organen het onweer der oneensgezindheid nog een tijd nadonderen. De groep van Gent was nu beslist afgescheurd van de Frontpartij en had met Dr A. Jacob en eenige communistisch getinte elementen, een nieuwe groepeering trachten tot stand te brengen, onder de benaming van 'Vlaamsch Nationale Partij'. Bevorderlijk is dit niet gebleken voor den groei der gedachte en tot op heden, kon Gent geen gekozene meer naar de Kamers zenden...

Den 15n Augustus, greep, te Roozendaal de vierde Begroetingsdag plaats. Het woord werd er gevoerd door Adv. Jozef Van den Broeck, Mter Van Es en Wies Moens. Een oogenblik dreigde een afgezant van bovengezegde afgescheurden er de uitgewekenen toe te willen overhalen, zich uit te spreken over het gerezen verschil van inzicht. Het was een pijnlijk moment maar onder het zingen van den 'Vlaamsche Leeuw' werd de goede atmosfeer weer hersteld.

De verblijdende berichten over het prachtig welslagen der 7de Bedevaart naar de graven van den IJzer, op 22 Augustus waren balsem op onze wonde van den vorigen Zondag. Nog nooit was zulke enorme Vlaamsche menschenmassa tezaam gezien, en, wat meer is, uit de redevoeringen van H. Borginon en Prof. Daels klonk ditmaal de bevestiging van Vlaanderen's recht op zelfbeschikking.

Hier plaatst zich weer een tusschengevalletje, dat bewijst met welke kleinzieligheid, geboren uit slecht verholen schrik, Brussel de zoogenaamd onverbreekbare eenheid van België denkt te moeten verdedigen.

Tijdens de Sporenherdenking van dit jaar, waren uit Detroit geestdriftige sympathieblijken gekomen vanwege de Amerikaansche Vlamingen, en een milde bijdrage voor het 'Educatiefonds voor kinderen van vervolgde Vlamingen'; - op den Begroetingsdag te Roozendaal was aanwezig de Amerikaansche historicus Shephard B. Clough van de 'Columbia University' die een studie voorbereidde over de toestanden in Vlaanderen en zich in alle middens ging dokumenteeren.

Ik had het voorrecht een lang gesprek met dezen geleerde te voeren en zond hem nadien nog menige schriftelijke verduidelijking mitsgaders Vlaamsche brochures.

De 'Nation belge' sprak van niet minder dan van een Amerikaansch 'komplot' en Mr Clough met zijne dame, die sedert Juni in Brussel verbleven, maar verzuimd hadden hun paspoorten te laten 'viseeren' werden, zonder verderen vorm van proces, in hechtenis genomen. Een wenk van den Amerikaanschen Consul was echter voldoende om beide 24 uren daarna, in vrijheid te doen stellen... en toen ging de 'Nation belge' platte broodjes bakken, Mr Clough interviewen en aandringen op onpartijdigheid in zijne beoordeeling over België...

Amerika, het land der 'dollars' mocht natuurlijk niet weten, hoe België aan Frankrijk en dezes imperialistische politiek gebonden lag... Op kwijtschelding der oorlogsschulden werd nog

steeds gehoopt, en Yankee-leeningen mochten noodig worden om den ‘frank’ te redden...

Het ging immers de laatste maanden duizelingwekkend bergafwaarts met onze financien.

In Maart 1926 was er voor 7495 miljoen papiergeld in omloop; in September voor 9247 miljoen. Het indexcijfer was gedurende dit half jaar gestegen van 521 tot 681! De bevolking werd elken dag verarmd doch... de Banken wonnen geld als slijk: aandeelen der Nationale Bank golden in Maart fr. 4300 in September fr. 7600, die van de Société Générale stegen van fr. 5150 tot fr. 8775.

De begrooting van 1926 was berekend op 1237 miljoen, waarvan 753 miljoen alleen voor krijgsonkosten, zegge meer dan de gezamenlijke jaaruitgaven voor Wetenschappen en Kunsten, voor Nijverheid en Arbeid en voor Landbouw.

De opeischbare schatkistbons, waarvan 90 ten honderd in handen der spaarders waren, werden - gedwongen - omgeruild tegen spoorwegaandeelen.

Een waarachtig ‘rotte toestand’ alzoo!

De Vl. Nationalisten lieten geene gelegenheid voorbij gaan, om de belastingbetalers op al deze feiten opmerkzaam te maken, te meer daar de Gemeenteverkiezingen in Oktober moesten geschieden.

Reuzenbetoogingen grepen plaats te Mol op 5 September ter eere van Thomas De Backer, te Antwerpen op 10 September voor Amnestie. Het Antwerpsche Vl. Front had plakbrieven uitgehangen tegen de baanstroopers-geldpolitiek van baron Franqui, die de opstellers deed Vervolgen uit naam van den Koning, omdat zij de waarheid zegden over ons vazallenschap tegenover Frankrijk, wiens weeldeproducten men zelfs niet dorst te belasten bij den invoer!

In Nederland was de pers niet malsch voor die belgische manieren. De ‘Residentiebode’ o.a. gaf scherpe artikelen. Een nieuw tijdschrift ‘De Dietsche Gedachte’ was gesticht als Maandorgaan van den ‘Dietschen Bond’ ook als voortzetting van ‘De Toorts’ en met vele dezer oude medewerkers. Het was weer een band te meer onder de uitgewekenen en ook met Vlaanderen.

In een der eerste nummers leverde ik eene bijdrage getiteld: ‘De eerste eisch tot bestuurlijke scheiding in België. Reeds in 1838’, waarin ik bewees dat een jaar, voordat door het eindverdrag der 24 artikelen in 1839, de scheiding tusschen

Holland en België definitief was, de Antwerpenaars reeds te hoop liepen in de straten, onder den kreet van: ‘Weg met de Walen, wij willen bestuurlijke scheiding!’... Aanleiding daartoe was geweest eene octrooi-wet op rietsuiker, zeer nadeelig voor onze haven en voor de Vlaamsche suikerraffinaderijen, en voordeelig voor den Waalschen beetteelt. Het systeem van Charles Rogier was reeds toen, en vooral economisch, volop in zwang!

Zaken in Duitsche produkten waren in Holland nog maar aldoor moeilijker geworden. Mijn chef, heer Stroeh, vertoefde nu doorloopend in Rotterdam, om mede de clientèle dagelijks te bezoeken. Het geheugt me uit dien tijd, hoe soms Zaterdags- of Zondagavonds, wij op ons kantoortje in de Van Heusdestraat, in het schemerdonker te zamen, zaten, en het gesprek van lieverlee van zaken-onderwerpen oversloeg in beschouwingen over den wereldbrand. Zooals ik reeds mededeelde, was Hr Stroeh een groot-invaliede: het gebeurde meermaals dat hij vertellen ging over oorlogsperioden door hem medegemaakt in Champagne en dan ontrolden zich voor mijn geest, afschuwelijke tafereelen, zooals ik die later terug geschetst vond in het beroemde boek van Remarque ‘Van 't Westelijk Front geen nieuws’. Slechts in 't donker kon mijn zegsman over die vreeselijke dingen spreken...

Begin October was nog een slachtoffer te meer gevallen van het belgisch celregiem, namelijk Edward Coremans, algemeen secretaris bij het Vlaamsch Ministerie van Wetenschappen en Kunsten, door iedereen hooggeschat om zijne gaven en geest en hart. Hij was een der allereerste aangehoudenen van 1918. De beroemde advokaat Edmond Picard, zou zijne verdediging op zich nemen voor den Krijgsraad: hij ontkende de bevoegdheid van de militaire rechters en, toen deze zich toch handhaafden, weigerde hij te pleiten, ja zelfs nog ooit te pleiten in België, waar zoo'n ‘iniquité, crime de lèse justice’ (onrecht, misdaad tegen het Recht), mogelijk was, en Picard heeft woord gehouden. Coremans bekocht het met 15 jaar dwangarheid. Nu was hij heengegaan, geknakt en ellendig. Door inschrijvingen hebben de Vl. Nationalisten zijne laatste levensmaanden eenigermate verzacht.

Bij mijne zakenreizen kwam ik ongeveer elke maand te Leiden en liet dan natuurlijk niet na, mijn goeden vriend Dr Maurits Josson aldaar te gaan bezoeken aan de Groene Hovenstraat. Hij werkte nog steeds aan zijn groot werk over

de ‘Omwenteling van 1830’ en ik mocht het genoegen smaken kem eenige détails mede te deelen uit de werken van Baron Camille de Buffin, hem niet volledig bekend. Rond dien tijd had Josson, - om gezonheidsredenen voorloopig in vrijheid vertoevend, - het officieel bezoek ontvangen van een belgisch geneesheer, die in zijn rapport verklaarde: ‘apte à la prison’... (Hij kan weer het celregiem verdragen...) Bittere spotternij: de 71- jarige grijsaard, kon zich nog alleen door ijskoude baden en geforceerde beweging staande houden!

Maar wat een wilskracht bezielde dien ‘jongen’ ouderling, kranig gesteund door zijne dappere vrouw en brave kinderen! Geen smetje kon hij dulden op zijn eerlijken naam! Toen de franschdolle ‘Action nationale’ in een artikel ‘Fable et Vérité’ eind Maart, beproefd had te beweren dat de vurige flamingant van... franschen oorsprong zou zijn, antwoordde Josson onmiddellijk, dat hij van Ierschen stam was, maar er trotsch op ging, van grootvader op vader tot een oprecht ‘orangisten’-familie te behooren. De ‘Nation’ wachtte zich wel die striemende terechtwijzing op te nemen, die dan door Josson in pamfletvorm, voorzien van talrijke historische nota's, alom verspreid werd.

In Vlaanderen was 't nu Gemeenteverkiezing al wat de klok sloeg. Er werd door gansch het land een heftige strijd gevoerd. In zoo goed als alle gemeenten van het arrondissement Antwerpen kwamen de Vl. Nationalisten op. Oost Vlaanderen stond er flink voor, bijzonder in het Aalstersche. In West Vlaanderen trad een derde van al de gemeenten op met Vl. Nat. lijsten. Brabant weerde zich dapper. Alleen Limburg was nog niet opgekomen.

De uitslagen van 10 Oktober waren gemengd: over 't algemeen echter boekten wij flinken vooruitgang voor onze gedachte. Antwerpen-stad verloor 2 zetels, maar in Deurne, wonnen wij 1 zetel. In gansch Vlaanderen zonden wij een 90- tal nieuwe mannen naar de Gemeenteraden.

De franskiljonsche pers trachtte den totaal uitslag te verdoezelen en het Vl. Nationalisme als dood en begraven te doen doorgaan. ‘Morte la bête, mort le venin’... schreef zij.

Als ik dit - in 1931 - zoo achteraf beschouw, dan kan ik een medelijdend glimlachje nauwelijks bedwingen!

Het Nederlandsch-belgisch verdrag ging in de Eerste Kamer in Den Haag ter bespreking komen, toen de ‘Nieuwe Rotterdammer’ met een ware ontplofbom, heel het belgisch

regeeringsploegje kwam verontrusten. Het gezaghebbende blad beweerde, dat tusschen Franqui en den Voorzitter der Duitsche Rijksbank, Dr Schacht, onderhandelingen waren gevoerd, nopens een gebeurlijke teruggave van Eupen-Malmédy, mits financieele prestaties van Duitsche zijde en mits de verbintenis, de haven van Antwerpen verregaand te bevoordeelen. De onderhandelingen waren alleen afgesprongen omdat 'Poincaré la guerre' zijne dreigende vuist naar Brussel had geheven. Er kwamen flauwe dementis van Van der Velde, maar over 't algemeen werden die door Franqui ingefluisterde ontkenningen, niet voor ernstig gehouden. Men had immers den geld-dictator nog maar pas op een grove leugen betrapt, toen hij beweerde in een aanspraak op 23 September, aan de pers, dat er geen sprake was van stabilisatie van den frank aan 175, terwijl enkele dagen daarna, die goocheltoer eene droeve werkelijkheid werd, alhoewel nog kort te voren het veel gunstigere stabilisatie plan van Minister Jansen op 107, afgewezen was geworden.

De bevolking verkeerde stellig in een alles behalve feestroes, toen aangekondigd werd dat de nieuwe kroonprinses Prinses Astrid van Zweden, hare blijde intocht langs de Schelde, over Antwerpen zou doen.

De Vl. Nationalisten wilden evenwel de gelegenheid niet onbenut laten, om aan de vermoedelijke toekomstige koningin de ware toestanden in haar nieuw vaderland bekend te maken.

In 'De Schelde' stond te lezen, dat Vlamingen uit Zwijndrecht, St Anna en Burcht, naar den stroom getogen waren, achter den bocht genaamd 'Pijp tabak' waar het Zweedsche schip geankerd was. De boot lag ten hoogste een paar honderd meter van de wal. Daar werd een reuzenspandoek ontrold met de woorden: 'Amnestie Borms!' terwijl gedurende een vol uur Vlaamsche strijdliederen werden aangeheven.

's Anderdaags, den 8 November, werd dan een, in het Zweedsch gesteld, memorandum aangeboden door Herman Vos en Arseen Kennes uit naam van de 'Federatie van Vlaamsche Nationalisten' om de Kroonprinses op de hoogte te brengen van de tweeledige bevolking van België, waarvan het Vlaamsch gedeelte steeds als tweederangsche burgers behandeld werd en wordt.

Krachtdadig werd gewezen op de staatspolitiek, zoo gevaarvol voor den wereldvrede, door hare eenzijdige orienteering naar Frankrijk. Kort werd in dit stuk de Vl. beweging

geschetst, ook het, Activisme en het na-oorlogsch Vl. Nationalisme, dat opkomt in een strijd op leven of dood, voor Vlaamsche Zelfstandigheid, aldus onzen heiligen plicht vervullend van trouw aan ons eenig vaderland, Vlaanderen.

De Zweedsche bladen wijdden uitgebreide artikels aan dit Memorandum; de 'Nation belge' en tutti quanti noemden zulks een onbeschaamde inmenging in onze nationale aangelegenheden: 'une inconvenance'! Zij spraken van 'une légitime indignation' (gewettigde verontwaardiging), 'energiques protestations' (krachtdadig verzet) en het stuk zelfs was natuurlijk 'une infamie!' (eene eerloosheid).

Ook de Vlaamsche Oud-Strijders publiceerden een Manifest, naar aanleiding van het huwelijk van den belgischen kroonprins. Zij wezen op de oningeloste belofte van Albert I die 'gelijkheid in rechte en in feite' toezegde, - op zijn lijdzaam toezien, ja medehelpen bij de annexionistische drijverijen; - op het roemlooze Roeravontuur door den Koning goedgekeurd, - op zijn halsstarrige weigering van Amnestie aan de Vlaamsche idealisten.

De 'Pourquoi Pas?' - 'Défense Wallonne' - 'Le Soir' - betreurden in koor het Vlaamsch beroep op het buitenland en waren er heelemaal niet over te spreken dat volksvertegenwoordiger Herman Vos een bezoek had gebracht te Londen aan Generaal Hertzog, den Z. Afrikaanschen leider en aan Fitzgerald, den Ierschen Minister van Buitenlandsche Zaken.

De potsierlijke Léonce du Castillon (?), wist in de 'Nieuwe Gazet' zelfs te veropenbaren, dat wij in Frankrijk veel steun genoten vanwege Maurice Barrès, Daudet en Maurras...

Het was eind November toen mijne zaken mij weer te Leiden brachten. Hoe groot was mijne verbazing te vernemen dat vriend Josson plotseling naar het Ziekenhuis was gevoerd en daar een heelkundige bewerking onderstaan had aan een gezwel in den hals. Vergezeld door Mevrouw ging ik den lijder opzoeken. Ik had alle moeite van de wereld om te verbergen hoe ik bij zijn uitzicht schrok; den baard afgeschoren, het gelaat krampachtig rond den mond getrokken, wekte de arme lijder mijn diep medelijden.

De magere hand greep de mijne, de oogen smeekten: hij had zooveel geleden, en hij voorvoelde het einde... Hij zou weggerukt worden, vooraleer zijn levenswerk over de Omwenteling van 1830 gedrukt te zien!

Hoe kon ik anders dan den braven man te beloven, dat

ik zou zorgen, dat zijn boek uitgegeven werd. Een glans van vrede overtoog het moede hoofd, een laatste handdruk dankte.

Den 13n December bezweek Josson, de noeste stille werker, de man van de Daad, wiens geheele leven één doorloopend streven was geweest voor zijn geliefd Vlaanderen!

Den 17n stonden wij rond zijne groeve op de begraafplaats te Rhijnhof bij Leiden. Bij guur weder en plassenden regen spraken daar een laatst vaarwel: Mter A. Van Roy, uit naam van 'Hou en Trouw' Den Haag; Dr R. Speleers (Eindhoven), voor de oud-professoren der Vl. Hoogeschool van Gent; Mter P.W. de Koning (Amsterdam) namens den 'Dietsche Bond' Kamerlid Herman Vos als woordvoerder der Vl. Nationalistische Partij; Mejuffer Roza de Guchtenaere, namens de Vl. vrouwen; Karel Waternaux voor het 'Verbond der Vl.-Holl. Vereenigingen' (Rotterdam).

De kist met de Vl. Leeuwenvlag bedekt werd neergelaten: een der heerlijkste Vlaamsche veteranen was heengegaan.

De berg papieren die het handschrift vormde van Josson's geschiedkundig boek, haalde ik kort daarna naar Rotterdam. Ik zag dan maar pas mijn overmoed in, beloofd te hebben de uitgave ervan te bezorgen! Bijgewerkt, geplakt, dwars overschreven, bij gedeelten bijna onleesbaar, geschreven in vier talen, door mekaar, naar gelang de geraadpleegde bronnen, bleek het onbegonnen werk, die pennevrucht van 35 jaren opzoekingen, persklaar te willen maken. En toch! Van lieverlede kon ik wat orde brengen in dien chaos, en zocht meteen naar een uitgeversfirma.

Het zou te ver leiden al de nuttelooze pogingen te schetsen, tot op zekeren dag Mevrouw Weduwe Josson mij berichtte, dat zij een verzoek om het uitverkochte standaardwerk: 'Frankrijk, eeuwenoude vijand van Vlaanderen', te mogen herdrukken, had ontvangen van de uitgeverij Joris Lannoo, te Thielt.

Ik draalde niet om dezen heer naar Rotterdam te roepen en vond in hem een vurig, beslist Vl. Nationalist, die al gauw inging op mijn voorstel, het postume reuzenwerk van Josson uit te geven. Op staanden voet werd een overeenkomst onderteekend, mits mijne verbintenis met hart en ziel mede te helpen aan de uitgave.

In Vlaanderen werden bevoegde historici en letterkundigen bereid gevonden, om in verstandhouding, hoofdstuk na hoofdstuk in elkaar te zetten. Bijna vier jaren heeft het gekost,

om tot het eindresultaat te komen: op Sporendag 1930 zagen drie zware boekdeelen het licht. Josson's verwijtende, wrekende stem klonk honderd jaar na de gewraakte staatkundige misdaad, die Vlaanderen een volle eeuw onder het juk bracht!...

Het 'Amnestie'-gesol. - Het 'Verdrag' verworpen! - De internationale actie voor Amnestie. - 'Luchtbengels'!

Het nieuwe Amnestie-ontwerp, was Donderdag 9 December in de Kamers neergelegd door Van Cauwelaert, Van Isacker, (kath.), Soudan, Somerhausen (soc.) en Boedt (lib.).

Tegen dezen laatste ging dadelijk een huilkoor op, in 'le parti de la France'... Alleen 'Help U Zelve' lib. volkspartij van Antwerpen, vaardigde op 16 Januari een motie uit, om Boedt te steunen.

Het heele ontwerp had overigens niet veel om het lijf: het onrecht werd niet hersteld, ambten, graden, titels, eereteekens (!), proceskosten, geldboeten, werden niet teruggeven; Hollandsche professoren van de Vl. Hoogeschool bleven veroordeeld, ook Vlamingen die in Duitschland, nà de vrede een openbaar ambt hadden aanvaard.

Het gansche onding was ontstaan uit den drang der Vl. bevolking, maar ontkracht door een ziekelijke vrees voor het gejank der patriottards.

Het is maar goed dat het geen wet geworden is, in dien vorm.

Inmiddels was in gansch Holland een ontzaglijk protest gerezen tegen de stemming in de Eerste Kamer, van het Nederl.-Belgisch verdrag. Het regende moties van Gemeente- en Provinciale Raden, en ook in Vlaanderen werd al meer en meer in Vl. Nat. middens ingezien, dat de wettekst vergiftigd was door de bewoordingen van de 'reserve'-clausule, die de mogelijkheid open liet om, in oorlogstijd, belgische oorlogsschepen over de Wester-Schelde toe te laten.

Bij den Minister van Buitenlandsche Zaken Emile Van der Velde had Herman Vos op 16 December zeer scherp gestelde schriftelijke vragen om toelichting ingediend over de duistere 'reserve'. Er kwam geen antwoord!

Maar... op 4 Januari stelde Kamerlid Lamborelle op zijne

beurt, klaarblijkelijk officieus ingeblazen vragen, zeer vaag, en dan gaf Van der Velde wel antwoord.

Onder Nr 3 vraagde Lamborelle:

> ‘Bestaan er gegevens die toelaten de praktische beteekenis na te gaan, die de kwestie der doorvaart van oorlogsschepen op de Schelde, voor onze landsverdediging kan hebben?

En de Minister antwoordde snugger:

> ‘België bezit geen oorlogsschepen meer en de vraag van het recht van doorvaart van vreemde schepen door de Nederlandsche wateren heeft alle practisch belang verloren’...

België heeft geen oorlogsschepen... maar Franrijk - onze ‘allié’ - kan er ons leenen!...

De Nederlandsche pers laakte terecht dit ontwijkend antwoord door een ‘tusschengeschoven persoon’ - een innovatie op parlementair gebied! - en Herman Vos voorspelde in zijn Open Brief van 18 Januari aan Van der Velde: ‘Mijnheer de Minister, gij hebt het verdrag getorpedeerd!’

Inderdaad, Hollands Eerste Kamer, zag nu klaar in het trucje, en stemde het verdrag af.

Het is zoo gebleven tot op dezen dag.

De Vlaamsch Nationale actie ging onverflauwd voort: Paul Hymans had openlijk in de Kamer verklaard, dat indien ooit het amnestie-voorstel in bespreking kwam, hij zijn ontslag zou nemen.

Kamiel Huysmans antwoordde: ‘Qu'il s'en aille!’ dat hij er uit trekke! dus nog veel menschlievender dan Clemenceau...

De Amnestie-Meetings hervatten. Het vorige ‘Comiteit’ dat door eenige communistische leden alle gezag had ingeboet, was verdwenen, maar plaatselijk ging de actie overal voort.

Een versche prikkel daartoe was nog de nieuwe vastenbrief van Monseigneur Waffelaert uit Brugge, waaruit het volgende:

> ‘Ingezien de hardnekkigheid van enkele aanleiders, houden wij er aan te verklaren, dat wij de nationalistische politiek veroordeelen en afkeuren, en namelijk het zoogezegd Vlaamsch Nationalisme. Wij verwittigen alle geloovigen dat zij, die deze politiek begunstigen, zich aan ongehoorzaamheid en opstand tegen 't wettig gezag, ook het kerkelijke, zouden schuldig maken’.

Hoe dreigend deze bewoordingen ook waren, zij bleken afgesleten in hunne draagkracht: de West Vlaamsche Natio-

nalisten verklaarden kort en bondig in hun blad ‘De West-Vlaming’:

> ‘Het West Vlaamsche Front der Katholieke Vlaamsche Nationalisten zal geen duimbreed wijken!’

De ‘Kath. Vl. Meisjes’ werden er evenmin door weerhouden, want zij richtten een Bedevaart in naar O.L. Vrouw van Oostakker en gingen er bidden voor de vrijlating van Borms!

Overigens de Amnestie-actie nam opnieuw een ontzaglijke vlucht! Honderdduizend onderteekende idividueele vragen voor Amnestie werden naar de Kamers gezonden; tientallen na tientallen Vl. Gemeenteraden stemden een nieuwen wensch voor Amnestie en betoogingen werden t'allen kant weer op touw gezet. Als de voornaamste stippen wij deze aan, welke te Antwerpen de groote ‘Majestic’ zaal-deed volloopen en met vijf harmoniën daarna de stad doorkruiste na de opwekkende woorden van mevrouw Pil-Van, Gastel en de heeren Finné, Ward Hermans en Firmijn Mortier aanhoord te hebben (12 Juni).

Naast deze volksuitingen, was er nog een meer wetenschappelijke werking op 't getouw gezet, vooral berekend op het buitenland. Eerst verschenen in ‘Jong Dietschland’ van 13 Mei tot 22 Juli en daarna in brochure-vorm uitgegeven door het ‘Internationaal Amnestie-Comité’ Den Haag, werd een ontleding door Prof. Dr A. Jonckx, geleverd van de Amnestie-clausulen in de wapenstilstand-overeenkomst van Compiègne, op 11 November 1918, onderteekend door Foch en Erzberger.

Artikel VI hiervan bepaalde duidelijk:

> ‘Niemand zal vervolgd worden wegens strafbare deelneming aan oorlogsmaatregelen, die de onderteekening van den Wapenstilstand zijn voorafgegaan.’

Dit artikel werd, onder Nr 212, overgenomen in het Verdrag van Versailles, door de Belgische Kamers bekrachtigd op 15 September 1919.

In Frankrijk werden deze artikelen reeds den 12n November 1918 door Clemenceau in het Parlement voorgelezen; het ‘Journal Officiel’ en het Kamerverslag publiceerden ze, maar in België repte men er ambtshalve nooit een woord over, en zoo is het kunnen gebeuren - hoe wraakroepend ook! - dat honderden Activisten (niet eens overtuigd van ‘strafbare’ daden!) middeleeuws veroordeeld werden, trots dit glasheldere artikel 212.

Maar Foch wist het toch: hij trachtte zich uit den slag te trekken met de bewering, dat enkel ‘spionnage’ bedoeld was. Hoe kon spionnage ten voordeele van de Duitschers geschieden in het bezette gebied?!... Foch krabbelde terug, hij kreeg bovendien nog ongelijk in een besluit, genomen op 23 Maart te Brussel door eene ‘Commission interalliée pour l'Armistice’.

Toch bleef de activistenjacht voortduren en werd artikel 212 tijdens geen enkel proces voorgebracht.

De koning had immers in zijn troonrede verklaard, dat ‘voor de Activisten geen amnestie denkbaar was!’...

Bovengenoemd ‘Comité’ in Den Haag stond onder leiding van Dr J. Spincemaille, daartoe aangesteld door het ‘Verbond van Vl.-Holl. Vereenigingen’.

Een hartelijk woord van innigen dank en groote waardeering mag niet achterwege blijven, voor de reuzentaak, door Dr Spincemaille en zijn medestaanders verricht. De wereldpers werd door hen op doeltreffende wijze ingelicht en gedokumenteerd. Honderden personen van naam en gezag in gansch de beschaafde wereld, werden verzocht om hun stem te verheffen voor volledige Amnestie, en zoo kon, het Verzoekschrift aan de Belgische Kamers, - behalve de Vlamingen, in wier naam teekenden: Lode Baekelmans., Prof. Fr. Daels, Prof. St. Leurs, Jozef Muls, Dr G. Schamelhout en Felix Timmermans, - de namen dragen van ruim 250 vooraanstaande personages op alle gebied, uit 14 verschillende landen (buiten de Centralen).

Het was als een kaakslag voor het ‘edelste gerecht’ ter wereld, dat te Brussel zijn instructies krijgt, en de gedienstige perskoelies spartelden als duivels in een wijwatervat om toch maar de onderteekenaars in diskrediet te brengen. Maar het waren alle zulke klinkende namen, dat het een onbegonnen werk bleek.

Wij konden in geweten verklaren: de wereldopinie heeft zich ten onzen gunste uitgesproken.

Begin Juni kwamen te Oostende 7000 Amerikaansche leden aan, van het filantropisch ‘Rotary-verbond’, dat aangeslotenen telt over gansch den aardbodem.

Van deze gelegenheid, om ook de wereldburgers van over den Oceaan op de hoogte te stellen van Vlaamsche toestanden, werd hun een in 't Engelsch gesteld, uitvoerig Memorandum overhandigd door de ‘Federatie der Vl. Nationalisten’ waarin de tegenstelling: België-Vlaanderen helder belicht werd.

Intusschen werd een pijnlijk feit bekend, waarover ik slechts met terughouding gewagen wil.

De archieven van den Raad van Vlaanderen, waren dus, zooals reeds gemeld, bij de ineenstorting in November 1918, naar Duitschland in veiligheid gebracht en werden daar onder bewaring gesteld van een Vlaamsche afvaardiging, die, op hare beurt, een Vlaming aanduidde om de bewaking waar te nemen. De juiste omstandigheden, waarin deze persoon bezweken is voor de geldaanbiedingen door zekeren Wullus, zijn mij niet bekend, maar het verraad werd voltrokken en de kostbare dokumenten verkocht en naar Frankrijk gevoerd in 1925. In stilte werden daar de stukken in het fransch vertaald, d.w.z. niet alles, maar wat de roovers dachten bezwarend te zijn. Later is, in Maart 1928, die vertaling in een lijvig boekdeel overal kosteloos verspreid, en konden wij nagaan, hoe ‘onpartijdig’ die heeren uitgevers van de ‘Ligue Nationale pour l'Unité Belge’... ‘vertaald’ hadden, zonder dan nog te gewagen van de verdraaide commentariën.

Maar daar kom ik ten gepaste tijde op terug met voorbeelden in teksten en cijfers.

Wij moesten waarlijk niet duchten die archieven openbaar te maken; geen voor ons beschamende gegevens zijn er in te vinden - integendeel; doch wij betreuren ten zeerste, dat deze dokumenten voor het Aktivisme verloren zijn, omdat wij er naast de zuiverheid van onze inzichten en gedragingen hadden kunnen uit bewijzen, welke vieze rol door de ‘patriottards’ gespeeld werd!

Toen de actie voor Amnestie alzoo heftiger en heftiger werd en het buitenland er zich ging mee bemoeien, dan kwam ‘Le Soir’ en geheel zijn nasleep met brokstukken door Wullus uit hun verband gerukt, vervalscht in hunne beteekenis, en riepen zij smalend: ‘Ziedaar degenen die men wil amnestieeren!’ - ‘Ziedaar Borms, die 42.000 frank 's jaars opstreek!’... Dan toch, als het bewezen is, dat onze groote leider met zijn zes kinderen, honger leed met zijn karige wedde van fr. 8000.- De propere Wullus en zijn kornuiten namen doodgewoon de ‘totale’ kosten van gansch het departement voor Nationaal Verweer (dactylos, klerken, boden, enz.) als zijnde verdwenen in de zakken van Borms!

‘Calomniez, calomniez toujours!... Il en restera bien quelque chose’ (Lastert maar raak, het vergift zal wel nawer-

ken), heeft immers de franschman Beaumarchais geschreven?...

In de Kamers ging het een slakkengang, met het neergelegd Amnestie-ontwerp: maanden had Van Cauwelaert laten wachten op zijne ‘Memorie van toelichting’! Hymans dreigde met publicatie van zekere stukken uit het gestolen ‘Archief’... ‘belgicisten’ weken terug. Ten slotte legde Destrée een nieuw ontwerp neer, dat het vorige nog minimaliseerde... tot kwijtschelding van alleen straffen tot 10 jaar.

In die dagen waren weer de huiszoekingen aan de orde: het spelletje was begonnen te Brussel bij eenige onzer activistische vrienden. Op 19 Juli daarna vielen de heeren van het parket binnen op het Frontsecretariaat te Antwerpen, wierpen er alles 't onderst boven, sloten den secretaris Karel Fossey in een zijvertrek op, namen stapels papieren mede, en verzegelden kasten en meubels. Alles pure schrikaanjaging... Langen tijd daarna kwam weer alles terug... zonder eenig gevolg.

Te Rotterdam bad onze kring ‘Flandria’ zijne reeks voordrachten voortgezet: In December 1926 sprak Mter P. de Koning over ‘Vlaanderen en Holland’ - in Februari Hr J. Scheps over ‘Een Nederlander in Vlaanderen’ - in April volgde een Vlaamsche kunstavond.

Ook in April greep, te Amsterdam, de ‘Dietsche Akademische Leergang’ plaats, waaraan ruim 700 studenten deelnamen uit Holland, Vlaanderen en Zuid Afrika. De Vlaamsche afvaardiging bedroeg 250 man! Toevallig was ik te Amsterdam, toen ik, voor het Centraal Station, de optocht zag vormen met de Vlaamsche Leeuwenvlaggen, en voorop de Hollandsche gastheeren met hoogen hoed, en te paard, volgens plaatselijk gebruik. De stoet had heel wat bekijks. De kranten stonden vol van de bijeenkomst en in Brussel ‘rookte de schouw’...

De ‘annexionisten’ konden natuurlijk niet dulden dat Vlamingen en Nederlanders vriendschappelijk tezamen kwamen. Hunne plannen op Limburg vooral, hadden zij niet opgegeven, nu door het afstemmen van het Nederl.-Belgisch verdrag, de Schelde hun ontviel voor vrijen doortocht in oorlogstijd.

's Nachts deden zij, begin April, in Hollandsch Limburg honderden proklamaties uithangen:

> ‘Limburg worde verlost van Holland's protestantsche verdrukking en hebzucht: wij eischen herstel van het opgedrongen verdrag van 1839 en vooral vrije verbinding met Limburg en

> de Maas en vrijen doorgang per spoor en kanaal naar het Rijnland... De Limburgers hebben het recht over zichzelf te beschikken, over de regeling hunner belangen met België en de buitenwereld.'

Te Roosteren, Dieteren en te Susteren worden, ongemerkt, briefjes verspreid met o.a. het volgende:

> 'Wij komen heden vreedzaam en vriendschappelijk, enkel om onze verloren Limburgsche broeders te begroeten en te bewijzen dat wij ze niet vergeten. Krijgt België geen herziening van het verdrag van 1839, dan komen we weer, maar ditmaal om niet af te trekken, zoolang de vrijheid niet weer heerscht aan de beide oevers van de vrije Maas.'

Half Mei werd het nog mooier: rond den middag verscheen boven Maastricht een vliegtuig, waaruit belgische vlaggetjes en strooibriefjes neerdwarrelden:

> - 'Limburgers! de Belgen hebben U niet vergeten. Laat ons als broeders een vereeniging tusschen België en Limburg afspreken. De toekomst van Maastricht en zijn provincie hangen van deze vereeniging af.'

De 'Nieuwe Rott. Courant' bestempelde die grappenmakers als 'luchtbengels' en door gansch Nederland en Vlaanderen ging een schaterlach op.

Afdoende officieele afkeluring bleef echter achterwege... De heertjes van Brussel zien veel door de vingers, voor hunne 'supporters'. Zij achtten het oneindig doeltreffender drastisch op te treden tegen de verfoeide Vl. Nationalisten!

Door kleinzielige wraaknemingetjes heeft zich overigens het belgisch regiem steeds onderscheiden, niet beseffend hoe het aldus steeds koren op onzen molen bracht.

Tijdens de begrafenis van Hippoliet Meert in November 1924, hadden de brutaal optredende politiemannen ook proces verbaal opgesteld tegen den Gentschen voorman B. Maes. Maanden en maanden bleef het geval hangend, toen plots een vonnis werd uitgesproken, twee maand gevangenis opleggend. Maes heeft dit verlof in den Gentschen Mammelokker doorgebracht en toen hij in Maart 1927 terug den blauwen hemel kon bewonderen, hebben de medestanders hem in de Arteveldestad gevierd op eene zoo geestdriftige wijze, dat ook in dit geval, de bate voorzeker grooter was dan de pijn!

Te Antwerpen greep in April eveneens een huldiging plaats, die ik niet onbesproken kan laten voorbijgaan. De geliefde Vlaamsche dichter, Willem Gijssels, mijn trouwe wandelgenoot

in en om Salzuflen, werd in ‘Malpertuus’-zaai gevierd, bij gelegenhejd van zijn 25 jarig schrijversjubileum. Al wat naam heeft in onzen Vlaamschen letterwereld, was den gullen Willem komen begroeten, en Pol de Mont - die zelf gewelgerd had zijn 70en verjaardag herdacht te zien - sprak er een enthousiaste feestrede uit.

In deze periode zag Vlaanderen, zich twee harer verdienstelijke zonen ontvallen.

Eerst op 26 Maart, de 80 jarige Lodewijk Delpire, van Schaarbeek, de schrijver van de vermaarde brochuur ‘Budgetvreters’ (Didaskalos). In ‘Volksopbeuring’ Brussel had ik prettig met hem samengewerkt. Na den oorlog was hij Vl. Nationalistisch kandidaat geweest voor den Gemeenteraad zijner voorstad, en voor den Senaat op de lijst van Leuven. Geheel zijn leven had hij gewijd aan de Vl. Nat. zaak en in 't bijzonder aan de in eereherstelling van Coucke en Goethals, welke wij voorzeker in den ‘Raad van Vlaanderen’ zouden doorgedreven hebben, ware de kaart niet zoo plots gekeerd in 1918.

Dan op 29 Mei stierf Georges Eekhoud te Brussel. Alhoewel geen strijdend flamingant, door eene verkeerde opvoeding, in 't fransch schrijvend, was hij den Vlaamschen rechtseisch zeer genegen .Hij verklaarde herhaaldelijk, dat hij het diep betreurde niet de taal te kunnen gebruiken van het volk, dat hij in zijne werken liefhebbend schetste en riep de jonge literatoren op, om alleen in hun moedertaal te schrijven. Het was dus niet te verwonderen, dat deze man, tijdens den oorlog in ‘La Belgique’ er voor uitkwam, partijganger te zijn van de doorgevoerde bestuurlijke scheiding.

Hij werd dan ook in 1918 uit zijn leeraarsambt ontzet en kende de bitterste ellende...

De jaarlijksche Landdag te Kester was ditmaal niet van een leien dakje geloopen. Op 1 Mei verbood de burgemeester plots de betooging, die tot hiertoe steeds rustig was afgeloopen. Nu werden de Vl. Leeuwenvlaggen van de gevels gehaald. Vl. spelden uit de knoopsgaten gerukt en chargeerden de gendarmen meer dan 40 maal op de Groote Markt te Kester. Een interpellatie van Staf De Clercq, op 25 Mel, werd door den Waalschen Minister Vauthier gesmoord.

Weeral olie op 't vuur!

Zoo las ik nog in de ‘N. Rott. Courant’ van 26 Mei, dat de belgische Minister van Oorlog twee reserve-officieren uit

het leger gesloten had om hunne Vl. nationale overtuiging: Dr Spincemaille, gewezen bataljonarts 1914-18, die in den gemeenteraad te Rumbeke, een radikaal Vl. getuigenis had afgelegd, en Joris Lannoo, om eene vergadering voorgezeten te hebben, waarop het Kamerlid Van Severen de inrichting van een Vl. verweerkorps had bepleit.

Als wij, bannelingen, die gebeurtenissen in Vlaanderen, beurtelings van blijden en minder opwekkenden aard, in den geest meeleefden, dan werd ons verlangen nog grooter om toch maar spoedig weer mede in de branding te kunnen staan.

Wel waren enkelen onzer in zulke mooie betrekkingen geklommen, of hadden zij zich persoonlijk zulke schitterende positie verworven, dat zij er voorshands niet aan konden denken, in de verste verte iets gelijkwaardigs in Vlaanderen te vinden, maar zeer velen hunkerden toch om terug te keeren.

Ik, althans, ongetwijfeld.

De samenwerking met heer Stroeh was ook moeten opgegeven worden tengevolge van de groote malaise in het machinevak, en na lang zoeken, was ik ten slotte weer terug aangeland bij de Rotterdamsche firma, voor dewelke ik eenige jaren te voren had gereisd.

Tegen een matig salaris zou ik er correspondent-administrateur worden, d.w.z. zoo een beetje duivel-doet-al in de twee aanpalende gereedschapswinkels; van Maandag tot Vrijdag van 8 u. 's morgens tot 9 u 's avonds, Zaterdags tot 11.30 u. 's avonds... Tweemaal in de week ging ik nog steeds in de Radiozaak de boekhouding bijwerken van 9 tot 11 u. 's avonds.

Een lui leventje was anders!

Voor den boekverkoop door huisbezoek voor de rekening van de 'Wereldbibliotheek' bleef mij volstrekt geen tijd meer over, maar toch kon ik nog heel wat leveren naar Antwerpen, door bemiddeling van een speciaal 'Boekencomité' van het 'Vlaamsche Front' ijverig beheerd door den heer H. Hancké. Zeer voordeelige voorwaarden had ik te Amsterdam kunnen bedingen en op die wijze kon het goede Nederlandsche boekin vele Vlaamsche handen gebracht worden. Ik verdiende er persoonlijk nog een stuivertje bij (wat wel hoogstnoodig was!) alhoewel ik de helft mijner winst afstond aan de Partijkas.

Wat ik vooral betreurde was, dat ik de Zaterdagsche vergaderingen van 'Flandria' niet meer kon bijwonen en mij dus gedwongen zag af te treden als Voorzitter.

Toen kwam mij nog de treurmare treffen van den dood, te

Wolfenbuttel, van mijn uitstekenden oud-leeraar Antoon Moortgat, die mij op het Atheneum van Antwerpen, tezamen met Pol de Mont, tot Vlaamschgezind strijder had gemaakt, toen ik amper 18 jaar oud was, en mij in het latere leven nog steeds een warm vriend gebleven was.

Moortgat, met zijn open opbruisend karakter, was natuurlijk een van de eerste Activisten geweest. Dat was voldoende voor den onzaligen Rip, om met slijk te werpen naar den man, aan wien hij destijds zijn baantje aan de 'Nieuwe Gazet' dankte, en hij deed het, toen hij, - godweet tengevolge van welk valsch bericht? - in November 1921, smalend het overlijden van Moortgat meldde.

Ik herinner mij nog volkomen goed, hoe ik aan den 'levende doode' toen mijn wensch voor nog vele, vele jaren schreef, en hoe de brave kerel mij antwoordde in een brief - 17 bladzijden lang! - met allerhande oude herinneringen en edelmoedige verschooningen voor Rip!

Zoo was de ronde Sinjoor Toon Moortgat...

Niet geleerd door zijn 'begrafenis' van den nog 6 jaar lang springlevenden Toon, beging Rip denzelfden blunder kort daarna, toen hij zijn medehoofdopsteller aan de N. Gazet, den aartsfranskiljon Strauss, konsul van het ex-vijandelijke Bulgarijë en beul van Herman Van den Reeck, in zijn eigen blad, ook al officieel voor dood verklaarde, terwijl de stokoude man nog meer dan 3 jaar bleef leven!

En zeggen, dat Rip - alias Monet... 'professor' is in... journalistiek!

De Sporenviering te Antwerpen stond in 1927 in het teeken der Rubensherdenking, bij de 350e verjaring van de geboorte van den Vorst der Antwerpsche schildersschool. Tevens was het de 625e verjaring van den slag op den Groeningher Kouter. De feesten duurden van 7 tot 11 Juli. De optocht was talrijker dan ooit, en de hulde aan het Rubensbeeld op het Groenkerkhof, grootsch.

In Nederland greep de centrale herdenking ditmaal plaats te Utrecht.

Het was voor de bannelingen een ware verrassing geweest, toen het kranige dagblad 'De Schelde' van Antwerpen hun vroeg, voor een speciaal 'Sporennummer' eenige lijnen in te zenden.

Ik voelde het aan, als een aanwezig zijn aldaar te mid-

den van mijn geliefde Sinjoren en ik haastte mij het volgende te sturen:
Waarde Broeders en Zusters in Vlaanderen.

> ‘Gretig grijp ik de gelegenheid aan, ons door de dappere Schelde’ geboden, om op den Vlaamschen Hoogdag van 11. Juli, met een enkel woord blijk te geven, hoe nog steeds Vlaanderen, en Vlaanderen alleen, onzen geest vervult, en ons hart.
> Ik hoop en vertrouw dat deze eenvoudige, hernieuwde belijdenis, niet klinken zal als ijdele grootspraak, in de ooren van de strijders der huidige geslachten.
> Wel hebben wij - ouderen - een kostbaren tijd verloren laten gaan in de romantische periode der bombastische Vlaamsche Beweging, maar het zal ons toch toegegeven worden, dat wij niet gedraald hebben, om tijdens de activistenjaren, met één slag de geleden schade te herstellen.
> Het heeft niet mogen zijn.
> En toch! De gedachte dat ons offer niet vergeefs is geweest blijft ons allen, Vlaamsche bannelingen, zoo duurbaar dat zij de onmiskenbare steun is om onze hoop en ons geloof in de toekomst levendig te houden.
> Vlaanderen's jong geslacht is voor de Zelfbestuursidee gewonnen. De jeugd - vooral de studeerende jeugd, zij is met ons. - De Vlaamsche vrouwen en meisjes, voor den grooten wereldbrand, zoo hopeloos onverschillig, zij zijn ontwaakt.
> De Jeugd, de Vrouw zijn met ons: Wie zal dan de eindzegepraal verhinderen?
> Verhinderen niet, maar verdagen, wie weet nog hoe lang, dat kunnen onze tegenstanders. Niet door hunne zedelijke kracht, maar door de logge macht van hun geld. Hun geld dat - o! spotternij - Vlaamsch geld is.
> Zoolang die economische hefboom niet onder onzen idealenkamp gestoken wordt, verliezen wij dagelijks een Sporenslag!

Toen ik dit schreef, dacht ik terug aan mijn voorstel een paar jaren te voren aan het Vl. Front ingezonden., tot oprichting van eene Cooperatieve. Ik voelde dat wij naar middelen moesten uitkijken om de breede massa te winnen en daarom besloot ik mijn opstel als volgt:

> De intellectueelen zijn gewonnen, de eerlijken en de moedigen in den lande ook, maar de massa, blijft nog altijd afzijdig.
> Afzijdig, niet vijandig.
> Die massa moet naar ons toegebracht worden: eerst door stoffelijke behartiging harer maatschappelijke belangen - daarna eerst kan zij, in een zuivere Vlaamsche lucht rijp gemaakt worden voor de Vlaamsch nationale Gedachte!
> Als ik dan een wensch uiten mag op dezen Hoogdag, dan zou ik smeeken: ‘Vlaamsche Nationalisten, organiseert U meer en meer in Cooperatieven, in Koopersbonden, in allerhande

Stichtingen die het Vlaamsche Kapitaal in Vlaamsche handen brengt, en laat.
Maakt U financieel onafhankelijk van den vijand van uw volksbestaan, en alras, aanschouwt gij den dageraad van Vlaanderens vrijwording.
Rotterdam, Juli 1927.'

Wat Petain zei! - Nog Meer Waalsche Ministers. - 'Bormsfonds' - Van der Velde op de vlucht.

Het 'Verbond van Vl. Holl. Vereenigingen' belegde dit jaar den traditioneelen Begroetingsdag te Breda op 24 Juli. Daags te voren was er de 'Dietsche Landdag' gehouden. Het Stadsbestuur had den kleingeestigen maatregel getroffen, den gebruikelijken optocht naar de Vergaderzaal te verbieden, en ook mochten geen strijdliederen gezongen worden. Het viel den deelnemers op het lijf als een koud stortbad, en wellicht werd dit plagend optreden wel een der redenen, waarom de toespraken van De Boevé en Ward Hermans zoo bijzonder radikaal gestemd waren.

Weemoedig dacht ik daarbij terug aan de eerste bijeenkomsten te Roozendaal, in een sympathieke atmosfeer, en waar ik een volzinnetje had uitgesproken, dat in de franskiljonsche pers heel wat nagalm vond:

'Wij willen geen genade! Onze "belgische" vonnissen dragen wij als "Vlaamsche" decoraties'.

Een tusschengevalletje te Gent dreef onze zwartgalligheid weer een poosje weg: Op het Ste Annaplein hadden de katoenbarons een borstbeeld doen plaatsen van den verwoeden franskiljon Mechelynck, in leven liberaal Kamerlid en Schepen van Gent.

Tijl Uilenspiegel had dit waarschijnlijk als een beleediging gevoeld, want na korten tijd vond men de marmeren buste, met een koord om den nek, naast het pieterstaal liggen... Het diepste geheim is blijven zweven rond deze nachtelijke grap.

Als tegenhanger van deze 'beeldstormerij' moet vermeld worden, hoe op 14 Oogst, te midden van een ontzaglijken volkstoeloop, te Deerlijk, een gedenksteen werd onthuld in den gevel van het geboortehuis van den zoeten pastor van te lande,

Hugo Verriest, dien men tijdens den oorlog 14 kogels had beloofd!

Den Zondag daarna, op 21 Oogst, volgde de achtste IJzerbedevaart naar Diksmuide, talrijker dan ooit. In den optocht naar het IJzerkruis, droeg voor elke Vlaamsche provincie, eene groep één der geredde 235 heldenhuldezerkjes, die in den voet van het monument ingemetseld zouden worden, ter eeuwige schande van de militaire camarilla, die ze tot grint voor de straatwegen had willen doen verbrijzelen.

In dezelfde maand, benevens vele kleinere, nog twee grootsche Amnestiebetoogingen: den 7n te Mechelen, waar Herman Vos, P. Finné en advokaat J. Muys spraken, den 28n te St Niklaas, met Ward Hermans, Seraf Trio en Staf de Clercq als redenaars.

September ving aan met een paar gebeurtenissen van beteekenis: de stichting van het 'Vlaamsche Kruis' in tegenstelling van het franschdolle 'Roode Kruis'. Dit edel Vlaamsch organsime groeide na korten tijd tot een machtige inrichting, die in tal van omstandigheden, onder leiding van Dr J. Laureys, groote diensten bewees bij overstroomingen, betoogingen, enz.

Dan, de verwijdering van België uit den 'Volkerenbond', door het spel van beurt-afwisseling. De heele franschgezinde pers, die wel voelde dat Frankrijk daardoor een stem minder in 't kapittel zou hebben, huilde als bezeten dat 'la Begique martyre' recht, had op eeuwigdurende vertegenwoordiging als 'grootmacht'!... Een der hevigste schreeuwers was wel de dikke fransche uitwijkeling Leon Daudet, die van uit zijn schuilplaats te Brusnel, razende artikels over 't geval inzond aan zijn blad 'L'Action Française' te Parijs.

Het is overigens een gekend feit, dat de Franschen het kleine België zoo lief hebben, dat zij het wel zouden inslikken. Ontelbare keeren, voor den oorlog, verklaarden franschmans Brussel voor een klein Parijs, België voor fransch grensland.

Nog niet zoo lang geleden, - op 14 September 1924 - had immers zekere heer Balay, leider der Parijzer 'Garde Républicaine' bij een bezoek aan Brussel, aldaar in een officieele toespraak, zich de woorden laten ontvallen: 'België is een verlengstuk van Frankrijk'. (un prolongement de la France).

Op Zondag 11 September 1927 zou dit nog veel duidelijker gezegd worden door den franschen maarschalk Pétain, bij een gedenkteeken op het kerkhof te Dinant.

Uit zijne rede visschen wij de volgende pareltjes:

> Het belgische land was ten alle tijde de grenstrede van Frankrijk. Uwe bevolkingen hebben steeds de voorhoede der latijnsche beschaving tegenover Germanië gevormd en waren zij de beschermsters van de geestelijke gemeenschap, waartoe gij en wij behooren.
> Onze belangen zijn dus verbonden en wij moeten er voor zorgen dat gebeurlijk overeenstemming bestaan zal, tusschen uwe krachtinspanning en de onze.
> Wij mogen niet vergeten, dat zich achter Luik, Namen en Verdun, aan de Maas, bolwerken bevinden van eenzelfde verdedigingslinie.

Eigenlijk vertelde Pétain niets nieuws, alleen zegde hij ruwweg wat de Quai d'Orsay van Parijs denkt.

De Vlaamsche pers protesteerde natuurlijk heftig, en Van Cauwelaert in ‘De Standaard’ van 15n gebruikte zelfs het woord ‘Vassaliteit’. Den 24n schreef hij: ‘wij willen niet de’ foeriers van het latijnendom wezen.’

De Frontpartij hing plakbrieven uit en kondigde eene interpellatie aan in de Kamers door Staf Declercq en Herman Vos. Deze kwam eerst aan de dagorde op 6 December. De eerste violen van de Vl. Katholieken, Van Cauwelaert niet uitgezonderd, waren... afwezig, en niettegenstaande al hunne moties, protesten en dagbladartikelen, lieten zij de Vl. Nationalisten in den steek, met het gevolg dat de motie Declercq-Vos verworpen werd tegen die van Destrée.

Bert d'Haese schreef in ‘Ons Vaderland’ van 11 December:

> De Katholieke Vlaamsche Kamergroep is eene vereeniging met winstgevend doel, opgericht door de vijanden van Vlaanderen om de Vlaamsche sukkelaars zand in de oogen te strooien.
> Dit was inderdaad de les van dien ‘kwaden Dinsdag’ (6 December 1927).

Er was inmiddels een ‘Dinsdag’ voorbijgegaan, die een blijde dag had kunnen zijn: op 11 Oktober werd, in het kroonprinselijk gezin Leopold-Astrid, een eerste kindje geboren: Josephina-Charlotte...

Bij Hollandsche vrienden en uit brieven uit Vlaanderen hoorde ik: ‘Nu komt er zeker amnestie!’

Nieuwe Meetings werden ingericht: o.a. te Vilvoorden, te Lier: de Brusselsche paleizen bleven wrokkig zwijgen; het koninklijke woord van November 1918 zweefde er nog steeds

als een venijnig gesis: - ‘Voor de Activisten kan er geen sprake zijn van amnestie’. -

Ik werd gesterkt in mijne zoo dikwijls uitgedrukte meening: ‘volledige amnestie komt er nooit van de huidige belgische constellatie. Het is pure kwestie van macht!’

Intusschen dan maar de tanden op mekaar geklemd en voortgewerkt in de ballingschap, na negen jaar zwalpen tusschen hoop en ontmoediging.

Velen - en van de besten - waren reeds bezweken, verre van 't Vlaamsche vaderland: Huybrechts, Depla, Schoenfeld, Hipp. Meert, Quintens, Maurits Josson, Toon Moortgat.

Een nieuw offer zou vallen, - een kerel als een reus zoo forsch en sterk - in de ‘fleur’ van zijn leven...

Op 15 Oktober overleed in Den Haag Prof. Mr Alfons van Roy, tengevolge van een motorfiets-ongeval.

In mijn verbeelding zag ik hem nog den laatsten vaarwelsgroet spreken aan het graf van Josson, in December 1925; - hij Van Roy, de geestdriftige redenaar, de beslagen debater, de edele mensch, de onvermoeibare werker, van wien Vlaanderen nog zooveel verhopen mocht, weggemaaid in een paar uren tijds!

Tot mijn groote spijt kon ik de teraardebestelling van den duurbaren vriend, met wien ik zoo vaak plannen was gaan smeden, op zijn advokatenkantoor te Leiden, niet bijwonen, weerhouden als ik was door de strenge regeltucht in mijne zware betrekking, die mij geen oogenblik vrijaf kon gunnen.

Maar bij monde van sekretaris Karel Waternaux werd, natuurlijk, aan de groeve gesproken, uit naam der Rotterdamsche Vlamingen, gegroepeerd in Kring ‘Flandria’.

Eenige weken nadien, op Kerstmorgen, werd nog een verbannen Activist door den dood weggerukt: de 35 jarige Dr A.E. Remouchamps, die zich opgewerkt had tot Conservator van het Oudheidkundig Museum te Leiden, en zich door een uitgebreid grafheuvel-onderzoek, inzonderheid te Valkenburg, een stevige wetenschappelijke faam had verworven in de geleerde N.-Nederlandsche kringen, hij de oud-student aan de Vl. Hoogeschool van Gent.

Wat al schitterende krachten zijn er niet verloren gegaan voor Vlaanderen, door de schuld der stompzinnige ‘belgen’!

Toch waren er teekenen dat de bewuste Vlamingen zich met den dag beter gingen inrichten, ook op zakengebied.

Zoo b.v. legde het eerste Congres van het ‘Vl. Economisch

Verbond' de groudslagen voor een degelijke verdediging van stoffelijke belangen in den zoo goed als geheel verfranschten handelswereld.

Tijdens die Studiedagen, 22 en 23 Oktober, te Antwerpen, kwamen Vl. minimalisten en Vl. nationalisten bijeen, enkel en alleen met bovengemeld doel. Zooals het in een merkwaardig artikel in 'Ons Vaderland' omschreven stond: 'zijn compromissen tusschen beide strekkingen niet te treffen, maar zij hebben toch dit gemeen, dat zij elk de cultureele, sociale en economische opbeuring van het Vlaamsche volk betrachten. Op dat terrein kunnen allen samenwerken en, mits eerbiediging van elkanders zienswijze, goed werk verrichten.'

Het V.E.V. heeft, sedert dien tijd, een heel eind weegs afgelegd en inderdaad goed werk verricht.

Den 14n November waren nogmaals aller blikken gericht naar de Scheldestad. Het 'Front' had een groote volksvergadering belegd in Zaal 'El Bardo' waar door Herman Vos, Frans de Meyer en Advokaat Hoornaert het woord werd gevoerd over de zaak Pétain. Amnestie en den 6-maanden legerdienst.

Brandende punten die tijdens het al te lang gerekt parlementair verlof zeer acuut waren geworden.

Pas waren de Kamers weer bijeen, of het bleek dat de werking van Renkin tot versterking van het katholieke bloc vruchten had gedragen. De latente minister-crisis kreeg nu vorm, en de socialisten trokken zich uit de Regeering terug. Op Vlaamsch gebied was het voorwaar geen vooruitgang, dat Kamiel Huysmans aan 'Kunsten en Wetenschappen' vervangen werd door den Waal Vauthier, noch dat Paul Hymans weer terug 'Buitenlandsche Zaken' in handen kreeg en de bekende anti-flamingant Janson aan 'Justicie' de cipier van Borms werd! De o! zoo zeer gematigde Vlaamsche ministers Baels, Heyman en Carnoy vormden maar een zeer dun doekje tegen 't bloeden.

Het jaar sloot met de stichting van het. 'Bormsfonds' onder den wettelijken vorm van eene 'Vereeniging zonder Winstbejag'. In vooruitzicht van de vrijstelling van den grooten martelaar, werd het doel van dit Fonds als volgt vastgelegd:

> Het toekennen van eene lijfrente aan Dr Aug. Borms, en het eventueel steunen, na zijnen dood, van zijn gezin. Het kapitaal zal nooit aangetast worden, maar na volvoering van deeerstgenoemde doeleinden, aangewend tot ondersteuning van

behoeftige Vl. hoogstudenten en kunstenaars en verder van alles wat de cultureele en economische belangen van het Vl. volk kan bevorderen.

In uitzicht werd gesteld dat een kapitaal van ongeveer 500.000 frank daartoe noodig zou zijn. Dadelijk stroomden de giften van allerwege toe.

Het 'Verbond van Vl. Holl. Vereenigingen' spande zich voor de taak, om in N.-Nederland een hulpcomité te vormen: vele gekende namen traden toe en de welkome 'guldens' (fr. 14 voor 1 Gulden!...), vloeiden mede in de kas! Ook de bannelingen brachten hun steentje bij - hoe nederig dat het moest wezen...

En zoo beleefde ik dan Nieuwjaar voor den elfden keer, verre van Antwerpen.

Wat zou 1928 ons brengen?

De amnestie-actie was wel duchtig aan den gang: honderdduizend handteekeningen waren verzameld voor algeheele kwijtschelding, het internationaal Manifest, bekleed met de honderden namen van de hoogststaanden in de beschaafde wereld, zou in Januari bij de Kamers ingediend worden, en toch bleef ik bij mijne meening, dat enkel een machtsontplooiing in België zelf, een uiting van den volkswil, zoo sterk dat hij de ministerzetels deed wankelen, amnestie kon brengen.

De hoogere geestelijkheid stond nog steeds aan de zijde van de Regeeringsmacht; een nieuw schrijven van Kardinaal Van Roey, aan de directeuren van de colleges in het bisdom Mechelen, kwam het eens te meer bewijzen.

In dezen brief werd het Vlaamsch Nationalisme gedoodverfd als een 'gevaar en een onpractischen droom' en werd onzen leiders verweten dat zij 'een geest van misnoegen en wantrouwen tegenover de bisschoppen zaaien'

De minimalisten hunnerzijds waagden het nooit de regeeringsbazen in minderheid te brengen, zooals nog de jongste interpellatie over het Pétain-incident had bewezen. Méér nog: in het Vlaamsche Antwerpen ging de officieele verfransching driester voort dan onder de besturen van een Jean De Vos of van een Strauss.

De straatnamen werden op de belachelijkste manier verfranscht: 'rue Quellin-straat', 'rue Zetternam-straat' en dergelijken onzin meer. Schepen Hector Le Bon, de ex-vurige flamingant, vond nu dat Antwerpen te cosmopolitisch geworden was, om ééntalig Vlaamsch van uitzicht te zijn en Van Cau-

welaert was van oordeel, dat alleen nog in de ‘volkswijken’ voorloopig enkel Vlaamsche naambordjes konden geduld worden.

Droeve blijken van een verslapt rasbewustzijn.

In Holland scheen het middenpunt der Vlaamsche actie verplaatst te zijn van Rotterdam naar Amsterdam, waar de Vl.-Nederlandshe Vereeniging ‘Guido Gezelle’ een flink eigen orgaan uitgaf en op 14 Januari een mooien Vlaamschen avond inrichtte, met Pol de Mont als redenaar over ‘Het Vlaamsche Lied’ en met muzikale uitvoering onder leiding van Meester Lieven Duvosel.

Ook ‘Hou ende Trou’ uit Den, Haag liet van zich hooren, door de huldiging van zijn voorzitter Flor Heuvelmans, bij gelegenheid van dezes 70e verjaardag (12 Januari). In ‘Ons Vaderland’ wiens Redactie van Brussel met aanvang 1928 naar Antwerpen was overgebracht, werd een uitgebreide levensschets van dezen ronden sinjoor afgekondigd. In hetzelfde nummer een gul herdenkingswoord voor den 60-jarigen schrijver Piet van Assche, en voor den 80- jarigen vader Julius Hoste, aan wiens zoon, leider van het slappe ‘Laatste Nieuws’ werd toegewenscht: ‘een weinig van de onversaagdheid, waarvan zijn vader bewijzen gaf in zijnen bloeitijd’... 't Bleef een ‘vrome wensch!’

Kort daarop, begin Februari, was oud-minister Kamiel Huysmans het ‘feestvarken’, (zooals de Hollanders dat noemen) te Brussel gevierd door de ‘Vereeniging van Vl. Letterkundigen’ omdat, zooals voorzitter August Vermeylen het in een toast zegde, ‘hij Belgische wetten heeft doen naleven’...

Wij, Vl. Nationalisten, hebben voorwaar geen reden om den Activist van voor de letter, die Aug. Vermeylen heet en zoo flauwhartig zijn overtuiging wegmoffelt, te eeren, - en ook Huysmans niet, die te zeer ‘politieker’ is om praktisch en logisch op zijn Stockholmsch te durven optreden maar toch willen wij gaarne toegeven, dat hij de beste Vl. minister is geweest en willen wij even graag een goede noot aanschrijven voor Vermeylen, omdat hij op het feestbanket, te midden van al die hooge belgische oomes, verklaarde dat het ‘voor de Vlamingen vernederend is een Minister te vieren... omdat hij eene voor hen eenigszins gunstige wet durfde doen naleven’.

Inderdaad ‘vernederend’.

Wat Huysmans voor goeds heeft kunnen doordrijven, is natuurlijk met voorbeeldigen ijver, door zijn Waalschen opvolger

Vauthier en diens gewillige ‘bureaux’ met bekwamen spoed weer afgebroken.

Maar Vauthier's opvolger aan ‘Justicie’ vond geen... tijd om Borms in vrijheid te stellen, toen deze op 8 Februari zijn tiende celjaar inging.

De Vl. Nationalisten lieten dezen dag niet ongemerkt voorbij gaan. Denzelfden avond belegde het ‘Vlaamsche Front’ van Antwerpen, in zijn nieuw Tehuis ‘Malpertuus’, Frankrijklei 8, eenen intiemen herdenkingsavond.

‘De Schelde’ liet een nummer verschijnen bijna gansch gewijd aan onzen voorman, en waarvan in extenso opgenomen was de tekst van het Amnestievertoog aan de Kamers, met al de onderteekenaars op het internationaal manifest.

Een poosje werd er in de pers over het vertoog geschreven: toen kwam windstilte! In geen land ter wereld zou het mogelijk zijn, alzoo de stem van het geweten uit 20 landen te smoren. In België - het land van het edelste gerecht! - kan dat wèl!

Na 108 maanden, zegge 3285 dagen of 78.840 uren gevang, liet men den man., die enkel te boeten had voor een politieke overtuiging, koelbloedig in de cel verkwijnen, onder de hoede van een Waalsch gevangenis-directeur ‘bezield met razenden haat tegen 't Vlaamsch Nationaal streven’, zooals Borms zelf verklaarde in een persgesprek met ‘De Tijd’ uit Amsterdam.

't Mag een waarachtig mirakel genoemd worden, dat naast de zedelijke kwellingen en vernederingen van iederen dag, Dr Borms niet in de cel 310 bezweken is aan de beroerte of hartkwaal die hem beloerde...

Enkele dagen daarna, den 13n, viel een nieuw offer: de Gevolmachtigde voor Nijverheid en Handel, bij den ‘Raad van Vlaanderen’ de geleerde, hoogstaande E. Ver Hees, dan professor aan de Universiteit te Berlijn, overleed aldaar, als banneling.

Nog een die aan Vlaanderen, na den oorlog, onschatbare diensten hadde kunnen bewijzen!

De hollandsche pers bracht mij daags daarna meer opbeurend nieuws! In alle bladen stond te lezen, hoe oud-minister Emile Vandervelde in Nederland eene rondreis deed om te spreken over de ‘Toekomst van het Socialisme’. (Les perspectives du socialisme).

Telkens werd aan den ingang der voordrachtzalen een brochure aangeboden: ‘Wie is Emile Vandervelde?’, geschre-

ven door Jef Van Extergem, socialist, politiek gevangene te Antwerpen, en waarin aan ‘le patron’ op onomwonden wijze, zijn optreden tegen de Vl. Activisten werd verweten.

Daarenboven waren ieder maal Vlamingen aanwezig, - die gebruik makend van bun recht tot vragen stellen, - het Vandervelde terdege lastig maakten: Waarom hij optrad ten gunste van Russen., niet voor Vlamingen? Waarom hij hun Amnestie weigerde? Hoe hij, verdediger van den werkman in België, geen woord hunner taal geleerd had? enz.

Dit gebeurde te Amsterdam, te Leiden, te Utrecht...

‘De Vlaamsche Leeuw’ overstemde de ‘Internationale’ en... Vandervelde koos het hazenpad zonder de overige steden nog niet zijn bezoek te vereeren!

Een tweede nederlaag stond Vandervelde te wachten.

In het Fransche blad ‘L'CEuvre’ was een opstel verschenen van zekere Mejuffer Dusser, die tamelijk objectief de tweeledigheid van België onderzocht en tot conclusies kwam welke, tot op zekere hoogte, strookten met onze Vl. nationalistische grondbeginsels.

De internationalist Vandervelde ontpopte zich nogmaals als een bekrompen belgicist, en durfde beweren in ‘Le Peuple’ dat Belgie eene wezenlijke ‘natie’ is, - niet alleen in aardrijkskundigen zin.

In ‘La Wallonie’, diende Georges Truffaut hem kranig van antwoord en in ‘De Schelde’ van 6 Maart schreef Herman Vos een wel beredeneerde studie, om eens te meer te wijzen op de groote kracht die uitgaat van een gezond Vl. ‘nationaliteitsgevoel’ dat voorzeker een dam moet opwerpen tegen het voortdurend intrigeeren van Frankrijk om België Luxemburg en den Linker-Rijnoever te annexeeren.

In de ‘Klok van St Andries’ bracht ik in herinnering hoe, in 1852, president Lodewijk-Napoleon, voor zijne staatsgreep, boudweg te Bordeaux verklaarde, dat ‘alleen als Frankrijk zijn wensch heeft, er vrede kon heerschen in de wereld’, en hoe hij in 1866 - als Keizer - schreef dat ‘Frankrijk zich met Pruisen moest verstaan, om België, - dat geen nationale Staat is - bij Frankrijk in te lijven’. - In 1869 dreef Paul de Cassagnac de cynische onbeschaamdheid zoo ver te schrijven: ‘Het wordt tijd, dat de fransche vlag wappert over dit land van slappelingen en eunukken, ongeschikt om te regeeren en te besturen, en dat zij met haar eervolle plooien dekt, wat voor de heele wereld een onteerende vlek is!’

Het kan waarachtig geen kwaad deze dingen af en toe weer in het daglicht te stellen. Wij Vl. Nationalisten hebben onafgebroken ten plicht, steeds er op te wijzen hoe, zonder een levendig Vlaamsch bewustzijn, België een prooi wordt van Frankrijk en ons Vlamingen in zijn val zou meesleepen, zoo diep dat wij nog even weinig kans zouden hebben uit den latijnschen greep los te komen, als het ongelukkige Franchecomté, dat in de XVIIe eeuw door Lodewijk de XIVe ons werd ontroofd.

Half Maart - een nieuwe doodsmare!

De 32- jarige dichter Paul Van Ostayen weggerukt. Niet alleen op het gebied der letterkunde, waar hij met baanbrekenden durf optrad, was hij eene figuur van beteekenis, maar ook als Vlaamsch strijder was hij zeer verdienstelijk geweest. Zoo verscheen o.a. van hem in ‘De Goedendag’ van 1916 een studie ‘Over het tragische van onze Beweging’ en in ‘Ons Land’ van 1917 eene reeks van 28 artikelen: ‘De Voorgeschiedenis van de Vlaamsche Beweging’, die buitengewoon belangrijk en sterk gedokumenteerd was. Ik deed destijds pogingen bij hem om deze studie in brochurevorm uit te geven: hij was akkoord, maar de ‘ineenstorting’ kwam ons verrassen.

Borms 50 jaar! - Aalst en zijn ‘Vlaamsch Huis’ Jef van Extergem. Gebeurtenissen in mijn gezin

14 April: Borms wordt 50 jaar. Heel het Vlaamsche Land, gedenkt den grooten martelaar op dezen dag. Geen blad of tijdschrift zoo klein, of het brengt hoofdartikels aan Hem gewijd. Op Paaschdag gaan Vlaamsche vrouwen te Leuven voor de celgevangenis geknield bidden!

Te Rotterdam hadden wij als trouwen bezoeker op onze voordrachten, den Heer M.J. Leendertse gekend, een journalist van grooten aanleg, die Rotterdamsche figuren in zeer opgemerkte literaire portretjes konterfeitte, en zoo-waar ook aan de Rotterdamsche Vlamingen een opstel had gewijd, zoo vleiend, dat ik het liever hier achterwege laat.

Deze Vlamingenvriend had het plan gevormd, op 14 April, voor de Radio te Huizen, een spreekbeurt te houden, die zou zijn ‘een pleitrede voor Vlaanderen's Recht’. De ‘Nederland-

sche Christen Radio Vereeniging' meende ten laatste deze rede niet te kunnen uitzenden 'om redenen van politieken en diplomatieken aard!' en dan gaf Hr Leendertse ze in druk bij de Wereldbibliotheek, onder den titel 'Een Volk in Nood' eene brochure van 16 blzz. die een compakte documentatie vormt van den Vlaamschen Kamp.

De slotregelen, die wij hier dankbaar naschrijven, toonen duidelijk aan in welken warmen trant deze rede gesteld was:

> Vlaanderen heeft eene 'wacht' tot zelfs in 't Belgisch Parlement, die vast besloten is niet te wijken in den strijd voor Vlaanderens rechten. Zij volgt het stralend voorbeeld van haar grooten Martelaar, Dr August Borms, wiens leven en daden niets waren en zijn dan een heilige dienst aan zijn volk in nood. Heil Borms en Vlaanderland!

Tal van N. Nederlandsche kranten brachten sympathieke artikelen. Het 'Algemeen Handelsblad' doelend op het internationaal Amnestie-Manifest schreef de beteekenisvolle woorden:

> Blijft de wereld daartegenover onverschillig, dan zal Brussel daarin zien een vrijbrief, om Borms verder gevangen te houden en voor de bannelingen de poort naar het vaderland gesloten te houden. Blijft de wereld daartegenover onverschillig, dan zal dat mede aan ons 'Nederlanders' te danken zijn...

Zoo is het ook gebeurd: de wereld bleef onverschillig en Amnestie kwam er nog niet!

Intusschen ging Vlaanderen zijn gang opwaarts: van 13 tot 16 April kwamen te Leuven 2000 Vlaamsche en N.-Nederlandsche geleerden bijeen in de 'Wetenschappelijke Congressen' en de 'Activisten' waren er talrijk vertegenwoordigd.

Den 6den Mei greep de 9de Landdag te Kester plaats en groeide tot een machtige Vl. Nationale uiting. Duizenden en duizenden juichten er den stoeren Staf De Clercq toe, die inderdaad in het Payottenland wonderen heeft verricht.

Ook te Mol werd de inhuldiging van het 'Vlaamsch Huis' op 20 Mei een grootsche nationalistische betooging; den volgenden Zondag 27 Mei, kwam er te Antwerpen, in Zaal Van Wesenbeke, een Jeugdcongres bijeen, waar als voornaamste sprekers optraden: Firmijn Mortier, Ward Hermans en Jan Timmermans en dat een blijde voorhoede was van een Jeugdbeweging op Vlaamsch-Nationalistisch gebied - buiten alle kleurpolitiek om!

Aan officieele zijde bleef nog steeds hetzelfde onverstand heerschen. Zoo ook weer bij de nieuw voorgestelde Legerwet. In ‘De Schelde’ schreef Mter H. Picard sterk gedokumenteerde artikelen, waaruit eens te meer het bewijs geleverd werd, hoe de groote partijen het waarachtig volksbelang opofferen aan hun politiek belang. De zgn. Vlaamsche ministers Baels en Heyman, en ook Van de Vyvere dansten naar Jaspars' pijpen en de Frontersvoorstellen werden afgestemd. ‘Door hunne schuld, zal de stem van Vlaanderen niet worden gehoord. Twintig, dertig, of vijf en zeventig jaar Vlaamsche propaganda loopen eens te meer op een fiasco uit.

Un, deux! En avant, marche! En als voorheen zullen in de toekomst nog de tienduizenden Vlaamsche soldaten gehoorzaam, onderdanig, onder het fransche bevel van een minderheid Brusselaar's en Walen, als kanonnenvleesch staan en gaan, ook in den dood als hun meesters het goed vinden, voor Frankrijk misschien... voor Vlaanderen niet.’

Ja, zooals in 1914-18, in den dood gaan op fransche bevelen.

Ten gepasten tijde werd, in die dagen, een statistiekje meegedeeld, betreffend de pensioenen, toegekend aan oorlogsinvalieden. De Vlamingen mogen wel hun ‘kanonnenvleesch’ leveren met 80 t.h.. maar als 't er op aan komt, de kapotte levens te vergoeden, dan zit broeder Waal aan 't vetschoteltje. Luistert even:

In Luik werden er 4376 aanvragers toegelaten, in Antwerpen 2279. In Luik bekwamen daar voldoening 2868 (66 p.h.), in Antwerpen... 905 (40 p.h.). Herleest nog eens: 2868 tegen 905!

Kan het dan verbazen dat, zelfs in het verfranschte Gent, het bewustzijn stilaan bij de massa wakker werd?

Toen daar, den 28 Mei, Prins Leopold en Prinses Astrid, hunne ‘Blijde Intrede’ hielden, werden zij reeds bij de aankomst aan het Zuidstation begroet met de kreten: ‘Leve Borms! Amnestie!’ en nog heftiger ging het er toe bij de St. Baafskerk. Bij hun tocht naar het Goevernementsgebouw overstemde het geroep aldoor het gejuich.

Drie Vlamingen werden opgeleid, het lokaal ‘Uilenspiegel’, door politie bezet, en gansch den nacht doorkruisten verhuiswagens met burger-politie de stad, wat niet beletten kon, dat van vele belgische vlaggen aan de gevels, de roode lap

werd afgescheurd, om ze aldus in Vlaamsche vaandels om te tooveren.

Ik wil geenszins zulke gevalletjes overdrijven noch dramatiseeren, maar toch staat het vast, dat zij als een barometer kunnen aanzien worden van een volks-gemoedstemming, die maar oogenschijnlijk op ‘mooi weer’ staat!

Van oneindig grootere beteekenis was natuurlijk de onthulling van het wijdsche ‘Vl. Huis’ te Aalst, op 10 Juni, vergezeld van eene tentoonstelling van Vlaamsche strijd-literatuur sedert 1830 en van fotos, teekeningen, bladen, enz. betreffend den Vlaamschen strijd van 1914 tot op den huidigen dag. Het woord werd gevoerd door Mter de Koning uit Amsterdam, door Mter J. Leuridan uit Ieper, en door Herman Vos.

Een optocht van 200 deelnemende kringen, met meer dan 20 Harmonieën en Fanfares, doorkruiste feestelijk de straten van het nijverige Aalst, waar de werking van de Daensisten zoo'n heerlijke vruchten draagt.

De Redaktie van het flinke weekblad ‘De Werkman’ tolk der Kr. Volkspartij-Vlaamsche Front, vroeg aan de bannelingen eene bijdrage voor een speciaal nummer.

Hoe graag voldeed ik aan dit vereerend verzoek en zond ik een groet, waaruit ik mij verstout volgende regels te knippen:

Broeders in Vlaanderen!

> Klaar en luid hebt Gij het verkondigd: Ge wilt de Aktivisten eeren en huldigen, Gij - de mannen uit het land van Aalst - het land van onzen grooten Aktivist: Hippoliet Meert. Prachtig!... Dank!...
> Niet om die hulde aan ‘personen’ maar om uw krachtigen steun en stut aan een grootsche en vruchtbare ‘Gedachte’ die wel, onder vuigen smaad en listige vervolging, een tijdje bedolven kon schijnen, maar thans met den dag, méér en méér overtuigde aanhangers wint, - eenmaal toch ons arm, vernederd volk ontslaven zal, en ons terugschenken een onafhankelijk Vlaanderen, waar wij volledig zullen kunnen uitleven al de heerlijke mogelijkheden, die in ons taai, nijverig en kunstrijk ras sluimeren als rijke beloften.
> Mannen uit het stoere Aalstersche!
> Dank voor Uw bewonderingswaardig werk van volksvrijmaking Bouwt Vlaamsche Huizen als burchten voor ons Vlaamsch Nationalisme, en waar eigen Nederlandsche Kultuur hoogtij viert.
> Breidt steeds Uwe organisaties uit en maakt U economisch onafhankelijk en sterk.
> Ontrukt Uw geld aan vijandige instellingen en laat het dienen tot opbouw van de grondvesten voor onzen toekomstige Vlaamschen Staat!

Hoe meer de Vl. Nationalisten aldus blijk gaven van een helderen kijk op de noodwendigheden van een aldoor breeder opgevatte organisatie, hoe meer de ‘baasjes’ te Brussel de kluts kwijt geraakten.

De vrijheid van denkwijze, door de Grondwet in haar artikel 14 plechtig gewaarborgd, kreeg een geweldigen deuk door het schandalig optreden van het Beroepshof te Brussel, tegen den Mechelschen advokaat J. Muys, die tengevolge van zijn voorzitterschap op de Vl. Nationalistische Meeting te Mechelen, door den Tuchtraad der Advokatenorde, voor drie maand uit zijn ambt ontzet was geworden.

Niettegenstaande tallooze precedenten, waaruit gebleken was, dat de advokaten in het partikuliere leven, angstvallig vasthielden aan de onbelemmerde verkondiging hunner zienswijze, bekrachtigde het Beroepshof de beslissing van den Mechelschen Tuchtraad! En zulks tien jaar na den Wapenstilstand, toen men toch verwachten mocht, dat de droeve oorlogsneurose eindelijk geweken zou zijn...

Uit dergelijke machtsmisbruiken kon de les geput worden, hoe hoogstnoodig eendracht geboden was in de Vl. Nat. rangen. Helaas! wij Vlamingen, paren aan een te prijzen openhartigheid, al te zeer de schaduwzijde van die deugd, namelijk een tuchtloos op straat brengen van elk verschil van inzicht, op gevaar af, aan den trouwenloozen tegenstander, het scherpe wapen in de hand te spelen, om ons af te schilderen als een bende zonder eenheid, met zooveel programma's als er leiders zijn.

Zoo geschiedde ook weer bij de hulde aan den kranigen Activist Jef Van Extergem, die na 5 jaar celgevang, op 18 Juni zou vrijgesteld worden. Alles was voorhanden, om deze viering als een grootsche wapenschouw onzer troepen in te richten.

Het sympathieke van den jongen man, - die na een tijdelijke vrijlating, den drang in zich te sterk gevoelde om een opgelegd zwijgen vol te houden, en terug den kerker inging; - de tragische dood van zijne echtgenoote; zijne solidariteit met Borms!

Ik denk er geen oogenblik aan, mij als rechter op te werpen, als ik hier neerschrijf, hoe in-treurig ik het in de ballingschap aanvoelde, broeders in Vlaanderen verwoed tegen elkaar te zien optreden, toen tengevolge van een misschien te vinnige op den voorgrond geschoven communistische mee-

ning, de breuk tusschen het ‘Van Extergem-comité’ en het ‘Godsvrede-Front’ onherstelbaar scheen.

De huldiging op 24 Juni, in de ruime Rubens-zaal, hoe talrijk bijgewoond ook, miste het uitgesproken puur Vl. Nationalistisch karakter dat zij behoefde: Na ‘De Vlaamsche Leeuw’ werd de ‘Internationale’ aangeheven: 600 Waalsche werklieden uit Verviers, Luik, Seraing, Charleroi, Hoei enz. waren opgekomen.

Inmiddels ging de actie tegen de militaire ontwerpen haar gang. Straatbetoogingen en Meetings eerst in Antwerpen, dan in vele Vlaamsche steden; het volk stemde geestdriftig in. Het had immers beters te doen dan 9 tot 12 maand soldaat te gaan spelen. Tengevolge van de schandalig lage stabilisatie van den belgischen frank, dreigde overal de bitterste ellende; en ook de Staatsfinanties stonden er beroerd voor: zoo beroerd dat de financier Loewenstein niet aarzelde, aan de Regeering een enorm voorschot aan te bieden, op voorwaarde van afstand van zekere belastings-ophrengsten.

Men kon zich in de tijden wanen van den 80- jarigen oorlog, wanneer keizers aan den leiband liepen voor geldjoden: Loewenstein, bezitter van talrijke kasteelen, vliegmachines en terreinen, genoot niet lang van zijn sprookjesfortuin, dat even vlug wegsmolt als zij ontstaan was. Op zekeren nacht viel hij, op geheimzinnige wijze, te pletter uit zijn luxe-vliegtuig... en de ‘krach’ volgde.

Poincaré had met den franschen frank behendiger, - zij het dan ook op den rug der burgerij - gemaneuvreerd, en doen stabiliseeren op 124 per Engelsch pond. Prof. J.M. Keynes schreef, dat een hoogere koers de staatsfinancies zou ontredderd hebben; de exporteurs, en daarbij bovenal ‘politieke’ belangen verstoord, en de ‘Banque de France’ 300 miljoen pond doen verliezen hebben.

Kan tegen zulke ‘hoogere belangen’ het argument uitgespeeld worden, dat de kleine man, de spaarders geruineerd worden?... Ach kom! De ‘Staat’ werd rijk, ging goud, veel goud, ontzaglijk veel goud vergaren... voor zijn veiligheid in een komenden ‘laatsten’ oorlog.

De maand Juli met hare vele optochten was weer daar.

Als inzet een prachtbetooging, op 8 Juli, te Turnhout, waar het woord gevoerd werd door Thomas De Backer, Ward Hermans, Amedée Verbruggen en Arth. Heylen. Dan te Antwerpen van 10 tot 12 Juli Sporenherdenking, den 10n te Gent

en te Oostende, den 11n te Mechelen, Brussel, Vilvoorden, enz. Volgens pieteitsvolle traditie werd op 15 Juli, de herdenkingstocht ondernomen naar de graven van Herman Van den Reeck, Marten Rudelsheim, vader en moeder Hainaut.

Het verdient een bijzondere vermelding, dat te Antwerpen, voor 't eerst op 11 Juli 1928, de Vlaamsche Jeugd, georganiseerd, deelnam aan den Sporenoptocht, met 'De Nieuwe Jeugd', 'Dosfelgilde', 'Antwerpsch Studentenverbond' 'Vl. Bond Ontwikkeling' 'Vl. Bond Voorwaarts' en 'Vl. Nat. Jeugdverbond'.

Te Amsterdam richtte de Vl. Hollandsche Vereeniging 'Guido Gezelle' de centrale Sporenviering in, voor de verbannenen, op 14 Juli, met toespraak door Mr P.H. Ritter uit Utrecht, gevolgd op Zondag 15n, door een Kunstfeest.

Onze Kring 'Flandria' te Rotterdam, herdacht den Sporendag in gezelligen kring. Deze dag bracht voor mijn gezin een feit van beteekenis.

Het spreekt vanzelf, dat mijn kinderen trouw de bijeenkomsten der uitgewekenen bezochten, en dat aldus vriendschapsbanden gelegd werden. Een dezer zou een meer innig karakter verkrijgen: daags na Sporenviering, werd mij de hand mijner dochter Clementina gevraagd door Ingenieur Matthias Van Bulck, een Antwerpenaar, ex-student aan de Vl. Hoogeschool van Gent, uitgeweken in 1918 en opnieuw gediplomeerd door de befaamde Technische Hoogeschool van Delft.

Laat ik het ronduit bekennen: het was eene zoo aangename als vereerende verrassing voor mij, en moeder-de-vrouw was er ook zeer mee ingenomen.

Wie schetst echter mijne verbazing, toen bij het eerste bezoek der ouders van mijn aanstaanden schoonzoon, te Rotterdam, ik in vader Emiel Van Bulck, een van ouds Vlaamsch vriend herken, met wien ik, zoowat veertig jaar te voren, hij als Penningmeester, ik als Sekretaris (... natuurlijk!) de 'Vlaamsche Tooneelclub' te Antwerpen stichtte, waaruit de 'Violieren' ontstonden!

Het was een hartelijke hernieuwing van een oude vriendschap en het verlovingsfeestje verplaatste mij, in den geest, te midden van mijn goede Antwerpen...

Mijn zoon Karel had in 1928, op zijne beurt, de studies aan de Handels-Hoogere Burgersschool te Rotterdam voltooid en er een goed diploma veroverd.

Zaak was het, nu een betrekking voor den jongen te vin-

den; het ging niet gemakkelijk. De handel, het bankbedrijf, doorworstelden in Nederland een begin van crisis, zooals overal. Tenslotte kon Karel geplaatst worden in een Indische importzaak, aan wier hoofd de vader stond van zijn besten studiemakker. Het bracht wel niet bijster veel in moeders geldlaadje maar ‘alle beetjes hielpen’ en hij stond toch in den stijgbeugel.

Weldra bleek mijn tweede zoon een bruikbare kracht te zijn en werd hem belangrijker werk toevertrouwd... met opslag.

Hoe had ik mij dit alles, vroegers, wel anders voorgesteld. Mijne graanmakelaarsfirma, tot mijn 50-55ste jaar zoo hoog mogelijk opvoeren: dan mijn beide oudste zonen er in opnemen en na een paar jaartjes toezicht, mij overgeven aan mijn lust tot reizen en mijn boekenliefhebberij...

Het was te mooi, het heeft niet mogen zijn. Heelemaal anders is 't geworden!

Met den steun van mijne dappere vrouw, ben ik goddank veel te boven gekomen; tevredenheid bleef ons deel, in de stellige hoop dat ons groot gezin ‘Vlaanderen’ gediend werd door het teloor-gaan van wat vergankelijken welstand.

En als ik dan te Bergen op Zoom, op 12 Augustus, voor de zesde maal, den ‘Begroetingsdag’ meemaakte, mijn ouwe, trouwe vriend Leo Augusteyns mij in de armen vloog, en mij verzekerde dat nu de eendracht onder de Vl. Nationalisten ging bezegeld worden, dan, waarachtig, heb ik geweend van geluk.

Er was inderdaad reden te over om te gelooven, dat na het droef tusschengeval inzake de Van Extergem-viering, thans meer wederzijdsch begrijpen en waardeeren tot uiting kwam. Sprak Mejuffer Roza De Guchtenaere, voorzitster van bedoeld huldecomité, te Bergen op Zoom, niet de beteekenisvolle verklaring uit, dat zij en de Gentsche groep, voortaan bereid waren eendrachtig met de ‘federalisten’ van Antwerpen samen te gaan?

Ik weet wel dat de ‘verzoening’ niet volmaakt was. Dat Gent en de Cappelsche groep nog voortmopperden, maar de scherpe kanten waren afgerond, en toen de Bormstriomf van 9 December gevierd werd, dan lagen de handen vast ineengestrengeld.

Op 11 Augustus was te Antwerpen, in de Stedelijke Feestzaal, eene Vlaamsche Jaarbeurs ingericht op breedere schaal, door de zorgen van het ‘Vl. Economisch Verbond’ hetwelk de-

ze taak van de S.V. Malpertuus, overnam. Het was een veelbelovend succes: men telde 15.000 bezoekers.

Den 19n togen, voor de 9e maal, de Vlamingen uit gansch het land ter Bedevaart, naar Diksmuide. Op 7 Juli was aldaar, door Priester Cyriel Verschaeve, de eerste steenlegging van het Monument geschied. De 7 eerste inteekenlijsten hadden een totaalbedrag opgeleverd van fr. 104.000.- Het getal deelnemers aan deze IJzerbedevaart werd geschat op 120.000 Die ontzaglijke massa werd toegesproken door de Pillecijn. E. Pater Hilarion en Juliaan Platteau. Tevens werd door de turnvereeniging ‘Ganda’ eene reeks plastische levende groepen verbeeld, ter herdenking van de 600ste verjaring van den slag bij Kassel en als hulde aan den 14d eeuwschen volksheld Zannekin.

In Antwerpsche kringen begon men de koppen bijeen te steken, om te beraadslagen welke houding aan te nemen bij de Eeuwfeesten, in 1930, van de zoogenaamde onafhankelijkheid van den Staat België.

Het Augustusnummer van ‘De Klok van St Andries’ bracht een beginartikel van eene reeks getiteld ‘Anti 1830 Actie’ van de hand van mijn Rotterdamschen lotgenoot Karel Waternaux, en waarin eene menigte vingerwijzingen en voorstellen werden ten beste gegeven, waarvan vele later verwezenlijkt werden.

Pas had de goede vriend dien alarmkreet de wereld ingezonden, of hem trof een onmetelijk zwaar verlies: zijn 16-jarig dochtertje Nini bezweek, na lange maanden van een pijnlijk lijden. Bij mijn veelvuldig bezoek aan den Beukelsweg, had ik het arme, begaafde kind, langzaam zien wegkwijnen: ik vond geen woorden van mogelijken troost voor de arme ouders en liet een krans witte bloemen voor mij spreken.

De Archieven van den ‘Raad van Vlaanderen’ Een tusschentijdige Kamerverkiezing: de Frontpartij stelt de kandidaturen van Dr Borms en Adelfons Henderickx

Het eerste feit van beteekenis dat zich in Vlaanderen voordeed in September, was de door Mgr Picard ingerichte ‘Katholieke Jeugddag’ te Antwerpen; tientallen van duizenden ‘Kajotters’ togen door de Sinjorenstad. De pers meldde, dat het ‘Zij zullen hem niet temmen’ niet van de lucht was; honderden Leeuwenvlaggen werden in den optocht gedragen (zonder belgischen strik!); bijna op ieders borst prijkte de ‘Leeuwen’-speld met zwart-gele kleuren, en talloos waren de deelnemers die Borms' beeltenis op hun hoed droegen, wat stellig wees op de bedoeling, bij duizenden aanwezig, om van dezen Jeugddag een Vlaamsch-Nationalistische betooging te maken. ‘De Standaard’ was er het hart van in en deed al het mogelijke, om het zgn. ‘belgische’ karakter van de katholieke jeugdactie te onderstrepen. Maar tusschen de regels en in de woorden van Mgr Picard: ‘Men moet niet uitroepen: de booze droom die de Vl. Nationalisten aan de beste patriotten hebben bezorgd, is gedaan!’ - was duidelijk de bekentenis te lezen, dat de jeugd, in hare breede lagen, onherroepelijk voor onze gedachte gewonnen is.

Een ander feit, dat schetst hoe strak de gemoederen gespannen stonden bij de tegenstanders, geschiedde te Oostende in de Kursaal, tijdens een koncert gegeven door den befaamden russischen bas-zanger Chaliapine, in bijzijn van Prinses Stephanie, en van de Ministers Jaspar en Baels. Ook Kamiel Huysmans was er met zijn dochter Sarah aanwezig. Terwijl hij een grove taalfout op het programma aan zijn dochter deed opmerken, had het orkest de ‘Brabançonne’ aangeheven. De oud-minister had er niet dadelijk aandacht aan verleend en was niet van zijn zetel opgerezen. Een echt huilconcert van ‘Boche!’ ‘Vendu!’ ‘A Stockholm!’ gierde door dit aristocratisch (?) gezelschap... De ‘Brabançonne’ werd door herhaalde uitvoeringen in eere hersteld (!), maar bij het leegloopen der zaal, ontstond opnieuw herrie rondom Huysmans en werd zij-

ne dochter zelfs door patriotische helden aan het been gekwetst. Een adellijk officiertje, bij name d'Oultremont brulde ‘Sla hem dood!’ maar kreeg later toch volkomen absolutie van het edelste gerecht ter wereld...

Half September komt de Regeering onverwacht in de kraam van een nieuw Amnestie-ontwerp. Minister Janson stelt edelmoedig voor, kwijtschelding te verleenen voor alle straffen onder de tien jaar, terwijl strenger gestraften opnieuw voor eene Kamer van inbeschuldiging-stelling zouden moeten verschijnen. Aan Borms zou ‘genade’ aangeboden worden.

Van terugschenking der politieke rechten kon geen sprake wezen orakelde Janson, want ‘dan zouden er te vele oud-Activisten in de Kamer komen zetelen!’

Den 18n September werd Van Cauwelaert bij den koning ontboden en gingen geruchten de ronde doen, dat bij de 10e verjaring van den Wapenstilstand, op 11 November 1928 dus, breede maatregelen van hoogerhand zouden getroffen worden. Het was een listig opgezette comedie, om het wetsvoorstel van Van Cauwelaert e.c. te verstikken: dit werd verwezen naar eene parlementaire commissie, die op 6 November zou vergaderen, om uitspraak te doen tevens over een inmiddels ter tafel gebracht voorstel van Van de Vyvere tot ‘algemeene verjaring’ en over een nieuw voorstel ingediend door Van Dievoet, die wat nieuws uitgevonden had: ‘uitdooving’ van de straffen mits voortbestaan van de vonnissen!

En toen, toen kwam het knaleffekt, ongetwijfeld sedert lang te voren voorbereid, om op het gewenschte moment te ontploffen, met het noodig lawaai.

Op 19 September verscheen een lijvig boek van ruim 550 bladzijden, op groot formaat uitgegeven door de ‘Ligue pour l'Unité belge’ onder den titel ‘Documents pour servir à l'Histoire de la Guerre en Belgique’. Het behelsde de zoogezegde fransche vertaling van de, in 1925 gestolen Archieven van den ‘Raad van Vlaanderen’, destijds verpakt in 42 kisten, tezamen wegende 1800 kilogram papier, naar Parijs verzonden.

Den 25 September ontving elk lid der beide Kamers een gratis exemplaar (80 frank kostend in den boekhandel) met een express-brief, aandringend op verwerping van elken vorm van Amnestie.

Zooals ik aan den lezer beloofd heb, wil ik hier even stilstaan bij de waarde van deze zoogenaamd wetenschappelijke

uitgave, waaraan belgische professoren niet geschroomd hadden, hunnen naam te koppelen.

Eerst en vooral, is het reeds verwonderlijk waarom die stukken niet verschenen in hunnen oorspronkelijken tekst, maar in eene op vele plaatsen bedenkelijke, ja tendensieuse vertaling. Vervolgens zijn het maar uitgezochte brokstukken die gepubliceerd werden, uit hun verband gerukt, en met in vette letter gedrukte volzinnen of losse woorden, om de openbare meening te forceeren.

Opvallend ook, dat de uitgevers, Pirenne - vader en zoon - Ch. Terlinden, H. Speyer, Ch. De Jongh, H. Van Houtte en de beruchte A. Wullus (alias Rudiger) verklaarden, dat tal van personen niet vermeld werden, omdat... deze thans in den schaapstal terug gekeerd waren. Hoe wil men dan aanspraak maken op een onpartijdige voorstelling der feiten?

Meer dan 25.000 activistische namen - zoo bekenden die heeren - kwamen voor in de ‘Archieven’. Wat stellig ver beneden de waarheid was, daar reeds alleen ‘Volksopbeuring’ boven de 35.000 ingeschreven toetreders telde. Alzoo een ietsje meer toch, dan het zoo vaak gesmade ‘handvolletje’ verraders en misleiden.

Met een enkel woord heb ik vroeger reeds gewezen op de schandelijk-oneerljke manier, waarop de meegedeelde cijfers gegroepeerd werden, om te kunnen een schijn van bewijs leveren dat de ‘activistische leiders’ gekocht waren. Zoo b.v. hoe men aan Borms verweet jaarlijks 42.000 fr. opgestreken te hebben, terwijl hij enkel in die dure tijden eene wedde genoot van fr. 8.500 als Bestuurder van het Ministerie van Onderwijs, en veel later fr. 9000 als gevolmachtigde van Nationaal Verweer.

In November 1928 zag eene brochure het licht met titel ‘Waarheid en Onwaarheid’ uitgegeven door een Lid van de ‘Commissie der Gevolmachtigden’en waarin tal van fac similes staan afgedrukt van Betalingstaten, zeer gedetailleerd en voorbeeldig bijgehouden, met al de handteekeningen als kwijting door sekretarissen, beambten, stenografen, typisten, opstellers, klerken, verzenders, deurwaarders, boden, huisbewaarders, werkvrouwen, enz. voor de ontvangen maandwedden.

Heel het Hoofdstuk V van Deel I ‘Traitements et Situations accordés aux Membres du Conseil de Flandre’ (blzz. 83 en vlg.), valt daardoor miserabel in duigen.

Toen later eene beknopte Nederlandsche uitgave van het

lijvige, kostbare werk verscheen, heeft men niet den eerlijken moed gehad, de valsche, eerroovende aantijgingen in te trekken en daarmee zijn die ‘wetenschappelijke’ profeten door het volk naar hun juiste beteekenis en waarde - (of beter: naar hun volslagen gebrek hieraan) beoordeeld en veroordeeld!

Het zou te ver leiden, al de verkeerd vertaalde, of aangedikt vertaalde zinsneden hier over te schrijven. Overal steken de ezelsooren uit: de Activisten voorstellen als strevend naar inlijving bij Duitschland. Vooral komt dit plan tot uiting op blzz. 52 en 53, waar aan de H.H. Dr G. Doussy van Kortrijk en Mter A. Van Roy van Gent de woorden in den mond gelegd worden (Zitting 28 Maart 1918):

> Wij zouden eenvoudig aan de Duitschers moeten zeggen: dat wij wenschen wat het beste van ons ras is: namelijk de vereeniging met Duitschland.

Doussy en Van Roy zijn heel hun leven lang voorkampers geweest voor de Idee van Groot-Nederland: het is maar al te duidelijk, dat hier met ‘boos opzet’ vertaald werd en ‘Duitschland’ geschreven in stee ‘N.-Nederland’.

Het was wel onbehendig van de ‘arrangeurs’ der archieven, den onmiddellijk daaropvolgenden regel, niet eveneens te vervalschen. Daar staat toch duidelijk gedrukt:

> Dr Claus heeft **ook** als ideaal: **Groot-Nederland**, dat binnen 50 jaar zal tot stand komen.

Het was wel onbehendig van de ‘arrangeurs’ der archie-

Een andere gemeene insinuatie in de ‘Archives’ werd nog onwaar gemaakt, in een brochuurtje, uitgegeven door Antorf getiteld: ‘De 10 Miljoen van Duitschland’ (1929).

Op Blz. 66 der ‘Inleiding’ en verder op blz. 502 halen de mannen van de ‘Unité’ een brief aan, door von Falkenhausen op 24 Oktober 1918 (dus kort voor de ineenstorting), aan den Rijkskanselier gericht, om aan te dringen, opdat een bedrag van 10 Miljoen fr. neergelegd zou worden op de Reichsbank te Berlijn, moetende dienen tot (textueel): ‘Sicherung des Deutschtums in Belgien’ (Steun aan het Duitsch element in België)

Natuurlijk dachten de feniksen van de ‘Ligue’ hier een mokerslag te kunnen toebrengen aan de Vl. Nationalisten en schreven zij, dat dit fonds zou dienen ‘au développement du Germanisme en Belgique après la guerre’, (uitbreiding van de pangermanistische propaganda in België, na den oorlog!).

Het geld dat Duitschland dus bestemde voor zijne in België achterblijvende duitsche onderdanen, stopte de ‘Ligue’ venijnig in de zakken van de gehate en gevreesde oud-Activisten.

Heelemaal buiten twijfel wordt echter de werkelijke beschikking dier gelden nog getrokken, door het officieele duitsche dokument F.A.I. 8529 van 24 October 1918, waarin de fondsen bestemd werden voor:

> - ondersteuning van duitsche kerken en scholen, inrichting van duitsche leergangen, voorlezingen, tooneelvoorstellingen, muziek, ondersteuning der duitsche bladen, bibliotheken, boekhandel, economische en sociale voorzorg, rechtskundige raadplegingen, - werkgelegenheden, ziekenhuizen, inlichtingen betreffend vaststelling van duitsche nationaliteit.

En ten (Slotte... werd de toekenning van het crediet te Berlijn afgewezen.

Ook die ‘muilpeer’ heeft de bende Pirenne e.c. in kranig stilzwijgen, op zak gestoken.

Wel probeerden zij in alle landen nog stemming te maken, maar te oordeelen naar de klinkende antwoorden o.a. van den hoogstaanden journalist S. Bruysten uit Den Haag, en kapitein-veldprediker George Monballiu-Baily uit San Francisco, zijn, zij van eene danig kale reis teruggekomen.

Na enkele maanden sprak niemand nog over de berucht vervalschte Archieven, tenzij op spottenden toon, en de heertjes van de ‘Ligue’ boekten een verliespost van eenige honderdduizend frank te meer. Gelukkig dat zij daar tegen kunnen...

Was het de bedoeling van de ‘Ligue’ geweest, door de publicaties van de ‘Archives’, ook verdeeldheid te zaaien in de Vl. N. rangen, dan mag beweerd worden, dat ook dit opzet teenemaal faalde en dat veeleer het tegendeel bereikt werd.

Inzake tot stan komen van een gezaghebbend centraal lichaam, was, in het West-Vlaamsche een nieuwe poging gewaagd, waarvan Joris Van Severen de drijvende kracht was. Waarschijnlijk geprikkeld door het achterwege blijven van een reeds zoo dikwerf in uitzicht gestelden nieuwen ‘Raad van Vlaanderen’, had hij met zijne vrienden de gedachte in den wereld geslingerd, om een Vlaamsch ‘Directorium’ te vormen, bekleed met eene nagenoeg dictatoriale macht. Niettegenstaande toegevingen - na besprekingen aan de grens - op een paar punten, nml. dat ook de uitgewekenen stem in het kapittel zouden erlangen en dat het etiket ‘katholiek’ zou

vervangen worden door het breedere ‘kristelijk’, ben ik van aanvang af overtuigd geweest, dat ons volk ontoegankelijk is voor zulke autocratische instellingen en het ‘Directorium’ aldra in de kartons zou te ruste gelegd worden. Wat dan ook inderdaad geschied is.

Dicht aaneen geschaard, namen daarna de Vlaamschgezinden deel aan de Alfons De Cock-hulde, op 7 October. Te Denderleeuw, werd den befaamden folklorist een mooi monument opgericht en te Hendersem een gedenkplaat op den gevel van zijn geboortehuis geplaatst. De bescheiden doch buitengewoon werkzame De Cock had het dubbel en dik verdiend. Zonder op het voorplan te treden, was hij nochtans het ‘Activisme’ met hard en ziel toegenegen.

Ik herinner mij nog levendig, hoe ik, een tweetal jaren voor den oorlog, voor 't eerst persoonlijk met hem kennis maakte. Het was in den ‘Nederlandschen Boekhandel’ op St Jacobsmarkt, waar ik een paar boeken van Cyriel Buysse kwam koopen. Alfons De Cock stond in een boekje te snuffelen en scheen verbaasd over mijne vraag. Van lieverlee kwamen wij in gesprek en zijne verwondering kende geen palen, toen ik hem zegde, dat ik bijna alles bezat, wat van Buysse uitgegeven werd. Er bestond wel eenige reden tot 's mans verbazing: bij de Buysse-huldiging in 1911, was immers aan 't licht gekomen, hoe in Vlaanderen, van sommige zijner werken geen 5, zegge vijf exemplaren kooper hadden gevonden.

In dien tijd waren mijne finantieele middelen van zulken aard, dat ik mij weinig ontzeggen moest, van wat op 't gebied van letterkunde, tooneel, opera, muziekfeesten, enz. geboden werd. Daarom viel - (en valt!) - het mij soms zwaar, later, watertandend boekenuitstallingen, schouwburg- en concertzalen, voorbij te moeten gaan...

Elf November naderde. Het gesol met Amnestie duurde voort. Borms had laten weten, dat bij zijne eventueele invrijheidstelling, hij liever afzag van alle bloemenhulde en de daartoe beschikbare gelden, verkoos besteed te zien aan Vlaamsche strijdfondsen.

Op der vooravond van de 10de verjaring van den Wapenstilstand, brachten de militaristische ‘patriotten’ van Antwerpen, een paar honderd betoogers op straat. Op de De Keyserlei geraakten zij, in den plassenden regen, in botsing met groepjes socialisten en kommunisten en het kwam tot wat gefluit en eenige stokslagen. Ook de ‘Vlaamsche Frontharmonie’, die

een tocht deed in het SintAndrieskwartier en aan den havenkant, ontmoette de ‘patriottards’ op de Groote Markt en ook hier kwam de tegenstelling luidruchtig en hardhandig tot uiting.

Er hing buskruit in de lucht!

Het vooruitzicht op een onverwachte verkiezing had daar stellig toe bijgedragen. Er moest namelijk voorzien worden in de plaatsvervanging van het Antwerpsch liberaal Kamerlid Kreglinger, plots op 3 November overleden te Basel in Zwitserland.

Kreglinger was, als suppleant, Minister Pécheri, in de Kamers opgevolgd, bij dezes overlijden, einde December 1926. De regelmatige wetgevende verkiezingen moesten slechts plaats grijpen in het voorjaar 1929, zoodat een tusschentijdige verkiezing noodig werd. Als datum ervoor werd 9 December vastgelegd.

Na eenige wederzijdsche onderhandelingen besloten de katholieken en socialisten niet op te treden tegen de liberale kandidatuur van Paul Baelde, die dus zonder strijd den zetel van Kreglinger voor een half jaartje zou gaan bekleeden.

In de strikste geheimhouding staken de Antwerpsche Fronters de koppen bijeen, en besloten zij, met Borms als tegenkandidaat in 't strijdperk te treden. Het was inderdaad als een voorbeschikking! De kiesstrijd zou gevoerd worden in het teeken van Amnestie: Borms, 10 jaar gekerkerd, tegen Baelde, den man der liberale franskiljons, de onverzoenlijke activistenvreters.

Het was een werkelijk gunstig platform: vrij van alle kleurpartij-beslommeringen, zou te Antwerpen het kiezerskorps zich kunnen uitspreken - ongedwongen - voor of tegen Amnestie.

Als plaatsvervangend kandidaat op de Bormslijst, zou Mr Adelfons Henderickx, gesteld worden, die eveneens met 3 jaar kerkerstraf, zijne liefde voor Vlaanderen had geboet.

In alle stilte werd een Borms-comité gevormd met Leo Augusteyns als voorzitter, Karel Fossey als sekretaris, Staf Claessen als Penningmeester.

Herman Vos werd naar Borms afgevaardigd en kwam terug met dezes noodige handteekeningen op de vereischte officieele formulieren.

Toen, met inachtneming van al de voorgeschreven formaliteiten, kiespeterlijsten, enz. de kandidaturen Dr Borms en

Ad. Henderickx ingediend waren, ontplofte de bom in de ‘groote’ pers van alle kleur en geur.

De ‘Libre Belgique’ schreef:

> Het is best mogelijk dat heel wat menschen, die precies niet de draagwijdte van hun gebaar weten, voor de gevangene van Leuven zouden stemmen.
> - Naar sommige verzekeren, is het goed mogelijk dat op Dr Borms te Antwerpen 30 à 40.000 stemmen worden uitgebracht.

Ze zaten te Brussel blijkbaar in nauwe schoentjes!

Een minder prettig avontuur beleefde het Borms-Comiteit met Jef Van Extergem. Nadat er aanvankelijk geen sprake was geweest van eene kommunisten-lijst schreef de oud-Activist in ‘De Roode Vaan’:

> Ik houd er aan te verklaren, dat ondanks de gezamenlijke strijd die mij en Dr Borms bindt, zijne kandidatuurstelling vanwege de Frontpartij slechts een maneuver is tegen de Kommunistische Partij, die het vaandel der amnestie in dezen strijd hoog heeft opgehouden.

Er kwamen dan zelfs twee kommunistische lijsten tot stand: die der Trotskisten en die der Stalinisten.

Het was eene alles behalve waardige of ernstige ‘stemaftapperij’, onmogelijk door een oprecht Vlaamsch-Nationalist goed te praten.

En nu ging de kiespropaganda haren gang. Op de steunlijsten van ‘De Schelde’ klommen de inschrijvingen snel tot ruim fr. 56.000. -. De ‘Vl. N. Wachten’ deden opgewekt haar best om plakkaten en strooibriefjes te verspreiden. De gansche stad was weldra gedeel bestippeld met ‘Nummer 3’ van de Bormslijst.

Naast vele wijkmeetings, greep een reusachtige volksvergadering plaats op 2 December in de ‘Zaal Majestic’ waar het woord gevoerd werd door Mter Adelfons Henderickx, Herman Vos en Staf De Clercq.

Als tusschenfeiten moeten nog vermeld worden: hoe inmiddels de ‘Volksuniversiteit Herman Van den Reeck’ na een plechtige openingzitting in bovenzaal ‘Corso’ op 18 November, hare merkwaardige reeks leergangen over 20 vakken, op 29 November, met groot succes had hervat in de Jongensschool der Van Maerlantstraat; hoe kleingeestig de belgische regeering verbood dat de Vlamingenvriend Prof. Burger (Amsterdam), een rede zou komen houden in Antwerpen over het

Belgisch-Nederlandsch verdrag; en hoe door een vijftal Walen en Brusselaars een wetsontwerp werd ingediend, straffen voorziend voor ‘wie zullen ondernemen België te vernietigen of te verdeelen’.

Den Donderdag 29 November, kwam dan eindelijk in de Kamer het Amnestie-ontwerp Dievoet, met nieuwe regeeringsamendementen, in bespreking.

Die betiteling ‘Amnestie-ontwerp’ is misleidend, daar het ging om de beruchte ‘uitdooving’. De verslaggever Dievoet lag plat op zijn buik voor Minister Janson; hij ging zoo ver te verklaren, dat ‘hij zich nooit zou verstouten de regeerings-methode te bekritiseeren!...’

Het wetsontwerp werd ten slotte aangenomen: het behelsde dus, - kort gezegd, - dat de uitgesproken vonnissen bleven bestaan, doch de straffen vervielen; dat onkosten, betaalde schadeloosstellingen niet terugvergoed werden; dat evenmin burgerlijke en politieke rechten werden teruggeschonken.

Betreffend de niet geinde schadevergoedingen aan den Staat, mocht verzet aangeteekend worden, of eene minnelijke schikking getroffen.

Een spotbeeld dus van eigenlijke amnestie.

Herhaaldelijk heb ik reeds mijn meening uitgedrukt, dat zulke er overigens nooit komt, zoolang wij de ‘macht’ niet hebben om ze af te dwingen. Intusschen was de mogelijkheid geschapen om in vrijheid naar Vlaanderen terug te keeren, en ik wil het rechtuit biechten, dat bij mij dadelijk het besluit vast stond, om van die mogelijkheid gebruik te maken.

Voor Vlaanderen immers zou ik toch veel doeltreffender te Antwerpen hunnen ageeren dan te Rotterdam. Door sommige bannelingen werd deze opvatting niet gedeeld, en een paar gingen zelfs zoo ver, van ‘lafheid’ te spreken.

De Borms-triomf! Ik word weer... Sekretaris Een tochtje... dat 15 jaar duurde

In spanning zag ik uit naar 9 December en als die memorabele dag eindelijk verscheen, werd in onzen huiskring aarzelend teruggedacht aan wat ‘La Libre Belgique’ geschreven had: ‘Indien Borms nu toch eens 40.000 stemmen behaalde!’ - Niet mogelijk! Ge kunt nooit weten!... Zoo hoopten wij, zoo vreesden wij...

De nacht van Zondag op Maandag was voorwaar niet een van mijn kalmsten! Hoe snakte ik naar het ‘Maandag Ochtendblad’ dat in de Rotterdamsche straten rond 7.30 u. wordt rondgevent.

Op weg naar mijn kantoor, stapte wijdbeens, eenige tientallen meters voor mij, een toeterend dagbladverkooper: ik holde hem achterna. God, wat liep die vent snel: eindelijk had ik hem te pakken... Vlug de krant opengeslagen. Eerste uitslagen: Borms ruim 22.000 stemmen, Baelde 15.000.

Nog eens herlezen, waarachtig het stond er.

Dat beloofde een reuzenmeerderheid te worden.

Die dag duurde eene eeuw. Bij mijne thuiskomst 's avonds komt mijne vrouw mij tegemoet met het ‘Rotterdamsch Nieuwsblad’ - Borms 60.000 stemmen! Triomf!

Den volgenden morgen stak onze brievenbus vol Vlaamsche kranten en brieven van vrienden uit Antwerpen. Het was één lange jubelkreet!...

De einduitslag bracht 83.058 stemmen voor Borms - 44.410 voor Baelde; daarbij nog 58.052 ongeldige en witte briefjes, waaruit bleek, dat honderden en honderden door op hun stembrief uitroepingen als ‘Leve Borms’ ‘Amnestie’, te schrijven, deze wel ongeldig hadden gemaakt, maar toch voor de Vl. Nationale gedachte hadden willen getuigen.

Al de kantons hadden een flinke meerderheid aan Borms gebracht, maar ook de Stad Antwerpen, wees met ruim 8000 stemmen meerderheid, Baelde af!

> ‘De Morgenpost’ schreef: ‘wat in Antwerpen gebeurd is, zou het geval geweest zijn in al de Arrondissementen van het Vlaamsche land’.

Zelfs ‘La Métropole’ was van dezelfde meening, waar zij toen drukte:

> Wij zijn geneigd te gelooven dat eenzelfde verkiezing, met dezelfde uitzonderlijke omstandigheden, in gelijk welk arrondissement in Vlaanderen - behalve misschien te Gent, en dan nog, - eenzelfde resultaat zou gegeven hebben.

Potsierlijk als altijd was ‘De Nieuwe Gazet’. De renegaat Rip, die zijn kandidaat Baelde op alle manieren in de lucht had gestoken en geschreven had, dat elke blanko stem, er eene halve zou zijn voor den verrader Borm's, kwam nu voor den dag met een rekeningetje om te bewijzen dat... de 52.000 witte briefjes moesten aanzien worden als tegen Borms, en Baelde dus zegepraalde met 13.000 stemmen.

De ‘Neptune’ bekende op 10 December:

> De kiezing is het resultaat van een referendum in het arrondissement Antwerpen, voordeelig aan Amnestie.

maar nam 's anderdaags het goocheltoertje van Rip over...

> ‘Het Handelsblad’ weeklaagde: Daar staan we schoon tegenover het buitenland, daags voor de tentoonstelling van 1930. En daar staan we schoon tegenover gansch België met onzen gekozene, die méér stemmen haalt dan de katholieken in 1925.

De juiste conclusie werd getrokken door ‘De Volksgazet’:

> De verkiezing is een harde slag voor Jaspar; nog een hardere slag voor Janson, minister van Justicie. De meerderheid van het parlement, op eisch van de liberalen, heeft amnestie geweigerd. Het kiezerskorps van Antwerpen, antwoordt daarop met klank: Wij eischen Amnestie!

Dat de fransche pers schuimbekte, hoeft wel geen betoog:

De ‘Nation belge’:

> De verrader Borms werd te Antwerpen verkozen met cijfers die verpletterend zijn en voor zichzelf spreken met de brutaliteit van een vuistslag, een vuistslag in 't gelaat van alle Belgen.

De ‘Etoile belge’:

> De dag van gister is een dag van rouw en schande voor België. Het was zeker niet om de apotheose van het verraad te verzekeren, dat zooveel dapperen gevallen zijn onder kogels van Borms' bondgenooten.
> Daar is beslist iets rot in België.

Komisch in hare onmachtige woede was ‘La Gazette’ waar zij schreef:

> Het arrondissement Antwerpen telt juist afgemeten 44.410 Belgen, 83.058 Bochen en 58.052 lafaards. Het ging hier niet, om voor of tegen Baelde te stemmen, maar wel voor of tegen België... Men kan nog van België naar Antwerpen gaan zonder paspoort.

Dit laatste is bedoeld als een ‘latijnsche’ geestigheid.

De bloedarme ‘Matin’ van Antwerpen? bij het bericht dat het ‘Vl. Front’ een straatbetooging inricht om de Borms-triomf te vieren, schrijft:

> Antwerpen heeft zich met schande en oneer overdekt. Zoo is de uitspraak van alle eerlijke menschen. Zij veroordeelen eenvoudig de verderfelijke politiek der Van Cauwelaert's en der Huysmansen. België is in rouw: dezen avond zullen de Activisten meester zijn van de straat.

En inderdaad, het krioelde dien avond van ‘oneerlijke’ menschen in Antwerpen's straten. Voor ‘De Nieuwe Gazet’ werd spottend een treurmarsch gespeeld, en de fransche bladen, mitsgaders de ‘Cercle français’ werden getrakteerd op een ‘fluitjesconcert’.

In de wandelgangen van het Parlement hoorde men Jaspar verklaren: ‘Mais, c'est effrayant!’ ('t Is effenaf vreeselijk), waarop Herman Vos snedig antwoordde: ...‘Stel u gerust, Heer Minister, 't is slechts een begin!’

Later lazen wij dan, hoe Borms het heugelijk nieuws had vernomen:

Den avond van 9 December had Herman Vos reeds de uitslagen geseind aan Bertrand, gevangenisbestuurder te Leuven, die anderhalf uur aarzelde alvorens ze aan Borms mede te deelen.

Den volgenden ochtend kreeg onze groote Voorman stapels gelukwenschen en telegrammen, en ook bezoeken, van Mter Van Dieren en van Herman van Puymbrouck, die namens het Antwerpsche Front, bloemen kwam brengen.

Op Zondag 16n December, greep in ‘Majestic’ een triomfmeeting plaats, waar het woord werd gevoerd door den medegekozene Adelfons Henderickx, Mevrouw Maréchal, Mters Borginon en J. Timmermans en door Thomas De Backer en Herman Vos.

Geen twijfel scheen mogelijk, of Borms zou nu dadelijk

vrij gelaten worden, al stond het bij mij vast, dat men hem niet in de Kamer zou dulden.

Voor mijzelven was ik evenzeer overtuigd, dat ik weldra ook een einde zou gesteld zien aan mijne ballingschap. Het vertrek naar Antwerpen zou natuurlijk een boel schikkingen noodig maken. Mijn oudste zonen Oskar en Karel, beide goed geplaatst, zouden te Rotterdam blijven en dus gingen wij uitkijken, om ze op gemeubelde kamers met pension onder dak te brengen, wat naar wensch geschiedde.

Op ons Kerstfeestje, dat wij in de Van Heusdestraat in gezelligen kring en in bijzijn van de familie Van Bulck vierden, kwam de verloofde van mijne dochter Clementina met het verzoek, zijn huwelijk te bepalen nog voor mijn terugkeer naar Antwerpen. Praktisch gesproken, was dat de beste regeling en de echtverbintenis werd dan gesloten, te Rotterdam, op 27 Februari 1929.

Voor 't eerst sedert 1918, beleefden wij een Nieuwjaarsdag die ons opgeruimd van zin de toekomst liet tegemoet blikken.

Nochtans liep alles niet zoo vlot af, als wij 't verwacht hadden. De reactie in Brussel tegen de 9 December-verkiezing teekende zich nog eens echt kleinzielig-belgisch af.

Iedereen had vermoed, dat Borms nog voor Nieuwjaar los zou gelaten worden. Hijzelf, die nochtans zich nooit aan een gemakkelijk optimisme overgaf, had op 10 December woordelijk gezegd: ‘Ik had nimmer durven droomen, dat ik zoo de gevangenis zou verlaten. Ik word er nu toch door ons volk uitgehaald!’

Toch werd, einde December, nog uit Brussel een piket gendarmen - allen Walen - met mitrailjeuzen naar de Leuvensche gevangenis gestuurd, en de Bestuurder gaf aan Borms thans allerhande naamlooze doodsbedreigingen door: het scheen wel een plan van schrikaanjaging, om onzen voorman te doen afzien van zijn plan, om in Vlaanderen te gaan vertoeven.

In ‘De Schelde’ van 30 December verscheen dan een ‘Open Brief’ van Borms om verzet aan te teekenen tegen zijn vasthouding.

Een nieuwe onbehendigheid zou Brussel nog op al de andere stapelen: Baelde, de sierlijk-gebuisde, zou toch in de Kamers zetelen op Borms' ‘ontstolen’ zetel.

Het ‘Vlaamsche Front’ van Antwerpen hing begin Januari een plakbrief uit, om deze miskenning van den volkswil

aan den schandpaal te spijkeren en duidde als het eenigst verlosmiddel uit de belgische verdrukking aan: ‘Zelfbestuur! Vlaanderen aan de Vlamingen!’

Eindelijk, na lang oponthoud in den Senaat, was dan toch het ‘Uitdoovingswetje’ aangenomen en afgekondigd, en op 17 Januari werd Borms in vrijheid gesteld, om half vier 's nachts, na 3630 volle gevangenisdagen. De bestuurder der celgevangenis trachtte hem naar 's Hertogenbosch te loodsen, maar trots alle doodsbedreigingen, bleef Borms helhaftig bij zijn besluit, om naar zijn geliefd Merksem-bij-Antwerpen terug te keeren, te midden van zijn Vlaamsche volk.

De eerste dagen bracht hij daar door, in de woning van zijn schoonbroeder, in de Speelpleinstraat, waar het eene echte ‘begankenis’ werd van vrienden en vereerders. Later nam Borms met zijn gezin intrek in het ruimere huis van zijn trouwen vriend Ceuppens, in de Wuytslei, in afwachting daf de woning in orde zou gebracht zijn, hem door het ‘Bormsfonds’ ter beschikking gesteld.

Eene week na zijne vrijlating zou onzen Voorman reeds een smartelijken slag treffen: op 24 Januari overleed zijn kranige vader op 83- jarigen leeftijd, te St Gillis Brussel. Amper bijtijds kon Borms de oogen van den vereerden Doode toedrukken. Aan zijn beide broeders in ballingschap: Karel, te 's Hertogenbosch; Jan, te Scheveningen, was deze opperste voldoening, helaas, niet gegund.

In vooruitzicht van mijne vestiging te Antwerpen, had ik aan familieleden opdracht gegeven, inlichtingen in te winnen nopens goedkoope woongelegenheid voor mijn gezin van nog 6 personen, en betreffend zijn levensbenoodigdheden.

In afwachting dat ik eene broodwinning zou gevonden hebben kwam het er op aan, de enkele spaarcenten die nog overbleven, zuinig aan te wenden.

Ook aan mijn trouwen vriend, Herman Van Puymbrouck, schreef ik om medewerking in dien zin. Tot mijn onuitsprekelijke vreugde, kwam er al zeer spoedig het antwoord, dat de post van Algemeen Frontsekretaris open was gekomen, en dat de Antwerpsche vrienden, - vooral de Penningmeester, mijn oude makker Julius Boumans, - er prijs op stelden, mij als medewerker op te nemen.

Er was zelfs haast bij, met het oog op de naderende verkiezingen van Mei 1929, die een duchtige propaganda-voorbereiding vergden om uit de gunstige atmosfeer, door de Borms

triomf geschapen, het maximum voor de Frontpartij te halen.

'Precies een kolfje naar uw hand' schreven de Sinjoren mij.

'Het is een strijdpost - kom spoedig.'

In een ware kermis-stemming gingen wij aan het inpakken. Een gedeelte der meubelen kwam te pas voor het jonge paar dat ging trouwen, een ander werd te gelde gemaakt, om verzendingskosten te sparen. Het meest last had ik met mijne 40 kisten boeken, die voorloopig gezonden werden naar de familie Van Bulck te Borgerhout.

Met mijn patroon maakte ik in der minne afspraak, dat ik de betrekking zou verlaten op 1 Maart.

Intusschen werd een grootsche Borms-hulde te Antwerpen voorbereid tegen Zondag 3 Februari. Het stond bij mij vast, dat ik daar, kost wat kost, zou aan deelnemen. Herhaaldelijk ging ik bij het belgisch consulaat te Rotterdam aankloppen voor een paspoort. Het antwoord luidde onveranderlijk: 'Wij hebben nog geen instructies.'

Het werd mij duidelijk dat die 'instructies' slechts na 3 Februari zouden komen, om aldus de bannelingen dien dag ver van Antwerpen weg te houden...

Dan maar een ander middel gezocht!

Ik schreef aan de Antwerpsche vrienden in welke verlegenheid ik mij bevond. Het duurde niet lang of ook hier werd weer raad geschaft. De Heer Joz. Pauwels, stelde zijn prachtige auto-wagen, een Buick met 7 plaatsen, ter beschikking en afgesproken werd, dat ik op Zaterdag namiddag, 2 Februari, te Breda zou afgehaald worden door Heeren Pauwels, Julius Boumans en Arseen Kennes en dat ook vriend Karel Heynderickx uit Den Haag, de reis mee zou maken.

Ik gelukte er in, bij uitzondering, dien Zaterdag-namiddag vrij-af te krijgen en op het gestelde uur, troffen wij ons dus te Breda, voor het station.

Het gaf mij waarlijk een zonderling gevoel, alsdus in dezen luxe-auto, om zoo te zeggen, geruischloos Vlaanderen binnen te glijden...

Nog een kleine hapering deed zich voor. Aan de grens werd bij het tolhuisje volgens de voorschriften, stilgehouden. Er werd ongewoon lang gescharreld met de triptiek-papieren en ik kon een zekere onrust niet van mij afzetten. Ten slotte bleek dat het wagennummer verkeerd getypt stond, - een 3 in

plaats van een 8: nog wat over-en-weer gepraat niet de beambten, en de reis kon verder gaan.

De auto liep prachtig en weldra reden wij over de De Keyserlei naar ‘Malpertuus’. Het eerste wat ik ontwaarde, was een buitengewoon talrijk korps gendarmen, die met zwaren dreuntred de Frankrijklei optrokken: vreesde men dan de feestvreugde bij de Vlamingen 's anderdaags?...

Ik werd in het ‘Algemeen Vlaamsch Huis Malpertuus’ binnengeleid en trof er tot mijn vreugde Herman Van Puymbrouck en Henri Picard.

Er werd mij medegedeeld, dat eene kleine bijeenkomst nog denzelfden avond was belegd, om mij aan de Bestuursleden en trouwe medewerkers van het ‘Front’ voor te stellen.

De tijd die mij nog overbleef, besteedde ik om mijn broeder te gaan opzoeken (die ik in geen zes jaar nog gezien had), en wiens vrouw intusschen, och arme, blind geworden was.

Mijn vrouw's moeder was overleden, zoodat ik nog slechts bij een paar schoenbroeders hoefde aan te wippen en bij de familie van Bulck.

Het was overal een gul wederzien, en toen ik mij om 8 uur, naar ‘Malpertuus’ begaf, scheen het mij wel of ik al dagen terug te Antwerpen vertoefde.

De gezellige bijeenkomst liep bijzonder hartelijk van stapel, alhoewel de ontroering mij dreigde te overweldigen bij het terugzien van al die ouwe-trouwe vrienden: Augusteyns, Henderickx, Melis, Leo Desmet, en nog zoovele anderen.

Er werd aangedrongen opdat ik wat vertellen zou over mijne uitwijking en ik verhaalde dan mijne nog-al avontuurlijke reis van Brussel naar Salzuflen, die de lezer zich nog wel herinneren zal.

Dien nacht genoot ik de gastvrijheid van vriend Boumans.

Den volgenden ochtend om 8 uur waren wij al te been, om aan het Station kennissen af te wachten. Het was nijpend koud, zoo koud als dien memorabelen dag, toen mijne vrouw mij voor 't eerst kwam opzoeken, in December 1918, te Ossendrecht-grens.

De stad was vol beweging van aanrukkende groepen met tallooze Vlaamsche vlaggen.

Het weekblad ‘Ons Vaderland’ was op ruime schaal verspreid geworden en zegde in zijn hoofdartikel: ‘Welkom Bannelingen!’

> De 83.000 Bormsstemmen moeten ook U, Vlaamsche bannelingen, hebben geleerd, dat de overwinning slechts een kwestie is van eensgezindheid, - dat het er op aan komt de splijtzwammen te vernietigen van alle confessioneele en anti-confessioneele politiek, die - zij het dan ook in verkapten vorm, - ten grondslag ligt aan het Belgisch partijenstelsel. Van deze politiek zijt gij, Vlaamsche bannelingen, de slachtoffers geweest.
>
> Treedt in onze rangen, verstevigt onze gelederen, helpt ons! Er is plaats voor U in de leiding, aan het hoofd van de vast-aaneengesloten phalanx.
>
> Weest welkom in ons midden.

Ze klonken mij toe, die woorden, alsof ik gedurende mijne elf jaar ballingschap, geen enkel bitter uurtje had gekend!

Ik zou eenvoudig den draad weer opnemen, waar hij in 1918 afgebroken was en ‘terug in de rangen treden’...

Maar als ik dan de reusachtige Rubenszaal binnentrad, opgepropt met tienduizend juichende Vlamingen, ja toen voelde ik toch dat er wat veranderd was, - veranderd ten goede, - en ik werd dankbaar gestemd jegens het dappere ‘Vlaamsche Front’ dat, trots onverdiende kleineering en tegenwerking, doelbewust zijn gang was gegaan, die geleid had tot de Borms-zege en dezen vorstelijken huldedag, welke als een schitterende weerwraak was op 3 Februari 1918, toen een paar honderdtallen verblinden, de activistische betooging te Antwerpen trachtten in de war te schoppen, en ik de schande beleven moest in de Scheldestad de Leeuwenvaan te zien aanranden.

Heden herstelden de Sinjoren zich schitterend in hunne Flaminganteneer.

En toen, - daar op het podium, verwezenlijkte zich de droom, zoolang in mij rondgedragen: het was mij gegeven Borms te omhelzen - in vrijheid. En daarna, wat een weelde, weer zijn bronzen stem door de zaal te hooren galmen zooals in den Activistentijd.

In een feestroes verliep de geweldige meeting. Dan, te midden een optocht van 15.000 betoogers en toegejuicht door minstens 25.000 sympathiseerenden langsheen den weg geschaard, schreed Borms door Antwerpen's straten, en van op het balkon van ‘Malpertuus’, omringd door zijn dapper gezin in de Inrichtende Commissie, wuifde hij de menschenzee toe, die zich ophoopte tot tegen de deuren van de ‘Vlaamsche Opera’.

Zoo'n formidabele massa-betooging had Antwerpen nog wel

nooit beleefd, - Antwerpen dat nochtans iets afweet van stoeten en feestelijke optochten.

De uren schenen minuten voor mij: steeds nieuwe ontmoetingen met vrienden, medewerkers aan 'Volksopbeuring' en 'Kolenverdeeling', stralende gezichten, ferme handdrukken en geen enkele wanklank.

Zulk een dag onthoudt ge wel altijd, al wordt ge zoo oud als Methusalem...

's Avonds bracht mij dezelfde auto weer veilig naar Roozendaal en, terug in de Van Heusdestraat aangeland, moest ik nog urenlang vertellen over het onvergetelijk bezoek aan onze geliefde vaderstad.

Mijn zware dagtaak te Rotterdam werd mij thans plots licht om dragen: op 1 Maart immers zou ik voorgoed terugkeeren naar Antwerpen en mijne levenstaak!

Op het belgisch Konsulaat verkreeg ik nu - zooals ik wel voorzien had, - met het grootste gemak de noodige paspoorten.

In mijn huiskring was er gedurende die enkele weken nog afwisselende bezigheid te over: de voorbereidsels tot het huwelijk van mijne dochter Clementina, - het oneindige inpakken van mijne boeken, enz., en dan, plots nog een nieuwe zorg:

Mijn tweede zoon, Karel, die door zijn patroon als eene zeer bruikbare kracht was gewaardeerd, had van dezen schitterende voorstellen gekregen om door de firma uitgezonden te worden naar Soerabaya, bij een harer inkoophuizen, en kwam ons nu toelating vragen om op die voorstellen in te gaan.

Het was een gewichtige kwestie: voor vijf jaar naar Nederlandsch Indië! Een heele 'aanpak' voor een 19- jarigen jongen alleen... Moeder maakte er in den beginne een danig zwaar hoofd in, en ik ook. Maar Karel was zoo vol van zijn plan en wist zoo lang en zoo mooi te praten, dat wij ten slotte alle gemoedsargumenten terzij stelden en toestemden.

Op 11 Mei waren wij weer te Rotterdam om afscheid te nemen. Rond den middag, voer de 'Tabanan' van de 'Rotterdamsche Lloyd', traag en statig van de kaai de Maas op, en stond op het dek onze flinkgebouwde jongen, te wuiven tot wij hem allengs uit het zicht verloren... voor vijf lange jaren.

Maar laat ik terug aanknoopen bij het einde van Februari. Mijn vrouw was een paar dagen naar Antwerpen op zoek gegaan naar een goedkoop huisje, en gelukte er in, een bovenwoning te huren in de Thaliastraat, in de voorstad Berchem.

Pas was zij terug gekeerd of, op Zondag morgen 24 Februari, komt lotgenoot Everaerts mij opzoeken te midden van mijn kisten en pakken en toont mij het ‘Utrechtsch Dagblad’ van daags te voren, waarin de tekst van het geheim fransch-belgisch militair akkoord, van September 1920, afgedrukt stond!

Een bom die ontploft kon niet erger ontstellen!

Ik zag in 't verschiet een geweldig rumoerigen tijd, en vroeg mij af, wat mij te Antwerpen te wachten stond. Ging er oorlog uit voortspruiten? Zou Holland meegesleept worden? Onrustig pluisde ik de Nederlandsche bladen uit: België loochende natuurlijk alles en sprak van de ‘valsche dokumenten’ van Utrecht. De brusselsche ‘Soir’ kwam met zoogezegde onthullingen: gansch de zaak berustte op een komplot van den Vl. Nationalist Ward Hermans, die deze dokumenten gekocht en geleverd had, zoo beweerde de franschdolle krant en heel de belgische pers eischte het hoofd van den ‘spion’ van den ‘verrader’ en verklaarde de Vl. Nationalistische partij als voor goed begraven onder het vaderlandsch misprijzen van alle goede belgen...

De lezer weet, hoe het zaakje een weinig anders is uitgevallen, en dat er in plaats van valsche ‘Utrechtsche’ dokumenten, veeleer sprake kon zijn van een helsch provocatieplan, uitgebroed te Brussel door de parasieten van de vieze ‘Sureté militaire’ tezamen met den schriftvervalscher Frank-Heine

De bende van Jaspar, de Broqueville en Hymans zat in nauwe schoentjes: Frank-Heine dorst zij blijkbaar niet aan; Ward Hermans durfde zij niet veroordeelen, en de geheele comedie draaide uit op afschaffing van de ‘Sureté’ en schijn-bestraffing van haar leider, kolonel Duthoit.

Maar de indruk, dat er werkelijk van belgische zijde wat weggemoffeld bleef, was in de wereldpers niet te ontkennen.

En zoo kwam de ‘patriotterij’ zelve terecht in den put, dien zij voor de Vl. Nationalisten gegraven had!

Het was een gunstig voorteeken.

En nu stonden de afscheidsbezoeken aan de orde. Bij Neef Dirk, bij het jonge gezin Van Bulck, en bij tal van hollandsche kennissen. Wat mij vooral genoegen deed, was het afscheidsavondje, dat vriend Waternaux ten zijnent had ingericht en waar de bestuursleden en getrouwen van ‘Kring Flandria’ vereenigd waren.

In de prettigste stemming en met de vaste overtuiging, dat er voor onze Gedachte zegerijke tijden gingen aanbreken,

verlieten wij dan eindelijk, op 1 Maart, nog met vier onzer zeven kinderen, Rotterdam, bij een helder weertje, voorbode van een nieuwe, blijde Lente in ons nieuw hoopvol leven...

Sedert Oktober 1914 had het vijftien jaar geduurd om over Vlissingen, Brussel, Salzuflen, Den Haag en Rotterdam, de reis af te leggen van Antwerpen naar Antwerpen.

EINDE